

UNIVERSAL
LIBRARY

OU-234079

UNIVERSAL
LIBRARY

ف =

ف
۵۲۳۵ /

—

۱
ر - اک
۱

سوانتم - =

المسنة لغير العجايب

دفتر ایل

اکبر نامه

تصنیف

علامهٔ فہامہ شیخ ابوالفضل دلامی بن شیخ مبارک ناکوہی

بالمصحیح

جناب - فضیلت آف - واقف دقائق غوامض نکات - عارف حقائق رموز و اشارات - دادہ بدائع معانی
و عنایات بیان - داغہ فصحاء دھر و بلغاء زمان - ماهر حکمتہای طبیعی و عملی

مولوی آغا احمد علی

جناب - فضائل انتخاب ، نور حدیث حکمت و دانشوری - نور حدیث صنعت و هنر پروری - عرائس انکار افکار صلاحہ را
غازہ پیری - مجالس الوار انظار دقیقہ را جلوہ آری - مرکز دایرہ فصاحت و بلاغت - مردہک
باصرف بداعت و براعت - من لہ ذوق سلیم - و علیہ مستقیم

المولوی عبدالرحیم

مدرسین مدرسہ عالیہ کنگہ

از طرف اشیاتک موسیقی بنگالہ

در مطبع

مظہر العجائب المعروف بہ اردو ٹیکہ پریس واقع

کلکتہ

در سنہ ۱۸۷۷ھ از طبع بجامہ نو برآمد

فهرست دفتراول از اکبرنامه

(اذکار)	(صفحات)	(اذکار)	(صفحات)
ذکر بعضی بشارت غیبی اشارت قدسی	۱۱	بر دریافت زمان سلطنت و دوام ملازمت	
که پیش از ولادت با سعادت حضرت		حضرت شاهنشاهی — — — — —	ایضا
شاهنشاهی ظهور یافته — — — — —		ترتیب انساب معالی القاب و تفضیل	
ذکر طلوع نیر اعظم و سطوع معد اکبر		امامی گرامی آباء کرام حضرت	
از سمای سعادت یعنی ولادت حضرت		شاهنشاهی — — — — —	۴۸
شاهنشاهی ظل الهی — — — — —	۱۷	ذکر احوال آدم علیه السلام — — — — —	۵۲
ذکر صورت زائچہ مسعود که در وقت		شیخ علیه السلام — — — — —	۵۳
ولادت اشرف بموجب ارتفاع اصطرباب		انوش — — — — —	۵۴
یونانی ثبت یافته بود — — — — —	۲۳	قیدان — — — — —	ایضا
تصویر زائچہ طالع آسمان پیرای حضرت		مهلائیل — — — — —	ایضا
شاهنشاهی و مجملی از احکام بطرز		یرث — — — — —	۵۵
اختر شناسان هندوستان — — — — —	۲۷	اخفوخ — — — — —	ایضا
ذکر زائچہ سعادت ارقام که علامه الزمانی		متوشلخ — — — — —	۵۶
عسد الدوله امیر فتح الله شیرازی		لمک — — — — —	۵۷
استخراج نموده — — — — —	۳۱	نوح — — — — —	ایضا
شرح احکام این زائچہ بدیعه که هیکل		ترک — — — — —	۵۹
بازری انجم و انلاک و تعوید تارک		النجه خان — — — — —	ایضا
قرون و الدوار امت — — — — —	۳۶	دبیب باتوی — — — — —	ایضا
صورت زائچہ اقدس منقول از خط مولانا		کیموک خان — — — — —	ایضا
الیاس اردبیلی موافق زنج ایلخانی — — — — —	۴۰	النجه خان — — — — —	ایضا
بیان حکمت در اختلاف میان حکمای		مغل خان — — — — —	۶۰
یونان و چینان هندوستان در طالع مسعود		قرا خان — — — — —	ایضا
حضرت شاهنشاهی — — — — —	۴۱	اغورخان — — — — —	ایضا
تصویر اسامی گرامی دایمهای سعادت پیرای		کن خان — — — — —	۶۱
و قوایل روحانی قوالب حضرت		آمی خان — — — — —	ایضا
شاهنشاهی — — — — —	۴۳	یلدیز خان — — — — —	ایضا
بعضی از تواریخ بدیعه ولادت		منکلی خان — — — — —	۶۲
مقابله پیرای حضرت شاهنشاهی — — — — —	۴۷	تنگیز خان — — — — —	ایضا
شکر گذاری موافق این شکرنامه ابروالفضل		الخان — — — — —	ایضا

کنکاش نمودن حضرت گیتی ستانی	۱۰۱	ایضا	قیان — — — — —
و گرفتن حضرت جهانبدانی یورش	۱۰۲	ایضا	تیمور شاش — — — — —
شرق رویه بردم اخلص خود	۱۰۳	ایضا	مذکلی خواجه — — — — —
ذکر بعض از سوانح این مال معات اتصال	۱۰۴	ایضا	یلدوز خان — — — — —
و خبر طغیان رانا سانکا و وصول حضرت	۱۰۵	ایضا	جوینده بهادر — — — — —
جهانبانی به حضرت گیتی ستانی	۱۰۶	ایضا	حضرت عصمت قباب قدسی نقاب
مصاف نمودن حضرت گیتی ستانی	۱۰۷	ایضا	آلنقوا — — — — —
فردوس مکانی برانا سانکا و رایات فتح	۱۰۸	ایضا	بوزنجیر قآن — — — — —
افراختن — — — — —	۱۰۹	ایضا	برقا خان — — — — —
رخصت حضرت جهانبدانی بکابل و بدخشان	۱۱۰	ایضا	دویمین خان — — — — —
و نهضت مرکب جهان نور حضرت	۱۱۱	ایضا	فایدو خان — — — — —
گیتی ستانی به مستقر خلافت — — —	۱۱۲	ایضا	بایستغرخان — — — — —
حضرت جهانبدانی جنت آشیانی	۱۱۳	ایضا	تومنه خان — — — — —
نصیرالدین محمد همایون پادشاه غازی	۱۱۴	ایضا	قاچوای بهادر — — — — —
ذکر آمدن میرزا کامران از کابل به پنجاب	۱۱۵	ایضا	ایرد سچی برلاس — — — — —
نهضت مرکب مقدس حضرت جهانبدانی	۱۱۶	ایضا	موغو چلیچن — — — — —
جنت آشیانی به تسخیر بدکاله و نسخ	۱۱۷	ایضا	قراقرغ رنوزان — — — — —
عزیمت و مراجعت به مستقر خلافت — — —	۱۱۸	ایضا	ابنجل فوینان — — — — —
ذکر نهضت حضرت جهانبدانی جنت آشیانی	۱۱۹	ایضا	امیر ایلنگر خان — — — — —
به تسخیر گجرات و شکست سلطان بهادر	۱۲۰	ایضا	امیر برنل — — — — —
و فتح آن ممالک — — — — —	۱۲۱	ایضا	امیر طراغای — — — — —
گذشتن میرزا عسکری کپرات را بخیدال	۱۲۲	ایضا	صاحبقران اعظم ثالث القطبین قطب الدنیا
فامد — — — — —	۱۲۳	ایضا	والدین امیر تیمور گورکان — — — — —
نهضت مرکب مقدس حضرت جهانبدانی	۱۲۴	ایضا	جلال الدین میرانشاه — — — — —
جنت آشیانی به تسخیر بدکاله و فتح آن	۱۲۵	ایضا	سلطان محمد میرزا — — — — —
ممالک و مراجعت به مستقر خلافت و آنجه	۱۲۶	ایضا	سلطان ابوسعید میرزا — — — — —
درین میان روی نمود — — — — —	۱۲۷	ایضا	عمر شیخ میرزا — — — — —
ذکر احوال شیر خان — — — — —	۱۲۸	ایضا	حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی
گرفتن شیر خان قلعه رهناس را — — —	۱۲۹	ایضا	ظاهر الدین محمد بلور پادشاه غازی
توجه مرکب مقدس حضرت جهانبدانی	۱۳۰	ایضا	مبارک حضرت گیتی ستانی فردوس
جنت آشیانی از دارالخلافت آگره به ممالک	۱۳۱	ایضا	مکانی با سلطان ابراهیم و ترتیب
ممالک شرقیه بدوح قلعه شیر خان	۱۳۲	ایضا	صفوف نبرد — — — — —

و مراجعت بعد از محاربت و موافق
عبرت افزا که بعد ازان وقوع یافته — ۱۹۲
رسیدن نوید ولادت معهود حضرت
شاهنشاهی بحضرت جهانبانی جنیت
آشیانی و تنمۀ سخن — — — ۱۸۳
ظهور خارق عادت از حضرت شاهنشاهی
که عنوان کرامات و دیباجۀ مقامات
تواند بود در ماه هشتم از شرف ولادت — ۱۸۶
توجه موبک حضرت جهانبانی جنیت
آشیانی بقندهار و از انحدود سفر حجاز
گزیدن و آهنگ عراق کشیدن — — ۱۸۸
ذکر مجمله از احوال خسروان مآل شیرخان
۱۹۵
ذکر مجمله از احوال میرزا هیدر — ۱۹۶
ذکر مجمله از احوال میرزا کامران — ۱۹۹
نهیضت موبک مقدس حضرت جهانبانی
جنیت آشیانی بخراسان و عراق و آنچه
درین سفر روی نمود — — — ۲۰۲
فرمان شاه طهماسب بحاکم خراسان — ۲۰۶
مراجعت موبک مقدس حضرت جهانبانی
جنیت آشیانی از عراق و آمدن حضرت
شاهنشاهی از قندهار بکابل — — ۲۲۴
غلبۀ حضرت شاهنشاهی در کشتی گرفتن
با ابراهیم میرزا و بدستگیری تخت
نقاره اقبال نواختن — — — ۲۲۶
و هزل موبک مقدس حضرت جهانبانی
جنیت آشیانی بگرم سیر و فتح قلعه بخت
رویدن موبک مقدس حضرت جهانبانی
جنیت آشیانی بقندهار و محاصره کردن
و فتح نمودن — — — — ۲۲۸
نهیضت موبک مقدس حضرت جهانبانی
جنیت آشیانی از قندهار بدخشیرو کابل
و فتح آن ممالک — — — — ۲۳۸

آرایش جشن دولت پیرای خذنه مور
حضرت شاهنشاهی و آئین بهمن بآئین
اقبال و ظهور خارق عادت ازان نونهال
بوسدان دولت — — — — ۲۵۶
نهیضت موبک مقدس حضرت جهانبانی
جنیت آشیانی بدخشیرو بدخشان و فتح
آن ولایت و آنچه دران ایام روی نمود ۲۵۰
انگیزش میرزا کامران و تسلط او بر کابل ۲۵۵
نهیضت موبک مقدس حضرت جهانبانی
جنیت آشیانی از بدخشان بکابل
و محاصره آن — — — — ۲۶۰
ظهور کرامت علیا از حضرت شاهنشاهی
و فتح بابل — — — — ۲۶۵
مکتب نشستن حضرت شاهنشاهی
و دیگر وقایع که دران ایام روی نمود — ۲۷۰
نهیضت موبک جهانگشای حضرت
جهانبانی جنیت آشیانی بدخشان
و بدخشیرو فیروزیه رجوع بکابل — — ۲۷۳
نهیضت موبک مقدس حضرت جهانبانی
جنیت آشیانی از کابل بدیلم و رجوع عالی
از بے اتفاقی میرزا کامران و نفاق
امرا بکابل — — — — ۲۸۵
نهیضت موبک مقدس حضرت جهانبانی
جنیت آشیانی از کابل و محاربه بمیرزا
کامران و دیگر وقایع عبرت افزای — ۲۹۴
معادلت موبک مقدس حضرت جهانبانی
جنیت آشیانی از بدخشان و محاربه
با میرزا کامران و فریدن فتح نزول اقبال بکابل ۳۰۲
اختصاص یافتن موضع چرخ بحضرت
شاهنشاهی و تگاورل نمودن دوربینان
بساط آگاهی — — — — ۳۰۶

بدولت و اقبال — — — — — ۳۳۲
مجموعه از سوانح و حوادث هندوستان که
در ایام هرج و مرج روی نموده — — — — — ۳۳۴
احوال هیمو — — — — — ۳۳۶
یورش جهانگشای حضرت جهانبانی جنت
آشیدانی بتسخیر هندوستان و فتح آن
بهیامن دولت روز افزون شاهنشاهی — — — — — ۳۴۰
ظهور کرامت علیار بشارت عظمی از حضرت
شاهنشاهی و دیگر سوانح اقبال — — — — — ۳۴۷
نهضت رایات جهانتاب حضرت شاهنشاهی
بصوب پنجاب بهوجوب امر عالی حضرت
جهانبانی جنت اشیدانی — — — — — ۳۵۵
ذکر تدمه احوال سعادت منوال حضرت
جهانبانی جنت اشیدانی و شرح بعضی
از جلائی مختصرات و قوانین آنحضرت ۳۵۶
پرتوانداختن سفر عالم نقیص بومرات
باطن حضرت جهانبانی جنت اشیدانی
و معاف شدن بآن عالم — — — — — ۳۶۲
سوانح دراست افزای حضرت شاهنشاهی
از هنگام توجه بصوب پنجاب تا وقت
جلوس مقدس — — — — — ۳۶۶

توجه مرکب مقدس حضرت جهانبانی
باطقای نایره فتنه میرزا کامران باردیگر ۳۰۸
نهضت مرکب مقدس حضرت جهانبانی
جنت اشیدانی بتسکین شورش میرزا کامران
باردیگر و شهادت میرزا همدال — — — — — ۳۱۱
اختصاص ولایت فزین بحضرت
شاهنشاهی و ارتفاع منزلت بعضی
مسئدان دولت بخدومت والا — — — — — ۳۱۵
عزیمت حضرت جهانبانی جنت اشیدانی
از بهسود بر سر قربانل افغانان که کمیگاه
فتنه میرزا کامران بود و فرار او به هندوستان ۳۱۹
توجه حضرت شاهنشاهی بغزنین و آن
سرزمین را بفزول اجلال ارتفاع آسمانی
بخشیدن — — — — — ۳۲۱
نهضت مرکب مقدس حضرت جهانبانی
جنت اشیدانی به بنگش و تادیب
گروان کشان و لوی عزیمت انداختن
به هندوستان و بدست آوردن میرزا کامران
و مراجعت بکابل و دیگر سوانح — — — — — ۳۲۳
توجه مرکب مقدس حضرت جهانبانی
جنت اشیدانی بقندهار و مراجعت

بسم الله الرحمن الرحيم

هزاران حمد و ثنا ایثارِ مددِ که ذاتش را برد؟ غیبت پندید - و محاشش را برد؟ شهادت پوشانید - آسمان با آن علو شان اسفلین زینده است از قصرِ خلقش - زمین با این وسعت و تمکین سنگ پاره است از صقّه صنعتش - زمان با کس است از چمن قدرش - جهان منظره است از گلشن حکمتش *

* برون ذاتش از علم گردیان * فزون وصفش از شرح افلاکیان *

* بآن کی رسد فکرِ نوعِ بشر * که قاصرِ ز درکش عقولِ عشر *

و بپایان صوابت نثارِ شایعه که وجودش ذائق است در احمیت از همگی مهماتِ جهان و نورش سابق است در اقدمیت از سابرِ انوارِ زمین و زمان - نفس قدسیش خورس است در مهای رسالت و پیغمبری - ذات با کمالش دره است بر تاج هدایت و رهبری *

* نبیره که شاهِ دوعالم هم اوست * صغیر که پادشاهِ خاتم هم اوست *

* کریم که دین است انعام او * یتیم که نسیج است از نام او *

و نفائس درو و شرائفِ سلام بر آل و اصحابِ کرام که ستارگان اند از آسمانِ هدایت و رطب چیدن اند از فخلستانِ ولایت *

* شموع که دین خانه روشن ازان * جهان روشنی یافت از نورشان *

* چه بودند گنج معانی همه * پُر از گوهرِ اعلیٰ دینی همه *

اما بعد بر ضامینِ دانشِ مظاهرِ مستبصرانِ کارخانه ایزدی مخفی نیست که اگرچه [نعم الهی را] (که بر نوعِ بنی آدم از مبدأ فیض افزوده شده است) پایانی نیست - و پیداست که شکرِ یک نعمت ازان نعمتهای نامتناهی از طاقتِ بشری بیرون [اما نعمتِ نطق را] (که افاده و استفاد و انافه و استفاد و منفاد و مربوط است) پایه با نفاخت - چه همین نطق است که بواسطه آن جبریل امین پیغمبران را از تشریفِ رَحی از جنابِ کبریا مشرف فرموده اند (اگرچه آن نوع دیگر باشد از نطق) و همین نطق است که بواسطه آن پیغمبران بپیراهنِ روانِ بادیه غرایب را بشهرِ هدایت کشیده - همین نطق است که بواسطه آن ارسطاطالِس لوی حکمت بر عرصه جهان افراخته - و همین نطق است که بواسطه آن غلاتون و والیس آزادان دانش بگوشِ عالمیان

انداخته - همین نطق است که بواسطه آن فردوسی و نظامی اندلید یکتائی را بلائی دانش گذارها بیدارسته - و همین نطق است که بواسطه آن ابوالفضل علامی اظهار جوهر حقیقت و کاردانی کرده باتکای خود مسند وزارت اکبر را آراخته - چه اکبر به سکندریه - و چه علامی به ارسطو؛ الحق جلال الدین محمد اکبر پادشاه از همگی فرمانروایان هندوستان در داد بخشی و عدالت گستری گوی سبقت ربود - و صیت آئین معدلت و نیکو قوانین سلطنتش راههای دور و دراز انصای ممالک شرق و غرب پیمود - اما این همه لولای ابدال بر انراختن و کوس اجال نواختن بیشتر از مغز معامله در یافتن و عنان بسوی تدبیر مایب نافعین علامی نهایی بود • • بیت •

• نه اکبر بر سر بر سلطنت نازد • که علامی بگلکش مملکت راند •

و سخن نفس الامری آنکه اکبر بذاته پادشاه عادل و هوشیار - آگاه دل و معدلت شمار بود معامله فہمی و حقیقت ورزی ابو الفضل گوش هوش را را افزود • • نظامی •

• وزیر چنین شہ یار چنان • جهان چون نگیرد توار چنان •

آمدیم بر سر مدعا - پوشیده نماند که این نسخه نامی و این صیغه گرامی (که از گفتارهای دانش معمور است - و هزاران گنجینه ای معانی دران مستور) یعنی کتاب اکبر نامه (که قطره ایست از دریای علم ابو الفضل علامه) بارے (بمطبع اقبال مند والا گوهر - منشی نول کشور بفرمان صاحب الحکومه و الزبانه - مہاراجہ پٹیالہ) مطبوع شده بود - اما بسبب اغلاط فاحش نامطبوع برآمد - بصورت مرغوب بود - و بمعنی معمور از عیوب - بظاهر سنجیدگی داشت و بباطن فایز پسندیدگی - باز برای ایشینگ سوسائٹی کلکتہ بصوابدید والا جناب معالی القاب (صاحب انفاخر البہتہ - و المتآثر السنیہ - مجمع الامامہ العلمیہ العالیہ - منبع المناقب الجلیہ الغالیہ - رافع اعلام العلوم العقلیہ و النقلیہ - مآثر اذق الغنون الاثنیہ و الحکمیہ - قدوة الفضلا زبدة العقلا - فخر ارباب العزائم - صدر اصحاب العمام - خلاصه اعدای جهان - نقارۃ نوُبناں زمان خدازند سجیات رضیہ - صاحب صفات رضیہ - در یکتای فاضل و حکم - لعل بے نهای جلال شیم شمع معالم دانش و سخن پروری - زیب ده مجالس بینش و هنر گستری - دریای ناپیدا کنار دلتاق معانی - بحر محیط سخن سنجی و نکته دانی - والا گوهر عالی تبار - جوهر شناس معدلت دثار • •

- شاه سرور علم و راجہ شہنشاہست دوزبین • مایہ منیر فضل و چه مایہست مایہ دین •
- دانش بے بدین خدازند و جا گرفت • اما ندید هیچ مقام گزین چنین •
- مدیر مدرج جمع کرام است در عطا • فحل فحل بزم هنرهاست بالذقیں •

نورت ولیم کالج - بسیار محو و اثبات از کاتب دران راه یافته - تاریخ تمام کتابت دران مندرج نیست
اما بعد سال هفدهم در صفحه (۶۳۲) تاریخ از کاتب مرقوم است - و آن چنین است
در دار الخلافه شاهجهان آباد بتاریخ دوم شهر صفر المظفر سنه هجری ۱۲۰۹ یک هزار و دو صد و شش
مواتق سنه ۳۵ شاه عالم - نورت اتمام و طرز اختتام پذیرفت *

(ب) این نسخه ناقص است تا آخر سال هفدهم - ایضا ازان فورث ولیم کالج - در اغلاط
بد تر از ازین - در آخر این عبارات مرقوم است - روز شنبه تاریخ سیوم شهر رمضان المبارک سنه
۹۳ (همین صورت) از جلوس والا *

(ج) ایضا تا آخر سال هفدهم - ازان فورث ولیم کالج - فی الجمله صحیح است - تاریخ
کتابتش نامعلوم *

(د) ایضا تا آخر سال هفدهم - از کتبخانه دهلی ست - فی الجمله صحیح دارد - تاریخ
کتابتش نامعلوم *

(ه) ایضا تا آخر سال هفدهم - ازان ایشیادنگ موسیائی کلمه - از اغلاط پر - تاریخ کتابتش
مرقوم نیست *

(و) ایضا تا آخر سال هفدهم - ازان عالیجناب مولوی کبیر الدین احمد صاحب مالک
مطبع اردر نایب شاعت فیوضه - اغلاط بسیار دارد - نه وق قبل از اتمام تاریخ کتابتش چنین
آورده - بتاریخ غره ربیع الثانی سنه ۴۶ چهل و شش جلوس صاحبقرانی اورنگ زیب پادشاه غازی
رادم اکورف شیخ مصطفی انصاری - حسب اشاره مدیر عطاء اللہ کشمیری تحریر یافت *

(ز) این نسخه مطبوعه سنگی ست - تا آخر سال چهل و ششم - اغلاط بسیار دارد - چنانچه
پیشتر ایمانیه بدان رفته - تاریخ طبعش بانزدهم شهر صفر سنه ۱۲۸۴ هجری *

(ح) این نسخه تا آخر سال هفدهم است - از کتبخانه دهلی - اگرچه دفتر اول در صحت
یکثانی دارد - اما از ابتدای دفتر دوم محو و اثبات راه یافته - تاریخ کتابتش نامعلوم *

(ط) ایضا تا آخر سال هفدهم - از کتبخانه دهلی - اغلاط درو به پایان - در آخر چنین
مکتوب است - بتاریخ چهاردهم شهر ربیع الاول سنه ۹۳ (همین صورت) جلوس اکبر پادشاه غازی *

(ی) این نسخه تا آخر سال بیست و چهارم دارد - اما دفتر اول ندارد - از کتبخانه دهلی
فی الجمله صحیح است - در آخر چنین مکتوب است - هفتم جمادی الاول سنه ۱۱۰۷ - نقط *

د • • التمهید الاولیم - عبد الرحیم *

بسم الله الرحمن الرحيم

اللہ اکبر! این چہ در یافتہ است ژرف - و شفاختہ است شگرف کہ حقیقت پذیرانِ دقیقہ رس و روشن ضمیرانِ صمیم نفس کہ باریک بینانِ جداولِ آفرینش و پرکار گشایانِ لوحہ دانش و بینش اند در ترکیبِ عنصری و یکپہرہ یولانی نقدے گرانمایہ و گوهرے والا طبع کہ در گاہِ قیمت نگنجد - و میزانِ قیاس بر نسجد - و بمکمالِ گفت در نیاید - و از مقیاس اندیشہ بیرون باشد غیر از سخن کہ نسیمِ بسمت منجر است و ہوائے مہموجِ نداشتہ اند - و چرا چنبد نباشد کہ مرا انجامِ دارالملکِ معنی بے دستگیری آن امکان نپذیرد و معموزیِ خراب آبادِ صورت بے مددکاریِ آن در اندیشہ نگذرد * مثنوی *

این چہ سخن بود کہ شد آشکار * پردہ بر انداخت ز ہودہ ہزار

نیست درین بزم بسر مستدیش * نیست حریفی بزر دستدیش

کارگشا اوست درین کارگاہ * صدر نشین اوست درین بارگاہ

عرجہ در آمد بدلِ اہلِ ہوش * دل بزبانِ گفت و زبان زد بگوش

از درِ دل ہم بدرِ دل رہش * ناطقہ و مامعہ جولانگہش

ماہِ سخن را بر مدگاہِ ہوش * مشرق و مغرب ز زبانت و گوش

چنانچہ بیادِ والیِ آن بفرودبانِ آسمان نتوان رسید بیایِ ہادی بمایِ خود در دیدایِ ناپیدایِ طبیعتِ آن دم نتوان زد آتشی مزاجیست با نہاد - خاکی طبیعتِ امت آب نما - مذبحش آتشکدہ دل - اوج پروازش نژدگاہِ ہوا - گرمیِ گزارشِ بآب - آرامگاہش صفحہ خاک - مرتبہ شناسانِ صفویِ عزت فراخورِ دید و دریافتِ خود چنانچہ سیہ سالارِ انجمنِ معنی بل خلف الصدقِ دل دانستند - جوید بربودانِ دانش آتشکدہ خاطر بل اہوالِ بایِ ضمیر انگاشتند - خاصہ سخن کہ زیبِ فہرستِ نسخہ مفاخرِ زینتِ دیدارِ مجموعہِ معالی باشد یعنی مدحِ کدخدایِ آسمان و زمین و حمدِ دادارِ

جان و تن آردن - هم آغاز را باید مرزازی - و هم انجام را بدرایه دلخوازی - هم تافله سالار سخفوران
و هم شهریار سخفوری - چراغ کلبه تارک نشینان - انیس وحدت سرای خلوت گزینان - درد انزای باطن
مشقان کوی خداجویی - مرهم بد ناسور خسته درزان کنج ناشکیدیانی - نوشداروی شورده پوشان اشک
خسرت - مومینانی شکسته دلان زاویه خاموشی - رزم آرای دلاوران هنگامه عشق - بزم افروز معشوق مزاحیان
بازگاه اطمینان - تشنه جان دریافت را استسقا بخش - گرسنه دلان بادیه جوانی را جوع افزا -
اربعصفت که خرد پیرزان بداند با همه مواسمگی شوق و بے آرامی شغف دست فکرت از دامن
عروج کبریا کوتاه داشته تشنه لب و آبله پای هزاران جوش و خروش درخوده مهر خاموشی
بوسه نباده اند - و بدست دایره انصاف پای ادب در دامن عجز پیچیده در آنچه شایانی آنرا از عطیه خانه
تذخیر نداده اند شروع نکردند

راه کمال ترا حرف و نقطه ریگ دشت * عالم علم ترا شهر سخن روستا
بر دوت اندیشه را شعله غیرت زند * اطمه حیرت بر سبیل جمل از نفا
معنی سپاس ایند همچون از احاطه امکان بدرنست - و ستایش خداوند بیهمال از احصای اکنون افزون -

* مثنوی *

حدیث انجا که از یزدان شناسیست * سپاس اندیشی ما ناسپاسیست
تو جرأت بین که همت میزند جوش * که گدین قطره دریا را در آغوش
نه بداری که حرفش در کتابست * که این حرف کتان و ماهتابست
سخن را چند باشی محفل آرای * بدست آویز عجز اینجا بده پای
هوازه زمینانرا با آینه انیان رابطه مدامیت مفقود - و خدایانرا با افلاکیان راه سخن مسدود باشد مکنیانرا
بلامکانیان چه نسبت خواهد بود - تا حصه من ذره خاک نشین با نسبت آفتاب عالمتاب قدس
چه باشد - محبوس مظلومه امکان و حدوث را ببادیه پیمائی عرصه وجوب و قدم چه حد و کدام
باز ذره سرگشته سربدارا در شعشعه نیر جهان افروز بجز هواداری چه بهره - و قطره شبنم را با بحر
زخار و ابر مدار بجز لای خشکامی چه نصیب - هیهات اگر ذره ازان فروغ بخش انجم هستی گوید
آنچه او را نمیشناسد و ادرا نمی گوید اما ازو میگوید - و او را میجوید - لیکن تنگنای ظلمت را با
سایت نور چه تمییز - و عدم مطلق را با وجود بحث چه مدامیت - آفریده هرگاه از آفریننده کلمه یاب
شناسایی نتواند شد تا دم چند در هوای فانی بدایع مکذوبات او زند - یا قدم چند در صحرا

ادراک مخزونات او فهد. او را در معرض ستایش آفریدگار درآمدن چگونه سزد - بارنایافته را از خلوت سرای سلطان سخن گفتن خود را در مضحکه ادا نمودند - و سخره هنگام عوام ساختن آمد.

• مثنوی •

پای سخن را که دراز است دست • سنگ سر برده تو سر شکست

گرچه سخن نریزه و جان پرور است • چونکه بخوان تو رسد و غمراست

ای بوتر از کرسی عقول و اوام - و ای والاتر از ساحت عذاصر و اجرام چون معرفت ذات و صفات بخشیدی معام شده که چپاداری بر همت ما لازم نکردی - و چون نعمت بی منتها عذبت نکردی مفهوم شده که بر ذمت ما شکرگداری واجب نفرمودی - چون در گفتار بسته دیدم درگاه کردار گشوده یافتم - بخود بخود گفتم که اگر توانایی سخن سرانی نداری و بادیدمانی نمی توانی کرد آزاده مباش - که این طریق چرب زبانان تهیدست است که لفظ را بقریب دلالتی ببهای معنی فروشد - حمدی که از روی فرمان جهان مطاع سلطان خرد بر ذمت گرمی خانواده امکانی واجب شهرند آنست که گوهر شب تاب خرد را که از بخشهای مهدی مدبر قیاضت چراغ روشنائی ساخته در رفت و روپ عرصه باطن و ظاهر کوشند - اگر منتظمیان کارگاه نضا و قدر ندست از انراک بنی آدم را در لباس تجرد و تنهایی داشته اند نخستین که بر همت در اصلاح خود بزدند - آنگاه در فلاح دیگران کوشش نمایند - و اگر بجانب جمعیت آباد تعلق و تکتور که در سلسله نظام کون و فساد ازان هم گیر نیست آورده اند - اگر فرمانرواست اصلاح دیگرانرا بر اصلاح خود مقدم دارد که مقصود از شبانی باستانی رسم است - و غرض از سلطانی نگاهبانی همه - و اگر فرمانبردار است نخستین بر او امر من نه الامر اقدام نماید - پس نهانخانه دل خود را از غبار خواهش گران پای و خشم سبک و پاک سازد - تا باین زیست و رفتار بسدایش دادار بیچون و پروردگار درون و بیرون متخلق و متحقق گردد •

چون میان من و دل سخن با نیجا رسید عقل سرگردانرا منزل از دور نمود - اندیشه را وقت بقدرت خوش شد - خاطر حیرت زده اگرچه از دشواری و درازی راه آزرده گی داشت اما از آهنگ ساز راه و نوبت وصول خوشوقت گشته بود که ناگاه دل دورین را باز پای اندیشه بسنگ آمد که مقصود از ستایش الهی نه آنست که صفات کمال او را دریابد - و آنرا بدرگاه او نسبت دهد - یا نعمتهای بی انتهای قدم را در شمار آورد - و در برابر آن متاع متوذگی حدوث آلود خود را پیش کشد - تا این را از حوصله بشری برتر داند و از پس ماندگان پیشگاه هیاس گذاری باشد - یا آنکه خویش را از این نذاخوانی الهی نام نهد - و از تاریکی راه و تاریکی مقصود انکار خاطر گردد - و طبع حیل جوی این را غنیمت دانسته از حمد باز ماند - و آغاز در آنچه حیل ماز وقت آنرا مقصود و نموده است نماید - بلکه

سرد از حمد آنست که این نفیس سپاس دوعت خود آرای خود فروش را بر آستان بندگی در پایه نیاز و سرافندگی داشته از طاق نظر خود بدین خویش افکند - تا معنی بیچارگی او بصورت نیاز مندی آراسته شود - و ظاهر و باطن او بفروختنی و بی سرمایگی پیرایه گیرد - تا شایستگی گذار مقصود را سزد - و بحد دادار جان آفرین گراید - و چون این متاع سپاس گذاری در بنگاه بشری فراوان - علی الخصوص در معامله جای این راقم بے اندازه است چرا از حمد ایندی باز مانم - و از شکر سرمدی تقاعد کنم - همان بهتر که از آفت مکران درزی این خود سرای برآمده خود را آماده سپاس بلذاماس گردانم - از آنجا که مقصد بلند بود - و مطلب ارجمند - زبان سخن ساز را دل رخصت نمیدان - و دل معامله هم از حدیث سر بر نمی آورد - نه فطرت میگذاشت که مثل نادانان هنگام تقلید بدستکاری حرف و صفت در پیشگاه نذراخوانی خداوندی جل جلاله درآمده با متعارفات معتار و عبارات مبذول خودند گردند - و نه همت سپاس دوعت راضی میشد که مثل دانایان کم حوصله دل از جست و جوی او باز داشته لب از گفت و گوی او برندند - و بیک اقرار ناقص که در معامله بخلاف آن طریق مستمر دارد عجز و انموده خود را از نیک اندیشان راست گوی ظاهر کند - زمانی که دراز درین اندیشه ماندم نه هر خروشیدن بود - و نه دماغ خموشیدن که ناگاه از خرد که فروغ هستی اوست دس از روشفانی گشودند - و دل هرزه گرد را گردن آمد بکمز مقصود بسته آمد - پیام آگهی بگوش توفیق رسد که ای نقش طراز نگارستان معنی کتاب تصنیف نمیکنی که دیباجه را بحد آرایش دهی - حال فرمانروای زمین و زمان گوهر تاج پادشاهان میخوبی و سپاس ایندی بشکر میرود - و نیایش خدای مقصود می آید - حمد را حمد نمی باید - چه مصنوعات مانع بر کمال حمد نیست از دادار پاک که بزبان بیزبانی ادا شده - آگاهان آباد باطن را بدریافت این پذیرای نور مطلق میگرداند - و بسایه بلند پایه حمدیت که بالذات منصب والی بزرگ نهان وجوب وجود است میرساند - و پنداشت که در عالم عنصر عظیم تر آنری و شریف تر کوهی از وجود گرامی پادشاهان و الشکرة که برانجام نظام ظاهر عالم وایسته بدستکاری همت قدسی اعتصام ایشانست نشان نداده اند - و یقین ده جهان به تن سپردن - و مهم عالم بشخصه گذاشتن جهان معنی درو نهانست بلکه جان جهان به معنی اختن - خصوصاً گیتی آرائی که آهنگ دریافت شمای نسیم بهارمقان معنوی داشته بر سر بر کمر وائی سر بلند باشد - سیما خدیو زمانی که باین دو حالت شکوف از سرچشمه باطن حیرت دل و شاداب خاطر شود - خاصه آن قبله گاه خدا آگاهان که بنائید ایندی ازین مراتب فراتر شده رنگ آمیز نگارین

خانه معانی و بزم امروز شیدانِ حقائق شده محرمِ خلوتکدهٔ شهود و اندیسِ صفوتسرای وحدت گشته بختِ بیدار بر تختِ اقبال نشیند - و فرمائروائی صورت و معنی و عتده گشائی ظاهر و باطن بدو تفویض یابد - چنانچه طرازندهٔ اورنگِ شاهی - و فرازندهٔ لویِ ظلِ الهیِ زمانِ مسعودِ ماست نه مجموعهٔ نقشبندانِ فهم و خرد - بل کارنامهٔ صنعتگرانِ ازل و ابد است - با چنین اسبابِ فراوانِ حدِ حقیقی که تو داری چگونه درین تکاپو سرگردان ماندی - از شنیدنِ این پیامِ روح پرور صبر و استقامت دیدی - هر مایهٔ سعادتِ جاوید میسر شد - دیدی امید روشن گشت - عالمِ صورتِ رواج گرفت - ملکِ معنی ابتهاج یافت - دامنِ مقصود بدست افتاد چهرهٔ مطلوب در نظر آمد *

سبحان الله این چه سرپرستِ بدیع که در کتابهای روزگار سیاسِ دادار پناه برای زیورِ کذاب سی آرند و در اینجا کتاب را برای نفای ایزدِ جان آفرین می آریند - در مخالفِ جهانینِ حمد را بطفیلِ مقصود بر زبان می رانند و درین شگرتنامهٔ مقصود را بطفیلِ ستایش می گذارند - در روشِ قدیمِ متایشِ حضرتِ معبود گفتار بود - و درین تازهٔ بازگاهِ خردشاهراهِ نابخوانی کبر است - سوابقِ درِ محامدِ الهی بسخنِ التجا می برند - و درین دیباجهٔ بدیع رقم بانسانِ کامل که پادشاهِ حق پرست است پناه می برند - یعنی آن خدیوِ جهان که بدو است خداجوئی و خدایابی او نقاب از میانِ ظاهر و باطن برخاست - و در درقهٔ آدابِ تجرد و اصحابِ توفیق محبت پدید آمد - و حجاب از پیشِ صورت و معنی مرتفع گشت - غفلت که راهِ مغالطهٔ هشیاری میرفت باز آمده از ملازمانِ شعور است - تقلید که از اقلیمِ تحقیق برآمده شور انگیزی میکرد امروز طیلانِ تحقیق بر دوش گرفته از مستشدانِ درگاه است - خون پرستی نورباطن که خداپرستی گذاشته خلق پرستی کرده - چشمِ بدنا یافته سرانگنده و سرسندیدهٔ بمبادلگاهِ ایزد پرستی درآمد - حسدِ ناتوان بین که باکِ ماخلوبای در سر و شودای جنون در دماغ داشته با دادارِ دانای توانا دیمِ منازعتِ سبزهٔ خردِ رهنمائی حاصل کرده از توبهٔ مستغنیانِ درگاهِ عطیّت و طبقهٔ مسامدانِ جنودِ دلالت - در طلبِ که صحتِ ابدی همان تواند بود از لنگی به بوی آمده هم مقصودی و هم قصدی می نماید - و چرا چنین نباشد که درین زمانِ دانش افزا چراغِ شبستانِ عالم - نورخِ دودمانِ آدم - برده براندازِ اسرارِ غیبی - چه رهگشای صورِ بیعیبی است - و چگونه این در نظرِ هوشمندانِ در زمینِ بعید باشد که ناظرِ آدابِ شهنشاهی - فاهمِ فرزانِ بندگانِ الهی - باریک بینِ دقیقِ موشکافی - صاحبِ عیارِ جواهرِ سترافراست - تا در عالمِ وجود پیشواییِ آدابِ تجرد که ولایتش خوانند و مقتدایِ اصحابِ تعلّق که ملطفتش ذمند جدا جدا بود - در میانِ بنی نوع کشاکشِ اختلافِ بواطن را مواجیمه داشت - امروز که از بلندبایی و پیش بینی و

• تاریخ جوہلمی و شہول مہرانی و عموم قدردانی و کمال ایندیشناسی این دو منصب گرانمایہ کہ سرشتہ انتظام صورت و معنی است باین گروہ گشای کنوز خورشیدی و کلیددار خزاین خداوندی عایت شدہ - اگر وجود مقدس او این خاصیت بخشد ہر آئینہ اندک از بسیار از ممکن بطور ہمہ این ضرور آمدہ باشد - ہرچ میدانی کہ این شعشعہ عالمگیر نفیس نورانی کیست و قدم صیانت پیرای کہ این سعادت بخشید - این بدنام نورانیت و حقانیت پادشاہ عالم ہزارہ زمان ماست - یعنی آن شہشاہ معارف ہدایہ - مظہر قدرت الہی - مورد کرامت نامتعالی - یگانہ در کافہ صحت - مقرب بساط احدیت - گوہر معدن شہنشاہی - فق خاتم بدالہی - فروغ خاندان گویائی - چراغ دوامان صاحبقرانی - صاحب سربلندی - وارث سریر ہمایونی - مختار قواعد کشورستانی - غرق ذابغہ صبح ہدایت - نور ہامرہ آفتاب ولایت - گرامی ساز گوہر آدم - ولیعبد نیراعظم - انتخاب مجموعہ قضا و قدر - مقدمہ جنود فتح و ظفر - تباب امتزاج انبیا و آیام - زبدہ ندای عناصر و اجرام - چشمچہان جود و افضال - خال و حسار سلطنت و ابدال - نور انظہر شخص خلافت - مسوۃ الصدق عدل و راست - فروزندہ گوہر بخت و نبیذاری - موازندہ پایہ تخت و تاجداری - ذردان جوہر خردمدان - قیمت شناس گوہر ہمت بلندان - گروہ گشای کارنوردستان - مرہم بدنا و نازل خستہاں - صاحب دل روشن رای - جان بخش جہان پیرای - روح مسرور و عقل محسم - عالم جان و جان عالم - پوشندہ حق بین - طریقت پسند حقیقہ کریں - ہشیار خرام دوام ذہنی - بددانشین تحت سحرکلی - بکلی خاوت کدہ نور - نور آزمای نہایتانہ حضور - عارف اطوار پیل - کامیاب صبح دن - مورد غرائب کرامات - صاحب اعالی مہمانان - محرم اسرار سفیدی و سیاهی - مظہر حقایق کونی و الہی - بدنامی روابط تقلیدی و اطلاقی - دارای رموز انفسی و آدابی - مغرب متعظشان زابل وصال - مقصد معیاران طریق کدال - مظہر نکات شکر و معارف گرامی - مورد علوم لدنی و رموز الہامی - معنی آزادی - سفر در وطن - شمع افروز خاوت در انجمن - زور در سن دیوگیر - بسیار بخش اندک پذیر - دیدہ بان سفینہ کن مکن - سفینہ دریای سحر و ہی - دقیقہ شناس حفظ مراتب - موی شکف تقسیم رواتب - مرخندہ رای خجستہ منظر - فرج طالع دلدادہ خور - بر دبار گران ساگ - صاحب مر عالی مرہنگ - خرد آرای بخرد نواز - دوست پرور دشمن گداز - منک گیر عالم آرای - عدوبد کشور کشای - ماعد ارایک عظمت و جلال - رافع وسایل خشم و افساد - یامہای دلت و دین - نگہدار تخت و گین - طرازندہ ہفت افایم - ہرازندہ تخت و لیریم - شہسوار صف شکن - شاہباز شیرافکن - مجاہد میدان جہاد اکبر - مبارز جولان ہفت کشور - مشیہ بدیان سلطنت و راست - مونس ارکان تربیت و سیاست - معتمد عروہ و ثقی علق کامل - مستوثق حیل آئین عدل شامل - در روی بزمگاہ تمام نظر - در دل بزمگاہ تمام جگر - در بزم عشرت

ابیر در بابار - در رزم نصرت در دایم خونخوار - در میدان جرأت سیف مسلول - در جولان جلالت
 رستم مصقول - در دایم موج انگیز عالم عطا - سحاب آشبار نیسان و غا - انفاسش مجمر و گردان بزم
 روح - الطافش مریح جفایان صبح فتوح - عدالش بر اعتدال فروردین از طبع خورده انگیز - خلقش
 بر نسیم اودی بهشت از خنده لبریز - عنصر وجودش در فتح مغفلات مرتاض مملکت - عقل
 سلیمش در کشف معضلات مستشار مؤتمن - ظاهرش فرجه شیدی و شکوه فردونی - دافش
 دایش سقراطی و بینش فلاطونی - ظاهر و باطنش مرتاض - چشم و دانش با مبدأ فیاض - دل را
 با زبان دمساز ساخته - وحدت را با کثرت انباز کرده - بیدارش در پاس نفس گذشته - همتش پای
 بر هوا و هوس مانده - صدق معامله اش در کفایت تبلیغ و تدلیس بر انداخته - عیار دانش قلب
 زرافدود از زر دگرهرآمود جدا ساخته - جلاب تجریر بر مفارق غرام دریده - طیلان عفو بر تارک جرم
 کشیده - شمع جبروت از پیشانی عاطفتش لمعه ظهور بیرون داده - بارقه لطف از نوازش قهرش زبان
 نور برکشیده - موافقتش جگر سنگین جافان گذاخته - هدایتش زهره آهنگین جگر آب ساخته - دانگی
 روزگار افسر از گره ابرویش - گشادگی زمانه بر توت از شگفتگی خویش - دمای بقایش بزیان خود
 بزرگ مقام گرفته - مهر و وفایش بر دل برنا و پیر آرام یافته - بلذتی نامش ناموران اکناف را
 پست کرده - تهکین دولتش سران اقطاع را از دست برده - طنطنه اقبالش گوش هوش طایین
 آفاق باز کرده - کوبه جلالش چشم اندیشه ملوک علویف فراز نموده - صیت بلذتش در گنج گروین
 بپچیده - آوازه شکوهش کران تا کران رسیده - صلی عطایش از اقصای شش جهت گذشته - درگاه
 واقیش موطن منتخبان هفت اقلیم گشته - دولت روزافزونش کارنامه ازمان و اودار شده - طالع
 دهانوش دیباجت سعادت ثابت و - دیار نموده

• • •
 * مثنوی *

آن شهنشاه آسمان پایه * چتر اقبالش آسمان پایه
 چمن آرای دانش و فرهنگ * پناه انزای افسر و اورنگ
 تخت تدرش مبدعات ارزانی * شخص بخشش گشاده پیدایی
 حضرتش قبله گاه حق طلبان * رافتش چشمه مار تشنه لبان
 زیر پا کرده از یک اندیشی * تخت شاهي و نطع درویشی
 نه فلک بر مراد او دوار * هفت اختر بکار او مدار
 بزم از زمان بهشداري * پاسبان جهان به بیداری
 مهر و کینش بدم و رزم درون * جام لبریزه ز باد خون
 بیم خدان ز گرمی خویش * وهم قیصر ز چین ابرویش

آممسان جلوه زمین تمسکین * صاحب عقل کل جلال الدین
نور خورشید ذات و ظل الله * گوهر تاج و تخت اکبر شاه
این جهان کهن از نو باد * کوکبش آفتاب پرتو باد

این تهنیت است که از بے سربامیگی متون نه جای نشست و نه پای ایستاد داشت بیهمن این نیت
درست و عزم جزم یکبارگی گنجور خزان آمیزین آفریننده شد - بوالعجب خزینۀ داری که از خرج نقد
جمع افزایش و از جمع نقصان پذیرد - بدولت اخلاص کیمیاگر شدم - و خاطر مفلس را توانگر حاکم - دست
نوال گشودم - و در خزینۀ گشادم - نیکبخت بودم - دولت مند شدم - حرف سرا بودم - نفاخوان گشتم - بر آستانه
مجاز در حقیقت گشودم - ساده لوح بودم - نکته نگار شدم - در مراد که بر روی من قرار بود از گشایش
ایزدی باز شد - مرانندگی بهر افزائی بدل گشت - ناکرده من بکرده صبری شد - و ناکفته من بگفته
مودی گشت - از بارعام بدولتسرای خاص آورده من بیزبانرا زبان سخن سرائی بخشیده رخصت
سخن فرمودند - خواستم پیش از شروع در مقصود چنانچه رسیده بینیان هر طایفه از طوائف عالم است
که عنوان کتاب را بعد از سبب ایزدی بدعای والترزادان قدسی و صاحبان نواهیس الهی که
در شهبان عالم شمع هدایت و افاضت افروخته بهها خانه عدم فروخته اند چه بطریق عموم و چه
بائین خصوص مزین گردانند این مجموعه صحاح ایزدی را نیز بران نمط بردارم - و دعای گروهی
که در پیشگاه دریافت این کس بجزرگی و خداشناسی جا دارند بعبارتی که دل خواهد ادا نماید -
ایک چون این بی بود حقیقت از راه مجاز میدانند که اگر آشفته بانی در بارگاه سلطنت راه یافته
سفارش سپهسالاران معرکه نماید و بوسیله خود خواهد که بگلریگی آن دولت را رحمت پذیر
درماند و ای زمان گرداند هرآنکه بسفاقت یا جنون منسوب گردانند

* شعر *

چه بارها سها را که رخسوده مه را * سفارش بخورشید انور نویسد

همین رفعت قدر او بس که خدایا * بران حضرت از دره کمتر نویسد

در حضرتی که بزرگان نوازش یافته آن درگاه را رخصت خواهش بخشیده اند - و قدرت - سفارش
مورچه نداده از چون من بردارنده بل راه یافته کجا سز که برای برگزیده های آن درگاه استدعای
رحمت و تحیت ندانند - و التماس مغفرت و رضوان کند - و اگر از ناتوانیگی زبان جرأت نواز سازد در
عدالتکام تمیز بچه نام نامزد شود - و در باز پرس انصاف آنچه طعن مطعون گردد - بنابراین خاطر ازین
اندیشه باز آورده خود را آماده آن ساختم که اگر همت دستگیری کند و توفیق یاری نماید احوال
سعادت منوال بادشاه صورت و معنی پیشوای دین و دنیای را نگاشته کلی بیان گردانم - و صفات
جمال و جلال و نعوت عظمت و کمال و بدائع بزم و غرائب بزم و شرائع عبادات و لطائف عبادات

این برگزیده الهی را بے شائبهٔ تکلّفاتِ نثرپردارانِ نظم‌گستر فراهم آوردم - تاحقّ عبودیت و ارادت
 و بی‌نعمت‌گذارده باشم - و هم حقّ بر نورسایانِ عالمِ شهوت و آیدگانِ قوافلِ وجود ثابت گردانیده - هر چند
 هر یک ازین چهار چیز باعثِ قوی بود بر اقدامِ این امرِ رفیع‌قدر - اما از آنجا که مقصد بلند و همت
 کوتاه بود این دولت میسر نمیشد - و این اسمیّتِ حصولِ نمی‌پیوست - تا آنکه بر بیشمارِ خاطر
 اخلاص‌مظاهرِ چنین جلوه دادند که درین شغلِ شگرف همچنانکه حقّ مخلوق میگذاری حقّ خالق
 نیز بجای می‌آید - اگرچه لوازمِ آدابِ ارادت و حقوقِ نعمت‌رمدگی اما می‌کفی در معنیِ محمد
 خدای جهان‌آفرین قیام می‌نمائی - روز بروز این عزم مصمّم میشد - و اسبابِ نیکی‌خیزی آماده
 میشد - تا آنکه از بارگاهِ انضالِ بخصوصِ تربیتِ این نظر کرده خود و عمومِ مهربانانِ مستعدانِ سعادت
 برین پیش قدم سالکانِ شاهراهِ ارادت نظر باخلاص - و وابستگترین قوافلِ اروابِ سعادت نظر برعمراد -
 ابو الفصّل بن مبارک که کلاهِ چهارترکی ارادت بر تارکِ دل مآلده - و آستانِ هفت‌طرازِ عقیدت
 بر هودِه هزار عالمِ نشانده - بر تو اشارت یافت که سوانحِ احوالِ اقبالِ قرین و وقایعِ فتوحاتِ دولت‌افزایی
 ما را بخاتمِ صدق نگارش نه‌اید - چگونگی که این حکمِ نوشتنِ سرگذشت بود - یا بخشیدینِ همت نگاشتنِ را
 اجازت فرمود - یا دل را سعادتِ بخشیده و توهّمِ نویسنِ جلالِ آثار ساخت - یا زبانِ اجمعی را فصاحتِ
 گفتار کرامت کرد - بے نّ سخن را بال و قلم را قدم بخشید - هریش غیب بود که از عالمِ بالا مرید
 جان بخش رسانید - یا ناموسِ اکبر که از بیشمارِ جبروت تفریلِ وحی نمود - لاجرم غایتِ تکلیف
 و نهایتِ جمت‌رجوی در جمع‌کردنِ حرائدِ احوال و مقانحِ واقعاتِ حضرتِ شافعشاهی بجای آوردن
 گوئیم - و مدّتی از ملازمانِ درگاه و قدیمانِ این دردمانِ دولت از پیرانِ هوشمندِ راست‌گفتار
 و جوانانِ بیدار مغزِ درست‌کردار می‌پرسیدم و بقیهٔ کتابتِ می‌در آوردم - و باطرابِ ممالکِ بجمعه
 که با خدمتِ قدیمِ دوستی و راستیِ مدّیقِ بعضی - و مظلونِ برخی بود - مناشیرِ عالی شرفِ صدور
 یادت که نقلِ مسودّات و باده‌اشتهای خود را ز بارگاهِ حضورِ فرستادند - هر چند این داعیهٔ معادلات و
 بتمامِ اجماعِ نیافته بود - و این آرزو بکمالِ انصراف نگرفته که حکمِ مَجْد از بیشمارِ مقدّسِ امعان
 ظهور داد - که فراهم آورده‌ای که بتسودِ رسیده باشد به بیاضِ برده بمسامعِ اجمال رساند - و آنچه بعد
 ازین رقم‌پذیر شود ضمیمهٔ این کتابِ گرامی سازد - و آنچنان تفصیل که از دقائقِ حقائقِ احوال
 و جزئیاتِ امور هیچ فرو گذاشت نشود آنرا بهنگامِ فرصت حواله کند - بنابراین حکمِ پادشاهی که ترجمانِ
 فرمانِ الهیست از اندیشهٔ که مکفونِ ضمیر بود بار آمده مسودّات را ساده از آرایشِ نقش و نگار عبارت

در قید تحریر کشیدن آغاز نمود - و از سال نوزدهم الهی که قانون واقع نویسی از فرورای جهان آرای شاهنشاهی بزرگو ظهور یافته بود دفتر واقعات را بدمت آورد - و از آن صحایف درات تحقیق توارنج بعضی از سوانح گرامی نمود - و نیز جدسه فرزوان رفت - تا اکثری از مناشیر معلی که از ابتدای اوزنگ نشینی تا حال [که آغاز صبح اقبال است] بعد از اقطاع شرف نفاذ یافته بود چه بجنس و چه بنقل بدمت درآمد - و بسا مضامین مقدسه او سرمایه این شگرفنامه گشت - و کوشش بلیغ بجای آوردیم تا بهای از عرائض که اعدای دولت و منتقدان عتبه عادات شرح سوانح اطراف مملکت و تفصیل صواب اذنان ولایت معروض داشته بودند ضمیمه گنجینه معانی شد - و از ادبای تشخص و تحقیق خاطر مشکل پسند مطمئن گشت - و همت گماشتیم که معسولات و بیاضهای هوشمندان خبرت گزین روزگار فراهم آمد - و از آن نیز ذخیره برای شادابی و سیرابی این گلشن دولت برگزینم - و با این همه اسباب و انجوری خزاین مطالب چون از دیرگاه خائنه نقل خرابست و اختلاف و تنافض در اخبار و آثار شایع بتان بسند نکرده از حضرت شاهنشاهی که بقوت حافظه کامله جزئیات و کلیات وقایع و سوانح را که از یکمالگی [که عقل هیولانی در اهتزاز بود] تا امروز [که بوالا خرد قبله بالغ نظران حقیقت بین اند] بخاطر اقدس مرتسم دارند التماس تصحیح شودهای خویش نموده در مجالس متعدده بصحت رسانیدیم - و شبهات و شکوک را بزرک تحقیق و ايقان محو کردم - و چون باطن را اعینان بدید آمد خاطر اخلاص مذ را ببذل مجهود کارفرمای این مطلب عالی گردانیدیم - امید که بتایید اخلاص این خدمت بانجام رسانیم - و آنچه از عجایب این نواده چمن کفالت و فهرست کارنامه مکونات درخور استعداد خود دریافته باشم ظاهر کنم - تا تاریک دلانرا شمع بصیرت بر سر راه خرد نهاده آید - و روشنفیرانرا هرمایه مزید آگاهی شود - سبحان الله این چه درتیدست که عبادت الهی را در برده خدمت پادشاهی بجای می آوریم - و دستور العمل صوری و معنوی و آداب پادشاهی و زندگی را برای کعبه خلائق از پادشاه تا گدا ترتیب داده سرمایه دولت ابدی خود میگردانیم *

و چون درین کتاب [که محمدت نامه اینست] هر زمان نام والا شکره این پادشاه آفاق بصریح برین از ادب دور میدانم لاجرم بحضرت شاهنشاهی عبادت را گرامی میسازم - و از پادشاه غفران قباب والد بزرگوار آنحضرت بحضرت جهانبانی جنت آشنایی اکتفا نموده سخن دراز نمی کنم - و حضرت والده ماجده آن قدوسی نوا را بحضرت مریم مکانی [که حضرت شاهنشاهی را

این خطاب مستطاب در ضمیر انور گذشته [اشارت می نمایم - و از جد گرامی این خداوند جهان حضرت گیتی ستانی فردرس مکانی تعبیر نموده عبارت را کوتاه میگردانم]

ذکر بعضی بشارت غیبی اشارت قدسی که پیش از ولادت

با سعادت حضرت شاهنشاهی ظهور یافته

بر ضمایر سرآت نظائر دیده در این دور بین و رازداران مکملین یقین [که غیب نمایان استباز الهام - و برده کشایان اسرار معاصر و اجرام اند] مختلفی و مستقر نیست که بدائع حکمت غامضه و غرائب قدرت کامله آورندگان جل جلاله انتضای آن میکند که بواسطه ازدواج آباء علوی و آسمات - سفلی بعد از چندین ادوار امتزاج و اتصال - و اجتماع و استقبال - و قرانات علوی و سفلی - و طلوع و غروب - و ظهور و خفای کواکب - و خسوفات و کسوفات - و خواص شرف و هبوط - و تأثیرات اوج و حضیض - و امثال آن که طرحان کارگاه ایجاد و ابداع - و نقشبندان نگارخانه تکوین و اختراع اند - یگانه از خلوتیان پرده - رلی بطون ببارگاه ظهور روی نمایند - و یکنانه از پرده گیان نهانخانه عدم بر ملا اعلای وجود جلوه فرماید - که موجب نظام سلسله کون و فساد و باعث تمیز چهار باز استم و داد گردد - چه سامان عالمی و سرانجام جهانی از تن واحد چگونه تمشیت پذیرد که باین نهان هر فردی مبتنی بر جمیع اضداد - و اذانیّت عظمی در هر مر - و انصاف نایاب - و محبت ناپذیر - و خواهش در فریبی - و شهوت در روز افزونی *

خردمند در بین داند که در هر چند مدتی از وجود فرمانروایه که بتائیدات ایندی مؤید و بسعادت مردمی مستعد باشد گذیر نیست - و هوشمند خبیر شناسد که این دولت به نیروی بازوی معنویست - و مرد معامله فهم معلوم کند که هرگاه چندین سال تربیت یابد لعل در مشیقه معادن بدیوخ رسد - تا لایق انسر شاهي تواند شد - این چنین گوهر به با و جوهر یکتا [که هیچ چیز بدان نماند] چندین امتداد قرون و دهور باید که پرورده تربیت خاص شود - تا به مدارج تربیات با استعداد خود فائز گردد - دقیقه شناسان معامله دانی دریابد که مقدار مدّت تأیید باندازه کثرت رعایا تواند بود - چه هر چند کثرت بیشتر اختلاف و تباین در افزایش و عظمت خدیو آن زمان ظاهرتر که بار عالم و عالمیانرا بدستباری تأیید الهی بر فرق همت گرفته فرق عالمیانرا از فساد نگاه میدارد - و کل جهان را جهانیانرا بیداری آگاهی سامان و سرانجام میدهد - و هرگاه بمقتضای حکمت بالغه کارزمایی حقیقی خواهد که نظام صورت و معنی و آبادانی ظاهر و باطن در دمت فردی از افراد انصافی نهد مدّت تربیت این

بزرگ‌مجمعۀ بلنددریافت در اندیشه بشری و دایرۀ امکانی کجا گنجایش پذیرد - چنانچه روشنلان کارآگاه زمان ما این در عطیۀ کمی از مواد بدستائی نورانی این خدیو جهان می یابند - و از کمال انصاف از شرح مذاقب و بعجز اعتراف می نمایند - و این طایفه را همین دولت بس که بمساعدت توفیق پذیری این در یافت گشته اند - که ادراک و تمیز این خدیو است اندازه طاقت بشری نیست - و در احترام این بزرگ والا قدر تعظیم قدرت الهی دانسته پیشکش خدای خود می نمایند - و همگی همت در تحصیل رضای او که هرآینه منقول برگردآوری رضای ایند بشچونست مصروف دارند - کدام سعادت ازین نعمت بزرگتر است - و کدام دولت ازین موهبت گزیده تر - و روشن ضمیر در بین [که چشم بصیرتش توفیای انصاف کشیده باشد] برهنمونق ستاره سعادت داند که چندین هزار سال بعد بطرف در مهب تربیت در آورده حضرت آلقوا را طراز هستی بخشید - تا شایان آن نور عالم امروز که شرح آن شمسۀ پیشطاق داستانهای باستان و کتابۀ مبدئی تواریم را ستانست گردید - و شناسد که همان نور که بے وسایع بشری و رابطۀ صلیبی در مشیمۀ باطنی قدسی موطن حضرت آلقوا ظهور یافته بود بعد از تربیت چندین قرن دیگر که در ملابس قدسی - ظاهر دیگران برای احکام سیر میفرمود امروز در عنصر پاک این یگانه یزدان شایان دادا پرست ظهور میکند

چندین زمان بگرد چندین قرآن بر آید * کاین اختر سعادت از آسمان برآید
 رو بایست قدیم و عادت است مبرود که میسران دارالملک قدیم و مذهبای واقع الباقی کوه در
 هر زمانه پیش از ظهور چندین برگزیدۀ [که پس از هزاران سال بکے بوجود آید] دولت مندان نعت بداد
 را بنویسد قدیم هدایت افکار او مسرور سازند - چه و امری در تلقی و تلقی مبرود و عدد زمانه
 مخصوص معنیج و مکنونست - اجره پیش از [تعلق] این امر در چرخۀ از عالم غیب مقابل
 مشاعر افهام میکشایند - و مواجۀ روزهای شبکۀ ادراکات میدارند - که در عالم شهود می نمایند - و که
 در عالم مثل { که تمثالیت از عالم ناسوت جلوه میدهند - تا بر شاهراه شوق آمیدوار بوده
 منظر ظهور نیر مقصود و مقصد طلوع نجم مسعود باشند - چه انتظار شوق افزایشست - و شوق
 در آرای - و هر آنچه بعد از کشش و خواهش طالب وجود گیرد - و بعد از انتظار
 طلب حصول پذیرد آنرا آفتاب است که در غیر اینمعنی صورت ندارند - و مصداق این معنی

(۲) نسخه [۱۵ و] میروابد (۳) نسخه [۱] هزار - (۴) نسخه [اب] تحقیق -

(۵) نسخه [چ] مشارع -

آنکه حضرت جهانیانی جنت‌آشیدانی از ظهور آنحضرت آگاه شده همواره بر خاکِ جَنگامی تارکِ انکساری غبارآلود میداشتند - و فرقی نیاز بر آستانِ کعبه حاجت‌بهاه و رزمی آمدند به سمتِ قبله مناجات آورده بمنتِ تضرع و خشوع اسندعای این دولت تازه که فی الحقیقت طالع همایون و عمر روزافزون عبارت ازینست میفرمودند

• مثنوی •

خداوند ابدی نورِ شمع ذات • بگهرهای دریای صفات
 بآن پاکان که چون گل پاک رفتند • درون از چشمه خورشید شهادت
 که تاج دولت را گهری بخش • بهر زعم را اختره بخش
 ز ماه ده شهبان مرا نور • که ظلمتهای عالم را کند نور
 ز خورشید برافروزان وجودم • که اندک به سپهر اندر سچودم
 بقائے ده بجهان غم‌پذیرم • که گر مد ده اجل آید نپذیرم

الحق چیزیکه هيات بے بدل را بدل تواند شد و عمر گذرنده را عوض تواند گشت فرزندِ خلف و جانشین مسندِ شرفست - که میوه حقیقه زندگانی و مصباحِ نجاهت آسمانیست که از زینتِ غایت ایزدی مستفی گشته - و چراغِ خاندانِ آبا و اجداد طبقاً عن طبق روشن ساخته بر تختِ تختِ ممکن گردد - و ظلالِ عدالت و جلالِ بمقارنِ عالمیان ممدود و مبسوط گرداند - خصوصاً چنین نادره ذاتی کامل و حق شناس مکتب که اگر سرمدنظر اقطابِ اولیا گویند لایقست - و اگر عقد سلطنت عظمی را اب الابا و جد الملی نامند بنفس امر موافق - و هرآینه چنین پادشاه که سلسله بر سلسله برمسند فرماندهی و فرمانروائی و جهانگیری و عالم‌آرائی ثابت و مطمئن باشد بخلفِ گرامی سزاوارتر است و در طلب این مطلب عالی از همه بیقرارتر - تا آنکه چهارم ربیع الاول سال (۹۵۷) نصد و چهل و هفتم هلالی حضرت جهانیانی جنت‌آشیدانی بعد از توجه بمبدأ نبض زمان سر بدایین راحت نهاد و تن به بسترِ اقراحت در داده بودند - ناگهان در برده خراب سعادت احتجاب [که خلوتخانه غیب عبارت از انست] مشاهده فرمودند که حق سبحانه و تعالی خلیف نامدار کرامت میفرماید که ششعه عظمی از ناصیه اقبال او تابند - و بارنگ آفت از جبهه احوال او فروغ دهد - و از نور هدایتش ظلمت آباد عقول و اهرام روشنی پذیرد • و از فروغ معدلتش صفت لیلی و آیام اضافت یابد - و بعد از آنکه بشارت دهندگان عالم غیب از احوال سعادت‌مآل آنحضرت آگاهی بخشیدند نام جلالت انتظام آن کارنامه ابدی را چنانچه امروز منابر و مناشیر بآن سر بلند است - و رجوع دراهم و دنانیر بآن شگفته بیان فرمودند - و چون حضرت جهانیانی بدولت بیدار شدند ازین بشارت

عظمی و نعمتِ حنفی سجدهاتِ شکر الہی بقدرِ رحمانیدہ کبریتِ آنرا بمحرمانِ حریمِ خاص
و ملازمانِ آسمانِ اخلاص در میان آوردند * شعر *

این خواب که از دیدنِ جان پرده گسل بود * خوابش نتوان گفت که بیداری دل بود
از شریف خان برادرِ شمس الدین محمد خان اتکے شنیده شد که شمس الدین محمد خان
در بیست و دو سالگی در غزنین بخواب دیده اند که ماه در بغل ایشان در آمده * صورتِ واقعه را
پدرِ گرامی خود میر و محمد غزنوی که کدخدای درویش منش بود گفته اند * پدرِ گرامی
از خروجِ این راجه سعادت انرا خوش وقت شده چنان تعبیر نموده اند که ایند تعالی دولتی
عظیم بتو روزی خواهد کرد که با عمتِ رفعتِ خاندانِ ما بوده باشد * و همچنان شد که از برکتِ
انوارِ این بدر آسمان قدر پاید عزتِ این سلسله از حَضِیضِ خاک بارِج انلاک تصاعد نمود *

دیگر از راحت کیشان در مت اندیش معلوم شده که در زمانِ که حضرتِ مریم مگانی خُلدَتْ
ظلالِ اجالها بعنصرِ مقدسِ آنحضرتِ حامله بودند رشعی غریب از جدینِ مبینِ ایشان هویدا
بود - بسا اوقات بر ناظرانِ این منظره ربّانی مشدّد بآئینه میشد چنانچه آنینِ حلی پوشان
سرداقِ عمت امت که نزدیک به پیشانی آئینه می بندند - و کوکبِ اقبال بزبانِ حال
این ترانه میسرآید *

براهِ بخت نهادم جبینِ ظلمانی * هزار آینه آر بختم به پیشانی

روزِ در نزدیکی ایامِ ولادتِ باسعادتِ حضرتِ مریم مگانی بر هودج میروند - در اثنای
راه نظرِ ایشان بدایغِ انبه افتاده است - از اینجا که طبیعتِ درین حال بشریتهای میخوش
و صدهای شیرین و ترش راغب می باشد بخواجه معظّم (که برادرِ مادری ایشان بود)
فرموده اند که از ان باغ انبه چند بدارد * خواجه انبه چند آورده بدستِ مبارکِ ایشان میداد
که در نظرش بر تو ناصیه فروغ بخش ایشان بآئینه اشتباه یافته پریده است که شما بر پیشانی
خود آینه بسته اید - فرمودند که من آئینه نبستم از کجا میگویند - خواجه چون نیک ملاحظه
میکند پیشانیِ نورانیِ آنحضرت را بذورِ ایزدی تابان می یابد - تعجب نموده حیران آن نور
ازلی میگردد * و بعضی از محرمانِ درگاهِ الہی این را نقل میکنند * و این استفسارِ خواجه
بجهتِ آن بود که شعاعِ انوارِ الہی که از جبهه انور می تافت خواجه را یارای نگاه
کردنِ تمامش آن نبود *

دیگر از والدِ ماجد خان اعظم میرزا عزیز کوکلتاش که بشرفِ اتکلی آن حضرت
مشرف امت شعیده شد که پیشتر از ان که باین دولت کبری سعادت مند شوم محرم بود

که ناگاه نورس عظیم بمن روی آورد - و در میان کفارم درآمد • پنداشتند آفتاب عاقاب در کنار من افتاده - غریب حالتی روی نمود - و عظیم حیرتی دمت داد - که از لذت وجد و شوق تمام اعضا و اجزای بدنم در حرکت و اهتزاز آمد - و چاشنی آن لذت هنوز صوبموم را فرو گرفته است - و از آن وقت تباشیر آن صبح جلال و جمال و گل این شکوفه دولت و اقبال را چشم‌نبراه بودم که یارب نتیجه این شگرف حالت چه تواند بود - تا آنکه باین خدمت والا که سرمایه دولت دین و دنیاست سرفراز گشتم - و بسجده شکر این نعمت جبارانی سر بلند می یافتم • • مصرع •

دولت آنست که بے خون دل آید بگذار

بسم الله چه سعادت بود که در کنار من آمد - و چه اقبال که در بر گرفتم - اگرچه در ظاهر بخدومت پرورش آن گوهر گرامی نژاد پشت‌تویی شدم وایکن در معنی دولت روی بمن آورده مرا با قبیلۀ من می‌پرورد - هرگاه آنحضرت را بر دوش می‌گرفتم سعادت مرا از خاک بر میکشید - چنانچه ببرکت این خدمت که حزن‌شست بود طالع قوی و سعادت عظیم دمت بر من نهاد - و با قبیلۀ خود روشناسی هفت‌اقلیم شدم •

دیگر از مولانا نورالدین ترخان و جمعی دیگر که ملازم رکاب سعادت اعتصام بودند شنیده شد که در نزدیکی ظهور نیر اقبال حضرت جهانبانی در خانه مسقف که در پناهایی مشبک داشت عشرت‌پیرای بودند - و حرف نمودار ولادت اشرف در میان بود - ناگاه از شبکۀ آن دولتیخانه اشعه نور الهی تابیدن گرفت - چنانکه نزدیکان درگاه که دولت حضور یافته بودند از خرق و بزرگ برین نور جهانقاب آگاه شدند - و جمعی که راه سخن داشتند استعجاب این معنی از حضرت جهانبانی کردند • فرمودند همانا که درین زودی از گلین خلافت تازه گله خواهد شکفت - و از نهانخانه جاه و جلال و نگارین برای عزت و اقبال نورپروردی بخت‌روشن سازه قدم در دایره وجود خواهد نهاد - که از کوکبۀ عظمتش دل‌های اعدای دولت در بوتۀ اضمحلال بگدازد - و این سخنان والا و دردمان عالی را از سرفرست و رونق پدید آید - بل شبستان عالم را از پرتو جهان‌انورزش ضیاء بهائت تازه روی نماید •

• دیگر میر عبدالحی صدر [که از پادشاهان عالی‌قدر بود] نقل میکرد که سحره حضرت جهانبانی جنت آغیان در مرافقه بودند - و گمان برده میشد که چشم مبارک ایشان گرم شده باشد - بعد از زمانی سر برداشتند که الحمد لله و المله که چراغ خانوادۀ سلطنت ما بتازگی روشن شد • من مرا این شکرانه پرسیدم - فرمودند که درین نشأء خواب و بیداری چنان نمودند که

ستاره نوزایی از فلان جانب [و اشارت به معمره که مولد اشرف بود فرمودند] طلوع کرد - و ساعت بساعت بلند میشد - و در بلند شدن هم نور او زیاد میشد - و هم جرم او افزون میگشت - تا آنکه اکثر عالم را نور او فرا گرفت * من از روشنمیرس می پرسم که این جرم نورانی چیست - او جواب داد که نور مجسم خلف الصدیق است - و هر قدر از سطح غیرا که این نور جهان امروز پرتو بر ساحه آن انداخته در تحت تصرف و تحویر او درآید - و آن ملک از انوار معدلات آن گرامی نژاد معمر گردد * و روز ازین بشارت غیبی گذشته بود که خبر طلوع نجم سعادت از اقیق امید رسید - چون از روی ملاحظه بونصو آن معاینه روحانی و رؤیای صالحه مقابله کردند ظاهر شد که حصول سعادت و قدرت و شهود بشارت کرامت در یک وقت بود * بزرگی را که چنین فرخنده مولودس نصیب باشد این نمود و این آگاهی چرا کرامت نکند - و آنجا که چنین موعیده از دنبال آن بود امثال این مراقبه و انکشاف چگونه روندند - و بر ظاهرینان نقد پرست اگر امثال این سوانح شگفت نماید دور نیست - اما پادشاهان درین را بطن قبل از وقوع و به یقین بعد از حصول متحقق شد که این پرتو آن نجم عالم امروز است - و آن مولود این نیر ظلمت سوز - و بر دریافتهای دولت دارم ملازمت این خدیو جهان که بر جلال شمایلیش واقف باشند ظهور امثال این امور جای ایستاد نیست *

و بر نیکه داندان باریک بین پوشیده نماند که اگرچه مولانا شرف الدین عالمی یزدی در ظفرنامه رؤیای صادق قاجولی بهادر و تعبیر تومنخانرا از روی ظاهر بر وجود حضرت صاحبقرانی مرود آورده و از هشتم کوکب نورانی [که جهان از پرتو آن روشن شد - و از جیب قاجولی بهادر بدر آمد] اشارت بر وجود حضرت صاحبقرانی کرده که جبهه هشتم آنحضرت است - اما بر باطن نور موطن درویشان عالم تعبیر و رمز داندان عالم مثال ظاهر است که از هفت کوکب هفت تن تعبیر نمود که با کلیل نورانوانی سربلندی نیافته باشند و بمثلکی دولت آرائی ارجمندی ندیده - از دایمی تعبیر و اشارت مثالی در اوست - بلکه آن هفت کوکب هفت جهان آرائی والا قدر اند - و مقصود از آن اعمه جهانتاب ذات مقدس حضرت شاهنشاهیست که بظور انبیت وجود ارفع عالم و عالمیانرا روشن گردانیده - و آن نور ماطع این سعادت است که از جیب آن برجیس سعادت مرزده بود - اگرچه او جبهه شانزدهم آن حضرت است از روی شماره - اما درین میان هفت کوکب برج عظمت اند - که نور این شاهنشاهی گیتی امروز در جبهه حال آنها کمال ظهور گرفته - این هفت تن در میان این مرزده کس بیزگی و گیتی آرائی امتیاز تمام داشته اند - و هشتم این گروه الاشکوه ذات اقدس حضرت شاهنشاهیست - که نور معدلات ایشان

آفاق را منور دارد - و در سلسله عتیقه این هژده بزرگ این مظهر کمال قدرت ایزدی را خلعت گزنامایه حلاطت صوری و معنوی ارزانی داشته نوربخش عالم باطن و ظاهر ساخته اند - بر منتقصان دقایق آثار مدتی این معنی مخفی نیست - چنانچه مجله از کمالات این گروه والا درین شگرفنامه گذارش خواهد یافت - و بر هوشمندان بیدار بخت حقیقت این سخن بظهور خواهد رسید - و هر که امروز گرامی احوال این یزکان فرخنده مآل را بنظر دقت و خیرت مطالعه نموده عهد خلیفه زمانرا دریابد و بر مراتب درجات عالی خدیو جهان مطلع گردد آنرین برین دریافت کند - هیئات هیئات سخن فروش نیهتم که چشم تحمیل از مردم داشته باشم - جایزه عظمی ازین گروه تر چه باشد که دل اخلاص گزین من مصدر نکات حقانی شده است - و خرد نیکمندان من مهبط این دقایق ربانی گشته - ازین جواهر شبتاب گوشوارهای گرامی بجهت آرایش گوش هوش سعادت مندان دانش پسند یادگار میگذارم •

ذکر طلوع نیر اعظم و سطوع سعاد اکبر از سماج سعادت یعنی ولادت

حضرت شاهنشاهی ظل الهی

ظهور نتیجه آمال از مشیدۀ ارادت - و طلوع نیر اتبال از مطلع سعادت - یعنی ولادت اندس حضرت شاهنشاهی از خدر معنی و ستر مقدس حضرت عصمت قباب - عفت نقاب - تقدس احتجاب - تجرد انتساب - ولایت عصر - بازغه دهر - صاحب روزگار - کامله آموزگار - ندوة طاهرات - اسوه زاهرات - صفیه صافی نیت - رفیه دانی طویت - ملکه قدیمی ملکات - مالکه سامری برکات - صفوت زمینی و زمان - برکت کون و مکان - موجده دریای قدم - صدف محیط کرم - چراغ خاندان ولایت - فروغ دردمان هدایت - سراج حطیم عبادت - مشکوة حریم سعادت - ناصیه طاعت ایزدی - باصره حلاطت سرمدی - قائمه سریر محو - قاعده کرمی علو - خاتون منصفه زینت و بانوی حجله درایت - نقاب گزین هدی عزت - زینت بخش طیلان عصمت - عطیه والای عالم بالا - خزینه رحمت ایزد تعالی - نعمت کبری مایده ربانی - دولت عظمی موهبت آسمانی - نقطه دائره فصل و انصال - دره فاخره دولت و اقبال - شکوفه بهارستان عدالت - لوحه نگارستان جلالت - بارقه انوار ولایت و ولا - نایره نیر عظمت و اعتلا - زنده میامن کبیری و وهبی - نخیه مکمل سرپی و تقلی - رامطه عقد دانش و آگاهی - رابطۀ انتظام جملۀ کونی و الهی - شجره طریقه صفوت و صفا - نمره مکرمه کرامت و اصطفای - مراتب حقیقت نمایی و چه بقدر - مرتبات اعلیٰ مصالح دولت و دین - اصل اصول درجه پرومندی - نخله شریفه روضه ارجمندی -

مستورۃ معجزِ حام و حیا - مستورۃ مقنعة عزت و کبریا - ذریعة انجلی نور غیب و شهادت -
 و میله انکشافِ صبحِ دولت و سعادت - پرده نشینِ سرادقاتِ آسمانی - حضرتِ مریم مکانی -
 عصمة الدنیا و الدین - حمیده بانوبیکم [ادام الله ظلال جلالها] نقدِ پاکِ قدوة اولیای کرام - تطب
 انطاب عظام - میاجِ بیدای ناموت - میاجِ دریایِ لاهوت - مصباحِ مکملِ روح - مغناجِ خزاینِ
 فنوح - گلچینِ بساژینِ تجلی - نخلیندِ ریاحینِ معنی - امامِ صومعه ریاضت - سائقِ میکده
 افاضت - دریادلِ مرحله تجرید - دریانوشِ مصطفیٰ توحید - مستغرقِ بحارِ مجاهده - مستهلکِ
 بوراقِ مشاهدۃ - مشعلِ دارِ شیعہائیِ طریقت - فانله سالارِ شاهراهِ حقیقت - اکملِ مظاهرِ تجلیاتِ
 ذاتیه - اجلیِ مجالیِ انوارِ مفاتیح - مراتبِ سرایرِ اصحابِ کشف و شهود - نقادِ ضمایرِ اربابِ
 وجد و وجود - مدارِ مشاهدۃ قلوب و ارواح - نظارِ بواطنِ قوالب و اشباح - واسطۃ انجلی غمامِ
 ظلام - و میله انمحای ارقامِ اَنام - عارفِ روابطِ امتزاجِ ظهور و بطون - کاشفِ لویحِ اسرارِ
 برز و کور

تطبیح که بقطبینِ فلک داشت پُیام * شیرانِ هوس را بادب کرده لجام

در بیشه دل هزبرِ سرمست خرام * دریاکشِ عشق زنده نیل احمدِ جام

[دُنَس سر] اتفاق افتاد - بحسبِ ارتفاعِ شعری شامیه که سی و شش درجه بود بعد از گذشتنِ
 هشت ساعت و بیست دقیقه از اولِ شبِ هشتمِ آبانِ ماهِ جلالی (۶۹۴) سالِ چهارصد و شصت و چهارم -
 موانعِ نوزدهمِ اسفندارمذ ماهِ قدیمی سال (۹۱۱) نصد و یازدهم - مطابقِ شبِ یکشنبه پنجمِ رجبِ
 سال (۹۴۹) نصد و چهل و نهمِ هلالی - ششمِ ماهِ کاتک سال (۱۵۱۹) هزار و پانصد و نوزدهمِ هندوی -
 شانزدهمِ تشرینِ الاولِ رومی سال (۱۸۵۴) هزار و هشتصد و پنجاه و چهارم - چهار ساعت و بیست و دو
 دقیقه از شبِ مذکور مانده بود در شهرِ کرامت بهر و حصارِ سعادت انحصارِ امرکوت که از
 اقلیمِ دومِ امت - و عرضِ از خطِ استوا بیست و پنج درجه - و طولِ آن از جزایرِ خالدات صد و پنج
 درجه امت - در هنگامی که موکبِ عالی روی توجّه بجهتِ ولایتِ تنه داشت - و هودجِ اقبالِ درانِ
 حصصِ دولت و حصارِ سعادت بجهتِ قربِ زمانِ اشرافِ این نور گیتی آرای توفیق نموده بود *
 و از غرایبِ امور که قریب بزمانِ ظهورِ نیرِ اقبالِ سانج شد آنست که پیش ازین ساعتِ مسعود
 طبیعت را اقتضای ولادت شد - مولانا چاند منجم که بجهتِ تشخیص و تعیینِ طالع بموجبِ حنیم
 پادشاهی بر عتبه عقبیت بود در اضطراب درآمد که الحالِ ساعتِ نحرست دارد - بعد از چند ساعت

ساعتی فرخنده که بهزاران سال پدید آید میرسد - چه شود که تولد در توقف افتد - حاضران مجلس استخفاف نمودند که این اضطراب چه گنجایش دارد - و امثال این امور اختیاری نیست - مقارن این حال آن اقتضا بطرف شد - و خاطر او از گذشتن ساعت نجوشت بقدری فراهم آمد - و سبب ظاهری این عظیمه عظمی آن بود که دران هنگام دایه ازان دیار آوردند که مأمول این خدمت شود - چون گریه منظر بود خاطر مقدس حضرت مریم مکنی از دیدن آن نفرت نمود - و مزاج اعتدال سرشت منزعج شد - و آن اقتضا در طبیعت نماند - و چون ساعت مختار رسید از رهگذر آنکه ساعت نگردد مولانا در تلقی بود - محرمان حرم تنفس گهتند که الحال حضرت مهی علیا بعد از محبت بسیار آرایش یافته غنوده اند - بیدار ساختن لایق نیست - آنچه اینک بلیچون در مشیت خویش مقرر ساخته بوقوع خواهد پیوست - در همین حرف و حکایت بودند که حضرت مریم مکنی را شدت رجوع بیدار ساخت - و دران ساعت مسعود آن گوهر یکتای خلعت با بخش بیدار بظهور آمد - در سرایرد عصمت و سرادق عزت بهاط نشاط بگسترند - و جشش شوق و انبساط ترتیب دادند - پردگیان خراگهی و عصمتیان حرم پادشاهی دیدگاه امید بسرمت شوق مکتل کردند - ابروی هوس را ورمه طرب دادند - گوش بشارت بگوشواره مراد برآرمتند - چهره آرزو را گلگونه عیش زدند - ساعه تمنا را یاره مقصود بهشدند - پای رقص لخلخال جلوه درآورده بجولانگاه عشرت و شادی درآمدند - و زمزمه مبارکی و مبارکبادی برکشیدند - سرخه جنبان مندلی ساعد بمطر آمیزی هوا بیز گشتند - لخلخه مایان غنیرین موسی زمین را تازه روی کردند - پرماران گچیره بگلپاشانی شوق را آبروی تازه دادند - ارغوانی لباسان نوشند بزعفران پاشی سیمبران را در زر گرفتند - گلبویان سمن عارض بصندل گنوار آمیز گرم رناران جلوه را اعتدال بخشیدند - مجمرهای زرین در حواشی بهاط بخور انگیز کردند - از عود سوزهای عنبر آگین سرپوش برداشتند - خنیاگران پردساز جادری بشخودی بلیان کردند - و ترانه زنان نغمه پرداز انسوی بهوشی درمیدند

* مثنوی *

هم از هندوی زنان نازک آراز * چو طارسان هندی جلوه پرداز

هم از چینی نوازان سبک دست * ز ماغهای بی می گشته سرمست

هم از قانسون نوازان خراسان * دل مشکل پسندان برده آسان

هم از دستا نسرانیان عراقی * نوا ساز نوید عمر باقی

الحق مجلسی شد چون عالم قدسیان تجربه نهاد در غایت قرار و آرام - و محقق چون بزم روحانیان تقدس نژاد مستغنی از باد و جام - تماشا یان ملاطی بی واسطه حصی بصرت قرچ کنان گذشتند - و

نظاره‌گیاں عالم بالا بزیانِ بی‌زبانیِ باین ترانه ترزبان گشتند

این چه سستیست که باده و جام است اینجا * باده کز جام بنوشند حرام است اینجا
خوانهای میوه و نگارنگ کشیدند - و مایدهای نعمت گوناگون چیدند - تشریف‌های رنگ‌رنگ بخشش
فرمودند - و خلعت‌های تنگ تنگ انعام کردند - ازین شگفتگی و خوشحالی چگونیم که حاجت شرح و
ابلاغ نیست - اگر توانم از برآمد مقصود قدسیان عالم بالا شمه باز گویم که پس از چندین تکابوی و
جست‌وجوی نظام‌بخش ملک معنی و انتظام‌آرزان کن عالم صورت را خلعت گرامی وجود
پوشانیدند - و از مهد بطون صنایع و خلوات قدسی به مقصد ظهور بدایع و جلوات انهی آوردند - اما شرح
اینجا ملاطی و کلمه‌رانی روحانیان تجردنژاد از اندازه گویایی بیرونست *

همان‌زمان که نیرِ جلال از مشرق اقبال طلوع فرمود قاصدان تیزگام و هواران چابک‌خرام بجانب
مخیم اقبال و معسکر اجال که مسافت چهار فرسخ در میان داشت برسانیدین این مژده جانفزا
و نوید دلگشا شتافتند - و فردای آن شب که حاملِ روزِ سعادت بود وقت صبح صادق ازان منزل
بدوات کوچ شده بود - و قریب به نیم روز نزدیک بمنزل در مرز میزد که بغایت دلگشا و خوش‌هوا بود
و آب‌های بینش و درختانِ دلکش داشت حضرت جهان‌بانی جنت‌آشپانی بسعادت تکیه فرموده بودند -
و معدودی از مقرّبان سرورِ اعلیٰ بخدمت حضور قیام داشتند *

* منظوم *

تازه درختان بفک چترسای * سایه‌نکن بر سرِ ظل‌های^(۲)

غلغلِ مرغولِ مرغانِ راغ * ریخته بر بزم نوایِ فراغ

ناگاه از عقب سوارِ گم‌رفتارِ سیاهی‌کرد - مهتر سنبل^(۳) (که غلام قدیم حضرت جهان‌بانی بود و از الطاف
حضرت شاهنشاهی بعد ازان بخطاب مقدّر خدایی بلندنامی داشت) ازین سیاهی که سفیدروئی گونین
درو مضمهر بود آگاه گشته بعرض اقدس رسانید - حضرت فرمودند که اگر این سوار نوید‌رسان ولادت
نوریده حطنت باشد تو امیر هزار ما زیم *

* شعر *

پادشاهان جهانرا - زد ار هفت‌اقلیم * مزدگانی چنبن مژده اقبال دهند

ازین جانب نیز چابک‌روانِ باد‌رفتار از غایت شادی عذات‌ها از دست داده پیش دریدند - و آن
سوار بخش سعادت هم نزدیک رسیده از غایت شوق بآوازه‌های بلند شهریار جهان و جهان‌اندرا
پشادمانی جاوید مژده دادند - و بطولِ نیرِ اجال از انقی امید نوید رساندند - که سپیده دم صبحِ مراد
بر حسب آرزو دمید - و هر روز بهار اقبال بر طبقِ امید سر برزد - همان لحظه آنحضرت سر بسجده شکر

بدارگاه خدایندگاری مانندند - و جبین نیاز بر خاک خاکساری نمایند *

تاج رفعت بر سر و روی طاعت بر زمین * پای دولت بر سر و ورق منت در سجد
بعد از ادای وظایف شکر بمعمر والا شتافته بدارگاه - بپیکرگاه در آمدند - جهانرا جشن عشرت
و آیین دولت تازه شد - و تقارن عیش و شادی بآئین نشاط کعبه‌ای بلند آوازه گشت - بارگاه
ترتیب یافته بآئین همایونی - دامنش تو از جشن کدوسرئی و بزم فردینی *

ای دیده بید قدرت بشچون بنگر * وین بزمگه از درون و بیرون بنگر
گردن تو تماشا می در عالم داری * آرایش این جشن همایون بنگر
جهان پیر برگ و نوای جوانی از سر گرفت - و عالم دلگیر عشرت فراموش کرده را بیدار آورد * شعر
ساقیان دست بجای می بیفش کردند * خضر را تشنه این چشمه آتش کردند
این چه می بود که ساقی بقدر رخت فرو * که مسیح و خضر از رشک کشاکش کردند

مطربان دستانمرا مغنیان جادونوا سازهای گوناگون نواختن نهادند - و بردهای رنگارنگ
ساختن آغاز نمودند - چنگیان دست پرشته مقصود در زدند - و دوتوازان غم‌های جهانرا گوشمال
دادند - قانونیان از زلف مراد تار بردستند - نانیان گرم نفس بفسهای راست آهنگ برکشیدند - غنچیان
دنیا را بزلف مطلوب در آویختند - دائره‌سنان آینه اقبال در پیش رو نهادند - ظریفان بگرف
از رنگ آمیزج طراوت نکته سنجان سحر برداز را زبان سخن آفرین بستند - ندیان نادره حرف
در بداهه گوئی ایهای مجلسیانرا در قهقه شوق در آوردند - بهسالاران جهانگشای و دوداران صف‌آرای
دوچ فوج تسلیم مبارکبادی بقدیم زمانیدند - و طوایف اعظم و اهالی و افاضل و مولی مراسم
تعبت و تعظیم بجای آوردند - و دانش منشان اسکندر یسند و اعطولاب‌دانان رصدی که علی‌الدوام
از همشبان محفل نهانی و همرازان اسرار آسمانی بودند زینچه طالع سواد و لادت مسعود را مرآت ضمیر
اشراق‌بخش مایه از نظرات کواکب و اتصالات کلتی و تفصیل احکام و عواقب آثار از طول بقا و علو
ارتقا بر مدارج سلطنت و معارج خلافت چنانچه رقم ازان جداول بر صفحه اجمال کشیده
می آید مبغوض داشتند - و آنچه حضرت جهانبانی جنت آشنایی که در علوم ریاضی پایه بلند و
نکرت فلک‌پیوند داشتند و ضمیر داریک بین آنحضرت آئینه دلگشای اسکندری و جام گیتی‌نمای
جهشیدی بود بدر بابت والای خود استنباط عجایب و استخراج مآثر طالع این کارنامه ایزدی
فرمودند - بانچه دانایان دیگر از تأثیرات بسایط افلاک و تدایج احسام و اجرام می بروز غیبی برده
بودند مقابله فرمودند - همه موافق و معاضد یکدیگر یافتند - و بعد از فراخ ازین جشن عالی مطابق
بشارت غیبی و اشارت ربانی (چنانچه گزارش یافته) آن گوهر قدسی را بهمان لقب ارفع و اسم اعظم

ملقب و موصوم ساختند. و در صحیف سعادت و صفای دولت مثبت و مرقوم گردانیدند - و بعد از در سال و چهار ماه تعبیر رؤیای صدق پیرای بطهور پیوست - تبارک الله زه اسم ساسی و طاسم گرامی که از آسمان کبریا و چهر نور و رضا نرود آمد - و از مشرق تا مغرب فروغ این اسم و پرتو این مستحق نور گرفت - و از شرائف این نام بدایع النظام یکی آنست که خدمت اخوی اعظمی جامع کمالات صوری و معنوی ملک الشعرا شیخ ابوالفیض فیضی در بعضی تحریرات بدیع خود ایراد نموده اند که از غرائب مذاهب اسرار حروف که کلمات عالیات اند و در عالم تجرد و ترکیب آثار آن بر وجه اتم بحسب تفاوت مدارج و مضامین ارتباط و انساب ظهور می یابد آنست که بیانات حروف آفتاب که دویمست و بیست و سه عدد است موافق است بعد حروف اکبر

نورس که ز مهر عالم آرا پیدا ست * از حقیقه شاهنشاه والا پیدا ست

اکبر که بافتاب دارد نسبت * این نکته زیندات اسما پیدا ست

اذهی کلامه - و دیگر از اطائف این اسم جلیل آنست که واقفان رموز جفر و تفسیر و عارفان آثار تراکیب حروف و طبایع شناسان الفاظ و کلمات (که از مقامات بطوری هوبت و ظهور تغزلات خبر دارند و از عالم نورانیت و ظلماتیت حروف باعتبار تجرد از نقط و امتزاج با نقاط آگاهند) از این حروف بیست و هشتگانگی ایجاد هفت هفت حرف بهر عنصری از عناصر اربعه منسوب داشته اند و حروف عدالت امتزاج این اسم گرامی جامع مراتب چهارگانه بوده از جامعیت مدار جمال و جلال و سایر نعوت فضل و کمال آگاه میسازد - چنانچه الف آتشی - و کاف آبی - و با بادی و را خاکی است - و هرگاه اسمی بطریق سوبت در عنصریت از حروف فراهم آید که عنصری در دافض نبود و عنصری مکرر نیاید هرآینه آن اسم در حد ذات خود در کمال اعتدال باشد - و اعتدال نشانه بیست که او را در حسین هدایت و صحت بدن و طول عمر و ارتقای دولت و دوام مس خداید آن نام مدخل تمام است *

و در ضمن این نکته دیگر بر دریچه ادراک جلوه گر شده که این عدد اکبر را هر چند اعداد اطراف پیدا شوند نابود و پراکنده گردند - چه در ترکیب و نظم حروف این اسم در حرف بنا که آن کاف و باست کاف آبیمت دشمن بالای خود را که آتش است بر میدارد - و با که بادی دشمن پایان را که خاکست پراکنده میکند - و عارفان نقاط اسرار را باید که از رموز نکات عالی از این اسم بدیع خبردار گشته از فیض سعادت و کرامات مستفی بهره مند گردند *

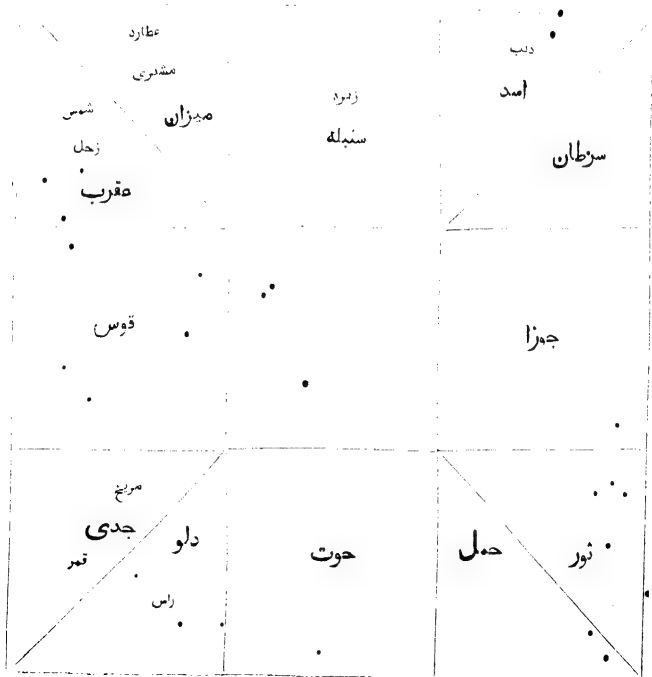
ذکر صورت زائچۀ مـعود که در وقت ولادت اشرف بموجب ارتفاع اصطرلاب یونانی ثبت یافته بود

بدا ای آسمان منجر رصدید * نگاه کن بعقل چرخ پیوند

بحسن طالع صاحبقران بین * سعادت نامۀ هردر جهان بین

تماشا کن درین فرخنده منشور * سعادت بر سعادت نور بر نور

در وقت نهضت رایدات نصرت اعتصام از حصار امرکوت مولانا چاند منجم را (که در معرفت اصطرلاب و تدقیق زیح و استخراج تقویم و تخریج احکام مهارت عظیم و مهارت تمام داشت) بجهت تشخیص زمان سعادت و تحقیق وقت ولادت ملازم درگاه عقبت قباب ساخته بودند - و او چنان بمعسکری والا نوشته معروض داشت که بارتفاع اصطرلاب یونانی و حساب زیح گورگانی طالع سعادت طالع سبیلۀ استخراج نموده شد - و صورت زائچۀ اقدس این است *

اگرچه سقّله برج درجسدین امت مرکب از ثبات و انقلاب اما درین دیباجه اقبال ثبات طالع بامعانی نظر و لمعانی تأمل بدر وجه متحقق شده - یکم آنکه جزو طالع درجه هفتم است از ثبات اول برج - و آن باتفاق اهل تجرید ثبات دارد - دوم آنکه برج ارضیست و ثبات در عناصر بارز منسوب - و این دو دلیل است بر ثبات سرور سلطنت و استقرار معنای خلافت - و صاحب طالع عطارد درین زائجه اشرف بمنزله سعدا کبر است - چه مشتری که سعدا کبر امت با اوست - و عطارد کوکب است که با سعد - مدتر گردد - و زهره که سعد اصغر است در خانه اوست - چنانچه عطارد در خانه زهره امت که میزان باشد - و منسوبست بعقل و دانش و فراست و کداست - و آن هم بحسب تسویه و هم بحسب بردیست در خانه دوم است که تعلق با سیاب معاش و قوام زندگانی دارد اوقاف کمال عقل و دانش بر خداوند طالع کرده که در امور معاش و معاد عالم را بنور عین بیاورد - و عقدهای دین و دلت را بسرانگشت خرد بگشاید - و زهره که سعادت و میمنت مشهور و بعیش و طرب منسوبست درین طالع آمده همواره اسباب شوق و سرور و مواد ذوق و حضور آمده میدارد - و از غرائب آنکه صاحب طالع در خانه معاش نشسته - و صاحب خانه معاش در طالع - و هر دو سعادت ذاتی و عرضی دارند - و آیات زندگانی را با عیش و کامرانی انتظام می بخشند - و مشتری که سعدا کبر است و منسوب بعقل و دیانت و علوهمت و استقامت طبع و تعمید عالم نیز در خانه دوم است نظر بخانه چهارم که خانه عاقبت است اسباب عشرت و کامرانی بر وجه اتم تا عاقبه العاقبه منازن حال فرخنده مالی آن حضرت میدارد - و عطارد معتزج المزاج بسبب مقارنه با سعدا کبر سعادت کبری یافته و سعادت بر سعادت افزوده - و دلت کرده بر آنکه صاحب طالع علوهمت و سمو منزلت بر همه خلایق وایق باشد - و بارزای عقل و دانش و اصحاب فطانت در کما مجالست نماید - و دانشوران روزگار و دانایان هر فریق ملازم درگاه دانش پناه او باشند - و هنرمندان زوی زمین توکب اوطان نموده احرام طوایف آستان رفیع او بندند - و آنچه در ضمیر الهام و روی او پرتو حضور اندازد موافق عقل و مطابق نفس امر باشد - و ابواب نصفت

(۲) نسخه [ح] حیز - (۳) بعد از آن در نسخه [ط] شعر • عقل بود پیشرو کار او • عقل بود قله سالار او • هرچه نه از فکر بردش نرسد • هرچه نه از عقل بردش جنون • و در نسخه [ز] این ابیات بخاشیه - (۴) نسخه [ب] عاقبه الامر - (۵) بعد از آن در نسخه [ط] شعر • چو اسکندر بود در پادشاهی • حکمت ورزی و دانش بنهائی • و در حاشیه نسخه [ز] این بیت نیز • ارسطو فطرتان دانش اندوز •

نگرددش در سخن رانی شب و روز •

و سعادت بر روی عالمیان گشاده در جمیع امور حفظ مراتب دیانت و صیانت نماید -
و در اختراع میانجی عمارات عالی که ملوک گذشته را کمتر دست داده باشد همت بگمارد -
و دران عمارات دایمند بانواع خوشحالی و خرمی و اصناف آزادی و بیغمی بگذرانند -
و از جمله غریب آنکه زهره در خانه عطارد است - و عطارد در خانه زهره - و سه سعادت جمع شده -
یکه سعادت مشقری - دوم سعادت زهره - سوم سعادت عطارد که از سعدین کسب کرده -
و این بغایت نادر افتد - و نیز اعظم عطیه بخش عالم که نظام بخش امور جهانیانست
علی الخصوص کرامت نورمالی جلالت و اقتدار و شوکت و اعتبار در خانه سیوم در برج ثابت
واقع شده رفعت و جلالت و عظمت و شوکت موهبت نموده - و چون از هیوط برآمده
رو بشرف دارد شرفش روزافزون ساخته - و چون ناظر است بخانه نهم که خانه سقر است
همواره در سفر رایات فتح و ظفرش سر بلند بوده از آفتاب و آشوب زمان در کف حفظ و حراست
روشنی بخش جهان باشد - و خانه سیوم که باترین نسبت یافته عقریست از اقارب عقارب
خبر داده - و زحل در اینجا آن نزدیکان دور را بخیر و نکبت بهاریه خلاصت و هلاکت
رسانیده - و قوس و تد رابع است و آن خانه عواقب کارها - و مشقری که صاحب اوست نظیر
تسدیس دارد و متصل است بعطارد مسعود و در حد خود و مثله خود است - در هر کار به
که توجه فرماید باآنانترین روش انصرام یابد - و عاقبت کارش بکامروانی باشد - و خانه پنجم
که خانه فرزند است جدی است - و آن برجیست بسیار فرزند - و مرتبه که کوکب سپاه است
در انجاست و کنخدای طالعست که مدار قانون عمر و نروست - و از جایل امور آنکه
این کوکب الجیش در بیت الشرف است در وجه و مثله و در بجان و آذربان و اثناء شرف
خود از عمر دراز برآمد گرداند - و از بسیاری اولاد و اچفک بهره مند سازد - و از فرزندان برخوردار
کامگار اعتضاد بخشد - و سپاه گیتی بوی را کامیاب ظفر و نصرت دارد - و از جمله اتفاقات
حسنه آنکه در زاینجه طالع حضرت صاحبقرانی نیز مرتبه در پنجم بود - چنانچه در ظفرنامه
ابراهیم یافته : و حکمت بزرگان تجربه کار در طالع - لاطین قوت مرتبه اعتبار کرده اند - و درین زاینجه
نوی حال هندسی مثال زیادتیی از طالع صاحبقرانی آنست که این کوکب والا در بیت الشرف
است با قوتیانی که گذارش یافت - چنانچه این معنی از جلالت قدر و بزرگی شان و بلندای رتبت
در فتح و نصرت و تسخیر مسالک آگاه میسازد - و ایما می نماید ازین که صاحب طالع هر چند دراز عمر
شود جای او بیشتر و بهتر از ایام شباب باشد - و ماه که واسطه تاثیر علویات بسفلیات است
زائد التور آمده بدولت روزافزون رهنمونی می نماید - و هیلاج هم اوست که بمنابذ روحست

و مرتب بدن در خانه پنجم است منصرف از مرتب بتقلید زهره واسطه درام صحت و تندرستی مزاج و قوت بدن گشته - و خانه ششم دلواست منسوب بشکر - و صاحبش که زحل است در سیوم واقع شده که خانه اعوان و انصار است - و راس دروست لشکریانرا از خیل مخلصان و فدائیان داشته - و وند سبع حوتست بدیده هفتم که حد زهره است و از ملکه و آدرجان ایزمت - مخدرات حریم عصمت را در لوازم رضا جوئی و آداب خدمتگاری ثابت قدمی عطیه نموده - و از نیکو خدمتی کامیاب دولت و سعادت ساخته - و خانه هشتم حمل است صاحبش مرتب که سعادت مذکوره دارد - و ناظر بطالع بنظر تثلیث است اشارت بر حمایت الهی نموده در موافق خوف و مکمل خطر - و خانه نهم خانه سفر است صاحبش زهره در طالع قرار گرفته مواد سرور و جمعیت در سفرهای دور آماده میدارد - و موجب ازدیاد ملک میگردد - و سهم السعادة در وند عاشر است که خانه دولت و اقبال است - و صاحبش عطارد معهود ناظر بنظر تثلیث - و همچنین عداکبر ناظر بنظر تثلیث بر سلطنت عظمی و کمال عقل و عدل دلالت کرده - و خزاین روزگار را در حیطة تصرف و قبضه اقتدار او در آورده - خانه یازدهم که خانه امید است صاحبش قمر زائده انور در پنجم طالع بواسطه نظر تثلیث بطالع سبب حصول امانی و آمال شده - و در خانه دوازدهم که خانه دشمنانست ذنب جای گرفته در خواری و نگویند امدادی دولت ابدیدوند اهتمام دارد - هر بیدارتی را که از قبله اطاعت روگردان شده ببادیه فدا سرگردان ساخته - صاحبش که زهره اعظم است در خانه سیوم که جای اعوان و انصار است جای گرفته بسیار از مخالفانرا پشیمان ساخته در ملک بندگی و جاسپاری در آورده - و از غریب این طالع آنکه عاشر که خانه دولت و سلطنت است جوڑا است که خداوندش صاحب طاعت - و مقرر که هر صاحب طالع میخواهد که منسوب خود را بر تبت بلند رساند - لیکن بواسطه موانع از قوه بفعل نمی آید - و درین طالع مسعود آن خانه جای دولت و سلطنت و اقامت - هرگاه که دولت در خانه خون داشته باشد چگونه از منسوب خود دریغ دارد *

تصویر زائجه طالع آسمان پیروای حضرت شاهنشاهی

و مجملے از احکام بطرز اختراشنامان هندوستان

طالع معادلت مطالع آنحضرت بموجب حساب متجمان هند آمد قرار یافته که برج ثابت است - و کمال غلبه و استیلا و مولت و امتعلا دارد - و تیر اعظم که از جمیع افراد عالم نظیر تربیتش بسلاطین بیشتر است صاحب طالع واقع شده - و این نشانیدست روشن که صاحب طالع بر شهریاران نامور و فرماندهان بزرگ قدر غالب و مستولی باشد - و روز بروز قوایم سلطنت و ایالتش استحکام و استقامت پذیرد - و قواعد رفعت و شوکتش باسداقرار و استدامت انجامد - پنجه قهرش دست گردنکشان بدسگال تاب نهد - و آرازه کوس نبردش زهره صغدران غیر مرد را آب سازد - و صورت زائجه قدسی بموجب تحریر عمده منجمان هندوستان چونگرای که از ملتزمان عتبه شاهی بود رمزند کلاک تصریح میشود :

<p>منبله مشتری آفتاب میزان عطارد زحل</p>	<p>امد</p>	<p>نرطان جوزا</p>
<p>عقرب</p>		<p>ثور</p>
<p>قوس مریخ جدی نهر</p>	<p>دلو</p>	<p>حمل حوت</p>

و در نبود کمال پند معینی و بی تکلفی حضرت شاه شاهایی چندین شعله عظمت و جبروت که از پدشاهی سطوتش میتابد دلالت میکند که قول منجمان هندیستان که طالع اشرف آسم میگویند نزدیک بواقع باشد - و در کتب احکام این طبقه مقررات که صاحب این طالع بسیار مال و غالب بر دشمنان و بخشایند بر گنهاران باشد - و بآئین عدل و انصاف گراید - و کارها بعقل قوی و رای متین خود سرانجام دهد - و بسفر مایل بود - و از سفر بهره مند باشد - و صاحب فرزندان ارجمند رضاجوی شود - و مشتری و زهره در خانه دوم فراهم آمده صاحب طالع را بغنور هنرمندی و انواع دانشوری رهمون گشته - و چون سعد اکبر در خانه عطارد امت بعیطه حسن صورت و تناسب ترکیب عنصری و سنجیدگی سخن و آراستگی مجلس و خرید عالی و اندیشه بلند در خداشناسی و یزدان پرستی و نکوکاری و انتظام هر کاره از روی شایستگی ممتاز ساخته - و زهره در سنبله آرایش معذرات سرادقات اقبال و افزایش پیرایه حسن و جمال اهتمام نموده - و قمر اعظم چون در میوم است هر چه خواهد از کارهای بزرگ بے ملاحظه بکس بجای آرد - و توانا باشد - و برادران بیایه او فرسند - بلکه نجم طالع اخوان معشوق گردد - و جهانیان بر هواداری او متحد و متفق باشند - و چون عطارد در میوم است هنرمند و کردار پوده به بیکاری خوش نداشته باشد - مشقت کش و دشمن کش دردد - و در الهیات و دیگر فنون حکمت فکریهای دقیقش در مرتبه ذوق و وجدان باشد - و چون در میوم است مشهور آفاق گردد - و کارهای پهن دیده فراوان میدانیست باشد - و در ازمنه ممتده جهانهای و جهانهای کند - و تدبیرات صایده و افکار دقیقه نماید - و زحل چون در میوم است آسایش و آسودگی فراوان بدند - و چندستانکار رضامند بحساب داشته باشد - و با شجاعت ذاتی بعقل کامل خود کار کند - و چون در میزان و در شرفست صاحب خزان عالم شود - و چون در سنبله گردنمایه آفتاب جهانانیست خزان بیکرانش مدتهای مدید و دهدهای دراز برقرار بماند - و سفرهای شایسته بکامرانی و کامرانی کند - و از بزرگتره در روی زمین نباشد - و جانوران بیاهنگ عظیم جثه بر درگاه او باشند - هر چند بسن و سال بزرگ گردد قدر او بزرگتر شود - و نسبت سپاه و کمال دولت و جاه بے مشکت و ترقه او حاصل آید - و بدوات و افعال دیوگه بماند - چه ازین بطی تر کوثر نیست - بسط سعادت و استقامت حاکمیت و امتداد زمان از عطیهای اوست - و قمر اعظم و زحل و عطارد در یک برجند - درست پرور و دشمنکه باشد - و آئین دوستی و دشمنی نیکو داند - و مریخ در قوس امت جهانیان او را ستایش کند - چه در مثله طالع و در بیت درست

خود است - دومت قوی حال که آن معدا کبر است اندیشه‌ها و غمهای طوایف عالم دور کند - و خوشدل و کامروا باشد - و بقوت صوری و معنوی و ذاتی و عرضی بزرگ بزرگان و پادشاه پادشاهان شود - و پرتو شهرتش عالمگیر گردد - و صفت عظمتش از کران تا کران برسد - بهماره از سلاطین و حکام در تحت حکم او باشند - و از اندیشه نالک بوده مطیع و منقاد گردند - و چون در خانه مشتریست و نیز اعظم نظر بر او دارد سروران جهان سر بر خط فرمان او باشند - و خاک آستانش سجده گاه اطاعت خود سازند - و قمر در ششم است دشمنان او بزرگان باشند - اما باو نرسند - و تاب بارقه قهر و عظمت او نیارزند - و همیشه دوستی او را ترتیب دهند - تا با تنبلی انوار رفائی او از آفات سلامت بمانند - و چون در جدی است وبال دلالت بر ضعف حال دشمنان کند - و خداوند طالع را موافق مزاج آید که فصل خصومات موافق عدل و مطابق نفس الامر کند - و تحقیق ادیان مختلف و مشارب متفاوت نموده هر طایفه را به نیکوکاری رهبری نماید - و خواهد که عالمیان از نشیب آباد تقلید برآمده بجماد قریب تحقیق گرایند - و چون مشتری برو نظر میکند قدرت و توت پادشاهی زیاده از اندازه قیاس باشد - و صاحب فرزندان شایسته گردد - و چون زهره ناظر است عاقبت بزرگ منشی خجسته کردار در خدمت او بعمروهای دراز باشند - و از رضاجویی فرزندان نیکانها کامران شود *

و ضابطه چند از کتب حکمای هندوستان که دلالت بر جلالت قدر این زائجه قدسی میکند نیز ابرام می یابد - چون دوازدهم قمر یکی از کواکب سیاره واقع شود بر بود بعمر دراز صاحب عیش باشد - و غبار عارضه بدامن عاقبت او کمتر رسد - و چون در عین قوت بود و شهادت ابقراز و معاد شرف داشته باشد پادشاهی بزرگ یابد - و بطول حیات و رفور برکت در منازل عالی احساس و امکن و الابنیاں مسرت آرای گردد - و چون درین زائجه دوازدهم قمر مرتفع است حصول اینهمه منی بروج کمال رود - و صاحب عساکر منصوره گشته در معارک رزم مششکن و دشمن فکن باشد - و بر هر کس نظر خشم اندازه گذاخته سطوت جلال او گردد - و چون دوازدهم نیز اعظم کوکبه مسعود واقع شود مولود گرامی پادشاه سلیم طبع سخنگذار دانش پذیر قوت حال صاحب اقبال بود - و در جائه دلبران نبرد و مردان مرد متوهم شوند صاحب این معاد هرگز متزلزل نگردد - و بهای و قار در دامن تمکن و پردای کشیده دارد - و زائجه توهم و شایبه تغیر بهامت احتیاط او راه نیابد - و درین زائجه مقدس ورود معدین در دوازدهم اتفاق آمده افاضه سعادت مینماید - چون صاحب طالع ذیاعظم باشد و در سیوم واقع شود مولود اشرف را بمرتبه سلطنت عظمی رساند - چنانچه درین دیداجه معاد پرتو ظهور دارد - و چون مشتری و عطارد و زهره هر سه ناظر قمر باشند

بر کشورگشایی و فرمانروایی مولود مسعود آگاهی بخشد - چنانچه درین لوحه نگارین چراغ دولت می اروزند - و اگر جزو طالع یا ثمر در نه بهر برج باشد و چهار کوکب یا زیاده بقمر دایر بیست و دو سلطنت بصاحب طالع متعلق شود - و ممالک فراوان در حیطه تصرف و قبضه اقتدارش استعمار پذیرد - و درین طالع با وجود بودن جزو طالع و بودن قمر در نه بهر خود قمر را پنجم کوکب ناظراند - بقیراعظم - سعدالکبر سعدالصغر - زحل - عطارد و درین زائجه ندسی صاحب طالع در خانه سیوم است مولود اقدس را اگر برادره باشد دیر نماند - و در حدان حالسوار بهم رسد - و نکوکار و بخشنده و قوتیال باشد - و بسلطنت بگزند و سعادت بے منتها بهره مند شود - و صاحب دوم در سیوم واقعت کارهایی عظیم کند - و شغلهایی شگرف بوجود آورد - و اختراع قوانین دولت و حکمت کند - و بداندیشانرا تنبیه فرماید - و ازین ممر اندیشه پیرامون ضمیر و الایش نگرند - و صاحب سیوم در دوم است - بچهارهایی از اقدانه را دستگیری کند - و با خوبشوند سعادت پیوند بهمریانی پیش آید - و سایر نیک اندیشان از فیض انعام و احسان او بهمومند گردند - و از حدایق افضال و اکرام او ثمرات برجینند - و مقرر است که اگر صاحب سیوم سعد باشد مولود گرامی بسلطنت علیا رسد - چنانچه در زائجه مقدس صاحب سیوم سعدا مقرر است - هرآینه دلالت دارد بر خفایت کردی و ایالت عظمی - و صاحب چهارم که مرتبست در پنجم جا گرفته - بهر والدند از وجود اشرف او مؤید بقایدات غیبی گردد - و فرزندان عالی نژاد او دراز عمر باشند - و با دولت و اقبال بزرگ و نامدار شوند - و صاحب پنجم که مشترکست در دوم است خزانیش فراوان شود - و ممالک تظیمه در تحت تصرف آورد - و چون زهره نیز در دوم است بنگات موسیقی و دقایق ادوار و رموز نعمات باریک بین و موی شکاف باشد - و صاحب ششم زحل در سیوم است بعضی از ملازمان درگاهش اندیشهایی ناشایسته پیش گیرند - و پایمال تهرمان اقبال شوند - و صاحب هفتم زحل در سیوم است امور شوکت و ایهت بتدبیر صایب خود انتظام دهد - و در خاطر او این آرزو جایی کند که مرا برادره شد که در خدمت من سر بلند شد - و صاحب هشتم مشتری در دوم است بتدبیر و الای خود اموال فراوان و خرابین بے اندزه را متصرف باشد - و تواند بود که میراث دیر بدست او افتد - و صاحب نهم مرتب در پنجم در خانه مشترکست دلالت بر قوت حافظه کند - و یادداشت قوی داشته باشد - و هرچه با خلق کند شایسته کند - و

(۳) مطابق نسخه [ح] و در باقی هشت نسخه - اکبر - و صاحب خانه سیوم یعنی میزان زهره است که

بصفحه ۴۶ سعدالصغرش نوشته و بعضی زهره را سعد اوسط گفته اند و قمر را سعد اصغر -

پرمش خالق بسندیده نماید - و بتئین نیکو در رعیت پروری و عدالت گستری بسر برد - و اورا
 فرزندان دولتمند حق پرست شوند - و ستادب باداب اطاعت و راجونی باشند - صاحب دهم زهره
 در دوم است بوالدین و بزرگسالان خویش بادب و رضا طلب باشد - و صاحب یازدهم عطارد
 در سیوم است خدمتکاران و ملازمان درگاه را دوست دارد - و پناه جهانیان باشد - و دشمنان او
 بے محبت و مشقت او نیست و نابود کردند - و صاحب دوازدهم قمر در ششم است منافقان
 و مخالفان او فراروان باشند - و از صدمه مدای کوس دزلت و غلغلۀ هیجای عظمت او سر اسیده
 و پراکنده گردند - و خایب و خاسر روی بغرامشخانه فدا نهند - و اگر مشغری یا زحل در دوم
 واقع شود مولود مسعود پادشاه بزرگ گردد - و بر دشمنان چیره دست شود - و نیز هرگاه قمر
 در جدی که خانه زحل است وقوع یابد و در نه پیر زحل جای گیرد دلالت کند که اکثر عالم
 فرمانبردار مولود محمود باشد - و اطرائ ممالک او بدریای شور منتهی شود - و ایام سلطنت
 سعادت انظام او امتداد یابد - و نیز مقرر است که چون در زائجه ولادت زحل در شرف باشد
 مولود اشرف پادشاهی بزرگ و عمر دراز کمیداد گردد - و این همه ضوابط و دلائل درین زائجه
 مسعود رقم ظهور دارد *

ذکر زائجه سعادت ارقام که علامۀ الزمانی عضدالدوله

امیر فتح الله شیرازی استخراج نموده

در سال که قدوة علمای روزگار - و نقاد دانش اندرزان آموزگار - فسطاس دقایق علوم - اقلید مغالقی
 مهموم - مرتقی مدارج علما - مبتن حقایق اشیا - نقاد جواهر معانی - حلال غوامض یونانی -
 پرده شکاف روابط نور و ظلام - نکته طراز حرکت و سکون اجرام و اجسام - عنقای اوج بلند پروازی -
 علامۀ الدهر عضدالدوله امیر فتح الله شیرازی - برهنمون بخت بیدار بپایه حریر ارفع اعلی
 مشرف شد - و مراتب رفیع و مدارج عالی خاعت امتیاز یافت - روزی راقم این شگرفنامه
 مذکور را بخت - که زائجه طالع مسعود مختلف بنظر مبرم - مامول آنست که ایشان نیز بنمودار
 صحیح غیر تمام کرده بمیزان تحقیق بسنجند - خدمت میر از کمال تدقیق بضوابط فارسی
 و یونانی استنباط طالع اشرف نموده اسد قرار دادند - چون باعتماد محرم معتمدترین
 زائجه است صورت آنرا با نمودی از احکام ایراد مینماید *

<p>مشتري زهرة شمس زحل ميزان</p>	<p>طالع اسد</p>	<p>ذنب سرطان جوزا</p>
<p>مقرب</p>	<p>هیلج اول جزو اجتماع پس مشتري پس زحل</p>	<p>نور</p>
<p>مرئج قوس قمر جدی زس</p>	<p>دلو</p>	<p>حمل حوت</p>

مرکز طالع اشرف درین زائجه اندک که کارنامه ادرار ثواب و مداره امت بیست و هشت درجه و سی و شش دقیقه اسد است و قائم الاوتان اتفاق افتاده - و چون مرکز طالع معادلت مطالع از خانه نیر اعظم است هیچ کوکبه صاحب شرف خانه او نیست - و حد مرئجست - و رب سئله اش معد اکبر است بشرکت نیر اعظم و خدمت زحل - و درجه در بجان مرئج - و نه بهر مشتري - و آدرجان و هفت بهر مرئج - و اثناء شریف قمر - و وبال زحل است - و این درجه مذکرات و نیر و از نعمت خالی - و محمولی برین طالع نیر اعظمست بخوبی از شرکت زحل - و زهره در برج سنبله در بیست و شش درجه و بیست و سه دقیقه و سی و هفت ثانیه - و سهم الولد بقول در بیست و چهار درجه و بیست و سه دقیقه - و سهم المال در بیست و پنج درجه و هفده دقیقه - و سهم موت الاب در بیست و چهار درجه و بیست و سه دقیقه و سهم الاخوة در هشت درجه و چهل و هفت دقیقه - و سهم عدد الاخوة در چهارده درجه

و سواره دقیقه سنبه است **مرکز خانه دوم** بیست و هشت درجه و چهل و سه دقیقه سنبه است خانه و شرف عطارد است - وحد زحل - ورب مثله اش قمر است بشرکت زهره و خدمت مریخ - و وجه عطارد - و درنجان زهره - و نهبر عطارد - و آدرجان قمر - و اثناعشریه نیز اعظم و هفت بهر و هبوط زهره - و وبالی مشتریست - و مستولی یرون خانه قمر است - و این درجه مذکور است خالی از ظلمت و نور و نجوت و سعادت - و مشتری در بازده درجه و سیزده دقیقه و سی و هفت ثانیه - و عطارد در بیست و پنج درجه و بیست و چهار دقیقه میزانست - و هم الرجا در درازده درجه و پنجاه و سه دقیقه - و هم النصره و الظفر در یک درجه و هفده دقیقه میزانست - و جزو اجتماع مقدم در بیست و چهار درجه و پنجاه دقیقه میزانست **مرکز خانه سوم** بیست و هشت درجه و یک دقیقه میزانست - و خانه زهره است و شرف زحل - وحد مریخ - ورب مثله اش عطارد است بشرکت زحل و خدمت مشتری - و وجه مشتری - و درنجان و نهبر و اثناعشریه و هفت بهر عطارد - و آدرجان و هبوط نیز اعظم - و وبالی مریخ است - و مستولی یرون خانه زحل است - و این درجه مونس است - و مقبره و خالی از نجوت و سعادت - و زحل در ده درجه و چهل دقیقه و سی و سه ثانیه عقربست - و هم الغیب در هفده درجه و پنجاه دقیقه - و هم السعادت پر فون بطلمیوس و محی الدین مغربی در هجده درجه و نه دقیقه - و هم الاعدا و الخیر (۴) - و هم العید بقول در بیست و سه درجه و دوازده دقیقه - و هم الامراض بقول در هفده درجه و بیست و یک دقیقه - و نیز اعظم در صفر درجه و چهل و پنج دقیقه و پنجاه و هفت ثانیه عقربست **مرکز خانه چهارم** بیست و هفت درجه و بیست و یک دقیقه عقربست - و این وقت قیام است و خانه مریخ - و حد زحل - و وجه و اثناعشریه و وبالی زهره - و رب مثله مریخ است بشرکت زهره و خدمت قمر - و درنجان عطارد - و نهبر و هفت بهر مشتری - و مستولی یرون خانه مریخ است - و این درجه مذکور قدیمه و خالی از نجوت و سعادتست - و هم سفر زحل در دوازده درجه و بیست و هشت دقیقه قوس است - و هم التصومات در بیست و هفت درجه و سی و دو دقیقه عقربست **مرکز خانه پنجم** بیست و هفت درجه و بازده دقیقه قوس است - خانه و نهبر مشتری - و شرف قنبل - وحد مریخ - و وجه زحل - ورب مثله اش مشتری بشرکت شمس و خدمت زحل است - و درنجان شمس - و آدرجان زهره - و اثناعشریه مریخ - و نه بهر مشتری -

(۲) نسخه [۱] چهل و هشت - (۳) نسخه [ب] الصدق والخیر - (۴) نسخه [ه] درجه و یک دقیقه -

و هفت بهر زحل - و هبوطِ راس - و وبالِ عطارد است - مسئولی برین خانه مشغولست بنحو
 شرکت از زحل - و این درجه مذکور است و قیّمه و از نجومست و سعادت خالی - هم السلطنة و الاماک
 در بیست و هشت درجه و سی و نه دقیقه قوس است - معارف الدجاجة و اسرار الطائر در بیست
 و پنج درجه جدی است و مریخ در ده درجه و چهل و هشت دقیقه و بیست و سه ثانیه - و قمر
 در نوزده درجه و چهل و هشت دقیقه و چهارده ثانیه جدی است مرکز خانه ششم بیست و شش
 درجه و چهل و شش دقیقه جدی است خانه زحل و شرف و حد مریخ - و وجه شمس -
 و ربّ منزلده اش قمر است بشرکت زهره و خدمت مریخ - و در بجان و آدرجان عطارد - و آدرجان
 و اثناء عشره و هبوط مشغولی - و هفت بهر و وبالِ قمر است - مسئولی برین خانه مشغولست
 بشرکت زحل و قمر - و این درجه مذکور و نیره و نحس است - و راس در بیست و هفت
 درجه و بیست و نه دقیقه و سیزده ثانیه دلو است - و هم الجیش و الاساری در بیست و چهار
 درجه و چهل و چهار دقیقه جدی است - و هم موت الاخوان در ده درجه و یک دقیقه دلو است -
 مرکز خانه هفتم بیست و هشت درجه و سی و شش دقیقه دلو است - خانه و حد و اثناء عشره
 زحل - و ربّ منزلده اش عطارد است بشرکت زحل و خدمت مشغولی - و وجه قمر - و در بجان
 زهره و آدرجان و نه بهر عطارد - و هفت بهر مشغولی - و وبالِ شمس است - مسئولی برین
 خانه زحل است بشرکت عطارد و نحو شرکت از مشغولی - و این درجه مذکور و مظالمه و خالی
 از نجومست و سعادت است - هم اللغه و البقاء و المداوات و الحجة در بیست درجه و هشت دقیقه
 حوتست * مرکز خانه هشتم بیست و هشت درجه و چهل و سه دقیقه حوتست خانه و
 نه بهر مشغولی - و شرف زهره - و حد و وجه و در بجان و آدرجان و ربّ منزلده اش مریخ است بشرکت
 زهره و خدمت قمر - و حد و هفت بهر و اثناء عشره زحل - و هبوط عطارد است - مسئولی
 برین خانه زهره است بشرکت مریخ و نحو شرکت از قمر - و این درجه مذکور و قیّمه و خالی از
 نجومست و سعادت است - و هم الشرف در بیست درجه و هشت دقیقه حمل است - و هم الشجاء
 در ده درجه و پنجاه و سه دقیقه حمل است * مرکز خانه نهم بیست و هشت درجه و یک
 دقیقه حمل است - خانه مریخ - و شرف نیر اعظم - و حد زحل و هبوط و آدرجان و وجه و وبال
 زهره است - و ربّ منزلده اش مشغولست بشرکت نیر اعظم و خدمت زحل - و در بجان و نه بهر
 و اثناء عشره و هفت بهر مشغولست - مسئولی برین خانه مریخ است بشرکت مشغولی

و نحو شوکت از زحل - و این درجه مذکور و تیره و از درجات ابار است - سهم الولد المذکور بقوله در بیست و سه درجه و چهل و نه دقیقه ثور است - و سهم سفر البحر در درجه و سی و شش دقیقه - و سهم الام در پنج درجه و صفر دقیقه ثور است * مرکز خانه دهم بیست و هفت درجه و بیست و یک دقیقه ثور است - خانه و آذربای زهره - و شرف و رب مثله اش قمر است بشرکت زهره و خدمت مریخ - و آذربای زحل - و نه بهر و هفت بهر عطارد - و اثنا عشریه و حد و وبال مرتضت - مسئولی برین خانه زهره است بشرکت تام قمر و شوکت از مریخ - و این درجه مذکور و تیره و خالی از نجومست و سعادت است - سهم السعاده بر قول غیر بطلمیوس و محیی الدین مغربی در نه درجه و بیست و دو دقیقه جوزا است - و سهم العقل و النطق در نه درجه و پنجاه و یک دقیقه جوزا است - و سهم المرض در بیست و پنج درجه و بیست و هفت دقیقه جوزا است - و سهم الولد المذکور بقوله در بیست و نه درجه و چهل دقیقه ثور است - و سهم النورج در چهار درجه و صفر دقیقه جوزا است - و سهم الاملاک در نوزده درجه و سی و شش دقیقه - و سهم الاعداء بقوله در بیست و پنج درجه و بیست و هفت دقیقه جوزا است - مرکز خانه یازدهم بیست و هفت درجه و یازده دقیقه جوزا است - خانه و نه بهر عطارد - و رب مثله اش اوست بشرکت زحل و خدمت مشتری - و شرف راس - و حد و آذربای زحل - و وجه شمس - و آذربای مشتری - و اثنا عشریه و هفت بهر زهره است - و این درجه مؤنث و قیمه و خالی از سعادت و نجومست است - سهم عواقب الامور - و سهم القزویج در چهارده درجه سرطانست - مسئولی برین خانه عطارد است بشرکت زحل - مرکز خانه دوازدهم بیست و شش درجه و چهل و شش دقیقه سرطانست - خانه و وجه قمر و شرف و نه بهر و آذربای مشتری - و حد و وبال زحل است - و رب مثله اش مرتضت بشرکت زهره و خدمت قمر - و آذربای و اثنا عشریه و هفت بهر و هبوط مریخ است - مسئولی برین خانه قمر است بشرکت مشتری و مریخ و زهره و زحل - و این درجه مؤنث و تیره و خالی از سعادت و نجومست است - و ذنب در بیست و هفت درجه و بیست و نه دقیقه و یزده ثانیه امد است - و سهم العلم و الحلم و الغلبه و النصرة در هجده درجه و بیست و دو دقیقه - و سهم الولد بقوله در دو درجه و چهل و نه دقیقه - و سهم الخوف و الشدة در بیست و دو درجه و پانزده دقیقه - و سهم الحیوة در درجه و چهل و نه دقیقه - و سهم الاب در هفده درجه

(۲) نسخه [۵۱ ح] قول بطلمیوس - (۳) نسخه [۵] دو - (۴) نسخه [۵] نه - (۵) نسخه

• (۱۵ ح] چهارده درجه • (۶) نسخه [ج] یازده •

و بیست و در دقیقه امد است - و درین زائجه هیلاج اول جزو اجتماع مقدم است - پس ۲۰
 السعاده - پس درجه طالع - و کند خدا از صیر هیلاج اول زحل است - پس مشغری - و از مقرر ۳۰
 السعاده اول مشغریست - پس زحل - و از مقرر درجه طالع اول شمس است - پس مریخ ۵

شرح احکام این زائجه بدیعه که هیکل بازوی النجم و افلاک و تعویذ تارک نرون و ادوار است

چون احاسن زائجه قدسیه است حکام یافت شرح نندک از بعد از احکام بدایع النظام این زائجه
 مقدمه ناکزیر است احکام خانه اول چون مرکز طالع از امد است که خانه نیر اعظم است دلالت
 میکند بر علو نظرت و بها - و بودن هیکل مقدس نوت و توانا - و بزرگی - و فراخی پیشانی و کشادگی
 سینه و قدرت و بسطت و شهاست و عظمت و مهابت و حسرت منظر و قوت دماغ - و چون اکثر درجات
 طالع از برج منبلیه است که خانه و شرب عطارد است که در خانه زهره در دوم طالع است و متصل
 به مشغری و در حد و مدینه خود است باید که در همه امور مالی و مانی بنفس نفیس خود
 باز رود - و بدیورات درمت سرانجام بهام خود نماید - و چون مستوی نرون طالع شریف نیر اعظم است
 به مشارکت زحل سلطنت تمامی ممالک هندوستان و بعضی از اقلیم چهارم بصاحب طالع تعلق گیرد -
 و چون بحسب مقام نیر اعظم بعد زحل است پادشاهی هندوستان مقدم باشد بر اولم رابع - و چون
 صاحب مرکز دوم که عطارد است متصل بصاحب طالع شده دلالت کند بر آنکه مال و منک باسانی
 دست دهد - و بودن طالع و سهم السعادت و جزو اجتماع مقدم از بروج کثیره المطالع نایل نبوی
 بر درازی عمر و امتداد سلطنت باشد احکام خانه دوم چون مرکز خانه دوم از سقبله است که
 خانه عطارد است متصل به شمس و اکثرش از میزان که خانه زهره است و از در طالع است که خانه
 و شرب عطارد است دلالت کند بر آنکه مال و منک از صیر حری تدبیر و عقل کامل حاصل
 شود - و یابنده منصب بزرگ پادشاهی باشد - و بودن مشغری درین خانه در حد خود و
 اتصال عطارد بار مقوی ایمن معنی است - و بدانکه وزرا بقوت عقل و امر این صاحب طالع
 در انظام امور منک و مال کوشند نه بتدبیر خود - بلکه اندیشه های ایشان پیش تدبیر
 خدیو زمان نمایند - و چون صاحب دوم در طالع است خزائن بحساب اودا جمع شود - و چون مشغری
 درین خانه است مال را در مسالک رضای ایزدی صرف کند - و در مرضیات خدای نگاهدارد - و نظام

احوالش روز بروز دولت افزوتر باشد - و بودن مشغوری در حد خود دلیل طول عمر گرامیست چنانچه فرزندانهای گرامی را دریابد - و این سعادت منشان بنظر تربیت او بزرگ حال شوند - و زحل چون در دهم است و در شرف هرگز نقصان بخزاین معمور او نرشد - و هلال که جزو اجتماع مقدم است درین خانه است مقوی اینمعنی است - و کدخدا که زحل است و در شرف خود و شریفش که مشتریست در اینجا آمده عظیم عمر مقدس از مهر دو کدخدا و سیوم که مریخ است از عمر طبیعی (که صد و بیست سال است) متجاوز باشد - و بودن قمر مستولی برین خانه مؤید دیگر است برای اساس این سعادت * **احکام خانه سیوم** چون صاحب طالع در سیوم است دلالت کند بر کمال حلم و آهستگی و وقار و اعزاز و امداد اقربا - و این گروه از کوه بینی در مقام یکجهتی نباشند - اما چون آن سرزده که صاحب طالع دروست خانه مریخ و مثله حد و وجه و آدرجان و در میان است و او در پنجم طالع است که خانه نرج و شرف اوست - و در مثله و وجه مشتری و آدرجان صاحب طالع است - اندیشهای نادرست این طبقه موجب زیادتیی جاه و سبب مزید دولت صاحب طالع گردد - و چون اوایل سیوم (که تعلق برادران دارد) مورد مطوت نیر اعظم است دلیل است بر آنکه برادران در جنب شکوه ذات اقدس در حساب نباشند - و از پیمانۀ غصه شربت واپسین درکشند - و واسط و اواخر سیوم (که تعلق باخوان و انصار دارد) سهم السعادة بقول بطلمیوس - و نیز وجه نیر اعظم است و از شریک کدخدا است دلیل است بر آنکه دوستان و مخلصان بر بساط یکرنگی و جانسپاری بوده در آداب دولخواهی ثابت قدم باشند - و از طرف صاحب طالع بسعادت و دولت روند - و چون این محل از خانه سیوم تعلق بمریخ دارد که در شرف خود است و آن خانه نرج و خانه زحل که کدخدای مقدم است و آن نیز در شرف خود است دوستان همه با شکوه و شوکت باشند - و بودن زحل مستولی برین خانه که کدخدا است و واقع در شرف دلالت تام برین امور دارد - و بودن صاحب سیوم در پنجم دلیل است بر انتظار احوال فرزندان گرامی - و آنکه نقل و حرکت نزدیک بسیار روی نماید که موجب انبساط خاطر گردد - و از غرائب آنکه سهم الغیب باتفاق و مهم السعادت بر قول بطلمیوس و معنی الدین مغربی در یکجا جمع شده (که درجه هجدهم عقرب است که داخل خانه سیوم است و این در طالع کمتر اندک) دلالت قوی میکند بر آنکه پیوسته از عالم غیب سعادت بر سعادت روی دهد - و هرآنکه دلایل متین است بر اطلاع بر خفایای امور و آنکه ضمیر مفیدش مورد مغیبات باشد * **احکام خانه**

چهارم چون صاحب مرکز این خانه مرتب است و در شرف و وجه و مثاقفه خود و حد مشتریست و او مسئولیست برین خانه دلیل امت بر آنکه در اول مرتبه ملک بسمعی لشکریان در تصرف درآید - و چون این خانه برج ثابت است و صاحبش در شرف ناظر بنظر مودت همیشه ملک در تصرف اولیای دولت باشد - و هرچه در تصرف درآید پایدار بود - و چون هشتم و چهارم باعتبار این درجات که از اول عقربست جزو است که صاحبش در تحت شعاع نیراعظم مستغنی است دلالت کند بر آنکه چون صاحب طالع برین تمیز رسد ملطان عقلش ظهور کند - و والد ماجد مولود مسعود درین هنگام روز یکم و بطون آورده اقدام بشهرستان جاردانی نماید - و چون اکفر این خانه از برج قوس است و صاحب حد در دوم طالع مولود در ستدار و حقهگذار پدر باشد - و از ملک پدر روزی چند گردد * احکام خانه پنجم چون صاحب اکثر خانه - دوم که تعلق بمحبیان و مخلصان و معاونان دارد یعنی مرتب در پنجم و در شرف است دلیل است بر جلال احوال فرزندان مولود و انصاف و ارتباط ایشان - و چون مسئولی برین خانه زحل است که در شرف و مثاقفه خود و کدخدا است و مشتری که در وجه و مثاقفه خود است و شریک با کدخدا و صاحب مرکز این خانه است دلالت کند بر آنکه فرزندان مولود سعادت پذیر و معین دولت گردند - و تارک ادب از زمین رضامندی برنگیرند - و تسرطایر که بر مزاج مرتب است و مشتری و منقار الجاحه که بر مزاج مشتری و زهره است درین خانه است دلیل نوبی بر فراوانی صید مسرت و سعادت است * احکام خانه ششم چون صاحب این خانه که زحل است در شرف خود است و راس درین خانه دلالت کند بر دوام مرور مولود و حصول مال و منال فراوان و اسکندامت صحت عنصر و اعتدال مزاج - و اگر اندک عارضه پیرامون مزاج قدسی گردد بے شایعه امتداد بصحت کامل انجامد - و چون مسئولی برین خانه مرتب است بشرکت زحل و هردو در شرف اند خدمتکاران و ملازمان سعادت مند فراهم آیند * احکام خانه هفتم چون صاحب مرکز خانه هفتم زحل و در شرف است صاحب طالع را در اوایل جوانی پردگیان سراپد از دواج از خاندان فرمابدها هند باشند - و چون زحل در بیت دوم است دلیل باشد بر آنکه این عصمتیان شادروان عفت از حکم سالگذار و خزانه معمولها را باشند - و چون سهم الافة والحجة درین خانه است دلالت بر مزید الثنا در الفت و مولات کند خصوص که مهم الافة در حوت است که خانه مشتری و شرف زهره است * احکام خانه هشتم چون مرکز این خانه از حوت است و صاحب او مشتری در دوم است در حد و مثاقفه خود - و سهم الشرف درین خانه است - و مسئولی برین خانه زهره است بشرکت مرتب که در شرف است دایماست بر عدم خوف و خطر و بحفظ و صیانت ایزدی مامون بودن *

احکام خانۀ نهم چون مرکز این خانه در برچ حمل است و خداوند او که مرتفع است و شرف و فرج و مستوی برین خانه مولود مسعود از سفر کامیاب بود - و سفرهایی که در پیش آید متضمن تسخیر ولایتی باشد * احکام خانۀ دهم چون مرکز این خانه از ثور است که خانۀ زهره است و مستوی برین خانه و در طالع است دلالت کند بر سعادت تمامه و ریاست مآله که عبارت از پادشاهی عظیم است - و آنکه این منصب والا در قبضۀ قدرت صاحب طالع امتداد پذیر خصوص که این خانۀ شرف قمر است - و قمر ناظر بار و بطالع با نظر تمام درختی - و چون سهم السعادت بقول جمهور درین خانه است دلیل است بر کمال سعادت و ازدیاد دولت - و آنکه اکثر اوقات در سرانجام و انتظام مہم ملک و ملت باشد - و چون سهم العقل والتطقی درین خانه است دلیلست بر آنکه عقل و سخن او پادشاه عقلها و سردنتر سخنان باشد - و بمناسبت زهره که ارباب عیش و نشاط اند عنایت او فراوان باشد احکام خانۀ یازدهم چون مرکز این خانه از جوز است و صاحبش در دوم که بیت الماست دلالت کند بر آنکه امیدهای او بتدبیراتی که در مال و ملک خود کند بر حسب دلتخواه صورت یابد - و نیز دلیلست بر آنکه او را دوستان یكدل باشند - و ارباب علم و دانش در خدمت او بمرتبہ ارجمند رسند - و چون سهم عوانب امور درین خانه است دلیلست بر آنکه عاتبت آمال و امانی او همواره بخیر و سعادت برآید * احکام خانۀ دوازدهم چون مرکز این خانه از سرطانست و صاحبش قمر در وبال و فرج دلیاست بر آنکه اعدای دولت پیوستہ در نکبت و وبال باشند بر وجهی که صاحب طالع از ان رضامند شود - و بودن ذنب در آنخانه در درجہ اول مقوی ایمنی است - و چون سهم العلم و الحکم درین خانه است دلیلست بر آنکه صاحب طالع باوجود علم بر احوال کونہ اندیشان تیرہ رای در مقام حلم و عفو باشد - و بردباری و فراخ حوصلگی و عموم مہربانی از صفات لازمہ او باشد * اینکہ تعالی آہ خدیو اقبال را بقرن و دھور مہمبہ دارد کہ صفات خلق عظیم [کہ اصل و خلاصہ امور جهانداری و ملک آرانی و سبب صید خاطر دوست و دشمن و رابطہ جذب قلوب و انتظام ضمائر خواص و عوام است] بحمداللہ والہمہ در مجموعہ اخلاق مہذب این مؤدب دیستان کربایی احدیت بر وجہ اتم و نہج کمال مشاہد و معاین است - و از اصل و نظرت و مبدأ طینت باین عطیہ والا و مہبت خاص اختصاص یافته - و از روی تحقیق آن ہمہ شایل و سچایی پسندیدہ بے تکلف و تصلف ملکہ آن ذات سماوی برکات گشتہ ازین سرچشمہ معدلت بجدول بساتین استعدادات ارباب استفاضہ جاری و ساریست * شعر *

همیشه تا کہ بر آنک انجمد پدید * همیشه تا کہ باروا فایمند اجہام

میان جز بہوای تو گردش گردوی * میان جز برضای تو جذبش اجرام

اینست انموذجی از احکام زائچهای طالع اقبال مطالع - و اگر عطیات کواکب و سعادت نظرات و خواص بیوت و غیر آن بتمام و کمال ایراد کرده شود هر آینه دفاتر بهر مرد و صحایف ساخته گردد * شعر *

نمیرد ز شمار دقایق شرفش * مهذسان رصدید را بجز تخمین

صورت زائچۀ اقدس منقول از خط مولانا الیاس

اردبیلی موافق زبج ایلخانی

در وقت تحریر این گرامی صحیفه که محل استکشاف احوال سعادت ترین بود زائچۀ بخط افادت و افاضت پناه تحریر عهد مولانا الیاس اردبیلی [که در علوم ریاضی پایه بلند داشت و از مدرنشیان بارگاه قبول حضرت جهانبانی جنت آشدانی بود] بنظر در آمد - آن زائچہ نیز بحدس منقول گشت - مجرد از بیان آثار بیوت و احکام - چه بجهت اعتبار مستخرج و چه باعتبار آنکه این زائچہ برخلاف زائچهای دیگر مبتنی بر زبج ایلخانیست *

<div> <div>میزان</div> <div>عقرب</div> <div>شمس</div> <div>زحل</div> </div>	<div> <div>زمره</div> <div>سنبله</div> </div>	<div> <div>دنب</div> <div>امد</div> <div>سرطان</div> </div>
<div> <div>قوس</div> </div>		<div> <div>جوزا</div> </div>
<div> <div>قمر</div> <div>مهرج</div> <div>جدی</div> <div>رأس</div> <div>دلو</div> </div>	<div> <div>حوت</div> </div>	<div> <div>نور</div> <div>حمل</div> </div>

(۲) اسمای بروج مطابق نسخۀ [د ز] و نامهای کواکب موافق همین نسخۀ [ز] و در باقی مفقود

بیان حکمت در اختلاف میان حکمای یونان و منجمان

هندوستان در طالع مسعود حضرت شاهنشاهی

گروهی از دانش‌مندان روزگار را گمان می‌شد که این اختلاف که میان اخترشناسان هندوستان و فلک‌پیمایان یونان واقع است که یک طالع آنحضرت را احد می‌گوید - و دیگری سنبله قرار می‌دهد - بنابر آدست که حکما را در حرکت فلک البروج اختلاف است - جمهور حکمای متقدمین و ارسطو بر آنند که فلک هشتم را حرکت نیست - و ابرخس حکیم قایل شده بحرکت - اما تعیین مقدار نکرده - و بطلمیوس گفته که حرکت او در صد سال یک درجه است - و درسی و شش هزار سال یک دوره تمام کند - و آنقدر حکما بر آنند که در هفتاد سال یک درجه قطع کند - و در بیست و پنج هزار و بیست سال دوره تمام سازد - طایفه از حکما می‌گویند که در شصت و سه سال یک درجه قطع کند - و تمامی دوره در بیست و دو هزار و شصت و هشتاد سال باشد - و سبب چندین اختلاف اختلاف اسباب و آلات رصدی و تفاوت در غموض و وقت انظار است - و تحقیق آنست که حکمای متقدمین بحرکت ثوابت از جهت کمال بطور مستعمر نشده‌اند - و بسبب آنکه مدت عمر و نا نکرده زمانی که مقدار حرکات ثوابت را احساس توان نمود نیاخته‌اند - پس در وقت تعیین بروج صورت اسد که از اجتماع چند کواکب ثابت متوهم می‌شود مخازی و مقابل جزوه از فلک الافلاک بود که آن بحرکت فلک البروج از آن جز انتقال نموده بموضع که صورت سنبله در آن زمان در آن موضع بود استقرار یافته - و همچنین سنبله بموضع میزان و میزان در مکان عقرب تا آخر بروج - پس حساب منجمان هند بر وفق رصد حکمای متقدمین است که مبذنی است بر عدم حرکات ثوابت - و حساب رصد جدید بر اعتبار حرکات فلک البروج که مستلزم انتقال صورت اسد است بموضع سنبله - و مقدار مابعد تفاوت در میان این دو هفده درجه است که هر برجه هفده درجه از مکان خود انتقال نموده - و از اینجا میتوان دانست که از رصده که حکمای هند بسته‌اند تا رصد جدید یک هزار و یکصد و نود سال گذشته بقول که در هر هفتاد سال یک درجه قطع کند - چنانچه اکثر حکما بر آنند بضرب هفتاد در هفده - و بقول بطلمیوس [که در صد سال قطع یک درجه باشد] فاصله در میان رصدین یک هزار و هفتصد سال بود - باریک‌بینان حقایق معانی و دقائق شناسان رموز آسمانی از بن مواضع خلاف و موافق اختلاف در واقع حیرت می‌انند - و اکنون که قدره حکمای روزگار عضدالدوله امیر فتح‌الله شیرازی بقوانین یونانی و ضوابط فارسی استنباط طالع همایون حضرت شاهنشاهی نموده اسد قرار

دادند [چنانچه نموده آمد] بوضوح می‌پویند که منشأ اختلاف نه آنست که همان بوده میشد خاصه که حکمای هندوستان بر وجود افلاک قایل نباشند چنانچه در دوتام دوم مشروحست - بلکه حکمت الهی و غیرت ایزدی چنین انقضا فرمود که احوال این فارس میدان عظمت و محرم حکومتی کبریا هم از نظر اندیشه بالغ‌بظران خورده‌دان باریک بین مخفی ماند - و هم از چشم بداندیشان کورباطن مسطور و محتجب باشد - و ازین - بعب است نه حضرت جهانبانی جنت‌آشیدانی [که در تدقیقات اصطلاحی و تحقیقات زنجی و رمدی - و آمد تخت‌نشیدان نکته‌دانی و دئی اسکندر یونانی بودند] باوجود کمال غیبه و اجتهاد در طالع خدیو زمان چنانچه باید تصریح فرموده اند - و همچنین سایر رموزشناسان علم تعجیم در پرده اختلاف مانده سرس ازین امر شگوف بر نیاورده اند - و باوجود اتفاق قوانین حسابی و تحقیق محاسبان درست‌اندیشه [که دانیان روزگار در امثال این امور کمتر اختلاف نمایند] بمقتضای غیرت الهی حقیقت زانچه مقدسه در نقاب احتجاب مانده - و در پرده اختلاف مستتر گشته - و بالجمله هر یک از زانچه‌های طالع را [که نمودی در هر کدام گفته آمد] اگر بظرف انصاف دیده شود ظاهر گردد که در حالت خدادانی و ایزدشناسی و در جلالت قدر و منزلت و رفعت صوری و معنوی ادرا فانی نتواند بود - اگرچه زانچه‌ها باهم اختلاف دارند - اما در دولت‌آرائی ظاهر و باطن متفق بوده صاحب طالع را بمقتدائی صورت و معنی تهذیب می‌مایند - و از نزدیکان حضرت جهانبانی جنت‌آشیدانی [که ظاهر و باطن ایشان بر راستی و درستی آراسته بود] شنیده شد که حضرت جهانبانی جنت‌آشیدانی چون زانچه طالع سعادت‌مطالع را در پیش نظر داشته تمام میفرمودند بارها چنین واقع شده که در خلوتگاه خاص درها بسته از کمال شوق بوقص می‌درآمدند - و از غایت شوق جنبش دوری می‌فرمودند - آری مدرنشیان بارگاه ذوق حقیقی و چاشنی گیران خوان معرفت رمدی [که از حالات وجدان و عروان الهی لذت‌پذیر باشند] چرا بشکر دریافت این ابدات بیخودی نکند - و از فرط طرب و انشراح زمره وجد و حال نکشد - چه صعود بر مدارج علمی این کمالات عین معرفت الهی است - و حضرت جهانبانی جنت‌آشیدانی را از کمال دریافت ذاتی بوارق واردات و حالت آتیه و کمالات و سعادات مستقبله ذات اقدس شاهنشاهی بر مشاعر ادراک می‌دانست - و جمیع آن انوار قبل از حصول در مراتب فعلیه از مراتب زانچه بدیده سعایده میشد - و بارها بمستعدان خطاب بیان میفرمودند که طالع این نیز اقبال از طالع حضرت صاحبقرانی در بعضی امور عالیه بحد درجه زوده است چنانچه بر تیزبینان جداول احکام بوضوح

می پدیدند - و چون این دو سعادت نامۀ گرامی مقابلۀ نموده عطیات کواکب و سعادات علویات را بهیژان تامل برنمیخیزد دریابند که زائجۀ صاحبقرانی چه خبر میدهد - و این زائجۀای قدسیه از چه آگاه میسازند - سبحان الله باوجود تبعاعد مستخرجهین از روی زمان و مکان و حال و تخالف غریب هریک از صحایف طالع فرخنده مطالع (که صورت گذارش یافت) توافق دارند که این مولود بیایۀ اعلیٰ مراتب کونی و الهی رسد و ذات مقدس او مجموعه مکارم صوری و معنوی گردد و از اقسام کمالات و ملکات قدسی و کامروائی صورت و معنی - و حاطف ظاهر و باطن - و انواع حالات جهانبدانی - و درجات فرمایدروائی - و مدارج علیای حق پرستی و خداشناسی - و درویش پرسی و غریب نوازی - و درازئی عمر و صحت بدن - و اعتدال مزاج - و ممدوح عوام و خواص بودن - و مشکور صغیر و کبیر شدن - و کمال آگاهی و خبرداری از احوال عالم - و ضبط ممالک و حفظ مسالک - و سایر امور ملک رانی و جهاندارانی - و از غریب آنکه جملگی این حالات که رموزداناں تعجیم بفکر و تامل بآن پی برده اند سادۀ لوحان نقوش سذّاره شناسی از فروغ درویشی خود از صفحۀ پیشانی احوال آن حضرت میخوانند اما قوت ناطقه از ادای بیان مراتب معجز و تصور اعتراف مینماید * شعر *

ای صفات تو زبانها را بیان انداخته * عزّت ذاتت یقین را در گمان انداخته

تصویر اسمی گرامی دایهای سعادت پیرای و قوایل

روحانی قوایل حضرت شاهنشاهی

همان زمان که آسمان بغرّ ولادت عایش بر زمین حسد برد - و زمین بمقدم گرامیش بر آسمان خمر جست روز آفرینش نورانی شد - پایۀ دانش و بیزش بلند گشت - و بدست سایه پروردان سعادت پرتو و نسوین بدین پاکدامن عنصر قدسی و گوهر قدوسی آنحضرت که بسرچشمۀ نور الهی و دریای معرفت ازای شست و شو یافته بود و انوار قبول و انقبال بر وجود پاکش تافتۀ بوسم عادت (که شیوۀ متصدیان تربیت ترکیب ظاهر عنصریست) اغتسال و امطاف یافت - دایهای معتدل مزاج روح امتزاج بمطای سعادت ارتباط (که از پردهای دیدۀ پاکان پاکتر بود) بلچبدۀ آن پیکر ربّانی و هیکل آسمانی را بحسن ادب و کمال احترام بر کنار و کتف قدسی عبوتان پاکذیل نهادند - و بهستان مهریانی بفرشایش داده بشیرۀ جان پرور شیرین کام ساختند * شعر *

شیر ز بهر ایش انگینختند * شیر و شکر را بهم آمیختند -

شیر نه از دایۀ آمیخت خورد * کآب ز سرچشمۀ خورشید خورد

چون از نقاره دردمان سعادت شمس الدین محمد غزنوی در فتوح خدمت شایسته بقصدیم رسیده بود

حضرت جهانبانی جنت آشیانی در قرب ایام طلوع این نیر اقبال از شرایف مجازات آن خدمت بوعده این موهبت عظمی امیدوار درایت جادوانی ساخته بودند که کوچ درات مدش عصمت سرشت او که امروز به جلیبی انکه بلند خطابست بمعادت خدمت دایمی آن نوادۀ بهارستان خلافت و اقبال و درایت حضانت آن کلدسته مرابستان عظمت و جلال معجز افتخار و طبلهسان امتیاز پوشد. بذا بر آن حضرت مردم مکانی قدسی ارگانی آن مایده ساز آسمانی راطب داشته آن مولود فیض درود را در ساعت مسعود بگذار امید او در آورند - و چون هنوز وضع حمل این دایه قدسی مایه نشده بود به وقت آب دایه بهاول (که خدمتگار خاص حضرت جهانبانی بود و بعصمت و طهارت امتیاز داشت) فرمودند که اول او شیر داد - و تحقیق آنست که اول بشیر والدۀ ماجده قدسیه میل فرمودند - پس ازان مختار انکه کوچ ندیم کوکه باین شرافت کصیاب شد - بعد ازان بهاول انکه در دایه این سعادت نمود - بعد ازان کوچ خواجه غازی باین درایت بلند عزت یافت - ازان پس حکیمه باین عطیه کبری مخصوص گشت - سپس ازان هم عصمت نصاب جلیبی انکه بازوی خود در آمد صورت و معنی شد - و از پس او کوکی انکه کوچ توغ بلیگی - و از گذشت او بی بی زینا گود آوری این خدمت شایسته نمود - و آنگاه خاندان انکه مادر سعادت یار کوکه باین موهبت کبری اختصاص یافت - و در آخر آن عفت قیاب پیچۀ جان انکه والدۀ شریفه زین خان کوکه باین درایت بزرگ استماع یافته سرمایه بزرگی جادوانی سرانجام داد - و جمیع دیگر از عفت قیابان به طور بشرافت این خدمت سر بلند شدند - همانا که حکمت ایزدی در اختلاف این طبقات و دیعت نهادن مشارب مختلفه است تا وجود مقدس بمدارج متنوعه رسیده شناسای اطوار گوناگون تجلیات الهی گردد - یا برای آنست که بر مستبصران هوشمند ظاهر شود که این نونهالی ابدال از زلال جویبار فیض ایزد یست - نه ازان باب که بتدریج صوری بر مدار چ معذی ارتفاع یافته - چه حالت معنوی این گروه بر همگنان پیدا که درجه پایه امت - و بلند می رتبت قدسی منزلت این برگزیده در چه مرتبه ۵

و از غرایب آثار آنکه حضرت شاهنشاهی در بدر حال و ادل چشم کشود در مالک وجود بخلاف عادت دیگر اطفال بنمکین تبسم دلای دانا را کلک شگفته ساختند - مفرسان زیرک طبع تبسم را فاتحه تغازل ابتسام بهار درایت و اقبال شناختند - و مقدمۀ انتحاج غنچه امانی و آمال دانستند - بعد ازان به هوازه سبکتر از پیکر خیال (که نچاران سریر سلطنت از صندل و عود ساخته بودند - و چون شاخ بزرگ گل بیکدیگر پیوند کرده و لای و بهاقبت گرانیه از گوشه و کنار آن آونخته) آن گوهر یقنای نه صدف را بخوبترین وضعی آرام

داده بملايقت و رفق نرم نرم بچش درآوردند - و بجهتِ انص و آرام نام خجسته آغار
 شایسته درجامِ خالق ذوالجلال والاکرام موافقِ تالیفاتِ موسیقی سرآیدند - عاکنانِ صوامعِ قدس
 و هاکنانِ مجامعِ انص [که منتظمانِ سلسلهٔ زمین و زمان و فراهم آرنندگانِ دائرهٔ کون و مکان اند]
 کسروا شده بر عالم و عالمیان منت نهادند - و بآن جگرگوشهٔ آسمان باین تهنیت
 باند آوازه گشتند

• شعر •

کای شرفِ عقل مستم ترا • دورِ شهنشاهی عالم ترا
 روی زمین همچو تو باغی نداشت • طاقِ فلک چون تو چراغِ نداعت
 فلزمِ ابداعِ بسے موجِ داک • تا گهرے چو تو بساھلِ فدا
 خامهٔ تقدیر بسے نقشِ بسمت • تا ز قضا همچو تو نقشِ نشست
 نسخهٔ کون آیتِ تلمیحِ بسمت • جلدِ فلک دقتِ تشریحِ بسمت

چون چشمِ جهان بین و دیدهٔ سعادتِ قرین حضرتِ جهانبانی جنتِ آشیانی بمشاهدۀ دیدارِ
 گرامی حضرتِ شاهنشاهی نگرانِ بوں فرمانِ عاطفتِ نشان شرفِ ارحال یافت که در حضانتِ
 حضرتِ سرزمینِ مکنی متوجّهٔ حراقتِ عزت و مخیمِ اقبال شوند - و خواجهٔ معظّم و ندیمِ کولکدناش
 و شمسِ آدینِ محمدِ غزنوی را فرستادند که در راهِ ملازمِ هودجِ سعادت باشد - لاجرم حضرتِ
 شاهنشاهی در کذبِ دولت و کنارِ تربیتِ حضرتِ سرزمینِ مکنی یازدهم شهرِ شعبان بساعتِ
 مسعود از حصارِ امرکوت سرآوردۀ اجلال بیرون زدند - و بسعادت و اقبال بر تختِ روان
 روان شدند

• شعر •

عهدِ گهوارهٔ ناگذشتهٔ هنوز • بختِ والاش کردهٔ تختِ نشین
 چشمِ نگشوده و بدیدهٔ دل • دیدهٔ در انتظامِ دنیا و دین
 دستِ نگشاده و دلش خواهان • که جهانرا کند بزیرِ نگین
 ناشکفتهٔ گلش یکم ز هزار • عالم از باغِ دولتش گلچین

چون تختِ روانِ حضرتِ شاهنشاهی که گنجِ روانِ معرفتِ الهی بود قریبِ رحید و مسافتِ
 در منزلِ پاند حکمِ جهانطام شد - که اعیانِ سلطنت و ارکانِ دولت و سایرِ اکبروالعالی متوجّهٔ
 تلبۀ اقبال و مستقبلِ کعبۀ آمال شوند - قاعدانِ بشارتِ ساعتِ سعادت مبرمیدند - و اخبارِ قربِ
 مقدمِ گرامیِ زمانِ زمان میرساییدند

• شعر •

میرسد و کسب و شاه در جهان دنیاالش ه میروند قائله شوق باساقبالش

و در آخر شعبان که روز نزول اجلال بود و یکم نزل از معسکری اقبال مآدده بود، مایه میروند که
 مآدده میروند سعادت پیوند صاحب طالع قویست - و سعادت دارند در ذات او مطوی - که هر چند
 نزدیکتر میشود در شهرستان وجود جمعی دیگر معاینه میگردد - و مسرتی تازه مشاهده
 می آید - از عتقی باطن و نور فراست حضرت جهانانی جنت آشفانی ادراک دایمی
 رموز الهی و در ریاضت حقایق کفر آسوانی چه عجب - و از کمال ظهور آثار حضرت شاهنشاهی
 علی الهی که نسخه دیباچهای بدایع عالم و مجموعه مهرتهای کمالات بنی آدم است انجلی
 نور را چه غایت - و در ساعتی که سعادت قرآن سعدین و میمنت اقتدار یقین داشت
 دعوت اقبال بسرانقاص عظمت و اجلال نزول فرمودند - و بحضور مورد التور مستعد گشتند
 و در مآدده همای دولت ابدی آزمایه گرفتند - و تارک مبارک حضرت شاهنشاهی بدست
 بامی سرور و ساسی حضرت جهانانی به عینت برخورداری و وصول بکمال پیروی سعادت بدید شد
 و از کمال عظمت و موطا عاطفت در بر گرفته بر پیشانی نورانی آنحضرت که لوح سعادت دوجانی
 و دیباچه دولت جاودانست بوسه دادند

• که بر لب کاه بر دل کاه بر سر داشتند •
 بهر آن مشاهده این نور اقدس زبان الهامی را بادی شکرنداری حضرت باری عز سانه و جل برهانه
 مآدده ساختند - و برق موقد ساسی را بسجده نیاوردی بر درگاه بیدار فرود آوردند • شعر •
 نه تنها شجده سر بزم بود • که هر مو بر تاش در سجده خرم بود
 حافظان عزایت الهی و خازنان سعادت نامتناهی آن ولایت ازلی و امانت ابدی را در کاف
 نظمت پادشاهی سیده باری زمزمه شادی و ترانه آوازی مآدده گشتند • شعر •

اینست امانت الهی • زمین گنج بخواه هر چه خواهی
 اینست که در دشت نهانند • ماهیت کف حق که ای
 اینست که کعبه درش را • گیرند شهبان بقبله کاهی
 اینست که پای دولت اوست • رونق ده تخت پادشاهی
 همه خزانان نجات بشری بچشم تعقی و تفکر نظاره کردند - و قیافه اشمان همگی انسانی بنظر
 آمل و تدبیر مطالعه نمودند •

چه دیدند دیدند نقش که هرگز • ندیدند در جدول آسار نقش

ز حیرت نگفتند چینه و گفتند • زه نور دانش زه چشم بینش

اوار بادشاهی از ناصیه غرایش لامع - ارقام ظل الهی از خطوط دست والایش ساطع - شود
عقل از ترکب وجودش ظاهر - دلایل خداشناسی از مجموعه همتیش داهر - براهین عدالت
از اعتدال مزاجش پیدا - ساطع کرامت از جوهر ذاتش هویدا - رقوم صاحبقرانی از جدول
احسن تقویمش روشن - علوم غیب دانی از بیاض نورنهادش مبرهن - رموز دوربینی از تیزبینیش
واضح - اطوار دوراندیشی از نگاه بلندش لایح *

ذکر بعضی از تواریخ بدیع و ولادت معادت پیرای حضرت شاهنشاهی

بجهت ولایت اشرف نکته پیرایان نظم و نغز تواریخ مناسب یافتند - و تصاویر تهنیت گفتند -
و همه بعضی قبول محصل نشینان بارگاه حضرت جهانبانی که عیارگاه جواهر انسانی بود
رسانیده کلام جایزه ای گرامی گشتند - از انجمله این تاریخ را مولانا نورالدین ترخان یادگار
الحسین و احسان ممتاز شده بود *

چون کلب تضافشان نقد برنوشت * آیات ابد را همه تفسیر نوشت
از بهر ولادت شه نشینان جهان * تاریخ - شهنشاهانگیر - نوشت
این تاریخ نیز از غرایب اتفاقات است که یکی از فضلی عصر یافته بود ^{سنه ۱۶۹ هـ}
امه احمد که آمد بوجود * آنکه از کون و مکان منتخب است
بادشاه که ز شاهان جهان * اکبرش نام و جلالش لقب است
شب و روز و سه و سال میلاد * شب یکشنبه و پنج رجب است *

شکرگذاری مؤلف این شگرفنامه ابوالفضل بردریانت زمان سلطنت و دوام ملازمت حضرت شاهنشاهی

به هنگام طلوع این نور اقبال اگرچه راقم این شگرفنامه در نهانخانه عدم بی سایه هستی و پدیرای
ایزد پرستی گرفتار حسرت بود - اما شکر این موهبت عظمی چگونه گذارد که زمان ظهور این بزرگ
حقیقی و مجازی پیشوای موری و معنوی دریافته از نظر کردهای چشم التفات و تربیت است -
و صد شکر دیگر آنکه بیشتر از آنکه زانچه قدسی بقدر درآید و بدقایق شریف و بدایع جلال ارقام آن
اطلاع یابد کمال ایزد شناسی و ملک آرائی که از پایه شناخت منجم فراتر است دریافته پرستار *

(۲۲) درین تاریخ که بعد و پنجاه و پنج عدد دارد شش افزوست از عدد مضمون که بعد و چهل و نه
میباشد - اما آنکه او را بخوابد چنانکه در نسخه [۱] ا ح [وقعت *

ددرتِ اینردی بود - ولله الحمد ثم لله الحمد که مثل امام الکلام حسّان العجم لسان الحقیقة حکیم خاقانی در حسرتِ صاحبِ وقت [که انتظام سلسله صورت و معنی را از آن گزیر نمیداشت] نیست - چنانچه نگاشته قلم حقایق رقم اوست

* رباعی *

گویند که هر هزار سال از عالم * آید بوجود اهل رفائے محرم

آمد زین پیش و یا فزاید ز عدم * آید پس ازین و یا فرو رفته بغم

* رباعی *

و بطرزے دیگر میگوید

هر یک چند از خسان جهان سیر آید * روشن جانے ز آسمان زور آید

خاقانی ازین جنس درین شعر مجوی * بر ره منشین که کاروان دیر آید

و بابتال سعادت کامیاب ملازمت این فرمانفرمای کل و عقده گشای سُبُل گشته از دولت توجّه و التفاتِ عالی مزاج زمانهٔ مشهوره دانا فریب را فهمیده خاطر را که سرگردانِ بادیهٔ اسباب بود فراهم آورده در نشاء تعلق جز تحصیلِ خوشنودی او که عینِ رضای ایندوست بهیچ چیز سرگرمی ندارد - و دل را از قیود تعلقات و تقدیراتِ دنیوی آزاد ساخته نه در حسرت گذشته و نه در آرزوی آینده دلخراش امت - چنانچه شرح احوال خود را از استسعاد ملازمت و استغلال بظلالِ رافت و عاطفت و سربلندی از ادراج عزت و ارجمندی بفرقهٔ معرفت در سحر خود رقم زده دلکِ عرض خواهد گردانید *

ترتیب انساب معالی القاب و تنسیق اسامی گرامی

آبای کرام حضرت شاهنشاهی

تعداد القاب مستطاب آسمانی انکسای آبای کرام و اجداد گرامی حضرت شاهنشاهی [که در مدارج رفعت و مراتبِ عظمت با آبای علوی توأم اند - و همه شاه و شاهنشاه و پادشاهی بخش و پادشاه نشان آمده اند - و بدانشِ خداداد و پیششِ حق دین چنانچه مقتضای عدالت و انصافست در انتظام عالم و عالمیان طنطنهٔ نام نیکو را که عمر ثانیست بلکه حیات جاودانی درین بساط گذاشته اند] باین ترتیب و منوال امت - ابوالمظفر جلال الدین محمد اکبر پادشاه بن نصیر الدین محمد همایون پادشاه بن ظهیر الدین محمد بابر پادشاه بن عمر شیخ میرزا بن سلطان ابوسعید میرزا بن سلطان محمد میرزا بن میرانشاه بن صاحبقران قطب الدنیا و الدین امیر تیمور گورکان بن امیر طرغانی بن امیر کرگل

(۲) در تاریخ تیموری عربی - تیمور بن ابغای - (۳) در مطلع السعدین - طرغای ابن نوکل ابن بلگر -

و در حاشیهٔ صفحهٔ سیزدهم حصّهٔ اول منتخب البلباب خانی خان چنین نوشته که - تیمور بن طرغای بن کرگل بن بلنکر - و نوکل و ایلدیریم نصیف - و سوغچیچین اخلاف بسیار دارد - و قاجولی را بعضی قاجولی نوشته اند -

بن الفکر بهادر بن ایچل نویان بن قرچار نویان بن موغوچیچن بن ایردمچی برلاس بن قاپولی بهادر بن تومغه خان بن بایسغرخان بن قایدوخان بن دومنن خان بن بودوان بن بوزنجرتان بن آلقوا بنت جویده بهادر بن یلدوز بن منکلی خواجه بن تیمورتاش است - و از نسل قیان بن ایلیخان بن تگدیزخان بن منکلی خان بن یلدوز خان بن آخخان بن گن خان بن اغورخان بن قراخان بن مغل خان بن النجه خان بن گدوک خان بن دیب باتوی بن النجه خان بن ترک بن یافث بن نوح بن امک بن متوشلح بن آخنوخ بن یوک بن مهلائیل بن فینان بن انوش بن شیت بن آدم علیهم السلام - پوشیده نماند که تا یلدوز که جد بیست و پنجم حضرت شاهزاده بیست احوال سعادت مآل این عالی نژادان در صحیف صدر گذارندگان سخن مضبوط و مسطور و برالسنة مستحفظان ارقام دهور محفوظ و مذکور است - و از منکلی خواجه تا ایلیخان که احوال دو هزار ساله بطریق تخمین تواند بود بنظر درنیامده - چنانچه سبب این مذکور خواهد شد - و از ایلیخان تا اگرم که بیست و چهار تن اند و ارباب تواریخ ذکر کرده اند نیز نگاشته کلاک اجمال خواهد گشت *

نزد خردمندان دوربین [که با دل انصاف گزین و دانش خداداد تدبیر اخبار گذشتها نموده بلکه شناسایی سخنان راست را - سرمایه دیانت و پیرایه امانت خود ساخته نگهبانی در سفیدگی کردار درست می نمایند] پوشیده نیست که آنچه بر صفات مسامع و الواح اخبار رقم اشتهار دارد [که آثار آدمیانرا هفت هزار سال میگویند] اصلاً که شایستگی قبول عقول و افکار دانیان [که تماشانیان بهار و خزان این چار چمن و پرده شناسان زیر و بم مابین هفت انجمن اند] داشته باشد ندارد - و در امثال این امور ثقل درست اندیش دوربین از راستیها و درستیهای دریافت گاه انکار میکند - و گاه از احتیاط [نه موقف اطمینان و محال ادراک است] در رد و قبول آن توقف می نماید - بدستباری فروغ جهان افروز خرد و مددکاری نقلهای معتبر و خبرهای معتمد روزگار مثل کتب قدیمه هندی و خطائی و غیر آن [که از جولان حوادث مصون مانده و بنای قواعد نجوم و احکام ارضان و غیر آن بر آنست - و شواهد صدق و سداد از نقایح آن پیدا] و از ضبط تواریخ متواتره حکمای این اقالب و آثار ملاحظه افکار این طبقه مرتاض مفهوم میشود که این عالم و عالمیانرا ابتدائی و این مظاهر احمای صفاتی را مبدائیه پدید نیست - یا بمعنی قدم چنانکه اکثره حکمای متقدمین

(۲) هورت این اسما موافق اکثر نسخ و تحقیق اینها بعد ازین در تحت هر یکی از اسما می آید • • (۳) نسخه

[ط] بکارگیان حاشیه این هفت انجمن - (۴) نسخه [ز] تلاحق •

(۲) در کُلسَازان سخن - سَکِهوان در کُمان - (۳) هَمگی این اسمای اعداد در جَد دوم کُتُب اَکِبَرِی بحروف و حرکات ضبط شده - اما تکویر در صفحه (۶۰۴) ازین باب و در صفحه (۵۱) ازین باب منضبط است .
و در این نسخه اکبر نامه باب و در نسخه (۱) بیون و در [ز] بهمیم -

خردان دیارِ دهلی سطر اُمت - و میگویند که موی طفلِ جگلی هفت روزه که بغایت بار و بخت تجزیه بمذابه باید کرد که دیگر قسمت نپذیرد - و از جنس اجزای موی مذکور چاه را که طول و عرض و عمق آن چهار کوره باشد پر ساخت - و بعد از گذشتن صد هزار سال یک جزو از اجزای مذکوره را از آن چاه بر آورد - تا زمانی که آن چاه خالی شود این مقدار زمانرا که آن چاه بروش مذکور خالی شود پلویم گویند - و هرگاه ده - مدتر [که شرح آن گفته شد] از پلویم گذرد یک ساگر شود - و کمیت ادرار مذکور با اعتقاد این مردم از حیطه بیان و احاطه تبیان افزونست - و گمان این جماعت آنست که بجهت انتظام عالم صورت و معنی در هر شش آره بیست و چهار آدم گرامی از دارالملك کون بعالم ظهور می آیند - و سپری میشوند که نام اول آذنته است و رگه ناتیه هم میگویند - و روائی دستور العمل این برگزیده ایزدی بنجاه کرور لک ساگر اُمت - و نام آخرین مهادیو اُمت - و مدت رواج احکام او بیست هزار سال است که امروز دو هزار سال از گذشته است - و اعتقاد این جماعه آنست که چندین بار این بیست و چهار کس از کم عدم بوجود آمده اند - و چندین بار خواهند آمد - و بر همه هندوستان [که جمهر اهل هند تابع اقوال و اعمال ایشانند] بر آنند که مدار گردش روزگار بوتلمون بر چهار دراست - دور اول را [که مدت او هفده لک و بیست و هشت هزار سال متعارفست] ست جگ گویند - درین دور اوضاع جهانیان فردا فردا بر صلاحست - وضع و شریف و غنی و مسکن و صغیر و کبیر راستی و درستی را شعار خود ساخته در مرضیات الهی سلوک مینمایند - و عمر طبیعی مردم این دور یک اک سال است - و دور دوم که مسمی به تریقا ست بقای آن دوازده لک و نود و شش هزار سال عرفیست - درین زمانه سه حصه از چهار حصه اوضاع آدمیان بمقتضای رضای الهیست - و عمر طبیعی مردمان درین دور ده هزار سالست - و دور سیوم که بنام دواپر اشتهار دارد امتداد آن هشت لک و شصت و چهار هزار سالست - و درین هنگام دو حصه ریش جهانیان راست گفتاری و درست کرداریست - و عمر طبیعی آدمیان این زمان هزار سالست - و دور چهارم که به کل جگ شهرت دارد مدت آن چهار لک و سی و دو هزار سالست - درین دور سه حصه از چهار حصه اطوار جهانیان بر نارسائی و نادرستیست - و عمر طبیعی مردم این روزگار صد سالست - و این گروه جزم دارند که هر یکچندے حضرت هستی بخش جهانیان و پدید آرند؛ عالمیان تجو نهاده و دانش نزاده را از ممکن سقر و خفا بموطن بررز و جلا میدارد - و از حاجت غیب و عدم بجلوه گاه شهادت و وجود می آرد - و ادرا وسیله ترویجش عالم میسازد - و این بزرگ با برهما نام باشد - و اعتقاد ایشان آنست که این برهما صد سال عمر دارد که هر ساله از آن میصد و شصت روز است - و هر روزی مشتمل بر هزار و چهار دور مذکور - و هر شب بدستور روز متضمن

هزار ادوار مسطور است - و بزعم ایشان عدد برهما که بوجود آمده‌اند علم بشری احاطه آن نمی‌کند - و میگویند که آنچه از ثقات شرح احوال برهما بعیده است برهمای حال هزار و یکم است - و از عمر این شخص بدیع امروز پنجاه سال و نیم روز گذشته است - و راقم این کارنامه ایندی این دو روایت را خود بترجمانی مردم دانشور راست‌گوی نکوکار هند از روی کتب معتبره ایشان نوشته - و آنچه در تصانیف شیخ ابن عربی و شیخ سعدالدین حمویه (که از کبار اولیا و اعظام اهل کشف و وجداند) در شرح روزهای الهی و روزهای ربانی مرقوم است ازین عالمست - چه هر روز ربانی متضمن هزار سالست - و هر روز الهی مشتمل بر پنجاه هزار سال - و مؤلف نفایس الغنون آورده که در تاریخ خطائی چنانست که از ابتدای عهد آدم ابوالبشر تا این زمان که (۷۳۵) هفتصد و سی و پنجم هجریست هشت صد و شصت و سه هرون و نه هزار و هشتصد سالست - و هر روز پیش ایشان ده هزار سالست - و امثال این روایات و حکایات گوناگون در وسعت آباد قدرت الهی دور نیست که صورت صحیح داشته باشد - و آدم بسیار بظهور آمده باشد - چنانچه از امام جعفر صادق (علیه السلام) مرقومست که پیشتر از آدم که پدر مامت هزار هزار آدم بوده اند - و شیخ ابن عربی میفرماید که دور نیست که بعد هفتاد و ربانی [که هفت هزار سال باشد و مدت در سلطنت سیارات مبعامت] نسل یکی منقطع شود و آدم دیگر خلعت وجود پوشد - و پس از درانی سخن و کوتاهی کلام انودنچ از احوال برکت اشتمال این پنجاه و دو تن (که از آدم تا حضرت شاهنشاهیست) اکثفا بکتب و تواریح مبسوط نکرده درین شگرفنامه درآرم - تا باعث مزید آگاهی شود - و این فروغ شناسائی را از متممات احوال حضرت شاهنشاهی دانسته برسم اجمال که شیوه راقم است گزارش کنم.

ذکر احوال آدم (علیه السلام)

مشهور چنانست که پیش ازین بهفت هزار سال و کسوت بمحض قدرت کامله ربانی بے رابطه ملقب پدر و رحم مادر از عناصر ایزده مرتبه معتدل پدید آمد - و بقدر استعداد و قابلیت جسم روح از مبدأ نیایض فایض گشت - و ملقب بانسان و موصوف بآدم شد - در زمانی که اول درجه جدی بر افاق شرقی منطبق بود - و زحل درانجا - و مشتری در حوت - و مریخ در حمل - و قمر در امد - و شمس و عطارد در مغبله - و زهره در میزان - و بعضی گفته‌اند که در آن هنگام جمیع کواکب دو درجات شرف بوده‌اند - و ظاهر این کلام بضابطه اهل هیأت و نجوم درست نباشد - چرا که در عطارد

(۲) نسخه [د ح] رضی الله عنه - (۳) در لجه عبرانی - آدم - و در ترکی آدم (۴) نسخه

مشکل میشود - چه شرفِ نیرِ اعظم در حمل و شرفِ عطار در سنبله است - و عطار از نیرِ اعظم بیش از بیست و هفت درجه دور نباشد - پس در حینِ شرفِ نیرِ اعظم شرفِ او چگونه صورت ببرد - و همچنین در هنگامِ شرفِ عطار شرفِ نیرِ اعظم رافع نشود - و همانا که نظیرِ این گوینده بر آن مقررِ منجمین افتاده باشد که عطار با هر که پیوندد حال او گیرد - پس میتواند بود که عطار با یکی ازین کواکب که در شرف بودند نسبتِ اتصال داشته باشد - و او درازبالی گندمگون مجمعه‌سوی زیباروی بود - و در درازیِ قاصتِ این ابوالآ اختلاف کرده‌اند - بدیستره برآند که شصت گز بوده - و اینزِ تعالی از ضلعِ ایسر او حوا را بوجود آورد - و با او ازدواج داد - و ازو فرزند بدید آمد - و در احوالِ این بزرگ اربابِ توارینِ غریب و عجایب فراوان آورده‌اند - که اگرچه نظر بر معرفتِ ایزدی مستبعد نیست اما مردِ معامله‌نهم مزاج روزگار دانسته کارآموده نظیر بر عاداتِ جهان از روی حساب در قبولِ آن بقدری می‌ایستد - منقولست که در زمانِ انتقالِ او چهل هزار فرزند و فرزندانِ بهم رسیده بود - و فرزندانِ بیواسطه او چهل و یک تن بودند - بیست و یک پسر و بیست دختر - و بقولِ نوزده دختر - و شصت از همه بزرگتر بود - بعضی گفته‌اند او را در تعقیذات و غیر آن از علومِ غریبه تصانیف است چنانچه علامه شهرزوری در تاریخ الحکما نقل میکند - گویند وفات او در هندوستان افتاده - و بر کوهِ سراندیب که بر سمتِ قطبِ جنوبی واقع شده مدنون گشت - و اکنون بقدمگاهِ آدم مشهور است - بیست و یک روز بیمار بود - و حوا بعد ازو بیست سال و بقولِ هفت سال و بردایتِ پس از سه روز وفات کرد - شصت که خلیفه و وصی بود او را در جوارِ آدم دفن کرد - و نقلست که نوح ثو زمانِ طوفان تابوتِ ایشانرا بکشتی درآورد - و بعد ازان در کوهِ ابوتییس و برایتی در بیت المقدس و بقولِ ده نجف کوه دفن کردند •

شیت علیه السلام

اشرفِ فرزندانِ بیواسطه آدم است - بعد از حانکه هابیل سعادت و لذت یافت - آورده‌اند که هرگاه حوا حامله گشته پسر و دختر آرد - مگر شیت که او را تنها زاد - و اقلیمها خواهرِ تقبیل در عقدِ ازدواج او درآید - چون عمرِ آدم بهزار سال رسید او را وایعده خود ساخت - و همگنانرا بمطاعت و اطاعت او امر فرمود - بعد از آدم انتظامِ عالم صورت و معنی بر رای

(۲) نسخه [۱] تفصیلات و [ب ج] تعینات و [د ز] تعقیذات و [ه] تغنیات و [و] نقصات و [ح]

تغیبات • (۳) در برهان اقلیمها بر وزن سه سیماء هم آمده -

رزین او اِستقرار گرفت - همواره در جمعیتِ ظاهر و معنویِ باطن همتِ مصروف میداشت - در طوفانِ نوح جز اولادِ او کسی نماند - و او را اوریایِ اولِ گویند - و آریبا یزبانِ سریانی معلّم باشد - همواره بعلومِ طبیعی و ریاضی و الهی اشتغال میفرمود - و اکثر اوقات در دیارِ شام اقامت میداشت - و بسیاری از فرزندانِ او ترکِ اسباب نموده در گوشهٔ عزلتِ برباضت مشغول شدند - و چون از عمرِ گرمایی او نهمصد و دوازده سال گذشت جهانرا پدری کرد - و بعضی برآوند که او نبیرهٔ آدمست - پدرِ او صلحا بود - و همانا که این قول از فریغِ صحتِ ضیائیه ندارد *

انوش

انوش - در ششصد سالگی شیث از خلوتسرایِ عدم بجلوهٔ گاهِ وجود آمده بود - گروهی از گذارندگانِ سخن برآوند که مادرِ او ندسی نژاده بود که مثلِ آدم بی پدر و مادر خلعتِ همتی پوشیده بود - و بعد از پدر بموجبِ وصیتِ مسندآرایِ خلافت شد - و آدل که که درین دررِ اِپسِ فرمانروائی نهاد او بود - گویند ششصد سال کامرواییِ سریرِ اقبال داشت - و برِوایتِ یهود و نصاریِ نهمصد و شصت و پنج سال - و به قولِ این جوزی نهمصد و پنجاه سال - و بقولِ قاضی بیضاری ششصد سال عمر یافت - او را فرزندِ بسیار شد *

قینان

قینان - از جمیعِ فرزندانِ انوش روشن ضمیر و بیدار بخت و فراعِ حوصله تر بود - این بزرگنهاد بعد از رحلتِ پدر بدایرِ تمهیدِ وصیتِ بانظامِ سهامِ جهانیان مشغول گشت - و بر شاهزادهٔ متابعت و افتقاریِ آبایِ کرام سلوک نمود - عمارتِ بابل و شهرِ موس بغایِ اوست - ابداعِ یسائین و عماراتِ هم بار نسبت میدهند - و در عهدِ او آدمی زاد بسیار شد - بکارهاییِ خود همه را متفرق ساخت و خود بآلودِ شیث در حدردِ بابل اقامت فرمود - و نهمصد و بیست و شش سال زندگانی کرد - و بعضی برآوند که شش صد و چهل سال آبِ زندگانی میخورد - و طایفهٔ برآوند که قریب صد سال نراهم آورِ پربشاندیهایِ روزگار بود *

مهلائیل

مهلائیل - بهترینِ فرزندانِ قینان بود - چون عمرش بپنصد سال رسید او را بجایِ خود معتمد نشدند

(۲) در برهان انوش بوزن خموش و در عبرانی بکسر همزه و در سیرة النبی لابن هشام یانش * (۳) در عبرانی قینان بالقلم و در سیرة النبی قینان * (۴) در عبرانی مهلائیل بیای مجبور و در سیرة النبی مهلائیل *

ساخت - و او سیصد سال فرمانروایی گیتی یافت - عمر او نهصد و بیست و شش سال بود -
یا هشتصد و چهل - یا هشتصد و نود و پنج سال *

یزد

یزد^(۲) - رشیدترین اولاد مهلائیل بود - بحکم پدر گرامی انتظام بخش جهان گشت - رودها و جویها
او پدید آورد - و نهصد و شصت و دو سال - و بقول نهصد و شصت و هفت سال عمر یافت - و این
گرامی نژادان خانواده اقبال همه در زمان حیات آدم از بطون نیستی بظهور هستی آمده بودند *

اخنوخ

اخنوخ^(۳) - که بادریس مشهور است نرزد گرامی یرداحت که بعد از گذشتن آدم متولد شد - اگرچه
کوچکترین اولاد است اما بفرهنگ و رای از همه بزرگ - و به بحث و دانش از همه بیش
بود - و بعد از موسی که تجدید نوامیس نمود اوست - و بمقام گفته اند که ادريس در وقت
آدم صد ساله بود - و برخه سیصد و شصت ساله گفته اند - در مراسم سلطنت و دقائق حکمت
یگانه بود - اگرچه بعضی جا جمیع علوم و منابع را بآدم نسبت میدهند اما بقول اشهر علم
اخترشناسی و نوشتن و بافتن و ریختن او در میان آورد - و او از آغازیمون مصری که
اورا ادیبی ثانی میگویند دانش آموخت - و از القاب گرامی او هرمس الهرامسه است - و ادیبی
سیوم نیز میگویند - و اورا پایه بلند در خداشناسی میسر شد - و به هفتاد و دو نوع زبان
خلق را بیزدان پرستی دعوت نمود - صد شهر آبادان ساخت - و کوچکترین آن شهرها مدینه
زهاس^(۴) است که از شهرهای جزایر است - بعضی آنها داخل حجاز میدانند - و این شهر تا زمان هلاکو خان
آبادان بود - و گویند خان مذکور آنها بجهت مصالح ملکی و صلاح رعیت و بران ساخت -
و هرگونه از مردم و هر طبقه از آدمیانرا بروشی خاص باندازد حوصله دریافت آنها هدایت
نمود * آورده اند که در تعظیم نیراعظم عطیه بخش عالم (که پیشتر از دریافت فیوض انفسی
و آفاقی او محروم بوده آداب شکرگزاری آن نورالانوار بجای نمی آوردند) رهنمونی کرد - و آنرا
حرمانیه ذات صوری و معنوی میدانست - و در هنگام نزول اجال و تحویل اقبال از برج ببرج
که هنگام ظهور نبی خاص است علمی مخصوص در تحویل حمل جشن بزرگ ترتیب میداد -

(۲) یزد بفتح یای تثنائی موافقا للتوراة و لسیره النبی * (۳) نسخه [ج ز] نهصد و دو - (۴) در سیره
النبی اخنوخ و در عبرانی خانوخ بر او مجهول و در برهان برون مطبوع (۵) بجای بزرگتر (۶) نسخه [ج د]
غازیمون و [ز] غازیمون * (۷) نسخه [ح] رها * (۸) در ترکی هلاکو بالضم *

و چون کواکب سیّاره که فیض پذیرانِ خوانِ انوارِ اربند هرگاه در خانه خود یا شرفگاه خود می‌رسیدند آنرا گرامی شمرده شکرِ بدایعِ آفرینشِ ایزدی بجای می‌آورد - و آن ازمنه را موافقت و مظاهرِ نعمِ والای حق میدانست - و همگی روزگار او بخندمتِ ارواحِ علویّه و اجرامِ مقدّسه می‌گذشت و گنبدهای اهرامِ مصری که بگنبدِ هرمانِ مشهور امت بذاکرد اوست - و دران بنای عالی جمیعِ منایع و آلاتِ آنرا تصویر کرده است تا اگر از دل رود باز آورده شود - مرقوم است که یکم از عظمای دولت را بران داشت که گنبدهای مذکور را اساس نهاد - و سایر تمام عالم فرموده مراجعت بمصر نمود - و ابو معشر بلخی آورده که هرامسه بسیار است - اما افضل ایشان سه تن اند - اول هرمسِ هرامسه که آن ادریس است - و اهلِ فرس برآوند که نبیره کیومرث است - دوم هرمسِ بابلی است که بعد از طوفان بنای شهر بابل از آثار اوست - و فیثاغورس از شاگردان او - و یسعی این هرمسِ بابلی آنچه از علوم در طوفانِ نوح مندرس شده بود از سر نو رونق گرفت - وطن او مدینه کلدانیین بود که از مدینه فلاسفه مشرق گفتند - سیومِ هرمسِ مصری اسنادِ اسقلائیوس - او نیز در جمیعِ علوم خصوصاً در طب و کیمیا یدِ طولی داشت - اکثر اوقات بسفر گذرانید - و مرادِ هرمسِ الهرامسه مدینه منیف (که الحال بمکه افتخار دارد) از دیار مصر بود - و آن مدینه را پیش از بنای اسکندریّه مدینه الحکما گفتند - و بعد ازان که اسکندر این را بنا کرد جمیعِ حکمای منیف و غیر آنرا بامکندریّه آورد - از سخنان اوست که بهترین نکوئیها سه چیز است - راستی در وقت غضب - و بخشش در زمان تنگدستی - و عفو در هنگام قدرت - و در رفتن از ازان سرای غم‌پذیری در «تواریح حکایه بدیع آورده اند که خردمندان در قبول آن می ایستاد - و بردایت در آن وقت هشتصد و شصت و پنج ساله - و بتول چهار صد و پنج ساله - و نزد گریه سیصد و شصت و پنج ساله بود *

منوشاخ

منوشاخ بن اخنوخ اورا فرزند بسیار بود چنانکه بشواری بشمار می آمد - بعد از پدر بزرگوار بزرگ قوم شد - و خلاق را بیزدان پرستی دعوت کرد - چون عمر او بنهصد رسید اورا پسر پسر آمد - امک نام کرد - و بعد ازان درصصت و نود سال دیگر بزرصت *

(۲) در بردانِ اسقلائیوس • و در نسخه [ب ج د] اسقلائیوس • [۳] نسخه [ز] بنای

(۴) در عبرانی منوشاخ بیای مسمول و حای عض و در سیره النبی منوشاخ •

لَمَك

لَمَك در علو مرتبت و سمو منقبت یگانه عهد بود - بعد از پدر مصدق سروری بدر ثبات یافت - و مدت زندگانی او هفتصد و هشتاد سال بود - و گروه او را لَمکان و لَمک و لَمَن نیز گویند *

نوح

نوح بن لَمک بعد از وفات آدم بصد و بیست و شش سال بطالع اسد متولد شد - و او مصدق رسوم عبادت و مشیّد احاس دادار پرستی گشت - و قضیه دعوت خلائق بر خدا پرستی و نافرمانی بداری قوم او و مَنوچ طوفان و غیر آن مشهور است - و آباب توارنج سه طوفان نشان داده اند - اول طوفانی که پیش ازین آدم مشهور بظهور آمده بود - چنانچه علامه شهرزوری میگوید آدم در دور اول بود بعد از خرابی عالم بطوفان اول - و طوفان دوم در زمان نوح بود که آغاز آن در کوفه شد از تئور سرای نوح - و تا شش ماه بود و هشتاد کس در کشتی بودند - و هم ازین سبب بعد از برآمدن جائی که اینها مقام ساختند حوق القمانین نام نهاده شد - و دوم طوفان زمان موسی که خاص باهل مصر بود - اگرچه نقل پرستان روزگار [که در نقل طوفانی میکنند] آن دو طوفان را هم بهمه عالم نسبت میدهند ظاهراً نه چنان باشد - چه در هندوستان [که کتب چندین هزار ساله موجود است] ازین دو طوفان نیز نشانی پیدا نیست - القصه در اندک فرصتی آن هشتاد تن کشتی نشین همه ردیعت حیات میبردند - الا هفت کس نوح - و سه پسرش یافت و سام و حام - و زنان ایشان * نوح شام و جزیره و عراق و خراسان را بهام داد - و دیار مغرب و حبشه و هند و سند و اراضی سودان را بحام عطا فرمود - و چین و سقلاّب و ترکستان را بیافست کرامت کرد * و اکنون بزعم مورخان مکان اصلی این مواضع از اولاد ایشانند - و آنتهساب بنی آدم بعد از طوفان باین سه تن است - عمرش چون بهزار و شصت سال رسید یا هزار و سیصد سال - در گذشت - و در عمر او اقوال دیگر هم دامغان طرازان ایران نموده اند - و گویند بعد از طوفان در هیبت و پنجاه سال یا هیصد و پنجاه سال زیست - و بالجملة بعد از فوت آدم بصد و بیست و شش سال یا در اواخر عهد آدم متولد شد - و چون پنجاه ساله شد یا صد و پنجاه

(۲) نسخه [ز] لانج ؟ و در برهان لامع بیستم پدر نوح و پسر لَمک و او پیش از لَمک وفات یافت و نوح را لَمک

پرورش داد و بعضی گویند پدر نوح لَمک نام داشت - و بدین معنی در سیره النبی لَمک و در تورات لامع *

(۳) دیو عبرانی نوح و در عربی نُوح *

ساله یا دویست و پنجاه ساله یا صد و پنجاه ساله بر مسند رهنمونی خلائق نشست - و مدت نهصد و پنجاه سال در راهبری جهانیان بود - *

اما حام را نه پسر بود * هند - سند - زنج - نوبه - کنعان - کوش^(۱) - قبط - بربر - حبش - و بعضی حام را شش پسر نوشته‌اند - سند و کنعانرا ذکر نمیکنند - و نوبه را پسر حبش میگویند *

و حام را نیز نه پسر شد (۱) ارفخشذ - و (۲) کیومرث که پدر ملوک عجم است - و (۳) اسود که مداین و غیره از بنای اوست - و اهواز و پهلوی پسران اویند - و فارس پسر پهلوی است - و (۴) یثی^(۲) که شام و روم پسران اویند - و (۵) بوزج که در میان مورخان از جز نامی نمانده - و (۶) لوز که فرعون مصر از نسل اویند - و (۷) عیلم که عمارت خوستان کرد - خراسان و تنبال پسران اویند - و عراق پسر خراسانست - و کرمان و مکران پسران تنبال اند - و (۸) ارم که قوم عاد از جمله احفاد اویند - و (۹) بوزج که آذربایجان و اران و ارمن و فرغان پسران اویند * بعضی سام را هم شش پسر میگویند کیومرث و بوزج و لوز را ذکر نکرده اند - و بالجمله در فرزندان این دو گروه بسیار اختلافست *

یافث^(۳) ارشد اولاد نوح است - حلسله علیّه حضرت شاهنشاهی باو می پیوندد - و نسبت تمامی خاندان بلاد مشرق و ترکستان باو میرسد - و او را ابوالترک گویند^(۳) - و بعضی مورخان او را اوانجی^(۴) خوان میگویند - در هنگامی که یافث از سوق الثمانین با اهل و عیال رخصت دیار شرق و شمال که نامزد او شده بود یافت از پدر التماس نمود که او را دعائی آموزد که هرگاه خواهد باران بارد - نوح سنگی را که خاصیت او آوردن باران بود باد داد - و چنان نمود که اسم اعظم برو خوانده ام بجهت این مصلحت که ساده لوحان پی بآن نبوده از صوابدید او بیرون نروند - یا واقع اسم اعظم برو خواند - و اکنون آن سنگ در میان ترکمان بسیار است آنرا جدّه تاش^(۵) گویند - فارسیان سنگ یدیه خوانند - و عرب حجر المطر گویند - و او بآن حذره رفته صحرائشینی اختیار کرد - و هرگاه میخواست بوسیله آن سنگ ابر عنایت ایزدی در باریدن می آمد - و او را بر مور اقام فرزندان پدید آمدند - و آئینهای شایسته که هم تسلی بخش کوتاه اندیشان تواند شد و هم مهترت افزای خاطر بلند همتان و انظرت تواند گشت در میان آورد - از دوازده پسر ماند (۱) ترک - و (۲) چین - و (۳) سقلاب - و (۴) منجم که او را منسک گویند - و (۵) کماری که او را کیمال نیز خوانند - و (۶) خلیج - و (۷) خزر - و (۸) روس - و (۹) مدسان -

(۲) نسخه [ج] کوشن و [ح] کوس - (۳) نسخه [ز] یغین و [ب] و [ح] ط [ی] یغین - (۴) [م] و [ن] سام را

ابوالعجم و العرب و حام را ابو الهند *

و (۱۰) غز - و (۱۱) یارچ - و در بعضی کتب هشت پسر مذکور است - هلمج و سدهمان و غز را یاد نموده اند *

ترک

ترک - بزرگترین فرزندانِ یانث بود - ترکانِ اورا یافت اوغلان گویند - و بهوشیار دلی و کارگذاری و رعیت‌پروری از همه برادران امتیاز داشت - بعد از رحلت پدر بر تختِ فرمانروائی نشیمن - و داد مردمی و مردانگی و مظلوم‌پروری داد - و در جائی که ترکانِ اورا سیلول یا سلیکای می‌گفتند و چشمهای آب‌روان سرخ خوشگوار و گرم عافیت‌بخش و مرغزارهای دلکش داشت اقامت فرمود - و از چوب و گیاه خانها اختراع کرد - و خرگاه پدید آورد - و از پوستِ بهایم و سباع لباس پوشیدنی دوخت - و نمک در زمان او ظاهر شد - و در آئین او آن بود که پسر را جز شمشیر میراث ندهند - و تمام خواسته دختر را باشد - و گویند که معاصر او کیوسرت است چنانچه کیوسرت اول هلوک عجم است او اول سلاطین ترکستانست - و عمر او دویست و چهل سال بود *

النجہ خان

النجہ خان - بهترین فرزندانِ ترک بود - چون پیمانۀ زندگی ترک بر شدن گرفت اورا بمشورت بزرگان بر تخت سلطنت نشاند - و او خرد دروین را پیشوای خود ساخته در عدالت‌گستری و روزگار گذراند - و چون پیر شد عزلت اختیار فرمود *

دیب باقوی

دیب باقوی - بعد از عزلت پدر و یاشبارت عایش فرماتروا شد *

کیوک خان

کیوکخان - فرزندِ رشید اوست - پدرش در هنگامِ پدرود کردن جهان هریرِ خانی باو عاقبت فرمود - او قدر سلطنت را دانسته در لوازم آن اهتمام بجای آورد *

النجہ خان

النجہ خان - پسر اوست در آخرِ عمر پدر و لیعهد شد - و او داد و دهش را از اندازه بیرون برد - و ترکان در زمانِ دولت او محبت دنیا شده از راهِ خردمندی عدول نمودند - چون مدتی بران بگذشت

اورا در پسر بیک شکم آمد - یکی را مغل نام کرد و دیگری را تاتار - و چون بحد کاردانی رسیدند ملک خود را بدو حصه بخش کرد - یک نصف را بمغل داد - نصف دیگر را بتاتار - و چون پدر بزرگوار ایشان و دیعت حیات میرد فرزندان با یکدیگر مواظقت نموده هر کدام در ولایت خود دارائی میکردند - و چون این سلسله علیه را بتاتار و شعب هشتگانه اوست نسبت نیست ذکر اورا منطوقی ماخذ بشرح احوال مغل و فرزندان گرامی او میپردازد *

مغل خان

مغلخان - فرمانروای دانا بود - در ولایت خود آنچنان ملوک فرمود که دلهای رعایا در ملک بندگی و رضا جویی او درآمد - و همه در نیکی و خدمت بها کوشش میکردند - و شعب مغل نه نفر بودند اول ایشان مغل خان - و آخر آنها ایل خان است - و مغولان تقویر را ازین گرفته اند - این عدد را در جميع اشیا فرخنده دانسته اند - و اورا جهان آفرین چهار پسر داد قراخان - آذرخان - کیرخان - اوزخان ۱

قرا خان

قراخان - هم در سال بزرگترین فرزندان بود - و هم در شغل جهانداری رشد و استیلا تمام داشت - بعد از پدر بزرگ مغش بر اوردن فرمانروائی نشست - و در قراقرم بحدود دو کوه که آنها ارتاق کرتاق می گفتند جهت یورت بیلاق و قشلاق معین ساخت *

اغور خان

اغور خان - فرزند گرامی قراخان است که در هنگام فرمانروائی از خاتون بزرگ ولادت یافت - و در نام نهادن و در راه خداپرستی گام زدن افسانه گذاران سخن چند بار نسبت میکند که خرید انصاف گزیرو بقبول آن چلندان اعتبال نمی نماید - و او بتفاق فرمانروائی خرید دوست و خداپرستی معدلت گستر بود - و بایستهای نیک و آئینهای خجسته که باعث انتظام احوال عالم گوناگون و موجب التیام اختلافات روزگار رنگارنگ بود در میان جهانیان نهاد - و او در میان ملوک ترک مثل جمشید بود در ملوک عجم - بفرهنگ درست و همت بلند و بخت ارجمند و شجاعت ذاتی ملک ایران و توران و دم و مهر و شام و افرنج و دیگر ولایتها را در حیطه تصرف درآورد - و انشر اهل عالم در سایه عاطفت او در آمدند - و ترکاترا بمناصبتهای مناسب لقبها نهاد که تا امروز زبانزد مردم است - مثل ایغور قغلی و قباچی و قارلیغ و خلج و غیر آن - و او را شش پسر شد - گن - آی - یرلدوز - کوک - طاق - تلگیز - و سه بزرگ را بوزوق میگویند - و سه دیگر را باجوق - و فرزندزادهای او به بیست و چهار

شعبه منشعب گشتند - و تمامی ترکان از نعل این بزرگان اند - و لفظ ترکان در قدیم نبوده است چون اولاد ایشان بایران درآمدند و دران مرز مین توالد و تفاسل شد بتدریج صورتی ایشان مانند تاجیک شد - و چون تاجیک نبودند تاجکان ایشان را ترکان گفتند یعنی ترک مانند - و بعضی بگویند که ترکان قومی علیحده اند و بتراکان نسبت قوایت ندارند - و مقبول است که اغورخان بود از آنکه تسخیر عالم نموده بیورث اصلی خود بازگشته بر مهند دولت نشست بزم خسروانه ترتیب نمود و هر کدام از فرزندان دولت مند و امرای اخلاص اندیش و سایر لازماترا بنو ذلهای پادشاهانه بنواخت - و نصیحتهای بلند و وصیتهای ارجمند که بر ثبات دولت و همون باشد فرمود - و مقدر ساخت که دمت راست که ترکان بر نه ار یافت و ولعهدی به پسر بزرگ و اولاد او مقدر باشد - و دمت چپ که جور نثار باشد و کالت به بدان خرد داد - و قرار داد که همواره بطن بر بطن برین آئین ثابت باشند - و اکنون ازین بیست و چهار فرقه يك نيمه بدست راحت تعلق دارد - و يك نيمه بدست چپ - هفتاد و سه سال یا دو سال لوازم جهانبانی بجای آورده این جهانرا وداع کرد *

کن خان

کن خان - بموجب وصیت بجای پدر به نشست - و در فرماندهی و جهانداری باخورد و در بیتی خود تدبیرات مایه ارقیل خواجه که وزیر اغورخان بود کامروا شد - و با برادران و فرزندان و برادرزاده (که بیست و چهار کس بودند چه هیکه ازین شش برادر را چهار فرزند شده بود) آنگنان ساوک نمود که هر کدام اندازه و حالت خود دانسته در گیرودار سلطنت مددگار هم بودند - و هفتاد سال کامیاب دولت شده آی خانرا ولعهد خود ساخت و درگذشت *

آی خان

آی خان - به نیروی بخت بیدار و دولت پایدار آئین پدر بزرگوار خود داشت - و عدالت را با خوی خوش آرامده بود - و دانش را با کردار نیک فراهم آورده *

بلدوزخان

بلدوزخان - پسر مهین و جانشین او بود - در آداب جهانداری و دادگستری پایه بلند یامت *

(۲) در مرثیه نسخه - قبل خواجه - و در طغرنامه بر ذی ارقیل خواجه - و این شعر نیز آورده * شعر *

از ارقیل چون کن شنید این سخن * پسندید گفتار مرد کهن

منگلی خان

منگلی خان - پسر دوستدار او بود - بعد از بر سر ریختن فرماندهی شصت - و بنظر غایت یزدان و ستایش ایزد شناسان امتیاز یافت *

تنگیز خان

تنگیز خان - بعد از رحلت پدر گرامی متصدی انتظام امور سلطنت شده مد و ده سال در مغولستان تاج دولت بر سر داشت *

ایلخان

ایلخان - فرزند گرامی اوست - پدر در هنگام پیری و ناتوانی سر انجام مهم جهانبنانی بار ارزانی داشت و خون بعد از خواهی ایام کثرت بگوشه وحدت نشست *

قیان

قیان - فرزند دانشین ایلخانست که بمقتضای غوامض حکمت ایزدی مورد شداید احوال شد - چون ایزد دانا خواهد که جوهر انسانی را بکمال معنوی رساند اول مراد چند در ضمن نامرادی جلاوه گر آید - و چندین بزرگان پاک طینت را فدای آن بزرگ ساخته او را خلعت ظهور دهد - مصداق این حال قصه ایلخانست که چون نوبت سریر آرائی باد رسید بتأیید که عالم صوری ازان نظام گیرد و ملک معنوی مراعات پذیرد زینت میکرد - و دلایلی پراکنده را فراهم می آورد - تا آنکه تور بن نریدون بدر کستان و ماوراءالنهر استیلا یافت و بتاتفاق سونج خان ملک تاتار و ایغور با ایلخان نبرد عظیم کرد - و زمره صفا از حسن معاشرت ایلخان فدا یانه جنگ کردند - و بسیاری از ترکان و ایغور تاتار درین نبرد کشته شدند - و در انقای جنگ تور و تاتار مقاومت نکرده فرار اختیار نمودند - و بمکر و حیلت دست زده از راه دریا بازی روی بگیریز نهادند - و باره از راه رفته در نشیبی نبرد آمدند - و آخرهای شب ناگهانی بر سر لشکر ایلخان شبخون آوردند - و چندان کُشش شد که از مردم ایلخان جز پسر او قیان و پسر خال او تگوز و دو حرم ایشان که خود را در میان کشتگان پنهان ساخته بودند هیچکس جان به سلامت بیرون نتوانست برد - چون شب درآمد آن چهار کس خود را بکوه کشیدند - و بزحمت و مشقت بسیار چون از گریه و تنگیهای کوه گذشتند مرغزاره که در چشمهای خوشگوار و میوه های فراوان بود بنظر درآمد - ناچار آن مواقع نزه را بمقتضای وقت غنیمت دانسته طرح انعامت انداختند - و ترکان این جای را ارگنه تون نامند - و گویند این رانعه هایله بعد از هزار سال بود از گذشته ی اغورخان - دانا داند که درین قضیه بدیع تدبیر ابدام گوهر

جامع حضرت شاهنشاهی بود تا هم نصیحت فدائیت بجای آید و هم مراتب غیبت و عزلت و مشقت باین طرز بدیع فراهم شود تا گوهر یکنای حضرت شاهنشاهی (که مقصود اصلی از آفرینش این طبقه گرامی است و هم سرمایه این محمّدنامه ایزدبست) جامع مدارج اطوار کونیّه شده و قدر دان طبقات انام (که باین حالت باشند) گشته کامروای صورت و معنی گردد - و باین طرز کرده از نامرادی پیرامون حال مقدّس او نگردد - و بالجمله چون قیان با همراهان دارن مرزمین بسر برد از ایشان اولاد شد - و قبایل پدید آمد - و جماعه را که از قیان بوجود آمدند قیّات نام نهادند - و طایفه که از تکوز رسیدند به دراکین ملقب گشتند - احوال فرزندان قیان تا زمانی که در ارگه تون بودند - که در هزار حال تقریبی باشد بنظر در نیامده - و همانا که دران زمان و مکان رسم نوشتن و خواندن نبوده باشد - و بعد از سپری شدن دو هزار سال تخمینا در آخرهای زمان نوشیروان قیّات و دراکین بجهت آنکه زمین ارگه تونرا گنجایش این مردم نمانده بود اراده برآمدن کردند - هر میر راه ایشانرا کوهی که معدن آهن بود مسدود داشت - دانایان اندیشها را کار فرموده از چرم گوزن دَمها اختراع نمودند - و آن کوه آهنین را گداخته گذر پیدا کردند - و ملک خودرا بزور شمشیر و نیروی تدبیر از دست تاتار و غیر او برآوردند - و بر سریر کمرانی و جهانبانی متمکن گشتند - و تحفه های کیشان در صحت اندیش از چهار هزار سال پیش از آنکه اجداد عالمی بیست و هشت تن بوده اند و هزار سال بعد از آنکه آبای گرام بیست و پنج نفر نبوده اند چنان قیّاس کنند که درین دو هزار سال بیست و پنج کس باشند - پوشیده نماند - که زمین مغول در طرف مشرق است و از آبادانی دور - دور آن هفت هشت ماهه راه است - سرحد شرقیش تا سرحد خطا - و غربی آن تا زمین ایغور - و شمالی او پیومته با قرغزو سلکیکیست - و جنوبی آن متصل با تبت - خورش ایشان گوشت شکار - و پوشش ایشان پومیت بهایم و سباعست •

تیمور تاش

تیمورتاش - از نسل سعادت اصل قیان است - بسروری و فرماندهی سر بلند بود •

منکلی خواجه

منکلی خواجه - گرامی فرزند تیمورتاش است - سر فراز تاج درایت و سعادت بود - و معنی ایالت و عدالت داشت •

بلدوز خان

بلدوز خان - خلیف بزرگ منش منکلی - خواجه است که درین آمدن قیّات و دراکین با امرات

و سردار می سرفراز بود. و بعد از قیام نوزندان ایشان بطناً بعد بطن در از کنگه نون هر روزه قباایل داشتند -
 یلدوز خان بعدد کارگی بخت کوکب دولتش رفته رفته از اتقی سعادت طلوع نمود - و او اولوس
 مغل را آبادان ساخت - و فرمانروای والاشکوه شد - و نزد قوم مغل آکس درست نسب و شایسته
 خانی باشد که نسب خود را یلدوزخان رساند *

جوینده بهادر

جوینده بهادر - پسر رشید یلدوزخانست - بعد از پرشدن پیدمانه عمر پدر بر نخبه جهانبانی
 کعبه باب گشت -

حضرت مصمت قباب قدسی نقاب آلتوا

دادار بدایع آفرین هر چه از مکه خفا بمجلی ظوار آرد بسیاری از عجایب امور را مشتمل باشد
 لیکن آدمی زاهد بموجب غفلت که در نشأه کثرت و انبساط تعلق ستون این بنای عالی اساس است
 از دریافته آن باز میماند - چه اگر این طور نشده از از قناری بودن فرصت نبوده - و بهایه کره
 نپرداخته - مبدع جهان آرا اکثر از عجایب قدرت خود را از نظر جهانبان می پوشد - و بقدر احتیاج
 که یکبارگی از تماشای غرایب مقدرات الهی محرومانند - چندی از روی مقتضات مکمل
 غیب برمیدارد - و باز از دید بسیار از غفای ده در سرشت ایشان ودیعت نهاد تقدیر است
 همان دید را پرده شناسائی میگرداند - و پس از آن رافت عامه الهی برای هزار گونه حکمت که
 یکم از آن آگاهی غفلت زده های این جهانست آفرینش دیگر بظهور می آرد - و نقاب و احتجاب را
 اندکی برداشته رنگ آمیز تعبیه میگرداند - از آن جمله احوال بدایع طراز حضرت آنقواس -
 و او دختر قدسی اختر جوینده بهادر است از قوم قیات از نسل بولاس - از زمان خردی تا به سن
 بزرگی چنین موری و معنوی او در انزالش بود - تا آنکه بقطر عالی و همیت والا یکنه
 روزگار گشت - و باتفاق درست دشمن و خویش و بیگانه بزرگمزش خردپور خدابهرست
 بود - انوار خداشناسی از چهره اش پیدا - اسرار الهی بر پیشانی او هریدا - پرده نشین سرادات
 عفت - خلوت گزین مراتبات احدیت - مظهر تجلیات قدسی - مهبط فیوضات قدسی بود -
 چون بعد کمال رسید او را چنانچه آئین سلاطین و رحم بزرگان دنیا و دین است به ذوق بیان
 که فرمانفرمای مغلستان و پسرعم او بود پیوند کردند - و آن گوهر یکتای قدسی را قرون
 فرمانروای انسی ساختند - از آنجا که او همسر نبود بملک نیستی شرافت - حضرت آنقوا

که آسایش عالم معنی بود آرایش ملک دنیای نیز گشت - و بصورت بظاهر امور پرداخته
سروری و سرورانی اوس خود متوجه شد *

شبه آن نورپرد الهی بر بزم استراحت پهلوانان و بر چارباش احترام تکیه زده
بود که ناله نوری شکوف در خرگاه پرتو افکند - و آن نور در کام و دهان آن سرچشمه
عرفان و حضور در آمد - و آن عفت قیام و منوال حضرت مریم بخت عمران ازان نور آستان
شد - سبحان الله نفوس قدسیه انسانی را از آدم تا این نورپرد در نعمت و محبت
و فراخی و تمکین و نام و هنریمت و لطف و غضب و سایر صفات متصفیه مرتبه برتبه
پرورش داده مستعد بصلای نور مقدس میساختند - و پیشتر از آنکه این نور اقدس
از آسمان تقدس نزول ادب نماید قیام از تعلق آباد شهر و اقلیم برآورده در صحرای
تجربه پرورش بشیده چندین آبا و اجداد ارباب بطن در مدت دو هزار سال دران
کوهستان هم تصفیه بخشیده اشای ملک تقدس میساختند - و هم مرتبه انسانی را
جامع مراتب کونی و الهی میگردانیدند - چون پرورش معنوی سرانجام یافت بمقتضای
حکمت بالغه یلدوزخانرا از کوه بشهر آورده سرورای گردانیدند - تا نوبت این سلسله مقدسه
بحضرت آلقوا رسید - و آن نور الهی بمیانجی چندین بزرگان دین و دولت بپواسطه بشری
در عالم ظاهر جلوه در آمد - آغاز ظهور حضرت شاهشاهی آن روز بود که بعد از مدتی در مدارج
مختلفه از خدای مقدس حضرت مریم کنی برای سرانجام نشاء صورت و معنی بهائیه پرورش
شدانت - افاضون تجربته بود که این سخنان بگوش هوش شوند که خدیو زمان در پرده آرائی -
و زمانیان با در چشم - و زحمت باطن پرده در است - و بالجمله بر سر سخن رفته باز گویم که همواره
در اوقات فرخنده و اعانت خجسته خدای مقدس آن عفت قیام بفرورغ آن نور روشن میشد -
و زمان زمان ظاهر و باطن آن قدسی نزد اصوات مییافت - آنگاه از بال همت بلند پروازی
فرموده از اسباب پرستی گذشته مستبیدین اندامثال این امور در وسعت آباء قدرت الهی بدیع
و بعید نمیدانند - و مستبعد عادت پرستان ظاهرین در پیش حساب ایشان معتبر نیست - و آنگاه
در سبب مانده پیشتر قدم نهاده اند ایمن بقادرزی بحسب بیدار از محاسبه ظاهری گریز ندارند
انها نیز در مبادی حال توقف میکنند - خصوصاً فرزندان مادر و پدر (که آدم اول باشد) قبول
کرده اند و فرزندان مادر را (که حوا نامند) پذیرفته اند - و فرزندان پدر تنها را چگونه قبول
نکنند - تکلیف که مثل این واقع در قصه عیسی و مریم متعین آنها باشد *

• بیت •

حکایات مریم اگر بشنوی • بآلقوا همچنان بگری

ایکن مبدع جهان آرا که از عنفوان ابداع کارخانه ایجاد را سرانجام میدهد بدقتضای تضاد و
تبلین اعمای جمالی و جلالی چنانچه گروه آدمیانرا بدانش والا و تدبیر درست و فطرت عالی
و نصرت عظیم و اندیشه صواب مخصوص ساخته روز بروز در افزایش حال آنها میکوشد همان
طور گروه انبوه آدم صورتانرا بکم بینی و کوتاهی و کم اندیشی و بدگمانی و فتنه انگیزی
و بے تصرفی اختصاص داده سرگرم کار میدارد . و اگرچه در هر دو طور پدیده استعداد پُر میشود
اما بجا حکمتها که درین کار شگرف اندراج دارند . بدایران پدیده ظلمت با نور و نجات
با سعادت و ادبار با اقبال همقارن میباشد . و هدواره بدو دلائل تیره یابی سنگ تفرقه در پیش
می اندازند . و بروی شرمسار موزی و معنوی گشته بگویی عدم مبدع اند . و مصداق آن حال
این سائنس نورانیست که چون چاین امر بدیع بظهور آید جمیع از کوته نظران ناقص خود ظاهر برست
که از ولایت حقیقی بے نصیب اند و از نعمت معرفت بعید اندیشه های نادرست بخاطر
آوردند . و آن مسند نشین عقمت از کمال مهرزایی فتنه است که این نادیده یان بے سعادت
در دایال این خیال گرم تار مانند اعیان مملکت خود از واده آناه ساخت . و فرمود که اگر
ساده لوحه ناقص عقل که از بدایع قدرتهای الهی و صفوی تقدیرات ازلی خبردار نبوده در بلایه
روی ظن اند و آیدند دل را بزنگ خیالات فاسده آلودند . از آن ه آینه از عقوبت
آن بدایران در خسران و نکال ماند . بدایران است که سائنس اندیشه اش را ازین جغدغه
را بردارند . و نظریه برین مقدمه ضرورت است که بدایران حقیقت شناس و مبدعان اختصاص بیوند
در حوالی خرگاه بحرامت شب زیاده دارند . تا نزدیک صبح و شب از جود دل ایشان
بذور واردات الهی و مشاهده انوار غیبی فروشنی گیرند . و سائنس اوهم باشد از دین این
تیره جانان بیرون رود . بدایران چندان پنداریان بدایران در دین حوالی خرگاه
بوده چو نه اختوان شب زنده دار دیده بوه کردند . فالاه در دل شب که وقت نزول رحمت
آید است نوروز فروزنده چون ما ندان بدستور که بالوی سرارند عقمت فروزنده یوا از فراز
به تشبیب روی کرده بخرگاه در آمد . غریب از حاضران آناه برخاست . لختی در مقدار حیرت
بوده دیشهای دلال از دلهای وسوسه خیز فرونشست . و چون ایام آیدستن بپری شد سه
پسری امی سعادت ولایت یافت . یکی بیرون قدقی . و تمامیت قوم قاققین از نسل او بدید آمد .
و این سائنسی که قبلا ساجدات زوی مشعش گشت . سلیم بوزنجر قان است . و او را

این گراسی نزد آنرا نپذیرد گویند یعنی پدید آمده از نور - و ایشانرا بزرگترین اقوام مغرب دانند *

بوزنجرقان

بوزنجرقان - جدّ نهم چنگیز خان و قراچار نویان و جدّ چهاردهم حضرت صاحبقرانی و جدّ بیست و دوم حضرت شاهنشاهیست - چون بسنّ تمیز رسید سریر سلطنت توران زمین را زینت داد - و مرداران تبادل از ترک و تاتار و غیر آن که بطریق ملوک طوایف زندگانی میکردند کمر خدمتکاری بمیان جان بستند - و او به نیروی تدبیر پرورش نهای روزگار فراهم آورده داد عدالت و احسان داد - و زمانه دراز بمردانگی و فرزاندگی روزگار و آرایش و آسایش بخشید - و او به ابوسلم مردوزی معاصر بود - چون رخت هستی بریست از دو پسر ماند - بوقا - و توقعا *

بوقا خان

بوقا خان - پسر مهین اوست که جدّ هشتم چنگیز خان و قراچار نویانست بموجب وصیت بجای پدر بنشست - و بسند پادشاهی را بعضی داد ایامه کرد - و ناهای تازه در جهانلداری و گیتی ستایی اخذراع نموده دستورالعمل خاندن روزگار ساخت - و با زیرستان چنان زیست کرد که خواص و عوام از خوشوقت شدند *

دو نهم خان

دو نهم خان - پسر رشید اوست - پدر چون بنا به ای زمان گذشتن دریاخت اورا ولیدعهد و جانفشان خود کرد - او در لوازم دارائی و ملک افزائی امرشتر نمود - او را نه پسر بود - بعد از گذشتن او مملوکین والد فرزدان که بعضی و تدبیر بنام داشت بوقا افتاد - تربیت فرزدان مشغول گشت - روزی جالب که از قور درلکمن اند کمدن مملوکین و هشت فرزند او را بقتل رساندند - قایدو خان که پسر نهم بود تحت استکباری یک از خدمتشان پسر عم خود - همچنین رفته بود نجات یافت - و بدستگیری و مددکاری ماچدن خلیف بر ذلتی خود متصرف نهاد - مقدار تن را که در کشتن شریک بودند بخور - مملوکین و پسرانش گشتند - و عدال و اطفال ایشانرا بسته پیشر قایدو خان فرستادند - خان بخدمت بنگی بر جیدن آنها نهاده گذاشت - و فرزندان ایشان زمانه در فید ندگی بودند *

قایدو خان

قایدو خان - بود از چندی و نوع سعید ماچدن - سریر سلطنت داشت - و در آبادانی

* (۱) نسخه (۱۸) [ظه نامه تدقیق] (۳) نسخه [ج] بوقا خان • (۴) این نام در نسخه بصورت (۱۸) [یکجا بصورت] و در نسخه های دیگر بصورت دیگر - نسخه [ج] که فی الجمله در صحت از نسخه • (۵) که در متن (۱۸) نوشته - و در حاشیه نسخه [ز] اینجا آورده - همین خاترا دو نهم • (۶) هم گویند که بنام قایدو خان •

عالم اهتمام نمود - قصیبا آبادان ساخت - و خیل و حشم او بسیار پدید آمد - و با جلابر او را کارزارها
بوتوق پیوست - ملک رانی و جهان بینی با استقلال کرد - و چون از عالم درگذشت از سه پسر ماند *

بایسنغر خان

بایسنغر خان - بزرگترین فرزندان او بود بکار دانی و سپردن و رعایت و پناهی یگانه روزگار بود -
بومیت پدر تخت آرای فرماندهی گشت *

تومنه خان

تومنه خان - پسر گرامی اوست - پدر در هنگام گذشتن ازین جهان گذران ملک و دیات باو سپرد -
مهند شهر یاری و جهانگیری بوجود او مروج یافت - با مردمانی خردمندی زینت بخش حال او
بود - و با بزرگ منشی بردباری رونق انزال روز در او - بسایه از مملکت معلستان و ترکستان را
بزرگ بازاری تدبیر و بیرونی سر بنجه ابدال بر ملک موروثی افزون ساخت - و تمام ترکستان در هیبت
و عظمت مماثل او نداشت - او را دو خاتون بود - ازین هفت پسر آمد - و از دیگری
دو پسر بیک شکم متولد شد - ازین توانان یکی را قبل نام بود که جد سیم چنگیز خاست -
و دیگری قاجولی نام داشت *

قاجولی بهادر

قاجولی بهادر - جد هشتم حضرت صاحب نیست - مظهر انوار دیات و مورد آثار سعادت بود -
فیر بزرگی از چهارم او میخانه است - و به کوه پنداری از پشایان او میدرخشید - شبه خواب دید که
از حیب قتلخان ستاره رخشان برآمد - و باو چو فلک رسیده تاریک گشت - و همچنین پی در پی
سه بار واقع شد - و در نوبت چهارم ستاره بغایت نورانی از گردبان دولتش طلوع کرد که
آفاق را انور افروز گردمت - و پرتو نور او بچند ستاره دیگر رسید که بهر یک از آنها ناخته
روشنائی پذیرفت - و چون آن کوکب نورانی نابدید شد اطراف جهان همچنان روشن بود -
از خواب بیدار شد و در تعبیر این نمودار غیبی طایر اندیشه را پراز میداد - ناگهان باز خوابش
در روید - و همچنان مشاهده کرد که از گردبان او هفت بار ستاره روشن پدید آمد - و غروب کرد -
و نوبت هشتم ستاره بزرگ طلوع نمود - تمام جهان را ضیا و رونق بخشید - و از چند ستاره دیگر
خبر منشعب شد که هر یک گوشه از عالم را روش ساختند - و چون آن ستاره بزرگ دایده بد عالم
همان روشن ماند - و ستاره های دیگر همچنان رونقانی دادند - و صبحدم صورت واقعه را قاجولی
بهادر به پدر بزرگوار خود تومنه خان عرض کرد - پدر تعبیر فرمود که از قتلخان سه شاهزاده

بر تختِ خانی نشینند - و در مملکت حاکم شوند - اما مرتبهٔ چهارم آن باشد که از عقب ایشان پادشاه ظهور کند که اکثر عالم را در تحتِ تصرفِ خود در آورد - و از فرزندان پدید آیند - و هر یک حکومتِ ناحیه داشته باشد - و از قاجوای هفت فرزندِ دولتمند که انسر پيشوایی و تاج فرمانروایی بر سر داشته باشند بظهور آیند - و نوبتِ هشتم فرزندِ پدید آید که جهانگیری نماید - و بر عالیشان سری و سروری کند - و از فرزندان بوجود آیند که هر یک حاکمِ جانبی باشد - و والای مملکت شود * و چون تومنه‌خان از تعبیر فارغ شد برادران بقرمود پسر یابکدیگر عهد و پیمان بستند - که سرورِ خانی بقبل‌خان مسلم باشد - و قاجوای پیش‌الار و صف‌آرای و مدار کل و تبع‌زن باشد - و مقرر شد که فرزندان یکدیگر بطنِ بطن همین طریقه منظور و مسلوک دارند - و عهدنامهٔ بخطِ ابغوری درین باب قلمی فرمودند - و هر دو برادر بر آن خط مهر نهادند - و بآلِ تمغای تومنه‌خان رسانیدند - از آن آدم تا تومنه‌خان آبی‌کبار حضرت شاهنشاهی [که مقصود از جنبشِ این سلسله ایشانند] برپاستِ مطلقه و سلطنتِ مستقله ممتاز گشته ثباتِ بخشِ سریرِ معدیات بودند - و طایفهٔ ازین گروه والاشویه مقتدائی ملکِ معنی نیز یافته کامیابِ ظاهر و باطن گشتند - چنانچه باستانی‌نامها از آن آگاهی میبخشد - و حکمتِ الهی [که در ظهورِ نشأهٔ جامعهٔ مراتبِ کونی و الهی پیچندین میانجی کارفرمایان ملکِ صورت و معنی اهتمام دارد] منتظرِ زمانِ ولادتِ حضرت شاهنشاهی [که تقارنِ کاینات و بدن طرازِ خلعتِ فاخره است] بوده روز بروز اسبابِ آنرا سرانجام میدهد - و برای جامعیت و شناساییِ قدرِ خدمت و اذیتِ سربراهیِ شایستهٔ قاجوای بهادر را لباسِ وکالتِ مستعار پوشانید - تا مراتبِ این حالتِ نیز برای العینِ این سلسله علیه درآید - و حرمانی جمعیتِ مراتبِ برای حضرت شاهنشاهی حاصل گردد - و باوجودِ رشد و کاردانی و بزرگی و بزرگ‌منشیِ قاجوای بهادر قبل‌خان ولیم‌عهد شد - اگرچه بظاهر سراعِ کلانگی سن شد [که منظور دانشوران نیست] اما در معنی کارفرمایِ قدرتِ الهی نشأهٔ جامعیتِ را سرانجام داد - چون تومنه‌خانرا ستارهٔ حیات در مذهبِ فواتِ منواری شد قبل‌خان در تحتِ فرمانروائی مذهب‌کن گشت - و قاجوای بهادر بموجبِ وفا بعد که سرمایهٔ دولتِ سرمدیست در مقامِ یکجبهی و موافقت در آمده بآئینِ درستی و شادنشانی متصدیجِ انتظامِ مهامِ سلطنتِ گشت - و چون قبل‌خان از دارالافتن هستی دارالامان نیستی خرامید ^(۲) تومنه‌خان که در میانِ شش پسر او شایستهٔ تاج و تخت بود بمملکت نشست -

و قاجاری بهادر بهمان منصب والی مهاباد را مشغول بوده پاس پیمان خود میداشت - و بدستگیری فرزاندی و مردانگی سرانجام کارگاه ملک و دولت می نمود - و قولم خان به پشت گرمی اینچنین مریای که هم عقل خدادانی داشت و هم تیغ کُشورستانی انتقام برادر خود از التان خان حاکم خطای کشید - و جنگهای بزرگ که کارنامه مردان کار تواند بود کرده بر لشکر خطای شکست عظیم انداخت *

و محمل ازین سرگذشت آنکه فرمانروایان خطا پیوسته ازین طبقه و لشکر دغدغه داشتند - و همواره محرک سلسله درستی بوده روزگار میگذرانیدند - چون دارائی خطا بالتانخان استقرار یافت از اجتماع شجاعت و تدبیر قتلخان بیشتر هراسان گشت - بومیله فرستادهای کاروان اساس موافقت محکم ساخت بمرتبه که قتلخانرا استدعای آمدن خطا نمود - و خان بمقتضای راستی و درستی که طبیعتی این دو دمان و الا نژاد است داروگیر ملک را بقاجاری بهادر سپرده بخطا رفت - و نقش محبت دلبذیر نشست - و از آنجا کامیاب عیش و عشرت بیورث خود متوجه شد - بعضی از اعیان دولت التان خان [که تنگ حوصله و فرومایه بودند] سخنان ناشایسته گفته التانخانرا متغیر گردانیدند - التان خان از وداع پشیمان شد - و کس فرستاده طلب داشت - قتلخان از مواد پیدایش روزگار نقش ناراستی التانخان خوانده جواب فرستاد که چون بساعتی فرخنده توجه نموده ام برگشتن را لایق نمیدانم - خان خطا جوشیده لشکر را نامزد از کرد که بهر وضع که ممکن باشد خانرا بگردانند - قتلخان بخانه درستی سالجوتی نام که در سر راه ماوائی داشت مردار لشکر خطا را فرود آورد - و قرار داد که بر میگردم - سالجوتی پنهانی گفت که معارفت را مصلحت نمیدانم - من امیر دارم تیزگردد و درو رو که هیچکس بآن نتواند رسید همزمان احتیاط شدن و بران اسب سوار شده ازین مخاطره بدر رفتن وقت است - قتلخان برین رای عمل نموده بران اسب سوار درامت شده بیورث خود شتافت - فرستادهای خطای چون آگاه شدند چابک دستان تیز پای از عقب در آمدند - و جز در یورث خانی بجای دیگر نه پیوستند - قتلخان این بداندیشانرا گرفته از هم گذرانید - درین اثنا بهر کلان از فتنه بفرات که بحسن صورت به همتای روزگار بود در حوالی دشت هم تکی غزالان داشت - نگاه قوم تاتار درچار شده دستگیرش کردند - و او را گرفته پیش التان خان بردند - و خان بالتانخان آنگه جانان گرگ منش تیغ بیدان برین غزال شیرنواز راند - قولم خان که بهر دردم بود چون تخت آرای سلطنت شد بجهت انتقام برادر خود بجمع لشکرها همت گماشته متوجه التان خان شد - و نبرد عظیم در پیوست - و شکست غریب خطانیانرا داده اسباب و اموال

ایشانرا بتاراج برد - و چون نوبتِ تاختِ سیاهِ اجل در رسید برتان بهادر برادر گرامی او بمشارکتِ اعیانِ مملکت بر سر بر خانی متمکن گشت - و یاقاق پدر و برادرِ خود را تازه گردانید - و چون در عهد او هیچکس را یارای آن نبود که با او دعویِ مبارزت و حربه کشی کند لاجرم اقب خانیه او در افواه بلفظِ بهادری زبانزد شهرت گشت - و نقدِ شجاعتِ او را باین نام مهابت نوا مسکوک ساختند - و درین زمان قاجولی بهادر (که هم برادرِ جانشینار بود و هم بهادرِ سپهسالار) متوجه عالم بقا شد •

ایردمچی برلاس

ایردمچی برلاس - پسر ارشدِ قاجولی بهادر است که در ممالکِ فرهنگ و معارف جنگ مغزِ هوش بلند و بختِ بیدار داشت - بعد از پدر طغرای سپهسالاری بقام او سر بلندی گرفت - و او بآئینه که پدر بزرگوار رونق داده بود در تدبیرِ مهمان ممالک و تدبیرِ عظامِ امور کوشش مینمود - و اول کسی که بلقبِ برلاس اختصاص یافت او بود - و معنی این لفظ معنی شجاع با نصب است - و نسبِ تمامِ الوی برلاس با و میرسد - و چون زندگانی برتان بهادر بسر آمد از چهار پسر او سیومین بیسوکای بهادر که پدر چنگیز خان است و بخوشن فرزندی و مغفر مردانگی آراسته بود تاجِ خانی بر سر نهاده زینت بخشِ سر بر جهانبانی گشت - و درین هنگام ایردمچی برلاس بشهرستانِ بقا اساسِ اقامت نهاده - از ریاست و نه پسر یادگار ماند •

سوغو چینگین

سوغو چینگین (۳) - در میان فرزندانِ گرامی ایردمچی برلاس بدل دلاور و رای جهاندار و خرد و عطوفتِ کلهاز نظام بخشِ سر بلندی داشت - و از روی سال نیز بزرگترین اولاد بود - جای پدر عالیقدر گرفت - بمعنی شهرار - و بصورتِ سپهسالار بود - بیسوکای بهادر برای بجهان آرایِ سوغو چینگین لشکر بر مر تاتار کشید - و خان و مان و دولتِ ایشانرا بی مهر غارت ساخت - و بیانی یزدان و نیروی بختِ قهرور بر تاتار غالب آمده بدولت و اقبالِ متوجه دیوان شدند - و چون بدان موضع سعادت انرا رسیدند در بیستم ذی قعدة تنگوز بیل سال (۵۴۹) پانصد و چهل و نه هلالی

(۲) در اکثر نسخ اکبرنامه بیسوکای - و در بعض جایسوکا نوشته و در ظفر نامه یسوی - میگویند • شعر • پس از شاه یزدان یزدان پرست • یسوی بهادر باشی نشست • (۳) این اسم هم در نسخ مختلف واقع شده اما برین شعر که در ظفر نامه یزدی آورده اعتماد نوده شد • شعر • زسوغو چینگین بود پورے نکو • جهانگیر و فرمانده و نیکو •

خاتون و بی‌اولی آنکه که آیه‌نهی بود، فرزند گرامی بزک - بیسوکای بهادر او را تموجین نام نهاد - سوغوچیچین که خرد بلند و دریافتم والا داشت به بیسوکای بهادر گفت که از رموز حساب‌دانی و فطراتِ سعید آسمانی چنان استدلال میتوان نمود که این همان ستاره دولتست که در نوبتِ چهارم از جیبِ قیلخان برآمده بود •

اگرچه در سلسله علیّه حضرت شاهنشاهی (که درین محدثات نامۀ ایزدی سخن ازان می‌رود) احتیاج بذکر تموجین نیست که از شعب این شجره تقدّمه است لیکن چون پرتوے از نورِ مقدّس آنقوا بود مجمل از ذکر آن ناگزیر افتاد - طالعِ مسعود تموجین میزان بود - و هفت ستاره در طالع بودند - و راس در میوم - و ذنب در نهم - و بعضی برآلند که در سال (۵۸۱) پانصد و هشتاد و یک که بسرداریِ الوس و قوم نیرون رسید جمیع سیّاره در میزان فراهم آمده بودند •

قرا چارنویان

قرا چارنویان - فرزند گرامیِ سوغوچیچین است پادشاه‌مَنشِ شهریارشان بود • چون در سالِ تئگوزیل (۵۴۲) پانصد و شصت و دو بیسوکای بهادر درگذشت و درین سال تموجین سیزده ساله بود و سوغوچیچین که مدارِ ملک و سلطنت و گدروانِ لشکر و سپاه بر بود همدان چندروزِ باردویِ نفا کوچ نمود قراچار نویان ایامِ صغر داشت - قوم نیرون از تموجین روی‌گردان شده بمردمِ تانجوت پیوستند - و تموجین محبتها کشید - و در بُدِ بلا افتاد - و عاقبت بتأیید آسمانی ازان و رطهای و مخاطره‌های سهمناک نجات یافت - و با قوم جاموّه و تانجوت و قنقرات و جالیر و غیر آن کارزارها کرد - و تنه که سالِ عمرش از سی درگذشته بود سردارِ ایل و الوس خود شد - بذایرِ مخالفتِ بعضی از فرمانروایان ترکستان در چهل سالگی برهنمون قراچارنویان پیش‌آرنگ خان حاکمِ قومِ کرایت که با بیسوکای بهادر سابقه محبت داشت رفت - و کارهای پسندیده برای او بجا آورد - و دست‌برد نیکو نمود - و رتبه قریب منزلت و علو مرتبت او بسرحده رسید که مشامِ حسنِ اخلاصش از شمامه اتحادِ معطر گشت بنوعی که امرای عظام و خویشان بر سرِ حمد بردند - جاموّه که مهترِ جاجرات بود سَنگو پسرِ آرنگ‌خانرا با خود متفق کرده دربابِ اسخنانِ ناشایسته و تحقیقهای ناپسندیده بهم بسته خاطرِ آرنگ خانرا از راهِ راحتی برده در خیالِ نادم انداختند - و تموجین اندیشه‌مند گشته باهتصابِ قراچار نویان و تدبیراتِ درست او ازان مهلکه برآمد - و در مرتبه درمیدانِ ایشان محارباتِ عظیم

(۲) در نسخهای اکبرنامه تانجوت بلام و در ظفرنامه تانجوت بنون • (۳) نسخه (ج) فقرات •

(۴) در ظفرنامه شنکو •

در پیوست - و تموچین ظفر یانست - و در چهل و نه سالگی و بقول در پنجاه سالگی در رمضان (۵۹۹) پانصد و نود و نهم بدرت ملطنت و جهانداری کامران شد - و چون مدتی مه سال (نومادرانی و جهانباری) او گذشت تب تگوری که از میشران علم غیب و مژده رحمان درگاه کبریا بود بالهام ربانی تموچین را بخطاب چنگیزخان مخاطب ساخت یعنی شاهشاهان - روز بروز نجم سعادتش فروزانتر میشد - و حال بهال برق دولتش روزانتر میگشت - بر تمام خطای و خن و چین و ماجبی و دهن قبیاق و حقین و بلغار و آس و روس و آکل و غیر آن سروری یافت - او را چهار فرزند بود جوجی - چنگای - ارگدای - تولی - ترتیب بزم و شکار تعلق بجوجی داشت - و پرغو رعیدن و سیاست بنقدیم رسانیدن (که نظام ممالک آرائی بآن منوط است) برای زرین چنگای مفوض بود - و تدبیرات جهانباری و ترتیب امور ملکی باو کدای اختصاص داشت - و مرانجام مهام حیا و محافظت آرور بتولی متعلق بود - در شهر (۶۱۵) ششصد و پانزده بقصد حاکمان محمد خوارزم شاه بجانب مارا الهه توجه نمود - و اهل آن دیار بسطوت قهر بیامارسیدند - و چون از کار مارا الهه پرداخت از آب آموبه عبور نموده عنان که ورگشائی بجانب بلخ مصروف داشت - و تولی خان را با لشکر گران بولایت خراسان روانه ساخت - و بعد از تسخیر ممالک ایران و توران از بلخ ببالقان آمد - و از آنجا متوجه دنع سلطان جلال الدین منگیزی شد - و در ماه رمضان (۶۲۵) ششصد و بیست و چهارم سال هلالی سلطان جلال الدین را تا کنار آب هند هزیمت داد - و از آنجا بماراه الهه شتافتد بجانب یورت اصلی استقرار گرفت - و در تگوزیل مطابق چهارم صفر (۶۲۵) ششصد و بیست و چهارم که هم سال ولادت و هم سال جلوس ملطنت بود در حدود بولایت تنگقوت و دیمت حیات مهرد - و پیشتر ازان وصیت کرده بود که چون قضیه ناگزیر درین یورش روی نماید پنهان دارد تا کار اهل تنگقوت بانجام رسد - و در ممالک درو دیمت مقورس نرود - و فرزندان و امرا بموجب وصیت عمل نموده در اخفای این حال کوشش نمودند تا آنکه اهل تنگقوت بیرون آمدند و غلبه تیغ شدند - و بعد ازان مدتی نمشی او را برداشته روی برآوردند - و هر آورده را که در راه میزدیدند از هم میگذرانیدند تا خبر باطراف و اکناف بزدی نرسد - و چهاردهم رمضان همین حال نمشی او را باردی بزرگ آورده اظهار واقعه ناگزیر نمودند - و در پهلوی دختی که برورس در شکارگاه جهت تربیت خویش خوش کرده بود مدنون ساختند -

(۲) در صفحه [ز] بحثگوری • (۳) شعر • نهادیم نام تو چنگیز خان • ازین پس تو خود را نچون موصون •
 همه کس را اینچنین خواندند • بدان نام نیک آفرین خواندند • از انرو که معنی چنگیز خان • بود شاه شاهان
 بقوری زبان • من ظفر نامه • (۴) نسخه [ج] حقین و [ز] حقین • (۵) نسخه [ح] منگیزی •

و در اندک روزگار از اشجار گوناگون چندان انبوهی روی داد که مرتد در ترائم اشجار پنهان گشت تا آنکه هیچکس بی بآن مرز مین نتوانست برد - و همانا درین معنی سریت بدیع که جز دانی هوشمند درین پی بآن نتواند برد - یعنی چنانچه در زندگانی در حرمت ایزدی بود بعد ازان هم در کف نگاهداشت الهی در آمد - تا کوه اندیشه بآن مقام دست بآید بی دراز نتواند کرد - اگرچه بقرت چنین اندیشه کردن خود را محترمانه جهانیان مآختن است لیکن چون فرمانروایانرا بیشتر معامله با ظاهر بینان باشد چنین میلانی از مواهب عظمی است و چرا حرمت ایزدی نگاهبانی اینچنین بزرگ نکند که عالم در حایه پاس او بود - اگرچه این بزرگ بیش عوام و در نظر اول خواص از مظاهر عظیمه تهر الهی بود اما در نظر دور بین هوشمندان اخص خواص از مجال الطاف ایزد است - چه در محکم عدالت الهی (که فرمانروائی خلایق بر تو نیست ازان) بیداد سه نرود و ستم بظهور نیاید - و هر امریکه در عالم کون و فساد منکون شود مبتنی بر چندین مصالح معنویت که دیده ظاهر بینانرا بکند حقیقتش راه نیست - جز ضمایر بیدار دلال دور بین بر حقیقت آن آگاهان - عمرش هفتاد و دو سال تمام شده بود - و از حال هفتاد و سیوم اکثره سپری گشته - از انجمله بیعت و پنج سال بفرمانروائی و کشورگشائی منقضی گشت - و بلا حظه تاریخ ولادت و وفات او که در تواریخ مذکور است مدت عمرش هفتاد و چهار سال و سه ماه بوده باشد - و همانا که خلاب با اختیار شهور و سنین شمعی و قمری تواند بود - یا بوجه دیگر از وجوه مشهوره - درین مدت همواره انتظام مهلت ملکی و مالی با تصواب رای جهان آرای قراچار نویان رونق داشت - و والا کوه را که چنین برادره بجای جهان برادره رهنمون دولت و انبالی باشد چگونه بآن همه کشورمانی و سلطنت رانی تارک عظمت باو چ علیین نساید •

• شعر •

قراچار و چنگیز این عهد • بشورگشائی قرین همد

و هنگام نواختن کوس رحیل سریر خانی را • بآوردای مسلم داشت •

و مجمل این قصه دلشکن آنکه در یورش خطای شی بر پیشگاه خیال او بصورت مثالی جلوه دادند که پردرد کردن این جهان مراب نما نزدیکست - فرزندان گرامی و قراچار نویان سپهسالار و دیگر اعیان دولت و ارکان سلطنت را طلب داشته نصایح که انتظام جهانیان از نتایج او باشد در میان آورده خانی را باز کردای مقرر ساخت - و عهدنامه تاجوری و قبلخان که بآل تمنای تومنه خان رسیده بود و اسلاف بزرگ نهاد بترتیب نامه های گرامی خود را رقم کرده بودند از خزانه طلب فرموده بر حاضران مجمع عالی خواند - فرمود که بقراچار نویان بدینی و ثقیف نامه پیمان بسته بودم شما نیز بدین

بوهون بهر برود - و وثیقت نامه دیگر میان ارکدای و فرزندان و خودشان نوشته بازگداپی مهر - و دیار ماوراءالنهر و ترکستان و بعضی از حدود خوارزم و بلاد اغوز و کاشغر و بدخشان و بلخ و غزنین تا آب سند بچغتمای خان مقرر ساخت - و پیمان نامه قتلخان و قاجولی بهادر بچغتمای حواله کرد - و گفت از امتصواب قراچار نویدان تجارز جایز نداری و در ملک و مال شریک خود دانی - و میان ایشان عقد پدرنزدی بست - بهمین ملاحظه این سلسله علیه تدمیه را چغتمای گفتند و الا چغتمای را با آبای کرام او نسبت بعصرت شاهنشاهی باعث افتخار و مباحاتست نه نسبت قرابت و مضاهات - و خانزادهای و نویدان بموجب وصیت عمل نمودند - سبحان الله از مدخل چنگیزخان بزرگ دانائے چنین نقض عهد شود - بایست که آن پیمان نامه که بآل تمغای تومنخان مزین بود بازگداپی قائل میداد - و تربیت و معاونت او را برای زین قراچار نویدان میسر بود - تا مطابق آن عهدنامه عمل میشد - یا آن وثیقت نامه را حاضر نیساختند تا بر نسیان که همزاد انسانیت محمول میگشت - و مدد بدنامی در دفتر دانش او ملتبس بخط مهر میشد - و عجب از سخن گزیدان باستانی که درین باب با شرع حرفه رانی و حرص نکرده گیری و درزبانی بسر وقت این فرموده اند - و همانا که چون ایزد جهان آرا میخواست که این لباس مستعار سپهسالاری (که تومنخان قرار داده بود و در معنی کارگران ابداع نشاء جامعیت حضرت شاهنشاهی سرانجام داده بودند) از تمامیت این سلسله علیه بردارد چنین مهر خطا رفت که بر هزاران قصد صواب شرف دارد - و چون حرامت ایزدی همواره نگهبان این گروه و الاشکوه بود فتورس در عهد و پیمان از جانب فرزندان گرامی قاجولی بهادر نشد - تا چون نویت سلطنت از رشد ذاتی و مکتمیمی او با ولاد قاجولی بهادر رشد و بدولت ارز افزون مسند آرای خلافت گردد مطعون خرد مژدان نباشد - و همانا که این از مقدمات طلوع نور اقبال حضرت صاحبقرانی بود که رجوع مقدس طلعه درایت ابدی بودند حضرت شاهنشاهیست - و چغتمای خان بعد از شقاق شدن پدر پیش والیغ را دارالملک ساخته عنان اختیار مهمات سپاهی و رعیت بقضه اقتدار امیر قراچار نویدان گذاشت - و خود بیشتر اوقات در خدمت ارکدای قائل بسر میبرد - و با آنکه ارکدای بسال از وی خرد بود در لوازم حقیقت و اطاعت دقیقه فروگذار نیست نمی نمود - و با بخت بیدار وصیت خان پاس میداشت - چون چغتمای خانرا مدت حیات عیثیات بآخر رسید جهت انتظام کارگاه سلطنت امیر قراچار نویدان را وصی خود ساخت - و فرزندانرا بدو مهر - و هفت هزار پندش از ارکدای خان

در اوهیل دیقمعه (۹۳۸) ششصد و سی و هشتم ازین برای گفزان درگذشت - و قراچار نویان برقرار خود در ضبط و نسق امور مملکت تیام می نمود - و بعد از پندگاه قراهلاکوخان بن مواتگان بن چغتای شانرا بحکومت ولایت جد گرامیش ارجمند گردانید - و پس از چند سال چون گیوک خان بن اوکدای خان بر مسند خانی نشست دست قدرت قراهلاکوخانرا از تصرفات حکومت و اختیار باز داشته عزل نمود - و یحیومنکا بن چغتای را بجای او نظام بخش آن ملک گردانید - پوشیده نماند که اوکدای قاتل در ایام سلطنت خویش پسر بزرگتر خود را کوچو ولیعهد خود گردانیده بود - و او در ایام حیات پدر وفات یافت - ولیعهدی به پسر وی شیرآمون که از همگنان دوست تر می داشت ارزانی فرمود - و هنگام حادثه ناگزیر قاتل گیوک خان که در بلاد روس و چرکس و بلغار بود بعد از سه چهار سال باز روی والا رسیده مسند آرای سلطنت گشت - و در عدل و رعیت پروری اساس عالی نهاد - و چون یحیومنکا بحجاب فنا مخفی شد قراچار نویان باز قراهلاکو را بفرمانروائی آن دیار نصب فرمود - و در ایام دولت او بقاریخ (۹۵۲) ششصد و پنجاه و دوم آن نوین کامبخش کامران هشتاد و نه ساله شده رخت همدی بریدست •

انجل نویان

انجل نویان - بمزید دانش و مزیّت خداشناسی از میان ده فرزند رشید کاردان قراچار نویان نشان اختصاص داشت - در عهد خانم قراهلاکو از فرط دانائی و کمال توانائی رفعت بخش مقام پدر شده - و در سنه (۹۶۲) ششصد و دوم از کمال اعتلال بر مسند دولت متمکن گشت - الوس چغتای در ایام دولت او خوشوقت شدند - و چون در میان فرزندان چغتای خان، خلاف و نزاع بمبار پدید آمد از ارتباط و اختلاط نفرت گرفته در شهر کش که جای موزنی بود قرار گرفت - تا آنکه منکو قاتل بن تولیخان بن چنگیزخان برادر خود هلاکوخان را بجانب ایران فرستاد - و از هر چهار الوس جوجی و چغتای و آندای و تولی امرا و مردم همراه ساخت - از الوس چغتای خان انجل نویانرا با متمدنای تمام بوسر ملبوری تعیین نمود که مصاحب هلاکو خان باشد - و خان مذکور مراغه تبریز بار داد و بآداب بزرگی ملوک نمود •

امیر ابلنکر خان

امیر ابلنکر خان - ارشد اولاد والترز انجل نویان بود - چون انجل نویان با هلاکو خان از توران

بابین نقل کرد او در اوصی چغنی خان قائم مقام پدر گرامی شد - و چون در ایران اجل نویان این جهان نظر فریب را پدر کرد دروا خان بن براق خان بن بیصوتوا بن موانکان بن چغنی خان بن چنگیز خان بار رسیده بود او را امیر الامرا ساخت - و زمام حال و عقد سلطنت بدست تدبیر او داد - و مرتبه پدران بار مسلم داشت - و او چنانچه مقتضای دانش و بینش است در رواج کار مملکت کوشید - و او بحالت زهرای احمدی درآمد *

امیر برکل

امیر برکل - عظیم قدر توپحال بود - و چون پدر بزرگوارش امیر ایلنکر نویان در زمان ترمشیرین خان بن دروا خان ازین جهان بیعواسا درگذشت ازو همین یک فرزند ارجمند ماند - و او همواره بمعالجه نفس خود پرداخته فرصت بغیر پرداختن نیافت - و از صحبت خانان متقاعد بوده آئین پدران به بنی اعمام گذاشت - و فارغ البال درحدود کش می بود - و در گردآوری رضای ایندی تلافی داشت - و در تحصیل مکارم اخلاق جمعیت رجوع می نمود - دران نواهی به بعضی محال و مواضع که از املاک قدیم بود ضرب معیشت و کفاف میکرد - تا آنکه بعالم تقدس و ملک بقا پیوست *

امیر طراغای

امیر طراغای - فرزند گرامی نژاد و بزرگ منش امیر برکل و پدر بزرگوار حضرت صاحبقرانیست - از غنغوان مغر و رباعی شهاب انوار دولت و اتبال از صاحب احوال او میبافت و آثار عظمت و جلال از پیشگاه اطوار او میدرخشید - و آن بزرگ منش را برادرست بود خرد هیبت نام درحق شناسی و حقیقت طلبی کامل عیار - اما ترغی بزرگی صوری و معنوی بدام برادر بزرگ انتاده بود - چون والد بزرگوار همواره روی بر آستانه ارباب ریاضت میداشت و منظور مقربان عتبه ممدیت بود - خصوصاً تدو اصحاب وجد و حال شیخ شمس الدین کلال که امیر را بغایت حرمت میداشت و بنظر تعظیم میدید - و خدمت شیخ آن بزرگ درو انرا از صفای باطن بظهور کوبه صاحبقرانی نوید معادت جاوید رسانیده بود *

صاحبقران اعظم ثالث القطبین قطب الدنیا

و الدین امیر تیمور گورکان

اراده ازلی و مشیت لم یزل هزاران حکمت در هر چیز و دیمت نهاده جهان آرامت - و لهذا درین پلجاده و در تن (که حلسه علیه شاهنشاهی بآن انتظام دارد - عبرت بخش

(۴) بعضی بر قهانرا نیز پسر موانکان گویند • (۳) نسخه [ج ط] امیر ایلان •

هوشمندانه است) ایزد متعال ریاضت و حکمت و سلطنت و هدایت و عطوفت و رانت و چندی
جلایلِ نعوت و شرایفِ صفات را امانت سپرده مرانجام گوهر یکتای خلافت شاهنشاهی نمود -
مگر از قاجولی بهادر هفت شخصِ بزرگ را ازین سلسله قدسیه از نظام سلطنتِ صوری
فرود آورده رتبه سپهسالاری و شاهنشانی داد - تا این مرتبه تابعیت را در لباسِ متبوعیت
دریافته سامان کارخانه جامعیت بر وجه داخواه صورت دهد - و آن بزرگانِ دلاشکوه که در اگزنده تون
بسر بردند اگرچه احوال آنها معلوم نیست اما همان طور پدر بر پدر بزرگی داشتند - اگرچه
اسم سلطنت نبرد اما معنی سلطنت ظهور داشت - و آنها بجهتِ حرامیتِ عزت بیرون از مکه
عالم بظهور آورد - و اکنون که مراتبِ تجرد و تعلق سامان یافت و استعدادِ قوه افعال
مهیّا شد که گوهر یکتای حضرت شاهنشاهی بظهور آید خلعتِ مستعارِ تابعیت که برای
توسعه خان بظهر درین سلسله در آمده بود خدای جهان آفرین آن خلعت را برگرفته بزرگی را
بظهور آورد که قابل و لایق سلطنتِ عظمی تواند بود - و مصداق اینمعنی ظهور حضرت صاحبقران
طرازند هفت اقلیم - و فرازنده تخت و دیهیم - قطب الدنیا و الدین امیر تیمور گورگانشست -
و آن والا نواز عالی قدر در شبِ سدهذبه بیست و پنجم شعبان سال (۷۳۶) هجری قمری و ششم
محقق بیل بطالع جدی در ظاهر خطه کش که بشهر میر مشهور است از بلاد ایران از بخدر مظهر
و سائر مصفاای حضرت عفت و بركت مرتبت - صفوت و طهارت منقبت - عصمة الدنیا و الدین
تکینه خاتون در انجمن وجود قدیم سعادت و امانت نهاد جهان امروز گشت - و این قطب دایره
خلافتِ عظمی و مرکزِ محیط سلطنتِ کبری کوکب اقبال است که از بطنِ هشتم قاجولی بهادر
در مطلع سعادت و اجلال طلوع نمود - و بقول یکی از مؤرخین روای صادقه قاجولی بهادر
بظهور پیوست - و بدو یافت والای خردمند درویش امروز آغاز طلوع کوکب اول و درخشیدن
ستاره فخرین است چنانچه سابقاً پرتو اشارت بر اینمعنی یافت - درین زمان مسعود که
حضرت صاحبقرانی سعادت ولادت یافتند در ماوراءالنهر قرمشیرین خان بن دوا خان بن براق
خان بن بیستوا بن بیسوکان بن چغتای خان فرمانروائی داشت - و در مملکت ایران
زمین چهار ماه از وفات سلطان ابومعید گذشته بود - و بدین واسطه هرچ و مرج تمام دران

(۲) نسخه [ج] قریب - (۳) نسخه [۸۱] توان و [ط] ماوراءالنهر - و [ح] ایران • در برهان کش
نام شهر است از ماوراءالنهر نزدیک بخشب و مشهور بشهر سبز انهر - و معرب آن کس است و در تاریخ تیموری
نیز آورده - و الکس مدینه من مدن ماوراءالنهر • (۴) نسخه [ط] مولانا شرف الدین علی • (۵) نسخه
[ز] مسون نوا بن مسوکان - و [ح] میسوی تو بن بیسوکان • و در تاریخ رشیدی نوشته که بیستوا پسر
موانکان بن چغتای خان است • چنانکه در صفحه (۷۷) از همین اکبرنامه نیز گذشت •

مرز مین بظهور آمده بود - و امیر صاحبقران از مغیر من تا عافران شباب همواره بلداب شکار و آذین رزم و بیگار اشتغال میفرمود - و در سِجَقان بُیل (۷۶۲) هفتصد و شصت و دوم امیر طراغای ازین مرحله رحلت فرمود - و ازو چهار پسر و در دختر بود - صاحبقرانی - و عالم شیخ - و میوزغمش - و جوکی - قتلغ ترکان آغا - شیرین بیگی آغا - و چون عمر گرامی صاحبقرانی بسی و چهار سال شمسی رسید بطالع خجسته و بخت بلند بمشورت عقل خداداد که مورد انعام ربّانیت در روز چهارشنبه دوازدهم رمضان (۷۷۱) هفتصد و هفتاد و یکم سال ایت بُیل در بلخ انسر فرماندهی و انکیل کشورگشایی و کامکاری بر مر نهاده از رنگ سلطنت و جهانبانی را باید بلند بخشید - و بدت سی و شش سال که ایام سلطنت و جهان آرائی او بود ولایت ماوراءالنهر و خوارزم و ترکستان و خراسان و تراقین و آذربایجان و فارس و مازندران و کرمان و دیاربکر و خوزستان و مصر و شام و روم و غیر آن بهمت کشورگشایی و دانش فراخ حوصله در حیطه تصرف و قبضه اقتدار درآورد - و رایات استیلا و استقلال را در ساحت ربع مسکون و عرصه هفت اقلیم سربلندی داد - هرکه ملامت حال زلیق روزگار درات بود بقدم اطاعت پیشواز آمد - گل سعادت از فرق بخت او شکفت - و هرکه شامت کردار و خامت عاقبت دامنگیر او شد و سر از گردیان افقیان بیرون آورد موی کُشان بهیادگاه قهرمان عدالت رسیده خارستان نایب اعمال در کنار خرد دید - و روز دوشنبه ذیقعده (۷۸۹) هفتصد و هشتاد و نهم بواسطه فتنه و فساد که از مردم اصفهان واقع شده بود آن شهر را قتل عام فرمود - و از انجا عذرا عزیمت بجانپ دارالامک فارس منعطف ساخت - و آل مظفر بخدش پیوستند - و چون خبر مخالفت توقیمش خان که فرمانروای دشت قبیاق و از تربیت یانگن آنحضرت بود شنید دو نوبت لشکر بر سر او برد - و لوی فتح برادر اخذ مراجعت نمود - و دشت قبیاق را که طولش هزار فرسنگ و عرضش شصت فرسنگ است بغیس نفیس سیر فرموده از خس و خاشاک فتنه پاک ساخت - و دوت دیگر بایران نهضت فرموده در (۷۹۵) هفتصد و نود و پنجم شاه منصور را که کلاه گردنکشی کچ می نهان در شیراز بقتل آورد - و آل مظفر را برانداخت - و بهمت والاکهای عظیم که ساسر کارنامه‌های رستم و افراسیاب باشد دران مرزوبوم بوقوع آورد - و ممالک فارس را بهمت آسایش اولیای دولت قاهره گلزار بخار ساخت - و بعد از آن به نیروی دولت و اقبال فتح بغداد کرد - چندان نوبت بگرجستان درآمد - و همغان فتح و نصرت برآمد - و دوازدهم مجرم (۸۰۱) هشتصد و یکم دریای سند را بهر عالی بسته عبور فرمود - و بدوات و اقبال فتح هندوستان کرد - در (۸۰۳) هشتصد و بیوم بعزم شاه اندام فرموده صبح اقبال بدمانید - و انوار فتوحات آسمانی بر روزگار آن جهانگیر عالم پیرای

ثبات آنگاه شهر حلب مفتوح شد - و از آنجا لشکر بدمشق کشید - و امرای شام را که در ذلّ
 نیک امیر بودند خون آنها هدر نرمود - و در سال دیگر بعزم تسخیر روم ریاست جهانتاب نهضت داد -
 و در جمعه نوزدهم ذی‌حجه (۸۰۳) هشتصد و چهارم در حدود انکوزیه معرکه مضاف آراسته و لوامی
 نبرد را به پیچیده فتح حلی بسته با ایلدزم قیصر روم جنگ شگرف نمود - و از تأییدات غیبی که همواره
 همعنان آن شهسوار میدان شکوه بود جنود پیروز فتح و فیروزی ملازم رکاب معلی گشته طغری
 فتح نامه بنام نامی آن خدیو ممالک کشورمندی خوانده شد - و ایلدزم بایزید بدست سیاه
 نصرت اعتصام گرفتار آمد - و چون او را بیایه اورنگ عالی حاضر ساختند از کمال عاطفت و اعزاز
 در زیر دست شاهزاده رخصت نشستن یافت - و از آنجا بآذربایجان مراجعت فرمود - و یکسال
 و ششماه در آن حدود بعدل پیرائی مشغول بود - و ملاطین نژادان از اطراف بخدمت پیوستند - حاکم مهر
 نقوی فراروان از مرغ و سفید بنام نامی سکه زده بدرگاه کیتی پناه ارمال داشت - و امیر فرمانروایان
 آن حدود اعلام هرخواهی در میدان اطاعت برافراشتند - و بر منابر حرمین شریفین و دیگر
 اماکن شریفه و مشاعر قدسیه خطبه فرمانروائی بنام آن حضرت خوانده شد - و در ذیقعد (۸۰۶)
 هشتصد و ششم ریاست ظفری برای بجانب فیروزه کوه نهضت داد - و بے توقف راهمال در همان روز
 فتح نموده عنان مراجعت بسمت خراسان مصروف داشت - و در غره شهر محرم (۸۰۷) هشتصد
 و هفتم از راه نیشابور بمادادالظهر ظلال اقبال گسترده - و در آن موطن مالوف طرح جشن عظیم نموده
 طوی بزرگ که حیرت افزای ارباب همت و حماس باشد ترتیب داد - جهانداران بصلای انعام
 و احسان کامیاب ساخته بتسخیر ممالک خطای متوجه شد - و در شب چهارشنبه هفدهم شعبان
 (۸۰۷) هشتصد و هفتم در موضع اترار که از هموند تا آنجا هفتاد و شش فرسخ امت بفرمان
 نهرمان ایزد بیچون روی بجانب دارالملک بقا آورده رخس حیات بفسحت مرای جهان باقی
 تاخت - و نعلش عرش پایه آن حضرت بخطه سمرتند بشکوه که شایسته آن بزرگوار باشد
 رسانیدند - و در تاریخ ضبط مبین احوال آن جهان آرای گفته اند •

• رباعی •

ملطان تمر آنکه مثل او شاه نبود • در هفصد و سی و شش در آمد بجمود •

در هفصد و هفتاد و یک کرد جلوس • در هشتصد و هفت کرد عالم بدرود

آن ماه بقرآن سعادت توین را چهار پسر والا تدر بود - اول غیاث الدین جهانگیر میرزا - در اوایل
 سلطنت پدر بزرگوار خود در (۷۷۶) هفتصد و هفتاد و شش در سمرتند رحلت نمود - از دو پسر ماند

اول محمد سلطان که امیر صاحبقران اورا ولیعهد خود کرده بود - بعد از فتح روم در هفدهم شعبان (۸۰۵) هشتصد و پنجم در سوری حصار روم کوس رحلت زد - درم پیر محمد که بعد از رحلت برادر گرامی طغرای ولیعهدی بنام او مریلندی یافت - و حضرت صاحبقرانی در آخر عمر باطاعت و مملکت او وصیت فرمود - و دران زمان او حاکم غزنه و حدرد هند بود - و چهاردهم رمضان (۸۰۹) هشتصد و نه بر دمت پیرعلی تاز که یکی از امرای او بود درجه شهادت یافت - و داغ لعنت ابد بر پیشانی عمل آن هرام نعلک گذاشت - فرزند دوم حضرت صاحبقرانی میرزا عمر شیخ است که حکومت فارس داشت - و او هم در ایام حیات صاحبقرانی در ربیع الاول (۷۹۶) هفتصد و نود و ششم در پای قلعه خرماتو درگذشت - فرزند سوم جلال الدین میرانشاه میرزا است که مجملاً احوال سعادت اشغال او که درین مباحثه مقصود باذاتست مذکور خواهد شد - فرزند چهارم میرزا شاهرخ است که ایالت خراسان داشت - و در اکثر یورشها در رکاب پدر عالمقدار بود - بعد از حضرت صاحبقرانی باندک زمانه فرمانروای باسقلال شد - و ایران و توران و آنچه در تحت تسخیر حضرت صاحبقرانی بود در حیطه تصرف درآورد - چهل و سه سال در سلطنت کامرانی نمود - ولادت او روز پنجشنبه چهاردهم ربیع الآخر (۷۷۹) هفتصد و هفتاد و نهم است - و در صبح یکشنبه نوروز سلطانی بیست و پنجم ذیحجه (۸۵۰) هشت صد و پنجاه بعالم بقا شتابت *

جلال الدین میرانشاه

جلال الدین میرانشاه - جد ششم حضرت شاهنشاهی است - ولادت گرامی او در [۷۴۹] هفتصد و شصت و نهم بود - و در زمان حضرت صاحبقرانی حکومت عراق و عرب و عجم و آذربایجان و دیاربکر و شام داشت و چون حضرت صاحبقرانی بهند متوجه شدند این ممالک بالکل بعد از اتمام همه عالی او بود - چنانچه در لوازم معدلت و مبانای سلطنت دویقه نامرعی نگذاشت - روزی در شکار مرقوچ صحرائی را در تاختن گرفته برداشته بود که اسب زخم خورد - و میرزا از مرزین بزمین آمد - و آمیزه عظیم در هر روی رمید - اطباء و جراحان حاذق تدبیر و معالجات موافق بکار بردند - و مزاج شریف بصحت گراشد - لیکن غباری ازان گرد راه بر مرکز اعتدال طبیعی ماند - بعد از شفا شدن حضرت صاحبقرانی ابابکر میرزا که پسر کلاه میرانشاه بود خطبه و سکه بنام پدر عالیقدر کرد - حضرت میرزا اکثر اوقات در تبریز

میگذرانید - و جمیع مهمات سلطنت را میرزا ابابکر سرانجام میدود - و در بیست و چهارم ذیقعده (۸۱۰) هشتصد و دهم در محاربه قریبوسف ترکمان که در حوالی تبریز واقع شد شهادت یافت - و آنحضرت را هشت پسر بوده است ابابکر میرزا - الذکر میرزا - عثمان چلبی میرزا - عمر - خلیل - سلطان محمد میرزا - انجل میرزا - سیور غنمش ه

سلطان محمد میرزا

سلطان محمد میرزا - فرزند دولت‌پنوند میرانشاه است - والدۀ ماجده اش مهرنوش نام داشت از قوم نولاد قیا - میرزا همواره باینرا در خود میرزا خلیل در - مرقند می بوده اند - و چون میرزا خلیل بجانب عراق متوجه شده اند میرزا شاهرخ آنچه از مکارم اخلاق و شمایل علیّه او دریافتۀ بود بمیرزا الخ بیگ گفته اند - و جلای قدر ایشان بیان کرده اند - همواره میرزا در اعزاز و احترام کوشیده بآداب برادری سلوک میفرمود - و آنحضرت را دو فرزند معادتمند بود سلطان ابوسعید میرزا - و ملوچهر میرزا - و در بیماری که عالم را پدرود خواهند فرمود میرزا الخ بیگ بدرسیدن آمده اند - میرزا فرزند خود سلطان ابومعید را سفارش عظیم کرده اند - لاجرم پیوسته سلطان در سایه سلطنت و عاطفت میرزا کامیاب عیش و طرب بود - و بنظر تربیت و عظمت هر روز بر مدارج دولت و معارج اقبال متصاعد میشد - روزی یکی از مقربان بساط رالا که راه سخن داشت بموقف عرض رسانید که این پسر هم شما عجب خدمت بجد میکند - میرزا در جواب فرمودند که او خدمت ما نمیکند آداب جهانپانی و گیتی حثانی از صحبت ما فرا میگیرد - و الحق میرزا از روی کمال دید و دریانت بیان حال نموده اند ه

سلطان ابوسعید میرزا

سلطان ابوسعید میرزا - سعادت ولادتش در هشتصد و سی^(۱) بوده - در بیست و پنج سالگی برپرای سلطنت شد - و مدت هژده سال بفرمانروائی و کشورمکانی با استقلال اشتغال فرموده ترکستان و مادراء القهر و بدخشان و کابل و غزنین و قندهار و حدود هندوستان بتصرف در آرد - و در آخرها عراق نیز در حیطه تسخیر درآمد - و با چنین دولت بزرگ و مملکت عظیم که مرایه هزارگونه مستی تواند شد هشیار دل و بیدار مغز بوده از درویشان و گوشه نشینان همت می طلبیدند - و در (۸۷۲) هشتصد و هفتاد و دو میرزا جهانشاه بن قریبوسف حاکم آذربایجان که بدنع آذین حسن آق قویلو^(۲) رفته بود و از غایت بے پروائی و کمال بے تدبیری بدست او کشته شد

سلطان لشکر بر سر او کشید - آذون حسن هر چند در صلح زدن فایده نکرد - ناگزیر راهها را از آمد و شد غلّه نگاهبانی نمود - تا در اردو تحط عظیم پدید آمد بمرتبّه که چهارده شب احباب خامه جو نیافتند - بتقریب تحط سپاهی پراکنده شد - و آذون حسن در میدان جنگ غالب آمد - و بدارنج بیست و دوم رجب (۸۷۳) هشتصد و هفتاد و میوم بتقدیر ایزدی سلطان بدست مردم آذون حسن در آمده اند - و بعد از سه روز بدست یادگار محمد میرزا ابن سلطان محمد میرزا ابن بایسنقر میرزا بن شاهرخ میرزا که همراه آذون حسن بود داده است - و آن به حقیقت کم سعادت آن پادشاه بزرگ تدر را به بهانه خون گوهر شادیم که کدبانوی درلترای شاهرخ میرزا بود بدرجّه شهادت رسانیده است - و - مقتل سلطان ابو سعید - تاریخ این واقعه است •

عمر شیخ میرزا

عمر شیخ میرزا - پسر چهارم سلطان ابوسعید میرزا است - از سلطان احمد میرزا و سلطان محمد میرزا و سلطان محمود میرزا خردتر - و از سلطان مراد میرزا و سلطان اول میرزا و الخ بیگ میرزا و ابابکر میرزا و سلطان خلیل میرزا و شاهرخ میرزا کلانتر - ولادت آن والانزاد در سمرقند بتاریخ (۸۶۰) هشتصد و شصت بوده - سلطان ابوسعید میرزا اول کابل را بمیرزا داده بابایی کابلی را اتالیغ کرده رخصت فرموده بودند - بعد از آن بجهت طوی از دروگر گردانیده بودند - پس از انجمن جشن ولایت اندجان و تخت اوزجند بایشان داده اند - و امراد توپ مقرر ساخته تیمور تاش بیگ را اتالیغ گردانیده بولایت مذکور فرستادند - و سبب آنکه این ناحیت بایشان که ارشد فرزندان بودند عنایت شد قریب توجه در نگاهداشت ملک موروثی بود - و چون حضرت صاحبقرانی این ولایت را بفروزند گرامی خود عمر شیخ میرزا که بکار دانی متفرد بود ارزانی داشته بودند حضرت گیتی ستانی نیز این ملک را بمناسبت همنامی باپن والاخره عنایت کردند - آورده اند که حضرت صاحبقرانی مکرر میفرمودند که ما تسخیر عالم بقوت شمشیر عمر شیخ میرزا کردیم که او در اندجان نشست و در میان ولایت ما و دشت قبیچاق سید شدید شد - و باهتمام او در حفظ ثغور و ضبط حدود اهل قبیچاق نتوانستند که مریدی و غذا بردارند - و دست فتنه و فساد بگشایند - و ما بغیر خاطر کمزورت در جهان گشائی بستیم - و این شایسته تخت و تاج نیز آن ولایت را که حدود ماسانان بود بنوع ضبط فرمود که لشکر بیگانه را مجال عبور بآن حدود نشد - و یونس خان هر چند تدبیر انگیزت بران ولایت دامت نباتت - و بجهت آن ولایت خدشه آمیز و تفرقه

آشوبی نرמיד - آن فرخنده بخت بلند اختر سخن سخن و سخن گمتر بود - و توجه تمام باربابِ نظم داشت - و خود هم نظمی میگفت - و طبعش در نظم موافق بود - اما پروای شعر گفتن نداشت و غالب اوقات بکتاب نظم و تواریخ توجه میفرمود - و در ملازمت او اکثر شاهنامه میخواندند - و بغایت خوش صحبت و شگفته پیشانی و نیک سخاوت بود - و ابیات مناسب محل از کلام شعری پیشین بر زبان گرامی ارجاری میشد - همت بلند از لوحه حال او میتافت - و جمال اقبال از جبهه جاه و جلال او هودا بود - و در قواعد ملکداری و رعیت پروری و آداب فرمانروائی و معذلت گستری در ازمنه و اعصار معادل و مساهم نداشت - سخاوت را باشجاعت همزانو ساخته - و همت را با قدرت همنشین گردانیده - مسند آرای سلطنت بود - چنانچه یکبار کاروان خطا در طرف کوهستان شرقی اندجان فرود آمده بود - بر بنی عظیم بارید - و تمام کاروان را زیر کرد - چنانچه غیر از دو کس جان سلامت نبردند - چون این حادثه معلوم آن والاهمت عدالت منقض گشت و از فور جمعیت آن فائده آگاهی یافت باوجود احتیاج وقت مطلقا التفات بدان اموال ننمود - و ارباب دیانت تعیین فرموده آن مال فراوان را ضبط کرد - و باصحاب امانت و میانیت سپرد تا جمیع وارثان را از مواطین اصلی گرد آورده هر یک را بحق خود واصل گردانیدند - و حقوق جمیع اشخاص و افراد بمركز خود قرار یافت - همواره آن پادشاه درویش منقض بصحبت درویشان خدانشناس متوجه بود - و در بوزه همت از در دلهای خدا آگاه میکرد علی الخصوص بولایت پناه هدایت انتباه ناصرالدین خواجه عبیدالله که بخواجه احرار مشهور اند - و بعد از پدر عالیقدر در اندجان که بلی تخت ولایت فرغانه است زینت بخش مرید سلطنت گشت - و تاشکند و شاهرخیه و سیرام در تصرف آن راتشکوه بود - چند نوبت بر سر مقصد لشکر کشید - و چند بار یونس خان را که در یورت چغتای خان و الویس مغلخان بود و نسبت قرابت قریب داشت استدعا نموده آورد - و در هر بار که می آورد ولایت عطا میفرمود و باز بقریبات بمغلستان میرفت - و در نوبت آخر تاشکند را باو داد - و تا ایام تاریخ (۹۰۸) نهمد و هشت ولایت تاشکند و شاهرخیه در تصرف فرمانروایان چغتای بود - و خان الویس مغل بمحمود خان پسر کلان یونس خان تعلق داشت - تا آنکه سلطان احمد میرزا برادر عمر شیخ میرزا والی مروت و سلطان محمود خان مذکور با هم سخن یکی کرده بر سر میرزا لشکر کشیدند - از جانب جنوب آب خجند سلطان احمد میرزا و از طرف شمال سلطان محمود خان آمد - و درین اثنا تفرقه ناگزیر میرزا از یکمن تقدیر بوتوع پیوست *

و تفصیلش بطریق اجمال آنکه اخسیکت که باخسی مشهور است یکی از بلاد هفتکانه ولایت
فرغانه است - و میرزا عمر شیخ آنرا پای تخت خود ساخته بودند - و این شهر بر جرته عظیم
واقع شده عمارات آن همه بر سر جر امت - بحسب مرقشوت بتاریخ روز دوشنبه چهارم رمضان
(۸۹۹) هشتصد و نود و نه بحوالی کبوترخانه که بر یکی از ان عمارات بود نشسته بتماشای کبوتران متوجه
بودند که یکی از ایستادهای بارگاه حضور آگاهی یافتند از گسستن جر خبر داد - میرزا فی الحال
برخاسته یکپای را در کفش آدرده بودند و فرصت پای دیگر در آوردن نشد که آن جر از هم جدا
شد و آن سطح از پای افتاد - و میرزا بحسب صورت قدم در حوضی حقی نهادند و نظر بمعنی
ارتقا بارج علوی فرمودند - سن گرامی آنحضرت سی و نه بود - ولایت مسعود در سال (۸۹۰)
هشتصد و شصت بود در سمرقند *

پوشیده نماند که فرغانه از اقلیم پنجم است - و در کنار معمر و عالم واقع - شرقی آن کاشغر -
و غربی آن سمرقند - و جنوبی آن کوهستان مرحد بلخشان - و شمالی آن اگرچه پیش ازین شهرها
بود مثل المالیغ و الماتو و یانگی که بتارار مشهور است اما الحال اثری از روم و اطلال آنها
هم نمانده - غربی او که سمرقند و خجند است کوه ندارد - و غیر از اینجانب گذار بیگانه صورت پذیر
نیست - و دریای سیحون که بآب خجند مشهور است از میان شرق و شمال این آمده بسمت غرب
میرود - و از جانب شمال خجند و جنوب نذاکت که بشاهرخیه اشقهار دارد میگردد - و از آنجا
بطرف شمال میل کرده جانب ترکستان میرود - و بهیچ دریائی همراه نمیشود - و پایان ترکستان
در ریگستان فرو رفته غایب میگردد - و درین ولایت هفت قصبه واقع است - پنج بجانب جنوب
دریای سیحون - و دو بطرف شمال او - از قصبات جنوب اندجان و اوش و مرغیان و اسفهره و
خجند است - و از قصبات شمال اخسی و کاشغان - آن گوه یکتای سلطنت را هم بر و پنج دوختار
بود - بزرگترین پسران گرامی حضرت گیتی مدانی فردوس مکنی ظهیرالدین محمد بابز بادشاه
بودند - بعد از ان بدو سال خردتر جهانگیر میرزا بود از فاطمه سلطان از امرای تومن دوم مغل -
و سیوم ناصر میرزا بدو سال خردتر از جهانگیر میرزا - مادر عصمت مرهتش از اندجان بود
غنیچه جی امید نام - و از همه دختران عفت قباب کلانتر - خانزاده بیگم همشیر و عینی حضرت
گیتی مدانی فردوس مکنی پنجسال از ایشان کلا بودند - دران هنگام که شاه اسماعیل صفوی اوزبک را

(۲) نسخه [۱] جرمیه [ب] جر - (۳) نسخه [۱ ب] ترازو [ط] اطراز - (۴) نسخه

[۱ ب] دوح ط [کاشان - (۵) نسخه [۱ ب] دیان [ج ط] یونان -

در مرو زید کرد آن پسر نشین محقه عفت در مرو بودند شاه اسمعیل احترام نموده با عزاز بهیار در قندز پیش حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی فرستاد. و بعد از ده سال ملاقات حضرت گیتی ستانی و انج شد - حضرت گیتی ستانی میفرمودند که در وقت آمدن ایشان من و محمدی کولکناش روبرو رفتیم - بیگم و نزدیکان ایشان نشناختند هر چند تصریح کردیم - بعد از مدتی بجای آوردند - دختر دیگر مهر بانو بیگم خواهر عینی ناصر میرزا هشت سال از حضرت فردوس مکانی خرد بود - دیگر یادگار سلطان بیگم - مادرش آغا سلطان غنچه جی بود - دیگر رضیه سلطان بیگم - مادرش مخدومه سلطان بیگم که قراقرز بیگم میگویند - و این هر دو دختر بعد از فوت میرزا عمر شیخ متولد شده بودند - و از آنوش آغا دختر خواجه حسین دختر شده بود در سفر من رحلت نمود *

حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی ظهیرالدین محمد بابر پادشاه غازی

پادشاه چاربالش هفت منظر - شهریار سماوی سرور علوی انهر - بلندی بخش همت بلند - سعادت افزای طالع ارجمند - آسمان حوصله زمین و تار - شیردل ایلیم شکار - عالی فر و الاشکوه - بیدار منظر دانش پیروزه - مقدر هر بر موات - رفیع تدبیر قوی دولت - در بادل گوهر نژاد - پادشاه درویش نهاده - معتمد نشین سلطنت حقیقی و مجازی - ظهیرالدین محمد بابر پادشاه غازی - گوهر عنصرش مورد آثار عظیمه و هم عالییه بود - بے تعینی و آزادی با تقید علو شان و سطوت عظمت از لایحه اطوار او برتر ظهور میداد - فقر و فزای جنیدی و بایزیدی با شکوه و همت سکندری و فردوسی از ناصیه احوال او میگذشت - ولادت مقدس آنحضرت در ششم محرم (۸۸۸) هشتصد و هشتاد و هشت از بطن مقدس و خدای مطهر انتخاب عفاف گرامی نژاد تغلق نگار خانم شریف وقوع گرفت - و این گوهر عیان دولت و درج آسمان اقبال از انوار سعادت طلوع نمود - و آن عصمت معجز عفت طلیحان دختر دوم یونس خان و خواهر بزرگ سلطان محمود خان بود - و نسب عالی آن عصمت پدیده برین نمط امت تغلق نگار خانم بنت یونس خان بن دیرس خان بن شیرعلی اوغلان بن محمد خان بن خضر خواجه خان بن تغلق تیمور خان بن السیفوفا خان بن دواخان بن براق خان بن بیسون تووا بن موطنان بن چغتای خان بن چنگیز خان - و مولانا حمامی قراقرز در تاریخ ولادت اشرف گفته *

* شعر *

چون درخش محرم زاد آن شه مکرّم • تاریخ مولدش هم آمد - شش محرم

هرچند این تاریخ از غرایب اتفاقات و فکر را دران گنجایش نیست اما غریب تر آنکه ای تاریخ از شش حرف که نزد اهل حساب عدد خیر است فراهم آمده و لفظ شش حرف و نقش عدد خیر نیز دو تاریخ ظهور این عنصر مقدس از مکملین غیب میگردد - و یکی از غرایب جوهر حرورش آنکه آحاد و عشرات و مئات آن در یکمرتبه واقع شده - و بر تسویم ملوک اطوار اشارت نموده - بدیع ذاتی که چندی از ارباب غیبی درو بدیعت نهاده اند امثال این بدایع در باب اوری میدهد - قدر اولیای کبار ناصر الدین خواجه احرار بزبان فیض آثار خود اعم گرامی این مسعود طالع بظهور الدین محمد تهیه فرموده اند - و چون بزبان ترکان این لقب گرامی از بزرگی قدر و رفعت منزلت لفظی و معنوی بآسانی جاری نمیشد باین نیز نام نامی آنحضرت مقرر شد - و آنحضرت اعظم و ارشد فرزندان عمر شیخ میرزا اند - در درازده سالگی روز سه شنبه پنجم رمضان (۸۹۹) هجری قمری در خطه دلگشای اندجان بر سر پر سلطنت و تخت خلافت نشستند - و آن قدر مشقت و توبه که در مهم تسخیر ممالک آنحضرت را پیش آمده کم پادشاه را رد نموده باشد - و آن مقدار دلبری و دلاوری و توکل و تحمل که آنحضرت بنفس نفیس در معارک و مخاطرات خود را داشته اند مقدور بشرنیست - در وقتی که واقعه ناگزیر حضرت عمر شیخ میرزا در اخی روی نمود حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی در چارباغ اندجان کامیاب عیش بوده اند - روز دوم این واقعه سه شنبه پنجم رمضان خمر جانکاه باندجان آمد - در ساعت صبح قلع اندجان شدند - در محفل رسیدن بدروازه شیرم طغانی جلوه آنحضرت را گرفته بجانب نمازگاه روان شد که بطرف اوزگند و آن دامن کوه ببرد بخمال آنکه سلطان احمد میرزا باقتدار و شوکت تمام می آید مبدا امرا غدری نسبت بآنحضرت اندیشیده ولایت باو مسلم دارند - اگر از حرام نمکی آن مردم ولایت از دست رود وجود اقدس آنحضرت ازین مهلکه نجات یابند بجانب طغانیان خود انچه خان یا سلطان محمود خان مقدم گرامی ازانی دارند - امرا ازین معنی آگاه شده خواجه محمد درزی را (که از بابریان و قدیمیان حضرت عمر شیخ میرزا بود) پیش آنحضرت فرستادند که دغدغه توهی که بخاطر اقدس راه یافته بود برآورد - موکب عالی بنمازگاه رسیده بود که خواجه محمد برکاب بوس والا مشرف شد - و بمقدمات معقوله آنحضرت را مطمئن باطن ساخته عنان عزیمت را مذهب طغ ساخت -

(۲) نسخه [ط] هرچه ازین تاریخ از غریب اتفاقات ذکر را گنجایش دران نیست . (۳) همچنین در هر نسخه [د] بیرم . (۴) نسخه [هـ] محمد . (۵) نسخه [ج] مروزی .

چون با یک اندجان نزول معادت فرمودند جمیع امرا و ارکان دولت بشفرب ملازمت عالی مشرف شدند - و بنوید انواع تربیت کامیاب گشتند - سابقاً ایراد یافته بود که سلطان احمد میرزا در سلطان محمودخان اتفاق نموده بر مر عمر شیخ میرزا می آیند درینولا که بحسب سرنوشت آسمانی قضیه ناگزیر واقع شد و بدو بنیق ایزدی جمیع ارکان دولت از خور و بزرگ (که بر یکرنگی و یکجهتی اتفاق نموده بودند) بر نگاهبانی قلعه لوازم جد و مرام اهتمام بجای آوردن گرفتند سلطان احمد میرزا اروا بنیه و خچند و مرغیان که از ولایت فرغانه است گرفته بچهار گروهی اندجان فرود آمد - هرچند ایچی فرستاده در صلح زدند قبول نکرده بدشتر فرود آمده - اما چون تائید غیبی همواره فریب حال این دردمان ابدی بودند امر در اندک فرصتی بسبب زور استحکام قلعه و یکجهتی امرای صاحب قدرت و سوج و با در اردوی میرزا و سقط شدن ایمان از نشستن بذاک آمده از داعیه های سابق مایوس شد - و صلح گونه در میان آورده بذاکمی برگشت - و از جانب شمال دریای خچند که سلطان محمودخان متوجه شده بود آمده اخعی را قبل کرد - جهانگیر میرزا برادر آنحضرت و جمعی کثیر از امرای اخلاص اندیش آنجا بودند - خان چند مرتبه جنگ الفداخت - امرای اخعی تروق دات پسندیده کردند عاقبت کار خان نیز کاره نساخته از بیمار گئی که عارض او شد ازین خیال باطل عنان تاب شده بولایت خود باز گشت - و آنحضرت بقوت همت باند و طالع ارجحند مظفر و منصور شدند - و آن گیتی ستارها مدت یازده سال در ماروا الذهر بسلطین چغتای و اوزبک فبردهای عظیم روی داد - سه نوبت بشعشع تیغ صاعقه آزار و شعل عقل جهافتاب فتح مورتند فرموده اند - یک در سال (۹۰۳) نهصد و سه از بایسنغر میرزا پسر سلطان محمود میرزا (که از اندجان آمده) به نیروی اقبال و لمعان شمشیر تسخیر فرمودند - فتح دوم از شیبک خان در سال (۹۰۴) نهصد و شش - و سوم بعد از کشته شدن شیبک خان در سال (۹۱۷) نهصد و هفده - چون مشیت الهی در اظهار گوهر یکنای حضرت شاهنشاهی بود و میخواست که اقلیم هندوستان را کامیاب سازد و آنحضرت را در ملک غربت بمراتب کامرانی و کام بخشی رساند در دیار خود و موطن اصلی که جمیع ملازمان صادق است ابواب کلفت بر روی روزگار آنحضرت گشاده آنچنان ساخت که به پیچوج بون آنجا لایق ناموس دولت ندیدند - ناگزیر با معدود متوجه بدخشان و کابل شده اند - چون بدخشان رسیده اند تمام مردم خردشاه که والی آنجا بود بخدمت شتافته اند - و خود نیز بیچاره شده بملازمت پیوسته - باوجود آنکه این بددولت مرهلقه باعتدال بود که بایمنغر میرزا را شهید کرده - و میل در چشمان سلطان محمود

میرزا کشیده بود - و این هر دو میرزا عمزادهای آنحضرت میشدند - و در هنگام ماحیقرانی که عبور موبک^(۱) عالی آنحضرت در بدخشانت شده بود آثار^(۲) آرزومی و نامردمی از بظهور آید بود - درینوقت که چهره اعمال در آئینه مکافات دید و دولت ازان به سعادت رومی گردانید آنحضرت از کمال مردمی و فرط جوانمردی در مقام انتقام نیامده حکم فرمودند که از اموال خود آن مقدار که اختیار کند برگیرد و بخراشان رود - او پنج شش قطار خچر و شتر از موضع آلات و طلاآت و دیگر نفایس اجناس بار کرده بجانب خراشان رفت - و حضرت گیتی منانی فردوس مکانی تسبیح ولایت بدخشان فرموده متوجه کابل شدند - و دران وقت محمد مقیم پسر ذوالنون ارغون کابل را از عبدالرزاق میرزا بن الغ بیگ میرزا بن سلطان ابوسعید میرزا (که عمزاده حضرت گیتی منانی فردوس مکانی میشد) گرفته بود - طغنه نصرت راوات انبال شونده متعصب شد - و بعد از چند روز امان خواسته با مال و اموال بقندهار پیش برادر خود شاه بیگ رخصت یافت - کابل در اواخر ماه ربیع الاول سنه (۹۱۰) نهصد و ده بدمت اولیای دولت ابد پیوند درآمد - بعد ازان آنحضرت در (۹۱۱) نهصد و یازده متوجه تخخیر قندهار شدند - و قلات که از مضامات قندهار امت مفتوح گشت - و از آنجا بجهت مصالح ملکی نخرج عزیمت قندهار نموده جانب جنوب آن توجه نمودند - و قبایل افغانان سواسنک و اتاغ تاخته بکابل مراجعت فرمودند *

مبادی این سال زلزله عظیم در حدود کابل واقع شد - فصلهای قلعه و اکثر منازل بالای حصار و شهر انقاد - و خانههای موضع بیمغان^(۳) تمام از هم ریخت - و سنی و سه مرتبه در یک روز زمین جنبید - تا یکماه شب و روز یکدو مرتبه زمین در تزلزل بود - و اماس عمر بهیاره از مردم فرو ریخت - در میان بیمغان و بیکتوت پارچه زمین که عرض او یک کت باشد انداز باشد بریده یک تیر انداز بایان رفت - و از جای بریده چشمها پیدا شد - و از احتراغ تا میدان که قریب شش فرسنگ بوده باشد زمین آنچنان شکست که بعضی از اطراف او برابر نیل بلند شده بود - و در آغاز زلزله از سر گوهها گردبادها برخاست - و در همین سال در هندوستان نیز زلزله عظیم عام شد - و از سوانج این ایام آنست که شیک خان لشکر فراهم آورده اراده توجه خراشان نمود - سلطان حسین میرزا جمیع نرزدان خود را جمع ساخته متوجه دغ او شد - و حید افضل پسر میر سلطان علی خواب بین را با همدستی قدوم گرامی حضرت فردوس مکانی فرستاد - و آنحضرت در محرم (۹۱۲) نهصد و دوازده

* (۲) همین است در هرنه نسخه اما این عبارت نزد اهل زبان هر آینه موجب ریشخند باشد تعجب است از ابو الفضل علامی که با آن تتبع اینچنین نویسد و ترجمه زبان هندی کند - اهل زبان اینجا چنین نریسند که عمزادهای آنحضرت بوده اند یا میباشند و عمزاده بوده یا بوده است یا میباشد - محمد طاهر نصر آبادی اصفهانی در احوال قاسم خان نوشته که همدان جهانگیر پادشاه بوده (۳) نسخه [ب د] لعلان *

بمؤملک او متوجّه شده عزیمت خراسان نمودند - و در اثنای راه در حدود کهمرو خبر فوت سلطان حسین میرزا رسید - حضرت فردوس مکانی رفتن حال را بهتر از سابق دانسته بر خلاف کنش اهل روزگار متوجّه خراسان شدند - و پیشتر از آنکه مؤملک عالی بخراسان رعد باتفاق کوتاه اندیشان نامعالمه فهم از فرزندان میرزا بدیع الزمان میرزا و مظفر حسین میرزا را بر تخت سلطنت نشانده بودند - دوشنبه هشتم ماه جمادی الاخری - الی مذکور آنحضرت را در مرغاب بمیرزایان ملاقات واقع شد - و باستدعای ایشان بهرات نزول سعادت فرمودند - و در فرزندان میرزا آثار رشد و درایت مشاهده فرموده معارفت مؤملک عالی را لایق حال دانسته در هشتم شعبان این سال متوجّه دارالملک کابل شدند - و در کوههای هزارجات خبر رسید که محمد حسین میرزا و دات گرد - و غلت و ملطان منجر برلاس جمعی از مغلانرا که در کابل مانده بودند بطرف خود کشیده و خان میرزا را ببرزگی برداشته کابل را بفرستادند - و در میان مردم عوام این خبر را شایع کرده اند که بمران سلطان حسین میرزا نعمت بحضورت فردوس مکانی غدر اندیشیده اند - ملا بابای بشاآفری و امیر محیب علی خلیفه و امیر محمد قاسم کوهر و احمد یوسف و احمد قاسم که حراست کابل بایشان موقوف بود در لوازم قلعه داری اهتمام دارند - بمحرم استماع این واقعه پرتال و ادبیارا بجهانگیر میرزا که مدرسه بیماری داشت پیرده با معدومده از عقبه هندوکوه که پرتوف بود بصعوبت تمام گذشته سحری بر سر کابل رسیده اند - مخالفان هر یکی از مولیت صیت قدوم مؤملک عالی بگوشه اختفا خزیدند - حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی اول مرتبه پیش شاه بیگم مادر کلای سیدی خود - (که باعث برداشتن خان میرزا بودند) آمده و زافوی ادب بر زمین نهاده ملاقات فرموده اند - از روی تمکن و وقار و بزرگمنشی از راه عرفان در آمده بحسین ادا و اطفای سخن عوض نموده که اگر مادرش بفرزندش شفقت خود را خاص گرداند فرزند دیگر را چه گنجایش رسیدن وجه حدّ سر از حکم پشیدن باشد - و فرموده اند که دیدار بوده ام و راه بسیار آمده ام - سر در کنار بیگم نهاده بخواب رفتم - و برای تسلی بیگم که بس مضطرب و متوحش بود افواج مهربانها بظهور آوردند - و هنوز خواب نروده بود که مهرنگار خانم [که خاله زاده آنحضرت باشد] آمدند آنحضرت بصحبت برخاسته ایشانرا دریافتند - محمد حسین میرزا را گرفته آوردند - و آنحضرت از آنجا که معدن مررت بودند جانبخشی فرموده رخصت خراسان دادند - و بعد از آن خانم خان میرزا را همراه گرفته پیش آنحضرت آوردند - و گفتند ای جان مادر برادر گناهکار ترا آورده ام - اشارت چیهست - آنحضرت

(۲) در نسخه [ا] مظفر حسین بدون واو • (۳) در نسخه [ج] لفظ غلت خط کشیده • (۴) در نسخه [ج] ناعری [و ح] شاعر •

خان میرزا را بلطف در کنار گرفته انواع نوازش و پرورش نمودند - و بعد از آن بدوین و رفتن مخیر ساختند - خان میرزا از نهایت شرمندگی بودن خود قرار نتوانست داد - رخصت تندهار گرفت - و این قضیه نیز در همان سال واقع شد - و بعد از سال دیگر بقندهار متوجه شده اند - و بحاکم آنجا شاه بیگ ولد ذوالنون ارغون و محمد مقیم برادر خرد او مبارزه عظیم واقع شد - و خان میرزا سعادت ملازمت دریافت - و آن حضرت قندهار را بذاصر میرزا که برادر خرد جهانگیر میرزا بود عنایت فرموده بکابل نزول ارجال فرمودند - و شاه بیگم و خان میرزا را ببخشاش رخصت دادند - و او بعد از سرگذشت بسیار زبیر رازی را کشت - و حکومت بدخشان با استقلال بحوزه تصرف او درآمد - و همواره تارک سعادت بر زمین فرمانبرداری میبود - تا آنکه در سال (۹۱۹) نهصد و شانزده مسمری فرستاده معروض داشت که شاه بیگ خانرا کشته اند مناصب آنست که باینجانب نهضت فرمایند - بنابراین در شوال این سال بغیروی تودل نهضت عالی فرمودند - و با اوزبکن مبارزات عظیم بتوابع بدوخت - و همواره فتح و نصرت و عنان موکب عالی بود تا بار سوم مناصب شهر رجب (۹۱۷) نهصد و هفده بدوخت و فیروزیه سمرقند را تسخیر فرموده اند - و هشت ماه بقرومانروایی آنجا سایه گستر بوده اند - و در صفر (۹۱۸) نهصد و هزدهم در کول ملک بعید الله خان جنگ عظیم در بدوخت - و با آنکه فتح شده بود فاکاه بشعبه آسمانی چشم زخم رسید - و عنان جذبه جهان بود بحصار منعطف ساختند - بار دیگر باتفاق نجم بیگ در پای قلعه غجدوان با اوزبک نبرد فوری دست داد - و نجم بیگ کشته شد - و آنحضرت متوجه کابل شدند *

دیگر بالهام غیبی رفتن ماروا الهی را بطرف کرده تسخیر ممالک هندوستان را پیش نهاد همت والا ساختند - و چهار نوبت بتسخیر هندوستان متوجه شده اند - و بجهت سذوح دواعی مراجعت فرموده اند - بار اول در شعبان (۹۱۰) نهصد و ده از راه بادام چشمه و جلدابک از خدیو گذشته بعجم نزول ارجال نموده اند - در آنجا بایبری (که کتابت ترکمن نگاشته خامه صدق نگار آنحضرت) نوشته اند که چون از کابل بشش منزل در راه کرده بآدینه پور رسیده شد ولایت گرم میر و نواحی هندوستان که هرگز دیده نشده بود بمحور رسیدن عالم دیگر در نظر آمد - گیاه و درخت برش دیگر - و خوش و طپور آن بطرز دیگر - راه و رسم ایل والوس بوضع دیگر - حیرت روی داد و فی الواقع جای حیرت بود - بامر میرزا از غزنین درین منزل بعز بساط بوسی استعمار یافت - در منزل جم مجلس گفتش منعقد شد که موکب عالی از دریای سند (که مشهور به نیلابست) بکدام گذر رسیده بگذرد -

بشروعی بعضی چغتایان گذشتن سند در توقف افتاد بجانب کبک توجه فرمودند - بعد از تاخیر کبک بنگش و نیوز را تاخیزند - و از آنجا عیسی خیل رفته بچند منزل در ظاهر تریله (که قصه ایست بر کنار آب سند از توابع ملتان) ریاات انبال نزل فرمود - و کنار دریا گرفته بچند منزل مخیم انبال شد - و از آنجا بخدر کئی نزل اجال روی نمود - و پس از چند روز غزنین مقر موکب دولت گشت - و در ماه ذیحجه صاحب کابل بمقدم عالی رونق گرفت - بار دوم موکب معلی در ماه جمادی الاولی (۹۱۳) نهصد و سیزده از راه خرد کابل متوجه فتح هندوستان شدند - از نواحی مندر اول بغر و شیوه رفته از ناموائقی رای همراهان مراجعت دعت داد - و از غرنگر و نورگل نیز عبور واقع شد - و از کز در جاله نشسته باردوی ظفر قرین رسیده برای بادبغ ظل انضال بر صاحب کابل انداختند - و بر منگ که بر بالای بادبغ واقع شده تاریخ این عبور بفرموده آنحضرت کفده اند - و هنوز آرزو غیبی هست - و تا این زمان اولد عالی نواز حضرت صاحبقرانی را میرزا میگفتند - درین تاریخ فرمودند که آنحضرت را پادشاه گویند - و در شنبه چهارم ماه ذیقعد این سال همایون خال بر پستی ارک کابل ولایت باسعادت حضرت جهانبانی جنت آشیانی اتفاق افتاد - چنانچه در جدول تفصیل رقم پذیر خواهد شد - مرتبه میوم روز شنبه غره محرم سال (۹۲۵) نهصد و بیست و پنج که جانب بجز متوجه بودند در انانی راه زلزله عظیم شد - امتداد آن تا نیم -اعت نجومی کشید - و سلطان علاءالدین سوادى معارض سلطان و هی سوادى باسعادت ملازمت مقرب شده - و باندک زمانه قلعه بجزر بتصرف در آورده بخواجه کلان بیگ را مولانا محمد صدر که از اعظم ارکان دولت میرزا عمر شیخ بود عنایت فرمودند - و خواجه مذکور را نسبت غریب بآنحضرت بوده است - شش برادر او در نیکو خدمتی جان خود را در قدم رضا و خشودعی آن حضرت نثار کرده اند - خواجه خود از مرط عقل و فراست ملاظور نظر خاص حضرت گیتی ممانی فرودس مکنی بود - چون آنحضرت را یورش ولایت سواد و تسخیر یوسف زئی پیش دید ضمیر انور بود طاروس خان برادر خرد شاه منصور (که کلانتر خیل یوسف زئی بود) دختر او را آردن زبان عجز و انکسار گشود - و عصرت غله نیز دران مساکین و حوش روی داده بود - و در اصل یورش هندوستان نیز در ضمیر جهانگشای تبصیر داشت - عنان عزیمت از حواد باز گردانیدند - هر چند امتداد و سرانجام سفر هندوستان نبود امرا هم برین یورش راضی نبودند مشعل همت افروخته بظلمت زدائی حواد هندوستان متوجه شدند - مباح روز پنجم شنبه شانزدهم محرم با اسب و شتر و پرتال از آب عبور کرده اردوی بازاری را

(۲) نسخه [ه] و باقی • (۳) نسخه [و] دهنیر (۴) نسخه [ج] کن [و] دکن [ح] لکن •
(۵) در بعضی نسخه باد نی •

بجایگاه گذرانیده بغیر یک کچھ کوت نزول اجمال فرمودند - از بہیرہ ہفت کردہ جانب شمال کویہمت کہ آنرا در ظفرنامہ و غیرہ کوجرد نوشتہ اند آن موضع مخیم معاکبر اقبال گشت - آنحضرت در کتاب واقعات نوشتہ اند کہ تا این تاریخ وجہ تسمیۃ این کوہ ظاہر نبود عاقبت معلوم شد کہ دیرین کوہ از نسل یک پدر دو خیل مردم بودہ اند یک قبیلہ را جود میگفتند و دیگر را جنجورہ - و بہمت دلاسامی عبدالرحیم - قارلی را بہیرہ فرستادند کہ کسی دھمت تظارل دراز نکند - و آخرهای روز خود بدولت و اقبال در شرقی بہیرہ بر گذار آب بہت نزول فرمودند - و چہارصد ہزار شہرخی مال آن از بہیرہ گرفتہ بہندوبیگ عنایت فرمودند - سربراہی این ولایت برای رژیں ار قرار گرفت - و خوشاب بشاد حسن چہرہ بکمک ہندوبیگ مقرر ساختند - و ملامرشد را برسالت پیش سلطان ابراہیم ابن سلطان سکندر اودی کہ پنج شش ماہ شدہ بود کہ بجای پدر فرماندہی ہندوستان میکرد فرستادند کہ نصایح ارجمند بنماید - در تلخاں حاکم لاہور الپچی مذکور را نگاہداشتہ از کمال نادانی بے ذیل مقصود باز فرستاد - جمعہ دوم ربیع الاول خبر تولد فرزند معادت پیوند آمد - چون متوجہ تسخیر ہندوستان بودند تفرال گرفتہ بموجب الہام غیبی ہندال نام نہادند - یکشنبہ یازدہم ربیع الاول بہت مصالحہ ملکی ہندوبیگ را بصرائجام بہیرہ وداع کردہ خود بصوب کابل مراجعت فرمودند - و پنجشنبہ حلب ربیع الاول کابل مستقر سرپر خلافت گشت - و در شنبہ بیست و پنجم ربیع الآخر ہندوبیگ از بے پروائی بہیرہ را گذاشتہ بکابل آمد •

تاریخ توجہ نوبت چہارم بنظر نیامدہ همانا کہ درانہ یورش تسخیر لاہور فرمودہ مراجعت نمودہ اند - و از تاریخ فتح دیپالپور (کہ بتقریب در قیدِ حطور خواہد آمد) معلوم میشود کہ در (۹۳۰) نہصد و سی ہودہ امت چون ہر کارے در گرو وقت خوئے امت جمال این مطلب در جلاب توقف میدود - و سمت رائی امرا و ناہمپائی برادران حبیب ظاہری میگشت - تا آنکہ مرتبہ بنجم برہمنوی توفیق ایزدی و سپہالاری اقبال اہلی روز جمعہ غرقہ صفر (۹۳۲) نہصد و سی و دو کہ نیراعظم در برج قوس رایات انوار انراخہ بود بطالعہ کہ ظلمت شکلب مواد عالم تواند شد بای عزمت در رکاب توکل اعتصام آوردہ متوجہ تسخیر ہندوستان شدند - میرزا کامران را در قندھار مسلم داہتہ خبرداری کابل نیز بار تفویض فرمودند - و چون این یورش نتج شد فتح بر فتح و اقبال بر اقبال رمی داد - لاہور و بعضی بلاد عظیمہ ہندوستان در تصرف اولیای دولت قاہرہ بود - و ہفدہم صفر کہ باغ رفا مخیم سادات اقبال شدہ بود حضرت جہانبانی جت آشپانی

نصیرالدین محمد همایون از بدخشان با لشکر خود آمده بعزیمات بوس مشرف شدند - و خواجه گلان بیگ هم از غزنین درین روز معادت آستان بوسی دریانت - و غره ربیع الاول این حال از آب سند نزدیک کچه کوت عبور نموده شان واجب دیدند - درازده هزار سوار ترک و تاجیک و سوداگر و غیر آن بقلم عرض در آمد - و از بالای جیلیم از آب بهت سرور واقع شد - و نزدیک بهلول پور از آب چناب عبور مرکب عالی اتفاق افتاد - و روز آدینه چهاردهم ربیع الاول در ماهیت سیالکوت لوامی ظفر شمع انراشتند - و بخاطر جهان پیرای قرار یافت که سیالکوت را ویران ساخته در بهاولپور آبادان سازند - و درین ایام پیوسته از مخالفان خبر می رسید و چون آنحضرت بکلانور نزول اقبال داشتند محمد سلطان میرزا و عادل سلطان و سایر ملازمان درگاه که بحراست لاهور قیام داشتند بشرف زمین بوس کامیاب معادت شدند - روز شنبه بیست و چهارم ربیع الاول قلعه ملوت بدست اولیای دولت ناهره مفتوح شد و اموال و املاک بدست افتاد و کتابهای غازی خان که درین قلعه بود آوردند - بعضی را آنحضرت جهانپائی موصفت فرمودند - و برخی را بقندهار ارمغانی کامران میرزا ساختند چون بمصامع علیه رسید که حمیدخان حاکم حصار فیروزه از آنجا بقدم جرات درسه منزل پیشتر آمده یکنهه هیزدهم جمادی الاولی که موکب والا از انباله کوچ کرده در کنار کولی فرود آمده بود حضرت جهانپائی نصیرالدین محمد همایون را برادر رخصت فرمودند - و امیر خواجه گلان بیگ و امیر سلطان محمد دولدی و امیر ولی خان و امیر عبد العزیز و امیر محب علی خواجه خلیفه و از امرای دیگر که در هندوستان مانده بودند چون هندو بیگ و عبد العزیز محمد علی جنگ جنگ و جمعین دیگر از خاصان درگاه را ملازم رکاب ظفر انتساب فرمودند - بین که از اعیان امرای هندوستان بود درین روز بدولت آستان بوس متغیر شد - و حضرت جهانپائی بهمعنائی بخت بیداره و همراهی اقبال بلند بانداک توجهی لوامی فتح برانراشتند - روز دوشنبه بیست و یکم همین ماه بمقتدر موکب عالی شتافتند - آنحضرت حصار فیروزه را باتواع و لواحق که یک کرور باشد و یک کرور نقد دیگر در جلدوری این فتح که مقدمه فتوحات بی اندازه بود آنحضرت جهانپائی عذایت فرمودند - و بطایعه سعادت کوچ بکوچ پیشتر متوجه شدند - و پیوسته خبر می رسید که سلطان ابراهیم بابک لک سوار و هزار فیل پیش می آید - و نزدیک مرادیه مخیم اقبال شده بود که حمید علی ملازم خواجه گلان بیگ که بر زبان گیری رفته بود آمده بعرض والا رسانید که دود خان و حاتم خان با پنج شش هزار سوار از اردوی سلطان ابراهیم جدا شده پیشتر می آیند - بظاہر آن

روز یکشنبه هفدهم جمادی الاخری چنین تیمور سلطان و محمد سلطان میرزا و مهدی خواجه و عادل سلطان با تمام مردم جرانغار که سلطان جنید و شاه میرحمید و قتلقدیم بودند راز غول هم یونس علی و عبد الله و احمدی و کته بیگ و جمعی دیگر را تعیین فرمودند که پایمردی نموده دمتبردی بانجماعت خون گرفته نمایند - و این بهادران نبرد طلب و دلاوران معرکه جوس تند و تیز رفته بعد از آکین جنگ و روش پیگار بران فرقه مظفر و منصور شدند - و جمعی کثیر را امیر کردند - و گروه عظیم را ببق شمشیر و باران تیر هلاک ساختند - حاتم خان را با هفتاد کس دستگیر کرده زنده بدرگاه عالی فرستادند - و در آردوی معلی بدیاساریدند - و حکم جهانگشای شرف نفاذ یافت که گردونها سامان نمایند - و امتداد علی قلی مامور شد که بروش رزم ارباب را زنجیر و خام گاو که بصورت ارغچی ساخته بودند با یکدیگر اتصال دهند - و در میان هر دو ارباب شش و هفت توره تعبیه سازند - تا تفنگ اندازان بفرای خاطر تفنگ توانند انداخت - و در پنج شش روز این معنی سامان یافت - تا آنکه روز پنجشنبه سلج جمادی الاخری بشهر پانی پت همای دولت بانجنگ اقبال مایه گستر گشت - و معروف عساکر بآئین شایسته مرتب آمد - برانغار اشکر منصور در شهر و محله واقع شد و ارباب و تورها که ترتیب بانده بود پیش غول استقرار گرفتند - جرانغار بخندق و درختان استحکام پذیرفت - سلطان ابراهیم بالشکری گران در شش گروهی شهر عرصه نبرد آراسته بود - چون هفتاد در پانی پت اتفاق انعامت افتاد هر روز جوانان سیاه و پیوان کارگاه بکار آردوی مخالف رفته با بیداری از لشکریان غنیمت بچنگ پیوسته غالب می آمدند - تا آنکه جمعه هشتم رجب سلطان ابراهیم بالشکر گران و فیلان پر شکوه متوجه معرکه معلی شد - و حضرت کبکی ستانی نیز افواج قاهره ترتیب دادند و میدان معرکه را بصوف اربچیان پیراستند *

معارفه حضرت کبکی ستانی فردوس مکانی

با سلطان ابراهیم و ترتیب صفوف نبرد *

چون مهدی کارساز خواهد که تدارک شکستهای پیشین نماید بکامروائی تکلیفی مشاق گذشته فرماید - مقدمات آنرا ترتیب دهد - و اسباب آنرا هرانجام نماید - از انجمله آمدن سلطان ابراهیم بقصد پیگار و نوج آراستن حضرت کبکی ستانیت که باوجود کثرت مخالف و قلت موافق چون تلبیه ایزدی همراه و اقبال روز انزول در پیش یون باخاطر مطمئن و دل آرمیده توسل بفتح بی منت نموده بترتیب صفوف توجه عالی فرمودند - غول را بوجود ذات مقدس زینت بخشیدند - بردست راست غول که ترکان آنرا دن غول نامند چنین تیمور سلطان و سلیمان میرزا و امیر

محمدی کوكلدش و امیر شاه منصور برلاس و امیر یونس علی و امیر درویش محمد حاربان و امیر عبد الله كتابدار قرار یافتند - و بر دست چپ غول که ترکان مول غول گویند امیر خلیفه و خواجه میر میران صدر و امیر احمدی پروانچی و امیر تردی بیگ برادر کوچ بیگ و محب علی خلیفه و میرزا بیگ ترخان را مقرر فرمودند - برانغار بحسن تدبیر و بفرشکوه حضرت جهانبانی جنت آبدانی شایستگی پذیرفت - و امیر خواجه کلان بیگ و سلطان محمد دلدی و امیر هندو بیگ دولی خازن و پیرقلی سیستانی در رکاب دولت ایشان بوده آرایش بخش رای و شمشیر گشتند - جرانغار محمد سلطان میرزا و مید مهدی خواجه و عادل سلطان و سلطان چندک برلاس و خواجه شاه میر حسین و امیر قلقلی قدم و امیر خان بیگ و امیر محمد بخشی و دیگر بهادران نامی قرار یافتند - و هراول خسرو کوكلدش و محمد علی جنگ جنگ بود - و امیر عبدالعزیز بخدومت طرح مقرر شد - در اوج برانغار ولی شرمسار و ملک قاسم و بابا قشق با مغانش بتولقمه متعین گشتند - و در اوج جرانغار قراقرزی و ابوالحمد نیریزه باز و شیخ علی رشین جمال و تنگری تلی مغول بتولقمه قرار یافت - چنانچه راه و رم داوران کارزار و بهادران تیغزن بود پای استقلال در عرصه نبرد محکم ساخته در مقام ثبات ایستادند و بهام جانمندان و مصاص خون آشام داد شجاعت و شهامت دادند • شعر •

دلبران میدانند پا کرده سخت • میدان درآموخت زایشان درخت

تا آنکه بعد از حملهای عظیم و مدتهای قوی تائیدات آسمانی همعنان قلب و جذاج موکب عالی شد و توفیقات ازلی باعث فتوحات مدرک گشته شکست بر مخالفان افتاد - و فتح عظیم از جانب ارادای دولت ابدی اعتصام روی نمود - سلطان ابراهیم نادانسته در یک گوشه بقدر رسید - و جمعی کثیر از افغانان علف تیغ قهرمان اقبال، پادشاهی شدند - و این قوایل شهرمندان عدم بیدرقه همراه منصور و مشعل تیغ جهانگشای بمنزلگاه فناپیوستند - و قریب بقالب سلطان ابراهیم در یک گوشه پنج شش هزار کس کشته افتاده بودند - آفتاب عالمآب یک نیرزه وار صحت ارتفاع گرفته بود که شعله رایت اقبال شعله امروز نبرد شده آغاز مصادمه و مقاتله اتفاق افتاد - و نیم روز نصیم صبح نصرت و شمال بهار فیروزی وزیدن گرفت - شرح این فتح بزرگ که کارنامه اقبالیست چگونه در حوصله بیان گنجد - و خردمندان قادر سخن بچه آئین از عهده تقریر برآید که از وسعت آباد اندیشه بیزیرفت - در زمانی که سلطان محمود غزنوی بهندوستان آمد خراشان در تصرف داشت - ملوک ممالک مرفق و دارالمرز و خوارزم فرمان پذیر او بودند - و بهادران از یک لک بیش بود -

و هندوستان يك فرمانروائی با استقلال نداشت - رایان و راجها جایجا پای ثبات افشوده با یکدیگر اتفاق نداشتند - و سلطان شهاب الدین غوری با مدد بیست هزار سوار جوشن بوش برگشتوان دار به تسخیر هند آمده - درانوقت نیز درین سواد اعظم یک فرمانروائی که مستقل توان گفت نبود - و خراسانرا اگرچه برادر او سلطان غیاث الدین داشت از گفته او بیرون نبود - و حضرت صاحبقرانی در هنگام فتح هندوستان در عرصه همانه بعضی میاه فرمان داده بودند - مولانا شرف الدین علی یزدی میگوید که طول یمال آن حضرت که جای ایستادن نوکران امت شش فرسخ بود - و بنخمن سپاهیان صاحب تجربه تشخیص یافته که هر فرسخی درازده هزار سوار احاطه میکند - پس سواى نوکر هفتاد و دوهزار سوار بوده باشد - و عرضش که محل ایستادن نوکر نوکرت در کوه بوده - و مخالف ایشان متوخان دوهزار سوار و صد و بیست نبل داشته امت - و باین حالت از اردوی ظفرترین حضرت صاحبقرانی جمع کثیر اندیشه ناک بوده اند - و آن حضرت دغدغه در سپاه خود تفرص نمروده از بعضی کوه اندیشان کم همت هرنهای نامناصب شنیده اند - و بخیروی همت خسروانه بجهت اطمینان خطاظر شرایط احتیاط مرعی داشته فرمان دادند که از شاخهای درخت فراروی لشکر منصور حصار ساختند - و در پیش آن خندق گذند - و از پس آن از تمر گاو و گاو میش بسیار بمقابل یکدیگر داشتند - گردنهای ایشان بچرم گاو بهم بستند - و خار خشک بهیار از آهن ساخته بودند - مقرر شد که پیاده روان آندرا نگاه دارند - تا هنگام حمله و در آمدن نیلان بسر راه اندازند - و همراه حضرت گیتی ستانی فردوس مکنی (که چهارم گیتی نوازان هندوستان است) درون فتح بزرگ (که از جلال عطیات والی ایزد است) از سواهی و غیر آن از دوازده هزار زیاده نبود - و غریب تر آنکه ولایت آنحضرت بدخشان و تندهار و کابل بود - و باز از ان ولایت فایده (مند) عاید نمیشد که مدد خرج لشکر تواند یود - بلکه در محافظت بعضی از سرحدات بجهت دفع مخالفان و دیگر مصالح ملکی خرج از دخل زیاده می شد - و با مثل سلطان ابراهیم (که نزد یک یک سوار و هزار نبل جنگی داشت و از بهیوه تا بهار در تحت تصرف او بود و حکومت خلاصه ممالک هندوستان بے مخالف و منازعه بر نهج استقلال می نمود) بعضی توفیق غیبی و فرط ثابید آسمانی این کار شگرف را بدش برده اند •

کاهنایان فرخ حومه از تسمین و آفرین این کارنامه ادوار عاجز اند - آری ذات مقدس که حامل نور جهان افروز حضرت شاهشاهیست اگر مصدر این امور گردن چه درر باشد - و بالجمله

حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی از طلوع انوار فتح آگیله پیدشانی را بخاک سجده شکر جلا بخشیده عالمیانرا بانعام عام ملا دادند - و اولیای دولت قاهره را در اطراف و اکناف ممالک بدستور شایسته روان ساختند - و گارس (که برهم عالیقه ملاطین کشورگشایی که به نیروی طالع بلند هندومتان را تسخیر نموده اند نفروقی تواند کرد) فتح حضرت جهانبانی جنت آشیانی امت که ببرکت وجود سعادت پیوند حضرت شاهنشاهی در عرصه مهرند واقع شده امت - چنانچه بشرح و بهسط رقم زده کنگ بیان خواهد شد کم با سه هزار کس از مژل سلطان مکندر سور که از هشتاد هزار کس زیاده داشت امتخلاص هندومتان فرموده اند - و ازین بدیع تر کارنامه اقبال جهان آرای حضرت ظل الهی است که بقائید ایزدی هندوستانرا با اندک مریدی از دعت چندین مران گردن کش چنان بر آورده اند که زبان روزگار در چگونگی بیان آن لالمت - چنانچه مجمله ازان در جای خود رقم پذیر خواهد شد *

* شعر *

گرم بخت آمید واری دهد * فلک فرصت و وقت یاری دهد

بکرمی هنگامه راستان * طرازم همه داستان داستان

درین جدل دیر پایندگان * کشم نقش از بهر آیندگان

در همانروز فتح بموجب فرمان پادشاهی حضرت جهانبانی جنت آشیانی و امیر خواجه کلان بیگ و امیر محمد کوکلتاش و امیر یونس علی و امیر شاه منصور برلاس و امیر عبدالله کتابداز و امیر علی خازن بایلغار بصوب دارالملک آگره (که پای تخت سلطان ابراهیم بود) نهضت نمودند که محافظت خزان نمایند - و اهل شهر را (که از ردای ایزدی اند) باشاعت انوار معدلت اطمینان بخشند - و سید مهدی خواجه و محمد سلطان میرزا و عادل سلطان و امیر جنید برلاس و امیر قلق قدم حضرت دهلی رخصت یافتند که خزان و دغابین آنجا را پاس داشته رعایا و سکنه آن نواهی را بنوبد عاطفت پادشاهی امتعالت نمایند - و همدان روز فتحنامهها نوشته مصحوب برودان اقبال روانه کابل و بدخشان و قندهار ساختند - و خود بدولت و سعادت روز چهارشنبه دوازدهم شهر مذکور در دارالملک دهلی نزل اجلال فرمودند - و آدینه بیست و یکم اینماه بر دارالسلطنت آگره چتر اقبال برافراشته ظلمت ندای آن حوان و رونق بخش آن فضا شدند - و جمیع خرد و بزرگ ممالک هندومتان از مراحم و عواطف پادشاهی نظر اختصاص یافتند - و از شمول عطوفت والا رالده و اولاد و اتباع سلطان ابراهیم را مشمول غایت ساخته اموال و خزاین خاصه ایشانرا

بایمان مرحمت فرمودند - و امانه آن هفت لك تنگه سیورغال از مكرم اشفاق بوالده ار مقرر شد - و همچنین اقربای او بر واتب و رطایف و ادرات پادشاهانه کامیاب شدند - و عالم پراکنده را جمعیت تازه و آرامشی شایسته روی داد - و حضرت جهانبانی جنت آشیانی (که پیشتر بدارالحافظه آگه نزول اجلال فرموده بودند) المام (که هشت مقال وزن داشت و بنحویں مبصران جوهرشناس بهای آن نصف خرج روزمره ربع مسکون بود و میگفتند که این المام از خزانه سلطان علاءالدین بود که از اول بکرماجیت راجه گوالیار بدمت او درآمده بود) پیشکش کردند - و حضرت گیتی ستانی بجهت خاطر گرامی ایشان قبول نموده باز بایشان عطا فرمودند *

روز شنبه بیست و نهم رجب ابتدای دیدن و بخشیدن خزاین و دانی (که گرد آورده چندین سلاطین بود) نمودند - هفاداك تنگه سفیدی بحضرت جهانبانی مكرم شد - و يك خانه خزینه به آنكه تحقیق مخزونات او نمایند اضافه انعام فرمودند - و بامرا بتفاوت مراتب و درجات مناصب از ده لك تا پنج لك تنگه نقد بخشیدند - و تمامی یك جوانان و سایر ملازمان زیاده از حالت و رتبت خود بصلات و انعامات اختصاص یافتند - و جمیع اهل معادت از خرد و بزرگ بنوازشهای گرامی کامیاب گشتند - و هیچکس از اردوی معلی تا اردوی بالاری از نصیبه داور بهره نماند و جهت درحات ریاضی کامکاری که در بدخشان و کابل و قندهار بودند بترتیب و تفضیل از نقد و مجلس برتر ارمانی جدا ساختند - چنانچه بگرامان میرزا هفده لك تنگه - و به محمد زمان میرزا پانزده لك تنگه - و همچنین بمسکری میرزا و همدال میرزا و تمامی مخدرات حرم عصمت و دراری آسمان خلافت و همگی امرا و ملازمان غائب از بهاط حضور بقدر لیاقت از جواهر نفیسه و اقمشه نادره و زر و رخ و سفید مقرر گردانیدند - و برای جمیع منتقدان دودمان معلی و منتظران عواطف پادشاهی (که در سمرقند و خراسان و کاشغر و عراق بودند) انعامات گرامی فرستادند - و بمشاهد قدیمیه و مزارات متبرکه خراسان و سمرقند و دیگر حدوت و نذر و هدایا ارسال داشتند - و فرمان شد که تمامی متوطنان کابل و صدوره و رملک و خوست و بدخشان از مرد و زن و خرد و کلان یک شاهرخ رمانند - چنانچه جمیع طوایف خواص و عوام از خوان احسان آنحضرت بهره مند شدند *

* شعر *

ز افشاندن دست گوهر نثار * نشاط نو انگشت در روزگار
خوشمت ارمانی که آید ز دور * که مه بر زمین ریزد از چرخ نور

و مقرر امت که دادار جهان آرا چون خواهد که نفاعتِ جوهرِ یکی از برکشیدهای خود را ظاهر گرداند کارهای غریب پیش آورد - تا از روی قول و فعل در چنین حالتِ مردآزمائی به ثبات پائی و درز بندی در خواطرِ همگان جلوهرگر آید - از آنجمله این سائنحه غرابت انتمامت که با وجودِ نفع چنان در بخشایش چنین قلتِ مجانمت عمتِ عدمِ موانعتِ اهلِ هند گشت - و سپاهی و رعیت از اختلاط اجتناب مینمود - اگرچه دهلی و آگره در حیطه تصرف در آمده بود اما اطراف و جوانب را مخالفان داشتند - و قلعه‌های نواحی اکثر متمرکان ضبط کرده بودند - حصانِ منیل قاسمِ منبلی داشت - و در تنوعِ بدانه نظام خان کوسِ مخالفت میزد - و میوات را حصانِ میواتی محکم ساخته علمِ مخاصمت می افراخت - و دهولپور را محمدزیتون محکم نموده دیمِ مغازعت میزد - و حصارِ گوالیار را قنار خان مارنگ‌خاننی (مستحکم داده بود - و رامپری را حسین خان لوهانی - و ائاره را قطب خان - و کالپی را عالم خان محافظت مینمود - و مهارد را (که منصل با آگره امت) مرغوب نام غلام سلطان ابراهیم مضبوط میداشت - و قنوج و حائربلان (که آنطرف دریای گنگ واقع شده‌اند) در دستِ افغانان بود بسرکردگی نصیر خان لوهانی و معروف فرملی که با سلطان ابراهیم نیز مخالفت و مغازعت داشتند و بعد از واقعه سلطان ابراهیم بسیاری از ولایات دیگر را قابض شده بدور کوچ پیش آمده بهار خان پسر دریاخانرا بادشاه برداشته سلطان محمد لقب کرده بودند و درین حال که عرصه آگره متخیم مرادقات اقبال شد افراطِ گرمی هوا و شائبه موم و وبا ضمیمه کوفه حوصلهای اردوی معنی گشت - و جمیع کثیر از توهم ناخردمندانه قرار نمودند - و از ظهور ارباب خلاف و نامازگاری هوا و ناروانی راهها و دیورمدین سوداگران تغنی معیشت و فقدان اجناس بدین آمد - و کار بر خلاق دشوار شد - اکثر امرا قرار بانقال از هندوستان بکابل و آنحدود دادند - و بیکه جوانان بسیاری ترک این ممالک گفته رخصت رفتند - اگرچه اکثر امرای قدیم و کهنه سپاهیان سخنان غیر ملایم در حضور و غیبت میگفتند و بعبارت و اشارت مقدّماتی که مرضی خاطر مقدس نباشد بظهور می آوردند اما حضرت گیتی سنانی که بدریغی و پردباری یگانه بودند - تعامل نموده بانظام ممالک اشتغال داشتند - تا از مخصوصان و تربیت کردن‌های آنحضرت که از ایشان چشمداشت دیگر بود حرکات بیمزه کهنه عمل روزگار بظهور آمدن گزشت - علی‌الخصوص احمدی پسرانچی و ولی‌خازن - و غنچه‌آزاده خواجه کلان بیگ (که در جمیع معارک رهبراتب

(۲) نسخه [ح] و رامپری (۳) نسخه [چ] بوهانی [ح] نوحانی (۴) نسخه [ج] نوحانی .
 (۵) نسخه [ح] قوماهی (۶) نسخه [ح] بهار (۷) نسخه [چ] قرار دادند .

خصوصاً درین یورش هندومتان سخنان مردانه عالی همگانه میگفت (رایی او برگشت - و طرز اد دیگرگون شد - از همه بدشتر چه به تصریح و چه بکنایت در ترک این مملکت مبالغه داشت عاقبت آنحضرت اعیان دولت و ارکان مملکت را طلبیداشته انواع نصایح خرد پسند (که طمعای مشهور معادت نواند بود) فرمودند - و مخطورات ایشان که متضمن چندین مخطورات بود از پرده خفا بیرون دادند - و مکرر بر زبان آندس رانندند که اینچنین ملکه که بچندین سعی و اهتمام بدست آورده باشیم باندک تعب و کلفتی که روده از دست دهیم نه رسم جهانگیران عالم و نه آئین مایر هوش پذیران دولتند است - شادی و غم و فراخی و تنگی باهم میباشد - چون اینهمه محنت و صعوبت بکنایت انجامیده یقین که راحت بهوسات بمقدار آن روی خواهد نمود - باید که اعتنا بمجمل متدین توکل نموده دیگر ازین تسم سخنان شورانگیز و همه انرا نگویند - و هر که میل رفتن ولایت داشته باشد و خواهد که جوهر عقیقه خود را ظاهر مازد مضایقه نیست ببرد - و ما تکیه بر همت والا که مویذ بنائید ایزد بهمت کرده بودن هند را در خاطر مقدس مصمم ساخته ایم - آخر کار همه ارکان دولت به از قامل و تدبیر قبول و اذعان نمودند که حق سخن آنست که حضرت پادشاه فرمودند - سخن پادشاه پادشاه سخنانست - و از مغز دل و مضمین جان مرزبان بر زمین حکم و فرمان نهاده بر اقامت قرار دادند - و خواجه کلانرا که بر رفتن ولایت از دیگران گویتر بود رخصت آنحدود فرمودند - و ارمغانی و موغات (که بجهت شاهزادهای کامکار و دیگر خاصان درگاه جدا کرده بودند) همراه او گردانیدند - و غزنین و گردیز و هزارچه سلطان مسعودی در جایگیر او مقرر شد - و در هندوستان هم برگشته کهرام عنایت فرمودند - و میر میران نیز رخصت کابل یافت - و در روز پنجشنبه بیستم ذی حجه خواجه مذکور رخصت شد نه رفته همانجا باشد - و از صحایف بیانات پیدامت هر نیکواندیشه اقبالمند که کار را بمشورت خردستان نماید هر اینه بخوبیترین وجه بمراستب علیه رسیده کامیاب درامت شود - و مرآت این معنی از برای ارامی حضرت گیتی منانی فردوس مکنایست که در چنین تذبذب ضوابط سیاهی و افزونی مختلف نرمل بهمت کشور گشایسته و توکل بعنایت خداوندی کرده روی توجه برگشان کار و حصول مراد گماشته شهر آگوه را که مرکز ولایت هندوستان است معتقد سر بر خلات فرمودند - و به نیروی تدبیر و شجاعت و فروغ دان و دهش انتظام اشتات این ولایت دادند - چنانچه رفته رفته بعدایر از امرای هندوستان و سران و سروران این ممالک آمده شرف خدمت دریابندند - از انجمله شیخ گهورن دولت ملازمت دریابست - و ثانی هزار کس

(۲) نسخه [ز] منبر عام (۳) نسخه [ج] اسباب و نسخه [ح] این لفظ نیست •

نامی را رحيله شده بعذبه علیه آورد - و هر کدام زیاده از حالت خود رعایتها یافت - دیگر فیروزخان و شیخ بایزید و محمود خان لوحانی و قاضی جیا (که از سرداران نامور بودند) شرف خدمت دریافته بمقام نایز گشتند - بقیروز خان از جوینور یک کردور تنگه و چیرزه جایگزین مقرر شد - و شیخ بایزید از ولایت اوده یک کردور نامزد گشت - و بمحمودخان از غازی پور نود لک تنگه - و بقاضی جیا از جوینور بیست لک تنگه تنخواه شد - و در اندک فرصتی بواسطه امن و فراغت و در اعیان عیش و عشرت پدید آمد - و امباب کمرانی چنانچه شایسته دولت ابدی پورنه باشد آماده گشت - و از عید شوال چند روز گذشته بود که در دار الخلافه آگره در خانهای سلطان ابراهیم جشن عظیم داشتند - و داد خوشدلی داده گنجینه انعام در دامن عامه خلایق ریختند - و ولایت منیل در مواجیب حضرت جهانبانی مقرر داشته اضافه مرکب حصار فیروزه (که سابقاً بجلدوی آنحضرت مقرر شده بود) ساختند - و بوکالت آنحضرت امیر هندو بیگ بحکومت آنخورد نامزد شد - و چون باین آمده محاصره قلعه منیل نموده بود امیر مذکور و ننه بیگ و ملک قاسم و بابا تقه با برادران و ملا اباقی و شیخ گهور را با سپاهیان میان دو آب بایلغار فرستادند - بجمع ده پیش لشکر ظفر قریب میرفتند بدن بچنگ پیش آمد و شکست خورد - و چون آن حرام نمک شور بخت سعادت ملازمت دریافته از بدنهای پشت داده بود دیگر روی بهبود ندید •

کنکاش نمودن حضرت گیتی ستانی و گرفتن حضرت

جهانبانی بپوش شرق رویه بر ذمه اخلاص خود •

چون حضرت گیتی ستانی فرزند مسکنی در دار الخلافه آگره کعبه و کام بخش بوده خاطر جهانگشا را از انتظام ممالک مفتوحه برداشتند و موسم باران (که بهار هندوستانست و زمان طراوت و نصارت بانبساط دوستان و نشاط باغ و بوستان) گذشت و هنگام جلوه کشور گشایان و جولان باد پایان درآمد * با خردمندان آگاهدل و دلوران جلالت ملکش (که در بساط حضور بودند) حرف بورخی هرتی بجهت دفع لوحازیان که قریب پنجاه هزار حوار از تنوچ پیشتر آمده اندیشههای تباہ داشتند با غرب رویه بجانب رانا سانکا و احتیصال او که بعضی قوی شده بود و بتازگی حصار کهنه را بقبض خود در آورده کله گوشه نخوت کج می نهاد و آهنگ نغنه و فساد داشت در میان آوردند - و بعد از کنکاش بامرامی عظام و امنای کرام رای دولت پیرای بران قرار گرفت که چون رانا سانکا همیشه عراض بکابل میفرستاد و لب اطاعت را دست آویز خود ساخته دم نیکو خدمتی میزد و

ازینکه چلدها عرصه داشت او نیامد یا قلعه کهندار را از حسن ولد مکن (که هنوز بمعدات زمین بوس مشرف نشده) گرفته نا درلتخواهی او مشخص نمیشود - بالفعل بجانب او نباید شدت - و مردم کاردان فرستاده برچگونگی احوال او پیش ازین مطلع باید شد - و تا ظهور حقیقت کار او دنی لوهانیانرا مقدم داشته بجانب شرق نهضت کرد - رای جهان آرای چنان اقتضا فرمود که بنفس نفیس متوجه این مهم عالی شوند - درین اثنا حضرت جهانبانی که نهال اقتدارش در رباض آمل سربلند بود بموقف عرض رسانیدند که این خدمت اگر بعهده من مقرر شود امید چنانست که باعثضای اقبال روزافزون پادشاهی این پادشاهچه پسند خاطر اقدس تواند بود بتقدیم رمد - آنحضرت را این التماس بغایت پسندیده آمد و بشگفتگی روی و گشادگی پیشانی درجه قبول یافت و بجهت بدوامت و اقبال حضرت جهانبانی باین لائق نطق همت باقدام خدمت بستند - حکم گیتی مطاع شرف نفاذ یافت که عادل سلطان و محمدکوکلناش و امیر شاه منصور برلاس و امیر قتل قدم و امیر عبد الله و امیر ولی و امیر جان بیگ و بدرتلی و امیر شاه حسین (که بتسخیر دهوپور و آنحدود تعیین شده بودند که آن ولایت را از محمد زینون گرفته و سلطان جنید برلاس مدینه بر سر ریخته روند) در رکاب ظفر قرین حضرت جهانبانی باشند - و کابلی احمد قائم بقدرغن مامور شد که امرا را در قصبه چنڈوار بمعبر والای آنحضرت رساند - و مید مهدی خواجه جاگیردار اناوه و محمد سلطان میرزا و سلطان محمد دولتی و محمد علی جنگ جنگ و عبد العلی میر آخور یا مایر صاحبکار (که بدینج فطسب خان افغان که در حدود اناوه علم مخالفت می افراخت متعین بودند) نیز در ملازمت آنحضرت مقرر شدند - روز پنجشنبه هیزدهم ذیقعده بصاعت بعد قرین از دارالخلافه آگره برآمده در سه کردهی شهر نزول اقبال نمودند - و از انجا کوچ کوچ متوجه پیش شدند - و نفیحات بهار فتح و فیروز و نسائم مرغزار نصرت و اقبال روز بروز وزیدن گرفتند - نصیر خان که در جاجمو لشکره فراهم آورده نشسته بود از بانزده گروهی رایات نصرت اقتوان قرار نمود - و از آب گنگ گذشته بولایت خروید درآمد - و مرکب عالی نیز روی توجه بخروید آورد - و آن دیار را بلطف و تهر سرانجام نموده عنان عزیمت بجانب جونپور منعطف داشت - و جونپور و آنحدود را بداد و دهش معمور و مرتبه گردانیده در لوازم ملک متانی و ملکهاری بنور عقل پیر و قوت بخت جوان کوشش فرمودند - و هنگام مراجعت نزدیک دلمو فتح خان «روانی» (که از امرای بزرگ هندوستان بود و پدر او از حطان بهرام خطاب اعظم همایونی داشت) بشرف ملازمت حضرت جهانبانی پیوست - او را برامات

سید مهدی خواجه و محمد سلطان میرزا بدرگاه گیتی پناه روانه ساختند - و او بنابر سعادت شتافته بنیایات خسروانه خلعت افتخار در بر گرفت - و موجب پدرش بدر مقرر شد - و یک کرور و شش لک تنگه زیاده ازان تنخواه یافت - اگرچه از ساد لوحی آرزوی آن داشت که بخطاب پدر مرعز شود اما خطاب خان جهانی ممتاز ساخته بجایگیر رخصت فرمودند - و محمد دوغان بحرش بدرام ملازمت سرمرازی یافت - و حضرت گیتی خانی در دار الخلافه آگره بصورت و معنی کامگار و کام بخش بودند - تا آنکه در محرم (۹۳۳) نهصد و سی و سه از کابل خبر بهجت اثر رسید که از حتر عظمی و مهد علیا مام بیگ والد ماجد حضرت جهانیانی فرزند گرامی شرف ولادت یافته - حضرت گیتی خانی او را محمد فاروق نام نهادند - ولادتش در بیست و هشتم شوال سنه نهصد و سی و دو واقع شده بود - و در نهصد و سی و چهار پیش از آنکه بنظر عطوفت پدید پادشاهی منظور گردد این جهان را پدرود کرد •

ذکر بعضی از سوانح این سال سعادت انصال و خبر طغیان رانا سانکا و وصول حضرت جهانیانی بحضرت گیتی خانی •

روز چهارشنبه بیست و چهارم صفر فرمان طلب بزام حضرت جهانیانی مادر شد که چونپور را ببعضی امرا پیروز خود بزرگترین وقتیه دریافت سعادت حضور نمایند که رانا سانکا با لشکر گران از هندو و مسلمان فراهم آمدند قدم جرأت پیش نهاده است - و باین خدمت محمد علی ولد مهتر حیدر رکن ارتعین شد - و درین سال نظام خان حاتم بواژه بوسیله خدمت منبع البرکات امیر ربیع الدین مغوی آمدن زمین وس نند - و قلعه بیانه را باولهای درایت قاهره سپرد - و تاجران نیز گوالیار را پوشکش نموده شرف آستان پس دریافت - و محمد زیتون نیز دهلولور را بمقام عتبه جلالت پیروز اختیار ملازمت نمود - و هر کدام فراخور اخلاص و عقیدت مشغول الطاف پادشاهی شده از موادم حوادث بیغم گشتند - و خانزدهم ربیع الاول سال مذکور مادر سلطان ابراهیم بوسیله وارچیان تصدع کرده بود بخیر گذشت - و بدانندشانرا این خیال خام ناگوار افتاد - و بحرار رسیدند - چون فرمان غایت بحضرت جهانیانی رعید شاه میرحمید و امیر سلطان جذب بلاس را بحکومت چونپور مقرر نموده قاضی حید را که از تربیت یافتگان حضرت گیتی خانی بود بمعاضدت این دو امیر گذاشته متوجه اتمام اوزار خلافت شدند - و شبنم بازید را بارده تعیین فرمودند - و بنابر آنکه عالم خان کالپی را داشت و تدارک مهم او بصلح یا بجنگ از ضروریات تدبیر ملک بود مرور عمارت منصور را بصوبه کالپی انداختند - و بمقدمات امید و بیم او را در سلک بندگان

در آورده در رکابِ نصرتِ اعظم خود بدرگاه گیتی یثا آوردند - و در ساعتِ مسعودِ روزِ یکشنبه سیم شهرِ ربیع الثانی در چهارباغ دارالخلافه آگره (که بهشتِ بهشت موصوم و بقایای تربیت یافته بهارِ دولت و اقبال بود) بعبادتِ ملازمتِ حضرت گیتی ستانی مشرف شدند - و در همین روز خواجه دوست خاند از کابل آمده بقلعی اکرام معزز گفت - و درین ایام پیوسته از مهدی خواجه که در بیانه بود عرایض می آمد - و از شورشِ رانا مانکا و پای جرأت نهادن او به بیگار خبر می رسید .

مصاف نمودن حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی

برانا مانکا و ربابات فتح افراختن •

درآمدند که خود را (که این روز جهان آرا تاجِ سلطنت معنوی بر فوق عزت او نهاده است) بزرگ داشته در امتثالِ اوامر آن خدیو خدائی اهتمام نماید هرآینه نقد آرزوی او در کنار نهند . و کار او از اندیشه مختصر عادت یاب روزگار برتر ساخته کامیاب دین و دنیا گردانند - و نمونه این امر بدیع حالِ نصرت ترین حضرت گیتی ستانی فردوس مکانیست که هر چند دولت افزون هوشمندی زیاده شد - و هر چند امباب معنی بهیار فراهم آمد فروغِ هشیاری بیشتر تانت - پیوسته بجناب کبریای احدیت ملتجی بوده در داد و دهش و انتظام مهام ملک گیری و ملکداری حرمی از شاهراه عقل تجاوز نفرمودند - و درین روز (که رانا مانکا بجمعیت و شجاعت خود مغرور شده سودایِ نخوت در دماغ او پیچیده و بدست آغاز کرده پا از دایره اعتدال بیرون نهاد - و بقدیم دلبوری و دلآوری نزدیک آمد) آنحضرت همچنان عنایت خاص اینک را حصار ساخته از هجوم عام اندیشه بخود راه نداده متوجه دفع آن غلوه بخت پریشان روزگار شدند - و روز دوشنبه نهم جمادی الاولی بعزم استیصالِ این فتنه از دارالخلافه آگره کوچ نموده در نواحی شهر مرادفات عظمت منصوب ساختند - و اخبار متواتر رسید که آن سیه روزگار با لشکر گران حوالی بیانه را تاخته است - و جمعی (که از قلعه بیانه بیرون آمده بودند) تاب مقاومت نیاورده برگشته اند - و لشکر خان جنگجو به شهادت رسیده - و امیر کتک بیگ زخمیست - درین منزل چهار روز توقف نموده روز پنجم نهضت فرمودند - و در عزم مندهاگر که در میان آگره و سرریختن نزول اجلال اتفاق افتاد - در خاطر خطیر گذشت که درین نودینی آبه بزرگ (که پناه اقبال را وفا کند) در غیر تصبیه سگری (که بعد از ادای شکر این خدمت حضرت گیتی ستانی آنرا معجم ساخته شکری بشین منقوط نام نموده اند و الحال بدمین دولت روز افزون حضرت شاهنشاهی باهم نچسور که نتج بخشی دلهاست مشهور است) آبه دیگر

(۲) نصح [د] سبه بخت (۳) نصح [ز] شکر خان (۴) نصح [د] میگری است •

نهان نمیدهند - دور نباشد که لشکر مخالف سرعت نموده این آب را متصرف شود - بنابراین اندیشه مناسب روز دیگر تأیید عظمت متوجه فتحپور شدند - و امیر درویش محمد هاربا را جهت تعیین جای درختخانه پیشتر فرستادند - امیر مذکور در نواحی کربل فتحپور (که غدیر صفت پهناور و آبگیر صفت دریا صفت) جای مناسبه قرار داد - و آن عرصه دالگه مخیم مرادات فتح و نصرت شد - و از اینجا کهان بطلب مهدی خواجه و سایر امرا که در بیانه بودند شتافتند - و بیک مدیر ملازم حضرت جهانبانی و جمعی از نوکران خاص خود را جهت زبانگیری فرستادند - صبحگاه فرستاده رسیده بموقف مرض رسانیدند که لشکر مخالف از بخار یک گروه پیشتر فرود آمده است که مسافت مابین هوده گروه باشد - و در همین روز مهدی خواجه و محمد سلطان میرزا و سایر امرا (که در بیانه بودند) آمده بدرات آتانبوس رویند شدند - درین ایام هر روز میان فرارون چپقلشها میشد - و بهادران کارطلب داد دستور داده مورد آفرین پادشاهی میشدند - تا آنکه روز غنچه دیزدهم جمادی الثوری (۹۳۳) نصد و سی و سه در نواحی موضع خانو از مرکز بیانه حوالی کوه (که در دوزخه مخالفان مخیم مرادات اجل بود) رانا مانکا با لشکر گران قدم پیش نهاد

و آنحضرت در واقعات خود مرقوم کاک بیان فرموده اند که بقاعده هذرمقان (که یک لک ولایت را صد هزار و گزیرا ده هزار سوار اعتبار میکنند) ولایت رانا مانکا بدو هزار رسید بود که جای یک لک سوار باشد - و بیارسه از سران و سرداران نامور (که هرگز در هیچ معرکه یکی از ایشان تبعیت و امداد او نکرده) فرمانبرداری او نموده ضمیمه لشکر او شده بودند - چنانچه حاکم ای-مین و حاکم پور و غیر آن سی هزار سوار را ولایت داشت - و راول اودی سنگه پاکری دوازده هزار سوار - و حسن خان میروانی حاکم میوات دوازده هزار سوار - و بهارمل ایدری چهار هزار سوار - و نریت هاذا هفت هزار سوار - و ستردی کهچی (۹) هشت هزار سوار حاکم جرهل - و پرم دیو حاکم میرته چهار هزار سوار - و نرسنگه دیو چوهار چهار هزار سوار - و محمود خان والد سلطان حکندر اگرچه ولایت نداشت اما بامید سروری املاف ده هزار سوار را با خود همراه ساخته بود که مجموع جمعیت گروه مخالف بدر لک و یک هزار سوار رسید. بده

چون آمدن مخالفان بمصامع علییه رسیده بترتیب عساکر نصرت متأثر اشتغال نمونده - موبک خاص پادشاهی در غول متعین شد - و دولت راصف آن چین دیمور سلطان و میرزا سلیمان

(۲) نسخه [ح] پیشاور (۳) نسخه [ج] جنگا (۴) نسخه [ح] صلاح الدین (۵) نسخه [ا] پربت
(۶) نسخه [ز] کهچی (۷) نسخه [ح] ببرم دور (۸) نسخه [ز] کشیده (۹) نسخه [ج] ح [د] سی
راست قول (۱۰) نسخه [ا] حسین تیمور - و نسخه [ج] حسن تیمور

و خواجه دومت خازند و یزنس علی و شاه منصور برلاس و درویش محمد ساربان و عبداللہ کتابدار و دوست ایشک آقا و جمعی دیگر از امرای عظام مقرر شدند - و بردست^(۴) چپ علاؤالدین بن سلطان بهلول لودی و شیخ زین خوانی و امیر محبت علی ولد نظام الدین علی خلیفه و تردی بیگ برادر توچ بیگ و شیرانگن ولد توچ بیگ و آرایش خان و خواجه حسین و جمعی دیگر از ملازمان ملطنت و ارکان دولت قرار گرفتند - و برانگار بوجیه دولت پیرای حضرت جهانبانی آراسته شد - و در یمین نصرت مکین حضرت جهانبانی قاسم حسین ملطان و احمد یوسف اوغلاقی و هندو بیگ توجین و خسرو کوکلتاش و قوام بیگ اردو شاه و ولی خازن و قراقوزی و پیدرقلی سیحمانی و خواجه بهلوان بدخشی و عبدالشکور و جمعی دیگر از بهادران تهور آیین تعیین شدند - و بر یحار ظفر قرین حضرت جهانبانی میر همه و محمدی کوکلتاش و خواجگی احد جامدار نامزد گشتند - و در برانگار از امرای هندو حمتان مثل خان خانان و دلار خان و ملک داد کرانی و شیخ گهورن بآداب خدمت قیام نمودند - و جرانگار میمنت آثار سید مهدی خواجه و محمد ملطان میرزا و عادل ملطان بن مهدی ملطان و عبدالعزیز میرآخور و محمد علی جنگ جنگ و تعلق قدم قرار و شاه حسین یار بیگی و جان بیگ آنکه و از امرای هند جلال خان و کمال خان اولاد سلطان علاؤالدین و علی خان * شیخ زاده فرموی و نظام خان بیانه و جمعی دیگر از غازیان شجاعت پیشه و بهادران جلالت پرور کمربندگی باخلاص کامل بهتند - و جهت تواقه^(۵) تروی^(۶) یکده و ملک قاسم برادر بابا قشقه و جمعی کثیر از مغول در جانب برانگار تعیین یافتند - و مومن آنکه و رستم ترکمان با جمعی از خدایان پادشاهی در طرف جرانگار نامزد شدند - و بطریق حزم موافق قانون غزات روم جهت پناه تنگچیان و رعاندان ازان (که در پیش چاه دولت بودند) صفی از ارابه ترتیب نموده پا زنجیر اتصال دادند - و بجهت ترتیب و اندظام این صف نظام الدین علی خلیفه مقرر شد - و سلطان محمد بخشی اعیان و ارکان الواج قاهره را در محال خود مقرر داشته باستماع احکام پادشاهی (که بالهام ربانی پیوند داشت) در حضور اقدس ایستاده بود - و تواجیدان و یحارون را باطراف و جوانب روانه میکرد - و احکام و اوامر نظامه را در ضبط و ربط عساکر اقبال بعمران میرسانید *

چون ارکان لشکر بآئین شایسته قایم گشته هر کس بجای خود استقرار گرفت فرمان

(۲) نسخه [ج ح] و بر دست چپ فول (۳) نسخه [ج ح] میانه (۴) نسخه [ز] ترویکه (۵) نسخه

(۱ ب ج ح] جماعه - و نسخه [ج ح] جماعه کثیر (۶) نسخه [۱] نظام .

معلی شد که هیچکس به حکم از محل خود حرکت ننماید - و بیروخصت قدم در میدان محاربه
نهد - از روز یکپاس گذشته بود که آتش جنگ اشتعال یافت *
• شعر •

سپاه از دو مو جنبش انگیزند * شب و روز در آمیختند
دهاد برآمد ز هر دو طرف * دو دریای کین بر لب آورده کف
سرم بادپایان فولاد نعل * بخون دلیران زمین کرده لعل
جهاندار در موکب خاص خویش * خرامنده بر کبک رقص خویش

در برانغار و جرانغار چنان قتال عظیم شد که زلزله در زمین و ولوله در زمان افتاد - و هرانغار مخالف
بجانب برانغار پادشاهی جنبش نموده برخسرو کولتاش و ملک قاسم و باباشقه حمله آورد - چنان تیمور
سلطان بیکم عالی بکمک ایشان رفت - و مردانه دستبرد می نمود مخالفان را برداشته قریب بعقب
غول ایشان رسانید - و جلدوی این فتح بنام او مقرر شد - و مصطفی رومی از غول حضرت جهانبدی
ارادها را پیش آورد - و به تفنگ و ضرب زن آنچنان صفوف مخالف را درهم شکست که زنگ از
آئینه دلهای بهادران بزدود - و وجود بسیاری از مخالفان با خاک هلاک برابر کرده برباد فنا داد -
و چون زمان زمان اوج از پی هم میریدند حضرت گیتی هتانی نیز مردم را چیده چیده از
پی هم بکمک سپاه منصور میفرستادند - دنده قاسم حسین سلطان و احمد یوسف و قوام بیگ را
برمان شد - و دنده هندو بیگ قرجین مامور گشت - و دنده محمدی کولتاش و خواجگی اسد را حکم
زدید - و بعد از آن یونس علی و شاه منصور برلاس و عبدالله کتابدار و از پی ایشان دومت ایشک
آوا و محمد خلیل آخته بیگی بکمک مامور شدند - و برانغار مخالف بکرات و مرات حمله بر جرانغار
شکر پیروزی اثر آورد - و هر نوبت غازیان اخلاص نهاد بعضی را به تیرباران به زمین دوز میکردند -
و برخی را بدرق خنجر و شمشیر خاکستر میساختند - و مومن انکه و رحمت ترکمان بموجب حکم والا
از عقب سپاه ظلمت آتین شتافتند - و ملا محمود و علی انکه باشلیق ملازمان خواجه خلیفه
بکمک آنها رفتند - و محمد سلطان میرزا و عادل سلطان و عبدالعزیز میرآخور و قتلوق قدم قراول
و محمد علی جنگ جنگ و شاه حسین بار بیگی مغول غانچی دست بمحاربه گشاده پای ثبات
محکم کردند - و خواجه حسین با جماعت دیوانیان بکمک ایشان رفتند - و همه بهادران لشکر

(۲) نسخه [۱ ب ۵] و از روز (۳) نسخه [ح] قتال (۴) نسخه [۱] گزشت (۵) نسخه [۱ ج ۵]
شب و روز را درهم آمیختند (۶) در [اکثر نسخها] ملک قاسم بابا قشقه (۷) نسخه [۱] حسین تیمور سلطان
و نسخه [ج] تیمور حسین سلطان (۸) نسخه [و ز] احمد یونس (۹) نسخه [و] و از پی ایشان •

فدروز جنگ (که عزیمت جانفشانی کرده همت بجانمقانی بسته بودند) لوی گیرائی کام خود از
 انتقام دشمن بلند کردند - و چشمه امید مخالفان را بخار ناکمی انباشتند •
 • شعر •

گروه بر گره دست پیکان زنان • زره بر زره هشت روئین تنان

ز هر سو ستانهای خارگذار • فرو بسته راه سلامت بخار

درخشنده شمشیرهای بنفش • ز دیده بصر میریود از درفش

غبار زمین کله بر ماله بست • نفص را درون گلو راه بهت

چون زمان کار و کارزار از بسیاری میانه دشمن امتداد یافت به ازمایش خاص پادشاهی (که در پهلوی
 ارباب مانند شیر در زنجیر بودند) فرمان شد که از رامت و چپ غول بیرون آمده و جای تغلقچیان
 را در میان گذاشته از هر دو جانب کارزار نمایند - بموجب اشاره والا جوانان شجاعت نهاد دلاوران
 جلالت آئین چون شیران زنجیر گسل خود را باختیار خود یافته دایه دایری و دلاوری دادند -
 و چکاچالت تبغ و شپاشاپ تیر بانال رسانیدند - و نادوالعصر علی تلی با توابع خود در پیش
 غول ایستاده بود - و در انداختن سنگ و ضرب زن و تفنگ کارنامها بتقدیم میرسانید - و مقارن این
 حالت فرمان قضایان وارد شد که اربابهای غول بیشتر روانه شوند - و آنحضرت خود بدوامت
 و اقبال بجانب میانه مخالف بهزم درامت و همت بزرگ نهضت فرمودند - و از اطراف
 و جوادب عساکر عالیه این معنی را مشاهده نموده بموج دریا جنبش نمودند - و یکبارگی دلاوران
 اقبالمند حمله بر صفوف مخالفان آوردند - و در اواخر روز نایز قاتل چنان اشغال یافت که میغمه
 و میسر میانه نصرت ترین میغمه و میهره لشکر خدایان نور را روده و رانده با قلب تیر مخالفان
 در یک محل فراهم آوردند - و بخوسه از صولت صدمات دلاوری بران گروه پریشان روزگار تاختند که
 همه این تیره بختان دامت از جان شسته و دل از زندگانی برگرفته بر جانب رامت و چپ غول
 پادشاهی حمله آوردند - و خود را بغایت نزدیک رسانیدند - و غزوات عالیدرجات بهمت والا پای ثبات
 و قدم امتقامت استوار داشته لطامت نبرد و صدمات مردان مرد بکار بردند - و بتأیید آسمانی
 مخالف را مجال قرار و محلی ضبط نماند - تا آن تیره بختان سیه روزگار بختیار غمان ثبات از کف
 تدبیر گذاشته در بگروزی نهند - و ازین مصایب مرد آزمانی نیم جانی سلامت بودن موقت خود
 دانستند - نسایم فتح و ظفر بر اشجار اعلام دولت آثار وزین گرفت - و غنچهای نصرت و تأیید از

(۲) در [بعضی نسخه] کبرای (۳) نسخه [۱۵ و ۱۶] قهرمان فرمان (۴) نسخه [۱] بیکبار

(۵) نسخه [ح] مرد آزما (۶) در [بعضی نسخه] دولت اقبال •

انحصار توکل و تردد بشکفتن آمد - لشکر مخالف بهیاری طعمه تیغ خون آشام و تیر غاهین برآز گشت - و خون گرفته چند (که بقية السیف بودند) رخسار همت غبار آلود ادبار ماخته خس و خاشاک وجود خود را بحاروب هزیمت از میدان نبرد هلاک رفتند - و مراحمه چون ریگ روان گم گشته صحرای آوارگی شدند - حسن خان میواتی بضرپ تفنگ در گرد نفا رفت - و راول آدی سنگ و مانگ چند چوهران و رای چند بهان و دلپت رای و گنگو و کرم منگه و دژنکومی و بهیاری از سرداران کلان ایشان غبار راه عدم گشتند - و چندین هزار زخمی در زیر دست و پای بادپایان لشکر اقبال نیوخت و نابود شدند - محمدی کوکلفاش و عبدالعزیز میرآخور و علی خان و بعضی دیگر را بتعاقب رانا مانگا تعیین فرمودند •

و حضرت گیتی خدائی فردوس مکانی کامیاب اقبال شده برین نصرت عظمی و عطیة علیا معجرات شکرگزاری حضرت باری عزاسمه (که کشاد و بصیرت صوری و معنوی باز بسته حلسه تقدیر اوست) بجای آورده بنفس نفیس یک کوره از جنگ گاه مخالفان را رانده پیشتر بردند - تا آنکه شب درآمد - و آن روز سیاه بود بر دشمنان - و شبستان عشرت بر درمستان - همت ارجمند از کار اعدا جمع ساخته و کوس کامیابی بلند آرازه کرده مراجعت فرمودند - و بعد از گذشتن ساعتی چند از شب بمنزل گاه رسیدند - و چون تقدیر ایزدی نرفته بود که آن محذول دستگیر شود از آن مردم (که در پی گزینتها نامزد شده بودند) اهتمام شایسته بظهور نیامد - آنحضرت میفرمودند که وقت نازک بود - بامید کس نگذاشته ما را خود بایستی رفت - شیخ زین صدر که از افاضل گرامی تدر بود تاریخ این فتح عالی را فتح بادشاه اسلام بافت - و میر گیسو از کابل نیز همین تاریخ نوشته فرستاده بود - و آنحضرت در واقعات میفرمایند که در فتوحات حابق نیز مثل این توار در فتح دیپالپور شده بود که وسط شهر ربیع الاول دو کس تاریخ یافته بودند •

چون فتح چندین بهمت کشورگشای روی نمود تعاقب مانگا نمودن و بولایت لوشتانین موقوف داشته تسخیر میوات پیش نهاد همت والا شد - و محمد علی جنگ جنگ و هنج گهورن

(۲) نسخه [ج] مانگ سنگ (۶) نسخه [ز] دلپ رای (۳) نسخه [ج] کنکر (۵) در [بعض نسخه] محذول ابراقیت (۹) نسخه [ط] دهولپر (۷) اینجا در نسخه [ط] فتحنامه نوشته شیخ زین صدر - که ناگنای مهالک فرستاده بودند) منقول است - اما چونکه در یک از نسخهای مشنگانه دیگر یافته نشد و نیز نسخه [۵] بر آن ملاحظ است که تصحیحش بدون نسخه دیگر ممکن نیست لهذا فتحنامه مذکور را ترک گفته شد - و از حلیه طبع صحیح نگاشت (۸) نسخه [ب] رانا مانگا •

و عبدالملوک تورجی را با جمعی کثیر بر مرالیا خان فرستادند که در میان دو آب سر نندله برافراشته تصبه کول را گرفته بود - و کچک علی حاکم آنجا را در بند کرده - چون لشکر منصور نزدیک آمد از تاب مقاومت نیاورده برگران شد - و چون موکب عالی بدارالخلافت آگره رسید آن شور و خفت برپیشان روزگار را گرفتار ساخته بدرگاه معنی آوردند - و بیاسا رسید - و چون تسخیر میدوات مصمم ضمیر جهان آرای بود بآن صوب شرف نهضت اتفاق افتاد - چهارشنبه عشم رجب بنواحق الور که حاکم نهدین میواتست نزول اجلال شد - و خزانگی الور در انعام حضرت جهانبانی اختصاص یافت - و چون این ملک نیز داخل ممالک محروسه شد بعزیمت انتظام ممالک شرقی رجوع به سمت مستقر خلافت روی نمود *

رخصت حضرت جهانبانی بکابل و بدخشان - و نهضت موکب جهان نورد حضرت گیتی ستانی بمستقر خلافت

چون انتظام ممالک کابل و بدخشان و استحکام آن ولایت بر ذمت سلطنت علیا لازم بود و وقت مقتضی و از سال (۹۱۷) نهصد و هفتاد (نه خان میرزا بیوت طبیعی رخت ارتحال ازین عالم بریخت) حضرت گیتی ستانی بدخشان را بحضرت جهانبانی مکرمت فرموده بودند و اکثر ملازمان در آن خدمت اشتغال داشتند لاجرم حضرت جهانبانی - طراز کسور ستانی - گوهر تیغ اقبال - فروغ ناصیه اجلال - عنوان مغاور و معالی - طغرای شان بیدمائی - درگاه عیون السلطنة و الخلافة ابوالنصر نصیر الدین محمد همایون را در ده گروهی از نور نهم رجب این سال همایون نال رخصت آن ممالک فرمودند - و در همین روزی توجه بالا بر استیصال بیخ افغان (که در زمان آشوب رانا لهندو را محاصره نموده گرفته بود) مصروف داشتند - و قاسم حسین سلطان و ملک قاسم بابا تشقه و ابوالمحمد نیزه باز و همین خان و از امرای هندوستان علی خان فرملی و ملک داد کراتی و ناتار خان و خانجهان را بمحمد سلطان میرزا همراه ساخته فرستادند - و آن بخش بزرگشته باستماع نهضت مواکب عالی امباب و اشیای خود را گذاشته نقد جان در کف گریخت - و آنحضرت در اواخر این سال سیر فتحپور و باری فرموده بفرقدوم عای دارالخلافت آگره را پایه آسمانی بخشیدند - و در (۹۳۴) نهصد و سی و چهار بهمن کول کوچ فرموده از آنجا بشکال سبیل توجه

(۲) نسخه [ب ح] عبد الملک (۴) نسخه [ج ح] در آنجا بودند (۴) نسخه [ا] طراز کسوت کسور ستانی (۵) نسخه [ه] قوت العیون سلطنت و خلافت (۶) نسخه [ج د] ناتار خان خانجهان (۷) نسخه [ه] تیره بخت (۸) نسخه [ا] برکار سبیل (۹) نسخه [ج] سبیل *

تماشا شدند - و آن کوهستان دلگشا را تماشا کرده بدو الخلفه نازل اقبال فرمودند - و در بیست و هشتم
مهر فخرجهان بیگم و خدیجه سلطان بیگم از کابل سعادت تشریف ارزانی داشتند - و آنحضرت بر
کشتی سوار شده استقبال فرمودند - و لوازم فتوت بجای آوردند *

و چون خبر متواتر میزدند (که میدانی رای حاکم چندیری جمعیت میکند - و انا نیز
استعداد پیکار می نمایم - و برای ادبای خود ادبای سرانجام میدهم) بذابین بصاعت
سعادت افزای متوجه چندیری شدند - و شش هفت هزار جوان جاننثار کارگزار را همراه چهل و نه
سلطان از هندو کالی بر مر چندیری فرستادند - و صباح چهارشنبه هفتم جمادی الاولی فتح
چندیری بر وجه داخواه نقش بست - و فتح دارالحرب تاریخ این تائید الهی است - و بعد
از حصول این مأمول چندیری را پادشاه ندیر سلطان ناصرالدین عنایت فرمودند - و یکشنبه
یازدهم جمادی الاولی مراجعت اتفاق افتاد *

از بعضی ناظران نکه مسموع شده است که پیشتر از توجه رایت بصوب چندیری رانا اراده
طغیان نموده لشکر می کشید - و چون بایرج رسید اتفاق نام ملازم حضرت گیتی مدانی فردوس مکانی
آنها را محکم ساخت - و آن سده تخت آمده محاصره نمود - شب یک از بزرگان او را در خواب بصورت
مهرباب ظاهر شده تهدید نمود - چنانچه او از وحشت و دهشت آن خواب بیدار شد - و نرزه بر اعضای
او مسنون شده تب کرد - و بهمان حال مراجعت نمود - در انزای راه حایه اجل برو تاخت آورده
ازین عرصه او را هزیمت داد - و عساکر فیروزی مند از آب برهان پور میگذاشت بمسامع علیه رسد که
معروف و بدین و بایزد اندیشه یافته اند - و ملازمان درگاه قنوج را گذاشته برابری آمده اند - و قلعه
شمس آباد را از ابوالحسن فیروزدار بزرگ گرفته اند - بذابراین عمان عزیمت بآندود منقطع
شد - و جمعی از بهادران کارطلب را پیشتر روانه ساختند - بمجرّد دیدن میاهی زبانگیران پیر
معروف از قنوج گریخت - و بدین و بایزد و معروف خبر نهضت موکب شاهی را شنیده
از گنگ گذشته در برابر قنوج بطرف شرقی گنگه بخدال گذرندگی نشستند - رابات عالیله
نوج بر کوچ رسید - و روز جمعه هیوم محرم سال (۹۳۵) نهم و می و پنج میرزا عسکری
(که او را از کابل بجهت مصلحت ملتان پیش از یورش چندیری طلب داده بودند) آمده
بشریف ملازمت استعداد یافت - و روز جمعه که عاشورا بود گوالیار مخیم مرادفات جلال
شد - و صبح آن تماشای عمارات راجه بکرماجیت و مانسنگه فرموده متوجه دارالخلافه

(۲) نسخه [۱ و] حسین تیره (۳) نسخه [ح] بایرج پور (۴) در [اکثر نسخه] مشهور

(۵) نسخه [چ د] عمارت *

شدند - پنجمشبهه بیست و پنجم صحرم دارالخلافه بفر مقدم گرامی مورد سعادت شد -
دوشنبه دهم ربیع الاول قاصدان حضرت جهانبانی از بدخشان آمدند - و عرایض متضمن انواع
خوشدلی و خرمی آوردند - مروت بود که از صیقل تدبیر یادگار طغائی در خانه حضرت جهانبانی
فرزنده شد - و نام آنرا الامان نهاده‌اند - چون این لفظ نزد عوام مشقه به عبارت ناسمجده میشد
خوش نیامد - و نیز چون عی استرضای خاطر مقدس بود پسندیده نیفتاد - رضاجوئی پدر و آنگاه
چنین پدر و چنین پادشاه مذهب سعادت صوری و معنویت - و نازمانندی باعث مدگونه
ناپسندیدگی ظاهر و باطنی - و لهذا اگر در عالم احباب شتافتن آن نوباره مملکت را ازین جهان
گذران از همین نازمانندی دانند در پیش مزاج دانان روزگار چه دور باشد - و باجمعه چون
دارالخلافه معتبر ریاست عالیات شد باطاعت دولت و سلاطین عزت از امرای ترک و هند بتأیید
شکوفه جشن بزرگ ساخته در تصفیه ملک شرق و اطفای نایره تهر (آب) عصیان کنکش
فرمودند - و بعد از گفتگوی بهیار قرار بران یافت که پیشتر از توجه ریاست عالیات میرزا عسکری
بالشکره گران متوجه شرق شود - و امرای آن طرف آب کمک با لشکرهای خود همراه شده درین
خدمت جهاد عظیم بتقدیم روانند - بموجب این قرارداد در شنبه هفتم ربیع الآخر میرزا عسکری
رخصت یافته متوجه شد - و خود بصیر و شکر بهمت دهلیور توجه فرمودند - در حین جماعتی از این
خبر آمد که محمود پسر اکندر بهار را گرفته بر شورش دارد - از شکار مراجعت نموده بدارالخلافه
آگه نزل اقبال فرمودند - و قرار یافت که خود نیز بدولت و اقبال یورجی ممالک شرقیه نورماید
درین اثنا قاصدان از بدخشان آمدند که حضرت جهانبانی لشکر آن اطراف را جمع نموده
و سلطان (س) را بخود همراه ساخته با چهل و پنجاه هزار کس بر سر سمرقند عزیمت رفتن دارند -
و حرب صلح هم در میانست - در ساعت منشور عنایت شرف صدور یافت که اگر کار از مصالحه
نگذشته باشد تا صاف شدن مهم هندوستان صلح گونه نمایند - و در فرمان عطاوت (آب) طلب
هندال میرزا و خالصه ماختن کابل مذکور بود - و نوشته بودند که انشاء الله تعالی سبحانه چون کار هندوستان
(که قریب الاختتام است) بانجام رسد مخلصان هواخواه کارداران فراخ حوصله را گذاشته خود متوجه
ولایت موروثی خواهیم شد - باید که استعداد این ورزش را جمیع بندهای آنحدرن نموده منتظر
موکب عالی باشند - پنجشنبه هفدهم ماه مذکور خود بدولت و اقبال از آب چون عبور فرموده

(۲) نسخه [۱] اهل (۳) نسخه [ح] اویس (۴) نسخه [ج ح] سلم - و نسخه [ز] مصلحت
(۵) نسخه [ر] نشان (۶) نسخه [ه] و کار دایان

متوجه شوق روزه شدند - و درین روز ایلچیان نصرت شاه والی بنگاله پیشکشهای گرمای آورده اظهار
 بندگی نمودند - در شنبه نوزدهم جمادی الاخری در گذار دریای گنگ میوزاعسکری سعادت
 ملازمت دریافت - و حکم شد که میوزا با لشکر خود آن طرف آب فرود می آمده باشد - و در
 نزدیکی کره خبر دربار همدان مسموم خان پسر سلطان سکندر رسید - و تا حدود غازیپور شناخته
 به بهرچپور و بهیله فزول اقبال فرمودند - و در آنجا ولایت بهار بمیوزا محمد زمان قرار یافت -
 و پنجم رمضان روز شوشیه از بنگاله و بهار خاطر جمع فرموده بجهت دفع شر بدین و بایزد بجانب
 سرور نهضت اتفاق افتاد - مخالفان باوواج قاهره جنگ کرده شکست یافتند - و آنحضرت خرید
 و سکندریور سیور فرموده و خاطر ازین حدود جمع ساخته بایلغار متوجه دارالخلافه آگره شدند -
 و در اندک زمانی عرصه آن مصر اقبال را از فرقدوم والا غیرت نهضت سرای مقدس گردانیدند
 و حضرت جهانبانی جنت آشیانی تا یک سال در بدخشان عشرت پیرای خاطر سعادت مظاهر
 بودند - ناگاه بیکبار شوق محفل عالی حضرت گیتی سنانی (که عالم بود از کمالات صوری و معنوی)
 گردیده تغییر شده به اختیار عمان تسلک از دست داده و بدخشان را بمیر سلطان درس (که میوزا اسلبان
 بدامادی او از اسباب داشت) مپرده بجانب آن قبله اقبال و کعبه آمال شناختند - چنانچه
 در یکروز بکابل رسیدند - میوزا کاهران از قندهار بکابل آمده بود - در عیدگاه بملاقات آنحضرت روز
 استعصاء یافت - و حیران شده بجهت ترجیه را پرسید - فرمودند سلطان اشتیاق مرا کشان کسان
 میببرد - هر چند بدیده خیال جمال آن کعبه آمال را همواره مطالعه میکردم و غایبانه لغای جافزایی
 آن قبله اقبال را مشاهده می نمودم اما رتبه عیان را حالت راحت که بیان بکنه آن ندواند رسید -
 و میوزا همدان را از کابل بحراست بدخشان رخصت فرمودند - و از آنجا قدم عزیمت در رکاب همت
 آورده و توسین شوق را در شاهراه عزیمت گم ساخته باندک فرصت بدار الخلافه آگره (که از فر پایت
 لورنگ پادشاهی هجده گاه سعادت ممدان روی زمین گفته بود) رسید و بهمدات ملازمت کامیاب
 گشتند

از غریب حالات آنکه حضرت گیتی سنانی با والده ماجده ایشان بر تخت نشسته بحرف
 و حکایت ایشان مشغول بودند که ناگاه کوکب درخشان از مطلع بدخشان هرزده بر مانوال نجم
 سعادت فروزان شد - دلها گلشن و دیدها روغن گشت - مقرر است که هر روز شریاران عید است

(۲) نسخه [ح] با افواج (۳) نسخه [ح] لویس (۴) نسخه [ه] شرف (۵) نسخه

[۱] سعادت اندوزان (۶) نسخه [ا ج ح] شهریارفر

اما آنروز از قدوم مسرت بخش حضرت جهانبانی جشن عید دیگری ترتیب یافت که نه روزنامه درامت و تاریخ عنوان مسرت توان ساخت. ۵

و میرزا حیدر در تاریخ رشیدی نوشته که در حال (۱۲۵۱) نهند وسی و پنج حضرت جهانبانی بموجب طلب حضرت گیتی ستانی فرزند مگانی متوجه هندوستان شدند و فقره‌ای را در بدخشان گذاشتند و در آن ایام قره‌المدین سلطنت میرزا انور برحمت ایزدی پیوسته بود و آنحضرت را ازین واقعه اندر ده عظیم روداده - مقدم گرامی حضرت جهانبانی را تسلی بخش خاطر اشراف ساختند - و حضرت جهانبانی مدتی در ملازمت آنحضرت بهره‌مند دین و دولت بودند و آنحضرت با ایشان مصاحبه‌ای ملوک میکردند و بارها برین مقدس ایشان میرفت که همایون مصاحب بیدادست - و الحق انعام کامل عبارت از رجوع اندس آنحضرت بود - و چون از بدخشان متوجه هندوستان شدند سلطان سعید خان (که از خوانین کاشغر است - و نسبت خودی دارد - و با اینهمه ملازمت حضرت گیتی ستانی فرزند مگانی آمده رعایتها و تزیینها یانده) بطالب سلطان ریعی و دیگر امرای بدخشان بخیال خام خود رشیدخان را در یار کند گذاشته متوجه بدخشان شد - و پیشتر از آنکه او بدخشان آید میرزا هندان بدخشان بعیده قلعه ظفر را عشرگاه خود ساخته بود - سعیدخان سه ماه محاصره قلعه نموده ب بهره یکاشغر مراجعت نمود - و در هندوستان بموتیف عرض حضرت گیتی ستانی چنان رسید که کاشغریان آمده بدخشان را متصرف شدند - آنحضرت بجهت انظام مهم بدخشان خواجگ خلیفه را حکم رفتن فرمودند - خواجگ از معامله نامی تقاعد نمود - آنحضرت بحضرت جهانبانی (که با بخت جوان و دولت ییوار در حریم حضور کامیاب سعادت بودند) فرمودند که در رفتن خود چه صلاح می یابید - ایشان عرض کردند که از محرومی سعادت حضور آزار کشیده‌ام - و نذر کرده‌ام که دیگر باختیار خود حرمان بر خود نپندم - و امثال حکم اندس را چاره نیست - بایران میرزا سلیمان را رخصت بدخشان فرمودند - و سلطان سعید نوشتند که با رجوع چندین حقوق صدر این امر بغایت عجیب نمود - اکنون میرزا هندان را طلبیدیم - و میرزا سلیمان را فرستادیم - اگر حقوق منظور داشته بدخشان را سلیمان میرزا (که نسبت فرزندی دارد) بدهد بموقع خواهد بود - و الا ما از ذمت خود ماقط کرده میراث را بوارث

(۲) نسخه [د ح] فقور علی (۳۰) نسخه [د] حق (۴) نسخه [ج] دریای کنل - و نسخه [ح]

در باب هفتم (۵) نسخه [ا ب د] میرزا هندان رسیده (۶) نسخه [ز] حضرت

مهریدم - دیگر ایشان دانند - و میرزا سلیمان پیش از آنکه بکابل رعد بدخشان از آمیب بداندیش محروس و مصون بوده محل امن و امان شده بود چنانچه گذارش یافت - و چون میرزا سلیمان بدخشان رسید همدال میرزا بموجب حکم عالی بدخشانرا بمیرزا حلیمان مهرید خود متوجه هندوستان شد - و آنحضرت حضرت جهانبانی را بعد از چندگاه (که در ملازمت بودند) به منبیل (که بجایگیر ایشان مقرر بود) رخصت نمودند - و تا شش ماه در منبیل کامیاب عیش و عشرت بودند - تا آنکه عارضه تب بر مزاج اعتدال امتزاج ایشان طاری شد - و رفته رفته بامتداد کشید - حضرت گیتی منانی فردوس مکانی ازین خبر جانگاہ ببقرار شده از نرط عطوفت فرمودند که بدلهای آزند - و از آنجا بکشتی روانه سازند - تا در حضور طبیبان حاذق معالجه نمایند - و جمعی کثیر از اعیانی دانا (که در پای تخت حاضرند) بانصواب انکار در علاج همت گمازند - در اندک فرصت برای دریا تدریم گرمایی ازانمی داشتند - هرچند تدبیر در معالجات بکار بردند و تدبیرات صحیح نمودند مزاج از انحراف بصحت زایل رجوع نکرد و چون مرض مزمن گشت روزی دران طرف آب چون نشسته باتفاق دانایان عصر اندیشه معالجه میفرمودند - میر ابوالدقا که از اعظم افاضل آن روزگار بود بعرض رسانید که از خود پروران پیشین چنان رسیده که در انمال این امور (که اطمینان صوری از معالجه آن عاجزند) چاره کار چنین دیدواند که بهترین اشیاء را تصدق نمود و صحت از درگاه الهی مسئلت نماید - حضرت گیتی منانی فرمودند که بهترین چیزها نزدیک همایون منم و بهترین و شریفتر از من همایون چدری ندارد - من خود را فدای او میسازم - این جهان آمیزین قبول کناد - خواجه خلیفه و دیگر مقرران بساط والا بعرض اشرف رسانیدند که ایشان بعنایت الهی صحت عاجل خواهند یافت - و در سایه دولت آنحضرت بعمر طبیبی خواهند پیوست - اینخرف چو بر زبان اقدس میگذرانند - مقصود از آنچه از بزرگان پیشین نقل افتاده آنست که بهترین مال دنیا تصدق نمایند - پس همان العالی سبها (که از مواهب غیبی در جنگ ابراهیم بدست افتاده بود - و آنرا بابشان عنایت فرموده اند) تصدق باید کرد - فرمودند مال دنیا چه وقع دارد - و عوض همایون چون تواند شد - خود را فدای او میکنم که کار برو سخت شده - و طاقت ازان گناشته که

(۲) نسخه [ح] پیش ازین گذارش یافت (۳) نسخه [ح] سنبهل (۴) نسخه [ج ح] و از دهلی بکلی روانه حضور اشرف (۵) نسخه [۵] الیها هر چند (۶) نسخه [۱۱ د ۵] اندیشه (۷) نسخه [ح] مزاج اقدس (۸) نسخه [ج د ح] از سر من (۹) نسخه [ح] وقر (۱۰) نسخه [ب] که عوض

بیطاعتی او را توانم دید - و این همه رنج او را توانم تاب آورد - آنگاه بخلوت مناجات درآمده غفل خامه (که این طبقه قدسیه را میباشد) بجای آورده سه بار برگرد حضرت جهانبانی جنت آشیانی گشتند - چون دعوت ایشان بعزاجابت پیوسته بود اثر گرانی در خود یافته فرمودند برداشتیم برداشتیم - فی الفور حرارت غریبه عارض بدن آنحضرت شد - و در عنصر حضرت جهانبانی خفته طاری گشت - چنانچه در اندک فرصت صحت کامل روی نمود - و ذات معنی صفات حضرت گیتی ستمانی فردوس مکانی زمان زمان گرانتر میشد تا بحدی رسید که اختلال در مزاج تزیاد و تضاعف گشت - و امارات رحلت و انتقال از وجنات حال هودا گشت - تا آنکه با دل بیدار و باطن حقیقت بین ارکان دولت و اعیان مملکت را احضار فرموده دست بیعت خلافت را بردست همایونی نهاده بجانیشینی و ولیعهدی خود نصب فرمودند - و بر تخت خلافت جلوس داده خود در پایه مرید خلافت مصیر صاحب تراش گشتند - خواجه خلیفه و تنبر علی بیگ و تودی بیگ و هند و بیگ و جمعه کثیر در ملازمت حضرت بودند - نصایح بلند و وصایای گرامی (که مرایه حرمت ابدی و پیرایه سعادت جاودانی تواند بود) بجای آوردند - و بداد و دهش و عدل و احسان و تحصیل رضای الهی و رعایت رعایا و نگهداری خلیق و عذرپذیرفتن مقصران و گذاردن گناهان و رعایت حرم کارگاهان و از پا انداختن موکشان و متمکاران رهنمونی فرمودند - و بر زبان اقدس راندند که خلافت وصایای ما آنست که قصد برادران نکند هر چند مزاور آن گردند - و الحق پاس انفاس وصیت آنحضرت بود که حضرت جهانبانی جنت آشیانی چندین جفاها از اخوان کشیدند و بانتقام بکوشیدند - چنانچه از مواعظ احوال روشن خواهد شد - و در هنگام اشتداد مرض حضرت گیتی ستمانی فردوس مکانی میرخلیفه از اجا که عالم بشریت است بواسطه توبه (که از حضرت جهانبانی بخاطر او رأیافته بود) کوتاه اندیش گشته میخواست که مهدی خواجه را بمملکت بردارد - و خواجه نیز از تبارائی و بشمستی و نامعامله نمی بخورد خیال باطل راه داده هر روز بدربار آمده هنگام هجوم گرم میساخت - آخر الامر بوسیله درست گویان دور بین میرخلیفه براه رامت آمده ازین اندیشه باز آمد - و خواجه مذکور را منع کرد که بدربار حاضر نشود - و منادی کردند که کعبه بخانه او نرود - و بتائید الهی کار بجای خویش و حق برکنر خود قرار گرفت .

(۲) نسخه [۱] ظاهر (۳) نسخه [۱] علامات (۴) نسخه [۲] سلطنت (۵) نسخه [۲]

کارگاهان و دانیان (۶) نسخه [۲] پاس و وصیت آنحضرت (۷) نسخه [۲] حکم فرمود .

و بتاریخ ششم جمادی الاولی (۹۳۷) نهصد و سی و هفت در چهار باغ (که بر لب آب چون در دارالخلافه آگره سرسبز کرده آن چهار اقبال بود) این عالم بیونا را پدرود کردند - فضلی عهد در تواریخ و مراثی آنحضرت قصاید و تراکیب گفتند - از انجمله مولانا شهاب معنائی این مصراع را تاریخ یافته *

* مصراع *

* همایون بود وارث ملک دی *

محاسن که کمالات ذاتی و صفاتی آن ذات قدسی آیات بدنترها گفته آید - مجلس آنکه اصول هشتگانه جهانپانی را (که اول تخت بلند باشد - درم همت ارجمند - میوم قدرت کشورگشائی - چهارم ملکداری - پنجم کوشش در معموری بلاد - ششم صرف نیت بر زناهیست عباد - هفتم خوشدل ساختن بهایی - هشتم ضبط ایشای از تباهی) بتمام و کمال بر وجه مستوفی داشتند - و در فضائل مکتوبه متعارفه رسمیه روزگار نیز سرآمد بودند - و آنحضرت را در نظم و نثر پایه عالی بود - خصوصاً در نظم ترکی - و دیوان ترکی آنحضرت در نهایت فصاحت و عذوبت واقع شده - و مضامین تازه دران مندرجست - و کتاب مثنوی که بدین نام دارد تصنیف امت مشهور - و نزد زبان دانان این لغت بمرتبه فحسین مذکور - رساله الدیة خواجۀ احرار را (که دُر دانه ایهت از تحریر معرفت) در ملک نظم کشیده اند - و بغایت مطبوع آمده - و واقعات خود را از ابتدای سلطنت خود تا حال ارتحال از قرار واقع عبارات نصیح و بلیغ نوشته اند - که دستورالعملیهت بجهت فرمانروایان عالم - و قانونیست در آموختن اندیشههای درست و فکرهای صحیح برای تجریت پذیران دانش آموزان روزگار - و آن دستورالعمل دولت و اقبال را بوجه حکم جهانمطایع شهنشاهی بتاریخ سی و چهار الهی و تقدیمه ایات عالیات از گلگشت بهارستان کشمیر و کابل مرجعت فرموده بود میرزاخان خانخانان بن بئر خان بغارسی ترجمه نمود - تا فیض خاص الخاص آن بعموم تشنه ایان رشادت سعادت فایز شود - و گنج پنهان او در نظریه پدیدمندان دانش آشکارا گردد - و آنحضرت در فنون موسیقی نیز دستگاہ والا داشتند - و همچنین بزبان فارسی نیز اشار دلیلیز دارند - از انجمله این رباعی از واردات طبع فیاض آنحضرت همت *

* رباعی *

دوریشان را گرچه نه از خویشانیم * لیک از دل و جان معتقد ایشانیم

دور امت مگوی شاهی از دوریشی * شاهیم و نه بنده دوریشانیم

و این دو مطلع نیز از اشراقات ضعیف انورامت *

(۲) نسخه [ح] شهاب الدین (۳) نسخه [ز] همت (۴) نسخه [ج] و رسمیه (۵) نسخه [ح]

خبرت پذیران (۶) نسخه [د ه ز] بیروم خان *

• مطلع اول • هلاک میکندم فرقتِ تودانهتم • دگر نه رفتن ازین شهر می توانم

• مطلع دوم • تا بزلغِ سبیش دل بستم • از پیرشانی عالم رستم

و آنحضرت را در عروض و سایل شریفست - و از آنجمله کفایتست مفصل که شرح فن تواند بود -

و از آنحضرت چهار فرزند سلطنت پیوند و سه دختر بلند اختر ماندند - اول حضرت جهانبانی

نصیرالدین محمد همایون پادشاه - دوم کامران میرزا - سیوم عسکری میرزا - چهارم هندان میرزا -

مبایات قدسیات گلرنگ بیگم گل چهره بیگم گلبدن بیگم - این هر سه از یک والد اند •

و از آنجمله اهل صحبت و ادبِ قرب و اصحابِ کمال (که در بعضا عترت حضرت

نردرس مکانی کامیاب سعادت بودند) یک میر ابوالقاسم که در علم و حکمت پایه بلند داشت •

دیگر شیخ زین صدر نبیره شیخ زین الدین خوانی - بدو واسطه علوم متعارفه ورزیده بود -

و حدت طبع داشت - و از نظم و انشا آگاه بود - و بدوام صحبت آنحضرت امتیاز داشت -

و در آیام دولت حضرت جهانبانی جنت آشیانی امارت هم یافته بود •

دیگر شیخ ابوالوجد فارغی خال شیخ زین - خوش صحبت و خوش طبع بود - و شعره

میگفت •

دیگر سلطان محمد کوسه - لطیف طبع و شعرشناس بود - از مصاهبان میرعلی شیر - و در

ملازمت معزز میزیست •

دیگر مولانا شهاب معنائی حقیقی تخلص - از علم و فضل و شعر نصیبه وافر داشت •

دیگر مولانا یوسفی طبیب - او را از خراسان طلب فرموده بودند - در مکالم اخلاق

و میمنت دست و مزید توجه ممتاز بود •

دیگر مرغوداعی کهنه شاعر بے تعیین بود - بقارهی و ترکی شعر میگفت •

دیگر ملا بقائی بود - در شعر سلیقه درمت داشت - در زمین مخزن بنام نامی آنحضرت

منزوی گفته است •

دیگر خواجه نظام الدین علی خلیفه - در تدم خدمت و محرمیت و رزانت عقل

و استقامت تدبیر در نظر آنحضرت مرتبه عالی داشت - و از فضائل و کمالات خصوصاً طب

بهره مند بود •

(۲) نسخه [ب] فن آن (۳) نسخه [ح] شیخ زین الدین صدر (۴) نسخه [ح] که بدو واسطه (۵)

نسخه [ط] متعارفه زمانرا (۶) نسخه [ح] ابوالوحید فارغی (۷) نسخه [د] میر علی (۸) نسخه [ه] یوسف •

دیگر میردوریش محمد ماربان - مرید و منظور نامرالذین خواجه اهرار - در خوش محبتی

و فضیلت امتیاز داشت - و در بارگاه مقدس اعتبار تمام یافته بود *

دیگر خوانده میر مورتج - و او فاضل و خوش صحبت بود - و تصانیف مشهور چون تاریخ

حبیب السیر و خلاصة الاخبار و دستورالوزرا و غیره دارد *

دیگر خواجه کلان بیگ - از امرای بزرگ و اهل نشعست بود - و در سنجیدگی اطوار

و شایستگی فضائل ممتاز بود - برادرش کلچک خواجه مهردار و معتمد خاص و اهل نشعست بود -

دیگر سلطان محمد دولدی - از امرای بزرگ بود - و اخلاق پسندیده داشت *

چون مقصود ازین شکرنامه احوال سلسله علیّه حضرت شاهنشاهیست از احوال دیگران

بازمانده شروع در تدریس اطوار حضرت جهانبانی جنت آشنایی میکند - و باختتام سرگذشت

این بزرگان خود را آماده احوال نویسی بزرگ دین و دنیا - و خدیو صورت و معنی میسازد *

حضرت جهانبانی جنت آشنایی نصیرالدین محمد همایون پادشاه غازی

مظهر کرامت عالی - مصدر الهامات متعالی - رافع سریر خلافت عظمی - ناصب لوائی

ریاست کبری - ملک بخش ممالک مکنان - مسند نشین معانت نشان - مونس توانین نصفت

و عدالت - مرتب بر این عظمت و جلالت - منبع عیون رافت و احسان - مرید انوار علم و عرفان -

ابر مدار مقوت و صفا - بحر مواج نذوت و وفا - حق گزین حقیقت شناس - کثرت آئین و هدایت اساس

هم پادشاه درویش نصاب - و هم درویش پادشاه خطاب - چمن پیرای نظام دین و دنیا - نخلبند بهار

صورت و معنی - گرمی کفر اسرار ابدی و ازلی - عضاد اصطراط حکمت علمی و عملی - در صغای

ریاضت و منازل افاضت اقلاطون یونانی - در فنون حکمت و ممالک همت اسکندر ثانی - گوهر

هفت قریب و نروغ چهار گوهر - مطلع انوار اعظم و مشرق سعد اکبر - همای آسمان بال اوج

بلند پروازی - نصیرالدین محمد همایون پادشاه غازی انار الله برعانه *

سبحان الله گویا بر نفس قدسی و نور قدرتی نقاب بشری و جلیاب غصری انداخته بودند -

میدان عبارت در تکابری مداحش تنگست - و جولان اشارت از شهرمتان مذاقبش فرسنگ

در فرسنگ - الله الحمد که نزدیک شد که بختیار دمت از سلسله علیّه باز داشته در دامن

(۲) نسخه [۱ ب ۵] فاتیله خورشید صحبت (۳) نسخه [ج] طبع (۴) نسخه [ج ج] احوال قدسی

(۵) نسخه [ج ح] احوال (۶) نسخه [ط] ذکر جارس حضرت (۷) نسخه [ب] روایت (۸) نسخه

[ج] صفات (۹) نسخه [۱ ب ۵] مناهل (۱۰) نسخه [ط] ابوالنصر نصیرالدین *

مقصود حقیقی آریزم - اکنون شروع می‌گردد از وقایع بدایع حضرت جهانبانی جنت‌آشیدانی می‌نمایم - که هم مقدمه نزدیک مقصد دربرین منست - و هم شرح احوال پدر و پادشاه مرا متضمن - هم خدای مجازی این خدیو الهی را پرده‌گشایی کرده تشنه‌لبان دانائی را بزلال معرفت میراب می‌سازم - و هم خود را تشنه‌جگر بهاحل دریای شرح شمایلی تقدسیه این کامل‌الذات نزد یک میگردانم - حاشا حاشا بیدان کمالات این جوهر نرد کجا از مثل منی آید - فناگوی او مثل از منی باید - های های آن گوهر یکنای دریای معرفت را مثل کجاست - سخن خود را آبی میدهد - و برای خود کار می‌کند - دل را آشنای معرفت می‌سازم - و زبان را جلای معنی می‌بخشم - ای جوای دریانت سوانح آگاه‌باش و پذیری سخن شوکه ولادت با معاد حضرت جهانبانی جنت‌آشیدانی شب سه شنبه چهارم ماه ذیقعد (۹۱۳) نهصد و هیزده در ارباب کابل از بطن مقدس حضرت قدسی قباب پرده‌نشین هرات قات عفاف ماهم بیگم واقع شد - و آن عفت‌پناه از درون مان اعیان و اشراف خراشانند - و به سلطان حسین میرزا نسبت خوشی دارند - و از بعضی ثقات شنیده‌ام که چنانچه نسبت والای والد ماجد حضرت شاهنشاهی حضرت شیخ جام میرمد نسبت عالی آن قدمی قباب نیز بهمان سلسله مقدسه منتهی میشود - حضرت گیتی‌ستانی فردوس‌مکانی و قدیکه پیرش فرزندان سلطان حسین میرزا در هرات نزل اقبال ارزانی داشتند آن عصمت‌قباب را در حباله عقد درآوردند - مولانا مسندی تاریخ ولادت آنحضرت سلطان همایون خان یافته - و شاه فیروز ندر - و پادشاه صف‌شکن - و کلمه خوش‌باد نیز تاریخ این زمان سعادت‌قران میشود که اناضل عصر یافته‌اند - و خواجه کلان سامانی گفته *

سال مولود همایونش هست * فلک الله تعالی ندرا
برده‌ام یک الف از تاریخش * تا کهم میل دو چشم بد را

جلوس آنحضرت بر سر بر فرماندهی نهم جمادی الاولی (۹۳۷) نهصد و سی و هفت در دارالخلافه آگره بوده است - خیر الملوک تاریخ جلوس اشرف شده - و بعد از چند روز میر دریا فرموده‌اند - و سفایین طرب در بحر شوق درآوردند یک کشتی پوز زر دران رز انعام کرده‌اند - و باین زربخشی

(۲) نسخه [چ ه ط] تشنه‌دلان (۳) نسخه [ع] چهارم ذیقعد (۴) نسخه [ا] نکاح

آورده بودند - و نسخه [ه] عقد خود (۵) نسخه [ه] سفایین شوق در بحر طرب *

بنای دولت را اساس زرین نهاده - آری که، را که فرمانروای جهان گردانند اول داد و دهش را باز گرفتار نمایند *

شعر *

نه هر مردمی هر نوازی کند * سر آن شد که مردم نوازی کند

داد و دام را شیر ازان گشت شاه * که مهمان نواز است در صیدگاه

و یکی از فضلا تاریخ این موج بخشش را کشتی زر یافته - و از بدایت حال تا هنگام سربرآرایی که سن اشرف به بیست و چهار رسید بود آثار بختیاری و کامگاری از ناصیه اقبالش پیدا -

و اندر سرب و سروری از لایحه مجد و جلالت هویدا بود - و چگونه شعشع بزرگی و بزرگ منشی از جبین مبدش پیدا نداشت که حامل نور شهنشاهی و خازن گنج معارف الهی بودند -

و همین نور بود که در فتوحات حضرت گیتی مدانی فردوس مکانی ظهور داشت - و همین نور بود که

در اشرافات انوار جهانگیری حضرت صاحبقرانی جلوه گر شد - و همین نور بود که از مدب

بحر عقیق آلفقوا در نقاب موالید از اصداف و لالی شاهوار نمودار گشت - و همین نور بود که

بر شغلی آن آغاز خان دولت آرای شد - و همین نور بود که از آدم تا نوح باندازه استعدادات

نور انزای بود - امرار سواطع این نور و آثار عجایب این ظهور از دایره حصر و احصار بیرونست -

هر کس را قوت شناخت کند این معانی نیست - و قدرت دریاست این مذاق فی - و حجه

حضرت جهانبنی به نیروی این نور ایزدی (که در چندین دهور و اعصار برش خاص لباس

مخصوص پوشیده جهان افروز بود - و نزدیکست که بظهور اعلی رمد - چنانچه فربرزگیهای

مور و معنوی از پیشطاق پیدایش نورانی آنحضرت پرتو ظهور دارد - و کمال حیا با نهایت

شجاعت در ذات مقدس فراهم آمده) همگی همت عالی مصروف رضاجویی بدر بزرگواری

مهمبرقدار داشتند - و ثروت شجاعت را با کمال تمکین و وقار پیوند داده بودند - و با این بزرگی

و بزرگ منشی نکله بخود نینداختند و خود را در میان نندیدند - و لهذا بیمن نیست دست

و همت بلند هر کاره که متوجه شدند و بهر خدمتی که مامور گشتند فیروز آمدند - و در تمامی عمر

عادت ترین دانش را با دولت و دولت را با شفق^(۵) و مرحمت جمع ساخته جهان آرای بودند -

در انسام علوم خاصه ریاضی در زمان خود نظیر و همد نداشتند - با صوابت و مکنری دانش ارمطو

در ذات عالی سمات فراهم بود - چون در متابعت مرام و صیت بقیم مملکت مور و برداختند

(۲) نسخه [ب] مکرمت (۳) نسخه [ج] فرمانروایی و سرور آرائی (۴) در [بعض نسخه]

جان افروز (۵) نسخه [ز] با شفق جمع ساخته *

غایت عدالت را کار فرمودند - و کمال انصاف بلکه رفور تغفل و احسان بجای آوردند - و رفوز بکمالات معنوی (که سلطنت حقیقی همان تواند بود) آن خود عقیقه الهی بود که اختصاص بوجود اشرف آنحضرت داشت که هیچ یک از اخوان را از نعم آن مواید میراث بهره نرسید - و هر یک از منصوبان درگاه را مواجب و مناصب عنایت فرمودند - محال جایگیر میرزا کلهران کابل و قندهار مقرر شد - و سرکار سنبل بمیرزا عسکری اختصاص یافت - و سرکار الور بمیرزا هندال مکرمت فرمودند - و بدخشان بمیرزا سلیمان مقرر و مسلم داشتند - و با تدبیر دہمت دلهای جمیع ارکان دولت و اعیان سلطنت و عموم افراد عساکر منصوره در قید اطاعت و انقیاد آوردند - و هر کس که در مخالفت میزد مثل محمد زمان میرزا بن بدیع الزمان میرزا بن سلطان حسین میرزا (که در خدمت حضرت نردوس سگانی گیتی ستانی بوده بدامادج آنحضرت مشرف بود - و از کوفه نظری و ناصب بینی آئین منازعت می افشاند) کمر خدمتگاری بر میان موافقت بست - و آنحضرت بدولت و اقبال بعد از پنج شش ماه بتسخیر قلعه گالچر متوجه شدند - و قریب یک ماه آن قلعه را محاصره داشتند - چون کار بر اهل قلعه تنگ شد حاکم گالچر اطاعت نموده درازده من طلا با دیگر اسباب پیشکش فرستاد - و آنحضرت نظر بر الحاح و زاری او داشته او را بخشیدند - و از آنجا علم مراجعت برانراشته متوجه قلعه چثار شدند - و افواج گیتی حذان آمده بمحاصره آن پرداخت *

پوشیده نماید که این قلعه فلک اساس در تصرف سلطان ابراهیم بود - و از جانب او جمال خان خاصه خیل مارنگخانی بحرامت او اشتغال داشت - بعد از قضیه سلطان ابراهیم چون پیمان عمر جمال خان از بداندیشی پسر نابرخوردار او پر شد شیرخان بقسون و فغانه کوچ او را (که لات ملک نام داشت - و در میرت و صورت ممتاز بود) بزنی خواست - و باین حیلہ اینچنین قلعه عالی را بدہمت آورد - شیرخان چون از آمدن افواج جهانگشای آکلهی بانت جلال خان پسر خود را با جمعی از معتمدان دران قلعه گذاشته خود برآمد - و انچنان کاردان را فرستاده در گربزت سخن مرا شد - آنحضرت زمانه سازی فرموده سخنان او را بموقف قبول داشتند - و او عبدالرشید پسر خود را برای خدمت حضرت جهانبانی فرستاد - تا از صدقات مرواکب پادشاهی محفوظ مانده اسباب نخوت و استکبار سرانجام دهد - این پسر پیومنه در ملازمت

(۲) نسخه [د] نعم (۳) نسخه [ا] اعلام (۴) در [بعضه نسخه] افراشته (۵) نسخه

[ا ب] پرداختند (۶) نسخه [ز] سخن *

بوده دارم خدمت کرده - و در هنگامیکه رایات جهانگشای برای تندیه و تادیب سلطان بهادر بمالوه رسید آن بے سعادت از موکب همایون گرفتار گشت - و در سنه (۹۳۹) نهصد و سی و نه که بدن و بایزید از گروه افغانان گرفتار شده بودند آنحضرت متوجه شرق رویه شدند - بایزید در مبارزت بهادران اخلاص گزین به نشیب آباد عدم فرورشد - و خس و خاشاک آشوب این گروه اشرا را پاک ساخته و سلطان جنید برلاس را چونپور و آنحدود مرحمت نموده بمرکز خلافت مراجعت فرمودند *

چون ططنه ملک گیري و فیروزمندی آنحضرت باقطار ممالک بلندی یافت در (۹۴۰) نهصد و چهل فرمانروای گجرات سلطان بهادر تحف و هدایا مصحوب ایلچیان دانشور فرستاده محریک مسلمان اخلاص شد - و آنحضرت فرستادهای او را بنوازش خهروانه ممتاز ساخته و مفاشیخ عنایت فرستاده خاطر او را مطمئن فرمودند - و همدرون مال قریب دارالملک دهلی برکنار دریای چون شهره اساس فرموده نام آنرا دین پناه نهادند - و یک از فضلا تاریخ آنرا شهر پادشاه دین پناه یانته - و بعد ازین محمد زمان میرزا و محمد سلطان میرزا با پهرش الغ میرزا طریق بغی و عدوان پیش گرفتند - و آنحضرت عنان عزیمت بجانب این گروه منعطف ساخته برکنار گنگ نواحی بهوچپور نزول اجلال فرمودند - و یادگار ناصر میرزا را با لشکر گران از آب گذرانده بر سر باغیان فرستادند - او بقائید ایزدی جنگ کرده مظفر گشت - و محمد زمان میرزا و محمد سلطان میرزا و ولی خوب میرزا بدست افتادند - محمد زمان را متعبد ساخته به بیان فرستادند - و آن دو کس را در چشم میل کشیده از پایه اعتبار انداختند - و محمد زمان میرزا قدر عنایت ندانسته فرمان لبامی ظاهر ساخته از بند برآمد - و گرفتار بطرف گجرات پیش سلطان بهادر رفت - و اکثر ممالک معموره دلاکشی هندوستان (که در زمان سعادت پرتو حضرت فردوس مکنی گیتی ستانی از عدم فرستاده و قلت محال مفتوح نشده بود) بیازوی دولت و نیروی اقبال خود تسخیر نمودند *

ذکر آمدن میرزا کامران از کابل به پنجاب

چون میرزا کامران خبر شقاوت حضرت گیتی ستانی فردوس مکنی شنید از روی بدحواسی میرزا عسکری را قندهار سپرده متوجه هندوستان شد که شاید کاره تواند پیش برد -

(۲) نسخه [ح] گریخته، رفت (۳) نسخه [ا] سر بر داشته بودند - و نسخه [ز] فتنه برداشته بودند
(۴) نسخه [ط] یکجتهی (۵) نسخه [ب] بنوازشهای (۶) نسخه [ه] آب گنگ (۷) نسخه [ا] و از آنجا گریخته (۸) نسخه [ح] مجال *

هرگاه تاج دولت بتارک دولتمندس مرغلندی یافته حمایت ایندی و میانیت الهی نگاهدانی
 او کند اندیشه تباہ را جز تباهی شدن چه گذیر - و چنین روایت کنند که دران ایام میریونس علی
 بحکم حضرت گیتی سنائی فردوس مکانی حاکم لاهور بود - میرزا کامران این اراده بخاطر آورد
 با قراچه بیگ از راه مکر و تلمیص شیء اعراض کرد - و سخنان درشت با او گفت - و قراچه بیگ
 شب دیگر با سپاهیان خود از اردوی میرزا گرفته بلاهور آمد - و میریونس علی مقدم او را
 گرامی داشته کمال مردمی بجای آورد - و اکثر اوقات او را بمنزل خود می طلبید - و باهم صحبت
 دوستانه میداشتند - و قراچه بیگ منتظر فرصت می بود - تا آنکه شب در مجالس شراب در
 هنگامیکه سپاهیان عمدت او بجایگیر رفته بودند گرفته در بند کرد - و کسان خود را بر دروازه های قلعه
 لاهور تین کرد - و بتعمیل بطالب میرزا کامران کهن فرستاد - میرزا (که منتظر این معنی بود)
 اینبار کرده زود خود را بلاهور رسانید - و شهر را متصرف گشت - و میریونس علی را از بند
 برآورده عذرخواهی کرد - و گفت اگر اینجا میباشید حکومت لاهور تعلق بشما دارد - میریونس علی
 قبول خدمت او نکرد - و از رخصت گرفته متوجه ملازمت حضرت جهانبانی جنت آشدانی
 گشت - و میرزا کامران کسان خود را بپرگنات سرکار پنجاب تعین نمود - و تا کنار آب ستلج (که
 بآب اودهیزانه اشتهار دارد) بتصرف درآورد - و از راه گربزت ایلچیان دانا فرستاده اظهار عقیدت و
 اخلاص نمود - و استدعای مقرب داشتن این محال کرد - حضرت جهانبانی نیز از انجا که دریای
 جود ایشان موج خیز بود این محال را به مقتضای نسبت عقیدت ظاهری و پاس نصایح دولت افزای
 حضرت گیتی سنائی فردوس مکانی بزرگ داشتند - و فرمان معنی در معلوم داشت
 کابل و قندهار و پنجاب شرف نغان یافت - و میرزا ازین عاطفت غیرمترتب شکرانها بجای
 آورد - و پیشکشها بدرگاه والا فرستاد - و بعد ازین پیوسته ابواب رسل و رسائل مفتوح داشته
 مدایح حضرت جهانبانی گفته فرستاده - از انجمله دفعه این غزل گفته بملازمت
 آنحضرت فرستاد *

* غزل *

حسن تو دمقدم افزون بادا * طالعیت نرغ و میمون بادا

هر غبارے که ز راحت خیزد * نور چشم من محزون بادا

گرد کان از ره لیلی آید * جای او دیدم مجنون بادا

(۲) نسخه [۵] قراچه بیگ (۳) در [چند نسخه] دروازه های (۴) نسخه [ب] قبول این

معنی (۵) نسخه [۱] کار دان *

هرکه گرد نو چو هرگار نکشت * او ازین دایره بیرون بادا

کامران تا که جهانراست بقنا * خسرو دهر همایون بادا

و همانا که دعای او باجابت رسیده بود که بمقتضای کمالی از دایره اعتبار بلکه از دایره هستی بیرون آمد چنانچه در جای خود گذارش یابد - و باجمه آنحضرت بمقتضای رافت ذاتی نظر بر ظاهر انداخته از او مشمول مرحلیم خسروانی میداشتند - و بعضی التفات جایزه غزل تقریب ساخته حصار فیروزه را شفقت فرمودند - و همواره میرزا پاس ظاهر داشته در موقوف فرمانبرداری می ایستاد - و مشمول عواطف و صفوی غذایات میشد - و در (۹۳۳) نهصد و سی و سه هلالی ایالت قندهار را میرزا کامران بخواجه کلاں بیگ داد - و باعث برین آنکه میرزا عسکری بکابل می آمد - در اثنای راه بهزارها جنگ کرده شکست یافت - میرزا کامران را این ناخوش آمد - و قندهار ازو تنبیر کرد *

نهضت موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی بتسخیر

بنگاله و نسخ عزیمت و مراجعت بمستقر خلافت^(۲)

چون خاطر مقدس حضرت جهانبانی از مهمات ممالک محروسه نارغ شد در (۹۴۱) نهصد و چهل و یک عذای عزیمت بفتح دیار شرقی معطوف داشتند که به نیروی اقبال ممالک بنگاله مفتوح شو - رایات اقبال بقصبه کنار (که در حدود کلپی است) رسید و بمسامع علیه رسید که سلطان بهادر محامره قلعه چیتور^(۳) نموده جمعه کثیر همراه تاتارخان بهر حلاطان علاءالدین کرده است - و او باندیشه تباہ خیالات محال^(۴) در سر دارد - آنحضرت بامشافه بخت بیدار در جمادی الاولی (۹۴۱) نهصد و چهل و یک توجه بر دفع مخالفان گماشته کوه مراجعت بلندآوازه کردند *

بر مستبصران کارآگاه پوشیده نیست که سلطان بهادر همیشه در اندیشه بلندپروازی می بود - و خای آرزوی تباہ در کام جان شکسته میداشت - اما چون پیش از عهد ایالت گجرات (که میگردانه میگشت) بهشیم عبرت کارنامه جنگ حضرت فردوس مکانی گیتی حقانی را (که سلطان ابراهیم رافع شد) دیده بود بهیچ وجه مقابلت حیا نصرت تیرین این دردمان عالی بخود قرار نمیداد - و اینمعنی را مکرر بمحرمان خاص خود اظهار میکرد - چون تاتار خان آمده او را دید همواره مقدمات باطل خاطرنشان میکرد - و پیش آمدن از حریم ادب را آمان

(۲) نسخه [ب] بدارالخلافه (۳) نسخه [ج ح] ممالک شرقیه (۴) نسخه [د] ساختند (۵) نسخه

[ب ط] که بمسامع (۶) نسخه [ا ب] چنور - و نسخه [ز] جیپور *

و امینی نمود - و سلطان بهادر چندان مقید نمیشد - تا آنکه روزی پوحت کنده بقاتار خان گفت که من
 تماشاگر دستبرد این سپاه شگرف بوده‌ام - لشکر گجرات حریف ایشان نیست - من بتدبیر
 و حیل لشکر ایشانرا بخود رام خواهم ساخت - و بهمین نیت ابواب خزاین گشاده زربخشی کرده -
 و ازین جنس لشکر (که حکم نمود بے بود داشت) تا ده هزار کس ملازم خود ساخته بود - درین اثنا
 محمد زمان میرزا باتفاق نوکران یادگار بیگ طغائی (که نگهبانان او بودند) از بندخانه برآمده
 بگجرات رفت - و والی آنجا بمقتضای سودای خامی که می بخشت آمدن میرزا را غنیمت
 دانسته در مراعات احوال او پرداخت - حضرت جهانبانی بمطمان بهادر نوشتند که مقتضای
 موافق و عهود آنست که جماعتی (که حقوق خدمت بعقوبت مبدل گردانیده بآنصوب گزینخته رفته‌اند)
 گرفته بدرگاه معالی فرستند - یا آنکه از پیش خود رانده اخراج نمایند - تا آثار یکجہتی
 بر عالیشان ظاهر گردد - سلطان بهادر از معاملۀ نافرمانی یا معتنی دنیا در جواب نوشت که
 اثر بزرگزاده بما بیاہ آورد و بقدر رعایتی یابد بقاعدہ محبت و اخلاص مذاقے ندارد - و بعہود
 و موافق مضرت نمیرساند - چنانچہ در زمان سلطان سکندر لودی با آنکه درمیان ایشان
 و سلطان مظفر کمال موافقت بود سلطان علاءالدین برادر او و چندین سلاطین نژادان بتقریبات
 از آگرہ و دہلی بگجرات آمدند - و آثار مردمی دیدند - و اینمعنی اصلاً باعث فتور در موافقت
 مودت نگشت - حضرت جهانبانی منشور سعادت در جواب فرستادند باین مضمون کہ علامت
 رموز و ثبات بر جادہ عہد و پیمان غیر ازین نیست کہ امرے (کہ موجب تزلزل ارکان صداقت
 بوده باشد) مطلقاً بعمل نیاید تا رخسار وفا بقاخن خلف خراشیده نگردد - و این در بہت
 دران جریدہ اقبال درج ہو *

- * بیت *
- * ای آنکہ لاف میزنی از دل کہ عاشق امت *
- * طوبیٰ لک از زبان تو با دل موافق است *
- * دیگر *
- * درخت درہنی بنشان کہ کام دل ببار آرد *
- * نہال دشمنی بر کن کہ رنج بشار آرد *

زہار مدہزار زہار - بند مارا بگوشِ شویش شنیذہ آن مخدول را بیایدہ سربر اعلیٰ فرستند - یا دست
 رعایت از تربیت او بازداشته دران ولایت نگذارند - والا بکدام دلیل اعتماد بر موافقت
 توان کرد - و عجب کہ این واقعہ را قیاس بر قضیہ علاءالدین و امثال او کرده‌اند - این قیاس

مع الفارق را چه باید قبول - آن چیز دیگر بود - و این طرز دیگر امت - و شاید از جراید تأریخ معلوم شده باشد که حضرت صاحب ترانی با وجود خلافی که از ابلدرم یابزید بظهور آمده بود بالطبع بیورش روم مایل نبودند چه مشارالیه بجنگ فرنگ اشتغال میداشت - اما چون ترابوسف ترکان و سلطان احمد جلایر گرفته پیش او رفتند آنحضرت چندین مرتبه او را بنصایح ارجمند از رعایت آنها منع فرمودند - چون او از قبول این امر سر باز زد آنچه مقدور همت بود بظهور رسد - سلطان بهادر از تنگ شرابی و بد مصتی جواب هوشمندانه نفوشت - در نیمه یان تاتار خان سخنان دور از کار (که نریزند) کوته اندیشان تواند بود (بسلطان بهادر میگفت - و در روان ساختن خود بسمت ممالک محروسه مبالغه داشت - و اظهار میکرد که لشکر پادشاهی بعشرت خود کرده و فراغت و راحت شده است - و آنچه آنکه سلطان دیده بودند نمائند - بنا بر تسویلات فتنه انگیزان سلطان بهادر اسباب روان شدن تاتار خان آماده ساخته بیست کرور زر قدیم گجرات (که چهل کرور معمول دهلی است) بقلعه رنجه پور فرستاد که بصلاح تاتار خان در مواجه سپاهی نو خرج کرده شود - و سلطان علاء الدین پدر تاتار خان را با نوجوه عظیم بجانب کالجور فرستاد که در آن ناحیت رفته شورش افزاید - و برهان الملک ملدانی و طایفه از گجراتیان را نامزد ساخت که حدود ناگور شتافته عزیمت بجانب نمایند - و بخدای آنکه در لشکر منصور سراسیمگی پدید آید لشکر خود را متفرق ساخت - هر چند تیره هوشان کردان گفتند (که یکجا رفتن لشکر مغایب می نماید) سودمند نیامد - و نیز بے میمنتی پیمان شکنی را بر مز و تصریح بر او حقه ظهور نکشیدند فایده نکرد - و بخود اندیشه نادرست راه داد که چون طبقه لودیان دعوی ریاست هندوستان دارند تلاش ایشان در پیمان سلطان مضرت ندارد - و نتایج نقض عهد بسلطان عاید نخواهد شد - تاتار خان را بمرزمت بے اصل روانه سمت دهلی ساخت - و خود را خارج و داخل ساخته داعیه محاصره قلعه چیتور پیش گرفت - تا هم این قلعه را بفشاید - و هم در وقت حاجت میان بامداد لودیان بندد *

پوشیده نماید که سلطان علاء الدین عالم خان نام داشت - او برادر سکندر لودی و عم سلطان ابراهیم بود - بعد از قتیله سلطان سکندر با سلطان ابراهیم مخالفت نمود - و در حدود سرهند دعوی سلطنت کرده سلطان علاء الدین خطاب خود ساخت - و باتفاق جمعی از افغانان

(۲) نسخه [۵] چیزه (۳) نسخه [ط] چون قیصر روم (۴) نسخه [۱] و درین بیان (۵)

نسخه [ج] رنجه پور (۶) نسخه [ج ز] افزایند (۷) نسخه [ز] بنیانی *

دورزیه متوجه آگره شد - و سلطان ابراهیم بقصد پیگار برآمد - و نزدیک هودل چون هر در نریق بهم رسیدند سلطان علاءالدین مقاومت جنگ صف را در خود ندیده شبلیخون آورد - و کاره ساخت - و خسران زده باز گشت - و از راه مالوسی و بددرونی بکابل رخت - و در جنگ ابراهیم از سپاهی لشکر منصور بود - و تاتار خان بگجرات شتافت - و سلطان بهادر او را اعتبار کرد -

و حضرت گیتی متانی فردوس مکانی بعد از فتح هندوستان بر مکه بن خاطر او آگاهی یافته ببدخشان فرستادند - و بدستگیری افغانان سوداگر از قلعه ظفر گریخته بافغانستان آمد - و از آنجا ببلوچستان پیوست - و از آن دیار بگجرات شد *

الفقه چون این فوجها روانه شدند تاتار خان دست بخزانة نهاده بجمع لشکر پرداخت - و قریب چهل هزار سوار از افغان و غیره بر گرد آمدند - تا آنکه آمده بیانه را گرفت - و چون بحضرت جهانبانی (که بیورش تسخیر ممالک شرقیه نهضت فرموده بودند) این خبر رسید عنان توجه مصروف ساخته در زودترین هنگامه بدارالخلافه آگره نزول اجلال فرمودند - و میرزا عسکری و میرزا هندال و یادگار ناصر میرزا و قاضی حمید سلطان و میر فقیر علمی و زاهد بیگ و دوست بیگ را با هزینه هزار سوار بدفع این فتنه روانه ساختند - و فرمودند که دفع این نوح بزرگ (که بتخلیل تباه دهلی رویه می آید) در معنی امتیضال فوجهای دیگر امت - پس همان بهتر که همت بر دفع همین فوج گماشته شود - و چون افواج قاهره نزدیک لشکر متخالف رسید ترس بر لشکر غلبه غالب آمده هر روز جمعی از ایشان جدا میشدند - چنانچه لشکر متخالف رفته رفته در اندک زمانی بسه هزار سوار کشید - چون بابر ام تمام این لشکر اختیار کرده بود و مبلغ کثیر خرج شده نه رای رفتن داشت - و نه برای جنگ کردن - آخر دست از جان پشسته در مندرادل بمعرفه درآمد - و چنانکه توانائی داشت دست و پا زده آخر کار بیدست و پا شده هدیه تیر و هلاک و غلبه تیغ مبارزان سفاک گشت - و از پراگندگی این لشکر همان طور که بر خاطر اقدس پرتو افتاده بود بظهور آمد - و آن دو نوح دیگر از صیت نصرت و اقبال لشکر منصور خودی خود پراکنده شدند *

(۲) در (مکثر نسخها) در روی (۳) نسخه [۱] و بدستکاری (۴۰) نسخه [۱] بخزانها (۵) نسخه [ج] مکره (۶) نسخه [اب ج] اقبال (۷) نسخه [ح] این نوح بزرگ (۸) در (اکثر نسخه) دست و پا زده - و آخر کار (۹) نسخه [۱] بخودی خود - و نسخه [د] خود بخود *

ذکر نهضت حضرت جهانبانی جنت آشیانی بنسخیر گجرات و شکست سلطان بهادر و فتح آن ممالک

هرچند خاطر جهانگشای از اندیشه تسخیر ولایت گجرات فارغ بود (که والی آنجا پیوسته راه
وفات و اخلاص می‌پیمود) لیکن چون جهان‌آفرین خواهد (که ملک را بغیر قدوم دادگرت
آرایش نبخشد) ناگزیر اسباب آنرا آماده سازد - و مصداق این معنی کردار والی گجراتست
که از غرور ذاتی و هجوم خوشامدگویان و فزونی مستی و مستان و کمی هشیاری و هشداران
به جهت نقض عهد و نقص روابط صوری نمود - و مصدر چندین امور ناملازم شد - لاجرم
همت والا تقاضای آن نمود که موکب عالی متوجه گجرات گردد - و بنابراین در اوان
جمادی الاولی (۹۸۱) نهصد و چهل و یکم بقاید دولت و هدایت اقبال بعامت مسعود پای عزمت
در رکاب سعادت نهاده عنان اقبال بعزم تسخیر گجرات معطوف داشتند - چون نزدیک قلعه
رای سین نزول اجلال اتفاق افتاد اهل قلعه عراض با پیشکشهای گرامی فرستادند که قلعه از
پادشاه است و ما بندقه پادشاهیم - هرگاه کار سلطان بهادر ساخته‌شود این قلعه چه خواهد بود -
آنحقی چون مقصد فتح ممالک گجرات بود بآن مقید نشده متوجه ولایت مالوه شدند - و چون
سازگپور متخیم سرحدات اقبال شد طنطقه بوش جهانگشای و کوچ بکوچ نهضت اعلام منصوبه
بسلطان بهادر (که قلعه چیتور را محاصره داشت) رسید - از خواب غفلت بیدار شده بملازمان
خود مشورت نمود - جمعی بران شدند که مهم قلعه همه وقت میسر است - و از اهل قلعه بالفعل
فررس نمی‌رود - مناسب وقت آنست که مهم قلعه را موتوف داشته روزبری لشکر پادشاهی
شویم - صدر خان (که سرآمد طبقه علم و فضل بود - و در جرگه سپاهیان صاحب منصب والا گشته
باصابت رای و تدبیر میزیست) گفت منافع آنست که کار قلعه را (که نزدیک رانپور ایم)
بآخر رسانیم - و ما که بر سر کفار آمده‌باشیم پادشاه اسلام بر سر ما نخواهد آمد - و اگر بیداد
در ترک غزا و جنگ با او معذور باشیم - این رای پسندیده خاطر سلطان بهادر آمد - و از روی
استقلال ثبات قدم ورزید - تا آنکه در سیوم شهر رمضان (۹۸۱) نهصد و چهل و یک سلطان قلعه
چیتور را مفتوح ساخت - و بصوب موکب عالی روان شد - متخیم سرحدات اقبال عزمه آجین
بود - چون جمارت سلطان بهادر بمسامع علیه رسید آنحضرت نیز تیزتر توجه فرمودند - و در
نواحی مندرسور (که از مضافات مالوه است) در کنار کولاب (که در کلانی و بهناروی دریا)

بود) از دو جانب این دو لشکر فرود آمد - و میان هراول^(۲) حضرت جهانبانی^(۳) بهادر و جمعی
و میان هراول^(۴) سلطان بهادر^(۵) سید علیخان و میرزا مقیم (که خراسان خان خطاب داشت) کارزار
پیوست - و مخالفان را شکست افکند - و سلطان بهادر نیز شکسته خاطر شد - تاج خان و صدر خان
بارگفتند که لشکر ما بتازگی فتح چیتور کرده - و هنوز چندان ضرب و حرب لشکر پادشاهی ندیده -
بدل قوی بکار جنگ خواهد پرداخت - توقف ناکرده متوجه جنگ باید شد - رومی خان
(که توخانه حواله او بود) و جمعی دیگر بسلطان گفتند که توخانه عظیم همراه داریم - باوجود
چندین استعداد آتشبازی خود را بر تیغ زدن چه معنی دارد - مناسب آنست که حضار ابراهیم کرده
بدور آن خندق زده ازل این سلاح دور دست را کار فرمائیم - تا لشکر مخالف روز بروز تفریق پذیرفته
از هم باشند - و جنگ تدریج و شمشیر بجای خود است - آخر بر همین قرار ایستادند - همواره
هنگام جنگ گرم می شد - و پیوسته شکست بر گجراتیان می افتاد *

و از سوانح اقبال آنکه روزی جمعی از بهادران و یکه جوانان بزم پادشاهی گرم کرده بودند -
و هر یک سرخوش گشته سخن از مردانگی می راند - یکی را که هوش معطله دانی کمتر
مانده بود بحکایت درآمد که از گذشته تا کی حرف سرایی شود - امروز غنیم^(۶) در برابر است -
متوجه او باید شد - و عیار کار خود را ظاهر ساخت - و بے آنکه بهوشیاران لشکر منصور
آگاهی افتد این بزم آرایان می گسار (که قریب در بست کس بودند) مسلح شده بوسر اردوی
عظیم روان شدند - چون نزدیک رسیدند یکی از اعیان گجرات با قریب چهار هزار کس (که
بیرون اردو آمده پاس میداشت) پیش آمد - و عرض نمود آنچه آنچنان آراسته گشت که بگفت درزیاید -
و گجراتیانرا دل از دهن رفت - و انهمزام یافته بارو درآمدند - و این رزم دوهتان کارنامه کرده
معاذرت نمودند - صیبت این دایری و دلاری آرام ربای لشکر سلطان بهادر شد - و بعد از آن از
قلعه ابراهیم خویش کم کسی برآمده - و پیوسته سه نصرت قریب باطراف و جوانب رفته راه
آمد و شد غله میزدند - تا آنکه در اردوی گجراتیان تحط عظیم پدید آمد *

روز عید رمضان محمد زمان میرزا با پانصد ششصد کس قدم جرأت پیش نهاد برآمد -
و ازین طرف نیز جمعی بجنگ پیش آمدند - دو سه مرتبه مردم گجرات تیر انداخته گریختند -

(۲) نسخه [ح] چکه بهادر (۳) نسخه [ح] رشید علیخان (۴) نسخه [ط] معروض داشتند
(۵) نسخه [ب] معامله نمی (۶) نسخه [۱۵۱] که غنیم (۷) نسخه [ح] این بزم آرایان
و میکشان *

بخیله و روباهبازی عساکر فیروزی متأثر پادشاهی را بر مجرای توپخانه رسانیدند - و یکبار
نوبها را آتش دادند - آن روز بعضی مردم پادشاهی را چشم زخم رسید - بعد از هفت روز
(که ساعت مختار بود) حضرت جهانبانی قرار دادند که بر سر اردوی سلطان بهادر رفته جنگ
اندازند - درین میان روز بروز کار گجراتیان به بیم و هراس بیشتر می کشید - و بیدولتی را احباب
آماده تر میگشت - تا آنکه بعضی اقبال ازلی شب یکشنبه بیست و یکم شوال سال مذکور سلطان بهادر
خود ویران شده بفرمود تا تمام ضربتها و دیگهای کلانرا بردار کرده آتش دادند تا همه
درهم شکستند - چون شام درآمد سلطان بهادر با میران محمد شاه و پنج شش کس از نزدیکان
خود از فرجه سراییده برآمده رو بجانب آگه کرده بجهت پی غلط کردن بجانب مذکور روانه
شد - و مدرخان و عمادالملک خامه خیل هر دو باتفاق هم با بیست هزار سوار از راه راست متوجه
مذکور شدند - و محمد زمان میرزا با جمعی جهت فتنه و فساد بصوب لاهور رفت - آن روز
غریب غریو و غوغا و آشوب از لشکر گجراتیان برخاست - و حقیقت حال در اردوی معلنی ظاهر
نبود - و حضرت جهانبانی با سی هزار سوار از شام تا صبح مسلح ایستاده بودند - و انتظار ظهور
تلاشید فتح غیبی داشتند - تا آنکه بعد از یکپاس روز معلوم شد که سلطان بهادر بصوب مذکور
مرار نموده است - بهادران لشکر فیروزی مند باردوی سلطان بهادر آمده دست بغارت کشوند -
و اسباب و اموال و فیل و اسب فراوان بدست درآمد - و خداوند خان (که هم استاد و هم وزیر
سلطان مظفر بود) بدست افتاد - و آنحضرت او را بدوازشهای پادشاهانه اختصاص فرموده در
ملازمت نگاهداشتند - و یادگار نام میرزا و تمام سلطان و میرهندویک را با لشکر گران عقب
لشکر گریخته فرستادند :

آری - هرکس که به تیره رایان نشیند تیره رای شود - خصوصاً عهد و پیمان شکسته با چنین
خداوند جهانگرد (۱) سر که قبلاً مدق و مداد باشد (۲) شکسته بازانه پیش آمده نرد متحدت بازدهاریند
او را چنین روز پیش آید (۳) مجمل آنکه چون مدرخان و عمادالملک از اینجا روان شدند راست
بقلمه مندر برآمدند - و حضرت (۴) جهانبانی نیز متعاقب عساکر منصوره آمده در بغلیه نزل
اجال فرمودند - و دور قلمه مخیم اقبال گشود (۵) و رومی خان از لشکر مخالف گریخته بملازمت

- میرزا محمد شاه (۴) نسخه [ز] شجاع
(۲) نسخه [ب] نالید اقبال ازلی (۳) نسخه [ا] با جهان آرا (۷) نسخه [د] مخالفت
(۵) نسخه [ح] خدا بنده خان (۶) نسخه [ح] خدیو نسخه [ط] مضرب خیام ظفر انتظام
(۸) نسخه [ح ط] روز بد (۹) نسخه [ب] بغلیه مندو (۱۰)

درآمدن جنود اقبال در درون قلعه مذکور و مفتوح شدن آن بموقف عرض حضرت جهانبانی رسید - آنحضرت سوار دولت شده متوجه قلعه گشتند - و از دروازه دهلی درآمدند - صدرخان همچنان با تمام مردم خود بر درخانه ایستاده جنگ میکرد - هرچند زخمی شده بود پای ثابت محکم داشت - آخر مردم اعیان عذازش گرفته بجانب سونگر بردند - و کس بسیار بهمراهی او شتافته آنجا متحصن شد - و سلطان عالم نیز آنجا رفت - سپاه ظفرقرین سه روز نهب و تاراج منازل مخالفان کرد - بعد ازان حکم بر منع یغماگران شرف نفاذ یافت - و معتمدان را پیش صدرخان و سلطان عالم فرستادند - این کاروانان بنصایح گرامی ایشانی را اطمینان بخشیدند - و پس از درازی گفت و شنود و کوتاهی سخن آن متحصنان را امان داده بهلازمیت آوردند - و چون از سلطان عالم چند مرتبه فتنه و فساد سرزده بود او را بی کرده رها کردند - و اشغاق خسروانه در بارگاه صدرخان بظهور آمد - و بعد سه روز ازین فتح از قلعه پایان آمده با ده هزار سوار کارطلب بطریق ایلغار متوجه گجرات شدند - و حکم شد که اردوی مدتی منزل بمقزل متعاقب می آمده باشد •

چون عساکر فیروزی متأثر بجانبانیر نزدیک شد بجانب دروازه بدلی قریب نحو عرض عمادالملک (که سه کبره دروازه اوست) ایستاده افواج ترتیب دادند - چون خبر سلطان بهادر رسید قلعه را مضبوط ساخته از دروازه دیگر (که بجانب شکرآلو است) بیرون آمده بجانب کمباییت قرار نمود - و در شهر باشارت او آتش درگرفت - حضرت جهانبانی بشهر نزل اقبال کرده حکم فرمودند که آتشها را بآب رحمت فروزنشاند - و مدبر هندو بیگ و جمعی دیگر را در حدیچ جانبانیر گذاشته و مقدار هزار سوار بخود همراه گرفته بجانب سلطان بهادر ایلغار فرمودند - سلطان بمکمباییت رسیده بجانب دیب شتافت - و صد غراب جنگی را (که بخدای فرنگ ساخته بودند) آتش زد - که مبادا عساکر عالیله سوار شده که قیام نمایند - و آخر همانروز (که او بدیپ رفت) حضرت جهانبانی بمکمباییت نزل اقبال فرمودند - و ساحل دریای شور مخیم مرادق اقبال شد - و از آنجا جمعی را بتعاقب سلطان بهادر از کمباییت روانه ساختند - سلطان چون بدیپ درآمد بهادران نصرت قرین از نزدیکی دیب بغنایم فراوان برگشته بمکمباییت آمدند - و بتائیدات آسمانی

(۲) نسخه [ط] کارگذار (۳) نسخه [ح] پهلوی (۴) نسخه [ح] کهمباییت
(۵) نسخه [ط] و امیر هندو بیگ و شیخ بهلول و جمعی دیگر را (۶) نسخه [ط] آسمانی
و توفیق‌نجات ازلی •

در سال (۹۴۲) نهمصد و چهل و در فتحِ مندر و گجرات روی نمود. و آنرا که با خدای بازگشت امت و معیارِ آن نیتِ درست هراینه مقصود را در کنار او نهند - و در غرة شعبان این سال میرزا کامران از لاهور بقندهار رفت. و بسام میرزا برادر شاه طهماسب صفوی جنگِ عظیم کرده فتح نمود *

و مجملِ این سرگذشت آنکه سام میرزا با جمعی کثیر از قزلباشیه بقندهار آمد. قندهار را خواجه کلان بیگ استحکام داده بود. تا هشت ماه نگاهداشت. درین اثنا میرزا کامران با استعدادِ تمام از لاهور نهضت نمود. و میان میرزا کامران و سام میرزا جنگِ عظیم در پیوست. و اغزیوار خان را (که از امرای کلان قزلباشیه و اتابقی میرزا بود) در جنگ دستگیر کرده بقتل رسانید. و بسیاری از لشکر قزلباشی حربصحرای عدم نهادند. میرزا کامران مظفر و منصور معاودت نموده بحدودِ لاهور رسید. و شورشِ میرزا محمد زمان برطرف شده و شرحِ این داستانِ اقبال برسرِ اجمال آنکه پیشتر گذارش یافته بود که میرزا محمد زمان بعد از شکست یافتنِ سلطان بهادر بداعیه فتنه انگیزی بصوبِ لاهور شذافت. چون مشارالیه بحدودِ سند آمد شاه حسین ولد شاه بیگ ارغون والی هند در پیشِ خود جای نداده رهمونی لاهور کرد که میرزا کامران متوجه قندهار شده است. و ملکی چنین معمر خالیست. آنجا باید شذافت. میرزای تخت برگشته عرصه را خالی خیال نموده بلاهور آمد. و محاصره نمود. درین اثنا میرزا کامران بفواحی لاهور آمده کوسِ سطوت زن. میرزا محمد زمان سرانجامه دار چاره کارِ خود غیر از آنکه باز بججرات رود ندید. محروم و مخدول برگشته باز بآن دیار رفت. و درین سال میرزا حیدر گورکان از کاشغر راه بدخشان سر کرده میرزا کامران را در لاهور دریافت. در بهار دیگر شاه طهماسب خود بحدودِ قندهار آمدند. و خواجه کلان بیگ جمیع کارخانها را از نوشکخانه و رکابخانه و غیرها بآئینِ مناسبت ترتیب دهنده مقالیدِ قلعه و کارخانها را پیشِ شاه فرستاد. و گفت سامانِ قلعه داری ندارم. و توانائیِ نبرد نیست. و آمده دیدن در آئینِ نمک شناسی و در مجلسِ حفظِ حقوقِ صاحبی و نوکری را نی. ناچار خانه آراستن و بهمان سپردن و خود را کذاه داشتن. مذاصبت میداند. و خود براهِ تده و آج^(۱) بلاهور آمد. و میرزا کامران یکماه کورنش نداد.

(۴) نسخه [ح] اغزیوار خان. و نسخه [ط] اعزاز خان (۳) نسخه [ح] آمد
(۴) در [بعضی نسخه] جمیع کارخانها از نوشکخانه و رکابخانه و غیرها را. (۵) نسخه [ه]
آچه. و نسخه [ح] ارچه *

که چرا اینقدر نتوانستی نگاهداشت که من خود را میرواندم - و بعد از هرگزشت بسیار
 میرزا کلمران سرانجام نموده بار دوم یورش قندهار نموده متوجه شد - میرزا حیدر را بحضرت میرزا
 مهتات لهور گذاشت - شاه طهماسب بیشتر از توجه میرزا بداغ خان (فجار) را (که از امرای
 بزرگ بود) بحکومت قندهار گذاشته رفت بودند - میرزا کلمران آمده قندهار را محاصره نمود - بداغ خان
 امان طلبیده رخت - و میرزا قندهار را متصرف شده و استحکام داده بلاهور مراجعت نمود *

(۳) سخن کجا بود بکجا کشید - همان بهتر که ازین صحت بازداشته بسرشتن مقصود پیوندم -
 القصة چون حضرت جهانبانی بمردم کم بحدی که بایست نازل اجل فرموده بودند ملک احمد لاد
 و رکن دار (که از اعیان سلطان بهادر بودند - و نزدیک کوی داره بر می بردند) بکولیان
 و کواران آن سرزمین قرار دادند که با موکب حضرت جهانبانی مردم کم رحیده اند - فرصت
 غنیمت دانسته شبخون باید آورد - و باین قرار مستعد شدند - و از آثار بیداری اقبال آنکه
 پدرنیز از بنمعی خبردار شده خود را بحوالی سرایرد پادشاهی رسانید - و بیک از نزدیکان
 درگاه گفت که حرف ضروریست - میخواهم ب واسطه بموقف عرض رسانم - چون مبالغه از حد
 تجاوز میکند و آثار راهتی از پیشانی حال او ظاهر بود رخصت بار یافته قرارداد شبخون را
 بعرض اندس رسانید - آنحضرت فرمودند که این دولتخواهی از کجا ترا بخاطر رسید - گفت
 پدر من در بند یکی از ملازمان راکب دولت است - خواهم که بجایزه این دولتخواهی از او از بند
 استخلاص نمایم - و اگر دروغ گفته باشم مرا با پدر سیامت فرمایند - حسب الحکم پدر او را پیدا
 ساختند - و بر هر دو موکل گذاشتند - و از روی احتیاط همه نصرت ترین را آماده ساخته خود را
 بکدازه کشیدند - نزدیک سحر بیکبار پنج شش هزار بهیل و کوار بر همراهی های دولت رختند -
 و حضرت جهانبانی با همه دولت ترین خود را بر مرتبه کشیده بودند - کواران آمده بتاراج اردو
 پرداختند - و اکثر کتب نفیسه (که مصاحف معنوی بودند - و پیوسته با خود داشتند)
 تلف شد - از انجمه تیمورنامه بود بخط ملا سلطان علی و تصویر اسکان بهزان - و انجون در کتابخانه
 حضرت شاهنشاهی موجود است - القصة در اندک فرصتی هیچ سلامت از مطلع اقبال رسید -
 و بهادران جلالت آئین رو برین ب اعتدال آورده بشیبه تیر همه آن بیدرستان مدبخت را
 منهزم و متفرق گردانیدند - و آن پدرزن مفیدرئی یافت - و بکم خود رسید - و سطوت
 غضب پادشاهی و صولت قهر جباری بجوش آمده حکم غارت کردن و موختن که بایست نماند گشت -

و بعد ازان قطع نظر از تعاقب سلطان بهادر نموده بجایاندر مراجعت موكب عالي شد - و تا چهار ماه آن قلعه را محاصره داشتند - و اختیار خان (كه از قاضي زاده های قصبه نردان بود كه از قصبات آن ولایت است - و بر شد و كارداني از معتمدان سلطان شده بود) در لوازم نكاهداشت قلعه سعی بلیغ بجای آورد - و با این همه محافظت و احتیاط گاه گاه از درهای كوه (كه از كثرت درخت و انبوهی خارزار گذر پیاده بصعوبت میسر بود چه جای سوار) بعضی از هیزم كشان كوه نورد بمصلحت منافع خود منفذی پیدا کرده از تسم غله و روغن بقصد گران فروختن در پای قلعه می بردند - و مردم قلعه طنائها فروخته زر پایان میفرمودند - و متاع بالا می کشیدند .

چون مدت محاصره بدور و دراز کشید روزی حضرت جهانبانی سیر اطراف قلعه خود بدولت اقبال میفرمودند - و محلیكه جای درآمد مساكرا ممكن باشد می جستند - يكمرتبه از طرف هالول (كه باغستان بود) سیركنان پیشتر رفتند - جمعی (كه غله و روغن فروخته از میان جنگل برآمده بودند) بذکر اشرف درآمدند - حكم شد كه تحقیق كنند كه این جماعه چكاره اند - گفتند هیزم كشیم - چون از اسباب هیزم كشی از تبر و تیشه همراه نداشتند سخن ایشان مقرون بصدق نگشت - حقم اشرف شد كه تا راستی سخن نگویند از سیاست نجات نیابند - بناچار اقرار كردند كه حال اینست - حكم شد كه پیش باشند - و آن جایگاه را بنمایند - چون نظر فرمودند دیدند كه شصت هفتاد گز بلند است در نهایت همواری - كه برآمدن بران در كمال دشواریست - بحكم عالي مبلغای آمین هفتاد هشتاد حاضر ساختند - و بقابلت يك گز چپ و راست در دیوار كوه فروكوفتند - و جوانان بهادر حكم یافتند كه برون معراج مردانگی برآیند - سی و ده نفر برآمده بودند كه بنفس نفیس خود خواستند كه برآیند - بپراسخان بموقف عرض رسانید كه اینمقدار توقف شود كه مردم از میان راه بالا تپ ززند - آنگاه خود متوجه شوند - این گفت - و خود پیش شد - و از عقب پراسخان حضرت جهانبانی خود بدولت و اقبال معود فرمودند - و آنحضرت چهل و يك بودند - خود ایستاده قریب سیصد جوانان را ازین مأم نوالای سلامت بالا گرفتند - و حكم شد كه لشكر نصرت پیوند (كه بمورچلها تعیین یافته بودند) بقلعه حمله كنند -

(۲) نسخه [ج] زیاد - و نسخه [ح] زیاد (۳) نسخه [د] عبور (۴) نسخه [ه] و روغن

بآنجا می کشیدند - و بقصد گران فروختن (۵) نسخه [ه] هانول - و نسخه [ح] هانول (۶) نسخه

[ج د ه] تا همواری .

مردم درون عامل اژدر واقعہ جنگ مردم بیرون رونہادہ ہر از کنگرہای حصار فرو میداشتند کہ ناگاہ این سید جوان از عقب آمدہ بشیئہ تیر اہل قلعہ را بے دست و پا ساختند - و از آگاہ شدن آنکہ حضرت جہانبانی خود بذات اقدس بر مدارچ فتح بدرست و اقبال متصاعد گشتہ اند مخالفان تیرہ رای ہریک بسوراخہ فرو رفتند - و نغارہ فتح بلند آوازہ شد - و اختیار خان از جائے کہ ہوں بلا تر بر سر کوهچہ (کہ آنرا مولیہ گویند) برآمدہ متحصن شد - روز دیگر امان دادہ از را طلب فرمودند - او باوجود دانش و سربراہی مہمات سلطنت از علوم حکمت خصوصاً ہندسہ و ہیأت نصیبہ تمام داشت - و از شعر و معما نیز بہرہ مند بود - در مجلس عالی برخصت نشستن در جمع مجلسیان دانشور سرنراز شد - و بمواظف خسروانہ امتیاز یافت - و داخل مقربان عقبہ سلطنت شد - و یک از فضلا تاریخ این فتح اہل ہفتہ مہ سفر یافتہ امت ہ و چون ولایت گجرات تا آب مہندری در تصرف اولیای دولت درآمد و از ان طرف در عمل هیچکس نبود رعایای آن حدود بعلطان بہادر عرضہ داشت نوشتند کہ محمول ولایت رسیدہ - و عامل (کہ بمرامہ تحصیل قیام نماید) از چارہ نیست - اگر کسی تعیین شود رعایا از عہدہ ادای مال بیرون آیند - سلطان بہریک از ملازمان خود (کہ اژدر مقولہ حرف میزد) ہمہ را خاموش می یافت - عمادالملک قدم جرات پیش نہادہ امتدعی این خدمت نمود بدین موجب کہ بمقتضای برآمدن کار از ولایت ہر جا و ہر قدر کہ بہر کس دہد باز پرس آن نباشد - عمادالملک با دریست سوار متوجہ اہمد آباد شد - در راہ بمردمی کہ میدانست مواجب چند نوشتہ میداد - چون با اہمد آباد رسید دہ ہزار سوار بر گرد آمد - ہرکہ دو امب داشت یک اک گجراتی باو میداد - در اندک فرصت ہی ہزار کس فراہم آورد - مجاہد خان حاکم جرنہ گدہ - با دہ ہزار سوار آمدہ باو پیوست - و دران ایام حضرت جہانبانی بجهت فتح قلعہ جانپانیر و بدست افزادن احباب و اموال فراوان بجزم خسروانی اختلال میداشتند - و پیوستہ بر لب حوض در رویہ جشنہای پادشاہانہ و بزمہای رنگین ترتیب می یافت •

و از جلال شرایط فرماندہی آنست کہ خدمتگاران خاص و ملازمان بہاط قرب را ضابطہ چلند قرار دہند - و در ہر گروہ یک از خرد نشان احتیاط اندیش تعیین نمایند - تا ہموارہ از نشست و برخاست و مانند بود و آمد و رفت این گروہ خبردار بودہ از محبت بد (کہ پدر و مادر اندیشہای تباہ امت) نگاہبانی نماید - علی الخصوص وقتیکہ خدیو زمان را کثرت مشاغل پردہ

بر جزئیاتِ امور کشیده باشد - و باید که باین اتفاقا نفرموده مُنهبانِ راحت گفتارِ درست کردار
تعیّن نمایند - تا همواره از حقیقتِ احوال و مغزِ مقاصدِ این جماعه بمصامعِ اقبال میرسانیده باشند
و گرنه بسیاری از تفکّح و صلکان را بواسطهٔ درامِ ملازمتِ سطوتِ پادشاهی کمتر ملحوظ
باشد - و باد! تقرب از هوش برده در بالغزِ خسرانِ ابدی اندازد - و فسادهای عظیم ازین
بد مستی روی نماید - چنانچه درینولا مانع شد - شرحش آنکه در خلالِ احوال (که شادمانی
فتوحاتِ غیبی بزمِ آرای دولتِ روز افزون بود) چندی از کم حوصلگانِ نائن نهاد (که بحسبِ
مروشت داخلِ بارناتگانِ خواشِ مجلسِ عالی شده بودند) از کتابدار و سلکدار و دواتدار
و امثالِ آن اتفاق نموده بیاعتمادانِ هالول (که بوی گلپایشِ هودای جنون را تازه مازد - و هوای
دلگشایشِ خونِ خفته را بجوش آورد) رفته بزمِ صراحی و جام ترتیب دادند - و در عالمِ
سرخوشی (که رختِ عقل و هوش را بیغما داده بودند) کتابِ ظفرنامه درمیان داشته مباحث
احوالِ نصرتِ قرینِ حضرتِ صاحبقرانی میخواندند که آنحضرت در آغازِ بهارِ دولت از مخلصانِ
جانبسارِ چهل کس همراه داشتند - (روزه از هر یک دو تیر فرگرفتند - و یکجا بسته بهر یک
دادند که بشکنند - هر چند بر سرِ زانو نهاده زور آوردند خایده نکرد - و چون آن تیرها از هم کشود)
بهر یک دو تیر دادند هر کدام تیرها را شکستند - آنحضرت فرمودند که ما چهل تنیم - اگر مثلاً
این دهنهٔ تیر یکدل باشیم بهرجا که متوجه شویم ظفر ملازم ما باشد - باین اندیشهٔ درست
و خیال بلند کمر همت چمت کرده متوجه ملک گیري شده بودند - آن بخبرانِ بشخرد این
مرگذشت را شنیده خیال نکردند که هر یک از آن چهل تن لشکر بود از تائیدِ آسمانی -
قباس بر محضِ صورت نموده در اندیشهٔ تباه افتادند - و خود را چون شمرند چهارصد بشمار
آمدند - از عالمِ دیوانگی و بیهوشی مضمونِ اتفاق را در عددِ چهارصد اتوی یافته داعیهٔ گزین
دکن را بخود مصمم ساخته دران بد مستی ساحتِ مراز و نشیبِ راه اجل پیمودن گرفتند -
روز دیگر هر چند ازین نزدیکی دور نشان جسته اثره و علامتِ نیافتند - عاقبت بی یو خیالِ نامد
ایشان برده بقصدِ گرفتنِ ایشان هزار کس تعین فرمودند - در اندک زمانی آن بخت برگشتهای
اجل رحیده را دست و گردن بسته بدرگاهِ والا آوردند - (روز سه شنبه بود که آنحضرت جاسای
سرخ رنگِ بهرامی در بر کرده بر کرسی قهر و غضب نشستند - و زمرهٔ گناهکاران را گرده گروه

می‌آوردند - و در حق هر طایفه فراخور رقم تقدیر و مقتضای کمال عدالت حکم می‌فرمودند - بعضی را دست بسته پایمال فیلان کوه‌بکر ساختند - و برخی را (که سر از خط ادب بیرون برده بودند) ببرداشتنِ بارِ سر از تن اختصاص دادند - و جماعه (که دمت از پا نشناخته بخيال فاسد دمت‌زده بودند) بیدمت و پا گشتند - و فرقه (که از خود بینی گوش بر اوامر پادشاهی نداشته بودند) گوش و بینی را بر جا نیافتند - و طایفه (که سرانگشت عزیمت بر حرف خطا نهاده بودند) نقش انگشت در مشمت ندیدند *

بعد از اختتام این قضایا و احکام وقت نماز شام در رسید - امام (که خالی از سادگی نبود) در رکعت اولِ سوره اتم ترکیف خواند - بعد از فراغ سلام حکم گردون انتقام بنفاد پیوست که امام را ته پای فیل اندازند که او عمداً سوز فیل را بنمایه خوانده - و این عدالت بظلم فرود آورده فال بد زده است - مولانا محمد برغلی عرضه داشت نمود که این امام معنی قرآن نمیداند - اما چون سورت آتش غضب زبانه کشیده بود غیر از خطاب عتاب در جواب نشنید - بعد از زمان چون پرتو ساده لوحی امام بر حاشیه ضمیر قدسی تاوت و اشتعال فایرد غضب تسکین پذیرفت تا سیف عظیم فرموده تمام شب را برقت و بُکا گذرانیدند *

و بعد از انصرام این امر کردی بیگ خان را در جانپایر گذاشته ریاست نصرت را منوچه احمد آباد ساختند - و بر اب آب مهندسی نزل اجلال فرمودند - و عماد الملک نیز دلیری کرده پیش آمد - هر یک کوچک موکب معلی او نیز کوچ میکرد - میان قصبه نرمان و محمود آباد با میرزا عسکری (که هراول بود - و چند منزل پیشتر می‌آمد) روبرو شده جنگ عظیم در پیوست - و شکست بر میرزا افتاده بود که یادگار ناصر میرزا و قاسم حسین خان و هندو بیگ با جمعه کثیر رسیدند - و علم دولت را افزاشه طغنه وصول کوکبه عظمت پادشاهی بگوش مخالفان رسانیدند که اینک موکب عالی رسید - این سخن گفتی و صدا بگوش اعدا رحمن و فتح یادگار ناصر میرزا و شکست مخالفان معاً روی نمود - یادگار ناصر میرزا چون از همه پیش بود جنگ بر سر او آمد - از جانب مخالفان عالم خان لودی و چنده دیگر تردد نمایان کردند - تا عماد الملک نیم جان سلامت بدر برد - و درویش محمد تراشیر پدر شجاعت خان دران جنگ بشهادت رسید - درین اثنا مطوع ریاست پادشاهی شد - و فتح بر فتح روی نمود - و دران هنگام که موکب مقدس

(۲) نسخه [ب] شیر محمد علی - و نسخه [ج] محمد بر علی - و نسخه [ح] پدر محمد علی

(۳) نسخه [ط] بگریه وزاری (۴) نسخه [ز] امور *

آنحضرت رسید از سه هزار بیشتر و از چار هزار کمتر از مردم مخالف کشته انداد بودند - از خداوند خان پرمیدند که دیگر احتمال جنگ مانده است یا نه - از جواب داد که اگر آن غلام میرز حسن یعنی عمادالملک خود درین جنگ برده جنگ آخر شد - و اگر او خود نبوده است ظاهراً یک حرکت مذبح دیگر محتمل است - با تحقیق این معنی مردم متعین شدند - در کسی زخمی (که در میان کشتهای نیم کشته افتاده بودند) از ایشان بوضوح پیوست که این جنگ بسرکردگی عمادالملک بود - روز دیگر موبک والاشکوه کوچ کرده پیشتر نزول اجلال فرمود ... و میرزا عسکری با عساکر دولت همچنان پیش پیش میرفت - و چون این طرف حوض کنگرویه رسید انبال شد میرزا عسکری بعضی رسانید که اگر تمام آردو بشهر درآید بعموم خلایق آزار بخواند رسید - حکم شد که یسارآن بر هر دروازه شهر باشند - و غیر از میرزا عسکری و مردم او هیچکس دیگر را بدرین نگذارند - و چون بساعات کوچ فرموده در حوالی سرکنج (که معموره است دانش) نزول اجلال فرمودند روز میوم با مخصوصان بباط عزت بشهر برآمدند - و بعد از آن در تحقیق مهمات کجرات توجه مبذول داشته سرانجام شایسته دادند - و هذدو بیگ را با جمعی کثیر گذاشتند که بهر جا احتیاج کمک شد خود را بآنجا رسانند - و پثن را بمیرزا یادگار ناصر عنایت فرمودند - و قاسم حسین سلطان را بروج و نوما (۱) و بذکر صورت عنایت فرمودند - و دوسم بیگ ایشک آقا که بایست و برده یافت - و محمودآباد بمیر بوجه (۲) بدر

اختصاص گرفت *

و چون انتظام مهمات کجرات صورت بست بدولت و انبال متوجه بندر دیب شدند - در نتیجه موبک عالی از دندرقه (که در سی کروهی احمدآباد است) گذشته بود عراض دولخواهان از دارالخلافه آگه رسید که چون رایات عالی از پایه سرور خلافت مصیر بسیار دور شده مأموران این حدود سر بنی و تفرق برداشته دست افتاد گشاده اند - و از مالوه نیز مسرعان آمدند که - کندر خان و ملو خان خروج کرده بر سر مهتر زنبور جاگردار مرکز هدیه آمدند - و از اموال خود را گیرانده باجین آمد - و جمیع پاهایان (که درین صوب جابجا تعیین بودند) در آجین فراهم آمدند - و از باب فتنه بجمعیت فرلوان آن شهر را محاصره نمودند - و در پیش عالی

* (۲) نسخه [ح] کنگره (۳) نسخه [ا] سرکنج (۴) نسخه [ح] بروج (۵) نسخه [ب]
نوسازی * (۶) نسخه [ب] کرجک - و نسخه [۵] . بچه (۷) نسخه [ح] زندرقه (۸) نسخه
[ب ح] صوبه *

کتابدار حاکم آجین بزخمِ بندرت درگذشت - و باقی متحصنان قلعه امان طلبیده دیدند -
 رای گیتی‌نمای بران قرار گرفت که مراجعت فرموده چندقاهه در مالوه بوده منذر را مستقر
 اورنگ اقبال گردانند - تا هم ملک مالوه از اغلِ فساد پاک شود - و هم ولایت گجرات
 (که بنجیدید مفتوح گشته) بضبط درآید - و هم زایره فتنه و فساد (که در حدود مستقر سلطنت
 اشتعال یافته) منطقی شود - بنا بران گجرات را بمیرزا عسکری و گزیده از امرای میرده عدا
 معاودت معطوف داشته بکمبایت نزل فرمودند - و از انجا به برده و بروج و از انجا بجاذب
 سورت تصرف اعینه اقبال نموده ازان راه بسیر آسیر و برهان پور توجه فرمودند - و هفت
 روز در برهان پور توقف نموده از انجا کوچ فرمودند - و از بهلوی قلعه آسیر گذشته منذر را
 مخیم فتح و اقبال ساختند - و فتنه اندوزان بمحض صیبت معاودت رایات اقبال پریشان شده
 هر یک بگوشه خزید - و آنحضرت را آب و هوای ولایت مالوه مطبوع مزاج اقدس افتاد -
 و اکثر ملازمان رکاب دولت را جایگزین آن ولایت فرمودند - و درهای کارانی و کامبخشی
 بر روی رزگار کشودند *

گذاشتن میرزا عسکری گجرات را بخیمال فامد

بزرگ (که قدر نعمت و دولت نشناخته راه نامیاسی سپرد) هرابنه بدست خود
 تیشه بر پای خود زند - و بزور خود درهاوبه هلاکت اند - و مصداق این مقال احوال
 میرزا عسکری و امرای گجراتست - که از تنگ هوملگی باندک کامیابی اندیشه‌های فامد بخود
 راه دادند - و از زیست ناشایسته اول کرد خلاف در یکدیگر پدید آوردند - و غبارِ نفاق
 صاحت احوال ایشان را تیره گردانید - چنانچه قریب سه ماه گذشته بود که مخالفان گرد فتنه
 انگیزند - خانجهان شیرازی و رومی خان (که مقرر نام داشت - و قلعه سورت بذاکردگ اوست)
 با یکدیگر اتفاق نموده ولایت نومیاری را (که بدر تصرف عبدالله خان خوش قلم حسین خان
 اوزبک بود) برآوردند - و عبدالله خان آن نواهی را گذاشته بروج آمد - و مقارن
 این حال بندر سورت نیز گرفتند - خانجهان از راه خشکی روانه بروج شد - و رومی خان
 از راه دریا بر غرابهای جنگی هوار شده با توپ و تفنگ بیبرج آمد - قلم حسین خان
 دمت و پا گم کرده بجانپانیر شذات - و از انجا باحمد آباد پیش میرزا عسکری و هندو بیگ آمد

(۲) نسخه [۵۱] چندقاهه در مالوه بوده گجرات را بمیرزا عسکری و گروه از امرای میرده منذر را

(۳) نسخه [ح] بکهنجبات (۴) نسخه [ط] خواجه مفر (۵) نسخه [ط] بهرورنج *

که کمک گیرد - و سید اسحق (که از سلطان بهادر خطاب شناسخانی داشت) کمباینت را بتصرف درآورد - و یادگار ناصر میرزا بطلب عسکری میرزا از پتن باحمدآباد رفت - و در پاتخان و محافظ خان از رایسین برآمده پیش سلطان به دیوب میفرستند - پتن را خالی یافته متصرف گشتند - و از کمال بے اتفاقی و بے تدبیری حال باینجا رسید که غضنقر نامی از نوکران یادگار ناصر میرزا با حیدر سوار جدا شده پیش سلطان بهادر رفت - و محرک آمدن سلطان شد - و نوشتهای در تلخواهان او بی دربی رفت - تا آنکه سلطان بهادر متوجه احمدآباد گشت - و بزودی نزدیک سرکنج فرود آمد - عسکری میرزا و یادگار ناصر میرزا و هندو بیگ و قاض حسین خان نزدیک به بیست هزار سوار عقب احوال رو بروی سلطان رفته فرود آمدند - تا سه شبانه روز مقابله داشتند - و از آنجا (که نه با حضرت جهانبانی اخلاص درمت داشتند و نه سودای پاک) از تهرائی و اندیشه نادرست جنگ ناکرده بجانب جهانپنیر روان شدند - و انواع خسران روی داد •

نمک خوردن و کاه بر سر خوان شکستن و در محل تقدیم شکر عزم تقصیر و ساخت کم خدمتی پیمودن ظاهر امت که پنجن روز نشاند - سبحان الله گوینم [که دل اخلاص گزین (که گوهریست بے بها - و در خرابآباد دنیا کم بدست افتد) نداشتند] نقد معامله اندی و سوداگری (که رایج این چار بازار امت) چرا از دمت داده بودند - القصة سلطان بهادر (که هزار گونه اندیشمندی داشت) دلیر گشته متعاقب روان شد - سید مبارک بخاری هراول سلطان بود - نزدیک بلشکر پادشاهی رسید - چنداول یادگار ناصر میرزا بود - برگشته جنگ مردانه کرد - و بسیاری از هراول سلطان را بقتل رسانید - و بدست میرزا زخم رسید - غنیمت محمود آباد ایستان - و میرزا مراجعت کرده بلشکر ملحق شد - و میرزا عسکری چون دل بای داده بود از آب مهندری (که پیش راه بود) بے صاحب گذشت - و خدای از میانه رخت زندگانی بصل نفا دادند - سلطان نیز تا آب مهندری آمد - میرزا چون جهانپنیر رسید نزدی بیگ خان لازم مهندانداری بجای آورده بحمل خود بازگشت - روز دیگر میرزایان باندیشه نامد به تردی بیگ خان پیغام فرستادند که ما پریشان احوال آمده ایم - و لشکر بدحالمت از خزان قلعہ هارو برسم مساعدت برای ما بفرست که بلشکر بدهیم - و اینجا نفس راحت

(۲) نسخه [۵۱] سرکنج (۳) نسخه [ب] رساند (۴) نسخه [ج] هراول غنیم (۵)

نسخه [ط] میرزا عسکری سرعت متوجه جهانپنیر شده از آب •

کرده بدفع خصم مبادرت نمائیم - و بمندو (که معسکر والا هت) قاصد بشش روز میر - سرس
میرسدیم - تردی بیگ خان قبول ایند معنی نکرد - و میرزایان کنگش گرفتن او نمودند که تمام
خراین را متصرف شوند - و سلطنت بنام میرزا عسکری مقرر شود - اگر به بهادر دست یابیم
بهمر - والا (چون حضرت جهانبانی را هوای مالوه خوش آمده است - و حدود دارالخلافه آگره
خالیست) بآن صوب توجه کنیم - تردی بیگ خان از قلعه فرزد آمده بملازمت میرزایان میرفت
که در انانی راه این خبر بار رسید - برگشته بقلعه شتانت - و کس پیش میرزایان فرستاد که
بودن شمایان اینجا مناسب نیست - میرزایان پیغام دادند که ما میرویم - تو بیا تا و تاج کرده
بعضی سخنان گفته روان شویم - او بر منصوبه ایشان اطلاق داشت - جواب آن چنانچه بایست
داد - و صباح آن توپ انداخت - میرزایان بشیال فاسد از اینجا کوچ کرده از راه گهاٹ کرجی
بطرف دارالخلافه آگره روان شدند - و تا لشکر فیروزی مند در حدود جانپانیر بود سلطان از آب
مهندری (که پانفره کورهی جانپانیر است) نگذشت - و چون خبر برگشتن میرزایان و رفتن ایشان
بصوب آگره شدند و بر خیالات راهبه ایشان مطلع شد از آب گذشته بر سر جانپانیر آمد -
و تردی بیگ خان با وجود حکمی قلعه و سرانجام اوزم قلعه داری قلعه را گذاشته راه سلامت
پیش گرفت - و در مندو بشرف بساط بوس مستسعد گشت - و صوب ارادهای ناصواب میرزایان
را معرض اقدس رسانید - حضرت جهانبانی بملاحظه آنکه میرزایان بے اعتدالی نموده بدراخله
پیشتر فرزد از راه چیتور بایلغار نهضت فرمودند - و از اتفاقات حسنه آنکه در میان راه در نواحی
چیتور به رسیدند - میرزایان بیچاره شده بدربار ملازمت مشرف شدند - و آنحضرت بمقتضای
عفو و رحمت ذاتی و عفو جمعی اعمال ناپسندیده ایشان را منظور نداشته و لطف عمیم را عذرخواه
گناه ایشان ساخته اصلا بر روی نیارزدند - و فیض احسان را ضمیمه عفو گردانیده بعفایات خسروانه
امیدوار بخشیدند

و یک از ناسازگارهای زمانه (که باعث توجه مرکب عالمی حضرت جهانبانی ازین هدیار
اعدود آگره شد) آن بود که محمد سلطان میرزا و آنگ میرزا ولد او (که از شاهزاده
اطاعت انحراف نموده طریق بغی و طغیان مسلوب داشته بودند چنانچه سابقا گزارش یافت)
درینول داز بے محابتهی ذاتی از کنج خمول برآمده سر بهشورش برآوردند - و همانا جمعی که برای
نابینا اخن او تعیین شدند شرایط احتیاط بقصدیم رسانیده بودند - هرگنه بلگرام را تاخته بقنوج

رفتند - و بهر آن خمر و کولکنداش (که در آنجا بودند) امان طلبیده تنوچ را بآنها دادند - میرزا همدال (که در آگره بود) بدفع این فتنه برآمد - و در حدود بلگرام از آب گنگ گذشته هر دو لشکر بهم رسیدند - و جنگ در پیوست - چون رواج کار فتنه‌سازان حق‌ناشناس بشعله‌ی خص ماند در ساعت بوزیدن نسیم اقبال آن شعله فرو نشست - و شمال فتح وزید - و لشکر اقبال تعاقب نموده باو ده آمد - و در آنجا الغ بیگ میرزا و پسران او جمع شده باز آماده پیگار شدند - درین اثنا مرده رسول موکب عالی از گجرات بدارالخلافه آگره رسید - مخالفان ابدار منشی باز بجنگ اقدام نموده شکست یافتند - و میرزا همدال بفتح مراجعت نموده شرف احتلام عتبه والا دریافت - و چون موکب (زالی) حضرت جهانبانی باگره رسید بهوپال رای حاکم بیجاگده قلعه مندو را خالی یافته دایرانه در آمد - و نادرشاه نیز بمندو متعاقب رسید - و میران محمد فاروقی نیز از برهانپور آمد - و سلطان بهادر قریب دو هفته در چانپانیور بوده باز بدیسپ رفت - چون بانظار مطوت و جلال حضرت جهانبانی و قهرمان اقبال این دردمان عالی دولت ازو برگشته بود کاره (که برای سود خود می‌اندیشید) سرمایه زیان او میگشت - چنانچه بعد از هزیمت از عساکر منصوره و مشاهده مدمیات جنود عظمت کسانرا با تحف و هدایا پیش و زری فرنگ (که امیرالامرای بذار بود) فرستاده امتداعی آمدن خود کرد - درین اثنا (که میرزا عسکری گجرات گذاشته رفت - و سلطان بدیسپ آمد) زرزی با غرابها و مردم جنگی از راه دریا به بندر دیسپ آمد - و احوال معلوم او شد - بخود اندیشید که چون درین وقت سلطان از مد ما مهتغنی است مجاد بعد از دیدن بغدر پیش آید - خود را مریض را نموده کسان پیش سلطان فرستاد که بموجب طلب آمده‌ام - چون صحنه رود بد خدمت می‌روسم - سلطان از شاهراه احتیاط بیرون آمده در سیوم رمضان (۹۳۳) نهصد و چهل و سه اواخر روز با معدودی بر غراب حوار شده بهوشش و زری رفت - بچرخ رفتن تماوی او دریافت - و از آمدن پشیمان شده فی الحال برگشت - فرنگیان بخود اندیشیدند که چون اینچنین صیده در قید ما آمده اگر بنادری چند ازو بگیریم بوجای خود است - زرزی بر سر راه آمده اظهار نمود که اینمقدار توقف نمایند که بعضی تحف بنظر در آید - سلطان گفت از دنبال فرستند - و این سخن گفته بزودی متوجه غراب خود شد - قاضی فرنگ مر راه بر سلطان گرفته تحکم و توقف نمود - سلطان از روی تعجب شمشیر کشیده او را از میان بدو نیم زد - و از غراب ایشان بغراب خود جست - غرابهای فرنگ که در درو ایستاده بودند نزدیک شده سلطان را

گرن گریه‌دید - و حدک دریغوست - سلطان و رومی‌خان خود را در آب انداختند - رومی‌خان را
 آتشدانی از مردم فرنگ دستگیری کرده پیش خود کشید - و سلطان عوفه دریای فدا شد
 و همراهان سلطان نیز ضایع شدند - و تا بهین این واقعه فرنگیان بهادرکش یافته‌اند - و بعضی
 می‌گویند سر برآورده بساحل نجات افتاد - و بعد از آن در کجرات در دکن هر چندگاه آزاره
 ظهور او در میان مردم می‌افتاد - چنانچه یکبار در دکن شخصی پیدا شد - و نظام‌الملک قبول کرد
 که از ست - و بنا او چوگان داشت - و از دحام بر کرد او شد - ازین هجوم نظام‌الملک ملاحظه
 نموده قصد او کرد - و همان شب از سرپردگی او غایب شد - مردم جزم کردند که نظام‌الملک
 او را ضایع ساخت - روزه میر ابوتراب (که از اکابر کجراتست) نقل کرد که ملا قطب‌الدین
 سلجوقی (که نسبت امتدادی سلطان بهادر داشت) در آن ایام در دکن بود - بقسم می‌گفت
 که بعضی سلطان بهادر بود - بعضی سخنان (که در میان من و او گذشته بود - و غیب از کس
 نمدانست) مذکور ساختم - و نشانی در صحت آمد - در وصعت آب در دکن نزدی رومع امثال
 این نوع رحال ندوان گفت *

روزه چون سلطان بهادر آن روز بآب درو رفت و غائبان او بخاک نشینند محکم زمان میرز
 خاتم که کوه بر مصیبت سلطان پوشیده در آب زرمی خزان شجرات بعضی را بدست تصرف
 خود در آورد - و بعضی بدست فرنگ در آمد - و جزوه بغارت رفت - و خود را با مادر
 سلطان بهادر نسبت فرزند در ست کرده گاهی با فرنگیان دعوی خون سلطان ظاهر می‌ساخت
 و گاهی زره‌های خطیر پنهان و پوشیده بدیشان می‌فرستاد که کوه خُطبه بنام او کنند - تا آنکه
 روزه چند در مسجد صفا خطبه بنام او خواندند - و مدتی باویدی همانجا بسربرد - تا آنکه
 نهاد الملک بر سر او لشکر آورده در دست داد - و از آنجا بپجاره و خیانت زده روی اسید باستاندوس
 حضرت جهانبانی آورد - چنانچه حکم در جای خود گذارش یابد - و از تفصیل این
 مدمات (که ذکر آن بمقرب از تذکرات موصوف و محققان کلام است) در نورپرد سزوح
 در اصل موصوف می‌دهد *

چون حضرت جهانبانی جنت آشنایی بدار خلافت آگره نزول احلال می‌روند از اطراف
 و مواجی آن بیابان (که هر تمدن برداشته گردن تنازع افراسنه بودند) در مقام اطاعت

و اتفاق آمده فرمان پذیر گشتند - و باج و خراج را سرماید امن و امان خود ساختند - اکناف
ممالک محروسه برواهیت و استقامت آراسته گشت *

نهیست موکب مقدس حضرت جهانمائی جنت آشیانی بمسخر

بنگاله و نسج آن ممالک و مراجعت بمستقر خلافت

* و آنچه درین میان روی نمود *

چون خاطر جهان آرا از مهمات انجودن پرداخت همت خسروانه بر سرانجام تهیه یورش
شکرت بود که باز عیان عزیمت بآنصوب معطوف دارند - و برخلاف سابق ممالک را بمردم
(که از اوضاع ایشان صفت استقامت در مملکت داری هویدا باشد - و تبدل احوال و توطی
احتمال بمبانی اطوار ایشان راه نیابد) بسمارند - و خاطر اقدس را از استحکام این موطن فایز
ساخته بمستقر خلافت جاد و جلال معارف نمایند - درین اثنا خبر خروج شیرخان و فتنه انگیزی
ابنجدون شوق بمسافر قدسیه رسید - عزم تسخیر بنگاله (که بر پیشگاه خاطر فیض مظاہر
محل از مهم کجرات چهره کشا بود - و بجهت دواعی مذکور در پردۀ توقف و تراخی جلوه داشت)
آن داعیه از جر نو تازه شد - و حکم عالی بامتداد یورش بنگاله صادر گشت - و قرار یافت که
درین نهضت والا دفع شیرخان نموده تسخیر ممالک بنگاله فرمایند *

ذکر احوال شیرخان

و این شیرخان از طبقه افغانان سور بود - نام قدیمش فرید هست این حسن ابن ابراهیم شیرخیل -
و این ابراهیم پیونده سوداگری اسب میکرد - و در زمرد سوداگران تعین نداشت -
و در موضع شمله از اعمال نازولی متوطن بود - پسرش حسن بتدریج پدید آمده از سوداگری
بسیاهگری آمد - مدتی در پیش رایل جد رایل درباری (که اکنون در خدمت حضور
حضرت شاهنشاهی شرف امتیاز دارد) نوکری میکرد - از اینجا بموضع جونه از اعمال سپهرام
پیش نصیرخان لوهانی^(۵) (که از امرای سکندر لودی بود) رفته ملازم شد - و بخدمت و کار انبی
خود را از همواره گذرانید - چون نصیرخان درگذشت پیش دولتخان برادر او که بخدمت هست -
و از اینجا در ملک ملازمان^(۶) بین (که از امرای بزرگ سلطان سکندر لودی بودند) مشغول شد -

(۲) نسخه [ح] آراسته و پیرواسله (۳) نسخه [ح] ممالک بنگاله (۴) نسخه [ج] شیرخیل

(۵) نسخه [ج] نصیرخان (۶) نسخه [ح] بین *

و کار از تدریس پیش آمد - اکثر مرافعات مهم به تدبیر او صورت می یافت - و فردی هرگز او از زیاده مری و بدنهادی پدر خود را رنجانیده جدا شد - و مدتی از نوکران تاج خان لودی بود - و چندگاه در اوده ملازم قاضی حسین خان ارزک شد - و مدتی نوکر سلطان جنید برلاس گشت - روزی سلطان جنید برلاس بتقریب او را با دو افغان دیگر (که از ملازمان او بودند) بملازمیت حضرت گیتی مدانی فردوس مکانی برد؛ بود - بمحضر آنکه نظر در برین حضرت بر افتاد بر زبان مقدس گذشت که سلطان جنید چشمان این افغان (و اشارت بفرید فرمودند) دلالت بر شور و فتنه انگیزی میکند - او را مقید باید ساخت - و آن دوی دیگر را نوازش فرمود - فرید از نگاه حضرت گیتی مدانی اندیشه بخود راه داده پیش از آنکه سلطان بمردم خود هیئت فرار نمود - درین اثنا پدر او را اجل در رسید - و اموال بدست او افتاد - و در حدوت مهسرام در جنگلستان جونہ (که برگنه ایست از رهناس) براهزنی و دزدی و مردم کشی سر فتنه برافراشت - و باندک زمانی برویاب بازی و قمار سنی خود را از مهربانان روزگار گذرانید - چنانچه سلطان بهادر گجراتی بدست سوداگران امداد خرج کرده او را پیش خود طلبید - او آنرا دمت مایه فساد ماخته در رفتن بهانه آورد - و در دست اندازی و تاخت و تاراج مواضع و قصبات اهتمام نمود - و در اندک فرصتی بسیاری از مردم رند و ادبش بر گرد آمدند - درین میان حاکم بهار (که یکی از امرای لوحانی بود) رخت زندگانی بر بست - و کسبه سر رشته امارت را انتظام دهد نبود - شیرخان با اوباشان خود بایلغار خود را رسانید - و مال فراوان بدست آورد - و از آنجا باز برگشته بجای خود آمد - و بر سر آغ میز (که نزدیک سر بود) ناگهانی رخت - بخیله پردازی بر غالب آمد - و از آنجا برگشته بفارس راخت - و چون جمعیت مال و مردم بهم رسید؛ بود به بدنه رفته آنحدود را متصرف شد - و در سورج گذه (که سرحد ملک حاکم بنگاله است) با لشکر آنجا جنگ کرده نصرت یافت - و آنحدود را نیز بتصرف درآورد - و تا یکمال با نصیب شاه وائی بنگاله جنگ و جدل می نمود - و مدتی مدله محاصره گورکپور داشت .

و از غریب آنکه شیرخان منجم ممتاز را شغل که راجه اودیسه دارد - او را طلب نمود - که چون خیالهای نامد و داعیههای باطل در سر داشت از کار او آگاهی بخشد - راجه او را رخصت نداد - لیکن منجم نوشته فرستاد که تا یکسال تو بر بنگاله دستان نیست - و در فلان تاریخ دمت خواهی یافت - و آنروز دریای گدگ بکساعت پایاب خواهد شد - قضا را آنچه

نوشته بود همان طور بظهور آمد^(۲) *

* شعر *

شنیدم ز دانا که دانش بیست * و لیکن پراکنده با هرک بیست

و درین ایام (که زیات نصرت به فتح مالوه و تسخیر کجرات توجه فرمودند) فرصت را غنیمت دانسته زیاده سوری را از اندازه گذراند - این امت مجمل مبادی احوال شیرخان - و تدمه احوال و خاتمه کار و ریاضت عاقبت او در خلال احوال گرامی حضرت جهانبانی گذارش خواهد یافت تا ادب نژده و فساد را کارنامه عبرت گردد *

الحاصل چون یورش ممالک شرقیه در ضمیر جهان آرای حضرت جهانبانی نقش بهمت میر فقرعلی (که از امرای کلان حضرت فردوس مکانی گیتی ستانی بود) بضبط دارالملک دهللی قرار یافت - و حکومت دارالخلافه آگره را بعده اهتمام میر محمد بخشی (که از معتمدان دولت بود) تفویض شد - و یانکار ناصر میرزا ابن عم آنحضرت بکاپی (که جایگزین او بود) رخصت یافت که دران حدرد بوده انتظام بخش آنصوبه باشد - و نورالدین محمد میرزا (که گلرنگ بیگم همشیره آنحضرت در حبالة عقد^(۳) او بود - و عقت قباب عصمت نقاب سلیمه سلطان بیگم از مراد قی ملبب او بوجود آمده) قنوج و آن نواحی بحرامت او غامزد گشت - و بالجملة آنحضرت سرانجام مهمات ملک فرموده با مختدرات تنقی عصمت براه کشتی شرق رویه نهضت فرمودند - میرزا عسکری و میرزا هندال همرا بودند - و از امرا ابراهیم بیگ *

چابوق و جهانگیر قلی بیگ و خسرو بیگ کولقناش و تردی بیگ خان و نوچ بیگ و تردی بیگ اواره و بگرام خان و قاسم حسین خان اوزبک و بوچکه بیگ و زاهد بیگ و درومت بیگ و بیگ میرک و حاجی محمد بابا تشقه و یعقوب بیگ و نهال بیگ و ورش بیگ و مغل بیگ و جمیع کذیر از امرای عالیقدر در رکاب نصرت اعتصام بودند - و از راه بحر و بر لشکر فیروززی اثر میزدند - و آنحضرت خود گاه برگشتی نهشته و گاه بر اسب سوار شده بمشاعل ملکی و ضوابط ملک گیر می برداخته عنان عزیمت بصوب قلعه چاده^(۴) (که شیرخان درانجا بود) معطوف داشتند - و ازانجا که میرزا محمد زمان از سعادت بهره داشت چون موکب عالی در نزدیکی چاده رسید گرد خجالت بر جبین و عرق حیا بر روی از کجرات ریدده شرف عقبه بوسی دریافت *

و مجمله ازین واقعه آنکه پیش ازانکه میرزا بیاید^(۵) همشیره عزیزه آنحضرت معصومه سلطان بیگم

(۲) نسخه [۱] پیوست (۳) نسخه [ز] نکاح (۴) نسخه [۱] چالوق (۵) نسخه

[ب د] کوچک بیگ (۶) نسخه [ج] چنار (۷) نسخه [ز] از کجرات بیاید *

(که کوچ میرزا باشد) در آگوه گناه میرزا را درخواست کرده فرمانِ احتمالت گرفته بود -
و آنحضرت از روی عواطفِ ذاتی رقم عفو بر جریم از کشیده کامیاب الطاف ساخته طالب
فرموده بودند - و چون میرزا نزدیکی مویک معلی رسید جمع از امرای معتبر را باستقبال
فرستادند - و چون مسامت یکروزه در میان ماند میرزا عسکری و میرزا همدال بموجبِ اشارتِ
عالی رفتند - و میرزا عسکری بموجبِ حکم دعتِ تسلیم تا سینه و میرزا همدال بدستورِ تسلیم
دعت بر سر نهاده دریافتند - و میرزا را از راه احترام باردوی معلی آوردند - و آن روز میرزا بموجبِ
فرمانِ پادشاهی بخیمه خود فرود آمد - و روز دیگر بدولخانه عالی آمده اسلام بساطِ اقدس
نموده بغوازشهای خسروانه سعادت افتخار یافت - و در مرتبه در یک مجلس بخلعت خامه
و کمر و شمشیر و امب سرافراز شد - آری - بدرگاهِ خاصان ایزدی سبّات را بحضرات خردباری کفند -
و بدیها را در عدان فیکوئیها بشمار آرند - در کارخانه کرم الاهی چنین مشیت رفته که رحمتِ
خاص او فراخور عصیان میرسد - هر چند جرم و اثم بیشتر آرند عفو و کرم بیشتر یابند -
و این صفت نسبت بملاطین که ظل الله اند مناسب تر و مطابق تر است - که در گذشتن از گناهان
ضرر به نسبت رحمت و وسعتِ درایت ایشان نمی رساند - و نامرادی (که شرمند انعال
ناشیسته است) او را از وبالِ عقوبت پروانه نجات می بخشد - مآخَص آنکه حضرت جهانبانی
جنت اشیانی باوجود چنین عصیان بزرگ (که بخشش را هزاراوار نباشد) باخلق ربّانی متعلق
گشته در مکاناتِ بدی به نیکوئی پیش آمدند - و الحمد لله که حضرت شاهنشاه زمان را این
خصائل شایسته و این اخلاق سنجیده ملکه فطرتِ عالی و ذاتی عنصّر ندسی است - و در اجرای
سیاسات چندان ملاحظه و تأنی مرعی دارند که هیچ پادشاه والا شکوه از دور آدم تا ایندم
باون صفات کمال آراسته نگشته - چنانچه درین شگرفنامه اندک از بسیار گفته آید - حق تعالی
این نسبت را روزافزون گرداند - و بتألیف این شیمه کرمه بر عمر و درایت آنحضرت برکت
کرامت فرماید •

القصة چون شیرخان از طلوع ریاست نصرت پرتو اطلاع یافت قطب خان پسر خود را
با جمعی در قلعه جدا گذاشت - و قلعه را استحکام داده بجانب بنگاه روان شد - و آن ملک را
بجنگ گرفت - و مال بسیار بدعت آورد - چون مویک گیتی گشای حضرت جهانبانی

جنت آشیانی بدود چنده نزول اجلال فرمود رای عالم آرای بر تسخیر آن قلعه قرار گرفت - و رومی خان (که در فتح حصون حصین و قلاع سماوی ارتفاع یگانه روزگار بود - و بعد از فتح مدسور از سلطان بهادر جدا شده در ملک ملازمان درگاه انسلک یافته بمنصب میر آتشی مر بلندی داشت) بر کشتیها ترتیب سبابط نمود - و از قطعهای ^(۲) تخته در روی تخته آنچنان سطح مرتب ساخت که خرمندان دقیقه شگاف و هفتمندان حکمت اساس در صنعتگری آن انگشت حیرت بدندان گرفتند - و آنچنان فقیها بدیوار فرورد که بآتش زد آن منادی زمین و زمان در لرزه آمد - قطب خان پسر شیرخان از آنجا فرار نمود - و سایر اهل قلعه امان طلبیده برآمدند - و قلعه بتصرف اولیای دولت درآمد - و امان یافته (که قریب دو هزار کس بودند) اگرچه حضرت جهانبانی قول رومی خان را معتبر داشته باز بخشیده بودند اما مرید بیگ درلدی (که از نزدیکان بساط عزت بود) بتسویل دمههای ایشان را فرمود که بپرند - و آنچنان نمود که حکم پادشاه است - و آنچنین تکه از دست او بوجود آمد - حضرت جهانبانی ملامت فرمودند - رومی خان بعواطف پادشاهانه اختصاص یافت - و اعتبار و جاه او افزونی گرفت - و قلعه را در جلدی خدمت او مرحمت فرمودند - و در چند روز بحسب مرنوشت مسجون روزگار شده مسموم از عالم رفت *

و چون خاطر خطیر ازین مهم فراخ یافت یورش بنگاله پیش نهاد همت والا شد - نصیب شاه والی بنگاله زخمی بدراگاه جهانباده آمده از شیرخان استغاثه نمود - و اینمعنی ضمیمه بواعث تسخیر بنگاله و علاوه دواعی توجه عالی گشت - آنحضرت او را بتفقدات خسروانه مستظهر ساخته بانواع اشفاق خسروانی شرف امتیاز بخشیدند - و چون این یورش والا مصمم گشت جونپور و آنحدود را بمیرهندو بیگ (که از کبار آمارا بود) مكرمت فرمودند - و چنانچه به بیگ میرک عنایت شد - و سامان و هراختیاج این دیار فرموده از راه بر و بحر عساکر نصرت توین در جنبش آمد - و چون عرصه پهنه مضرب خیام گردون تباب شد دولخواهان درگاه بموقف عرض رسانیدند که موسم باران رسیده است - اگر آنحضرت یورش بنگاله تا گذشتن این موسم موقوف دارند در آئین ملک گیری یورش فیروزی یافتن بر حصول مامول هرانده اقرب خواهد بود - چه دیور هوار در بنگاله درین موسم بغایت دشوار است - و باعث ویرانی و تباهی سپاهی - والی بنگاله نظر بر اغراض خود بعرض اشرف رسانید که شیرخان در بنگاله خود را

هنوز راست نکرده است بزودی بر سر او رفتن باعث امتیصال او به دولت خواهد بود - آنحضرت بجهت نگاهداشتن خاطر آن ستم رسیده و صورت معقولیت کنش از حکم بر نهضت رایات جهانگشای فرمودند - در بهار گلپور لشکر را دوجا ساختند - میرزا هندال را با پنج شش هزار کس از آب گذراندند که از انطرف آب میرفته باشد - چون صاحب ملکیر معسکر اتبال شد خبر آمد که جلال خان بر شیر خان (که خود را بعد از پدر سلیم خان نام نهاده بود) با خواص خان و بر مزید و سرمست خان و هیبت خان نیاوی و بهار خان بمقدار پانزده هزار کس آمده تصبیه گذهی را (که بر مذابۀ دروازه بنگاله است) مضبوط کرده آهنگ فتنه و نهضت دارد •

و حقیقت معامله آنکه شیر خان باحتماع توجه رایات عالیات جنگ را به پیچوه بخود قرار نداده راه جهاز کهند پیش گرفت - که چون مرتب عالی به بنگاله در آید ازین راه به بهار و آنصوب رفته شورش انزاید - و هم اموال بنگاله را بمانی رماند - و جلال خان و جمعی را نزدیک گذهی گذاشته مقرر ساخت که چون افواج گیتی گشای نزدیک رحل و من بشیر پور برسم اینها بایلغار خود را بمن رسانند - و از اقدام بر دلیری متقاعد باشند - و حضرت جهانگشای از بهار گلپور ابراهیم بیگ چابوق و جهانگیر قلی بیگ و یلم بیگ و نهال بیگ و روشن بیگ و گرگ علی بیگ و بچکه بهادر و جمعی گذیر نزدیک به پنج شش هزار کس تعیین فرمودند - چون عساکر پادشاهی بنواهی گذهی رسید جلال خان از سخن پدر بیرون رفته فوج بسنه بر سر آورد آمد - این مردم بخود را راست نکرده بودند که جنگ را باملرب انتظام دهند - و آداب ترتیب افواج قایم سازند - لشکر مخالف بسیار - و این مردم بر سر امتداد و عزیمت جنگ نه - بیدارخان چند مرتبه برگشته بر سپاه دشمن تاخت - و روی میانه را از هم گملایدند - و چپقلشهای دلبرانه کرد - اما از کمک افواج قاهره بحسب بے ترتیبی کوتاهی شد - و کارها بر حسب دلخواه انتظام نیافت - علی خان مهادنی و حیدرخانی و چند سده دیگر از اعیان دولت پانۀ والی شهادت یافتند - چون این خبر بمسامع قدسیه رسید آنحضرت خود بسرعت نهضت فرمودند - درین توجه کشتی بحرا را (که بجهت حواری خامه بود) در کهلکام غرق شد - و چون موکب پادشاهی نزدیک انجانان تبه روزگار رسید این سید بختان فرار نمودند - آنحضرت میرزا هندال را (که ترهت و پرتیه باو نامزد

(۲) نسخه [۱۵۱] و [بهادر خان - و [ب ج] بهار خان (۳) در نسخه [د] لفظ بیگ نیست (۴)

نسخه [د] گردانید (۵) نسخه [د] پلنه •

شده بود) بموجب التماس او رخصت فرمودند که بجایگیر تازه خود رفته به امان لایق ازان
طرف بنگاله درآید - و حضرت جهانبانی از انجا کوچ کوچ متوجه بنگاله شدند - و بتائیدات الهی
در سال (۹۵۵) نصد و چهل و پنج فتح بنگاله شد - و شیرخان با سایر افعانان خلاصه خریدنه بنگاله را
گرفته از راه جهاز کهنه بحدود رهناس آمد - و هروا بازی قلعه رهناس را منصرف شد .

بگرفتن شیرخان قلعه رهناس را

و مجمعه ازین سرگذشت آنکه چون بحدود رهناس (که قلعه ایست در غایت محکمی
و نهایت استحکام) رسید بر اچه چند تن بر همین خاکم قلعه گمان فرستاده احسانهای قدیم
از را بیداد داد - و طرح یکجتهی انداخته التماس نمود که امروز مرا کار افتاده (امت) - مشغولم
که مردمی بجای آری - و اهل و عیال مرا و همراهان مرا در قلعه جای دهی - و مرا رهین
احسان خود سازی - بعد زبان چابوسی و نیرنگسازی راجه ساده لوح بفریب آن شعبده باز
بدول کرد - این بیگانه ملک آشنائی ششصد دقایی سرانجام داد - و در هر دقایی در جوان
مسئح را درآورد - و بطراف دقایی کنیزان را گماشت - و باین حیل سپاهی را درآورد
قلعه را گرفت - و عیال خود و سپاهی را دران قلعه گذاشته دست تخته دراز کرد - و راه
بنگاله مسدود ساخت - و حضرت جهانبانی هوای بنگاله را خوش کرده بعیش و شادمانی نشستند -
و عساکر انبیا ملک معمر و سبع را دریا تده احباب بپروائی را سرانجام دادند - و درین
هنگام میرزا همدان به واقعت احباب نفاق و ارباب تخته اندیشه های تباہ بخود راه داده بے رخصت
عائی در عین موسم باران متوجه دارالخلافه آگره شد - هر چند مشاییر نصیحت فرستادند
موند نیامد - پس از روزه چند در دارالخلافه آمده احباب شورش را ترتیب میداد -
و در خاوتخانه دماغ بے فزایدی مودای مملکت می بخت - شیرخان وقت را غنیمت دانسته
در تخته و فساد کشود - و آمده بنارس را محاصره کرد - و باندک فرصت بنارس را در تصرف
خود آورد - و میر فضائی حاکم انجا را کشت - و از انجا روانه جونپور شد - جونپور را بابا بیگ
جلابر پدر شاهم خان داشت که بعد از فوت همدان بیگ بار مکرست فرموده بودند - در قید ضبط
درآورد در مقام استحکام آن شد - یوسف بیگ پسر ابراهیم بیگ چابوق از اوده عزیمت بنگاله کرد
میرنت آمده همراه شد - پیوسته اطراف و جوانب بقراولی میرنت - و طالبکار خبر و پیکار

(۲) نسخه [ج] نه بنگاله (۳) نسخه [ز] مشورت (۴) نسخه [ه] شمرده (۵) نسخه

می بود - جلال خان این خبر را شنیده بدو سه هزار کس ایلغار کرده رسید - و یوسف بیگ ، لشکر را دیده مستعد جنگ شد - هر چند همراهان کثرت مخالفان و قتل خود را گفتند نداشت - و در نواحی جونپور مردانه شربت و آب عین در کشید - مخالفان روز دیگر آمده جرّاء قتل کردند - و بابابیک جلایر در نگهبانی داد مردانگی و کاردانی داد - و حقیقت احوال بمی و امرا نوشت - و عرایض متواتر نیز بدرگاه معلى ارسال داشت - میر فقره ای از دهلی بدار آگه آمد - و نصایح ارجمند بمیرزا همدال بظهور آورد - و بعد از گفتگوی بسیار میرزا را برآورده آفتاب آب گذرانید - و محمد بخشی را بران داشت که آنچه در وقت گنجد میرزا نماید که بزودی بجونپور خود را رواند - و از آنجا میر فقره علی رخصت گرفته بحدود روست که یادگار ناصر میرزا را مستعد لشکر سازد - و در حدود آگه میرزایان باهم اتفاق کرده روانه شوند - و مآل این احوال خسرو بیگ کولکانش و حاجی محمد بابا آشفته و زاهد بیگ و میر و جمعی دیگر از ناهنجاری و شور انگیزی از بنگاله فرار نموده پیش میرزا نورالدین (که او را در فتوح گذاشته بودند) آمدند - و میرزا آمدن ایشان را بمیرزا همدال نوشت - و احوال احوالات ایشان نمود - میرزا همدال نوشته های التفات مصحوب محمد غازی توغیانی از معتمدان میرزا بود - و فرستاد - و شرح آمدن امرا را بیدارگار ناصر میرزا و میر فقره علی نیز روان ساخت - و امرا خود پیش میرزا نورالدین محمد انتظار جواب نبرده بکول (که در مرزهای بیگ بود) آمدند - فرستاده از راه خبر یافته نزد ایشان شتافت - کوه اندیشان نمک زبان هدیای کشته بصیرت گفتند که ما دیگر روی بندگی پادشاه نداریم - اگر شما چنانچه کرده اید بزم خود خطبه بخوانید در ملازمت شما بوده خدمات شایسته تقدیم میروانیم - و پیش میرزا کامران میرویم - و آنجا کامرونی و دوستکاری در نظر ما ست - محمد توغیانی آمده پیغام امرا پنهانی رسانید - و گفت که یکی از دو کار ناچار است - یا خطبه خود باید خواند - و امرا را طلب داشته بواخت - یا ببهانه امرا را گرفته مقید کرد - میرزا (که بدوخته مرش بحدولای محال میخارید) این معنی را از معتمدان دانسته بومیدار سواعید حرام نمک عاقبت نااندیش را طلب داشته دلاسا نمود - و خیال تپاه را بیشتر استحکام چون تفرقه بفارس و جونپور و آنحدود بمساجع علیه حضرت جهانبانی رسید و حقیقت طغیان میرزا همدال معلوم شد شیخ بهلول^(۳) را (که از اعیان مشایخ هند و مقررین جلایر عوا

پادشاهی بود) از بنگاله رخصت فرمودند که بایلغار خود را بدار الخلافه رساند - و بمواعظ حقیقت اساس میرزا را از خیالات فاسده باز آورده بزویدی استیصال افغانان یکدل و یکزبان سازد - و در چنین هنگام (که امرا اندیشه های نادرست و فکری های ناسودمند پیش دارند - و نزدیکست که میرزاهندال را از جاده قوم بلغزانند) ناکه بطریق ایلغار شیخ رسید - میرزا هندال باستقبال برآمده شیخ را باعزاز و اجلال بمنزل خود آورد - شیخ سخنان سنجیده در انخواهانه گفته میرزا را بعزم خدمتی که برآمده بود ثابت قدم ساخت - روز دیگر محمد بخشی را آورد که آنچه سامان و سرانجام لشکر باشد از زر و اشتر و اسب و یراق جنگ همه را سامان نماید - محمد بخشی معذرت خواست که خزینه نیست که بسپاری داده شود - اما احباب و اجناس فراوانست - همه را بدخواه سرانجام میدهم - چهار پنج روز برین سخن نگذشته بود که میرزا نورالدین محمد از قنوج بایلغار آمد - و همانا که امرا قرار داده سخن یکی ساخته بودند آمدن او باعث تقویت اراده امرا شد - و مرتبه دیگر محمد غازی توغلبانی را پیش امرا فرستاد - امرا همان سخن را معاودت نموده گفتند - و قرار دادند که علامت قبول سخن ما آنست که شیخ بهلول را (که فرستاده پادشاه است - و صلاح کار ما را برهم میزند) علانیه بقتل رسانید - تا بر همگان یقین شود که شما از پادشاه یکسو شده اید - و ما بخاطر جمع ملازمت کنیم - شیخ در سامان اسباب سفر بود - و یراق لشکر سرانجام میداد که فرستاده باز آمد - و یاتفاق میرزا نورالدین محمد داعیه ناخجسته مصمم شد - و میرزا نورالدین محمد بفرموده میرزا هندال شیخ را از خانه گرفته و از آب گذرانده در ریگستان (که نزدیک باغ پادشاهی بود) فرمود که گردن زدند - و امرای مخدول العاقبت آمده میرزا را دیدند - و در ساعت نهم و وقت اختلال خطبه بنام میرزا هندال خواندند - و پیشتر کوچ کردند - هر چند عصمت مآب دلداز آغاچه بیوگم والد ماجده میرزا هندال و بیگمان دیگر نصیحت کردند اصلا سودمند نیامد - و زبان حالش این مضمون میبرائید *

• باد است نصیحت کسان در گوشم • اما بادی که آتشم تیز کند

چون میرزا خطبه بنام خود خواند و پیش والد خود رفت آن عصمت قباب جامه کبود در بر داشت - میرزا گفت که در چنین وقت شادکامی این چه طور جامه ایست که پوشیده اید - آن عصمت قباب از روی درویشی فرمودند چه می بینی من ماتم ترا میدارم -

میدان میرزا هندال و جلال خان اتفاق افتاد - و چپقله‌های غریب بظهور آمد - و جلال خان از اسب افتاد - و جرافغار پادشاهی غنیم خود را برداشته بر غول ایشان زد - چون شیرخان این را مشاهده نمود خود با لشکر نروان هجوم آورد - و خواص خان و همراهان او نیز بر میرزا عسکری حمله آوردند - و به مجرد حمله افغانان اکثر آنها را دست بکارزار نبرده روی باز پس نهادند - آنحضرت بنفس نفیس خود در مرتبه بر سر لشکر مخالف تاخته تردد فرمودند - هر چند حمایه نیست که پادشاه خود مرتکب جنگ شود اما درین وقت مرد آزمائی جودت جلالت و حدت شجاعت کجا می‌گذارد که عمل بر قانون شود - چنانچه در نینزه درین کارزار بدست آنحضرت شکسته شد - و داد تردد و مردانگی دادند - اما برادران برادر بی بجای نیامدند - و آنها را قدم رموخ در دایره ثبات نگاه نداشته از وخامت تصمیمات خود فاضل شدند - و چشم‌زخمی چنین بولی نعمت روا داشتند - و آن بزرگوار صورت و معنی (که بدیدۀ حقیقت بینا و بمشاهدۀ اصرار توانا بودند) با چنین لشکر بسیار کم هر نفاق تویی از اخلاص که متوجه این یورش شده‌اند همانا که بخاطر غیر عبور کرده‌باشد که بیارگی مردانگی بشهرستان عدم شفافتن و سمنده حیات را بر سر منزل فنا تاختن بر مراتب بهتر است از مدارا بدشمنان دوست نما و باباشان بنفاق در ساختن و فرد رد و بدل بحریفان کج باز باختن - از آنکه که باین بے آبرویان خورده شود سراب اولی - چنانچه از روش تاختن بنفس نفیس خود در نظر اهل روزگار صورت این معنی بنایت ظهور داشت - بعضی از دولتمخواهان یکجهت دست شفاعت و الحاح در رکاب دولت زده بزور برآوردند - این حرف نظر بوسایل عالم اسباب میگویم - و آلا در عالم تحقیق برآورده ایند جهان آراست •

چون صعود کوکبه ایجاد و علو طنطنه ظهور حضرت شاهنشاهی در زمان خاص و مکان مخصوص نزدیک شده بود دادار بدایع آفرین این چنین نیرنگ هویدا ساخت - گروهی از خردمندان را قیاس آنکه این واقعه برسم مزید آگاهی و تنبیه احرار است - نه از تعم پاداش کردار - چنانچه نزد حکامی حلف مقرر است که حوادث روزگار نصبت بخواص بمنزله صیقل است - و نصبت بعوام بجای زنگار - طایفه از روشنفکران پاک سیرت را مظلّمه آنکه این سانه نقش تربیت است - چون کارکنان کارگاه تقدیر معتدّی را بهایه بلند میروانند نخستین از را جامع مراتب کونیّه (از شادی و غم و صحت و مقم و راحت و سعنت

(که اعتماد را شاید) بمعصوم اقبال نپذیرید - و اگر اندکی از بسیار معلوم یکی از مقربان به واسطه عزت میشد یارای آن نداشت که بموتغی عرض اقدس رساند - چه نقش چنان نشسته بود که حرف ناملازم مذکور مجلس تدمی مرشد نشود - رفته رفته چو حقیقت نماند هندوستان بوسیله دولخواه^۱ حقیقی (که صلاح خود منظور نداشته آنچه حق باشد بعرض رسانند) معروض موقوفه حضور شد حضرت جهانبانی بدولت و اقبال ارکان خلافت را طلب داشته عزیمت انصراف موکب عالی مصمم ساختند - هر چند از کثرت باران زمین تمام در زیر سیلاب بود و آبهای دریا شورش طوفانی داشت و قطعاً هنگام یورش نبود بمقتضای صلاح وقت مراجعت را از لوازم پاس دردت دیدند - تقویض ملک بنگاله براهد بیگ میفرمودند - آن بدولت ورش کهنه عمده باطل اندیش در میان آورده ارادهای تباہ پیش گرفت - و از تیرورائی و هدیه بخفتی فرار نموده پیش میرزا هندال آمد - آنحضرت حکومت بنگاله بجای انگیر قلی بیگ عنایت فرموده همه کثیر را بمعاضدت او گذاشتند - و در عین باران عنان مراجعت معطوف داشته متوجه مستقر خلافت شدند •

شیرخان چون آوازه مراجعت موکب پادشاهی و روان شدن میرزایان از دارالخلافه آگه شدند از جویدور دست باز داشته متوجه رهناس شد - و مقبر ساخت که اگر رایات عالیات بر سر او آید از جنگ یکسو شده از راه چهار کهذت که آمده بود باز مراجعت نموده اراده بنگاله نماید - و اگر نقش چندن نشیند و متوجه دارالخلافه شوند و قابو باشد از عقب در آید - و قصد ششون کند - چون موکب رالی حضرت جهانبانی^(۳) پندرهت رسید شیرخان کمی لشکر و به مراجعهای اردوی معلوم کرده شکر شد - و با لشکر فراوان و استعداد تمام قدم پیش نهاد - و نزدیک نزدیک لشکر از هر طرف قابو می طلبید - و هیچکس را مجال آن نمیشد که از زیر نگسازای غفیم واقف شود - این علی قرار دیگری رفته خبر مشخص آورد - و بوسیله میرزا محمد زمان حقیقت حال بعرض اقدس رسید - اگرچه موکب عالی از آب گنگ عبور فرموده بمساحت مستقر خلافت متوجه بود چون خبر رسیدن شیرخان و نزدیک شدن او بمعصوم اقبال شعله افروز نایب غضب پادشاهی شد از کمال مطوت و قهر عنان توجه بجانب او منعطف ساختند - هر چند معروض شد { که در چنین وقتی [که به حامانی عساکر اقبال (که باد پایان گیتی نورد چندین مساحت بعیده را پای در گل پیوده اند) در اعلی مرتبه

امت [روی عزیمت بجانب غلیم آوردن و عرصه قتال بقدیم اجتماع و پیروان از پیشگاه مصلحت دور امت - لایق دولت آنکه در جائی طرح اقامت انداخته و مرانجام لشکر نموده عزیمت دفع فتنه کرده شود] آنحضرت پرتو التفات برین سخنان نینداخته از آب گنگ رجوع نموده بجانب مخالفان نهضت فرمودند *

باید دانست که رصیصت قدیم و قاعده محسوسه که چون کار آهنگان ملک تقدیر ایزدی نقدی گرانمایه بیکه مقرر سازند پیشتر از آن ابواب فاکمی کسرده در کشاکش اندوه اندازند تا خوشحالی آن گوهر یکتا را از جا نبرد - و بتدارک آن غم پرداخته کار باعدال آورد - بنابراین چون ظهور کوکب روشنی انزلی جهانیان (که از جیب ناجوی^(۴) بهادر در عالم مثال آگاه دلان را نموده بدولت انتظار مرقع گردانیده بود) نزدیک رسید هرایزه اگر پیشتر از آن نامرادی چند بظاهر روی نماید چهار تامل خود پروران در زمین خراشیده نکرد - و لهذا با لشکر چندین ده عالم تسخیر توان کرد از افغانی چند بدروای ناهسته روی چیدن امور بظهور آمد - بنابراین برخلاف مصلحت دید اولیای دولت بجانب افغانان توجه موکب عالی واقع شد - و در موضع بهیه^(۵) از مضامین بهرچپور با شیرخان تقابل اتفاق افتاد - در اینجا میاه آری امت کلباس نام - در میان درلشکر واقع شد - موکب عالی آب را پل بسته عبور نرسود - هرچند لشکر پادشاهی اندک و بیامانی بهیار بود پیوسته در فراوان طرفین جنگی (که دمت میداد) نصرت از جانب اولیای دولت قاهره می‌بود - و افغانان از هر طرف بقتل می‌رسیدند - تا آنکه مدت تقابل و تغافل بامداد کشید - و برادران گرامی^(۶) (که هر یک کشاکش اقلیم را بص بود) از کوتاه بینی اندیشه‌های دور از کار سنگ راه دولت خود ساخته بمعادیت اتفاق فایض نگشتند - و توفیق ادراک خدمت در چیدن وقت معاهد روزگار دولت ایشان نشد - هرچند مناشیر نصیحت می‌آمد نقش آن الواح الهی در ضمیر این آهنگین دامن صورت نمی‌بست - و شیرخان از روی رزاه بازی گاه کسان معتمد بدرگاه صعلی فرستاده در صلح میزد - و گاه اندیشه فاسد جنگ را در عرصه خیال جولان میداد - تا آنکه بغروب و زهرن جمع از پداده و مردم زبون را با امباب آتشبازی روبرو گذاشته خود در منزل عقب رفته نشست - و عاقر پادشاهی (که پیوسته نصرت ایشانرا بود) از مقدمات مکرانزای آن حیل اندوز واقف نشد - و پس رفته نشستند - و بحسب تقدیر

(۲) نسخه [ح] قاجولی (۳) نسخه [م] بهینه - و نسخه [ز] مهله (۴) نسخه [ب] کش - و نسخه [ح] کیناس *

چون امری میخواست که ظاهر شود بقدر بی پروائی بارکن کار آگاهی ملحق میکرد - و ازین صلب در شرایط نگاهبانی تهرانی عظیم راه می یافت - تا شیخ (که یاتیش محمد زمان میرزا بود) از غفلت تمام واقع شد - آن روز باز (که فرصت را در کمین بود) شبگیر کرده وقت مبع از عقب اردوی مملکت پیدا شد - لشکر خود را سه توپ داشت - یک توپ خود - و یک توپ جلال خان - و یک توپ خواص خان - لشکر پادشاهی را فرصت زین کردن امب و محال جیبیه پوشیدن نشد - حضرت جهانبانی از غفلت سپاه اطلاع یافتند حیران نقش کارگاه تقدیر شدند - سر رشته تدبیر از دست رفته بود - در وقت سواری بابا جلیبر و تردی بیگ و کوچ بیگ بملازمت رسیدند - محکم اشرف شد که زرد رفته مهد علیا حاجی بیگم را برآورد - آن در و ناگیش غیرت اندیش بر در سرافرازد عزت شریعت گوارای شهادت در کشیدند - و میر پهلوان بدخشی نیز با جمعی کثیر در گرد مرابره عصمت توفیق جان نثاری یافت - وقت بغایت تنگ شده بود - حضرت مهد علیا بیرون نتوانستند آمد - و از آنجا (که حفظ و صیانت ایزدی منقلب حال و ضامن مال بود) ساحت حریم حرم عفت را عوامف خیال بداندیشان نتوانست بپیوند - و غبار اندیشه تبر و جانان بر هواشی سرادات عصمت پردگیان جاه و جلال نتوانست نشست - و نفوس ناموس الهی از تقدیر خنده رفعت بدور باش حاجیان غیرت حرمت پرده نشینان خلوتخانه عفت نمود - و خیال فاهد در ضمیر آن تیره درونان راه ذیانت - و شیر خان آن عصمت قباب را در کمال صیانت و پرده پوشی بآپری تمام روانه ساخت .

و بالجمله چون آنحضرت متوجه بل شدند بل را شکسته یافتند - ناچار خود را حواره چون نهنگان در بانورد بآب زدند - قضا را از اسب جدا میسوزند مقارن این حال (چون نگه داشت ایزدی حافظ احوال آنحضرت بود) حقایق خضر راه ایشان گشت - و بدست یاری شادری از ایزین کوداد نذره به اهل فجات رسیدند - آنحضرت درین اثنا از وی پرسیدند که نام تو چیست - او بر مرض رسانید که نظام - فرمودند که نظام اولیائی - و عنایت و مرحمت بجای آورده باز وعده فرمودند که چون بهکامت بر تخت سلطنت نشینم تا نیمروز ترا پادشاهی میدهم - و این قصه پر غصه در نهیم مفر (۹۴۹) نهصد و چهل و شش بر ماحل آب گلگ برگذر چومه از کمین تقدیر پرده کشا گشت - میرزا محمد زمان و مولانا محمد پیرعلی و مولانا تامر علی صدر و مولانا جلال تلوی و بهیاره

(۲) نسخه [ب] چله (۳) در [اکثر نسخه] عزت (۴) نسخه [ج] میشدند (۵) نسخه [ز] چومه (۶) نسخه [ب] شیر علی - و نسخه [ج] پیر علی .

از اُمرأ و افاضل غریقی بحر فنا گشتند - و آنحضرت با میرزا عسکری و معدود سه چند ایلغار کرده بدارالخلافت آگره نزول اجلال نمودند - و میرزا کامران باستانبوس عالی سرفراز شد - و بعد از چند روز میرزا همدال بوسیله میرزا کامران و والده ماجده او سرمنده و سرانگنده از الرآمده ملازمت نمود - و آنحضرت به مقتضای مراسم ذاتی نوازش نموده تقصیرات او را بر روی او نیاردند - و بتفقدات بے پایان (که از اندازه بشری زیاده باشد) پدش آمدند - و چون ناگهان از روی بے تدبیری امری سرنوشت بظهور آمد همواره در تدارک این امر می بودند - و در سرانجام آلات و ادوات تلقی اشتغال داشتند - از اطراف مملکت اُمرأ و مهابیان باهتلام عتبه علیه مشرف میشدند - درین اثنا سقایی پاک سرشت بامید وعده گرامی در پای تخت عظمت حاضر گشت - حضرت جهانبانی (که تاج ده و تخت بخشش ملک مرتت و احسان بودند) چون سقایی ببخوا را از دور دیدند فی الحال خسرو عهد خود را بر سر در و فنا جای دادند - و تخت سلطنت را بجهت آن خضر راه خالی ساخته سقا را بموجب وعده او تا نیمروز بر تخت نشاندند - و بنخست نشین ملک نیمروز برابر ساختند - و بعضی احکام و اوامر پادشاهی را (که ظنون گنجایش آن نداشت) مستثنی ساخته بحکمرانی پایه امتیاز او را بلند می بخشیدند - و از بحر موج بخشش گرد احتیاج از چهره احوال او و قبیله او برداشتند - و هر حکمی (که دران جاوس بر اورنگ شاهی از سقا ظهور یافت) با مضامین متنون گشت - میرزا کامران از ظهور چنین علوهمت چنین شکایت بر جبین حکایت ظاهر داشت - و خاطر آزارجوی را بهانه پدید آمد *

بعد ازین قضیه از رو باد بازی شیرخان قصد بنگاله کرد - و تاحدود بهار آمده متوقف شد - و جلال خان را با جمعی پرهیزان بر سر بنگاله تعیین کرد - و باندک فرصتی با جهانگیر قلی بیگ جنگ دریغوست - و او دای جلالت داده عرصه نبرد را بقدیم شجاعت پیمود - اما از انجا (که مشیت الهی و حکمت ازلی نقشبند صورت دیگر بود) تمامی امرای بنگاله در دفع ننگ اتفاتی شایسته پندوندند - و نراست دردمت بوده درین جنگ فراهم نیامدند - لاجرم جهانگیر قلی بیگ بعد از کوشش و کشش در معرکه تواناست قدم ثبات افشرد - روی گردانیده بزمینداران پناه آورد - و بعد و بهمان نادرست برآمد - و او و جمعی کثیر بصحرای نیستی شتافتند - هیرخان خاطر از بنگاله فراهم آورده بحدود جونپور آمده شورانرا شد - و آن ملک را بتصرف و تملک خود درآورده دمیت فتنه

دراز ساخت - و قطب خان (که بهر خرد ار بود) با جمعی کثیر از ارباشان بر هر کالپی و اتاوه
فندساز گشت *

چون این خبر بمسامع قدسیه رسید یادگار ناصر میرزا و قائم حسین خان ارزبک (که
آنحدود بجایگزیر ایشان مقرر بود) و امکندر سلطان (که از جانب میرزا کامران باهتمام بعضی
محال کالپی قیام داشت) بر سر ار نامزد شدند - این شیر مردان معرکه دلوری در برابر آن
رو به صفان حمله کردند و در آمده جنب عظیم کردند - و بتأییدات غیبی فتح روی داد - و قطب خان
در میدان جنگ کشته شد - و حضرت جهانبانی مدتی در دارالخلافه آگره بسر انجام میاد
نصرت ترین و گرد آوری دهایی پیرشان برادران و خویشان و اصلاح بواطن و مرائی ایشان اشتغال
داشتند - هر چند رخسار غبار آلود ضمیر میرزا کامران را بزلزل نصایح شمتند چهره صفا بهنجوچه
روی نمود - و چندانکه زنگار خلاف بمصقل مواظ زدند جلالی رنای در آئینه روزگار او بهیچ
روی پدید نیامد - و در چنین مهم عالی (که باوجود خلاف باطن اتفاق ظاهر از لوازم باس دوانش
بود) در چنین هنگامی (که با چندین استعداد قریب بیست هزار کس خوب با او بود - و از دوات
تفضل و احسان حضرت جهانبانی از کابل تا داور زمین شمال رویه و تا حدی همانه جنوب رویه در حیطه
تصرف داشت) با چنین پادشاه مفضل و برادر بزرگ و ولی نعمت خود متعذر و مقصر ظاهر شده
تعارض نمود - و بمقتضای اوضاع غفلت و تفريط فکر ازین خدمت گرامی تخلف و تقاعد ورزیده -
ایزد تعالی درین کارگاه مکافات تنبیح کردار بر او عاید سلامت - چنانچه در صدر حیات سزای
اعمال خود را بشپش خود دید - و بعضی ازان بعد ازین بطرز اجمال بقلم توضیح در جای خود
گذارش یابد - و چون بزبان خود نال بد زده بود حال او نیز چنان شد *

* چو اختر میگذاشت آن نال شد رامت *

بیماری چند مزمین پیش او آمد - و از بخت برگشتگی بر تنبیهات غیبی متذکره نگشته بر
معلک ناخشنودی منعم و بیضرایی مفضل خود اصرار ورزید - اولاً خواجه کلان بیگ را با جمعی
کثیر بلاهور فرستاد - و روی از قبله اقبال گردانیده از دنبال او خود روان شد - و وبال و خمران را
(که جلب مضررت درمت و جذب مغفعت دشمن باشد) باعث و بانی گشت - هر چند حضرت
جهانبانی فرمودند (که میرزا اگر ترا توفیق همراهی نمیشود و اینچنین قابو از دست
میدهی مردم خود را همراه کن) میرزا برعکس خواهش آنحضرت همگی درین اندیشه که

مردم پادشاهی را بدراهی داده همراه خود ببرد - و میرزا حیدر بن محمد حسین گورکان (که خاندان حضرت گیتی ستانی فردوس مگانی بود - و همراه میرزا کامران بدارالخلافت آکره آمده عرق ملازمت حضرت جهانبانی دریافته بود - و بنوازشهای فراوان ممتاز گشته) میرزا کامران بیماری خود را بهانه ساخته او را به همراهی خود همی کرد - میرزا حیدر بجانب میرزا کامران میل نموده در مقام عذرخواهی شد - و از بی فکری حرف رخصت در میان آورد - حضرت جهانبانی فرمودند که اگر نصیحت خوبی منظور است از طرفین علی السویه است - و اگر ارادت و اخلاص امت این نصیحت بما پیشتر ظاهر ساخته - و اگر تلاش ناموس و مردانگی امت خود باید همراه ما شوی که ما بر سر غنیمت میرویم - و آنکه میرزا کامران اظهار بیماری می نماید تو طبیب نیستی - و دارشفاست نه که همراه روی - و آنکه میرزا لاهور را سامان تصور کرده خیال فاسد امت چه از بازپس ماندن ازین یورش اگر امری مانع شود کنج سلامت در هندوستان نمیتوان یافت - و نیز امر از در شق بیرون نیست - اگر ما را دفع امت شما را چه رو کدام آبرو که از شرمندگی سر از زمین نتوانید برداشت که مردن بران زمین شرف دارد - و اگر عیادتاً بالله حال برخلاف اینست بودن شما در لاهور محال خواهد بود - و هر کس که این کنگاش بمیرزا کامران داده دستش خط یافته - یا خیانت ورزیده - و حق را از پوئیده از راه خو شامد درآمده است - احکام میرزا حیدر بدولت بشت بیدار طریق هدایت یافت و بدولت رانته مرکب عالی معزز و ممتاز گشت - و میرزا کامران از ونیز جمعیت خود سه هزار کس را بباشایقی میرزا عبدالله مغل همراه ساخت - و خود توفیق خدمت نیانت *

توجه مرکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی از دارالخلافت

آکره بسمت ممالک شرقیه بدفع فتنه شیرخان و مراجعت بعد از

محاربت و موافق هجرت افزا که بعد ازان وقوع یافته

چون کارآگاهان بدایع طراز نگارخانه تقدیر در نقش و نگار طرح دیگرند اگر اکنون

کار بر مراد نشود جای شکر است نه مقلع شکایت - و لهذا این جهان آرا اتفاق از چنین برادران گرمی برداشت - و جمعیت را منفرق ساخت - و آنحضرت بالعرضه *

اندک متوجه بهیارسه لڑ لطمه شدند - و لڑ قوت دل و استقلال همت جلی خرد
 قوت لولیا و کثرت اعدا را منظور نداشتند - و چون مرکب عالی به بهرچهر رسید شیر خان
 با لشکر انبوه آنطرف دریای گنگ آمده نشست - آنحضرت با چهار معدود خود اراده عبور
 از آب فرمودند - و در اندک زمانی بر گذر بهرچهر پل بسته شد - و جمعی از یکهتوانان
 تیزجلو فریب مد و پنجاه نفر خود را مستحق کارزار ساخته بر اسبان بی زمین سوار شده
 بآب زدند - و مقتدر شیران دریائی از موج و گرداب نیندیشیده بدریا در آمدند - و چون
 نهنگان دریانورد در بحر غدار طره زده از آب گذشته جمعی کثیر را منبزم ساختند -
 و داد مردانگی و پهلوانی داده بر مودای مراجعت عزیمت نمودند - چون نزدیک
 پل رسیدند افغانان نیل گرد باز نامی را (که در جنگ چوسه بجانب فوج عدو مانده بود)
 بشکستیم پل مردادند - آن نیل بی اعتدال خود را بر هر پل رسانیده قواعد آنرا
 درهم شکست - درینوقت از اردوی معلی توپ رها کردند که توپ نیل گرد باز را
 خورد ساخت - و لشکر غم (که زور آورده بود) هزیمت یافت - و جوانان فدوی داد
 شجاعت داده سلامت آمدند - و صلاح دران دیدند که کنار آب گرفته بقنوج روان شوند -
 بملاحظه و ثانی کوچ بکوچ میرفتند - در انشای راه کشتیهای مخالفان نمودار شد - توپ
 از توپخانه پادشاهی سرداند - کشتی کلان مخالفان درهم شکست - و از تلاطم امواج تهر
 زیر و زبر شد - و مدت یکماه زیاده در نواحی قنوج تقابل بود - در اواخر حال محمد سلطان
 میرزا و پسران آغ میرزا و شاه میرزا (که نسبت ایشان بحضرت صاحبقرانی منتهی
 میشود - و نبیره دخترش سلطان حسین میرزا اند -) و ملازمین حضرت گیتی ستانی
 نفوس مکانی سر بلند بودند - و بعد از شنعار شدن آنحضرت بحضرت جهانبانی
 جنتیابی مخالفها بظهور آوردند - چنانچه ایمانی بیرون معنی گذارش یافت (چون سید
 باطل را رونق و بهان باشد و متوجه کار با ولی نعمت کامروا نه کار ناساخته باز بعینه علیه
 حضرت جهانبانی آمده مجدداً عبودیت بتقدیم رسانیدند - و آنحضرت از کمال صروت و تقوت
 گناهان کرده ایشانرا ناکرده انگلته برامه پادشاهانه سعادت امتیاز بخشیدند - و چون در هر شعبه
 اصلی این نامها مان بدنبال افتاده بودند بلا از بیدولتی و کم نرستی در چنین وقتی
 اختیار فرار نموده پانی از دایره قرار و اعتبار بیرون نهاده - و راهنمای گریختگان دیگر

شده راه گریز به بیدولتان نمودند - و بسیاری از مردم طریقِ حرام نمکی مهرده خود را بکناره کشیدند - رایِ مصلحت امتضای حضرت جهانبانی چنان مقتضی گشت که از آب عبور نموده بهر رنگ جنگی باید انداخت - تا هر صورتی که از پرده غیب چهره گشای باشد جلوه ظهور نماید - و اگر درین مقصد تاخیر رود کار طور دیگر خواهد شد - و جمع کثیر جدا شده خواهند رفت - بهمین عزیمت (که سدا را رفتن مردم نمایند) پُل بعثه عبور فرمودند - و پیش لشکر خندق زده اربابهای توپخانه در جای خود انتظام دادند - و مورچلهها قسمت فرمودند - شیرخان در برابر انبوه دهنه و آشوب را فراهم آورده خندق زده نشست - و هر روز جوانان از هر طرف برآمده کازار میکردند - درین اثنا تحویل سرطان شد - و موسم باران در رسید - و محاب چون فیلان مصمت بجوش و خروش درآمده چکیدن گرفت - و آن سرزمین (که مضرب خیام عالی بود) از آب باران لبداب شد - ناچار فضای بلند (که از آسیب و گزند آب و گل محفوظ باشد) طلب کردند - تا سراپردها و توپخانه و اردوی معلی را بآن ساخت کشند - و قرار یافت که صباح (که روز عاشورا است) افواج را ترتیب داده بایستند - اگر مخالف از خندق برآمده پیش آید بچنگ پردازند - و اگر بحال خود ماند بجائیکه جهت نزول مقرر شده فرود آیند - دهم محرم سنه (۹۴۷) نهد و چهل و هفت بآن داعیه سوار شدند - و صفها آراستند - محمدخان رومی و پسران استاد علی قلی و استاد احمد رومی و حسن خلغات (که سرکاردان توپخانه بودند) هر کدام گردنها و دیگها را نصب کرده بقانون مقرر زنجیر کشیدند - و قول بوجود شریف آنحضرت امتیاز یافت - و میرزا همدان را پیش قول جای مقرر شد - و میرزا عسکری برانغار را مرکب - و یادگار ناصر میرزا برانغار را انتظام داد *

میرزا حیدر در تاریخ رشیدی خود می نویسد که آنحضرت دران روز مرا جانب چپ خود (که بمین من به یسار آنحضرت اقرار و اتصال داشت) جای داده بودند - و از بنده تا حد برانغار قول بیست و هفت آمرای توتدار بودند - شیرخان نیز پنج توپ ساخته برآمد - و در جوق (که در کعبه بیشتر بودند) بیرون خندق ایستادند - و سه جوق مفرجه لشکر شدند - جلال خان و هرمست خان و تمام نیازبان (و بروی میرزا همدان آمدند - و مبارز خان و بهادر خان و رای حسین جلوانی و جماعه کرانی مواجه یادگار ناصر میرزا و قاسم حسین خان در رسیدند - و خواص خان و برمرید و جمع دیگر مقابل میرزا عسکری شدند - اول جنگ *

میان میرزا هندال و جلال خان اتفاق افتاد - و چپقلشهای غریب بظهور آمد - و جلال خان از اسب افتاد - و جلالخان پادشاهی غنیمت خود را برداشته بر غول ایشان زد - چون شیرخان این را مشاهده نمود خود با لشکر فراوان هجوم آورد - و خواص خان و همراهان او نیز بر میرزا عسکری حمله آوردند - و بمجرد حمله افغانان اکثر امرا دشت بکارزار نبرده روی باز پش نهادند - آنحضرت بنفس نفیس خود در مرتبه بر سر لشکر مخالف تاخته تردد فرمودند - هر چند همایه نصبت که پادشاه خود مرتکب جنگ شود اما درین وقت مرد آزمائی جودت جلالت و حدت شجاعت کجائی ندارد که عمل بر قانون شود - چنانچه در نبره درین کارزار بهست آنحضرت شکسته شد - و داد تردد و مردانگی دادند - اما برادران برادر بی بجای نیاروند - و امرا قدم رموخ در دایره ثبات نگاه نداشته از وضاحت تقصیرات خود ذاهل شدند - و چشم زخمی چنین بولی نعمت روا داشتند - و آن بزرگوار صورت و معنی (که بدیده حقیقت بینا و بمشاهده اصرار توانا بودند) با چنین لشکر بهیار کم هر نفاق تپه از اخلاص که متوجه این یورش شده اند همانا که بخاطر غیور عبور کرده باشد که بیارگی مردانگی بشهرستان عدم شرافتن و سنده حیات را بر سر منزل فنا تاختن بر مراتب بهتر است از مدارا بدشمنان دوست نما و بایشان بنفاق در ساختن و نذر رد و بدل بحریفان کج باز باختن - از آسے که باین بآبرویان خرده شود حراب اولی - چنانچه از روش تاختن بنفس نفیس خود در نظر اهل روزگار صورت این معنی بنایات ظهور داشت - بعضی از دولخواهان بجهت دشت شرافت و الحاح در رکاب دولت زده بزور برآوردند - این حرف نظر بوسایل عالم اسباب میگویم - و آقا در عالم تحقیق برآرنده این جهان آرامت •

چون صعد کوکبه ایجاد و علو طائفة ظاهر حضرت شاهنشاهی در زمان خاص و مکان مخصوص نزدیک شده بود دادار بدایع آنری این چنین نیرنگ هویدا ساخت - گرسه از خردمندان را قیاس آنکه این واقعه برسم مزید آگاهی و تنبیه احرار است - نه از تم پاداش کردار - چنانچه نزد حکامی ملف مقرر است که حوادث روزگار نصبت بخواص بمنزل صیقل است - و نصبت بعوام بجای زنگار - طایفه از روشنفروان پاک سیرت را مظلّمه آنکه این سانه نقش تربیت است - چون کارکنان کارگاه تقدیر مستعد را بهای بلند میرسانند نخستین او را جامع مراتب کونیّه (از شادی و غم و صحه و مقم و راحت و محنت

و بسط و قبض (میگردانند تا مرتبهٔ والای سروری را شایسته شود - و برخی از تیزروان عرصهٔ شهید برانند که غرض ازین ابتلا آنست که مشیت الهی بران رفته که هرگاه سعادت‌مندس را عطیهٔ عظمی کرامت میشود و زمان حصول این درات عباد نزدیک میرسد در پیشگاه آنوقت مرید محسن و مصروفِ فتن میسازند - و گردِ نقش بران ببال جاه و جاهل او می‌نشانند - تا چون بر درجهٔ کمال و ذرّهٔ تصویری متصاعد شود خال این نقطهٔ سینک عین الکمال او گردد - و روشن‌تر بیان کنم که چون آزان ظهور نور اقدس از مظاهر انبی و مطالع بشری (که طبعی قدسی زینت حضرت آنندوا حامل آن گشته بود - و در مکمل بطون و ظهور ادراک متفوق جلوه‌گر شده قدم در عالم ملک شهادت می‌نهاد) بنظرات خاص ایندی در مراتب رعت شرف تربیت می‌یافت و اکنون [که زمان ظهور مقصود املی ازان نور (که وجود اقدس حضرت شاهنشاهیست) قریب شد] قضیهٔ نامرضیه را سینک این درات ارجحند ساخته جمال‌آرای کارگاه ابداع چنین کارنومانی کرد - اکنون از پرده‌کشانی بار آمده بسر سخن می‌آید - و باجمله چون شکسته که درستی جهان را آغاز اساس باشد بظهور آمد تا کنار آب گنگ (که تخمیناً یک فرسخ بوده باشد) آمرا بے جنگ رو گردانیده شتافتند - و جزئی کارنومانی و حق‌ناشاهی یافته غریق گرداب ناگامی شدند - و سفاین حیات خود را به کفایت نادرستی بهر جغیز فنا دادند - و حضرت جهانبانی بقدیم ثبات و تمکین بر پیل سوار شده از آب عبور فرمودند - و کنار دریا از پیل فروز آمده راه برآمد ملا حظّه می نمودند - چون کنار بلند بود راه برآمد میسر نمیشد - یکم از سپاهیان از غرقاب نجات یافته درانجا رسیده دست مقدس آنحضرت را گرفته بالا آورد - و در معنی بدستگیری سعادت حادثاتی بخت و درات بخود کشید - آنحضرت نام و مولد او پدیدند - او بعرض رسانید که نام من شمس الدین محمد و مولد من غزنی است - از ملازمان میرزا گلبرانم - آنحضرت او را بفروزشاهی خسروانده امیدوار فرمودند - دین اژدا مقدم بیگ از اعیان میرزا گلبران آنحضرت را شناخته خود را در ملک جمعیت یافتگان نوید درات درج ساخت - و باین نیت اسب خود را پیش کشید - و بمواعید الطاف پادشاهی نوید اختصاص یافت - حضرت جهانبانی ازانجا متوجه دارالخلافه آگره گشتند - و در انانی راه میرزایان آمده همراه شدند - چون بحدود موضع پهنکاپور رسیدند اهل آن قصبه راه خرید و فروخت بودند پادشاهی بسته در مقام بے هنجاری درآمدند -

چنانچه هر کس بدست ایشان می افتاد قصد او می نمودند - حقیقت این معامله چون
 بعرض معتمد رسید حکم عالی شد که میرزا عسکری و یادگار ناصر میرزا و میرزا همدان
 رفته باین گروه شقارت پیشه معتبردی نمایند - و تأدیب کنند - قریب سی هزار کس از
 سوار و پیاده ازین گروه شقارت معتمد فراهم آمده بود - چون حکم پادشاهی پادشاه رسید -
 میرزا عسکری از رفتن تقاعد نمود - یادگار ناصر میرزا قمچی چند انداخته می گوید که اثر
 بے اتفاقی شمایان کار باغیا رسید - هنوز متذنبه نمیشود - و یادگار ناصر میرزا و میرزا همدان
 فرمانبرداری نمودند متوجه آنجماعت شدند - جنگ عظیم در پیوست - و جمع کثیر از
 کواران بے سعادت بقتل رسیدند - و میرزایان تنبیه نموده مراجعت کردند - و میرزا عسکری
 (که شکایت ناک آمده بود) معائب شد - و از آنجا حضرت جهانبانی ایغار فرموده باگروه
 نزول اجال فرمودند - اطراف مالک برهم خورده بود - و فتنه از هر طرف سر برداشته -
 صبح دیگر بمقرن قدوة الاکابر میرزایع (که از سادات صفوی بکمال علم و عقل متفرد و باکرام
 و اجالی سلاطین ممتاز وقت بود) تشریف برده مشورت فرمودند - آخر الامر رای جهان آرای قرار
 بران یافت که بجانب پنجاب نهضت فرمایند - اثر میرزا کامران را عقل داور و سعادت
 یابری کند و در مقام تلانی و تدارک در آمده کمر نیکو خدمتی بربندد هر آینه رخنه نماند بسته
 میگردد - باین عزیمت مایب از آنجا متوجه لاهور شدند - میرزا عسکری بسبیل شانت -
 و میرزا همدان بالور رفت - و هفدهم محرم این سال قلم خحین سلطان در وقت بیک میرک
 در محاسن دعلی سعادت رکاب بوس دریافت - و جمع کثیر در ملازمت فراهم آمدند - و در بیستم
 شهر مذکور از آنجا پیشتر نهضت فرمودند - و در بیست و دوم این ماه در قصبه رهاقت
 همدان میرزا و میرزا حیدر دولت حضور اقدس در یافتند - و در بیست و سوم ماه
 حضرت جهانبانی در همین منزل نزول اقبال فرمودند - اهل قلعه دروازه شهر را بر روی آنحضرت
 بستند - و ابواب شقارت بر خود کشودند - و آنحضرت بدوات و سعادت متوجه شده در اندک
 زمانی اهل قلعه را تنبیه فرمودند - در هفدهم صفر موکب والا بسهند رسید - و در بیستم این ماه
 میر فقر علی در اثنای راه محمل حیات بر بست - و چون موکب عالی در حوالی لاهور قریب
 مرای دولتخان رسید میرزا کامران بامتیال آمده ملازمت کرد - و آنحضرت در باغ خواجه دوست
 منشی (که دلاکشانترین منازل لاهور بود) بدوات فرود آمدند - و میرزا همدان در باغ

خواجه غازی (که در آن ایام دیوان میرزا کامران بود) منزل گرفت - و متعاقب آن میرزا محمدری از حیدر رسید - و دوخانه امپروولی بیک نشست - و درینوقت دولتمند سعادت منش شمس الدین محمد (که بر کفاره دریا دست داده بود) آمد - و بنوازشهای خسروانه سربلندی یافت - و در غرض ربیع الاول (۹۴۷) نهصد و چهل و هفت تمامی برادران گرامی و امرا و سایر ملازمان جمع آمدند - و باوجود چندین ادب آگاهی و تندیهای آسمانی این عزیزان آگاه نمیشدند - و کمر صدق بر میان همت نمی بستند - و در هر چندگاه در ملازمت حضرت جمع آمده کنکاش میکردند - و بر اتفاق و یکجبهتی عهد و پیمان می بستند - و اکابر و معارف را برین گواه می گرفتند - و اکثر اوقات خواجه خاوند محمود برادر خواجه عبدالعق و میر ابوالبقا داخل کنکاش میدویدند - تا آنکه روزی جمیع میرزایان و اعیان دولت و اکابر جمع شده بر اتفاق و یکجبهتی تذکره نوشتند - و تمام اهالی و اعیان گواهی خود را بران سجل سعادت ثبت نمودند *

و چون این محضر وثوق باختم رسید شروع در کنکاش کردند - آنحضرت در هر باب نصایح بلند و کلمات ارجمند فرمودند - و بر زبان گوهر بیان گذشت که رخامت عاقبت طایفه (که از جاده قدیم اتفاق عدول کرده اند) بر همگان روشن است - علی الخصوص درین نزدیکی چون سلطان حسین میرزا در خراسان کوس رحلت زده هجده پسر کامگار اقبالمند گذاشت با چنان درانی مستقبل و سامانی موفور از بے اتفاقی برادران ملک خراسان (که چندین سال بهیامن سعادت مرکز امنیت بود) در اندک فرصتی هورد چندین حوادث گشته بشاهی بیک انتقال یافت - و از جمیع فرزندان بغیر ربیع انزمان میرزا (که بروم رفت) اثری نماند - و همه فرزندان میرزا بالسنه و انواع خواص و عوام مفلعون و مالموم شدند - و حضرت کیتی مدانی فردوس مکانی هندوستان بدین وسعت را بجه مشقت گرفته اند - اگر از بے اتفاقی شمایان از حیطة تصرف برآمده بدست چنین ناکامان درآید دانایان شمارا چه گویند - اکنون درین باب هر بجهت تعبیر نیک فرر باید برد - و از گریبان غیرت بیرون باید آورد - تا در میان خلائق سربلندی حاصل آید - و موجب گردآوری رضای ایزدی گردد - هر یک از ارباب عهد و پیمان و اصحاب موافق و ایمان چنین عهد قریب را فراموش کرده بمقتضای هوا و هوس خود حرف سر گذشت - میرزا کامران ثقت آنچه بخاطر من میبرد آنست که پادشاه و همه میرزایان جریده روزی چند در جبال بسربردند - و اهل و عیال تمام مردم را من برداشته بکابل ببرم -

و بمانی رسانیده باز آمده الحاق کردم - و میرزا هندیال و یادگار نامر میرزا گفتند که بالفعل جنگ ما با افغانان صورت نمی بندد - مناصب آنست که بعدد بکر رفته آن ولایت را بدست آریم - و بقوت وی گجرات را تسخیر کنیم - و چون این دو ملک بدست افتد و کار بانظام آید تخلص این ملک باحسن رجوه میسر خواهدشد - میرزا حیدر گفت مناصب آنست که تمام میرزایان از کوه مهرند تا کوه سارنگ دامنرا را مستحکم ساخته بکشینند - و من متعهدم که باندک تقویتی در دو ماه کشمیر را مستخلص سازم - و چون خبر گرفتن کشمیر رسد هر کس متعلقان خود را بکشمیر فرستد که مامنی محفوظتر از آن نیست - چهار ماه می باید که شیرخان برسد - و با گردنها و ضرب زنها که اعتضاد محاربه ارحمت بکوهستان نمیتواند رعید - و در اندک فرصتی لشکر افغان ویران خواهدشد - چون زبان اینها با دل موافق نبود سخن نانام شده مجلس تمام شد - و هرچندگاه سخن در میان می آمد و آنحضرت نصایح رجمند میفرمودند (که شاید میرزا کامران را چراغ خرد روشن شود - و از تیره رانی برگشته در مقام صفا آید) میرزا از سخن خود بر نمیگشت - و همگی همت او آنکه هر یک بطرفی ویران شوند - و خود بکابل رفته گوشه عشرت را غنیمت شمارد - و پیوسته در اندیشه های نادرعت نرفته بود - و سخنان اقبال بخش هوش انرا او را بیدار نمی ساخت - بظاهر دم از موافقت میند - و می گفت بغلان ساعت مسعود می برآیم - و از یکدلی و یکرنگی به پیگار مخالف کمر همت می بندیم - و از راه باطن احساس مخالفت را احتیاطتر میساخت - تا آنکه از خیرگی و تیره رانی قاضی عبداللّه صدر خود را پنهانی پیش شیرخان فرستاد که رابطه دداد استحکام دهد - و پنهان محبت باو بفد - و کام خود را از مدد دشمن جوید - و در مضمون مکتوب چنان نوشت که اگر پنجاب بدستور سابق بر من مقرر دارند در اندک زمانی کارهای شایسته تقدیم رسانم •

شیرخار بعد ازین واقعه تا دهلی آمده قدم پیش نمی نهاد - و این قضیه را از مساعدات بخت خود می شناخت - و اندیشه مند بود که اگر پیشتر روم مبدا کار من بهتر افتد - و از جمعیت که در لاهور می شنید متوهم بوده کمال هراس داشت - درین اثنا صدر پُرخدر (که با ذنات فطرت شرافت جبلت داشت) رسید - شیرخان (که مدار رشد او بر رویه بازی بود) صدر را

(۲) نسخه [ح] بکر (۳) در [چند نسخه] محکم (۴) نسخه [ط] قدم جرات (۵) نسخه

[ز] مساعدت •

ترم دریاست - و از مرز به اتفاق از یکدل هزار دل شد - و جواب او را موافق مَدعای میرزا گفت - و این بیدوات تحریر پیش آمدن مخالف نمود - و مقدمات خذلان درمیان آورد - شیرخان حیل سازے را با او همراه ساخت تا بر حقیقت معامله آگاهی یابند بازگردن - میرزا کامران فرستاده شیرخان را در باغ لاهور دید - و دران روز جشن داشت - و حضرت جهانبانی را نیز التماس کرده آورد - و بار دیگر میرزای کوه اندیش خام طمع باز همان بے معادت را پیش شیرخان فرستاد - درین مرتبه این نمک بحرام بگذار دریای سلطان پور رُمیده حرف نادانخواهی درمیان آورد - و شیرخان را برگزشتن آب دلیر ساخت - درین اثنا مظفر ترکمان (که بقراچی بنوامی آب سلطان پور تعین شده بود) آمده بموتف عرض رسانید که لشکر از آب سلطان پور عبور کرده (جذید) بیگ برادرزاده من (که بصیرت و صورت از مقبولان و منظوران درگاه بود) بشهادت رسید •

اواخر جمادی الاخری حضرت جهانبانی و میرزایان از آب لاهور (که پایاب بود) عبور فرموده کوچ بکوچ بگذار آب جذاب رسیدند - و حضرت جهانبانی را چون داعیه کشمیر تصمیم یافته بود جمع را همراه میرزا حیدر ساخته میرزا را پیشتر از خود بصوب کشمیر فرستادند - چه دران هنگام (که میرزا کامران بچنگ سام میرزا بقندهار شناخت) میرزا حیدر را از جانب خود بحکومت لاهور گذاشته بود - خواجه حاجی و ابدال باکری و رمکی چک و جمع از امرای کشمیر مخالفیت والی آنجا نموده بحدود لاهور آمده بودند که باشنای میرزا حیدر لشکرے از میرزا کامران گرفته ولایت کشمیر را در تصرف خود درآرند - و هر چند میرزا حیدر سعی نمود نقش این آرزو صورت نه بست - و در رفتیکه میرزا هندال خطبه بنام خود ساخته فتنه انگیز شد و میرزا کامران از حدود لاهور بدارالخلافه آکره توجه نمود میرزا حیدر بکوشش تمام از دارالخلافه لشکرے بباشلیقی بابا جوجک (که از عمدهای میرزا کامران بود) ترتیب داده فرستاد - که ببدرفت امرای کشمیر (که نام ایشان ذکر یابست) رفته ولایت کشمیر را در تصرف آرند - بابا جوجک در رفتن مساهله نمود - تا آنکه قصه پر غصه گذر چوسه (که چشم زخم دولت ابد پیوند بود) بر زبان عام افتاد - مشارالیه نفع عزیمت نمود - و امرای کشمیر در حدود نوشهر و راجوری در شعاب جبال بسر برده منتظر امرے میبودند - و از ایشان پیوسته نوشتها بمیرزا حیدر

(۲) نسخه [ط] گریزے (۳) دل [اکثر نسخه] جلیده بیگ (۴) نسخه [د و ح] نا کنار (۵) نسخه [ح] ابدال ماکزی و رمکی چک (۶) در [بعضی نسخه] چوسه (۷) نسخه [اب ح] نوشهره /

می آمد مشتمل بر مرقعاتِ تَعَذیرِ کشمیر - و میرزا آن خطوط را بموتیفِ عرضِ حضرتِ جهانبانی مبرسانید - و خاطرِ اقدس را روز بروز بمذبحِ ملکِ دلگشای کشمیر شوق می افزود - درینوا بموجبِ آن رخصت دادند که اولا میرزا با جمعی بنوشهر رود - اگر امرای کشمیر (که همواره ترغیب رفتنِ کشمیر میکردند) آمده بیفتند سکندر توبچی با مردمِ خود (که جایگزینِ نزدیکِ آنقدرند است) آمده ملحق شود - و چون بمقصد^(۲) رسید امیر خواجه کلان بیگ (که از امرای کلان حضرتِ گیتی ستانی فردرس مکنی بود - و مجمل احوال او ایراد یافته) خود را بکمکِ رحمانه - و چون خبر رسیدنِ خواجه کلان بیگ بمسامعِ علیه رمد حضرتِ جهانبانی خود بدولت و اقبال متوجه آنصوب گردند - و آن حضرت در کنار دریای چناب بودند که میرزا کامران و عسکری میرزا با خواجه عبدالحق و خواجه خاندن محمود متوجه کابل شدند - و محمد سلطان میرزا و آغ بیگ میرزا و شاه میرزا از حدرد ملتان میت تفرقه شنیده بر لب دریای مذبح میرزا کامران ملحق شدند - و در غره رجب (۹۴۷) نهمد و چهل و هفت حضرتِ جهانبانی را (که عزیمت رفتنِ کشمیر مصمم بود) میرزا هندال و یادگار ناصر میرزا و قاسم حسین سلطان ابرام نموده بجانبِ مذبح بردند - خواجه کلان بیگ (که همراهی حضرتِ جهانبانی جنت آشیانی قرار داده بود) از حیاکوشت زنده بمیرزا کامران همراه شد - و هکندر توبچی خود را بکوه سارنگ کشید - و در رجب (۹۴۷) نهمد و چهل و هفت (که حضرتِ جهانبانی بعضی میرزایان متوجه حدرد مذبح شدند) بعد از چند منزل هندال میرزا و یادگار ناصر میرزا از بی تا ملبی باغواهی بیگ میرک (که از ملازمت جدا شده بایشان پیوسته بود) راه مخالفت پیش گرفته ازان حضرت جدا گشتند - درین اثنا قاضی عبدالله با چند تن از انغانان رحید - قراولان میرزا هندال ایشان را گرفته پیش میرزا آوردند - افغانان سیه روزگار بقتل رسیدند - و عبدالله تیره بخت (که نهم چند از عمرش هگزمانده بود) بشفاعتِ میر بابا دوست از حیانت نجات یافت - و تا بیست روز میرزایان در تیره حیرت سرگردان بودند - هیچ نمودار نشدند که چه کار کنند - و کجا روند - از بخت و سعادت جدا گشته و همصحبیِ دولت را گداخته مقصد گم کرده و راه مقصود را بی خبرده هایم و متعذر میگشتند - و حضرتِ جهانبانی بر او دشت متوجه بکر بودند - و بتخمین و قیاس راه میبردند - آب نایاب - و غله هیچ جا نی - بدورته تحمل و زاهد توکل طی منازل و قطع مراحل میشد - تا آنکه روزی آوازِ نغاره رسید - بعد از تحقیق ظاهر شد که در به کوهی میرزا هندال

و یادگار نام میرزا (در) وادی طلب گام میزنند - حضرت جهانبانی میر ابوالقاسم را (که از همراهی میرزا کاهران جدا گشته درین یورش مصاحب موکب عالی و جلیس محفل والا بود) پیش میرزایان فرستادند - تا از مستقر این موکب اعلام دهد - و سخنان معادت بخش خردافزا گفته میرزایان را با اعلام عقبه علیه هدایت بخشد - میر بموجب اشارت عالی میرزایان را پنددیدر ساخته بدرات ملازمت و معادت مرافقت رهنمون گشت - و باتفاق، متوجه ولایت بکر شدند - و خواص خان و نوج عظیم انغان از دنبال می آمد - هر چند لشکر ظفر قرون بغایت اندک بود بچنگ دلیری نمیکرد - و در اواخر شعبان (که اردوی والا باجه رمید) امیر سید محمد باقر حسینی (که دیباچه سادات و علمای عهد بود) رحلت نمود - و همانجا مدفون شد - و آنحضرت بر فوت او تأسف عظیم فرمودند - و چون عالم کون و نهاد نشاء ایست گذشتی و گذاشتی رضا بقضا (که شیوه بالغ نظران مقام تسلیم امت) داده بحکم ایزدی راضی گشتند - و چون نزدیک بوطان بخشوی لنگه (که از زمین داران و اعیان آن مرزمین بود) متخیم سرادات جلال شد فرمان عنایت و منشور التفات و خلعت فاخره مصحوب بیگ محمد بکال و کوچک بگ فرستادند - و از را بخطاب خانجانی و علم و تقار امیدوار ساخته در باب درخواهی و خدمتگاری و فرستادن غله باردی معلی امر فرمودند - بخشوی لنگه استقبال فرستاده نموده تسلیات بجای آورد - و باحترام پیش آمد - اگرچه بخت یادری نکرد که آمده معادت زمین بوس دریابد اما در آنچه مامور شده بود فرمان برداری نموده بتقدیم رسانید - هم پیشکش لایق فرستاد - و هم سوداگران را سربراه کرد که از اقسام اجناس بمحکرا والا آورده فرستادند - و کشتی بهیار مامان نمود که از آب عبور نموده متوجه بکر شدند - و یادگار ناصر میرزا برسم هرارلی پیش پیش میرفت - و در بیست و هشتم رمضان (۹۴۷) نصد و چهل و هفت ربات عالی بخود بکر رسید - و پیش ازین بدر روز قاضی غیاث الدین جامی را (که انتصابه باین دودمان عالی داشت - و بفضل و مکارم متعلی بود) بمنصب مدارت ممتاز فرمودند *

چون بنونین ایزدی چندین اخطار سفر قطع نموده بخود بکر منزل شد قصه لهری (که در کنار دریای هند رودی بکر واقع شده است) مضرب خیام عالی گشت - آنحضرت بنفهی نفیس خود در باغی (که حوالی آن قصه در نزاهت و لطافت عدیل نداشت) نزول اجل

(۲) در [اکثر نسخه] قدم در وادی طلب میزنند (۳) نسخه [ا و ح] از افغانان (۴) نسخه [ز]

لنگه (۵) نسخه [۱] بیگ میرک بکال (۶) نسخه [۵] فرزند (۷) در [بعضی نسخه] لوری •

فرمودند - عماراتِ دلپذیر (که در اینجا تعمیر یافته بود) بذات اقدسِ حضرتِ جهانبانی رونق پذیرفت - و سایرِ معانی و منازلِ بملازمانِ رکابِ دولت تقدیم یافت - میرزا همدال چهار پنج کرده گذشته فرود آمد - و بعد از چند روز از آب گذشته منزل کرد - و یادگار ناصر میرزا نیز بعد از آنجا بآب منزل گشت - سلطان محمود بکری (که از توابعِ میرزا شاه حسین بیگ ارغون بود) ولایتِ بکر راهِ ویران ساخته استحکامِ قلعه داری نمود - و کشتیها را ازین طرفِ آب برده در زیرِ قلعه لنگر کرد - و این شاه حسین بیگ ولدِ میرزا شاه بیگ ارغون است که چون حضرتِ گیتی مثنائی فردوس مکانی قندهار را ازو بزرگرفتند او بحدودِ ننه و بکر افتاد - و تمامی این ناحیه را در تصرفِ خویش درآورد .

چون موکبِ همایون بقصبهٔ لُهری نرِ نزول یافت منشورِ عالی به سلطان محمود فرستادند که آمده احرارِ معادِ آسمان بوس نماید - و قلعه را بملازمانِ درگاه چهارد - او معروض داشت که من نوکرِ میرزا شاه حسینم - مادام که او بملازمتِ زیادتِ آمدنِ من در آئینِ نملِ خورن بمانداید زیست - و بے رخصتِ او قلعه سپردن هم سزاوار نه - و امثالِ این ضعیف نالی نمود - آنحضرت او را معذور دانسته امیرِ طاهر صدر و میرِ سمندر را (که از ملازمانِ معتمد بودند) پیشِ میرزا شاه حسین به ننه فرستادند - و بمواعیدِ عیالاتِ شریف امتیاز بخشیدند - میرزا شاه حسین فرستاده‌ها را بآداب دید - و شیخِ میرک را (که نقارهٔ اولانِ شیخِ پوزان بود - و جماعهٔ ارغون از قدیم بشیخِ مذکور اراده و اعتقاد داشتند) برسمِ رمالیت با پیشکشِ لایق مصحوبِ ایلچیان پادشاهی بدرگاهِ معلی فرستاد - و عرضه داشت نمود مکه ولایتِ بکر محصول کم دارد - ولایتِ جاجکان در معنوی و آبادانی و کثرتِ زراعت و بحیاری غله ممتاز است - مناصبِ دولتِ آنست که عنانِ عزیمتِ بآنصوب منعطف سازند - و آنرا در تصرفِ درآرند - که هم میباید دولت را فراغت خواهد بود - و هم من بخدمتِ نزدیک خواهم شد - دولتِ بمن قرین و سعادتِ همیشین آمده که آنحضرت بآنحدودِ نزولِ اجالِ ارزانی داشته‌اند - و بمرور و تدبیرِ دغدغه‌ها را از خاطر زایل کرده بمعادِ رکاب بوس سرفراز خواهم شد - و معروض داشت که چون من بجزِ بمطابوسِ مستعد گروم باندک توجهِ حضرت ملکِ گجرات در حوزا تصرفِ اولیای دولت خواهد درآمد - و بعد از انتظامِ مهمِ آن سایرِ ممالکِ هندوستان

(۲) در [بعضی نسخه] حسن بیگ (۳) نسخه [ط] ضعیف بآلی (۴) نسخه [ج ح] بوراد

(۵) نسخه [ب] ارغونیان - و نسخه [ح] ارغونها .

بدمت خواهد افتاد - آن ناجوانمرد حقوق را بعمق مبتدل مآخذ از در مکر و تزویر درآمده سخنان دروغ را مت نما را جلوه میداد - آنحضرت میفرمودندال را بجانب پاتر و آنحضرت تمیّن فرمودند - تا پنج شش ماه خود در نزهتگاه لُهری بسربردند که شاید حاکم ثقه راه سعادت پیش گیرد - درین اثنا بجهت صرفرازی میفرمودندال بیورث او بحدود پاتر تشریف انزالی داشتند - و بمقدم دولت انرا پایه سعادت او را بلند گردانیدند •

چون زمان ظهور نیر اقبال و طلوع نجم جاه و جلال (که زینت بخش جمال صورت و معنی و حق انزای کمال دنیا و عقبی مت) نزدیک رسید احباب حصول این دولت عظمی و آثار وجود این عطیه کبری زمان زمان آماده تر میگشت - که بغیض قدوم آن نور پرورد ایزدی دیده انتظار چندین هزار حاله قدسیان عالم بالا روشنی پذیرد - و شام امید زمانه از پرتو نور مقدم آن دره اکلیل خفایت ضیای صبح سعادت گیرد - آن بود که درین یورش در خونریزی آینه و شریفترین زمانه در (۹۴۸) نهصد و چهل و هشت حضرت مهد علیا قدسی نشانی مرید مکنی را (که نروغ عفت و طهارت و نور سلطنت و ولایت از جبین مبدنش میدرخشید) بآئین پادشاهی و رش بزرگی در حباله عقد درآوردند - و جشن اقبال آراهند - و از گنجینه انعام نقدها برنق روزگار ریختند - دلاها را بنعم دولت مصور و معمور ساختند - و خواجه هجری جامی درین امر سعادت پیرا کمال خدمت و عبودیت بجای آورد - و از انجا همعنان دولت و اقبال متوجه اردوی معلی شدند - مدته حدود بکر مخیم سعادت بود - رفته رفته از بیدارتی زمینداران گرافتی غله و ربزانی ولایت روداد - و پیوسته در خواطر میرزایان (که همکاب و همعنان بودند) اندیشه های صحت و نگرهای نادرمت (که در مشرب منافقان گوارا و مطبوع تراند بود) میگذاشت - تا آنکه میرزا هندال بموجب اغوی یادگار ناصر میرزا (که پیوسته در باطن داعی مخالفت بود) بنحریک قراچه خان (که از جانب میرزا کامران ایالت قندهار داشت) برخاسته بقندهار رفت - و کس پیش یادگار ناصر میرزا نرسداده از رفتن خود و طلبیدن او اعام بخشید •

چون این خبر بمجامع قدسیه آنحضرت رسید روز سه شنبه هجری جمادی الاولی (۹۴۸) نهصد و چهل و هشت بمنزل میر ابوالقاسم تشریف برده صحبت بزرگانه داشتند - و باعزاز تمام

(۲) نسخه [ج] باند (۳) در [اکثر نسخه] مرسلند (۴) نسخه [ب ح] قدوسیان (۵) نسخه [ج] زمانیان (۶) نسخه [ج دو] بنعیم و دولت (۷) نسخه [د] و بنحریک •

خدمتِ میر را بیشِ یادگار ناصر میرزا برهم رسالت فرستادند که میرزا را از خطرگاهِ خطا بمسلكِ معتدیمِ صواب آورد - میر بسعادت رفته میرزا را بخندانِ سعادت آموز و مقدماتِ نصیحت آمیز از راهِ مخالفت باز آورده بشاهراهِ موافقت رهنمونی کرد - و بدین عقیدت و آئینِ حقیقت خوانده از اندیشه‌های نادرست باز داشت - و مقرر ساخت که میرزا از آب گذشته ادراکِ ملازمت نماید - و بعد ازین در پیشگاهِ خدمتگاری و جانسپاری ثابت قدم باشد - مشروط بآنکه چون هندوستان فتح شود از سه حصه یک حصه ازو باشد - و چون بکبلِ نزولِ اجال واقع شود غزنی و چرخ^(۲) و موضعِ لوه گهر^(۳) که حضرت گیتی مثنائی فردوس مکنی بوالده میرزا عنایت فرموده بودند (بار تعلق گیرد - روز چهارشنبه میر خدمت رسالت بتقدیم رسانیده مراجعت نمود - مردم قلعہ بکر از زین میر واقف شده جمعی را بر مرگ کشتی فرستادند - و بر میر تیرباران کردند - زخمی چند کاری بمیر رسید - روز دیگر ازین عالم فانی بملکِ بقا پیوست - حضرت جهانبانی را ازین راتع غم‌الدوز رقت تمام روی داد - و تأسفِ عظیم فرمودند - و بر زبانِ حقایق ترجمان آنحضرت گذشت که از مخالفتها و مرکشیهای برادران و حق ناشناسی نمک پروردها و بدمددیی یاران و دوستان (که ملکِ هندوستان از دست بیرون رفت - و چندین کفتها روی نمود) همه یکطرف و راتع میر یکطرف - بلکه هنوز آن حوادثِ طرب این نمیتواند هد - و الحق بزرگی میر همین قدر بود که از روی قدرشنامی فرمودند - لیکن چون در ذاتِ مقدس حضرت جهانبانی خرد درزیدین و عقلِ حق شناس و دبعت نهاد دستِ قدرت بود در چنین مواقع (که لغزشگاهِ بزرگان دین و درلست) قرینِ عقلِ کامل بوده پرضا و تعلیم گرائیدند - و هرایند در امثال این موانع دانش را (که بسا مردم را پای صبر از جای میرود) هوشمند - نداهریست با عقلِ خداداد مشورت فرموده پرضا گراید - و اگر بواسطه هجومِ عوام و استبدادی طبیعت باین نزهتگاه ندوالد رسید جزع و فزع (که شیوه دایمگان عالم صورتت) گذاشته به تنگنای شکیبائی درآورد - لاله الحمد که آنحضرت اگرچه بمقتضای بشریت در اول حال قدری منسوب احزان و هموم شدند لیکن برهنمونی عقلِ کامل بطرز (که بالغ نظران خداشناس در گلستانِ رضا و تعلیم گلشنه بند و میوچین باشند) موانع کونی خرمند گشته بهبود را در تقدیر ایندی دانستند - و بدید حقایق بین تماشاگر شقایق این حدایق

شدند - بعد از پنج شش روز ازین مانه عیبت بخش یادگار ناصر میرزا از آب عبور نموده سعادت ملازمت حضرت جهانبانی دریافت - آنحضرت او را بروابط مهربانی پیوند روحانی دادند - درین اثنا شیخ میرک فرستاده حاکم تته را رخصت داده بحاکم تته منشور عالی مرهانداند که آنچه القماس نموده بود بموقف قبول پیوست بشرطیکه از روی عقیده آمده ملازمت کند - والی تته مدتی حرف آمدن درمیان داشت - چون سخن او از چراغ مدق بی نورغ بود پرتو رتوق نمی یافت - تا آنکه حضرت جهانبانی بکر و آنحدود را بیادگار ناصر میرزا مکرمت فرموده غرق جمادی الاخری (۹۴۸) نصد و چهل و هشت بصوب تته نهضت فرمودند - و انجمنین ولایت خراب (که بمیامن عدالت پادشاهی در آبادانی نهاده ارتفاع غلات و محصول حبوبات بدرجه اعلی رسید بود) بمیرزا داده پیشتر عزیمت فرمودند - نزدیک قلعه میهوان فضیل بیگ برادر منعم خان و قرش بیگ برادر بزرگ شاهمخان و جمعه دیگر تا بیست نفر بر کشتی سواره میروند که جمعه از قلعه برآمده قصد این جماعه نمودند - اینها باتفاق از کشتی برآمده بجانب مخالف ناخندند - و مخالفان رز بگیریز نهاده بقلعه درآمدند - چندی ازین شیوان بیشه مردانگی نیز بقلعه درآمدند - چون از کمک نا امید بودند مراجعت نموده باردوی معلی ملحق گشتند - و در هفدهم رجب حضرت جهانبانی بدرات و اقبال رحیده قلعه میهوان را محاصره فرمودند - پیشتر از انکم موکب همایون بگرد قلعه نزل فرماید محافظان حصار حدایق و عمارات حوالی قلعه را ویران هاخه بودند - در ایام محاصره حاکم تته پیش آمده سیراه گرفت - و نگذاشت که غله باردوی ظفر قریس رسد - از آمدن محاصره و کمزیدن غله بمعصر اقبال فرورمایهای بی حقیقت راه گریز پیش گرفتند - تا آنکه مردم کلان را (که گمان حقیقت بآنها برده میشد) پای صبر از جای لغزید - چنانچه میر طاهر صدر و خواجه غیاث الدین جامی و مولانا عبدالباقی برخاخته باردوی حاکم تته رفتند - و میر برکه و میرزا حسن و ظفر علی ولد نقیر علی بیگ و خواجه محبت علی بخشی پیش یادگار ناصر میرزا شنانند - درین اثنا بمصامع علیه رحیده که منعم خان و فضیل بیگ و جمعه دیگر اتفاق نموده میخواستند که خود را بر گذاره کشند - آنحضرت از روی احتیاط منعم خان را

(۲) نسخه [ح] نمی یافت (۳) نسخه [ز] مهوان (۴) نسخه [ح] ترس بیگ (۵) نسخه [ح] نزول اجال فرماید (۶) در [بعضی نسخه] نقر علی •

(که سرگروه آنها بود) مقید ساختند - سخن باین سریند داشته بشرح شمه از احوال یادگار نامبر
میرزا پرداخته میشود •

چون آنحضرت اورا به بکر گذاشتند او لُهری^(۱) را جای اقامت خود ساخت - در مرتبه
مردم ندعه برآمده غافل بر هر میرزا ریختند - و خواهی نخواهی از جانب میرزا مردانگیها
درین جنگ بظهور آمد - محمد علی قابوچی و شیردل (که هر دو بمنعم خان توابت داشتند)
مردانه شربت خوشگوار شهادت در کشیدند - بار میوم دلبرانها از کشتی برآمده در رنگ زمین
جنگ صف کردند - درین مرتبه مردم میرزا آنچنان دستبرد می نمودند که قریب همد
چهار صد کس مخالف بقتل رسید - و آن رنگ تبعیده بخون نامد این خونگرفتهها
میراب شد - و آنچنان ترس نورگرفت که دیگر اراده پیشدستی نکردند - و میرزا
شاه حسین بیشتر از بیشتر داعیه قریب بخود قرار داده میرزا را از راه راست بیرون برد -
و با برتلی مهردار خود را پیش او فرستاد - که من بدر شده ام - و غمخواره ندارم - مدینه خود را
بتونسبت میگویم - و خزاین بتو میگذارم - و روزی چند (که از حیات معتبار من
باقیست) را بگن از دست نمیدهم - و باتفاق ملک گجرات تمخیر خواهد شد - الغرض
آن ماده لوح را بمواعید کذب عرقونی فریفته ساخت - و او از سخانت عقل و اعوجاج
فکر داغ بیوفائی بر جبین حال خود نهاد - اگر دراز از مروت و شمه از فراست در جیب است
او تعبیه می بود بر تقدیر مدتی مواعید هم هرگز قدم در دایره بیوفائی نمی نهاد - و بر سخنان
غرض آمدن غدارانیشان گوش هوش نداشته بحقیقت ورزی خود را مریلند میداشت -
و چون حضرت جهانبانی حضرت اشکر را دیده کس پیش یادگار نامبر میرزا فرستادند [که خود را
بر هر حکم نه (که هر راه گرفته) بزودی رواند - تا معصک اقبال از ننگهای ضیق بتوسعه گراید]
میرزا اگرچه از دل برگشته بود اما پاس ظاهر بقدر نموده پیشخانه خود بیرون فرستاد - و او
روان شدن بر همان خدای خام تعلل و افعال می نمود - درین اثنا حضرت جهانبانی شیخ عبدالغفور را
(که از نحل مشایخ ترکمدان بود - و آنحضرت او را یکی از مقربان خود ساخته بودند)
فرستادند که اهتمام نموده میرزا را بزودی ببارد - این بیصداقت چنانچه گفته اند •

• مصراع • کین ره که تو میروی بترکمدان امت •

(۲) نسخه [ج] بهری - و نسخه [د] لوهری (۳) نسخه [ز] بقدر ظاهر نموده (۴) نسخه

[ج] ملازمان - و نسخه [د] مبر مالان - و نسخه [ز] مبر پالان

کجری کرده برعکس مدعا چندان سخنان ناشایسته خاطر نشان میزای کوتاه بین کرده که در ارکان ظاهر میرزا نیز خلل تمام راه یانت - و پیشخانه را (که بیرون فرستاده بود) برگردانید - و عذرهای ناموجه گفته فرستاد *

چون معلوم حضرت جهانبانی شد که روزگار همچنان بر حر ناسازگار است و تنگی معسکر اقبال از اندازه میگذرد توقف در حوالی قلعه منامپ وقت ندیده بتاریخ هفدهم ذیقعده بجانب بکرو لهری توجه فرمودند - و در خلال این حال یکی از اعمال نامرضیه یادگار ناصر میرزا آن بود که باغی حاکم تته گندم و هاله (که از زمین داران در تلخواه بودند - و در کشتی بهمرسانیدن و غیر آن در تلخواهها بموکیب عالی نموده بودند) گرفته پیش حاکم تته فرستاد - تا آن حق ناشناس آنها را بجزیمه توفیق این خدمت بقتل رسانید - و آنحضرت این عمل ناشایسته او و مد مثل آنرا گذرانده همواره در مقام مدارا بودند - که شاید بر صفحه اعمال رقم بشیمانی کشیده در مقام تدارک درآید - چون رایات عالی بعد از لهری رسید یادگار ناصر میرزا با جمعیت خود بقصد اردوی معلی متوجه گشت - آنحضرت از شنیدن این خبر فی الفور بدلت و اقبال حوار شدند - هاشم بیگ (که از معتمدان خیراندیش میرزا بود) ازین حرکت شذیع آگاهی یافته بسرعت خود را بمیرزا رسانید - و (جلو میرزا بعنف گرفته تاب داد - و انواع سرزنش و نکوهش کرد - و تلخ و درشت گفت - که مگر راه و رسم مرورت و شرم و آداب ادب و آزر از عالم برافتاد - چنان سبکسری کردن و با ولی نعمت خود برابری نمودن در کدام مذهب است و کدام قانون عقل و حکمت و رامت * شعر *

نیکو مثل ز آں هپدار * کاندازد کار خود نگدار

بر پایه قدر خویش نه پای * تا بر سر آسمان کنی جای

هر مرد که شغل خویش نگذاشت * بر خور ز هر چه در جهان کاشت

امثال این سخنان هوش آنرا گفته میرزا را به بند لهری باز آورد - و درین اثنا جمعی کثیر مثل تمام حسین سلطان راه به حقیقتی پیش گرفته از آنحضرت جدا شدند - و بجانب یادگار ناصر میرزا آمدند *

چون بمقتضای غوامض حکمت الهی و دقایق مصلحت الاهی (که در ضمن هر نامرادی چندین امباب مراد سرانجام می یابد) در دیار مند نقش مراد ننشست و عیار جوهر

نامردمی مردم گرفته آمد به اخلاصی لشکر و به مدد بی برادران و بیخوردی اقربا و نامهربانی روزگار مشاهده افتاد خواستند که در لباس تجرد^(۲) و تفرید قدم شوق در بادیه رهروان راه خدا زنند - و حلقه کعبه مراد و مرز شسته دامن مقصود به دست آرند - یا آنکه کنج عزالتی گزینند - و زوبه فراغی از دیدن اخوان زمان اختیار کنند - و ازین جهان پُراشیب و جهانیان پُرفریب برگردان باشند - جمعی از همراهان خیراندیش (که در شدت و رخا ملازم رکاب دولت و مقارن عیان رفانت بودند) با حجاج و زاری درخواست ترک این ارادت نموده بعرض مقدس رهانیدند که مصلحت در انصاف که درینولا سایه همای دولت بر مر ولایت مالدیو انداخته نفعی راحت کنند که بارها عراض عبودیت فرستاده لاف بندگی زده امت - و لشکر و سامان دارند - ظاهر آمنت که وقت را غنیمت شمارد - و در رکاب دولت بوده مصدر خدمات پسندیده گردد - و بتدریج آنچه ممکن و مامول خاطر دلخواهان امت صورت وقوع یابد - حضرت جهانبانی خواطر ارباب اخص را نگاهداشته بآنصوب توجه فرمودند - و منشور عنایت متضمن نصایح دولت انرا مصحوب ابراهیم بیگ ایشک آقا بیادگار ناصر میرزا فرستادند - که شاید بر افعال شنیعه خود واقف گشته مصلک^(۳) ندانست پیموده باشد - و از آئین شقاوت باز آمده اختیار سعادت موافقت نماید - و دران فرمان عذوفت نشان این بیت رقمزده کلک عنایت شده بود

• شعر •
• ای برخسار چو من چشم و چراغ دگران • موختم چند شوی مرهم داغ دگران •

میرزای غنوده عقل چون بخت بیدار نداشت نصیحت در مزاج او کارگر نیامد - و بهمان خام طبعی طریق بیونائی اختیار کرده در حدود لُهری تقاعد نمود - حضرت جهانبانی بدست و یم محرم (۹۳۹) نهصد و چهل و نه بجانب آنچه نهضت فرمودند - و از آنجا هژدهم ربیع الاول بجانب مالدیو عنایت عزیمت انعطاف دادند - و در چهاردهم این ماه بقلم دیوارل نزل اقبال فرمودند - و در بیستم ماحص واصل پور مضرب خیام^(۴) زعت اعظم شد - و هفدهم ربیع آخر در دوازده گروهی بیکثیر اتفاقی نزل اتفاق - و در اثنای راه در رینان مجلس دس از مکر و غدر مالدیو اندیشه مند بوده سخنانی که لایق آداب حزم باشد بموتغ عرض میسرانیدند - و پیوسته بمضمون احتیاط (که عنوان منشور دولت است) آگاهی میدادند - تا آنکه میر سمندر (که از هوهمندان مرآمد بو) بحکم عالی پیش مالدیو

(۲) نسخه [ج] تجرد و تفرید (۳) نسخه [ز] هدایت (۴) در همگی نه نسخه چنین است اما مصحح گمان میبرد که این از نسخ کاتب واقع شده و در اصل سیزدهم است (۵) در [اکثر نسخه] مرادق •

معاونت - و بر مکنونات ضمیر و مطوّباتِ خاطر او اطلاع یافته معاشرت نمود - و بعرضِ اقدس
 رسانید که هر چند مقدماتِ اخلاص تمهید می‌دهد اما ظاهر آنست که پرتو مدق
 نداشته باشد - چون رایت اقبال نزدیک بولایت او رحید حکای ناگوری (که از معتمدان
 مالدیو بود) بعنوان سوداگری در اردوی معلی رسیده ادا ص گرانبها را در مقام جستجوی
 خریداری در آمد - چنانچه از اوضاع او بوی خیر امتشمام نمیشد - حضرت جهانبانی فرمودند
 که باین مغربی خاطر نشان کنید که امثال این جواهر گرانها بخیرین بهم نمی‌رسد - یا
 بجوهر شمعیر آیدار بدست افتد که رای جهان‌آرای باو انضمام یافته باشد - یا بمعنایت
 پادشاهان والا میسر می‌شود - و بالجملة از آمدن این مزرور اندیشه مندتر شدند - و بر دربارت مامور
 تحسین نمودند - باز از روی حزم و احتیاط (که دام کار فرمانروایانست - علی‌الخصوص
 در هنگام قدرت و تنگدستی) رایمل مونی را فرستادند که بمعاشرت خود را بآنجا رساند -
 و آنچه بغریغ فراغت دریابد عرضه داشت نماید - اگر مجال نوشتن نباشد باشارت معهود
 اعلام نماید - اشارت وفار وفاق مالدیو آنکه فرستاده هر پنج انگشت را باهم گیرد - و علامت
 خلاف و نفاق آنکه انگشت خنصر تنها بگیرد - و موبک عالی از تصبیه بهلودی (که در
 بی‌کروهن جوده‌پور که موطن مالدیو است) دوسه منزل گذشته بکنار کول جوگی فزول اقبال
 فرموده بود که قاصد رایمل مونی رسیده - و انگشت خنصر را گرفت - و ازین اشارت
 کشف حقیقت شد - و عاقبت بصریح نیز انجامید که اندیشه این حیه بخت تیره روزگار
 مکر و غدر است - و جمیع کثیر را بعنوان اعتقبال تعیین کرده خیالات باطل در سر دارد -
 آنحضرت عنان عزیمت بصوب بهلودی منعطف گردانیدند - اگرچه گروه از مردم برین اند
 (که مالدیو در بدایت حال در مقام خیراندیشی و خدمتگاری بود - آخر بواسطه اطلاع
 بر بیسامانی‌های و قلت لشکر از نیت اصلی برگشت - یا بواسطه مواعید خداع آمیز
 شیرخان و ملاحظه امتیالی او یا بعسب تحذیر او از اعانت و خدمت بر هر تقدیر راه هدایت
 و سعادت از دست داده رقی اخلاص گردانید) و جمیع اتفاق دارند که از مبدأ تا مختم اظهار
 بندگی نمودن و عرایض عبودیت فرستادن بالکل مبتنی بر نفاق و شقاق بود •

(۲) نصح [چ در] مذرات (۳) نصح [ح] طریقه (۴) در [بعضی نسخه] بهلودی (۵)

در مکی ده نسخه و جمیع نوشته - لیکن نزد مشیر اما جمیع مناسب است •

الفصله چون دران هنگام جهان آرایان نگارخانه تقدیر در آرایش نگار دیگر بودند هرکس که پیش گرفته میشد بنظام نمی انجامید - و از هرجا که خیریت و نیکی امید بود شرارت و بدی بظهور می آمد - و چون زران و وسیع این سپاه نامره بعکس تجربه رسید و غدر این نادانان و اندیشان در پیشگاه خاطر مقدس ظهور یافت تردید بیگ خان و منعم خان و جمعی دیگر از ملازمان موكب مقدس را حکم شد که پیشتر رفته سر راه بداندیشان را گرفته نگذارند که بآردی معنی پای جرأت فباه دمت اصرار رسانند - و همچنین ملاحظه کرده می آمدند باشند - و اگر قابو باشد دستبرد می هم نمایند - و آنحضرت با معدودے از چاهپاران حقیقت کردار و مخدرات صادق عصمت روان شدند - از سپاهیان ظفر پیکر شیخ علی بیگ جلایر و ترمون بیگ را با با جلایر و فضیل بیگ و جمعی دیگر بودند که مجموع عدد ایشان تا بیست نفر میکشید - دیگر بعضی از غلامان خاص و شاگرد پیدهای و فاکیش - و از طبقه اهل سعادت ملا تاج اندین و مولانا چاند منجم در رکب نصرت تباب حاضر بودند *

چون موكب عالی از بهلودی گذشته بماتلمیر رسید فوجی از مردم مالدیو نمودار شد - و آمرائیکه بدفع این مردم تعیین شده بودند راه گم کرده بطرف دیگر افتادند - و گروه مخالف را عبور در حوالی ریاست عالیات واقع شد - آنحضرت که کوه شکوه و جهان شجاعت بودند پای ثبات در دامن تمکین و وقار در آورده با عقل خداداد و خرد مادر زاد رجوع فرمودند - و اکثر از عقایب را پیداه ساخته امپان ایشان را به مردم جنگی داده سه فوج ترتیب فرموده رو بنهم آوردند - شیخ علی بیگ با سه چهار دیگر از برادران حقیقت اساس پیشتر شده بر فوج مخالف (که در تنگنای تنگی درآمده بود) تاختند - تاختن همان بود و برداشتن همان - جمعی کثیر از مخالفان بقتل رسیدند - و بتائید ایزدی اولیای دولت ظفر یافتند - و حضرت جهانبانی بدن از ادای مراسم شکر متوجه حدود جیسل میر شدند - غرض جمعی الاولی جیسل میر مورد موكب عالی شد - درین منزل آمرا (که راه گم کرده بودند - و از اباجیف مجروح خاطر شده) سعادت ملازمت دریافتند موكب والا توتبای چشم اقبال خود ساختند - رای جیسل میر (که رای لوگون نام داشت) از بیدارتی در مقام بدمددی شد - و کول آب را محافظت کرد - تا موكب پادشاهی (که محنت چول

کشیده - و از بادیه مراب درین مرحله خراب رسیده بود (از بے آبی در آزار باشد -
 شیران بیشه حقیقت پیش آمده دستبردی نمودند - و آن گروه بے شکوه را شکست دادند -
 و از آنجا نهضت فرموده متوجه حصار فیض انحصار امرکوت گشتند - دهم جمادی الاخری
 بعد از عسرت معیش و تنگی آب بآن حصص حصین (که مطلع نیز جلال و مخزن
 گوهر اقبالست) شرف نزول ارزانی داشتند - حاکم قلعه (که رانای پارسا نام داشت)
 ندوم مالی را پدربایه افتخار دولت خود دانسته خدمات پهنیده ب تقدیم رسانید •

و از برکت وجود مقدس حضرت شاهنشاهی (که حیرت انزای دیده‌وران زمانه
 گشت) آنست که در هنگام سادات بخش (که حضرت مریم مکانی بآن یگانه کارخانه
 تکوین حامله بودند) روزی (که در چوله درآمده گرم رفتن بودند) میل اقدس بانار شد -
 دران محرابی بے آب و دانه (که نشان غله بدشواری بهم رسد) متحصص بارگاه مقدس
 حیران مانند که نگاه شخصی اندان پر از جوار بفرورختن آورد - چون او را در بارگاه مقدس
 حاضر ساخته در مقام برآوردن شدند نگاه از میان آنطرف انار کلاں سیراب پدید آمد -
 و موجب عسرت و انبساط گشت - و جهای در حیرت فرورده حمل بر کرامات نمودند - روزی
 چندی دران سر زمینی دلگشا توقف اتفاق افتاد - و درینجا تردی بیگ خان و جمعی دیگر
 [که مال و مزال و اسباب و اشیا را (که همه بدولت ابدقرون بهم رسانده بودند) در چنین عسرت
 و شدت از آنحضرت بارجود اظهار طلب دروغ میداشتند] باتفاق رای امرکوت گیرانندند -
 و آنحضرت از کمال مررت و تقوت ذاتی و غایت مهربانی و انصاف بعضی از اموال ایشان
 بجهت مددخرج ملازمان رکاب نصرت اعتصام برداشته قسمت فرمودند - و اکثر آنها بهمان
 بهت فطرتان تذک حوصله باز دادند - سبحان الله از یمن برکت ذات قدسی صفات
 حضرت شاهنشاهی ظلّ الهی گردن اینای زمانه و رتبه اهل روزگار چگونه در قید کمند اودات
 و اخلاص آمده است که دران روزگار آمرای عظام و آمنای کبار باندی درجه اخلاص مشرب
 نبودند - و در مال (که از برکت عنایت صاحب بهم رسانیده بودند) در چنین وقت
 احتیاج خست نمودند - و امروز محقران و درایستادگان بارگاه عبودیت را در صفات جانمباری
 شوق عروج بر اعلی مدارج کمال اخلاص است اگرچه در مقام خطاب و عتاب باشند - تکلیف

(۲) نسخه [د] رام پارسا (۳) نسخه [ب] آن بود که - و نسخه [ح] آنکه (۴) در [اکثر نسخه]

جداری (۵) نسخه [د و ح] سمات (۶) در [بعضی نسخه] مقدس •

خامان درگاه و مقربانِ پایۀ اوردنِ والا - ایزد تعالیٰ قرون و ده‌ور این برگزیده ازای را برای انتظامِ احوالِ جهان و جهانیان برمسندِ رافت و مرورِ خلافت موبند دارد .

چون حضرت جهانبانی را داعیۀ پیش‌رفتن در ضمیرِ صائب تمکن داشت و وقتِ ظهورِ صاحبِ زمین در زمانِ نزدیکِ بعیده بود بملاحظۀ اختیارِ ساعتِ معادت آثارِ غرّاءِ رجب (۹۴۹) نهصد و چهل و نه هودجِ عفت و محملِ عزّتِ حضرتِ مریم‌مکّانی را با بعضی از جانمبارانِ دران حصارِ معادتِ احاسنِ بجهاندارِ جان‌آفرین سپرده بدولت و اقبالِ بیشترِ نهضت فرمودند *

رسیدنِ نویدِ ولادتِ مسعودِ حضرتِ شاهنشاهیِ بحضرتِ

جهانبانیِ جنتِ آشیانی و تنمۀ سخن *

درین هنگام (که چشمِ امیدِ بیدارنشینانِ شبِ انتظار باز بود - و درِ ناامیدی بر روی روزگارِ نراز) شرفِ ولادتِ حضرتِ شاهنشاهیِ ظلِّ اللّٰهی روی نمود - و در شبِ یکشنبه پنجمِ رجب (۹۴۹) نهصد و چهل و نه آن نورپروردِ الهی چنانچه همتِ گذارش یافت از بطنِ کمونِ بعالمِ ظهورِ آمد - تا همه غمهایِ جهانیان بشادیِ جارید انجامد - و دلِ حضرتِ جهانبانی (که آبله‌زده کلفت بود) مرهمِ آسایش یابد - و آشوبخانهٔ صورتِ نظامِ گیرد... و تفرقه زارِ معنیِ بجمعیّت گراید - نظارِ گیانِ قوت از تماشا می نعل کاهروا شوند - و منتظرانِ ملکِ صورت و معنیِ کامیاب گردند - خرد را صاحبِ هدید آید - انصاف را پدرِ مهربان شود - تمیز را درستِ دانا گردد - عدالت را پادشاهِ راستین باشد - عطومت را جوهرِ شفافِ خرده بینِ ظهورِ کند - قدردانی را بازارِ رواج گیرد - صلحِ کل را میانجیِ دانش‌نواز پیدا شود - ظاهر را آراینده و باطن را نماینده گردن - المَغفَلَةُ که بر حصصِ امیدِ شبِ دنجورِ تفرقه را محوِ جمعیّتِ طامع شد - و شامِ اندوه را مبعثِ شادمانیِ طلوع نمود - آرزویِ آسمانیان، بر آمد - و آبرویِ زمینیان پیدا گشت - و چون این بارنۀ ظلمت‌موز و لامعۀ گیتیِ افروز از آسمانِ قدسِ دران گل‌زمین پرده‌کشائی نمود مزده‌رسانانِ تیزرو برهاندنِ این نویدیِ معادت شگفتند - و در اثنای راه (که چشمِ دوربینِ حضرتِ جهانبانی بظهورِ این لایحۀ غیبیِ نگران بود) ازین مزدهٔ جان‌بخش یکدل هزاردل شده سجداتِ شکرِ پروردگار (که در خارستانِ نامرادی گلِ مراد شگفاند - و در تپیدنمئیِ ناکامی هزارانِ کام در کنار نهاد) بجای آوردند - و درون و بیرونِ جشرِ هادیِ ترتیبِ داده بنشاط پرداختند - و رجب و شریف و غنی و فقیر و غرد و بزرگِ دمّتِ شوق افشان و پایِ عشرت کوپان دران چشمرِ اقبالِ بکامیابیِ اطافِ

بیکران شرف افتخار یافتند - و شرح این جشن عالی (که عید آسمان و نوروز رزگار بود) و دخول مهد عزت حضرت شاهنشاهی بموکب والی حضرت جهانبانی و بعضی موانع دیگر (که لیاقت طغرائی این منشور معادت و عذوانی این مثال اقبال داشت) در ابتدای این کتاب عالی خطاب اندراج یافته - چه این ارزنگ معلومی در نگارش بدایع واردات و شرایف واقعات و جلال فتوحات حضرت شاهنشاهی انتظام می یابد از ابتدای شرف ولادت اقدس - و هر چه غیر این نگاشته قلم نیاز گردد تقریبی است و سیرابی سخن - و بیوند معلمی بران باعث - و المنة لله که احوال گرائی این سلسله ابدی اعتصام نیز از آدم تا ایندم بطناً بعد بطن بطریق اجمال گذارش می یابد - و تا می رود نقاب از چهره تفصیل می کشاید *

القصة از آنجا (که عنصر ذات مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی جهان مروت و فتوت بود) برای خاطر اصحاب اخلاص اراده تبحر را موقوف داشته و انتظام عالم تعلق را (که وجود ملاطین مخصوص اینمعنی است) در نظر درزین آورده متوجه ولایت مالیدیو شدند - مالیدیو دیومآل دد میرت قدر این دولت بیدار (که بخواب نژوان دید) نشناخته آنچه آن نامایسته پیش آمد - ناگزیر باز بالتماس جانچهاران پارگاه ملطنت متوجه بند شدند - که شاید حکام آنجا از خواب غفلت بیدار گشته تدارک گذشته نمایند - هر چند رای جهان آرای برین نبود بهر حال بر حسب تقدیر صورت معادلت اتفاق افتاد - چون موکب عالی نزدیک بانحدود رسید معلوم شد که ارغونیان در قصبه جون انبوه شده اراده مقابله و محاربه دارند - حضرت جهانبانی شیخ علی بیگ جلایر را (که ابا عن جد بجانچهاری و اخلاص موروثی از زمان ارتفاع رایت دولت جهانگیر حضرت صاحب قرانی عام امتیاز می افراشت) با جمعی از دلایران و دلاوران پیش فرستادند - و خود بدولت متعانب نهضت فرمودند - چون پشت شیخ علی بیگ بموکب منصور قوی بود روی بمعرکه زبرد شیرمردانه نهاد - و باندک کس داد جلالت داده در کم نرفته هنگام آن جماعه متفرق و منبرم ساخت - تباشیر هیچ ظفر از مشرق تیغ و افق کمان بردمید - و خورشید اقبال ظلمت روز آن عرصه عبرت شد - و صاحب قصبه جون مخیم موکب عالی گشت - و درین قصبه رفیع عتبه رود هودج عزت حضرت مریم مکتلی و مهد عظمت حضرت شاهنشاهی از حصار امرکوت (که مولد اشرف بود) بمعادلت و اقبال اتفاق افتاد -

چنانچه تفصیل آن طراز عنوان کلام شد - و چون این معموره بر کنار آب هند واقع شده و در کثرت حدایق و انهار و لطافت نوآه و اثمار در بلاد سند امتیاز داشته و بعضی مصالح دیگر نیز ضمیمه آن شده بود چندانکه در ظاهر قصبه درمیان بساتین طرح اقامت اتفاق افتاد - و در اطراف و جوانب پیوسته با ارغونیان جنگ میشد - و آن جماعه شکنهای درست می یافتند - و شیخ تاج الدین لاری (که از منظوران حضرت جهانبانی بود) درین ایام بدرجه شهادت رسید - روزی شیخ علی بیگ جلایر و تردی بیگ خان و جمعی بتاخت ناحیه نامزد شده بودند - سلطان محمود بگری و جمعی کثیر بر سر ایشان ریختند - و تردی بیگ خان در جنگ مداخله نمود - شیخ علی بیگ ثبات قدم ورزیده دران عمره رزم (که بساط بزم شیرمردان بود) شگفته روی شربت شهادت آشامید - خاطر مقدس حضرت جهانبانی از واقعه چنین مخلص بغایت مجروح شد - و بعضی امور دیگر درمیان آمد - لاجرم دل از حدرد بکر سرد ساخته اراده توجیه بجانب هندوار مصمم ساختند - در خلال این ایام هفتم محرم (۹۵۰) نهمصد و پنجاه پیرام خان از حدرد گجرات تنها خود را بیادیه سرور مقدس رسانیده مرهمی بر جراحت خاطر اشرف نهاد - و موجب انس و الفت گشت - و از غریب آنکه چون مشارالیه بمعمر اقبال رسید اول گذارش بر جنگ گاه افتاد - پیش از آنکه معادلت ملازمت دریابد و بر مردم ظاهر شود خود را .

آماده جنگ ساخته مردانه کارزار کرد - چنانچه هیاکه نصرت ترین مستحضر ماندند که همانا از جنود غیبی امت - و چون ظاهر شد که پیرام خان است غریب از ایستادگان مصائب نصرت برخاست - و باعث مسرت خاطر حضرت جهانبانی گشت - و باین تقربیت چند روزی دران گلزمین توقف روی نمود .

و جمله از احوال پیرام خان آنکه در قضیه نامرضیه قنوج جانشینانها کرده منحل رفته اند - و راجه مترهین (که از زمینداران معتبر آن مرزمین بود) در تصبیه لکهنور التجا برد - و مدتی در حمایت او بود - و چون این خبر بشیرخان رسید کس فرماده طلب داشت - راجه بیچاره شده خان را پیش او فرستاد - و در راه مالوه باز رسید - در اول مجلس بشیرخان برخاسته دید - و در جلب خاطر سخنان فریبنده گفت - و در میان سخنان اظهار نمود که

(۲۰) نسخه [۱۱] بشگفته روی (۳) در [بعضی نسخه] چشید (۴) در [بعضی نسخه] پیرام خان
(۵) نسخه [ح] لکهنور

هر که اخلاص دارد خطا نمیکند - بیرام خان در جواب گفت چنین امت هر که اخلاص دارد خطا نخواهد کرد - و از نزدیک برهانور بهزار گونه بقراری باتفاق ابوالقاسم حاکم گوالیار فرار نموده روانه سمیت گجرات شد - و در راه ایلچی شیرخان (که از گجرات می آمد) آگاه گشته کس نرسد - و ابوالقاسم را (که بصورت و جدّه نموده داشت) گرفت - بیرام خان از نیک ذاتی و جوانمردی بمبالغه گفت که من بیرام خانم - ابوالقاسم مرد می بجای آورده گفت این ملازم منعت - میخواهد که فدای من شود - زنهاردست ازین باز دارید - و همان معامله که

• مصراع • • مرا بگذار دست یار من گیر •

در میان بود - باین طریق بیرام خان نجات یافته بگجرات پیش سلطان محمود رفت - و ابوالقاسم را که پیش شیرخان آوردند از ناشناختن آن معدن مرّوت را بشهادت رسانید - و بارها شیرخان میگفت که همان زمان (که بیرام خان دران مجلس گفت که هر که اخلاص دارد خطا نمیکند) فهمیده بودیم که با ما نمیسازد - و سلطان محمود گجراتی نیز هر چند تکلیف بودن کرد بیرام خان قبول نمود - و رخصت سفر حجاز گرفته به بندر هورت آمد - و از آنجا بولایت هرندوار شتافت - و از آنجا بزیر پای صاحب خود و ولی نعمت جهانیان در قصبه جون رمیده سربلند گشت •

ظهور خارق عادت از حضرت شاهنشاهی که عنوان کرامات و دیباجه

مقامات تواند بود در ماه هشتم از شرف ولادت

بر مصیغه علم ایندی (که لوح محفوظ ازل و ابد است) چنان ثبت افتاده که چون جهان آرائی را از افراد کائنات در جلوه کاه صورت و معنی تاج امتیاز بر تارک کرامتش نهند از مباحی معاد ولادت آن جلیل الشان بوارق حالات و خوارق عادات از مطایب احوالش پرتو ظهور یابد - که هر یکی از ان منتهی غیب باشد که ببانگ بلند طنطنه علو مدارج قدسش بگوش هوش زمینیان رساند - و باظهار این معنی معاد افزای جهانیان گردد - و از بدایع مصداق این حال آنست که درین زمان فرخنده (که هفت ماه تمام از ولادت معبود حضرت شاهنشاهی گذشته - و بدرات و اقبال قدم در ماه هشتم نهاده بودند) امری بدیع از آنحضرت روی نمود - شامگاه (که پرتو تابش صبح دولت داشت) عفت قباب جلیلی آنکه آن نوباره باغ قدس را شیر میدان -

و از مخالفت عصمت نقاب ماهم انکه و جمیع دیگر آزرده گی خاطر داشت - و ازین (که
 بمعرض حضرت جهانبانی جنت آشیانی رسانیده بودند که کوچ میر غزنوی سحر میکند که
 حضرت شاهزاده عالمیان غیر ازو بشیر دیگره میل نمیفرمایند) بغایت دانگ بود -
 درین اثنا وقتی (که کس آنجا حاضر نبود) آنحضرت خلوت دیده متمکّم شدند - و زبان کرامت بیان
 خود بمعلی خاطر محزون جلیجی انکه مسیح وار گشودند - و فرمودند که خاطر خوش در
 نه نیز آهمن خلافت در گذار تو قرار خواهد گرفت - و شب اندوه تو نور شادمانی خواهد بخشید -
 و زهار این راز ما را آشکارا نکنی - و این امر قدرت الهی بیوقت شهرت ندهی - چه
 حکمت های غیبی و مصلحت های کلتی در ضمن این مذرج است - جلیجی انکه میگفت سرا
 این نوید جان بخش عظیم در شگفت آورد - و عقده اندوه بیکبار از دل من گشوده گشت -
 و ازین رهگذر (که کفایت چنان نور پرورده و حضانت چنان فیض گستره به مشارکت و مغازمت
 دیگره از درگاه صمدیت حواله بمن شد) انشراح خاطر یک بصد و صد بهزار انجامید - و روز بروز
 ابواب نوح و نشاط بیش از پیش بر روی روزگار من گشوده میکشت - و بشکر این نعمت عظمی
 قیام نموده از دل و جان بخدمت متوجه شدم - و نعمت و دولت دوجانبی بمن روی آورد - و این
 راز مرهم را پنهان میداشتم - تا آنکه آن نونهال دولت سرور آری ملک کشورگشائی گشته
 روزی از عمره دهلی و شکار حوالی قصبه باله تشریف برده بودند - در آنجا مارے بغایت
 بزرگ و مهیب در حرّاء پیدا شد - که از داپ تهور را دل نر جای زنده بود - آنحضرت درین
 مرتبه اعجاز موسوی ظاهر ساخته باندیشه (که بخاطر عاطر رسانند) یک بیضا نموده متوجه
 مار شدند - و به بشارت غیبی دلیرانه دم مار بدست اندس گرفته زبون ساختند -
 یوسف محمد خان برادر میرزا عزیز کوکلتاش خود این آیت قدرت مشاهده کرده از روی تعجب
 بمن آمده نقل کرد - در آن وقت آن راز سر بسته و سر سربوشیده (که خود دیده و شنیده بود)
 بفروزد ارجمند خود در میان آورد - و گفت آنحضرت در مغرب من آن آعجوبه را نموده بود - اگر در
 کبر من ای کرامت نماید بدیع نیست - چه هر فعل را وقتی است - و هر قول را محلی - این
 راز سر بسته که تا غایت بر زبان نیاروده بودم بسبب آن بود که با هر که میگفتم باز نمیکرد -
 بلکه متدعیان بسخافت عقل من نصبت میکردند - و چاشنی این سخن در کام مرام آنها
 تلخ می نمود - و نیز مرا در اظهار آن رخصت نبود - اکنون فروزد من چون از تو سخن
 مار شنیدم لب باقشای آن راز گشودم که آن نشانه خرد مالی بود - و این نمونه کلاں مالی -
 ای فروزد گرامی از آن مظهر کرامات این علامات و مقامات بدیع نیست - و جامع این شکرنامه

والفضل این دو قضیه را اگرچه از مردم نفع شنیده بود اما ازان عفت مآب بیواسطه نیز اتماع نمود - و آنچه راقم از کلمات تدسیه و خوارق عالیه ازیں نورپرد الهی بچشم خود دیده امت و بنظر اندیشه خود منجیده از انداز بشری و هومله انسانی بیرونست - الحق آنچه از والد ماجده میرزا عزیز کوکه منقول شده حیرت بخش اصحاب ظاهر است - و آنچه این مسکین مشاهده نموده عبرت انزای ارباب باطن •

توجه موكب حضرت جهانباني جنت آشياني بقندهار و از انحدود

مفرحجاز گزیدن و آهنگ عراق كشیدن

ارادت ازلې و مشیت الهی برین رفته که پادشاه (که خلعت والی دولتش را بطراز خلوت و بقا مطرز سازند - و توابع سریر عظمت و سلطنتش را بقواعد ازلې استمرار و استعلا مشید و معزز گردانند) بعضی طوارق انقلاب نما و سوانح انصراف انما پیش راه از می آرند - و فی الحقیقت آن نموداریست بے بودن - و عقده ایست عاقبت محمود - که کوتاه نظران آنرا از اسباب منقصت داشته در حیر اعتبار می در آرند - و بلند بیغان خالی رخسار دولت دانسته نشان دفع عین الکمال میسازند - دوانمند را آنچه ناملازم طبع پیش راه آید آنرا از متممات کالات می شمارد - و بیدولت خمران دین و دنیای خود دانسته بگریبان اندوه فرو میبرد - و رجعت کواکب (که سربر آرایان هفت اقلیم انلاک اند) نموداریست ازیں حال - و تمذیلیست ازیں نقش - هر چند آفتاب عالمناپ از ابر و غبار از نظر پنهان گردد در حقیقت آن پرده بیش نیست - که بر چشم جهانیان نروده شده میشود - و منقصه بآن بارگاه عالی نمیرسد - چون بظاهر سبب خفا میشود تندباد سطوات الهی عاقبت غبار را سرگردان ساخته بخاک میاه می نشانند - و نیز حدیث طلوع و غروب فیتر اعظم راهبر دست مشعل در دست - چه هوان نصبت و حالت که آن گنج انوار را در مشرق امت همان نصبت و حالت در تنق مغرب حامل - و همان حالتی که در حین حمت التواضع و زوال نصف النهار است بے نقص کمالی همان حال در وقت رابع نصف اللیل متیقن - و این تفاوت نسبت برائیان خاکی نزار و ساکنان مشرق گل مخیل امت - و الا ذرره جلال او ازان مقدس تر است که اندیشه های ارباب نقص بر ارمون آن تواند گشت - بنا بر این مقدمات هر که بصاحب دلتان تاجدار و تاجداران

صاحب اقبال بداندیش بود سرانجام کار بنکال اعمال خویش گرفتار آید - و در انعام وجود خود سبب اعظم باشد - و مرآت این حال واقعه عبرت افزای حضرت جهانبانی جنت آشیانی است - که در اندک فرصت دامن اقبال آنحضرت (که غبار آلود حوادث بود) بسر چشمه انصال شست و شویافت - جمیع کارنعمتان بسزای نیات و اعمال خود زمبندند - و خرمی عمر و دولت ایشان ببری قهر الهی سوخته شد - و نشان همتی این بیدارتان از صفحه روزگار سترده گشت - چنانچه مصائب و متاعب عسر و موارد و مطالع یسر جانجا بتوافق ترتیب زمانی و تدقیق مکانی گزارش می یابد .

و بالجملة (چون حضرت جهانبانی جنت آشیانی را باطن تدمی مظاهر از طرز دنیایی ناپایدار انصره گشته بود - و از ولایت سزد توجه عالی برخامه) بخاطر اقدس رحمد که بحاکم الله صالح گونه فرموده بقندهار نهضت نمایند - و چون موکب والا آنجا آمد حضرت شاهنشاهی را با جمعی از خاصان درگاه بحفظ ایزدی میرده قدم درشاهراه نچرید و تفرید نهند - و بارتقای مصاعب شوق و شغف هموار اوج عشق را زیر پر و بال همت گبرند - و چنانچه بطواف قبله دل مشرف شده فیض معنوی یافته اند محمل بکعبه گل نیز برده صورت را بمعنی متجدد سازند - و همچنانکه نگارخانه باطن سرانجام یافته صورتکده ظاهر را نیز آرایش دهند - تا این معنی باعث تالیف قلوب شود - و موجب هدایت حقیقی ساده لوحان صورت گردد - درین اندیشه بودند که حاکم الله این معنی را دریافته سعادت خود دانست - و عرضه داشت صلح فرماد - چون آنحضرت را شاهباز بلنهرواز همت بصید عنقا پرگشاده بود و نظیر دربین از میدهای مختصر باز آمده بر آشیان بلند انقاده صورت النماس از بمعرض قبل افتاد - ارغوفیان (که کار برایشان تنگ شده بود) از موده صلح کلاه نشاط بر فلک انداختند - و این معنی را نهایت مطلب دانسته و نعمت غیرمترقب شناخته پیشکش فراوان فرستادند - و انواع معذرتها خواستند - و آنحضرت بدولت و سعادت هفتم ربیع الآخر سال مذکور از تصبه چون بصوب قندهار از راه میوی توجه فرمودند - میرزا عمکری خبر توجه موکب پادشاهی شنیده بفرموده میرزا کامران و بدعلی خود انمحکم قلعه نموده با جمعی کثیر باندیشه نادرست متوجه اردوی معلی شد - که بپایمردی شقاوت رفته دستگیر کند - درین اثنا امیر الله دومت (که از فصلای عصر بود - و چندانکه وکالت

میرزا کامران بار تفویض داشت) و شیخ عبدالوهاب (از اول شیخ بوران) از جانب میرزا کامران بجهت خواستگاری دختر شاه حسین بیگ ازون میرفتند - خبر موکب عالی شنیده در قلعه سیوی متحصر شدند - حضرت جهانبانی میر الله دوعت را مثال عالی فرموده طلب فرمودند - او از بے سعادت حرمین شریف ملازمت اختیار کرده عذر آورد که اهل قلعه مرا نمیگذارند •

چون موکب عالی بحدود عال (که از قندهار قریب سه فرسخ است) نزول فرمود جلال الدین بیگ (که از اعیان میرزا کامران بود - و جایگزین در انحدود داشت) بزبان گیلری کمان گذاشته بود - دو کس از ملازمان پادشاهی را (که پیشتر بهرچشمه میزدند) دستگیر کرده بردند - یکی ازان در کس فرصت یافته از چنگ آن مردم خلاص شده حقیقت آن بداندیشان (که از قراین احوال دریافته - و از زبان آنجماعه شنیده بود) آمده بر عرض اقدس رسانید - حضرت جهانبانی کثر نعمتی این گروه دانسته بمقتضای صلاح وقت رفیق قندهار بطرف ساختند - و بجانب مستنگ عیان عزیمت منعطف فرمودند - پاینده محمد رحیمی رخصت گرفته بقندهار متوجه شد - مضروب او منشور عنایت بخط قدسی نمط خود به میرزا عسکری مصدق باین عبارت (که برادر کم سیر بے ادرات معلوم نماید) نوشته بمواعظ و نصایح قدسی بخشیدند - اما گوش حق شنو کو - و دل دانای درمت نهم کج - آن نامه را داشته و انگاشته بیشتر از بیشتر در مقام اقدام شقارت شد - قاسم حسین سلطان و مهدی قاسم خان و جمعی دیگر از ملازمان عسکری میرزا از رفتن او منع کردند - که مبادا در بفرود مضطر شده از فرط ضرورت بجانب عراق توجه فرمایند - و حوادث عظیم روی دهد - ابوالخیر و جمعی از اشرار بعضی از مخفیان خوش آمد خانه پیرانداز (که بظاهر صورتی دارد - و بباطن جز مخربانی و درباری نیفزاید) گفته میرزا را بر داعیه خطا مصمم ساختند - صبح آنروز (که شام ادبار او بود) میرزا بخيال نامد متوجه مستنگ شد - یک دو گروه راه رفته از ملازمان خود پرسید که این راه را که دیده است - جی بهادر اوزبک (که نوکر قاسم حسین سلطان بود - و درین برآمدن نوکری میرزا اختیار کرده بود) گفت این راه را من بواقعی میدانم - و مکرر آمد و شد کرده ام - میرزا جواب دال

(۲) نسخه [ح] سی (۳) نسخه [ح ط] جایگزین (۴) نسخه [ج] مشنگ - و نسخه [ح] مشنگ
(۵) نسخه [ح] برقی بهادر - و در [بعضی نسخه] جیبی بهادر - و در [بعضی] جیبی بهادر •

که راحت میگوید - جایگزین این نبودند - او را فرمودند که بیشتر میفرسته باش - و راه را حرکت - او اظهار کرد که یابوی من زیون امت - میزرا بجانب ترو^(۲)ن برلاس (که یکی از ملازمان او بود) اشارت کرد که اسب خود را بار بده - او بعد از تعال کار خود را بدرستی رسانده اسب داد - جی بهادر (که سابقاً در هندوستان در ملک ملازمان پادشاهی منسلک شده بود) بهره‌مندی معادت از آنجا پاره راه بیشتر آمده جلو ریز خود را بجانب بیرامخان رسانیده پرده‌گشای حقیقت حال شد - بیرامخان باتفاق او در ملازمت حضرت جهانبانی آمد - و از عزم نادرست آن حق‌ناشناس آگاه ساخت - آنحضرت کسان پیش تردی بیگ خان و بعضی ملازمان دیگر فرستادند که احمق چند فرستند - آن تنگ چشمان مرمایه از ادراک این دولت متقاعد گشته اینا نمودند - آنحضرت خواستند که خود بدولت حواری شده آنها را ادب کنند - و عزای کردار در کنار شان نهند - بیرامخان بموقف عرض رسانید که وقت تنگ شده - فرصت توقف بر نمی‌تابد - کادر نعمتان را بهر ایزدی حواله نموده خود بدولت متوجه اراده خود شوند - التماس او مسموع آمده آنحضرت با معدودے از مخلصان جانبیار راه دشت پیش گرفتند - و اراده قندهار و کابل از خاطر اندس برآورده بآهنگ حجاز متوجه عراق شدند - و ببیان نورد، راه نراق گشتند - و خواجه معظم و ندیم کولکناش و میز غزنوی و خواجه عبدناظر راه حکم فرمودند که حضرت شاهنشاهی در مهد حمایت و حراست الطاف الهی امت - غبار آسید بر دامن اقبالش نمی‌رسد - بهر طوریکه باشد هودج عزت حضرت مرمی‌مکنتی را بموکب عالی رسانند - این معادت مندان گرم شدافته خدمت پسندیده بجای آوردند - تدری راه طی شده بود که شب تیرتر از دل کادر نعمتان حق‌ناشناس روی نمود - بیرامخان بموقف عرض رسانید که حقیقت محبت زور و اقبال (که میزرا عسکری دارن) بر ضمیر انور لایح امت - درین وقت میزرا بخاطر جمع و دل آرمیده با دوسه نویزند؛ خود در خدمه نشسته تفصیل اموال و اشیای اردوی معلی را می‌بند - لایق دولت آنست که تکیه بر عنایت الهی کرده خود را ناگهانی بران خدمه رسانیم - و کار او بسازیم - هرگاه میزرا از میان رست ملازمان او همه نمک‌پرورد این درگاه اند - ناگزیر آمده ملازمت اختیار می‌کنند - آنحضرت از روی حساب و معامله این کنگاش را تحمیل نمودند - اما از پاک طینتی و خیراندیشی

(۲) در [بعضی نسخه] برسون (۳) نسخه [۱] نمی‌نشیند (۴) در [بعضی نسخه] معامله دانی •

بدرین این داعیه نگشته فرمودند اکنون رو براه غریب نهاده ایم - و راه دراز پیش گرفته - نعمت آن عریضست نمیتوانیم - مجدداً حضرت شاهنشاهی را در پناه حضرت ذوالجلال (که دافع آفات و رافع محنت است) سپرده - و هدایت ازلی بدرقه راه ساخته - و عنایت ابدی رفیق گاه و بگاه کرده - بر تومن همت زین دولت بهتند - و پای توجّه در رکاب توکل آورده قدم پیش نهانند - میرزا عسکری (که باندیشه تداوم نزدیک بمعنای رسیدن) میرابوالحسن صدر را پیشتر روان ساخت که رفته حضرت جهانبانی را (اگر داعیه رفتن داشته باشند) بحرف و حکایت نگاه دارد - در وقت مراجع حضرت جهانبانی میر مذکور میرسد - و میخواهد که از جانب میرزا بیغام چند ساخته بگذراند - و باعث توقّف شود - آنحضرت بقولیم الهی بسخنان واهی از متوجّه نشده گرم رفتن میشوند - میرزا عسکری متعاقب رسیده شاه ولد و ابوالخیر و جمعی کثیر از مردم خود را فرستاد که اردو را محافظت نمایند - و نگذارند که کسی از اردو بجای رود - و حقیقت خبر کردن جی بهادر و روان شدن حضرت جهانبانی را از میرابوالحسن صدر بتفصیل معلوم کرد - تردی بیگ خان و سایر ملازمان بے حقیقت آمده میرزا را دیدند - و میرزا همه را بهر دم معتمد خود پذیرد •

کوتاه اندیشه (که از روز بد و عاقبت وخیم نبدیشیده راه نامرادی دے آزر می پیش میگردد) در معنی نیشه بر پای دولت خون میزنند - و خود را آماده بلیات و نکبات آسمانی میگردانند - چنانچه بر مطالعه کنندگان اوراق روزگار پوشیده نیست - میر غزنوی چون آمده میرزا عسکری را ملازمت کرد میرزا گفتند که ما بجهت دیدن پادشاه آمده بودیم - چرا ایشان راه چول پیش گرفتند - باز پرسید که میرزا بجا نند - (یعنی حضرت شاهنشاهی) میر غزنوی گفت در منزل اند - میرزا گفتند که خوب یک شتر میوه از راکخانه بمیرزا ببرند - من هم می آیم - و شب در خدمت خود با یک در نویسنده بعضی از اسباب (که از مرکز پادشاهی آورده بودند) میدید - و می نوشت - و صورت حال بعینه همچنان بود که بیرام خان بآفرین مایب دریافتی معروض داشته بود - فردای آنروز چاشنگا میرزا نقاره نواخته از منزل خود باردی می آمد - و بر در درلخانه حضرت جهانبانی نزول نموده جمیع مردم را یک بیگ از خرد و بزرگ گیراند - تردی بیگ خان را بشاه ولد پذیرد - و هر کدام از مردم و ملازمان بیونا را بهر دم خود حواله کرد - و بتندهار برد - و جمعی کثیر را بقین و شلجه هلاک ساخت -

• مبلغ کاتبی از تردی بیگ خان گرفت - و در اندک فرصت پیدایش اعمال خود رسید -
 حاشا! اما آنچنان گناه را این پادشاه چون تواند شد - این طوفان بلا را اگر گردے از نزول پادشاه
 دام نهند هنوز گنجایش ندارد • شعر •

اگر بد کند مرد بد روزگار • نکو گردد از بند آموزگار

سوانح نام راز آشکارا کند • همان گوهر خویش پیدا کند

بر باریک بیدان رموز تقدیر پیداست که چون دست اقبال یک از برگزیدگان ازل را بنگین
 سلطنت برآریند و تارک دولت او را بدیج خلافت بلندی بخشند لوازم آثار و سواطع انوار آن
 همواره در پیشگاه احوال جلوه دهند •

و از غریب مبشرات غیبی و تفاوت آسمانی (که درینو نسیبت بحضرت شاهنشاهی بظهور
 آمد) آن بود که چون میرزا عسکری باری می رسید و اعمال ناشایسته بجای آورد میر غزنوی
 و ماهم آغا حضرت شاهنشاهی را بر دوش عزت و کفایت عافیت گرفته پیش میرزا آوردند - میرزا (هرچند
 روی توجه بجانب آنحضرت کرد - و در مقام شگفتگی و زهرخند آمد) آنحضرت (که دران هنگام
 مجموعه کمالات سالخوردهان جهان بودند) باوجود خردسالی املا شگفته نشدند - و قبض خاطر
 از ناهیه حال آنحضرت هویدا بود - میرزا طریق شده گفت که میدانیم فرزندان کبست - با ما
 چگونه شگفته شود - و بعد از زمانے انگشتن میرزا را (که در گردن او حمایل بود - و علامه
 دلگوش آن نمایان) بطریق عادت اطفال (نی نی بلکه بدستیارانی اقبال) دست بجانب علاقه
 برده خواهند بگیرند - میرزا در سرعت از گردن برآورده بحضرت شاهنشاهی داد - دقیقه شناسان
 محفل اینمعنی را تقابل بر سعادت نمودند - که عنقریب مهر دولت و نگین سلطنت بنام نامی
 آنحضرت شود - و از چشمه سار انصال الهی آب رفته بجوی آید - و از آنجا حضرت شاهنشاهی
 صورت بتائید الهی بوفات میرزا عسکری متوجه قندهار شدند - در قیام و جلوس و نوم
 و نقطه سواطع بزرگی و فرمان روائی از پیشگاه احوال آنحضرت میدرخشید - و انوار خدائشاهی از
 تابش اطوار و آثار هویدا بود - در افتای راه کوکی بهادر (که یک از معتبران میرزا عسکری بود)
 نزدیک کجازه حضرت آمده بمیر غزنوی گفت که اگر میرزا را بمن دهین بحضرت پادشاه
 میباشم - میرزا جواب گفت (که چون حضرت پادشاه خود نبردند همانا مصلحت) در گذاشتن
 بود - و نیز بحکم عالی این دلیری از من نمی آید - بهادر گفت من عزیم ملازمت آنحضرت

فرموده ام - که در چنین ایام تنهائی لوزم خدمتگاری بجای آورم - و میخواستم که این خدمت نیز بقدردانم رسانم - اکنون (که مرا باین سعادت سرفراز نمیهازید) نشانی از حضرت شاهنشاهی بدید که بعصرت گذرانم - میرنژنوی طایفه آن حضرت (که اکلیل ماه سعادت بود) بهبهادر داد و او را باین درامت مر بندگان ساخت - و میرزا عسکری حضرت شاهنشاهی را هژدهم رمضان (۱۹۵۰) بهصدور ایجاد بقندهار آورده در بالای ارک نزدیک خود نشیمن مقرر ساخت - ماهم آغا و جلیجی ارگه و ارگه خان بدرام خدمت کامیاب سعادت ایمنی بودند - و استقامت انوار قدسی میکردند - و میرزا آن نونهال اقبال را که در ظل حمایت ایزدی نشو و نما می یافت (بباطان بیگم کوچ خود برد - و آن عفت متب از رفور عقل در لوزم مهربانی و مراسم خدمت اهتمام می نمود - بظاهر نگاهبانی میکرد - و بباطن خود را در برابر نور مطلق داشته روشنی پذیر بود - و روز بروز نور بزرگی از جبین نورافزای آن جهان سعادت بیشتر میدید *

هر گرا تائید الهی پرورش نماید و در حد ذات نور پرورد ایزدی باشد بداندیش را در حق او جز نیکی در خیال نگذرد - و از مخالف جز خدمت و موافقت بظهور نیاید - چنانچه مشیت الهی درین هنگام (که عطف پداری و رافت مادری باید که تکفل مهمات نماید) بدست دشمنان جانبی پرورش میداد - تا دور بیگان ملک دانائی را پای ابدیت محکم تر شود - و کوتاه اندیشان سادو لوح را چو افغ هدایت بدست افتد - و حقیقت نگاهبانی ربانی و حرمت آسمانی در دست دشمن ظاهر گردد - از زبان اقدس حضرت شاهنشاهی شنیده ام که احوال یک سالگی خود را علی الخصوص دران هنگام (که حضرت جهانبانی متوجه عراق شدند - و مرا بقندهار آوردند) یک سال و سه ماهه بودم - نیک بخاطر دارم - روزی ماهم ارگه والد ادهم خان (که بعصرت و خدمت آن نونهال اقبال قیام می نمود) به میرزا عسکری معروض داشتم که رحم بزرگان آنست که چون فرزند را زمان ردن شدن بجای رسد پدر یا پدر گان یا کسیکه در عرف بجای آنها تواند شد دستار خویش را از سر برداشته در هنگام رفتن آن فرزند گرامی میزنند چنانچه آن نخل امید بزمین می آید - اکنون حضرت جهانبانی تشرف ندارند - شما بجای آن پدر بزرگید - مناسب آنست که این شگون (که بمنزله سفید چشم زخم امت) شما بجای آرید - میرزا در ساعت دستار خود را گرفته بسوی من انداخت - و من از پای درآمدم - می فرمودند که این زدن در این افتادن بشخصه مرا بخاطر امت - و نیز در همان ایام برای تبرک و تین

بجای برداشتن موی سر مرا به طایف بابا حسن ابدال بردند - آن راه رفتن و آن موی سر گرفتن بیدنه در پیش نظر است - کسی را (که در نزهت مرا دل چرغستان افروخته باشند) مد مثل اینها و زیاده ازان چه در نماید - چون سر رشته سخن بدینجا کشید برای مهربانی سخن از بقیه سرگذشت شیرخان و رفتن میرزا حیدر به کشمیر و حال میرزا کامران (که بکابل رفت) و میرزا هندال (که به قندهار شناخت) و دادگار ناصر میرزا (که در بکر مخالفت کرده ماند) ناگزیر است - تا جوابی آگاهی پذیرای عبرت گشته به نیروی نخت بیدار زندگانی را بهشماردایی
• نیک عملی - پیری کند •

ذکر مجملی از احوال خسران مآل شیرخان

پوشیده فماید که شیرخان از آب بیداد گذشته بآهستگی - قدم بدین می نهاد - و با چندین احباب نبرد بملاحظه تمام میبود - و هراس عظیم داشت - که مبادا از یک جانب بهادران موکی پادشاهی قدم در میدان کارزار نهاده داد انتقام دهند - و دغلبازی تدبیرنمای او را بیکبار بهیچ برآزند - جمعی کثیر را پیشتر روان ساخته بود - و در احتیاط جنگ غایت ملاحظه را مرعی میداشت - بعد از چند روز (که بی اتفاقی میرزا کامران و مخالفت سایر برادران بر نزدیک و دور بوضوح بدوخت) بپاهور آمد - و از آنجا تا خوشاب رفت - و در بهیرو و آنحدود روزی چند بود - و کس بطلب سلطان مارنگ کلهو^(۱) و سلطان آدم (که از زمینداران معتبر آنحدود بودند) فرستاد - چون نعمت پرورده حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی بودند و از دولت این دودمان عالی عمره کامرانی داشتند حرف او را بگوش رضا نشنیدند - شیرخان از آنجا بهتپاهور (که از محال منسوب کهنرست) شناخت - و جمعی کثیر را بر مرایشان فرستاد - کلهوران داد مردانگی داده لشکر افغان را شکست دادند و افغانان فراوان در بند ایشان افتادند - و بفرخت رفتند - شیرخان میخواست که خود بر سر ایشان رود - را هوانوهای خود مشورت کرد - همه صلاح دران دیدند که کار این گروه (که کوههای محکم و زمینهای قلب دارند) بتدبیر و تدبیر باید ساخت - و مذاهب آنست که درین حدود لشکر گران گذاشته شود که هم فکر لشکر منصور شده باشد - و هم در حدود ولایت کلهوران بوده دست تاخت و تاراج دراز کند - و قلعه مستحکم بجای انتظام این در کار اساس باید نهاد - تا بمروز آیام این مردم از تنگنای خود بتنگ آمده سرگردن کشی فرورآزند - و خود باز گشته بسلامان و برانجام مملکت

سابع هندوستان باید پرداخت - بنابراین مصلحت دید قلعه رهناس را بنیاد نهاد - و جمعی
 دیگر را گذاشته کوچ کوچک برداشت - و باکوره آمد - و از آنجا بقلعه گوالیار رفت که میر ابوالقاسم
 آنجا متحصن بود - میر باچرا از بی ادبی آمده دید - شیرخان در مقام ضبط و ربط شد - و تمام
 هندوستان را حوالی بنکاله بچهل و هفت قطعه قسمت کرد - و داغ امپ - پاهی در میان آورد -
 و از دایره از تدبیرهای بسیار سلطان علاءالدین را (که در تاریخ فیروزشاهی تفصیل یافته است)
 شنیده بعمل آورد - و از آنجا بر سر پورنمل راجه قلعه رایسین و چندیری رفت - و بعهده و پیمان
 نادرست راجه را باز قلعه برآورد - و بسمعی بعضی فقیهان گمراه و سفیهان تبعه روزگار امان داده
 خویش را از هر گذراند - و از آنجا باکوره آمد - و بطرز حکم بنکانه - سراها در طرق و مسالک بنامانه
 یک کره باکوره - و بعد از بیماری چنانکه (که در آگوه بروطاری شد) بر سر مالدیو (که حاکم
 اجمیر و ناگور و بسیاری از مسال و امصار بود) لشکر کشید - و کار آن حدرت بقریب و فسون ساخته
 بنواحی چیتور و رتنپور شدست - و آنجا نیز درنگ سازید نمود - تا دهقانان آن قلاع کلیدها را
 فرستادند - و در آنجا جمعه گذاشته در میان ولایت دهنده در آمد - و از آنجا روی بقلعه کالجور آورد -
 و آن را محاصره کرده سابقاها بر مشرف ساخت - و نقدپاز - و نیم محرم (۹۵۰) نهد و بنجاه
 و دو بشعه آتش (که خود افروختند) از دور آید منظورمان بسوخت - و تاریخ سوختن او
 (ز آتش مهر) یافته بودند - اگرچه در گرفتار این حصار حصین جانفش از چار دیوار عنصر برآمد
 اما قلعه بدست افتاد - پنج سال و دو ماه و هجده روز بزرگ و زیو حکومت هندوستان کرد - و بعد
 از جلال خان پسر خرد او بهشتم روز دجانشین پدر شد - و اسلام خان نام نهاده امیر شاهی را
 بر خود بست - و او هم در ناخاستگی اعمال از پدر خود گذرانده بود - چون تسلط این دو
 و تنه سرشت خدای منش در جنب شععه مهر جهان افروز رایت این ولایت ابدی اساس ماند
 و ریخ در میان شب تاب حکم نمود بی بود داشت خدمت غامضه ایزدی بجهت مصلحت چند
 (که در میان علم او منظوی بود) روزی چند جلوه داده بخواب ارباب برابر ساخت - و روزگار
 از تنگ وجود این معروران سینه کار درست *

ذکر مجملی از احوال میرزا حیدر

و صورت حال میرزا حیدر آنکه چون تانید حضرت جهانبانی یافته متوجه کشمیر شد

(۲) نسخه [ح ط] و بسعی بعضی فقیهان گمراه و سفیهان تبعه روزگار برآمدن راجه همان بود و کشته شدن
 آن ساد اوج خور گرفته همان - ازین جهت قطب خان ترک ترکوی نموده منزوی شد - و شهرخان از آنجا
 باکوره آمد (۳) نسخه [ج د] رتنپور (۴) نسخه [د ح] ده ماه (۵) در [بعضی نسخه] ملایم خان

(چنانچه سمت گذارش یافت) چون بنوشهر^(۲) درآمد امرای مذکور (که امامی آنها بدشتر گذشت) مخلصانه آمده دیدند - و راه و روش در آمدن کشمیر و گرفتن آن را مجدداً خاطر نشان نمودند - میرزا تکیه بر نصرت ایزدی و دولت پادشاهی نموده بر طبع عقبات کشمیر قدم پیش نهاد - درین اثنا تفرقه در معسکر پادشاهی (چنانچه مذکور شد) راه یافت - خواجه کلان بیگ بمیل خود یا بسعی میرزا کاسران آن عزم را نسخ نموده بمیرزا کاسران ملحق شد - و مظفر توبچی خود را بکوه سارنگ کشید - غیر از چنده از ملازمان قدیم میرزا حیدر و جمعی دیگر (که حضرت جهانبانی بکمک نامزد فرموده بودند) همراه نشدند - اما چون در کشمیر اختلاف و اختلال عظیم بود و هرج و مرج یلعد به پشت گرمی مرتدات کشمیریان در بیست و دوم رجب (۹۴۷) نهمد و چهل و هفت از عقبه^(۳) پتوج^(۴) درآمد - و بے جنگ و جدل تسخیر کشمیر نمود - چه دران ایام متعنه گذشته بود که کشمیر از حاکم مستقل خالی بود - و امرا آن ملک را بتغلب در تصرف خود داشتند - و بر یکی از متدیان حکومت آن دیار اسم ریاست اطلاق کرده خود ملک ارانی میکردند - درین زمان نازک^(۵) شاه نام شخصی باجم بے مسامی حکومت اختصاص و اشتباه داشت - و با این حالت هرگاه در میان یکدیگر اتفاق و تدبیر و عقل و رای نباشد هر آینه کار ملک باین سرحد کشد - موسم چله دی بود - و باران باشتاداد می بارید - کچی^(۶) چک چون رقم استقبال از جبهه احوال میرزا حیدر خواند بمقتضای فریب و خداع (که کشمیری ازان گزیندارند) از کشمیر برآمده پیش شیرخان رفت - چه مقصود از آوردن میرزا حیدر کامروائی خود بود - چون آن میسر نشد بلکه نقش دیگر نشستن گرفت دست ازان باز داشته در اندیشه دیگر شد - و طرح دیگر خیال کرد - و خواهر اسمعیل واد محمد شاه را بشیرخان داد - و باین وسیله خود را مقبول ساخته علاء^(۷) خان و حسین خان سروانی و جمعی دیگر را تا مقدار دو هزار کس گرفته بکشمیر آمد - درین اثنا ابدال ماکری^(۸) (که استظهار او بود) بعلت استسقا درگذشت - و میرزا حیدر اهل و عیال خود را در اندرکول گذاشت که استحکام تمام دارد) گذاشته متحصن شد - اهل کشمیر همه جدا شدند - و پیش میرزا مردم کم ماندند - و تا سه ماه در شعبال بسر میبرد - تا آنکه در روز دوشنبه بیستم ربیع الثانی (۹۴۸) نهمد و چهل و هشت جنگ دست داد - و بتائید یزدانی فتح کرد - و هر چند مخالفان

(۲) در [بعضی نسخه] بنوشهر (۳) در [بعضی نسخه] بنوج - و در [نسخه] پونچ (۴) نسخه [ح] باری شاه (۵) نسخه [ج] کچی چک (۶) نسخه [ز] عادلخان (۷) نسخه [ح] شروانی .

(چه از افغانان کمکی و چه از کشمیریان بے حقیقت) زیادہ از ہنچ ہزار ہوار بودند چون کار
 ایشان بر بیوفائی و حرام کمکی بہتہی بود کارے از بیش نرفتہ شکست یافتند . و جمعی کثیر از
 مخالفان بقتل رسیدند - و گروہ دمنگبر شدند - و کشمیر باستقلال در تصرف میرزا درآمد -
 و خطیب کشمیر مولانا جمال الدین محمد یوسف لفظ فتح مکرر تاریخ این فتح یافتہ بود -
 و تکرار این فتح اگرچہ در همین رفتن میرزا نیز صوت دارد اما آنچه میرزا خود اشارتے
 در تاریخ خود می نماید آنست کہ یکبار میرزا فرستادہ سعید خان حاکم کشغر از راہ درہ
 لار کشمیر آمد - و در چہارم شعبان (۹۳۹) نہصد و سی و نہ در تصرف درآوردہ بود -
 و در سلج شوال سال مذکور با امرای کشمیر و محمد شاہ (کہ امر حکومت بنام او بود) صلح
 کردہ کردہ دختر محمد شاہ را برای اسکندر سلطان پھر خود گرفتہ از راہ (کہ آمدہ بود) مراجعت
 کرد - چون درین نوبت فتح غیبی دمت داد و ملک کشمیر مستقر شد مدت دہ سال
 در انتظام آن ولایت سعی بلیغ نمود - و آن عرصہ دایمیر را (کہ حکم خرابہ داشت)
 لباس شہری پوشانید - و اتهام محترفہ و ارباب صناعات را از ہرجا طلب داشتہ در مقام
 رونق و رواج آن ملک شد - علی الخصوص مومینی را بازار گرم گشت - و انواع ساز درمیان آورد -
 مچہلا صورت ظاہری آن مملکت (کہ نشاء دنیائی ارحمت) معنی پیدا کرد - اما بواسطہ تعصبہای
 خنک بدینک میرزا (کہ منشای آن نارمائی با دعوی رسیدگی مت) متاع معنی کشمیر (کہ
 عالم یکرنگی دیدند ارحمت) کساد یافت - و تا امروز بوی تعصب از کشمیریان می آید کہ
 صحبت را تاثیر عظیم است - میما اطوار فرمانروایان کہ قوی اثر میباشد - امید کہ بہ یمن آثار
 حقیقت و حقانیت حضرت شاہشاہی صورت و معنی کشمیر اتحاد پذیرد - و متاع حق بہرمتی
 و خداشاہی بے شایدہ تکلف و تعصب رواج گیرد - و از سہوہای عظیم (کہ میرزا را روی داد -
 و میمنت نداشت) آن بود کہ باوجود فتح چندین خطبہ و مکہ بنام نازک شاہ بدستور امرای
 کشمیر ساخت - بایستہ کہ حق نمک حضرت جہانبانی بجای آورده وجوہ دراہم و دنانیرم رؤس
 مذہبرا بنام قدمی حضرت جہانبانی مشرف میساخت - همانا کہ با زمانہ مداراتے میکرد - نہ
 بے اخلاصی را رواج میداد - و لہذا دران ایام (کہ فتح کابل شد) خطبہ را بنام متاس حضرت

۲ [نسخہ ۵] کہ یکبار میرزا با فرستادہ سعید خان - اما (نظر بر قصہ تاخت میرزا بر کشمیر از جانب
 سعید خان) عبارت نیک چون است - یکبار مہرزہ (کہ دران هنگام فرستادہ سعید خان حاکم کاشغر بود)
 از راہ درہ لار (۳) در [اکثر نسخہ] انتشار •

جهانباني ساخته سر بلند شد - و در تاریخ (۹۵۸) نهصد و پنجاه و هشت هجري در شب بخونه
(که کشميريان آورده بودند) معانير ملك نيسني شد •

و مجملے ازین مائحه آنکه ميزرا از آئين عدالت (که نگاهبان دولت است) عدول
نموده بمقتضای هوا و هوس خود زمست کردن گرفت - و هشيارى و بردبارى (که در بازى
بخيارىست) از دست داد - مکر و غدر کشميريان (که بتدبير و هوشمندى ميزرا از پاي
درآمده بود) باز پرا شد - و اين گروه خراب باطن نفاق سرشت راه خداع پيش گرفته در لباس
درمى کار دشمنى ساختن گرفتند - و عمده اين کار آن بود که لشکر ميزرا را بچلبا از جدا کردند -
و مردم کارآمدنى او را متفرق ساختند - طایفه را بجانب تبت و برخ را بجانب پکلي و چنده را
بطرف راجورى فرستادند - و عيلى زينا و حمين ماكرى پھر ابدال ماكرى خواجه حاجي بقال
كشميري را (که مرگروه مهمات ميزرا بود) از راه برده بخود متفق ساختند - و جمعه كثير را بخود
هدامتان کرده بر مر ميزرا روان شدند - غازي خان و ملك دولت چك نيز آمده ملحق گشتند -
و قريب خانپور (که ميان هيره پور و مري نگر که اصل شهر کشمير و حاكم نشين است) بر سر
ميزرا شبيخون آوردند - ميزرا نزديك خانه خواجه حاجي رفته بود تا قرا بهادر را (که در بند بود)
خلاص سازد ناگاه بدست كمال دولي حيات را هيري كرد - و بعضى ميگويند كه تيرى از ملازمان او
نادانسته رسيد •

ذکر مجملے از احوال ميزرا كامران

چون مجملے از حال ميزرا حيدر گذارش يافت اکنون سرگذشت ميزرا كامران نگارش ميديان
دران ايام نامساعد (که ميزرا كامران از حضرت جهانباني خدائي اختيار کرده بصوب كابل روان
شد) چون بخدون خوشاب رسيد مري و سروري را رنجه داشته و زمانه لعبت باز را بكام خود
پداشته خطبه بنام خود ساخت - هر كه خري درزين و مصاحب مصلحت آموز و همنشين دانشور
نداشته باشد هر آينه چنين كارهاى ناشايسته ازو بظهور آيد - نه حق محبت شناسد - نه طريق
مرآت داند - بدعي ديگران را نيكي خود انگارد - و تخم بدى در زمين نيكان افشاند - ظاهر است
که از ان كشت و كار چه برورد - و درخست اميدش کدام ميوه مراد بار آرد - روزگار بے تقيت انديش را
بقائے نه - و دولت بزر بر خود بسته را پيوندی نه - سر بلندی كاخ بے بنياد را چه احساس که
چون منار برني زرد از هم باشد - و هلال شب اول را چه ثبات که چون برق خاطف تا چشم بره

زمن نور نشیناد - سلطنتش چون طرارِ گل زود زوال - و دولتش چون نسیم بهار هریع انتقال - و باجمعه
از راه دهگوت بکنار آب سَند رسید - و در اینجا محمد سلطان و آغ میرزا (که بعد در ملتان خود را
نشید بودند - و آنجا خود را نتوانستند گزینند) برخاسته برگزار دریا میرزا کامران را دیدند - و میرزا آمدن
آنجا توقف نمود - و چون عسرت غله بطغیان کشید بل بسته از آب گذشت - و از آنجا بکابل آمد -
و از باب کامران بهی بر روی روزگار خود کشاده بمقتضای هوا و هوس روزگار به سر می برد - و مدتی
که از جمشید مرویست (که تاشیر از پیشه فرو چراگاه بر آهو فراخ نشود - تا باز در آشیان گریز
نکند در آج را پزیدن آسان نگردد) در آن واقعه بظهور آمد - غزنین و آنحدود را بهسکری میرزا داد -
و خواجه خاوند محمود را بر سر رسالت پیش سلیمان میرزا بدخشان فرستاد - و خواهش متابعت
موده خواست که سمه و خطبه در بدخشان نیز باشد - میرزا سلیمان فرستاده را به مقصود برگرداند -
میرزا کامران ازین معنی در تاب شده لشکر بدخشان برد - و در نواحی موضع باری میان نریقان
جنگ پیروست - میرزا سلیمان چون آثار ضعف خود و قوت میرزا کامران مشاهده نمود کس فرستاده
در آشنای زه - و خطبه و سمه بنام او ساخت - و میرزا کامران بعضی از محال بدخشان نیز از میرزا
سلیمان جدا ساخته بر مردم خود داد - و مقصود را گشته مراجعت نمود •

درین اثنا خبر رسید که میرزا دندال آمده قندهار را متصرف شد - میرزا کامران از اطراف
و جوارب لشکر فراهم آورده متوجه قندهار شد - و تالش ماه محاصره نعل نمود - و از بی آذوقی
میرزا دندال بتنگ آمده امان طلبیده دید - و قلعه را سپرد - و میرزا کامران قندهار را بمیرزا
عسکری داده بکابل معادلت نمود - میرزا دندال را بهمراهی خود آورد - و روزی چند در محنت
دانه باز بمقتضای برادری و لغات در لباس اتفاق معمور جوی شاهی (که اکنون نسبت بنام
جلالت انتظام حضرت شاهنشاهی یافته اجمال آباد مشهور است) بمیرزا داد - و حاکم سند نیز
اطاعت نمود - و روزگار امیاب ثغرات را آماده میکرد - تا آنکه میرزا سلیمان برانچه میرزا کامران از
بدخشان جدا کرده بد متصرف شد - و نقض عهد نمود - میرزا کامران بار دوم لشکر بتصرف برد -
در حدود موضع اندراب جنگ در پیروست - میرزا سلیمان شکست خورد و قلعه ظفر متحصن شد -
میرزا کامران تعاتب نموده قلعه را محاصره کرد - و از آمدن آذوق راهها را مسدود ساخت -
اکثری از اهل بدخشان آمده میرزا کامران را دیدند - میرزا سلیمان چون از سپاهیان خود
که چشم وفا داشت (نا امید شد - و نیز از بی آذوقی کار قلعه دشواری کشید بی اختیار

آمده دید - میرزا کامران قاسم برلاس و میرزا عبدالله و جمعی دیگر از هواخواهان خود را بهرداری برلاس مذکور بدخشان گذاشته خود مراجعت نمود - خواجه حسین مردی تاریخ این ساعه را جمعه هفدهم ماه جمادی الثانی یافته بود - و میرزا سلیمان را با والدش میرزا ابراهیم در قید نگاه میداشت - و چون بکابل رسید تا یکماه شهر را آئین بست - و روزگار را بغفلت میگذراند - نه یاد معبود میکرد - و نه دای معلوم میداد - تا آنکه کوکبه^(۱) اقبال فلک صعد^(۲) حضرت جهانبانی ارتفاع یافت - و بدولت و سعادت آمده سزای او را در کنار او نهادند - چنانچه گزارش می یابد •

هرکه با ولی نعمت خود طریق بے حقیقتی میرده مسلک بے اخلاصی هذات هراونده در همین نشاء پاداش اعمال خود دید - و هم برین منوال است احوال میرزا هندال - که چون در چنان وقت با چندین مقدمه و نفاق از ملازمت حضرت جهانبانی راه بیوفانی پیش گرفته متوجه قندهار شده بود قراجه^(۳) خان (که از جانب میرزا کامران حاکم قندهار بود) آمدن میرزا شنیده از قلعه برآمد - و با احترام دریافت - و آن ملک را بمیرزا سپرد - و روزی چند برین نگذشته بود که میرزا کامران آمده آنرا بتصرف خود درآورد - و میرزا را مقید داشته تادیب نمود - چنانچه مجمل مذکور شد •

و مقرر است که انجام حال بیوفایان چون آغاز کار ایشان مردود دلهاست - هوشمندان از اعتبار ناپایدار اعتبار نگرفته در انتظار جزای این حق ناشناسان میباشد - تا بسزا یافتن (که اقتضای عمل حقیقی است) شکرگزار و مسرت پذیر شوند - که هم مرمایه عبرت جهانیان میشود - و هم دست آویز ندامت بے سعادتان میگردد - از آنجمله چون یادگار ناصر میرزا (که بغریب و فسوف حاکم تته از راه رامت انحراف ورزیده در لهری توقف نمود) بعد از توجه حضرت جهانبانی قریب دو ماه دران حدود بود - آخر بر ظاهر شد که حرف و حکایت حاکم تته از صدق و صفا فروغ ندارد - و همه آن مقدمات حیل پیوند مبتغی بر کذب و سفاقت است - ناچار ازان دایعه باز آمده بصوب قندهار روان شد - هرچند هاشم بیگ (که از دولتخواهان رامتگو و هواپرستان رضاجوی او بوده) گفت (که رفتی بجانب میرزا کامران و گذاشتی ملازمت حضرت جهانبانی پسندیده نیست - و دنیا جای مکافات است - اندیشه آن باید کرد) از آنجا که امرے ست ثابت^(۴) (هرکرا روز ادبار پیش آید عقل از تیره گردن - و بازار لینعمتان جرأت نماید - و نصیحت خیراندیشان باک شمرده بگوش هوش در زیارت - و سخنان معجیده دانشوران افسانه و افسون پندارد) بنابراین یادگار ناصر میرزا از بے توفیقی متوجه قندهار شد - و در زمانه (که میرزا کامران قلعه قندهار را از محاصره بتنگ آورد بود) آمده

(۲) نسخه [ب ۵] کوکب (۳) در [اکثر نسخه] قراجه خان (۴) نسخه [۵] بدیوبی •

میرزا را دیدند - و بهمرأه، میرزا بکابل آمد - و میرزا کامرن پیدش حاکم تته کس فرستاد که حضرت بلقیس مکانی شهر بانو بیگم و ولد ایشان میرزا سنجر (که از یادگار ناصر میرزا جدا شده در حدوت بکر مانده بودند) را بلوازم آداب روانه سازد - حاکم تته ایشان را با جمعی کثیر (که از حضرت جهانبانی جدت آشیانی جدائی اختیار کرده دران حدوت بودند) بآئین لایق روان ساخت - و خطائے یا عمدے (که واقع شد) آن بود که این مردم را از راه بیابان بے آب و علف فرستاد - و جمعی کثیر تلف شدند و چون بموقع شال رسیدند درین مردم تته افتاد - و حضرت بلقیس مکانی رحلت فرمودند و از در سه هزار آدمی (که درین قافله سرگردان بودند) معدودی جان سلامت برده خود را بقدهار رسانیدند •

نهیض موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی

بخراسان و عراق و آنچه درین سفر روی نمود

چون جواب قائم سوانح پیدمای به پناه قدمی چند زده سخن را بسر انجام آورد اکنون بسر مقصود رفته راه بدر از میرود - و مجمل از احوال نصرت انجام سفر خراسان و عراق (که حضرت جهانبانی را روی نمود - و بدرفته غایت ایزدی قطع فیانی و طعی صحاری و براری فرمودند) گفته آید - و آن چنانست که آنحضرت چون بمشیت ازلی قدم در دادی توکل نهاده راه چول برخطر اختیار فرمودند ملازمان رکاب سعادت را بخطاب چوای مشرب ساختند - و از فضل نامنهای اُهی درین چول پرورل ملک هاتی بلوچ (که قافله سالار راهزنان بود) بزمین دوس شرف اختصاص یافت - و آنحضرت را بمنزل خود برده در لوازم خدمتگاری کوشید - و ازان دادی هولناک راهبری نموده بولایت گورسیر آورد - و میر عبدالحی (که کافر آن ولایت بود) بملاحظه بی داورست اگرچه بسعادت ملازمت فایز نشد اما در لوازم مهمانداری و آداب خدمتگاری اهتمام تمام بجای آورد - و دران حدوت خواجه جلال الدین محمود از جانب میرزا عسکری جهت تحصیل اموال آن ولایت آمده بود - آنحضرت بابا دوست بخشی را پیش او فرمادند تا رهنمای سعادت او گشته بملازمت آورد - خواجه این را دولت عظیم شناخته بملازمت شگفت - و هر چیز (که از نقد و جنس در بطاخ خود داشت) همه را نثار موکب سعادت کرد - و حضرت جهانبانی از او نوازش فرموده میرسامانی سرکار خامه را برای رزمی او مقوض داشتند - و روزی چند دران سرزمین بوده بادرات خواهانے (که درین یورش اقبال آسا ملازم رکاب معالی بودند) نصایح

دیده بر : مواظب ارجمند میفرمودند - و بیوفائی دنیا و بی اعتباری مالمه ظاهر را بچندین دلالت خاطر نشان فرموده : خواطر اصحاب تعلّم را از تکاپوی آن بازداشته متوجه مقصد حقیقی و مطلب اصلی (که طلب ارباب همت را سزاوار تواند بود) میساختند - و همگی همت بلند آنحضرت مصروف آن بود که چون اسباب تجرید و موانع تفرید رزق بروز در تزیید امت گوشه خمول گزیده ظاهر و باطن را از غیر باز داشته بیکتای بی همنا پردازند - لیکن مررت و مرد می نمی گذاشت که ناهای ملازمان رکاب دولت را باین انقطاع بالکل آزاده سازند - و این گروه وفاکیش ازان رهگذر دست از خدمت باز نمیداشتند که چنین ثابت کامل (که شایان خلیفگی حق است - و در انظام معمری ظاهر و باطن مثل او بوجود آمدن در انوار و خورشید مشکل) بیکباری دست از جهان بازدارد و سلسله سلطنت ابتدای را منقطع سازد - همگی خواهر این طبقه آنکه باطن با حق و بظاهر با خلق بوده بمقتضای فضا جامعیت کار فرمایند - و الحمد لله که گوهر یکتای آن دریای افصال یعنی حضرت شاهنشاهی را این ملکه بر وجه کمال حاصل است - باوجود پرداختن بگیرد در عالم ملک و شهادت استغراق بحیر مواج عالم جدوت و لهوت بر نهج مستوفی میسر - و قدم همتش بر صعود مدارج علیا مقرر و مسلم •

القصة بمقتضای اراده الهی و تقوت فطری نوشتن مکتوب محبت طراز بفرمانروای ایران و عذای عزیمت بصوب آن حدوت منعطف داشتن در ضمیمه الهام پذیر تصدیق یافت - که اگر محاکم ایران حقوق موردی منظور داشته لوازم محبت و تقوت تقدیم رساند هر لایحه یکبار دیگر بشناسله ظاهر پرداخته دل این گروه حقیقت اندیش بدست آورده شود - و الا در اختیار انزوا بمشرب مررت بی اختیار باشند - بنابراین روز پنجشنبه غرقه شوال (۹۵۰) نهصد و پنجاه مکتوب مصحوب چوبی بهادر فرستادند باین مضمون که بحکم کار فرمایان قضا و قدر (که چندین مصالح و حکم در هر کار و دیعت نهاده اند) سبب انگیزه آمد که ملاقات گرامی بزودی میسر آید - و مجمله از سوانح احوال اظهار نموده این بیت در ضمن آن مرقوم ساخته بودند •

• که گذشت از سر ما آنچه گذشت • چه بدربا چه بکُشاد چه دشت •

آنحضرت میخواهند که روزی چند در ولایت گرمسیر توقف فرمایند - میر عبدالحی گرمسیری کسان فرستاده عرضه داشت که چنین اجتماع می افتد که میرزا عسکری جمعه کثیر را فرستاده امت میبادا باینحدود برسد - و کار از علاج بگذرد - اگر بالکی هیستان و آنحدود (که بحاکم ایران

تعلق دارد (توجه فرمایند هرائینه از اندیشه آعیب این گروه بے عاقبت موبک عالی محفوظ خواهد بود - آنحضرت قلات ارباب اخلاص و کثرت اصحاب خلاف و شقاق منظور داشتند و توقف دران ولایت از طریقه حزم (که راه خود پرورانست) دور دانسته بسیستان نهضت نمودند و از آب هیرمند عبور کرده بکنار کوله (که این آب بآن در می آید) نزول سعادت نمودند - احمد سلطان شاملو (که حاکم سیستان بود) مقدم گرمی را دولت ناگهان پی شمرده بآیین نیکبختان ملازمت کرد - و بوظائف خدمتکاری و آداب میزبانی اقدام نمود - و روزی چند دران سر زمین عشرت افزا (که جولانگاه شاهواران عرصه اقبال بود) بشکار تشقلاغ اشتغال نمودند - و برای تسلی خواطر همراهان و فاندیش خود را بمشافل ارباب تعلق مشغول داشته تماشاگر بدائع تقدیر بودند - و از آنجا بدولت در سیستان نزول اقبال ارزانی داشتند - احمد سلطان والده و عورات خود را بملازمت حضرت مریم مکانی (که درین یورش هودج اقبال و محمل اجلال ایشان همراه بود) فرستاد - و جمیع اموال ولایت خود را پیشکش نمود - آنحضرت اندک ازان جهت انشراح خاطر او قبول فرموده تئمه را برگردانیدند - و درین منزل حمید فلی میرزا برادر احمد سلطان (که از مشهد بدین والده و برادر آمده بود - تا رخصت ایشان گرفته عازم سفر حجاز گردد) بشرف بساط بوس مشرف شد - آنحضرت از در باب مذهب و ملت سخنانی پرسیدند - بموقف عرض رسانید که مدتیست در معتقدات شیعه و سنی غور کرده میشوم - و کتب فریقین بمطالعه میرسد - آنچه شیعه اعتقاد دارد آنست که لعن و طعن اصحاب موجب درجات و ثواب است - و معتقد حنبدان آنکه سب اصحاب کفر است - بعد از تأمل و تفکر خاطر بران قرار گرفته که بکمان ثواب کافر نمیتوان شد - آنحضرت را این سخن بسیار خوش آمد - و از فوط توجه مشمول عنایت و استمالت ساخته تکلیف ملازمت فرمودند - او (چون سفر پیش داشت - و اجاب سفر سامان نهوده بود) از اهراز این دولت متقاعد ماند - و در اینجا حاجی محمد بابا قشقه و حسن کرکه از میرزا عسکری جدا شده بموبک عالی پیوستند - و صلاح وقت چنان اقتضا کرد که عنان توجه بصوب زمین داور مظطف شود - که امیر بیگ حاکم آنجا بملازمت میرسد - و چاه بیگ حاکم قلعه بسف نیز اهراز سعادت خدمت مینماید - و بزودی اکثر مردم میرزا عسکری جدا شده بملازمت

(۲) نسخه [ح] بے عاقبت اندیش (۳) نسخه [ب] هیرمن - و نسخه [ج] هلند - و نسخه [ز] هلند (۴) نسخه [و] و بابا قشقه (۵) نسخه [ج] چاه بیگ

خواهند رسید - و قندهار و آنحدود در تصرف اولیای دولت خواهد درآمد - چون احمد سلطان
 شود (که امثال این مقدمات تمهید داده از سفر عراق مانع می آیند) بهلازمیت اقدس
 آمده از مقام دولخواهی و داسوزی بعرض رسانید که یورش عراق بر دمه همت علوا
 لازم است - این گروه (که ازین مفر مانع می آیند) بغیر از غدر و خدمت غرض
 ندارند - چون احمد سلطان بعنوان عقیدت و اخلاص در خاطر حضرت جهانبانی جای کرده بود
 سخن او بمعرض قبول پیوست - و برین کنکاش عمل فرموده متوجه عراق شدند - و باین تقریب
 روزی چند حاجی محمد مردود بمصافق قرب بود - احمد سلطان ملازم زکاپ معالی بوده
 میخواست که از راه کیلی^(۱) بدرقه باشد - آنحضرت را چون میر هری مکنون ضمیر اقدس بود
 برای قلعۀ ارک متوجه آن سمت شدند •

چون (مکتوب مرثیه و منشور اخلاص حضرت جهانبانی جنت آشدانی بنحسب آزایی
 ممالک ایران شاه طهماسب رسید) مقدم سعادت التزائم آنحضرت را نعمت غیر مترقب شناخته
 خوشوقت شد - و خواست که سایه نرهمای سعادت همایونی را بر ثری دولت خود جای دهد
 و ادراک این سعادت را عنوان کار نامه افتخار خاندان خود سازد - و بشکر این نعمت فرمود تا سه روز
 در تزیین نقار^(۲) شادمانی نواختند - و مکتوب در جواب (مشتمل بر کمال ترقیر و احترام و امددعایی
 تشریف حضور در اسرع ازمه) با الوف محامد و ائینه و صنوف تحف و هدایا معصوب
 مقربان خاص ارسال داشت - و این بیت بر عنوان مکتوب ثبت نمود -

همای اوج سعادت بدام ما افتد • اگر ترا گذری بر مقام ما اندد
 و فرستاده را رعایتی شاید کرده روانه ساخت - و اظهار انواع شکرگذاری و حق شناسی
 و تذکار محبت قدیمی نموده جلال تعظیم و اکرام بجای آورد - و حکام و رؤسای بلدان و امصار
 نوشت که در هر منزل و هر شهر (که موکب همایونی نزول فرماید) شرف روزگار
 این خاندان عالی دانسته اعظم حکام و اکابر و اهالی و موالی آن دیار بغیر استقبال شایسته بقدر
 مراسم ضیافتهای پادشاهانه مشرف گردند - و از اسباب و اشیای لایقه و اشراف و اطعمه و فواکه
 تازه بناره منزل بمنزل مهیا ساخته لایق نظر قبول اشرف گردانند - و منشور (که بمحمد خان
 حاکم هری نوشته بودند) بجنس در ملک تحریر در آورد - تا دستور العمل اهل درایت گردد
 و آگاهان راه و رسم مردمی (نظر بران دیباجه مرثیه داشته) در تعظیم و تبجیل حادثه پیمایان

(۱) نسخه [۱] بیس کملی - و نسخه [۲] بیس کیلی (۳) نسخه [۱] اعظم و حکام •

مرآة النسیب و نراز حق انصافیت بجای آورده دقیقه از آدابِ فتوت فرو گذاشت نغمایند •

فرمان شاه طهماسب بهاکم خراسان

فرمان همایون شرف نفاذ یافت که ایالت پناه شوکت دشتگاه شمس الایاله و اقبال محمد خان شرف الدین اوغلی تملو للک فرزند ارجمند ارشد و حاکم دار السلطنه هرات و میردیوان بانواع اعطاف و الطاف شاهی سرفراز گشته بداند - که مضمون واجب العرض او (که درین ولا مصدوب کمال الدین شاه قلی بیگ برادر امارت پناه قرا حلقان شاملو روانه درگاه دولت پناه نموده بود) در تاریخ دوازده شهر ذیحجه رسید - و مضامین فرخنده آئین آن از آغاز تا انجام واضح و لایح شد - و آنچه (در باب توجه نواب کامیاب - سپهر رکاب خورشید قباب - گوهر دریای سلطنت و کامکاری - دوحه چمن آرای فرماندهی و جهانناری نور عالم امروز ایوان سلطنت و جلال - سرور سرفراز جویدار سعادت و اقبال - شجره طیبه گلشن شوکت و عظمت - ثمره شجره خلافت و نصفت - پادشاه بیرون و بحرین - نیر عالمناپ فلک کامرانی - بدر بلندتدر اوج خلافت و جهاننایی - ندره و قبله سلاطین عدالت آئین مهتر و بهتر خواص صاحب تمکین - شهریار عالی منصب تخت مروری - پادشاه والا محاسب ملک عدل گستری - خاقان سکندر نشان - جم جاعه عالیشان - سلیمان تخت نشین - سلطان صاحب هدایت و یقین - جهانپای صاحب تاج و تخت - صاحبقران عالم اقبال و تخت نور چشم حلاطین روزگار - تاج نور خواص نامدار - المؤید من بعد الله - نصیر الدین محمد همایون پادشاه - خلد الله تعالی عزه حسب الاعمال - الی یوم المآل) نوشته بودند چه گویند که چه مقدار سرور و حضور روی نمود •

• بیت •
مژده ای پیک مباد کز خبر مقدم دوست • خبرت راست بود ای همه جا محرم دوست •
باشد آفریز که در بزم وصالش یکدم • بنشینم بمراد دل خود همدرد دوست
اقدام به ملال و توجه آن پادشاه فرشته احترام را غنیمت عظمی دانسته بداند - که بمشغله آن خبر خجسته اثر ولایت سبزواری ابتدای عمل تشقان ائیل بدان ایالت پناه مرحمت فرمودیم داروغه و وزیر خود را بدانجا فرستد - که مال واجبی و وجهات دیوانی آنجا را از ابتدای سال حال تصرف نموده بمواجه لشکر ظفر اثر و ضروریات خود صرف نماید

(۲) نسخه [ح] دقائق (۳) نسخه [ه] فرمان شاه جنت مکان علین آشیان شاه طهماسب روح الله •

بهاکم خراسان (۴) نسخه [و] نعمت •

مذکور (که درین نشان مذکور شده) فصل بفصل و روز بروز تمل نموده از مضمون
ع تخلف ننماید - و پانصد کس از مردم عاقل روزگار دیده (که هر کدام یک اسب
و اسب و رکاب و یراق در خور آن داشته باشد) تعیین نماید - که باستقبال آن پادشاه صاحب اقبال
باصد راس اسب بدو (که از درگاه معنی مع زمین طلا جهت آنحضرت فرستاده شد)
ایالت پناه نیز از طوائیل خود شش راس اسب بدو آسوده خوشترنگ قوی جده
لایق سوار آن شهسوار معرکه دولت و کامگاری بوده باشد) انتخاب نموده و زمینهای
ردی منقش با عبدالمیهای زر بایف و زردیز (که لایق اسپان سوار آن پادشاه
ناه باشد) بر بالای اسپان مذکور نهاده هر اسب را بدو نفر ملازم خود داده روانه گردانند
رخسچر خاصه شریفه [که از نواب کامیاب مغفوری مرحوم علی بن آشیانی (انار الله برهانه)
بابا ام بن نواب همایون ما رسیده - و بجواهر نفیس لطیف مکمل بود] مع شمشیر طلا و کمر مرصع
ت فتح و نصرت و شگون آن پادشاه مکندر آئین فرستاده شد - و موازی چهار صد ثوب مخملي
لس فرنگی و یزدی مرسل گشت - که یک صد و بیست جامه جهت آنحضرت است
جهت ملازمان رکاب ظفر انتساب آن کامیاب - و قالیجه مخمل دو خوابه طلا باف و نمد تکیه
با آستر اطلس و سه زوج قالین دوازده ذرعی گوشکافی خوش تماش و دوازده چادر قرمز
و سفید فرستاده شد - بطریق احسن رساند - و روز بروز اشرافه لذیذ و لطیف سر برآورد
نهای سفید (که با رغن و شیر خمیر کرده باشند - و رازیانه و خشتخاش داشته باشد) مکمل نموده
ت آنحضرت می فرستاده باشد - و جهت مآربان مجلس عالی و دیگر ملازمان فردا فردا
ل می نموده باشد - و آنچنان قرار دهد که فردا در منزل و مقام که نزول نمایند امروز چادرهای
قمای لطیف و سفید و منقش و سایبانهای اطلس و مخمل و رکخانه و مطبخ و حمیم
انهای ایشان را مرتب ساخته نصب نمایند - که در هر کارخانه ضروری آن مهیا باشد - چون
ان بدولت و اقبال نزول فرمایند شربت گلاب و آب لیمو خوش طعم ساخته و ببرد و بیخ
کرده بکشند - و بعد از شربت مرباهای میب مشکان مشهدی و هندوانه و انگور و غیره
نهای سفید بدستوریکه مقرر شده حاضر سازند - و سعی کند که اشرافه تمامی در نظر آن سلطنت پناه
د - و گلاب و عنبر اشتهب داخل نمایند - و هر روز پانصد طبق طعام الوان با اشرافه مقرر دارد
یکشیده باشند - و ایالت پناه قزاق سلطان و امارت مآل جعفر سلطان و فرزندان و قوم خود را

در [بعض نسخه] با معانیهای (۳) نسخه [ط] خوش رنگ خورش قماش (۴) در [جمیع نسخ] چنین
لیکن غالبکه میب مشکین باشد •

تا هزار کس بعد از سه روز (که آن بانصد کس رفته باشند) بامنتقبال فرستند - و در آن سه روز امیران و لشکریان مذکور را رنگ برنگ بنظر درآورد - و اسپان توپچاق و تازی مقرر دارد که بملازمان خود بدهند - که هیچ زینت سپاهی را از اسپ خوب بهتر نیست - و سرو پای آن هزار کس نیز رنگین و پاکیزه ساخته باشد - و چندی قرار دهد که چون این امرا بملازمین آن حضرت برسند زمین خدمت و عزت بلب ادب بوسیله یک یک خدمت نمایند - که در سر سواری و غیره ناکام میدان ملازمان امرا و ملازمان آنحضرت گفت و گوئی واقع نشود - و بهیچ وجه از دهره آزرنگی بنوکران پادشاه نرسند - و در وقت سواری و کوچ لشکر امرا از دور دور در فوج خدمت کنند - و نوبت کشک هر یک از امرای مذکور که باشد در نزدیکیهای محل (که قرار یافته باشد) تردد نمایند - و کشک خدمت در دست گرفته بدو (که در خدمت پادشاه خود کس خدمت نماید) خدمت کنند و آنچه نهایت ملاحظه باشد منظور داشته بعمل آورند - و بهر ولایت (که بپردازند) همین فرمان را بوالی آن ولایت نموده مقرر دارد که آن امیر خدمت نماید - و مهمانی بدین دستور بظهور آورد که مجموع طعام و حلای و اشربه کمتر از یک هزار و بانصد طبق نباشد - و خدمت و ملازمت آن سلطنت پناه تا مشهد مقدس معلی مؤتی تعلق بدان ایالت پناه دارد - و چون امرای مذکور بملازمت رسند هر روز یک هزار و دویست طبق طعام الوان (که لایق خوان پادشاهانه باشد) در مجلس عایی آن پادشاه گرامی کشیده شود - و هر یک از امرای مذکور در روز مهمانی خود نه راس اسپ پیشکش نماید - که سه اسب خاصگی باشد - و دیگر سه بامیر معظم محمد بیрам خان بهادر داده شود و پنج دیگر بامرای مخصوص بهر کس (که لایق باشد) بدهند - و نه اسب تمامی از نظر خسته اثر گذارند - و ذکر نمایند که کدام کدام اسب از ثواب کامیاب است - و هر یک که قبل ازین قرار یافته باشد (که از فلان و فلان امیر باشد) بگویند - که آن حکایت هر چند بدنام است لایق خواهد بود و بد نخواهد نمود - و بهر دستور (که مقدر باشد) ملازمان ركب ظفر اندساب را مسرور دارند - و آنچه نهایت غمخواری و یکجتهی باشد بظهور آورند - و خاطر آن جماعت را (که از گردش روزگار ناهوار بقدر غبار دارند) بدلداری و غمخواری (که درین نوع اوقات لایق و خوشنام است) مسرور گردانند و این دستور همه وقت منظور باشد تا بحضور ما رسد - بعد از آن آنچه لایق باشد از جانب ما معمول خواهد گشت - و بعد از طعام منصرفات حلای و بالوده (که از قند و نبات طبع نموده باشند)

(۲) نسخه [ط] بامنتقبال آن دهر دریای عظمت و اقبال (۳) نسخه [ب] و اجتناب کنند که (۴) نسخه

در مرتبه‌های متفاوت مطبوع و رشتۀ خطائی خاصه (که به گلاب و مشک و عنبر اشهب معطر باشد) به مجلس برسد - و حاکم ولایت بعد از مهمانی و خدمات مذکوره خاطر از ولایت آنجا جمع نموده تا بدارالسلطنه هرات هرکه رفیق خدمت و ملازمت بوده باشد دقیقه از دقائق خدمت و ملازمت نامرعی نگذارد - و چون بدرازده فرسخی ولایت مذکوره رسید آن ایالت‌بنده یک از اودمقی گردان خود را در خدمت فرزند اعز ازبد ارجمند سعادت یار گذارد که از شهر و خدمت آن فرزند خبردار باشد - باقی لشکر ظفرانر (از شهر و ولایت و سرحدات از هزاره و نگدزی و غیره) تا سی هزار کس (که بشمار صحیح رسد) از ملازمان کومک آن ایالت‌بنده همراه بوداشده استقبال نماید - و چادر و سایبان و اسباب ضروری از شکر و آغز قطار همراه ببرد - چنانچه از روی آراسته بظرف سعادت اثر پادشاه درآید - و چون بملازمت آنحضرت سرافراز گردد پیش از جمیع حکایت از جانب ما دعای بسیار رساند - و در همان روز (که بملازمت ممتاز گردد) بذکر و قاعده لشکر و آردو فریل نماید - و آن ایالت‌بنده خدمت ایستاده رخصت مهمانی طلبیده سه‌روز دران منزل مقام کند - روز اول جمیع لشکریان ایشان را بمخلصیت فاخره (که اطلس و کشتاب بودی و داراندهای مشهدی و خامی باشد) مختل سازد - و مجموع را بالا پوش مختل بدهد و بهر نفر از لشکریان و ملازمان دوتومان تبریزی یوم‌الخرج بدهد - و طعامی الوان بدستوریکه مقرر شده سربراه نماید - و مجلس ملوکانه دارد که زبانها بتحسین آن گویا باشد - و آنرا بگوش عالمیان رسد - و تفصیل لشکر ایشان داده روانۀ درگاه عالی نماید - و مبلغ دوهزار و پانصد تومان تبریزی از تعویلات سرکار خامۀ شریفه (که در دارالسلطنه مذکور میرسد) باز یافت نموده صرف ضروریات نماید - و آنچه نهایت بندگی و خدمت باشد بجا می‌آید داشته بظهور آورد و از منزل مذکور تا شهر چهار روز بماند - و هر روز مهمانی طعام بدستور روز اول بکشد - و باید که در هر مهمانی اولاد عظام آن ایالت‌بنده مانند چاکران و خدمتگاران کم‌خدمت بر میان بسته آداب ملازمت بعمل آورند - و بشکر آنکه [این نوع پادشاه (که هدیه ایست از هدایای الهی) همان ما شده] در ملازمت و خدمت آنچه نهایت ترقد باشد بجای آورند - و تقصیر ننمایند. که هر چند انواع جانسپاری و خون‌گرمی نسبت بآنحضرت بیشتر بجای آورند پسندیده تر خواهد بود - و چون فردا بشهر خواهند رسید مقرر دارد که امروز درون باغ عیدگاه سرخیان چادرهای درون اطلس قرمزی میانه کرباس طیبی^(۱) و بالا منقالی اصفهانی (که درین ایام اهتمام داده عرض نموده بود)

(۲) نسخه [ب ح] یکدی (۳) در [بعض نسخه] کما فی (۴) نسخه [ط] محفل که خوش رنگ باشد
(۵) نسخه [ب] دل‌گرمی (۶) در [بعض نسخه] طبعی *

ترتیب دهند - و ملاحظه نمایند که هر جا (که خاطر خاطر آنحضرت مهرور باشد) و در هر گل زمین (که در آب و هوا و لطافت و نزاهت امتیاز داشته باشد) راضیوی بوده در خدمت آنحضرت دست ادب ملازموار بر حینه نهاده پیش رود - و عرضه نماید که آن اردو و لشکر و اسباب تمام پیشکش نواب کامیاب است - و خود در راه و هر کوچ دمیدم خاطر اشرف را بهمزبانی (که در کمال استحکام باشد) خوشوقت سازد - و خود از منزل مذکور (که فردا بشهر خواهند آمد) رخصت طلبیده متوجه ملازمت فرزند گردد - و صباح آن فرزند اعتراف را بعزیمت استقبال از منزل بیرون آورد - و سروپائی (که در نوروز پارسال بدان فرزند ارسال داشته بودیم) پوشاند و یک از سفید ریشان و اربماقی تملو (که پهن دیده و معتمد آن ایالت پناه باشد) در دارالسلطنه مذکور گذاشته فرزند مذکور را حوار کند - و در وقت توجه بشهر ایالت پناه قزاق سلطان را در خدمت نواب دارد - و چادر و شتر و امپ گذراند - که چون فردا نواب کامیاب حوار شوند اردو نیز کوچ کند - و ایالت پناه مشارالیه بدرقه باشد - و چون فرزند مذکور از شهر بیرون آید تدغن نماید که جمیع لشکریان بشان مقبر سوار شده متوجه استقبال شوند - و چون نزدیک آن پادشاه عظمت دستگاه رسند (چنانچه میدان میان ایشان یک تیر پرتاب بوده باشد) آن ایالت پناه پیش رفته القماس نماید که پادشاه از اسپ فرود نیایند - اگر قبول کنند در ساعت باز گردند - و فرزند برخوردار را از امپ پیاده ساخته بتعجیل روانه گشته ران و رکب آن پادشاه حلیمان بازگاه بوسید و قواعد خدمت و حرمت و عزت (آنچه مقدور و ممکن باشد) بظهور آورند - و اگر نواب کامیاب قبول نفرمایند و پیاده شوند اول فرزند مذکور را از احپ فرود آورند - و خدمت کنند - و اول آنحضرت را سوار کرده دست پادشاه را بوجه دانه فرزند مذکور را متوجه سواری سازند - و بدستور سوار گردانند - و متوجه اردویی خود و منزل و مقام مقبر شوند - و آن ایالت پناه خود نزدیک نزدیک فرزند مذکور در خدمت پادشاه باشد - که (اگر پادشاه سخی و حکایتی از فرزند ارشد استفسار نمایند - و آن فرزند بواسطه حجاب جواب آن چنانکه باید نتواند داد) آن ایالت پناه جواب لایق عرض نماید در منزل مذکور آن فرزند پادشاه را مهمانی نماید بدین دستور که چون چاشگاه نزل نمایند فی الحال سه صنف طبق طعام الوان بطریق محضر بمجلس بهشت آئین آورند - و بین الصلوات یک هزار و دویست طبق طعام الوان بر طبقهای انگری (که مشهور است بمحمد خانی) و دیگر اطباق چینی و طلا و نقره (هر پوشهای طلا و نقره بروی آن خوانها نهاده) بمجلس آورند - و بعد از آن

مرببات لذیذ (آنچه ممکن باشد) و حلاوه و پالوده بکشند - پس ازان هفت راس امپ لایق و رعنا از طوائف آن فرزند ارجمند جدا نموده جلای مخمل و اطلس پوشانیده و تنگ نصب باغ ابریشمی بر جل مخمل منقش و تنگ سفید بر جل مخمل سرخ و تنگ سیاه بر جل مخمل سبز بکشند - و باید که حافظ مایرفاتی و مولانا قاسم قانونی و استاد شاه محمد سرنازی و حافظ دوست محمد خضی و استاد یوسف مولود و دیگر گوینده و سازنده مشهور (که در شهر باشند) همه وقت حاضر بوده هرگاه پادشاه خواهند بے توقف بنغمه و ترنم پرداخته آنحضرت را خوشوقت سازند - و هرکس (که قابل آن مجلس تواند بود) در خدمت از دور و نزدیک بوده باشد - که بوقت طلب حاضر گردد - و اوقات خجسته معات ایشان را بهر نوع که توانند شگفته داشته باشند و دیگر شفقار و باز و چرخ و باشه و شاهین و بحری و آنچه (در سرکار فرزند و آن ایالت پناه یا اولاد عظام بوده باشد) پدشکش نمایند - و ملازمان ایشان را تمام خلعت‌های ابریشمی از هر جنس و هر رنگ علحدّه علحدّه فراخور آنکس از الوان مخمل و خارا و تکه کلا بگون و طلا بایف پیوشانند و چون بمنزل خود روند ملازمان ایشان را بنظر خجسته اثر آن فرزند ارجمند در آورند - آن فرزند بخلق کریم (که میراث آبا و اجداد اوست) بدیشان معاش نموده بهر یک از ایشان جدا جدا سربها و اسب فراخور هرکس بدهد - و انعام زیاده از سه تومان نباشد - و درازده تقویر پارچه ابریشمی از مخمل و اطلس و کتخاب فرنگی و یزدی و بافته شامی و غیره (که بغایت لطیف باشد) و سی صد تومان زر نقد در سی کیسه با قماش مذکور بکشند - و بشکر بهر نفر سه تومان تهریزی (که شخصد شاهی باشد) بدهند - و هر روز در سرخیابان و کربزگاه میر میفرموده باشند - و درین روز از در باغ چهارباغ شهر (که منزل پادشاهانه است) تا سرخیابان (که در باغ عیدگاه است) بفرمایند که محترمه اصناف چهارطاق بندی بآئین شیرین بگذرند - و بهر صنعتگر یکی از امرای مذکور را شریک سازند - تا بتعصب یکدیگر هر صنعت و شیرینی کاری که دانند بعمل آورند - آنسب آنست که [چون پادشاه آن مرز و بوم را بقدم فرخنده مشرف مآخذه اول بشهره (که آن نور چشم عالمیان اوست) بوجه شریف خود آنرا مشرف خواهد ساخت] بنظر کیمیاثر ایشان از مردم خوش طبع و شیرین گوی (که در شهر هستند) در آورند - که باعث مرور باشد - روز میوم (کم ازین چهار طاق و خیابان شهر و صفا دادن چهارباغ فراخ خاطر روی نموده باشد) چارچیان را در شهر و محلات

(۲) نسخه [ب] مودودی (۳) در [اکثر نسخه] بهر رنگ (۴) در [اکثر نسخه] ناننه شامی

(۵) نسخه [ا ب ج] سه صد (۶) نسخه [ح] آن قدره ملاطین و ارشد خرقین (۷) نسخه [و]

و معدود و مواضع بنزدیک شهر مقرر دارند - که چار نمایند که تمامی مرد و زن صبح روز چهارم در هر خیابان حاضر گردند - و در هر دکان و بازار (که آنین بعده قالی و پلاس فرش انداخته باشند) عورات و بیگها بنشینند - و چنانکه قاعد آن شهر است عورات با آینه و رزنده در مقام شیرین کاری و شیرین گوئی در آیند - و از هر محله و کوچه صاحبان نغمه بیرون می آمده باشند که در بلاد عالم مثل آن نباشد - و تمامی آن مردم را با استقبال فرمایند - بعد ازان پادشاه را بعزت و ادب گویند که پای دراست در رکاب معادت نهاده سوار شوند - و فرزند در پهلوی آنحضرت (چنانکه سر و گردن امیر ایشان پیش باشد) بر او رو - و آن ایالت پناه خود از عقب ایشان نزدیک میرفته باشد - که اگر از عمارات و منازل و بساطین هرچه پرسند جواب دانسته و سنجیده عرض نمایند و چون بمعادت بشهر در آیند چهار باغ را هیر فرمایند - و در باغچه (که در هنگام مکن ثواب همایون ما دران بلد طبعه^(۳) جهت بودن و خواب کردن و مشق و خواندن تعمیر یافته بود و الحال مشهور است بباغ شاهی) نزل ایشان فرمایند - و حمام چهار باغ و حمامات دیگر را سفید و پاکیزه سازند - و بکباب و مشک خوشبو کنند - که هرگاه میل فرمایند محل آرایش بدنی باشد - روز اول فرزند بطعام واقف مهمانی نماید - و چون (ایشان بفرامفت متوجه خواب شوند) آن ایالت پناه خود بدین دستور مهمانی کند که مذکور خواهد شد - چون ایشان بشهر در آیند همان روز عرضه داشت نماید - و روانه درگاه معالی گرداند - و مقرر شد که معزالدین حسین کلانتر دارالسلطنه هرات مردی خوش نویسی صاحب وقوف تعیین نماید - که از روزی (که آن پانصد کس استقبال نمایند) تا آخر روزی (که بشهر در آیند) روزنامه^(۴) منقح نوشته به ثبت میر آن ایالت پناه رسانند - و جمیع حکایات و روایات بد و نیک (که در مجلس گذرد) بقلم گردند بدست معتمدان داده روانه درگاه معالی گرداند - که بر جمیع اوضاع ثواب همایون ما را اطلاع حاصل شود •

و مهمانی آن ایالت پناه بدین دستور که طعام و حلاوه و شیر و میوه سه هزار طبق کشیده شود - و یراق ضروری مذکور بدین دستور مبرراه نماید - اول پنجاه چادر و بیست مایهان و چادر بزرگ^(۵) (که جهت خاصه ترتیب نموده عرض کرده بود) با دوازده زوج قالی دوازده ذرعی و ده ذرعی و هفت ذرعی و هفت زوج قالی پنج ذرعی و نه قطار مایه و دویست و پنجاه

(۲) نسخه [ح] و خوش گوئی و ملائفت (۳) نسخه [د] طبعه خجسته (۴) نسخه [و] اشره

(۵) نسخه [ا] الابنه •

طبق چینی بزرگ و کوچک و دیگر اطباق و دیگر تمامی با سرپوش سفید قلعی کرده پاکیزه داشته باشد و قطار کمتر دو قطور در مهمانی خود آن ایالت بنا پیشکش نماید - و آمرای مذکور را امر شده بود (که مهمانی نمایند) بدین طریق که طعام و حلاوه و پالوده یک هزار و پانصد طبق بکشند - و سه اصپ و یک قطار شتر و یک قطار اسب (که آن ایالت پناه اول آنرا دیده و پسندیده باشد) پیشکش نمایند - و حاکم غوریان و فوشنج و کرشو در ولایت خود مهمانی نمایند - و حاکم باخرز در جام مهمانی نماید - و حاکم حلف و ترشیز و زازه و محولات در محال سرای فراه (که پنج فرسنگی مشهد است) مهمانی نمایند - انتهى •

چون (مرکب عالی حضرت جهانبانی جنت آشیانی در نواحی فراه رسید) علیچی شاهي با فرستاده حضرت جهانبانی جنت آشیانی آمد - و حقیقت مغذم دانستن والی ایران مقدم گرامی را و مسرور شدن او بوضوح پیوست - آنحضرت را (که معدن مروت بودند) از رفتن عراق و دل همراهان حقیقت گزین بدمت آوردن چاره نماند - ناگزیر پای عزیمت در رکب دولت آورد - بعزم جزم متوجه هرات شدند - و در هر منزل ازین نواحی (که نزول اجلال می نمودند) یکی از مشاهیر و اکابر خراسان باستقبال بیرون آمده بصدارت مقربان بهاظ اندس ملازمت میکرد - و میت مرکب پادشاهی ابواب شادمانی بر روی متوطنان آن دیار گشوده خلایق از انذیر قصبات (مانند جام و تربت و سرخس و امیران) بهرات آمده انتظار مقدم عالی می بردند - و چون قاصدان تا تار سلطان و اعیان خراسان (که استقبال نموده بودند) به مسجد خان اعلام نمودند (که وصول مرکب عالی بزیارتگاه نزدیک است) محمد خان با اعیان امرا (مثل ریح سلطان و شاه قلی سلطان) و اکابر فضلا (مثل میر مرتضی صدر و میر حسین کرمانی) و سایر اعزّه و اهالی بادرک سعادت استقبال شتافتند - و بر هر پل مالان (که سیرگاه مشهور هرات است) بدولت رکب یوس والا مشرف گشته دعا و سلام از جانب شاه رسانیدند - و شرح شوق شاهي و آداب تواضع (که جوهر بزرگی است) اظهار نموده آداب خدمت بتقدیم رسانیدند - و مقرر شده بود که از پل مالان تا باغ جهان آرا راهبازا جاروب کرده و آب زده دارند - و بزرگان و شرانی شهر از هر در طرف هر روز آمده منتظر باشند •

و چون (رایات پادشاهی بمنزل در قرا رسید) سلطان محمد میرزا بصدارت استقبال شتافته آداب اخلاص و احترام بظهور رسانید - و بآنینه که مامور بودند شاهزاده کامگار سلطان محمد میرزا و دیگر

(۲) نسخه [۱] قرشچ (۳) نسخه [دوح] کوشو (۴) نسخه [ب] که بسیرگاه هرات مشهور است
(۵) در چند نسخه [ظرفای شهر (۶) نسخه [ج] و رفار - و نسخه [ه] قرار - و نسخه [و] در قرار
و نسخه [ح] فراه (۷) نسخه [ز] معبود •

امروزی عالیقدر بشرف احتقبال کامیاب سعادت شده قوانین اعزاز و اجلال بتجدید زمانیدند - و از زیارتگاه تابین مالان و از آنجا تا باغ جهان آرا (که سه چهار فرسخ مسافت است) تمام دشت و کوه را مردم شهر و نصابت مرور گرفته تماشا می بودند - و اجتماع خلایق بشادمانی بر نهج بود که مگر در ایام عید و نوروز بوده باشد - غرض از بقعه (۹۵۰) نهصد و پنجاه بهرات در باغ جهان آرا نزول فیض ورد و نمودند - محمد خان جشن پادشاهانه ترتیب داده پیشکشهای والا بنظر اشرف در آورد و در مجلس اول صابر قاق (که در خوانندگی یگانه خراسان و عراق بود) در مقام مقامه غزل امیرشاهی را خواند - که از کان وجود اهل وجد و حال در تزلزل آمد - و الحق بسیار مناسب و بذاتیر خواند - مطلعش اینست •

• شعر •

مبارک منزله کن خانه را ماه چنبد باشد • همایون کشور کن عزمه را شاه چنبد باشد

• شعر •

و چون داین بیت رسید که •

ز رنج و راحت گیتی مرنجان دل مشو خرم • که آئین جهان گاه چندان گاه چنبد باشد
حضرت جهانبانی را وقت شد - و بغایت متأثر شدند - و انعامها در دامن آمدند و ریختند چون (هری و میرگاههای او بغایت خوش آمده بود - و جشن نوروزی نزدیک رسیده) روزه چند آنجا توقف اتفاق افتاد - و هرگاه آنحضرت بسیر سوار میفرمودند محمد خان در ملازمت بوده آداب نیکو بندگی بجای می آورد - و از هر دو جانب آنحضرت زرها نثار میکرد - و هر روز مقام مشهور میرگاه میداد - و هر وقت محفل تازه عشرتگاه می گشت - و ترتیب انعام مجلس بر نظم معهود معمر بود - گاه عشرت سرای کاریز گاه نشاط برای ضمیر آندس میشد - و گاه باغ مراد و همچنین باغ خیابان و باغ زافان و باغ سفید را بنظر فیض بخش تماشا فرموده در هر گل زمین صیقلهای رنگین میداشتند - و در همین ایام زیارت اولیای عظام (خصوصاً پیر هرات خواجه عبدالله انصاری قدس سره) بذمت نیاز فرمودند - تجرد مشایخ خدا اندیش (از بزرگان کامل استعداد و عالی فطرتان صدق نهاد - و خوش فهمان روزگار - و فضلی نامور) از صحبت فیض موهبت مستفید شدند •

و بعد از فراغ از مراسم نوروزی و تماشای گشت گاههای عشرت انرا اهتمام در توجه بمشیر اندس فرموده از رای جام عزم خیر انجام فرمودند - درین روز احمد سلطان حاکم سیستان (که در دربار خدمت و حصر عقیدت ممتاز بود) مشمول توجه و التفات پادشاهی شده

وخصمت ولایت خود یافت - و پنجم ذی الحجه این سال بهجام رسیده زیارت مرقد منور حضرت زنده بیل احمد جام (قدس سره) فرمودند - و چون نزدیک مشهد نزول اقبال شد شاه تلی سلطان مستجلو (که ایالت آنحدود داشت) با اکابر سعادت بدولت استقبال مشرف شد - و آداب خدمت بجای آورد - و پانزدهم محرم (۹۵۱) نهم و پنجاه و یک بهشهد مقدس رسیده زیارت روضه رضویه (علیه و علی عاکفیهما التثنیه) فایز گشتند - و چند روز در حواشی آن بقعه شریفه اقامت فرمودند - و از آنجا بدرطوب متوجه نیشابور شدند - شمس الدین علی سلطان (که حکومت آنجا بدو منعقد بود) با اهالی و مولای آنجا پیشوا آمده آداب عیودیت و انواع خدمت و ارادت بتقدیم رسانید - و آنحضرت میر کل فیروزه (که در آنحدود است) فرمودند - و از آنجا بسجدرار و از آنجا بدامغان رسیدند - و از عجائب در آنجا چشمه ایست قدیم که از زمان پیشین طلسم در آن تعبیه کرده اند - که هرگاه چیزی پلید در آن چشمه می افتد در هوا طوفان پیدا میشود و از شورش باد و خاک هوا تاریک میگردد - این را نیز بهشم عبرت اصحاب فرمودند در کارخانه قادر حکیم و صانع بدیع خواص و تاثیرات اشیا نه چندانست که بجایز ادراکات انهام و اوهام احاطه آن توان نمود - آنگاه از دامغان بهسظام توجه ارزانی داشتند - و روضه مقدسه بهطرمای شیخ بابزید بسطامی (قدس سره) در هر راه نبود - عذرا موبک منصرف ساخته زیارت فرمودند - و از آنجا بسمنان شتافته بصرفی آباد (که مرقد شیخ علاء الدوله سمنانی است قدس سره) نزول فرمودند - و در سفر و حضر طریق انبیا آنحضرت چنان بود که پیوسته زیارت خداپرستان توسل می جستند - و بظاهر و باطن از طوائف زنده دلان همت میجو و امتداد و منزل بمنزل که میرسیدند حکام و اکابر آنجا در خدمات کمال اهتمام بجای می آوردند و در اکثر اوقات رسائل شوق و جلال هدایا از جانب شاه می آمد •

چون موبک عالی بحوالی ری رسید شاه بعزم یلاق از قزوین بجانب سلطانیه و سورلیق بیرون برآمد - حضرت جهانذاتی بدولت و اقبال در قزوین (که در آن نزدیکی پای تخت شاه شده بود) نزول فرمودند - اکابر و اهالی آنجا بشرف استقبال سعادت پذیر شده از صحبت نبض منتبهت آنحضرت مستفیض گشتند - روزی چند در آنجا بهسیر موطن شریفه و اماکن متبرکه آن شهر توقف فرمودند - و در خانهای خواجه عبد الغنی (که کلانتر اهل آن دیار بود - و در اوایل شاه آنجا

(۲) نسخه [ه] الف التحیه (۳) نسخه [د] سمنانی قدس سره است (۴) نسخه [ز] بیلان (۵) نسخه

[د] و در خانه خواجه (۶) نسخه [ب] عبد الحی •

می بودند) منزل داشتند - و از آنجا بیرام خان را پیش شاه فرستادند - موکب^(۱) شاهی نزدیک بمقصد رسید و بود که بیرام خان تبلیغ^(۲) رحالت نموده از همان منزل بمقدم^(۳) مسرت معارفت نمود - و از آنجا توجه بسلاطینه واقع شد - مخیم^(۴) شاهی میان^(۵) آبه^(۶)ر و سلطانیه بود - چون (موکب^(۷) عالی بآن حوالی^(۸) نزدیک رسید) اول اکابر امرا طبقه طبقه آمده ملازمت کردند - بعد از آن بهرام میرزا و سام^(۹) میرزا برادران گرامی شاه استقبال نمودند - و در جمادی الاولی (۹۵۱) نهصد و پنجاه و یک شاه خود استقبال فرموده (با مراعات قواعد اعزاز و اکرام - و تقدیم آداب اجال و احترام) ملاقات فرمودند - و شرائط توتیر و تعظیم و ضوابط^(۱۰) هجیل و تغخیم^(۱۱) در دیدن^(۱۲) بتقدیم^(۱۳) رسید و در محل^(۱۴) عالی (که در مدت^(۱۵) مدید بتذخیر^(۱۶) آن نقاشان باریک بین در بدائع صنعت^(۱۷) نقاشی بدیضا^(۱۸) نموده بودند) اول مجلس آرائی^(۱۹) آن نگارخانه^(۲۰) خاطرنویس بتاتفاق حضرت جهانبانی^(۲۱) چهره گشا گشت - و محفل پادشاهانه انعقاد یافت^(۲۲) - و بقانون بزرگی و لوازم پسرشاهی گرامی همدم و همزبان گشتند - و ابواب اخلاص و اختصاص مفتوح داشته ابواب^(۲۳) حرور صحبت و انبساط گشودند - و بتقریبات سخنان بلند در میدان آوردند - و میرزا قاسم گونا بادی در کتاب مثنوی (که در احوال شاه انتظام داده) در باب ملاقات این در شهریار کامکار چنین گفته •

- دو صاحبقران در یک بزمگاه • قران کرده باهم چو خورشید و ماه •
- در نور بصر چشم اقبال را • دو عید مبارک مه و حال را •
- در کوکب کز ایشان فلک راست زین • بهم در یک عرصه چون فرقدین •
- در چشم جهانی بهم همچنان • بهم چون دو ابرو تواضع کنان •
- دو معدن^(۲۴) فلک را یک برج جای • دو والا گهر را یک درج جای •

شاه فرمودند که فتح هندوستان (که حضرت گیتی سنانی فردرس مکانی را میسر شد) حضرت جهان آفرین جهان بخش شمشیر جهانگیر شما را کلید^(۲۵) گنج خانه^(۲۶) کشور گشایی گردانید - و هر قصور و نقور (که در مملکت داری و جهانبانی درینوا پیش آمد) از نا مساعدی و سه اتغائی برادران^(۲۷) اخلاص بوده - و شما را دران اختیار نبود - در عالم^(۲۸) احباب موافقت برادران

(۲) نسخه [ب] آبه^(۱)ر (۳) نسخه [۱] حدود (۴) نسخه [د ز] شام (۵) نسخه [ج ج] ملاقات (۶) نسخه [ح] و بر مصداق کلام الملوك الملوك سخنان بزرگ و حکایات بلند در میان آوردند (۷) نسخه [د] حضرت جان بخش جهان آفرین (۸) نسخه [ب] و بی اخلاصی امرا (۹) نسخه [ه] چون در عالم احباب •

امر^۱ مهم است - که کارهای بسته گشاده گردند - اکنون ما را برادرِ خردِ خود تصور فرموده مدد و معین دانند - که وقت بر جانِ خود نهاده آنچه (شرائط امداد و لوازم اعانت و امعاد بوده باشد) بر حسب آرزو بتقدیم رسانیم - و مطابقِ حقوق را منظور داشته آنقدر کمک (که درکار باشد) سرانجام نمایم و اگر خود ما را باید رفت بطریقِ کمک برویم - و بسیار از هفتانِ حقیقت پیری (که بزرگ منشی را نشانِ بزرگ باشد) فرمودند - و چند روز جشنِ خسروانی داشتند - حضرت شاه هر روز خود بهمه کاربار را رسید؛ مجلسِ غیرمکرر می آراستند - و زینت افزای صورت و معنی میگشذند و روز بروز در صداقت و صحبت می افزودند - ترتیبِ مجلس آرائی (که چنان شأنِ بذاتِ خود مباشر شود) چگونه بیان توان نمود - که چه قدر شامیانهای زربفت و مخمل و تاجه بان بر پای میکردند - و خراگهای منقش و خیمهای معلى چه مقدار نصب میشد - گلیمهای ابریشمی و تالیهای تیمتی آن قدر (که نظر کار میکرد) دران مرزین گسترده دادِ عشرت و نشاط میدادند - و چه شرح دهد که در لوازم گذراندنِ تحف و هدایا (که امرست ضروری) بچه آئین خود توجه میفرمودند - و از اسبانِ عراقی چیده با زینهای مطلی و مرصع و عبائیا و زین پوشهای فاخر و استوهای بردهی آراسته و پیراسته و شترهای بدیع پیکر از قسم نر و ماده با پوشهای گرمی و چندین شمیر و خنجر^۲ مرصع بجواهر و تمثالهای نفوذ و تماشای نفیس و پوستینهای کیش و چلغاره^۳ و منجابه و تین و جامهای پوشیدنی از اجناسِ زربفت و مخمل و تاجه و اطلس و مشچیر^۴ رنگی و یزدی و کاشی و چندین طشت و آذتابه و شعدان زر و نقره مرصع ببواقیت و لآلی و چندین طبقهای طلا و نقره و خراگهای مرزین و بساطهای اعلی (که در کلانی و خوبی نادره روزگار بود) و سایر اسبابِ پادشاهانه یک بیک بنظر اقدس گذرانیدند - و جمیع ملازمانِ رکابِ دولت را از نقد و جنس جدا جدا رعایت فرمودند - و مراسمِ آدابِ پادشاهانه از طرفین بتقدیم رسید .

حضرت جهانبانی در روز جشنِ عالی الماس گردنبا (که خراجِ ملکه و اقلیمها بود) و دیست و پنجاه لعل بدخشانی بر سر ارمغانی بنظر شاه در آوردند - و بے شایبه تکلف از وقت در آمدنِ حضرت جهانبانی بالکای شاهی تا زمانِ برآمدنِ بهرام و رسم (که از مرکز خاصه و منتسبانِ شاهی خرج شده بود) زیاده ازان باضاعت مضاعفه پاداش شد - و از انجا متوجه ملطانیه شدند - و در انجا بعیش و عشرت بزمهای خسروانه داشتند - و در خلال اوقاتِ فرخنده هاعات

(۲) نسخه [۱] مهمتر - و نسخه [۳] مهم (۳) نسخه [ح] عنوانها (۴) نسخه [۱ب] ماده

(۵) در چند نسخه [و] و کمر خنجر (۶) نسخه [ح] چلغاره .

فرمان معدین باغواى بعضى از اهل فساد غبارِ خاطره از جاندين حادث شده بود - آن کدورت
 پامتنک نمشيد - و بزلال مفا مصفى گشت - حضرت شاه همه روز امباب مسرت و شادمانى
 تازه بفازه تزييب ميدادند - از انجمله بجهت تشديط و تفريح خاطر عفاگستر شکار قمرغه طرح فرمودند
 و از ده روزه راه لشکر شاهي جانوران محتراني را رانده در چشمه (که او را ساروق بلق گویند - که اول
 منزل بلق بدين است) شکار مجتمع شد - حضرت جهانباني و شاه گرامي قدر باهم در شکارگاه
 درآمده آئين اسب ناخن و شکار انداختن را تازه گردانيدند - و بعد ازان بهرام ميرزا و سام ميرزا
 آنگاه بپيام خان و حاجي محمد کوكي و شاه قلمي سلطان مهردار و روشن کوكه و حسن کوكه
 و جمعه ديگر از معتبران حضرت جهانباني را رخصت در آمدن درين قمرغه شد - و از امرای
 شاهي مثل عبد الله خان استيلو (که بدامادى شاه رالاشکوه شاه اسمعيل مخصوص بود)
 و ابراهيم خلفا و سيونک سلطان تورچي باشي انشار و بدرخان استجاو و چنده ديگر نيز
 به وجب حکم در آمدند - و بعد از زمانه رخصت عام در دادند - هرکس از سپاه و اشکوبان
 بگرمق و بدين شکار اشتغال نمود - درين اثنا بهرام ميرزا (که با خلفا بد بود) درميان
 شکارگاه دانسته تيريه بروز - و اورخت هستي بوبست - و بملاحظه خاطر ميرزا که
 اين سخن را بشاه نگفت - و بعد ازان عسکر دولت را رخصت شد که رفته نزديک
 حوض سلیمان بار ديگر قمرغه بهم آوردند - و چون فراهم آمد بائين بزرگان شکار کردند
 و درين منزل بچوگان بازي و قيق اندازي نيز شطره از اوقات گرامي صرف شد
 و درين روز (که بازار قيق گرم بود) بهرام بيگ ببطاب خاني و حاجي محمد کوكي بهرام
 سلطاني سرافراز شدند - و در آخر آن مجلس طومار درازده هزار سوار (که بهمراهي فرزندان
 ارجمند شاهي ميرزا مراد بکمک نامزد شده بودند) با طومار امباب کارخانهائي (که بهمرکابي
 حضرت جهانباني قرار يافته بود) بغظر در آوردند - آماهي اجنه (که درين کمک عالي مقرر شدند)
 بدين تفصيل است - ميرزا مراد - بداغخان قاچار لله ميرزا - شاه قلمي سلطان انشار حاکم کرمان
 احمد سلطان شاملو ولد محمد خليفه - سنجاب سلطان انشار حاکم فراه - يار علي سلطان تملو
 سلطان علي انشلی - سلطان قلمي تورچي باشي خويش محمد خان - يعقوب ميرزا طغاني - سلطان محمد
 خدا بنده - سلطان جهين قلمي شاملو برادر احمد سلطان حاکم سيستان - انهم ميرزا ولد ديو ميرزا

(۲). نسخه [دو] ملق - و نسخه [ح] سابق (۳) نسخه [ح] کوكه (۴) نسخه [اب] سوندي

(۵) نسخه [ز] کشتن (۶) نسخه [ح] بهرامانپنده

تهمتن میرزا ولد دیو سلطان - حیدر سلطان شیبدانی - علی قلی و بهادر پسران مشار البه مقصود میرزا آخته بیگی ولد زین الدین سلطان شاملو - محمدی میرزا نبیرا جهانشاه میرزا مشهور شاه یزدی بیگ کچل استجلو - علی سلطان جلق خواهرزاده محمد خان - ابوالفتح سلطان افشار حسن سلطان شاملو - یادگار سلطان موملو - احمد سلطان الاش اعلی استجلو - صافی ولی سلطان ولد مونیان خلیفه موملو - علی بیگ ذوالفقارکش - محمدی بیگ کتابدار قاجار - و سه صد و چهل و خالصه بسامان شایسته نیز تعیین یافتند - و بعد از اتمام این مجلس عالی حکم شد که در آن وزارت (که آخر منزل یدلاق سرائی است) سیوم بار شکار قمرغه درهم آوردند - و انواع شادمانی و کامرانی فرموده آداب خاطر جوئی بهم رسانیدند - و در عرصه دلگشای میانه (که در لطافت هوا مشهور آفاق است) شاه والا قدر بمنزل حضرت جهانبانی تشریف آوردند - و بمشایعت مبادرت جهته باحسن رجوع و ازین آداب بساعت مسعود وراج یکدیگر فرمودند *

حضرت جهانبانی جنت آشیانی بموجب اقتدا بسنت حنیفه حضرت ماحبقرانی از انجا بدولت و انبال منوجه اردبیل و تبریز شدند - هودج اقبال حضرت مریم مکنی را با خیل و حشم و عید و خدم از راه راست بمحاذی قلعه هار روان فرمودند - و حاجی محمد خان را سر لشکر ساختند در خدمت هودج اقبال آن عفت قباب گذاشتند - و دوازده هزار سوار (که ملازم نصرت قباب فرموده بودند) رخصت یافته بجهت سامان و سرانجام خود روانه شدند - که چون (روایت نصرت آیات حضرت جهانبانی) بآب هلمند رسد (شاهزاده عالیقدر با لشکر مقرر ادراک ملازمت نماید - و حضرت جهانبانی اول بجهت تماشای تبریز عیان عزیمت منعطف فرمودند - و چون نزدیک بآن دیار رسیدند حکام و اکابر تا بستمی (که میرزا میرافشاه بر درخانه (که از دامن سهند تبریز می آید) بسته اند) باستقبال آمده عز بساطبوس در یافتند - حاکم شهر بموجب فرموده شاهي شهر را آئین بسته در نظر انور آنحضرت جلوه داد - و لوازم مهمانی بتقدیم رسانید - و گرک دوانی و چوگان بازی پیاده (که در تبریز مشهور و معروف بود - و در آن وقت از اندیشه شورش ممنوع شده بود) بجهت مزید انبساط خاطر اقدس بامر شاهي بتازگی در گرد آمد - و آنحضرت عمارت عالیه آن شهر را (که از آثار قدیمه سلاطین ماضی است) و میرکاههای آن شهر را تماشا فرمودند - و مجدداً از آثار گذشتگان خاک و سرگشتگان خلعت افلاک و گذشتگیهای عالم بے ثبات و گمگشتگیهای جهان بیدمدار بخاطر خفایای مآثر آوردند

(۲) نسخه [۵] مقصود بیگ (۳) نسخه [۴] بردی بیگ (۴) در [بعضی نسخه] چاقی (۵) نسخه

[۵] حسین (۶) در [چند نسخه] الاس (۷) نسخه [ح] عهده *

و در گردآوری رضای آفریدگار سخنان حقیقت‌پریان بر زبان اقدس راندند - و بدفعی از ابیات سلف متواجد گشتند - و این رباعی از نثرِ حالت بلند خواندند •

• رباعی •

• انموس که سرمایه ز کف بیرون شد • وز دست اجل به جگرها خون شد •

• کسی نامد ازان جهان که تا پرم از • کاحوال مسافران عالم چون شد •

ملا قطب الدین جلنجو بغدادی درین بلد فخره بشریف ملازمست. مشرف گشته تا مشهد مقدس ملازم رکاب معلی بود - و نادیده کار سحر آفرین خواجه عبدالصمد شیرین قلم نیز درین مدینه فاضله بملازمت استعصاف یافت - آن قدر دران بارگاه هوشمندی را به پسند آمد - و از عزت و رفاه روزگار نتوانست همراهی گرد - و از فوائد اتفاقات حسنه در شگون و تفاؤل نیک آنکه چون به تبریز نزل فرمودند از انجا (که توجه اقدس با مطرب و کمره و سایر آفت رمندی درجه کمال داشت) بیگ محمد آخته بیگی را فرمودند که درین شهر (که محل آثار ندیمه است) کمره تفحص نماید - آن ماده لوح کرده چند را با مادیانها آورد - آنحضرت انبساط فرموده بجهت تفاؤل خریدند - و از میر تبریز فارغ شده بصوب اردبیل توجه فرمودند - چون (موکب عالی بقصبة شامی رسید) جمیع شیخانندان (که نسبت خوشی بشاه عالیقدر داشتند) با سایر اکابر و اشراف آمده ملازمت کردند - و بلوازم خدمت پرداختند - یک هفته در اردبیل تشریف داشته از انجا بخلخال و از انجا بطارم آمدند - و از انجا بخزریئل رسیدند - و چون (هوا و میوه آنجا بغایت مطبوع بود - علی الخصوص انار بیدانه) سه روز توقف فرمودند - و در سبزو باروری معلی خود ملحق شدند - درین منزل از حضرت مریم مکانی صیغه تدسیه متولد شد - و از آغاز مراجعت (که بقاید دولت و احوال متوجه کابل و قندهار بودند) بهر منزل (که تشریف می آوردند) حکام و اکابر آنجا زیاده از دستور زمان توجه پیشکشها میگردانیدند - و مهمانها میکردند و درین منزل میر شمس الدین علی سلطان خدمت شایسته بجای آورد - و در روز مهمانی بندبازان آمده کار پردازها کردند - و چون (روایات عالی بمشهد مقدس آمد) حاکم و بزرگان آنجا بیشتر از بیشتر در حفظ آداب کوشیدند - و بخدمات لایقه مستعد نظر قبول گشتند - و بجهت انتظار جمع شدن لشکر شاهی یکچند درین شهر توقف افتاد - و ازین نواحی بجهت طلب ساری (که بر هرات نوشته بودند) عبد الفتاح کرکیراق را فرستادند - و مشارالیه در وقت مراجعت رخت هستی بر بخت - و از همین حدود مولانا نور الدین محمد ترخان را بجهت طلب

شیخ ابوالقاسم جرجانی و مولانا الیاس اردبیلی (که بغضائیل صوری و کدالت معنوی آراستگی داشتند) فرمودادند - و در کابل آمده بشریف ملازمت مشرف شدند - راز آمدن این دو عزیز بسیار مضبوط و منشرح گشتند - و مذاکره کتاب درّه النّاج در میان آوردند و درین مدت (که در مشهد تشریف داشتند) پیوسته با دانشوران و فصیحان آنجا (که بملازمت میرسیدند - و از صحبت اکسیر منفعت مستفیض میشدند) مشغولی حاصل میشد - مولانا جمشید معنائی (که مجمع فاضل بود) مکرر بشریف بساط بوس رحید - رزّے ملاحظیرتی این منزل خود را بنظر اصلاح آنحضرت در آورد .

- که دل از عشقِ بدان گه جگر میسوزد • عشق هر لحظه بداغِ دگر میسوزد •
- همچو پروانه بشمع سرور است مرا • که اگر پیشِ روم بال و پر میسوزد •
- آنحضرت (که خالق معنائی و معیار نکته دانی بودند) نیکو تصرّف فرمودند که • مصرع •
- میروم پیش اگر بال و پر میسوزد •

مولانا از اکسیر اصلاح آنحضرت سجدۀ اخلاص بجای آورد - و از مشهد بکارانسرای طرق و از آنجا برای قلمگاه بسیستان نزول اجلال فرمودند - و درین حدود شاهزاده و امرای شاهی بموکب عالی پیوستند - و از آنجا بگرمسیر درون انبال روی نمود - میر عبد الحی گرمسیری از قلمه لمی بدرون آمده ترکش بگردن افداخته بسعادت کوشش شنافت - و عذر جریمه تقصیر و خجالت سابق (که در وقت رفتن از درایت ملازمت محروم مانده بود) بعرض رسانید و از آنجا (که خطابوشی و عطاپاشی شیمه کریمه آنحضرت بود) معذرتهای او بسمع رضا مقبول شد و میر بغضایات مشمول گشت •

چون سخن پاینجا کشید ناگزیر امت از آنکه مجملی از اعیان (که درین غزوت ملازم رکاب دولت بودند) نوشته آید - مرّحله حقیقت گذاران و ناکیش (که چون سعادت همواره ملازم رکاب دولت حضرت جهانبانی جت آشیانی بود) بگرام خان است - دیگر خواجه معظم است که نسبت آخرت اخیری حضرت مریم مکنی داشت - از ابتدای حال خالی از شورش دماغ و گرمی مزاج نبود - زنده رفته سقایی و پیدایی او با فرط کشید - و خاتم کار او در محفل خون رزم پذیر خواهد شد - دیگر عاقل سلطان اوزبک پسر عادل سلطان - که از جانب والده از بنابر سلطان حسین میرزا ست - اگرچه در اوایل حال بوظائف خدمت اشتغال داشت اما در اواخر بحرمان موموم گشت - دیگر حاجی محمد گوئی مت - او برادر گوئی مت - که از امرای

(۲) نسخه [ب] که بمعاد (۳) نسخه [ح] کوه

عظام حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی بود - و حاجی محمد در مردانگی تفرّد داشت
 شاه مکرر میگفت که پادشاهان را این طور خدمتکار می باید - در روز فقی اندازی او بقی زد
 و از شاه جلد گرفت - دیگر روشن گوته امت - که کولکانش حضرت جهانبانی جت آشنایی
 بود - درین راه بار جواهر سپرده بودند - در آن ودیعت چون خیانت ظاهر کرد مجرم
 چند روز در بند بود - و بوسیله عفو خلاصی یافت - دیگر حصص است برادر محرم گوته
 او (با آنکه کولکانش کامران میرزا بود) بدوام ملازمت حضرت جهانبانی قیام داشت - گرم طبع
 و خوش خلق بود - و مستور - در گذر چوسا غریقی رحمت شد - دیگر خواجه محمود هروی است
 او مردی پاک طبیعت و پاکیزه روزگار بود - با امانت و دیانت و صدق و صیانت اوصاف داشت
 و از ملازمان سنجیده صفات حضرت مرم مکانی بود - علی الدوام در حوالی و درج آنحضرت
 بود، الزام خدمت داشت - از او در فرزند سعادت مند ماند - که نسبت کولکانشی به حضرت
 شاهنشاهی دارند - یک هیف خان - و او در سال فتح گجرات در رکاب اقدس شریعت خوشگوار
 شهادت چشید - دیگر زین خان گوته که بمزید ارادت و اخلاص و وفور عقل و کدایت و علو فهم
 و ادراک و فرط فرزاندگی و مردانگی از منظوران نظر عاطفت حضرت شاهنشاهی بوده در امرای
 کبار متبایک است - دیگر خواجه غازی تبریزی است - که از دقائق میاق و حقائق علم حساب
 و قیاس تمام داشت - و از قصص و تواریخ خبردار بود - چون مویک عالی از لاهور بجانپ
 سند انصراف یافت از میرزا کامران جدا شده بخدمت پیوست - و مذهب مشرعی دیوان
 یافت - و بعد از آن مدتها از درگاه عالم پناه محرم گشت - و در آخر عمر (که قوی و حواس او
 اختلال یافته بود) با حلقه عتبه درگاه والای حضرت شاهنشاهی امتساع یافت - دیگر
 خزانة امین الدین محمود هروی است - که در فن میاق و سباق فرمان قلمرو حساب بود - و خط
 شکسته را بغایت درست می نوشت - و در کفایت احوال و درایت صحایب موشکافی میکرد
 حضرت جهانبانی او را چندگاه بخشی حضرت شاهنشاهی کرده بودند - و در عهد سلطنت
 ابدی بودند آنحضرت بمراتب عالی رسید - و خطاب خواجه جهانی سرفراز شد - دیگر بابا دوست
 بخشی است که در نیز علم میاق ممتاز و بحسن کفایت موصوف بود - و پیوسته باشتغال بهیات دیوانی
 صنایع کاردانی بظهور می آورد - دیگر درویش مقصود بنائی است - او از زیارتگاه هرات امت
 مردی ساده ضمیر درست جوهر بود - او را در بنگاله هدیه جهانگیر قلی بیگ گذاشته بودند

و از تمام آن مردم او تنها به سلامت برآمده اندر اک سعادتمند ملازمت نمود - حضرت جهانبانی جنت آشیانی بار عبادت خاص داشتند - و بعد از آن بمزید التفات حضرت شاهنشاهی امتیاز یافت - و عمره دراز در طبقه دعاگویان میزدست - دیگر حسن علی ایشک آقامت در شجاعت و جلالت امتیاز داشت - و خدمات پهنیده کرده بود - بواسطه آنکه [یعقوب نامی (که از مظلوران حضرت جهانبانی بود - و حرف نامناسب از زبان او ساخته بودند) بعضی قزلباشان بیداک آن جوان را در موضع خرابه نزدیک تبریز کشته کرده پنهانی گشتند - و چون میان حسن علی و او شکر آید بود چنین اظهار یافت که مگر یسعی او این عمل شایع بوقوع آمده باشد] باین تقریب نتوانست همراه موکب عالی بود - در عراق ماند - و چون کابل محقق رسید بر سر سلطنت شد بآستاندوسی فایز گشت - دیگر علی دومت بار بیگی ست بر سر حسن علی مذکور - از عقب آمده در مشهد اقدس همراه شد - از اول تا آخر در هرات بخدمتگاری و جانشداری اهتمام داشت دیگر ابراهیم ایشک آقامت - از از فدائیان درگاه بود - دیگر شیخ یوسف چولی ست که خود را از اولاد شیخ احمد بسوی^(۲) میگفت - مردی وارسته پسنیده اخلاق بود - دیگر شیخ بهلول که خود را از نسل مشائخ ترک میگفت - خدمتگار شایسته بود - دیگر مولانا نورالدین که از هندسه و هیأت و اطراف خبری داشت - همراه قاضی برهان خانی بشارت بساط موس حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی مساعد یافت - و از مجلس نشینان حضرت جهانبانی بود - و حضرت شاهنشاهی او را بخطاب ترخانی سر بلند ساخته بودند - دیگر محمد قاسم موجی ست در بدخشان بخدمت حضرت جهانبانی جنت آشیانی قیام می نمود - خویش میر محمد جالیهان بود در بدخشان خدمت جالیهانی داشت - و در هندوستان در ایام دولت ابد قرین حضرت شاهنشاهی میربحر شد - در کنار آب چون منزل دلگشا داشت - و همانجا هفیند عمر بساخل فنا رسانید - دیگر حیدر محمد آخند بیگی ست - از خدمتگاران قدیم این درگاه بود - دیگر سید محمد پکنه است - جوان مردانه صاحب قبضه بود - و در هرات قبیق اوزد - دیگر سید محمد قاسمی^(۳) هروی ست - در بکر چند روز او را میر عدل ساخته بودند - از اهل نشست مجلس عالی بود دیگر حافظ سلطان محمد رخه است - در بکر آمده در لباس نقر ملازمت نمود و بیت دلشین میخواند - رفته رفته داخل^(۴) ایچیان شده بود - و در عهد دولت ابد قرین حضرت شاهنشاهی

(۲) نسخه [ب] پشوی - و نسخه [ج] بسوی (۳) نسخه [ب] افعال (۴) نسخه [ز] قانی (۵) نسخه

[ح] از نظر خدمت داخل ایچیان (۶) نسخه [ا] ایچیان •

اعتبار یافت - و در مهرند باغ مطبوع ساخته که از تو توان گفت - دیگر میرزا بیگ بلوچ که پدرش در خراسان هزاره بلوچ بوده - دیگر داد او میر حسین - و این هر دو از سعادت مندان خدمت گزین بودند - دیگر خواجه عنبر ناظر که خواجه مرای مقرب حضرت گیتی منانی فردوس مکانی بود - و از حضرت شاهنشاهی خطاب اعتبار خانی یافت - از پرده داران هودج انبال حضرت مریم مکانی بود - دیگر عارف توشکچی ست که در ملک مالیک بود - و دعوی سبادت میکرد - و بدوات حضرت شاهنشاهی بهار خان خطاب یافته بخدمت عالی ممتاز بود و از بندگان خدمتگار و غلامان وفادار مهرخان خزینه دار - و مهر فاخر توشکچی - و ملا بلال کنابداری - و مهر تیمور شریقی - و مهر جوهر آنتابی - و مهر وکیل خزانی - و مهر واصل و مهر سبیل میر آتش بودند - دیگر سلطان محمد قراول بیگی بود - و عبد الوهاب صاحب طباق دیگر بجای بهادر - دیگر تولک یارش نویس - زه سعادت مندان قوی طالع که بعزم در دست و ثبات پای حق حقیقت بجای آورده (در مسالک امتحان - و موافق ابتلای الهی) خدمت وای نعمت پایان رسانیدند •

• ندانم رفیقان چرا وایس اند • که مردان ز خدمت بجایه رمند •

• مراجعت موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی از عراق

و آمدن حضرت شاهنشاهی از قندهار بکابل

چون (آوازه های گسترده حضرت جهانبانی بر ممالک جاه و جلال و موطن دولت و اقبال گرم شد - و در کابل و قندهار و آنحدود و اطراف صیبت موکب عالی (اشتهار یافت) از هجوب این نسایم بهار نصرت کلب غنچه امید امیداران شگفتی گزشت - و آب رفته از جوی قرار بیقراران آمدن بنیاد نهاد •

• فیاض ازل ز فیض ے اندازه • انداخت ز مقدمش بشهر آوازه •

• شد کشت امید نا امیدان خرم • شد باغ مراد نامرادان تازه •

میرزا کاسران را ازین طنطنه عالی حال دگرگون گشت - درین هنگام (که زمان آگاهی و ندامت گذشته بود) از سر آغاز بد معاملی پیش گزشت - و خیالات تها بخود راه داد - اول برادر

(۲) نسخه [۱] ج ۱ بانی (۳) در [اینتر نسخه] حاضر (۴) نسخه [ح] جای بهادر (۵) نسخه [ح]

خضرخان هزاره و تریان قوادل بیگی را از کابل فرستاد که آن نور پرورد الهی (یعنی حضرت شاهنشاهی) را از قندهار بکابل آورند - فرستاده‌ها چون بقندهار رسیدند میرزا همکری در فرستادن آنحضرت با نزدیکان خود کنگاش کرد - جمعی (که عقل درمت داشتند) گفتند که فرستادن ایشان لایق نیست - مناصب آنست که (چون موکب عالی حضرت جهانبانی جنت‌آشیا نی نزدیک رسد) آن نونهال دولت را باعواز و احترام پیش ایشان باید فرستاد - و بسویانه جمیل این کلدمنه چمن معادت و اقبال استغای جرائم خود نمود - و بعضی دیگر گفتند که لایق دولت آنست که پیش میرزا کامران فرستید - و خاطر میرزا را از دمت ندهید - چه آن امور است (که از شما سرزده است) زری آن نماده که حضرت جهانبانی را بهیج وسیله توانید دریافت - آخر میرزا بر رای موافق عمل نکرده حضرت شاهنشاهی را در عین زمستان و برف و باران روانه کابل ساخت - همشیره قدسیه آنحضرت بخشی بانو بیگم و شمس‌الدین محمد غزنوی (که خطاب انکه‌خانگی عرفواز بود) و ماهم انکه والدۀ ادهم خان و جیحی انکه والدۀ میرزا عزیز کولکاش و جمعی دیگر از ملازمان و خدمتکاران در ملازمت اشرف بودند - و بجهت آنکه کسی نشدند درین سفر سعادت انجام آن نور پرورد ایزدی را مبارک میخواندند - و همشیره شریفه را بلیجه می‌گفتند - چون به ثلاث رسیدند شب بخانه هزاره فرود آمدند - از فریزگی و شکوه دولتمندی (که از نامیه اقبال آنحضرت هویدا بود) بمحرق دیدن آنحضرت را مردم شذاختند - و صباح آن شب بر زبان صاحب خانه جاری شد که شاهزاده را هم اینجا فرود آورده بودند - چون (برادر خضرخان ابن سخن را از صاحب خانه شنید) فی الحال از اینجا روان شد - و بصحرت بجاواب غزنین شذاعت - و ملازمان ركب دولت سعادت بصاعت و لحظه بلحظه آثار بزرگی در عفتوان صغیرن مشاهده میفرمودند - و اوضاع غریبه از احوال گرامی آنحضرت ادراک کرده حیران منبع الهی بودند - از آنجمله چون از غزنین کوچ کردند بمغزل (که فرود آمده بودند) دران خانه چراغ گل شد - و خانه تاریک گشت - آنحضرت (که جوهر طینت ایشان بغور بیومنگی دارد) از وحشت ظلمت در گریه شدند - هر چند انکه و دایها باتسام مهربانی دل آنحضرت را خواستند (که بدست آرند) سود نداشت - همین که چراغ آوردند از مشاهده نور ضمیر امروز چراغ خاطر قدسی آنحضرت آرام پذیرفت - و انوار شگفتگی از وجنات احوال و عفتات اطوار درخشیدن گزشت

(۲) نسخه [ح] بیجه (۳) نسخه [ج] بیومنگی تمام (۴) در [بعضی نسخه] از مشاهده نور ضمیر دور افروز

(۵) نسخه [ز] انواع •

و این دلیل بود ساطع بر نورافزائی و ظلمت زدائی صوری و معنوی - و (چون حضرت شاهنشاهی از قندهار بکابل نزول اجال فرمودند) میرزا کامران آن نونهال حدیقهٔ اقبال را بخانهٔ عفت قباب خانداده بیکم همشیرهٔ حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی فرود آورد - و روز دیگر در باغ شهر آرا مجلس عالی داشته آنحضرت را آنجا دید •

غلبهٔ حضرت شاهنشاهی در کشتی گرفتن با ابراهیم میرزا

و بدستگیری بخت نقارهٔ اقبال نواختن

چون میرزا کامران (آن سرور استین گلمستان اقبال را در باغ شهر آرا دید) از نظارهٔ پیشانی نورانی آنحضرت (که فر دوات و سعادت جاودانی ازان میقامت) از نامساعدی سعادت دردم شد - و (چون ایزد جهان آرا مسرت خاطر اولیای دولت میخواهد - و امیاب شکستگی خاطر و برهم زدگی ظاهر و باطن میرزا را سرانجام میدهد) هرچه میرزا آنرا سرمایهٔ خوشحالی خود خیال کرد از امیاب ملال او شد - چنانچه درون روز (که میرزا جشن داشته برای مباحث خود حضرت شاهنشاهی را طلبیده بود) اتفاقاً درانجا نقارهٔ منقش برای ابراهیم میرزا فرزندش بتقریب شب برات (که متعارف و معمول است) ترتیب داده آورده بودند - حضرت شاهنشاهی بمقامت آنکه (نقارهٔ دولت جهانگیری و کشور گشایی بنام نامی ایشان نواختنی است و کوس ملک پروری و عالم آرائی بر نام دولتمرای ایشان بلند آوازه ساختنی) بآن میل فرمودند میرزای حق ناشناس نخواست که بدهد - بتصور آنکه (میرزا ابراهیم بمال از آنحضرت بزرگتر است - و بقوت ظاهری بیشتر) گرفتن نقاره را معلل بشرط زور آزمائی و کشتی گرفتن داشت - که هرکه غالب آید نقاره از او باشد - آنحضرت (که تأیید یافتن ایزدی و تقویت داده ازلی بودند) شکوهٔ میرزا کامران را در نظر نیاورده و کلان حالی ابراهیم میرزا را منظور نداشته از اجتماع این شرط (که میرزا آنرا سرمایهٔ خشنی خود گردانیده بود) خوشحال شده باعث غم افزائی میرزا گردیدند - و ببازوی قدرت (که بقوت سماری مویده و معاضد بود) با رجوع صغیر من (که امثال این امور دران حالت بهی بدیع نماید) بالقای الهی و تعلیم ربانی بکاملاً دامن برزده و آستین بالا مالیده شیر مردانه قدم پیش نهادند - و بقانون بند آموزان کردن و کشتی گردان استاد در گرفت و گیر درآمده دست بپایان کمر ابراهیم میرزا زده

(۲) نسخه [ح] با میرزا ابوالقاسم پسر میرزا کامران (۳) نسخه [ح ط] بنیست شگفته گردد از نامساعدی

(۴) نسخه [ح] میرزا ابوالقاسم (۵) در [چند نسخه] زور آزمائی کشتی گرفتن •

چنان برداشته بر زمین زدند که غریو از اهل مجلس برخاست - و از نزدیک و دور نعره آفرین بلند شد این اول نقره فتح و نصرت حضرت شاهنشاهی ظلّ الهی بود - که بر سطح نیمه غبرا و زیر قبه مهر خضرا نواخته شد - میرزا کامران (که این جنگ کشتی را جهت امتحان مآل صحبت کارزار خود با حضرت جهانبانی در ضمیر گرفته بود) از مشاهده این صورت شگون بد گرفته بخود فرورفت - و هواخورها و نزدیکان حضرت شاهنشاهی گل گل شکفته فالهای خجسته فراگرفتند و آنحضرت نقره را بزور بازوی اقبال گرفته نواختند - این صدای دلگشا باعث شادمانی اولیای دولت گشت - و میرزا (از بسکه طریق شده بود - و فال او را نقش کعبه بر خلاف مراد نموده) نسبت بآن قبله اقبال فکری ناشایسته و اندیشه‌های تباه بخاطر راه داد - از انجمنه آنحضرت را (که هنوز هنگام از شیر باز گرفتن نشده بود) فرمود که از شیر باز دارند - و ازین غافل که شیر خوار مرصعه عنایت ایزدی و کامیاب قبله تربیت آسمانی را ازین عمل چه ضرر و هراست یافته حانظ حقیقی را ازین فکری باطل چه خطر -

وصول موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی

بگرم سیر و فتح قلعه بخت

بر مترصدان اخبار و مستبصران حوائج (که دیده خبرت گشاده - و سرمه عبرت کشیده اند) پوشیده نماند که (چون رایات عالی حضرت جهانبانی و موکب ایران بگرم سیر رسید) علی سلطان تگلو را با جمعی از یگما بجهت تسخیر قلعه بخت (که داخل ولایت گرم سیر و متعلق بقندهار است) تعیین فرمودند - شاهم علی جلایر پدر تیمور جلایر و میر خلج (که در آنوقت از جانب میرزا کامران جایگزین بودند) قلعه را استعکام دادند - و فوج پادشاهی رفته قلعه را محاصره نمود در آشنای جنگ تنگ از بالای قلعه بمالی سلطان رسید - و در ساعت قالب تپه ساخت سپاهیان او پسر دوازده ساله او را بجای پدر بگلانی برداشته در اوازم خدمت بیشتر از پیشتر اهتمام نمودند - و حقیقت در گذشتن علی سلطان و برداشتن پسر او در جای پدر بوالی ایران نوشته فرستادند - و بعد از چند گاه در امضای آنچه (ترازو یافته بود) نشان رسید - و رفته رفته (چون کار بر اهل قلعه تنگ شد - و مدد از جائی نرسید) متحذیان قلعه فریاد ایماں برآوردند در تضرع و زاری گشودند - و بمقتضای عواطف خسروانی ایماں یافته قلعه را میدهند - و (چون قلعه بمصرف اولیای دولت قاهره درآمد) حضرت جهانبانی خود بدولت و اقبال در نواهی

قلعه مذکور نزول اجلال فرمودند - و شام علی و میر خلیج ترکشها بگردن انداخته بشرف زمین بوس رسیدند - و آنحضرت بموجب رافیت ذاتی جرائم ایشان را بخشیده در ملک ملازمان درگاه منسلک ساختند - و در همین منزل اشتهار یافت که میرزا عسکری خزانه خود گرفته میخواهد که بجانب کابل فرار نماید - جمعی از قزلباش و ملازمان درگاه بجد شده بقصد او رخصت گرفتند - هر چند (حضرت جهانبانی را کذب این خبر و عزم جزم میرزا عسکری بر قلعه داری قندهار بواسطه خبر رهازان درست سخن متیقن بود - و نیز بمقتضای عاطفت ذاتی بر تقدیر صدق این نمیخواستند که مردم را بر تعاقب او رخصت فرمایند) اما اینها بے جاوی کرده رخصت گونه بدست آورد در رفتن پیشدستی نمودند که مبادا میرزا عسکری از دست بدر رود - چون (از کمال عجلت بے ترک بجوای قندهار رسیدند) خبر رفتن میرزا دروغ ظاهر شد و جمعی بر آمده جنگ کردند - و ضربزنها و توپها را از بالای قلعه سر دادند - جمعی تدبیر از قزلباشیه و غیر ایشان بپا فدا رفتند - و گروه زخمی برگشتند - خواجه معظم و حیدر سلطان و حاجی محمد بابا تشقه و علی قلی ولد حیدر سلطان و شاه قلی نارنجی و جمعی از بهادران چغتایی و دلاوران قزلباش داد دلاوری و مردانگی دادند - و غنیم را برداشته بقلعه رسانیدند هر چند جمیل بیگ (که از معتمدان میرزا عسکری بود) کس نرستاد (که میرزا عسکری چون فرزند آید - که لشکر کم مانده - این مردم را که برداشتم دیگر کار برما آسان خواهد شد) میرزا بسخن او گوش نکرده پیغام فرستاد که ایشان کمیت و حقیقت لشکر ما را میدانند - سپاه آینده محاصر در همین جماعه نخواهد بود - بلکه کمک ایشان در کمین گاهها خون را نگاهداشته باشد که کار ما را بسازد - ما بازی نمیخوریم - و قلعه را مضبوط ساخته جنگ را تا آمدن میرزا کامران موقوف میداریم - چون (عنایت اینزدی مویده و معارف لشکر نصرت اعتضاد حضرت جهانبانی بود) آمدن میرزا کامران صورت نه بست - و فتح چنین (که مقدمه فتوحات بے اندازه تواند بود) روی داد - و دران روز از اهل قلعه بابای سهندی (که از یکهای نامی میرزا کامران بود) بقتل رسید •

رسیدن مرکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی ب قندهار

و محاصره کردن و فتح نمودن

جه معلی را چنین فتح روی نمود (حضرت جهانبانی

(۲) نسخه [ح] با میرزا ابو القاسم پسر میرزا کامران

(۳) نسخه [ح] میرزا ابو القاسم (ه) در [چند نسخه] زرد

جنت آشیانی سیاس ایزدی بقدم رسانیده بعد از پنج روز ازین قضیه معرفت انتعا در روز شنبه هفتم محرم (۹۵۲) نهصد و پنجاه و دو بساعت معهود (که منتخب انظار تقویم بود) بدوات و سعادت با مواکب اقبال و عساکر نصرت بحوالی حصار قندهار رسیده در ضلع دروازه ماشور نزول اجلال فرمودند - و در باغ شمس الدین علی قاضی قندهار فرود آمدند - و مورچها تقصیم یافت - و صاحب اهتمامان حاجا تعیین شدند - و هر روز از جانبین جوانان نبرد آزمای برآمده کارزارها میکردند - بکروز حیدر سلطان و هر دو پسرش علی قلی خان و بهادر خان و خواجه معظم از پیش خواجه خضر غنیم را برداشته تا مزارات (که نزدیک شهر کهنه و کوچک بند بود) بردند و کارهای نمایان نمودند - حیدر سلطان از همه پیش بود - و پیش تاخته بود - و از غرائب آنکه بابا درصمت یساول باجمعه در مزارات ایستاده تیر اندازی میکرد - حیدر سلطان بغیر خواست که کار او تمام کند - دست برداختن همان بود - و تیر به بغل او رسیدن همان - اسماعیل سلطان جامی (که میرزا کامران یکمک فرستاده بود) در بر چ آنچه (که در برابر مقابر است) پیش میرزا عسکری بوده تماشای جنگ میکرد - باوجود آنقدر مسامت (که تشخیص چهره ممکن نبود) بعرض رسانید که این مرد (که از دست او نیزه افتاد) عجب نیست که حیدر سلطان باشد چه قبل ازین با عبید^(۱) الله خان شهر طوس رفته بودم - و من و حیدر سلطان همراه تاخته بودیم و این در انگشت من آنجا افتاد - از روش تاختن قیاس میکنم که او باشد - بعد از زمانه (که آن نیزه را آوردند) اسم او نوشته بود - خوانده بر تیاس او آفرین کردند - و این معنی شهرت کرد درین نبرد مرد آزمائی اکثر مردم زخمی شدند - و خواجه معظم از همه بیشتر زخم خورد - و بخیر مراجعت نمود - و مقارن این حال خبر رسید که رفیع کوکله میرزا کامران بجانب زمین داور پس کوه (که در لب آب ارغنداب واقع شده) با جمعه از هزاره و نکدری مجتمع شده نشسته بیرام خان و محمدی میرزا و حیدر سلطان و مقصود میرزا آخته بیگی ولد زین الدین سلطان شاملو و جمعه کثیر بر سر ایشان تعیین شدند - قدری جنگ پیوست - و باتقابل سعادت قریب رفیع کوکله گرفتار شد - و بسیاری از موات امتداد و آلات و ادوات حرب و مواشی و دواب بدست اولیای دولتی افتاد - و بقدر عمرتی (که در اردوی ظفر قریب شده بود) بیسر مبتل گشت و زناهیست در معسکر اقبال پدید آمد - و همچنیدن همواره دلاوران اخلاص پیشه مبارزتها نموده کامیاب میشدند •

(۲) نسخه [ح] حیدر سلطان آگاه شده قصد او نمود - و بنیزه خواست (۳) نسخه [ا ب و] عبدالله خان

(۴) در [اکثر نسخه] و روایات •

چون میرزا عسکری (از ادبای خود رشته کار از دست داده در مصاصمت اهتمام نمود) بمقتضای رافت عامه و عطوفت اخوت بخاطر جهان آرا راه یانمت که منشور نصائح شاهي را با مرمان موعظت تبیان خود پیش میرزا کامران ارسال دارند - شاید از خواب غفلت بیدار شده راه سداد پیش گیرد - و بوسیله نیکو خدمتی تلافی تقصیرات خود نماید - تا به تقریب کر چندین کس بهلاکت نکشد - و بوسیله اتفاق برادران گرامی کارهای شگرف (که مکفون همدر صواب اندیش است) ظهور یابد - بذابری دایمه بیرام خان را برسم رسالت بکابل فرستادند - چون بکابل رفتی و آب ایستاده (که مابین قندهار و غزنین است) رسید جمعه از هزاره ها حرا راه گرفتند - و آخرهای روز جنگ در پیوسته - اولیای دولت قاهره نبردهای مردانه کرده هزارهای بیدولت را تادیب نمودند - و بسیاری ازین بیدولتان راه نیستی پیش گرفتند - چون بیرام خان نزدیک کابل رسید بابوس و جمعه باستقبال آمده بیرام خان را بردند - میرزا کامران در چهار باغ مجلس آرامه بیرام خان را طلبید - باندیشه صایب او چنان رسید که این دو منشور دولت را بمیرزا (که نشسته باشد) دادن مناسب نیست - و آنکه (میرزا ایستاده تعظیم بجای آورد) بعیار دور - که آندرا داشته درست و بخت بلند باید - پس اندیشه کار نموده مصحف بدست گرفته برسم پیشکش آورد میرزا مصحف دیده بحسب تعظیم آن راحت ایستاد - درین اثنا این دو مثال اقبال را گذرانید و آن بکر مصحف را و حبله تعظیم آن الواح سعادت ارقام ساخت - و تحف پادشاهی و هدایای شاهي را بآئین متوجه در نظر آورد - و با میرزا نشسته سخنان اخلاص آفرین مدامت ابداع مذکور ساخت و آخر مجلس رخصت ملازمت حضرت شاهنشاهی گرفت - و اجازت دیدن میرزا هندل و میرزا سلیمان و یادگار ناصر میرزا و الغ بیگ میرزا ضمیمه آن ساخت - میرزا رخصت داد و بابوس را مقرر کرد که در دیدنها همراه باشد - از آنجا بیرام خان اول به بخت بیدار و اخلاص پایدار متوجه آسمان بوس حضرت شاهنشاهی (که جانبهای مقدس رونمای او سزد) شد آنحضرت در باغ مکتب (پیش حضرت عمت قباب خانزاده بیگم همشیره کلان حضرت گنجی سانی فردوس مکانی) می بودند - ماهم بیگه (که آنکه آنحضرت بود) آن نوزهرری الهی را از درون بیرون آورد - و رسیده با آنکس بندگان ملازمت نموده تبلیغ رسالت و ادای امانت نمودند و از میامین دیوار دولت اندازی سعادت بخش آنحضرت بیرام خان و سایر همراهان را انبساط عظیم

(۲) در نسخه [ح] در پنج عنوان نوشته - و آن اینست - ذکر فرستادن بیرام خان برسم رسالت پیش میرزا کامران - و بعضی سوانح که دران ایام واقع شده (۳) نسخه [ح] از مکمل کنون بجلوه گاه ظهور شتابد •

روی داد - و مشاهده انوار الهی (که در جبین مدینه آنحضرت ظاهر بود) جلای بخشِ
 بصر و بصیرتِ همگنان شد - شکر پروردگار کابا را بجای آوردند - و از آنجا رخصت یافته میرزا هندی را
 (که در منزل دلدار بیگم والده ماجده خود می بود - و بچشم نگاه میداشتند) دریافت
 و فرمان عطا و عطایت و غنایت خلعت و اسب خاصه (که بمیرزا نامزد شده بود) رسانید - و به همین
 دستور روز دیگر بمحکمات میرزا سلیمان و میرزا ابراهیم (که در خانه قلم مخلص درین نعلبه
 مقید بودند) مقبوضه شد - و دران روز بموجب فرموده میرزا کامران ایشان را از آنجا برآورده
 در باغ جلال الدین بیگ (که در نزدیکی باغ شهر آراست) برده بودند - بدرام خان این در بزرگ را
 درین باغ دریافت - و از غنایت و الطاف پادشاهی و شاهی (آنچه آورده بود) رسانیده
 خوشوقت ساخت - و از آنجا مرخص شده بجلکه سیاه سنگ (که یادگار نامر میرزا آنجا نرود
 آمده بود) رفت - و او را بغیر تقصیرات و محروقات و انواع نوازش پادشاهی آمیدوار گردانید
 و همچنین باغ میرزا و سایر بزرگان بآینده (که خرمندان را سزد - و لایق حرم بیدار باشد)
 یکیک را بر سرش نموده آمیدوار مکارم عالیه گردانید - و آنچه لوازم رسالت (از تبلیغ صفت
 و صفا - و تعلیم حقیقت و نوا) تواند بود بجای آورد - میرزا کامران بیرام خان را یک ماه
 بیشتر نگاهداشت - که نه در خود قوت مقاومت می یافت - و نه از بی توفیقی بصورت خدمت
 می توانست قدم زد - درین اندیشه مقید خاطر در مانده بود - تا آنکه بعد ابرام از یک
 و نیم ماه رخصت داد - و حضرت خانزاده بیگم را التماس نموده بقندهار روانه ساخت
 بظاهر برای آنکه میرزا عسکری را (که در گفت من نیست) رفقه نصیحت فرمایند - و قندهار را
 از گرفته به ملازمان حضرت جهانبانی سپارند - و در باطن آنکه میرزا عسکری (که بفرموده
 میرزا کامران بر سر مقاومت و خصوصیت ایستاده در استحکام قلعه اتمام می نماید) اگر از
 روز بد پیش آید و قلعه بدست اولیای دولت مقدر شود آن عفت قباب جهت استشفاع
 و استخلاص میرزا عسکری آنجا بکار آید - و چون میرزا عسکری (از جاده نصاب انحراف داشت
 و عیان ارادت خود را در هوا داری - میرزا کامران بدست دخی و عدوان مبرده) در ضبط و استحکام
 قلعه اهتمام تمام کرده بود - و توپ و توپچی فراوان در اطراف و انخاب حصار گرد آورده - و آن قلعه
 در اصل بغایت مستحکم انداده - چه آن قلعه ایست از گل - قلع و قمع آن بغایت مشکل
 و مضحک دیوار آن شصت گز است - بهادران لشکر منصور اگرچه در عدد کم بودند اما کوشش و ترقه

(۲) نسخه [ب] خرد بیدار (۳) نسخه [ه] ضربه (۴) نسخه [ح ط] شصت گز است - نام اصل او کندار
 بود - حکما آنرا داخل اقلیم هندوستان شمرده اند چنانچه در نقب این فن معین شده است .

نموده دادِ مردانگی میدادند - چنانچه ترکمانان در مقام تحقیر بودند - و از
 بواهی غیرت می‌آمدند •

روزِ حضرت جهانبانی صحبتِ خاص ترتیب داده بودند - و محرمان ح
 از هر طرف در حکایت گشوده - و از هر سو سر رشته روایت بدست آورده) صحبت را به
 و نقلهای نشاط افزا گذراندن گرم داشتند - از اکسیر سخنان دلبران نقد ارباب شجاعت را
 و تذک مایگان مردانگی را سرمایه همته بهم میرسید - درین اثنا حضرت ش
 از کمال شوق بیاد آوردند - که آیا آن تازه سرور جویبار خلافت را جدا از دوستان در
 چه حال باشد - و حسودان بیخرد و بد اندیشان تبه رای را درباره آن گلبن سعاد
 و با دایه در نیم و خاطره پر امید و بیم بدرگاه کبریا (که) کام بخش مرگشتگان
 دست نیاز گشاده بدعای برخورداری و جاندا رازی آن شجره طیبه سلطنت مشغول
 مضمون گره گشای آبله دل گشتند •

• خدایا تو این گوهر شاهوار • ز آسیب بدگوهران دور دار •
 • ز دریای دانش بار آب ده • ز خورشید بینش بار تاب ده •
 • بسم دور زد بر فلک آفتاب • که این نذر آمد برون از نقاب •
 • بسم کرد انجم نظرهای سعد • که این مه ظلمت برافکند جعد •
 • بسم چرخ زد آسمان بلند • که آفاق زمین نور شد بهر موند •
 • فروغ ازل باد منظر او • مبینک تاریک دل نور او •
 و بجهت تسلی خاطر فیض مآثر خود زانچه طالع آن بلند بخت
 (که لوح محفوظ احرار غیبی ست) طلبیده بنظر تأمل و تعمق مطالعه نمودند - و
 و افزونی عمر و ترقی درجات اقبال آنحضرت و خرابی خانه اعدا و ناکام
 و کج اندیشههای ناراستان ازان دیدنجا معادت معلوم فرمودند - و باندها و مرید
 اقدس رازند که الحمد لله خاطر ازیں دغدغه بالکلیه جمع شد - امید
 بدیدار آن نور پرورد الهی خوشوقت شویم - و بیمین طالع آن معادت پیوند
 مظفر و منصور گردیم - سجدهات شکر الهی بتقدیم رسانیده در فتح قلعه اه
 و میرزا عسکری در مهم قلعه داری کمان ضبط و حفظ مرعی میداشت - و •

و هر شب تفتیر میداد - که مبادا جمعی از مورچل خود حرف بکجهتی در میان انداخته
خلع در مبانعی نگاهبانی اندازند •

و (چون محاصره بامداد کشید - و از ملازمان پادشاهی که آمده ملحق نشد) امرای تزاریا شده
از اهتمام خود باز ماندند در مراجعت دغدغه مند شدند - حضرت جهانبانی این معنی را
از روز نهم احوال ایشان خوانده در گرفتن قلعه بیشتر از بیشتر معنی و اهتمام فرمودند
و ازان مورچل (که مخیم اقبال بود) شب کوچ کرده از جانب شهر کهنه تندهار نزدیک دروازه
رفته (این مقدار که سنگ دستی میرسید - و آنجا را چهار دره میگویند) مورچل مستحکم ساختند
صبح آن ترکمانان ازن معنی خبردار شده دل در گرفتن قلعه بستند - و همه از اطراف برخاسته
پیش آمدند - و دایره را تنگ کردند - میرزا عسکری مراسیم شده بیدار عجز و زاری نمود
و بهزاران افطار و بیقراری معرض داشت که (چون حضرت عفت قباب تشریف می آورد)
تا آمدن ایشان مرا مهلت دهید - که بوسیله ایشان خاطر جمع کرده ملازمت توانم کرد
و عرض داشت خود را مصحوب میرطاهر برادر خواجه دوست خارند بملازمت اندس فرستاد
حضرت جهانبانی (که معدن فتوت و صروت بودند) ملتزم او را بموقف قبول جای داده
چند روز مهلت قلعه را آسان گذاشتند - میرزا از تبه واثی بظاهر رش عجز پیش گرفته
در باطن باستحکام قلعه می کوشید - و چون حضرت عفت قباب و بیرام خان آمدند باز از مر نو
آنین مخالفت پیش گرفت - هر چند حضرت مهد معلی معنی فرمودند (که میرزا عسکری را
از اندیشه ناصواب باز داشته بتقبیل ^(۳) عنبه مقدسه مشرف سازند) چون دماغ سعادت او
پربشان بود فصاحت گرامی بهیچ وجه در نگرفت - و بر همان خشونت و سرکشی خود ایستاد
و از فرط عداوت حضرت مهد معلی را نگذاشت که از قلعه بیرون رفته باردوی معالی جهانبانی
تشریف آورند - بر پیشگاه خاطر اندس حضرت جهانبانی ازن ناراحتی میرزا اندازه شقاوت
و مقدار مخالفت او نوع دیگر ظاهر شد - تکیه بر عزایت الهی (که متکفل مهمات ارباب
^(۴) رسول است) نموده بیشتر در تسخیر قلعه اهتمام فرمودند - درین میان الغ بیگ میرزا بن محمد سلطان
میرزا (که از نیاثر دختر بی سلطان حسین میرزا بود) و شیرافکن بیگ ^(۵) را که توچ بیگ
و نصیل بیگ برادر منعم خان و میر برکه و میرزا حسن خان پسران میر عبد الله

(۲) نسخه [دوط] آمده (۳) نسخه [ح] عنبه مقدسه حضرت جهانبانی (۴) نسخه [ب] خصوصت

(۵) نسخه [ح] قریل (۶) نسخه [ح] میرزا حسین بیگ خان •

(که از حادثاتِ بنیِ مختارِ سبزواری اند) و جمعی دیگر از کابل رحیده برهنمائی طالع پیداواراک سعادتِ آستان بوس نمودند - و سببِ گریخته آمدنِ ایشان آن بود که میرزا کامران الغ میرزا را در قید نگاه میداشت - و از عالمِ احتیاط هر هفته بیگ کس میسرود - چون نوبت بشیر افکن رسید او هم از میرزا هراس داشت - باتفاقِ آن جماعه الغ میرزا را گرفته بدرآمد - و دولتِ ملازمت دریافت - و حضرت جهانبانی این جماعت را بعواطفِ بدویغِ خدمتِ امتیاز بخشیدند زمینِ داور نامزد الغ میرزا شد - و قاسم حمین سلطان اگرچه همراهِ اینها برآمده بود اما شبِ راه گم کرده در میانِ هزارها افتاد - و بعد از چند روز غارت زده پداده و آبله بای رسید آنحضرت فرمودند که هنوز در خلاصِ تو نقصانی بود که راه گم کرده بچندین بلا مبتلا شدی و بعد ازان دله بیگ هزاره باخیل و حشمِ خود آمد - و عرائضِ اعیانِ کابل نیز رسید - از رسیدنِ این جماعت و آمدنِ عرائض از اکثرِ امرا و اعیان (که در کابل بودند) انبساطِ عظیم در اردوی معنوی پیدا شد - و قزاقباشیه (که متروکِ خاطر بودند) مطمئن شده جدّ و جهدِ تمام از سرگرفتنند و تزلزل در ارکانِ قلعه داری افتاد - و پای ثبات از کنگرهٔ محافظت لغزید - ساکنانِ قلعه روز بروز احوالِ میرزا عسکری نوشته از سر دیوارِ قلعه می برتافتند - که کار بر قلعه نشینان دشوار شده - در گیر و دارِ خود مردانه باشید - و در قلعه گشائی کمرِ همت محکم بر بندید و دست از اهتمام باز مدارید که اهلِ قلعه بتنگ آمده اند - عاقبت کار بجائی رسید که اعیانِ لشکرِ میرزا عسکری یکن یکان از قلعه خود را بیرون می انداختند - و توپچیان و پداه‌ها از بالا می افتادند - اولِ خضر خواجه خان نزدیکِ بمورچلیکه (محکمِ اقبال بود) از قلعه خود را نداشت - و گویانِ عجز بدستِ انکسار گرفته در پایِ مقدسِ حضرت جهانبانی افتاد - و بعد ازان مریدِ بیگ ریسمان بسته از قلعه پایان آمد - و بشرفِ زمینِ بوس سر بلند شد - و بعد ازان اسمعیل بیگ (که از امرای حضرت گیتی ستانی فردوس مکلانی در دلوری و کنگلش مسلم وقت بود) رسید - و ابوالحسن بیگ برادرِ زادهٔ قراچه خان و مدّور بیگ بسرِ نور بیگ همراه او آمدند - شیخ خضر خان هزاره از قلعه خود را انداخت - و دوسه هزاره او را بر پشت گرفته بجانبِ کوه لکه رُزان شدند که (چون کارِ قلعه از انتظام افتاده بود - و میرزا عسکری نه رای بودن در قلعه داشت - و نه روی آمدنِ بزرگه گیتی پناه) بنابراین خواست که خود را بزارهٔ عاقبت کشد - و ازین مخاطره برکنار بوده روزگارش بسر برد - مگر آن در اردوی ظفر قرین

خبر رسید که خضرخان هزاره از قلعه برآمده راه گریز اختیار کرده است - جمع بنفجص او شتافتند - و او مقداری راه رفته در پس سنگ پنهان شده بود - بعضی از ثقات نقل میکنند که خضرخان هزاره میگفت که چند مرتبه مردم (که بحقیقت گرفتن من تعین بودند) از نزدیک من گذشتند - و یک دنه یک جانور خیال کرده دامن مرا میگرفت - از ترس دم بخود کردم - چون شب در آمد من از زیر سنگ برآمده بدامن خود شتافتم •

(۲) چون دولت روز افزون حضرت جهانبانی خاطر نشان ظاهر بینان شد - و بر متخصصان روشن گشت که از اقبال حضرت جهانبانی و اهتمام فدویان اخلاص نهاد نگاهداشت قلعه ممکن نیست) میرزا عسکری از خواب غفلت بیدار شده - راحیمه و مضطرب (نه پای رفتن و نه جای ماندن) اولی التماس نمود که قندهار را باولیای دولت می چارم - مرا راه بدهید که بکابل روم - حضرت جهانبانی بآن راضی نشدند - و خیال خام او صورت نه بست - بصورت حضرت مهد علیا خانزاده بیگم را بحضور اقدس فرستاد تا استعفاى گناههای او نمودند - و بوسیله استدعای آن خلاصه دودمان مصمت رقم عفو بر جریده جرائم او کشیدند - بتاریخ روز پنجشنبه بیست و پنجم جمادی الاخری سال مسطور میرزا عسکری در ملازمت آن عفت قباب از راه تصریح و ندامت از قلعه بیرون آمد - حضرت جهانبانی در دیوانخانه عالی النجم آزادی مشغوف عزت بودند - و امرای چندانى و قزلباشیه صف زده بقدر مدارج و مراتب دست نیام داشتند - بگرام خان بموجب حکم پادشاهی میرزا عسکری را شمشیر در گردن انداخته بملازمت آورد - حضرت جهانبانی با وجود آن همه خصوصیت جانی (که از میرزا معاينه شده بود) قطع نظر از مصالح مملکت و قواعد ماطنت بمحض عواطف ذاتی و فرط مرام فطری قبول شفاعت آن عتت قباب را از مرام آداب و مکارم اخلاق شمرده قلم عفو و رقم صفح بر صقیفه اعمال او کشیده • مشغوف سرادقات الثقات و مشغوف جلالت عنايات ساختند - و برین مقدمه اقبال سجده شکر الطاف یزدانی بجای آورده حکم فرمودند که شمشیر از گردن میرزا دور کردند - و بعد از مشاهدۀ تقدیم آداب بندگی امر بر نشستن امدار یافت - بعد از آن محمدخان جلایر و شاه خان و مقدم خان و شاه قلی سیمستانی و تولک خان تورچی تا سی کس را شمشیر و ترکش در گردن

• (۲) در [بعضی نسخه] اینجا عنوانی ست - و آن اینست - ذکر فتح قلعه قندهار و ملازمت نمودن عسکری میرزا و بعضی سوانح دیگر که دران ایام رو داده (۳) نسخه [ح ط] نگاهداشت قلعه و نجات متخصصان (۴) نسخه [ح] چهارشنبه (۵) نسخه [ح ط] تصریح و ندامت و شرمساری (۶) در [بعضی نسخه] مشغوف (۷) در [اکثر نسخه] شاه سیستان •

درده بکورشش آوردند - ازین مردم مقیم خان را و شاه قلی سیستانی را فرمودند که زولانه در پای
و آخته در گردن کرده نگاهدارند - و از آخر روز تا صغیده دم سحری (که هنگام درود فیض
عالم بالاست) صحبت دلگشا داشتند - و مرگدشتهای عبرت افزا بیان فرمودند - و میر قلندر
و سایر گویندها و سازندها بغمه بردازی زنگ زدای خاطر جهان آری بودند - و در اندای
این صحبت نوشته میرزا عسکری (که در حین توجه آنحضرت براه چرل و اختیار عالم غربت
باحشام بلوچان فرستاده بود) بنحس احضار نموده ایستادگان بساط عزت بموجب اشارت عالی
بمیرزا دادند - زندگانی بر میرزا تلخ شد - و عیش منقص گشت - آخر بمقتضای وقت
حکم شد که میرزا را نگاه دارند - و بکورش می آورده باشند - (چون گداهان او بمقتضای حکم
جیبی بخشیده شد) چند روز در بند بند پذیر گردید - و روز دیگر ماسچه (۱) را با فتح شب افزوز
تاریک نشینان ارک شد - و محمد سراد میرزا و امرای چغتائی و قزلباشیه در ملازمت حضرت
جهانبانی شهر در آمدند - و سه شبانه روز بفر مقدم همایونی آن بلاد فاخره مورد امن و امان بود
روز چهارم بموجب مکذوب خاطر خطیر شهر را بمحمد سراد میرزا عنایت فرمودند - و خود بدولت
و اقبال در چهار باغ حضرت فردوس مکانی (که در کنار ارغنداب واقع است) نزول اجلال فرموده
از اشجار لطائف آثار امتلاذ و امتظال نمودند - و در آن منزل دلگشا تفصیل اسباب و اموال
میرزا عسکری (که گرد آورده روزگاران بود) متصدیان اشغال سلطنت نوشته بنظر اقدس
در آورند - آنحضرت آنرا در چشم اعتبار در نیاورده ببهادران سپاه (که رقم تهیدستی بر نامه
احوال داشتند) مرحمت فرمودند *

چون (خبر فتح قندهار و توجه موکب والی حضرت جهانبانی بقسطنطین کابل بمیرزا کامران رسید)
میرزا متوهم و متذنب شد - و حضرت شاهنشاهی را از خانه عصمت قباب خافزاده بیگم بخانه خود
آورد - و بکوچ کلان خود خانم بیگم سپرد - و شمس الدین محمد غزنوی مشهور بانکه خان را
مقتید ساخته در جای نالایق نگاهداشت - و از امرای خود کنگاش طلبید که در باب میرزا سلیمان
چه باید کرد - ملا عبد الخالق (که بمیرزا نسبت امتدای داشت) و بابوس (که در امور ملکی
دخل مکرر) گفتند که مناصب آنست که میرزا را دلاها نموده بدخشان باید داد - تا در وقت
کار بکار آید - و از سعادت طالع میرزا سلیمان آنکه پیشتر ازین بچند روز میر نظر علی
میر هزار نیشکائی (۲) و میر علی بلوچ (۳) و جمعی دیگر اتفاق کرده قلعه ظفر را گرفته بودند

(۲) نسخه [ح] فتح آیات (۳) در [اکثر نسخه] خانم سپرد (۴) نسخه [ط] ملا عبد الحق (۵)
نسخه [ح] بیشکائی (۶) در [بعض نسخه] تبر علی - و در [بعض] تبر علی *

و قاسم برلاس را با اعیان دیگر مقید ساخته به میرزا کامران پیغام دادند که اگر میرزا حامیان را میفرستند ولایت بدخشان بابشان سپرده خواهد شد - و آلا این مردم را (که گرفته ایم) بقتل رسانده ملک بدخشان را بازبیک میسپاریم - بنابراین میرزا سلیمان و میرزا ابراهیم و ^(۴) حرم بیگم را رخصت بدخشان دادند - میرزایان پهای مزار بموضع معموره رسیده بودند که میرزا کامران از رخصت میرزا سلیمان پشیمان شده کس بطالب میرزا فرشتاد که بعضی سخنان زبانی مانده است - شتوده متوجه شوند - میرزا سلیمان ازین طلب درگمان افتاده معذرت نامه در جواب نوشت که چون در ساعت نیک رخصت یافته‌ام مراجعت لایق نمیدانم - چشمداشت از التفات آنکه آن سخنان را نوشته مصحوب یکی از معتمدان بساط قرب ارسال دارند تا بموجب آن عمل نموده آید - و خود بسرعت متوجه بدخشان شد - رسیدن بدخشان همان بود و شکستن پیمان همان و در خلال این احوال یادگار ناصر میرزا از کابل فرار نموده بجانب بدخشان رفت .

و (چون روزگار خواست که میرزا کامران را درین مرای مکانات تدارک اعمالش نماید) روز بروز اسباب آن آماده میگشت - از میرزایان بغیر از هندال میرزا کسی درگزر ^(۴) او نماند بضرورت او را احتمالت داده مقرر ساخت که تعانف یادگار ناصر میرزا نماید - و او را گرفته بیارد و بوعده موکده قرار داد که هرچه (امروز در تصرف دارم - و همچنین من بعد هم هرچه به تصرف در آید) سیوم بخش آن از آن تو باشد - اما چنان اهتمام نماید که از لوازم یجبهتی و برادری دقیقه فرورگذاشت نشود - و باین قرار داد میرزا را (که بچشم نگاه میداشت) رخصت داد - میرزا هندال (که از بدسلوکی او بندگان آمده بود) بزبانی قبول نموده خلاصی از چنگ او فوز عظیم دانست و از پای مزار گذشته بدرنگ سعادت متوجه ملازمت حضرت جهانبانی شد - میرزا کامران را از حدوث این وقایع سراسیمگی روی نمود - و سر رشته صلاح کار خود گم کرد - و از ملازمان و مصاحبان او که سیه (بهبود او را منظور داشته) حریف راستی بگوید (نبود - اکثر مردم او را دیده بصیرت پوشیده و چشم خردت از رمق غفلت جوشیده بود - سبیل سداد و طریقی رشاد نمیدیدند و گرویه (که صلاح حال دریافته بودند) قدرت نفس زدن از نفس امر نداشتند - و این از در رهگذر بود - بعضی را یارای عرض کردن نبود - و بعضی از آن قسم بودند که ملاحظه خاطر میرزا میکردند - و اظهار حق صلاح وقت نمی‌دیدند - چه یقین ایشان بود که از خود رائی صلاح کار

(۲) در [بعضی نسخه] خرم بیگم - و در [بعضی] حرم بیگ (۳) در [چند نسخه] در گرد او (۴) نموده

اصلاً قبولِ مشربِ او نیست - به مجبورِ اظهارِ آن آزوده خواهد شد - و آزرده‌گی او -
 نذر و منزلتِ قایل خواهد گشت •

حقِّ دولتخواهی و شرطِ خیر اندیشی آنست که در امثالِ این امور زیانِ خویش
 نداشته توقف نکند - و باهمال و امهال نگذرانند - که ضررِ آن در مآل بحال همه
 و خسرانِ این اعمال برزگارِ دولت همه لاحق گردد - و نتیجهٔ خیانتِ کنگاش (که آء
 و افیمجِ جزایات است) روی دهد - و خالِ بیدبختی و خوشامد گوئی (که نیز
 و بے سعادتگی ست) بر رخسارِ حال و مآلِ ایشان نمودار گردد - و شایسته آنست که ای
 اگر (در عدمِ کتمانِ حق و اظهارِ صدقِ ناملایمِ منذورِ طبیعت برهد) آنرا سعادتِ روزگارِ خ
 و بآن خوشوقت بوده چنین قبض در ناصیهٔ انبساطِ فیض کنند - که هر چند بحسبِ ظاهر برف
 شاق آید اما باطنِ والا جذابانِ تحسین فرماید - و اگر چه بصورتِ خلافِ رای صاحبانِ راهِ حد
 لیکن در معنی هم ابرای ذمت کرده حقِ نعمت گذارده میشود - و هم در نظر مانده
 و آخر بیدانِ محمود القول و الفعل می نماید - القصة میرزا کمران را از انعدامِ عقلِ مصل
 و نقدانِ چنین همراهانِ سعادت انرا غلط بر غلط روی میداد •

نهیست موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی

از قندهار بنسخه کابل - و فتح آن ممالک

چون خاطرِ قدسی متأثر از مهماتِ قندهار فارغ شد تسخیرِ کابل پیش نهادِ همت
 اجرم باین عزیمت از باغِ حضرتِ فردوس مکانی نهیست نموده بالا تر از مقامِ ح
 در گنبدِ سفید نزولِ اجلال فرمودند - بهوسته ترتیبِ مقدماتِ نتیجِ این یورش بر پی
 الهام پذیر میقتافت - و با دولتخواهانِ دور بین و جان سپارانِ اخلاصِ شمش هموار
 نموده میشد - مزبانشده اکثری از امتدادِ مدتِ سفرِ دلگیر شده برخاسته بے رخصت رفتند
 برخصتِ ابرامی جدا شدند - بدایخ خان و جمعی دیگر (که در ملازمتِ فرزندِ شاه بودند
 مبالات دستِ تعدی و تجاوز بر رعایا و احشام میگشادند - و باین ناستوده عمل توسعه
 خیال میکردند - وضع و شریفِ شهر داد کنان و فریادِ زنانِ بدرگاهِ معلی
 و حضرتِ جهانبانی درین معامله متروک بودند - که اگر تنبیهِ ستمگاران نموده آید خا

آزرد می‌شود - و اگر بر قانون داد عمل نشود بیداد گران دست از زیردستان باز نمی‌دارند
و این معنی موجب سخط الهی می‌گردد - لیکن چون وقت مقتضی نبود در مقام حدیث در آمده
چاره این کار بوقت دیگر موقوف می‌داشتند •

و چون یورش کابل مصمم شد بالضرورت (بجهت اقامت بعضی از پدیدگان مرادق عصمت
و نگاهداشت اشیا و امتیاز ضروری) منازل چند از بداغ خان خواستند - و بزیان صدق ترجمان
فرمودند که ما بر سخن خود قندهار بشما مقدر داشتیم - اما از جائیکه (مردم خود را گذاشته
و خاطر را از جانب ایشان جمع ساخته پای عزیمت در رکاب تردد آریم) گزیر نیست
بداغ خان از نامعامله فهمی خود ایا و امتناع نمود - و بر طریقه اهل دانش در امتثال حکم شاهی
و امر پادشاهی (که اصل کار بود) مبادرت نکرد - امرای عظام (که در ملازمت بودند) بعرض
اندس رسانیدند که کار عظیم در پیش داریم - از گزین قندهار گزیر نیست - تا بهر شغله که
رو آریم فارغ‌بال باشیم - و آنحضرت نظر بر خودیهای شاه فرموده نخواستند که خاطر مردم شاهی
غبار آلود شود - لاجرم حرکت ناستود ایشان را به تمکین همت و نسکین اقبال می‌گذرانیدند - و درین
اندیشه بودند که بصوب بدخشان نهضت فرموده میرزا سلیمان را بخود همراه ساخته بتسخیر کابل
توجه فرمایند - و چون عده در مسارعت تسخیر کابل شوق دیدار سعادت افزای حضرت
شاهنشاهی و دریافت جمال با کمال آن نور حدنه خلعت بود (که بحسب رموز آسمانی
جمع فتوحات غیبی از برکت وجود سعادت پرتو آنحضرت میدانستند) زمان زمان اهتمام
در امضای این نیت و تحقیق این امضیت بظهور می‌رسید - درین اثنا پسر شاه ناظر ریاض
رحمت و وارث حیا مغفرت شد - مقریان بساط عزت و مخصوصان قرب منازات بموقف عرض
رسانیدند که ایام زمستان نزدیک شد - و اهل و عیال و اسباب و پرتال درین کوهستان همراه بردن
محال گونه می‌نماید - پسر شاه رحلت نموده - قندهار بترکمان وا گذاشتن مناسب دولت نیست
خصوصاً چنان جمع خود سر که در تخریب مبانع ولایت و هدم ارکان رهایت کمال تطاول
دارند - و با آنکه مأمور شده بودند (که علی‌الدرام نطق بندگی بر میان جان بسته همیشه ملازم
موکب عالی باشند) انحراف ورزیده از نشای باد غفلت در قبول احکام مرکز نمی‌نمایند - بلکه
از عدول ارامر مطاعر و باطن خود را بعخالفت موافق ساخته نقاب آرمی پیش رو

(۲) نسخه [ط] دست نظم (۳) نسخه [ح ط] ضروری که محفوظ و منطبق ساخته دولت و اقبال متوجه تسخیر

کابل شوند منازل چند (۴) نسخه [ح ط] دیدار پوزنوار (۵) نسخه [ح ط] بعخالفت آراسته نقاب •

نرو هشته اند - لایق دولت آنست که دمت تعلیق ایشان را از دامن احوال عجزه و مسائیل شهر
 (که آئین عطیة ایزدیست) کوتاه سازند - و حاشا که درین اندیشه صواب انما غبارے بخاطر
 شاه رمند - و (چون از پنجا تا کابل مسافت بمیدار است - و احشام هزاره و قبائل افغان از مور و ملخ
 بیشتر - و خرسنگ این راهها شده اند - خصوصاً با میرزا کامران سخن درمیان دارند) بدست
 آوردن مامن (که خاطر را از هر وجه مجموع گرداند) نخستین کار است - و بالفعل بهتر ازین
 محلی (که باین کار مزادار باشد) غیر از قندهار نیست - پس بموجب عقل و عرف و عدل
 بداغ خان را باید فرمود که قندهار را بخوشی و ناخوشی بگذارد - و اگر نگذارد بمحاصره و استیلا استخلاص
 نموده محبت نامق موادی ماجرای روزگار و اقتضای صلاح وقت مشتمل بر وفور صداقت
 و اقبای وفاق بشاه باید نوشت - و چون شاه والا گهر معدن دانش و انصاف اند این عمل را
 از مستحضرات خواهند شمرد - و باعث درین باب از همه بیشتر حاجی محمد خان بابا تشقه
 بود - حضرت جهانبانی فرمودند که همه مستام - اما محاصره کردن و تیغ سنجیدن آختن و مطلقاً
 یکطرف کشتن از محاجت خالی نیست - اگرچه ایشان از منهج اعتدال عدول ورزیده اند اما
 این بے اعتدالی را بے بدگمانی درگاه تجویز نمیکنیم - چه درینصورت مردم بداغ خان ضایع خواهند شد
 ظهور این معنی در نظر آئین اعلی روزگار بدنما ست - همان بهتر که بوسیله عقل دوراندیش
 تدبیرے باید اندیشید که بے جنگ و جدل قلعه بدست آید - بنابراین کس بدیش بداغ خان
 فرستادند - که چون بتسخیر کابل میرزیم میرزا عسکری را در قندهار مقید نگاهدارند - تا خاطر
 از جمع باشد - مشارالیه صلاح کار خود دانسته قبول این معنی کرد - و مقرر شد که دلاوران کار دیده
 و بهادران معرکه آزموده بحدود قندهار رفته در کمین باشند - و ناگهان وقت یافته بپایمردی
 همت و دستباری جلالت بقلعه درایند - بدیرام خان و جمعی دیگر بطرف دروازه کنگان مقرر شدند
 و الغ میرزا و حاجی محمد و جمعی بجانب دروازه ماشور معدن گشتند - و موبد بیگ و جمعی بحدود
 دروازه نو جای یافتند - و این شیران بیشه شجاعت شبشب شتافته باطراف قندهار کمین کردند
 وقت انکشاف صبح صادق حاجی محمد خود را بیشتر از همه بدروازه ماشور رسانید - اتفاقاً شترے چند
 علف بار درین قلعه میرفتند - خود را در پناه شتران در آورد - و شیر مردانه ناگهانی خود را
 بدروازه داخل ساخت - دربان آگاه شده در مقام منع و دفع در آمد - او جواب داد که بموجب
 فرموده بداغ خان میرزا عسکری را آورده ایم - که درین قلعه نگاه داریم - این حرف نایده نکرد

و در مقام بمبئی در شد - حاجی محمد دست دربان را بشمشیر قلم کرد - و چندس دیگر از عقب رسیدند - و جمعی از قزلباشان (که دران نزدیکی بودند) بچنگ پیش می آمدند و بقتل میبردند - و ببرام خان از دروازه کنگدان خود را درون انداخت - و قلعه بقصیف اولیای درایت قاهره در آمد - و قزلباشان فرار نموده بارک متحصن شدند - و نیمروز حضرت جهانبانی خود از دروازه کنگدان بدریخت و اقبال در آمده پیرج آنچه^(۲) صعود فرمودند - و آن شهر سعادت آئین بفروردی عالی مهبط امن و امان و مورد عدل و احسان شد - و ازین نزول رحمت و صعود سعادت از نهای خرد و کلان خورش شادی و نوید مبارکبادی برآمد - و بدایغ خان بوسیله حیدر سلطان آمده سجد خجالت و عذر تقصیر بجای آورد - و آنحضرت او را محفوف مبارک خسروانه فرموده رخصت دادند - و شهر را به ببرام خان عذایت فرمودند - و مکتوب بشاه نوشتند که (چون بدایغ خان خلاف حکم شاهی نموده از خدمت متقاعد بود) قندهار را ازو گرفته به ببرام خان سپردیم - تعلق بشاه دارد - درین اثنا میرزا عسکری قدر جان بخشی و عطوفت پادشاهی نشانخته فرار نمود - و بعد از چند روز انقاع آمده خبر کرد که میرزا در خانه مذمت - کس تعین شود که او را بطریق (که از من نداشت) گرفته آورد - حضرت جهانبانی شاه میرزا و خواجه غنیر ناظر را تعین فرمودند - فرستادها او را در خانه همان افغان از زیر پلاس بر آورده بدرگاه معلی آوردند - و آنحضرت بمقتضای عطوفت و رافت ذاتی و باس و صیت حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی (که در باب گفته براوا بمخصوص برادران فرموده بودند) بظرف عنایت مشمول داشته از جرائم و زلات او بدازگی در گذشتند و او را بنديم کونکناش (که از معتمدان خاص بود) سپردند - و ولایت قندهار را بر او ایلی دولت تقسیم فرمودند - ولایت تهری به الغ میرزا مقرر شد - و پرگنات لہو در وجه علونہ حاجی محمد اختصاص یافت - و زمین داور باسمعید بیگ - و قلات بشیر افکن - و شال بجیدر سلطان مکرمت فرمودند - و همچنین جمیع ملازمان را فراخور حال جایگزین کردند و خواجه جلال الدین محمود را (که در شهر از مردم میرزا عسکری و دیگران طمع کرده بود) بسیر محمد علی گیرانندند - و (چون خاطر اقدس از انتظام مهم قندهار فراغ یافت - و بدامن تائید الهی و مآثر صوابدید پادشاهی تقدیر موافق تدبیر آمد) بسعادت و اقبال در ساعت مشغول هودج عزت حضرت مریم مکانی را در قندهار گذاشته عزیمت تسخیر کابل پند نهاد همت والا فرمودند *

(۲) در [چند نسخه] آنچه (۳) نسخه [د] بعزورد عالی (۴) نسخه [ح] [فراخور حال و مناسب مقدار] (۵) نسخه [ه] قلی *

و از فیوضات نامتناهی و نعم غیر مترقب آنکه قانله بزرگ از هندوستان آمده بود. و سوداگران سودای دلخواه کرده اسپان عراقی از ترکمانان خریده بودند - چون انوار اقبال از وجنات حال میخانه کلاتران این قانله آمده التماس نمودند که (اگر اسپان ما را ملازمان موکب عالی بگیرند - و بهای آنها بعد از نتج هندوستان مرحمت فرمایند) اشد رضا داریم - و سرمایه سعادت خود میدانیم - زه دولت ما که باین مقدار امداد خود را از زیر دلتخواهان درگاه عالی معدود سازیم - حضرت جهانجانی این معنی را از مویدات آسمانی و مواند غیبی تصور کردند و التماس ایشان را بذریع قبول موعول داشته حکم فرمودند که بقیمت دلخواه فروشندگان تمسکات ابتدای اسپان نوشته بدیشان سپارند - و خود بدولت و اقبال بر پشت کوه (که نزدیک بابا حسن ابدال است) برآمدند - و به الغ و یزرا و بیرام خان و شیرانکن و حیدر محمد آخته بیگی فرمودند که اول بحیث اصطبل خاصه اسپان جدا کنند - و بعد ازان برای آنها و سایر ملازمان بترتیب انتخاب نمایند - و هزار اسپ (که در سرکار خاصه شریفه ابدیاع شده بود) بحسب مقتضای حال هر یک به تقسیم و انعام پیوست - و دلهای هوداگر و سپاهی معذور و مرده شد دده بیگ هزاره (چون میخواست که بخدمات مالی و جانی سرفراز گردد) بجانب قاعه تهری (که حشم او آنجا بود) شب راه سرکرده برد - و چون موکب عالی دران حوالی زحید کلاتران احشام اسپ و گوسفند بقدر حال پیشکش آوردند - و مصدر خدمات پسندیده گشتند - چون آن حوالی آنکهای دلگشا داشت چند روز جهت نزهت خاطر و تطییب دماغ اقامت فرمودند و حضرت مهد علیا خانزاده بیگم را در این مقام بیماری پیش آمد - و بامداد کشید - و برحمت جارید پیوستند - آنحضرت قواعد عزاداری بجای آورده تمسک بحبل المتین صبر (که شان عالی نشان کار آگاه و نشان والا دانشان خبرت سرشت است) نموده جهت ترویج روح آن مخدوم مکره خیرات و مبرات (چنانچه لایق خانواده سلطنت تواند بود) بتقدیم رسانیدند و از آنجا برهنه نمودی اقبال بلند و طالع بیدار کوچ کوچ متوجه دارالسلطنه کابل شدند و میرزاغذال بنزدیکی قندهار باین عیادت و حسن عقیدت سعادت بساط بوس دریافت و آنحضرت بمقتضای مراسم جدلی بنوازشهای بیکران اختصاص بخشیدند - و از آمدن او بغایت خوشوقت شدند - و مقدمه آمدن بسیاری از مردم شد - و مردم اعیان جوق جوق از کابل شتافتند و بواسطه اختلاف و امتزاج هوا درین راه بیماری و وبا در آردی ظفر قرین پیدا شد - و بسیاری

مهاجرینِ شهرستانِ عدم شدند - و حیدر سلطان ازینجمله بود - چون («عَلَفَتْ هُوَ اَشْتَدَّ» داشت و مردم کم همراه) میرزا هندال بعرضِ اشرف رسانید که مناسبِ دولت آنست که درین زمستان مراجعت نموده بقندهار توقف فرمایند - و اَوَّلِ بهار سامان و سرانجام اشکر نموده بتسخیرِ کابل عنانِ عزیمت معطوف دارند - آنحضرت در مواجهه چیزه نفرمودند - و چون مجلسِ تأخر رسید زبانی بوسیله میر سید برکه گفته فرستادند - که با وجود آنکه (از آمدن شما و جدا شدنِ یادگار ناصر میرزا خبردار نبودیم) توکل بر الطافِ الهی نموده به سمتِ کابل توجّه داشتیم - اکنون (که قضیه چنین باشد) توقف را سبب چیست - اگر بجهتِ سختی و رنجِ کثیری مردم خود این معنی بخاطر آورده اید زمینِ دار و آنخود را بشما ازانی داشتیم این زمستان را در اینجا بآمایش بگذرانید - و چون عقده کابل مفتوح شود بملازمت خواهید پیوست میرزا ازین پیغام بغایت خجل شده عذرِ تقصیر نمود - و آنحضرت بعزمِ درست و آمیدِ واقی قدم در راه نهاده دل در گشایش کار بستند - در انامی راه جمیل بیگ برادرِ بابوس (که میرزا کامران را از اَنالِیق آقا سلطان دامادِ خود کرده در غزنین گذاشته بود) آمده بآستانِ بوس سر بلند شد و استعفایِ جرائمِ بابوس نمود - و بمدارجِ قبول اِتصال یافت •

چون [موکبِ عالی در بُرت شیخِ علی (که در نواحیِ نعمان و ارقندی واقع شده) نزولِ اَجال یافت] میرزا کامران از استماعِ توجّهِ رِایاتِ جهانگشا سرانگیده شده قاسم برلاس را باجمعه بیشتر روانه ساخت - و قاصدِ مخلصِ ترتیبی را (که میر آتش میرزا بود) فرمود که تو بخانه را بجلگه درسه (که نزدیکِ خانه بابوس بیگ بود) برده تعبیه نماید • و عیالِ مردم (که در بیرونِ قلعه کابل بود) همه را اهتمام نموده اندرونِ قلعه برد - و بعد از اسلحاکمِ میانی قلعه بغرور و غفلت از کابل برآمده در نزدیکِ بُرتِ بابوس بیگ نشست - و در ترتیبِ افواج و تقسیمِ صفوف اهتمام نمود • و در موضعِ تکیه چهار قاسم برلاس باجمعه بیشتر آمده بود که خواجه معظم و حاجی محمد خان و شیر افکنی از معسکرِ اقبال پادشاهی بیشتر شتافته دستبردِ شایسته نمودند - و بنائید الهی (که طلایه دولتِ قاهره بود) قاسم برلاس تابِ مقاومت نیابرد و رو بگریز نهاد - و چون میانِ افواج فاصله اندک ماند میرزا هندال بموجبِ التماس بموضعِ هراولی اختصاص یافت - موکبِ اقبال از تلاقیِ خواجه پشته گذشته در نواحیِ ارقندی نزولِ اَجال نموده بود که بابوس و جمیل بیگ

(۲) نسخه [ا] رنجِ کثیری خورد (۳) در [اکثر نسخه] آن سلطان (۴) در [بعضی نسخه] تکه خمار - و نسخه

[ا] تکه خمار - و نسخه [ح] تکه خمار •

با جمعیّت خود و شاه بُردی خان (که گردیز و بنگش و نغز باو متعلّق بود) آمده آداب زمین بوس
 بجای آوردند - و مستمال غایات بیکران شدند - و متعاقب آن صاحب بیک بهر خواجه
 دکن بیک با بسیاری از مردم آمده دولت ملازمت دریافت - و بالتفات خسروانه سرفراز گشت
 درین اثناء بابوس بعضی اشرف رسانید که وقت توقف نیست - بدوات سوار باید شد - که مردم
 می آیند - حضرت جهانبانی بر باد پای دولت سوار شدند - و درین میان های قلی سفرچی
 و بهادر پسران حیدر سلطان را (که در تعزیت پدر بودند) بر آورده مشغول مراسم ساختند
 و بعد از زمانه قراچه خان آمده سعادت زمین بوس دریافت - میرزا کامران در صفحات اوضاع
 صورت اقبال پادشاهی نقش ادبار خود را مطالعه نموده خواجه خاندن محمود و خواجه عبدالخالق را
 بجهت استعقای جرائم خود بملازمت اقدس فرستاد - و بعضی ملتسمات بوسیله خواجه
 معروض داشت - نیم کوره راه مفاصله میان افواج قاهره پادشاهی و لشکر میرزا نموده بود
 که خواجه آمده ملازمت نمودند - آنحضرت ملتسمات او را بادراک ملازمت موقوف داشتند - و مواجین
 دیگر غایات را از لوازم آن گردانیده خواجه را باحترام رخصت دادند - و خود از روی مررت
 و مدّ می توقف فرمودند - و چون میرزا را غرض از فرستادن خواجه تعطیل و تراخی در مبادرت
 سپاه پادشاهی و فریست یافتن خود بود - و انتظار سیاهی شب میبرد که شاید شبگیر بلند کرده
 خود را بکناره تواند کشید) چون حجاب ظلمت شب جهان را تاریک ساخت از تیرگی رای
 و ظلمت خاطر (دریافت سعادت ملازمت بخود قرار نداده) بعرض تمام خود را بارک کابل
 رسانید - و میرزا ابراهیم دادخود را با جمعی از اهل حرم همراه گرفته از راه یمنی حصار روانه
 غزنین رویه شد - و چون قرار نمودن او بمسامع علیه رسید حضرت جهانبانی بابوس را با جمعی
 از معتمدان کابل فرستادند - که در آنجا بوده نگذارند که بپناهی و رعیت آسید رمد - و همه را
 مستمال غایات پادشاهی سازند - و میرزا همدال و جمعی را تعیین فرمودند که میرزا را تعاقب نمایند
 و خود بدهمغانی نصرت و همراهی اقبال متوجّه شهر کابل شدند - و در ساعت مسعود کوس زنان
 دولت کوراکه اقبال بلند آوازه کردند - و کوکبه داران نصرت کوکبه شصت را بهیچر مگوکب رسانند
 و در شب میزدلیم آذر ماه جلالی موافق شب چهار شنبه درازم شهر رمضان (۹۵۲)
 نهصد و پنجاه و دو بنائید آسمانی فتح کابل (که مقدمه فتوحات بے اندازه است) روی ۵۵۰
 و ابواب شادمانی و کامگاری بر دلهای خلایق گشوده شد - در ساعت از شب گذشته بود که آنحضرت
 (۲) در [بعضی نسخه] تردی خان (۳) نسخه [ب] چون خبر فرار نمودن (۴) نسخه [ا] کوس -
 و در [اکثر نسخه] کورگه •

صاحب کابل را بمقدم دولت فرستاد و سر بلند ساختند - نویسنده تاریخ این فتح کابل را کرموت

یافته بود - و دیگرے این • • • مصرع • • • بجنگ گرفت ملک کابل از وی •

چون (بمیان آثار ذات قدمی همت حضرت شاهنشاهی ابواب مسرت و شادمانی گشاده

گشت - و اساس دولت بنادرگی نهاده آمد) حضرت جهانبانی را هزیمت میرزا کامران و فتح کابل

در نظر نیامده منتظر تدویم برکات القوام حضرت شاهنشاهی بودند - تا آنکه در زمان معهود

و وقت محمود آن جهان آگاهی را (که دران زمان بحساب مدت عنصری دو سال و دو ماه

و هشت روزه بوده اند) بدریافت ملازمت حضرت جهانبانی آوردند - و آنحضرت بدیدار

فیض بخش مسرت افزای آن نور پرورد ایزدی انبساط صوری و معنوی یافتند - و سجدهات شکر

سلامت آن نوبال بوسقان اقبال و دریات فروغ آن چراغ دهمان خلافت بجای آوردند - و درازای

این خجسته دولت و حدای این فرخنده کرامت ابواب خیرات و مبرات بر روی روزگار

خواص و عوام گشادند - صباح آنروز جهان آنروز حضرت جهانبانی بر روی اقبال و کامرانی

متمم گشته از تمام ارکان دولت و اعیان مملکت و کتفه سپاه و حشم و عامه عبید و خدم گورنش گرفتند

و طوائف خلایق شرف زمین بوس کامیاب سعادت شدند - و دست تمنا بدریوز دعا برداشته

دوام دولت خلافت و رفعت لوای سلطنت از عتبه کبریا در خواستند - و آنحضرت ابواب عدل

و احسان بر روی جهانیان گشوده تمام زمستان بالای ارک آسایش پذیر بوده در رضای خالق

و دلاهای خلایق کوشیدند - و از وقایع (که دران نزدیکی مانع شد) رحلت یونس علی

و مودت بیگ بود که از اعیان سلطنت و صدر نشینان بارگاه عزت بودند - و در همین ایام بمصامع

علیه رسید که خواجه معظم بانفاق مقدم بیگ میخواهد که فرار نماید - و خود را بمیرزا کامران

رساند - این معنی بر خاطر اشرف گران آمد - مقدم بیگ را بجانب کشمیر اخراج فرمودند

و خواجه معظم را از نظر التفات و اعتبار انداختند - و باین توجه و ظل احسان آنحضرت ولایت کابل

مردن امن و امان و مهربان رحمت یزدان گشت •

(۲) در [اندر نسخه] کابل را گرفت - و در نسخه [ب] کابل برگرفت آمده - و از هر دو نوی غلطی می آید

زیرا که از اولین (۹۵۴) و از دومین (۹۵۵) می برآید - و عطاوب (۹۵۴) چنانچه مصرع تاریخ بآن شعر است

(۳) نسخه [ح ط] بر روزگار اهالی و افاضل و ایام و ارامل گشاده زرخشی و جواهریابی فرمودند - و از

مشاهده نور الهی که از جبین آن برگزیده عالم لامع بود شادمانها نمودند - صباح آن (۴) نسخه [ح] کبریا

حضرت عزت (۵) نسخه [ط] و باین توجه فضل و احسان آنحضرت •

آرایش جشن دولت پیوای ختنه^(۲) سور حضرت شاهنشاهی - و آئین بستن

بآئین اقبال - و ظهور خارق عادت ازان نونهال بوستان دولت

بزرگان کام بخش و خدیوان سعادت منش را همواره وجه همت آنست که تقریبی انگبخته
هنگامه بخشش گرم سازند - و بروشی (که از چشم آلودگان عرصه امکان محفوظ ماند) عبادات گزیده را
(که سرآمد آن دلها بدست آوردن و دست بردلها ماندن است) در لباس رسم و عادت بقدم رسانند
چنانچه دریغوا (که نسیم اقبال بآزگی وزید - و گلستان مقصود از سرنو شگفت) مراسم ختنه
آن نو باوه حدیقه اقبال و تازه نهال نخیل مجید و جلال را سبب ساخته در آسایش و بخشایش
عالمیان افزودند - و در اوایل بهار جهان افروز که روح نباتی در اهتزاز بود - و غذایب شوق
در پرواز •

- بلغشه سر برآورد از لب جوی • زمین گشت از ریاحین عنبرین بوی •
- نسیم صبحگاه از مشک بویی • هزاران نافه در بر داشت گویی •

به آرته باغ (که بغایت دانش و دلگشا ست) نزول دولت فرمودند - و بجهت مزید گرد آوری
دلها (که در معنی شکرگذاری حضرت مولی ست) ابواب غیش و عشرت گشودند - و آئین
کیکاووسی و قیقبادی تازه ساخته اشارت شد که حضرات بیگمان بتفاوت طبقات و تناسب درجات
این باغ طرب افزا را آئین بندند - و آهرا و اعدای شهر چار باغ را زیست امزیند - جویج آهرا
کمربعی بر میانی شوق بسته در لوازم این کار اهتمام نمودند - و کلانتران شهر و بزرگان عهد
فراخور حالت و قدرت مهاسی جمیل بقدم رسانیدند - و ارباب صنایع و طوائف محترفه
در آرایش دکان و گرمی بازار غایت مدالعه معمول داشتند - و در اندک فرصت آنچنان
آئین بندی شد که وصف آن از اندازه بیرون باشد - و حضرت جهانبانی هر روز تشریف آورده
بزم آرای شادمانی میشدند - و فراخور حالت و رتبت هر یکی را بتقدیر گرامی شرف امتیاز
می بخشیدند - و پیشتر از انعقاد این جشن خمرروانی قراچه خان و صاحب بیگ و بعضی دیگر
از مختصان درگاه (که بآوردن هودج اقبال حضرت مریم مکنی بقندهار رخصت یافته بودند)
کامیاب دولت شده بوقت رسیدند - و قدوم بركات افزای حضرت مهد علیا موجب مزید
اسباب نشاط گشت •

(۲) نسخه [ح] سور ختنه (۳) در [چند نسخه] زمین بست از ریاحین عنبرین گری (۴) نسخه [ح]

میان جان بسته (۵) نسخه [ح] بدگانه تشریف آورده •

و حضرت جهانبانی را بخاطر عاطر رمید که عیار دانش حضرت شاهنشاهی را (که در صغر سن با هزاران لعلانِ فرّ الهی از نایب احوال متعالی بود) بر خرد و بزرگ عالمان ظاهر سازند در سداقاتِ عفت جشنِ خسروانه ترتیب فرمودند - و جمیع حضراتِ مختاراتِ استاذِ عفت و مطهراتِ مکملینِ عصمت در بارگاهِ حریمِ اقبالِ بشری ملازمت مشرف گشتند - بدانش آموزی حضار حضرت شاهنشاهی را پرورش عزت گرفته بر مذهبِ سعادت آوردند - و بحکمِ معلی حضرت مریم مکنی در سلکِ سایرِ مقدسات در آمده بے تشخیص و تعیین بحضورِ اندسِ حضرت شاهنشاهی آمدند - و اشارتِ بشارتِ بخشِ پادشاهی بر آن رخت که آن نورِ حدثِ سلطنت، والدِ ماجدِ خود را از میانِ چندینِ گروهِ عفاف بشناسند - آنحضرت بنورِ الهی بے مزاحمت سهو و خطا و بے کلفتِ التباس و اشتباه بدریافتِ ازلی و شناختِ ذاتی دریافته در کفِ والدِ مقدّسه خویش و در آغوشِ آن مادرِ نشین سترِ عفاف جا گرفتند - از مشاهده این امرِ شگرف (که حیرت افزای مقول و افهامِ ظاهرِ بیّناتِ تنگنایِ عادت بود) غریب از حاضرانِ بساطِ قرب برآمده شناسایِ قدرِ این بزرگِ ازل پرورد و آنچه کارگاهِ تقدیر گشتند - و معلومِ همگان شد که این دریافت از اعمالِ حواسِ جسمانی نیست - که در صغر سن و کبرِ عمر تفاوت کند - بلکه بمحضِ تفرّسِ روحانی و تعلیمِ ربّانی است - که بوسیله این نوباره چمنِ اقبال از مکنِ نورِ مقدّس بمشرقِ ظهور شفاخته است •

آرے پدوندِ ازلی را حجابِ دوری مانع نمیشود • و قربِ معنوی را بُعدِ صوری چایل نمیکرد - و چون تماثل کنند بُعد را چه گنجایش - که درین وبعانِ گلینِ عمر کمالِ قرب بمیدأ حاصل است - و انوارِ افاضه وجود و تکمیلِ صورتِ عنصری و تصقیلِ مشاعرِ ادراک درجه بدرجه صورت پذیر - و نهایتِ مناسبتِ بعالمِ تجرّد و تقدّس (که ظلمتِ جهل و کثرتِ غفلت را محو پذیرامون آن راه نیست) جلوه نما - و بر دورِ بینانِ عالمِ احوالِ محقق نیست که این صاحبِ فطرتِ عالی (اگرچه در نشأه عنصری و موادّ هیولانی مولودِ نمانست) اما از بدو فطرت و اصلِ پیدائی آبا و امهات از مآثرِ تولّد اویند - و او در مسالکِ معنی و مکنِ باطن ابوالآباست - و بر حضرت جهانبانی (که برده دارِ رموزِ آسمانی بودند) هویدا بود که چمنِ پیرایِ جهانِ هستی این نونهالِ بهارستانِ وجود را (برای دریافتِ مقادیرِ مراتبِ جهانیانِ اولّ - و بجهتِ گرد آوریِ پراگندگیهای روزگار ثانیاً) بعرضه ظهور آورده است - و بالجمله در لباسِ رسمِ ختفه سورِ آدابِ شکرگذاری

نعمت بخش صوری و معنوی بتقدیم رساندن گرفتند - هر روز بروش تازه و آئینهای سده جشن پادشاهانه آراسته سپاس جهان آرای جان آفرین بجای می آوردند - و از اطراف و جوانب بزرگان دین و دولت رسیده از مواهب عام پادشاهی کامیاب سعادت میشدند - از انجمله یادگار ناصر میرزا شرف زمین بوس دریافت - و محمله از احوال او آنحضرت که در مبادی طلوع ریای اقبال بعد از قندهار از میرزا کامران جدا شده (چنانچه نگاشته آمد) ببندخشان رفت - و از آنجا کاره نساخته متوجه ملازمت حضرت جهانبانی شد - و تئذیکه (موصی عالی از قندهار متوجه تسخیر کابل بود) میرزا بعد از احوال شدائد روزگار بقندهار رسید - بپروام خان در آداب مهمانداری بذل جهد نمود و از آنجا بموصی حکم عالی دران ایام نشاط افزا آمده باستلام عتبه قدسیه حضرت جهانبانی کامیاب شد - و ادراک جشن خسروانی نمود - و بسعادت بساط بوس حضرت شاهنشاهی نشاط تازه گرفته بانظار عنایت دولت پذیر گشت *

و درین آئین عشرت آئین (که هنگام آرایش بهار عیش و عشرت - و اوان پذیرش حدیقه درات و اقبال بود) در ساعته (که کواکب با نظرات سعد بر جهانیان افاضه نور میکردند) مجلس نهال پیرای گلستان الهی (یعنی خذنه سوزی حضرت شاهنشاهی) به هزاران نشاط و شادمانی بظهور پیوست - احباب کمروائی عالمیان آماده شد - و ابواب سعادت و اقبال بر روزگاران گشاده گشت - خور و بزرگ مهالک از مواهب خسروانی بهره مند شدند - و وضع و شریف اذنان از مکارم پادشاهی خوشدل و خوشوقت گشتند - کلفهای روزگار بالفت انجامید و فقرهای عالم بجمعیّت خواطر بدل شد - امرا ساچقهها بنظر اشرف گذرانیدند - و بانعامات گرامی سرفراز شدند - و در عین آئین بقدی آنحضرت بجهت تشیّد خواطر و التیام قلوب (که رکن اعظم ملک مدنی و فرمان رایی ست) متوجه خواجه ریگ روان شدند - و شادمانیها فرمودند - و حکم جهان طاع مدبر یافت که امرا با یکدیگر کشتی گیرند - و خود بدریافت و اقبال بمیزان نظر همرا را در زور جدا می فرمودند - و آنحضرت با امام قلی تورچی کشتی گرفتند و میرزا هندال و یادگار ناصر میرزا باهم لوازم کشتی بجای آوردند - و بعد ازان بسیر ارغوان زار بخواجه سیماران غنائ توجه معطوف داشته دای خوشدای دادند - و بدولت مراجعت فرموده در نشاط افزائی و عشرت پیرائی جشن عالی اشتغال فرمودند - و ملازمان آستان رفعت پیوند را

فراخورِ اخلاص و خدمت بجایگیرهای مناصبِ حالِ هر یک و انعامهای لایقِ هر کدام و خلعتهای موانقِ هر فریقِ شرف امتیاز بخشیدند - از انجمله غزنوی و آنحدود بمیرزا هندال - و زمینی‌داور و بُزْری و آنحدود بالغِ میرزا عنایت فرمودند - و جمیع مفتسیانِ آستانِ عبدودیت را فراخورِ حالت و رتبت بمواجب و مواهب کامیاب فرموده وزیر آرای ملکِ صورت و معنی شدند - و طوائفِ انام در سایهٔ انصاف و پرتوِ رافت مرقّه الحال شده قریب مقصد و همنشینِ اطعیان گشتند •

و از جمله قضایا (که درین آئینِ بَنَدی چهره گشا گشت) آمدنِ ایلچیانِ شاهِ والا قدر شاه طهماسب بود بهمار کبابیِ فتح و آردنِ تحف و هدایای لایق - و سرگرد آنها ولد بیگ بود و آنحضرت او را بعواطفِ خسرانِی نوازش فرمودند - دیگر رسیدنِ شاه قاسم تغائی بود بدرگاهِ معنی از جانبِ میرزا سلیمان بر سرِ رسالت با عرضداشت و پیشکش - و میرزا آنچه (در نا آمدنِ خود معروض داشته بود) بعد قبولِ مقرون نشد - و حکمِ قضا جریان بر آمدنِ او صادر گشت - که طریقِ یکجائی و اخلاصِ خود را در توجهِ بسعادتِ ملازمتِ منحصر داند - و از جمله وقایع (که متصل دانقضایِ ایامِ آئینِ بَنَدی وقوع یافت) آمدنِ میر هید علی بود که در ولایتِ افغان و بلوچ بزمین‌داری و حقیقتِ ورزی ممتاز بود - و نزدیکِ موضعِ دوکی (که از توابع و اعمالِ هنداست) اقامت داشت - بقدیمِ صدق و نرقِ اخلاصِ سعادتِ آفتابِ بوس دریافت - و مشمولِ عواطفِ خسرانِ شد - دوکی را بارِ مکرمت فرمودند - و در همانِ نزدیکیِ لُونْگِ بلوچ (که از اعیانِ طوائفِ خود بود) با بوادانِ آمده زمینِ بوس نمود - آنحضرت او را نیز موردِ الطافِ سلخته ولایتِ شال و مشتنگ عنایت فرمودند - و این واردان را کامروا ساخته بزودی رخصتِ مراجعت نمودند - که میدادِ مزاجِ وحشت بر طبیعتِ این روزنا پور دانِ مستولی شود - و آب و هوای طولِ مکثِ بحالِ ایشان گوارا نیاید •

و از جمله سوانحی (که در قریبِ آن ایام واقع شد) آن بود که یادگارِ ناصر میرزا از بُزرگیِ بخت و نادرستیِ درونِ عنایاتِ سابق و لاحق را درهم پیچیده همه را بر طاقِ نسیان نهاد و از رویِ مکاره بر جادهٔ بد درونی و عنادِ ایستاد - و بر گفتِ میدهختان (که عمدهٔ آنها مظفر کوکِ میرزا عسکری بود) گوشِ داشته پیوسته خیالاتِ فاسد بخود راه میداد - چون این معنی متواتر

(۲) نسخه [۱۱۱ ح] بُزْری - و نسخه [۵ و] بُزْری (۳) در [چند نسخه] سرگردِ آنها (۴) نسخه [۵] بانقاده (۵) در [بعضی نسخه] سند (۶) نسخه [۱] دوکی آباد را (۷) نسخه [ح] لومک (۸) نسخه [ح] بشرف کورنش سر بلند گشت •

بسمع اعلیٰ رسید - و از مخبران صادق بسجّل ثبوت پیوست - علی الخصوص عبدالجبار شیخ [که از یگهای معتبر بود - و از گویزی درین کنگاش (که مورد مفاسد بود) محرمیت و مشارکت داشت] نیز آمده حقیقت معامله را از روی تحقیق بتفصیل معروض داشت ؛ خاطر قدسی مآثر حضرت جهانبانی جنت آشیانی برآشفست - مظفر کوکه را گرفته بیامان رسانیدند - و یادگار ناصر میرزا را طلبیده بزنان قراچه خان سخنان عذاب آمیز گفته فرستادند - محصلش آنکه ما را گمان آن بود که درین مرتبه (که بدازگی از عظام جرائم تو گذشته بعواطف بیکران اختصاص بخشیده ایم) عبرت گرفته تقصیرات ماضی و حال را تلانی کنی - کفران نعمت را هم حدّ و انداز می باشد میرزا سر خجالت پیش انداخته گاه بسکوت و گاه بانکار و تجاهل عارف میگذرانید - آنحضرت بعد از مخاطبات حسابی و معاتبات پادشاهی ابراهیم ایشک آقا و جمعی را فرمودند که او را مقید ساخته بر بالای ارک کابل نزدیک بمحکم (که میرزا عسکری در قید بود) نگاهداشتند • و از جمله وقایع (که دران ایام حادث شد) فوت چغتائی سلطان است - که جوانی بود از سلاطین مغول - و در حسن صورت و سیرت یگانه روزگار - و بنظر خاص حضرت جهانبانی ملحوظ و بحسن التفات منظور - پدرش شد^۱ او ازین جهان بر خاطر اندس بنایت گران آمد - اما نظر بر قهرمان حکم الهی (که بقا را خاصه ذات واجب - و فدا را لازم ذوات ممکنه گردانیده است) بمشورت عقل درست اندیش خود بمامن رضا و تسلیم اقبال فرمودند - میرامانی در تاریخ او گفته •

- سلطان چغتائی^۲ بود گل گلشن خوبی • ناگه اجلش موی چنان راهمون شد •
- در موسم گل عزم سفر کرد ازین باغ • دلها ز غمش غنچه صفت غرقه بخون شد •
- تاریخ وی از بلبل ماتم زده جستم • در ناله شد و گفت گل از باغ^۳ برون شد •

نهضت موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی بتسخیر

بدخشان - و فتح آن ولایت - و آنچه دران ایام روی نمود .

چون انحراف میرزا سلیمان بصحت پیوست - و محقق شد که مر از فرمان برداری پیچیده اندیشه^۴ سببی درد سرش میدهد - و ازین خیال باطل^۵ برنج اندر امت (حضرت جهانبانی اوائل

(۲) نسخه [ح] چغتای سلطان (۳) در [بعضی نسخه] پدرود کردن او این جهان را (۴) نسخه [ح] چغتای

(۵) در [بعضی نسخه] برنج اندر است • ع • زمر تصور باطل زمر خیال محال (۶) نسخه [ط] اوائل چهارم و شصت و هشت جلالی موافق اوائل بهمد و پنجاه و سه •

(۹۵۳) نهد و پنجاه و سه عذای عزیمت بصوب بدخشان منعطف فرمودند - و یکی از اجداب انحراف او آنکه بعد از فتح کابل خوست و اندراب (که در تصرف میرزا بود - و یکی از ملازمان درگاه مکرمت فرموده بودند) میرزا در تصرف خویش را آورد - و (چون در حساب و معامله بدخشان تمام بمیرزا نه می رسید) آنحضرت می خواستند که قندوز و آنحدود را نیز تغییر داده یکی از ملازمان مالی جایگزین نمایند - و بر آنچه (حضرت گیتی ستانی فرمودن مکانی بیدر میرزا سلیمان داده بودند) اکتفا فرمایند - و چون محروسه مملکت وسعت پیدا کند در وجه جایگزین او نیز توسعه واقع شود لیکن بجهت مراعات احوال او قندوز بحال خود گذاشته بودند - میرزا از معامله ناهمی از ولی نعمت خود رو گردان شده علاقه در مخالفت زد - و خطبه بنام خود ساخت - حضرت جهانبانی عزیمت اطاقی نایب مخالفت میرزا مصمم ساختند - و حضرت شاهنشاهی را در دارالسلطنه کابل در کف حفظ الهی سپرده در ساعت مختار برآمدند - و بدولت و اقبال در برت چالاک نزول سعادت فرمودند - میرزا عسکری را درین لشکر همراه گرفتند - و در باب یادگار ناصر میرزا اندیشه داشتند - چون موکب همایون بالنکب قرا باغ نزول اقبال فرمود رای جهان آرای بران قرار گرفت که وجود یادگار ناصر میرزا را از شکنجه هستی خلاصی بخشیده دولت را در مستقر امن و امان جای دهند - که نقیله فتنه و شراره شرارت او نزدیک است که دودمانها بسوزد - محمد علی تغائی (که حرامت کابل بار مقوض بود) امضای تهرسان این مصلحت بار مرجوع شد - مشار الیه را از کمال سادگی و ظاهر بیغی بر زبان رفت که من هرگز گنجشک را نکشته ام - میرزا را چون توانم بقتل رسانید - آنحضرت از نهاده لوحی او در گذشته این خدمت (که محض صلاح بود) بمحمد نام موجی رجوع فرمودند - و او در شب بچله کمان خدنگ اجل رسانید *

* چون خاطر اندس از شر میرزا جمع گشت بیدرت توفیق الهی کوچ بکوچ متوجه بدخشاوات شدند - و (چون رایت نصرت بحدود اندراب رسید - و باغ علی تلی اندرابی منتهی اجلال شد) میرزا سلیمان از نامساعدی بخت زفرجام خود با جمع کثیر بعزم جنگ قدم پیش نهاد و بموضع تیرگران (که از مواضع اندراب است) فرد آمده در صف آرایی اتمام نمود - چون این خبر بمساع علیّه رسید پیشتر از آنکه خود سوار دولت شوند همدال میرزا و قراچه خان و حاجی محمد خان و جمع از دلیران کمر کرده را پیش فرستادند - و در میان فوج پادشاهی

و میرزا جنگِ عظیم در پیوست - و میرزا سلیمان خندق را پناه خود ساخته در جنگ و جدل راسخ بود - و میرزا بیگ برلاس با جمعی از تیراندازان ازان طرف دادِ مردانگی و کمانداری میداد - میرزا هندال و قراچه خان و حاجی محمد خان چیتلشاهی نمایان کردند - خواجه معظم و بهادر خان را تیر رسید - و بداده شدند - و دلد قاهم بیگ و جعفر بیگ و قراچین و احمد بیگ و دوغان بیگ (که قورچیانِ خاصه شاهی بودند - و همراه ایلچی درین یورش در ملازمانِ درگاهِ معلی انسلک داشتند) بواسطه افتادنِ اسب بر زمین آمدند - و جنگ از طرفین تراز شده بود که جمعی از فدائیانِ رکابِ دولت و نبرد آزمایانِ کاراکاه (۱) مثل شیخ بهلول و سلطان محمد فوق و لطفی مهرنندی و سلطان حسین خان و محمدخان جلایر و محمدخان ترکمان و میرزا تلی جلایر و میرزا تلی برادرِ حیدر محمد خان و شاه تلی نارنجی (۲) تکه برنقاج غیبی نموده بجانب میرزا بیگ تاختند - و بپایمردیِ غایتِ ایزدی از خندق گذشته شمشیرها عام کردند - و چست و چالاک بصوفِ غنیم رسیدند - مخالفِ تابِ مقاومت و تحملِ صدمات این گروه اقبال نیدارده راهِ گریز پیش گرفت - و هزیمت را غنیمت شمرده بهزاران سراسیمگی پریشان شد - از هر طرف دلاورانِ میدانِ کار و هزیرانِ بیسته کارزار قدم بعمره گاه فتح و نصرت آوردند و حضرت چهبانایی هنوز بر بادهای جلالت سوار نشده بودند که طغنه فتح و نصرت بموشِ هوش رسید - و زمانه زبان به تهنیت و مبارکبادی گشود - میرزا سلیمان را پای ثبات برجا نماند و از راه ناری و اشکمش منوجه تنگیِ خوست شد - و تولک طایقانی و میرزا بیگ برلاس و اوئیس سلطان (که از نژادِ سلطانی مغولستان بود) از میرزا سلیمان جدا شده بآستان بوس پیوستند - میرزا هندال و جمعی از بهادران را بگرفتگیِ گریختنها نامزد فرموده خود هم بدولت و اقبال روان گشتند - اسب بدخشی فراوان بدست شیردلانِ معرکه افتاد - و آنحضرت بآئینِ نیرنگی از راه کذلِ حاشان بدرقه خوست در آمدند - میرزا سلیمان بامعدودسه راه آوارگی پیش گرفته بصوفِ کولاب فرار نمود - اثرِ اعیانِ بدخشان و سپاهیانِ آن موژوبوم فوجِ نوح آمده احرازِ دولتِ زمین بوس نمودند - و آنحضرت هر کدام را فراخورِ حالت و قدرِ مهتمال فرموده بعواطفِ خمرانیِ اختصاص بخشیدند - و بآقریبِ میوه پنج شش روز در خوست عشرت پیرای گشته کامبخش

(۲) نسخه [د] خرابچین (۳) نسخه [ه] فدائیانِ درگاه و نبرد آزمایانِ کاراکاه (۴) نسخه [د] فزاق

(۵) نسخه [ب] غنیم (۶) در [بعضی نسخه] طایقانی (۷) نسخه [د] روشن سلطان و در

[چند نسخه] اوس سلطان (۸) در [بعضی نسخه] شاشان

خطیق بودند - و شکار مرغابی و کبک و ماهی فرموده متوجه درسک شدند - و در آنحضور
شکار گنجشک بدامی (که مخصوص آنجا ست) کردند - و از آنجا بگلزارگان نزل اقبال اتفاق افتاد
و از آنجا کشم مورد موکب دولت شد - میرزا سلیمان در آن نزدیکی بودن خود صلاح ندیده از آب آمویه
گذشته با چندی در آنحضور سرگردان بود - و از حوانجی که در کشم واقع شد آنست که خسرو نامی
از ملازمان فرمانروای ایران شاه طهماسب فرار نموده بملازمت حضرت جهانبانی آمده بود
ظاهرا از حرف نامغامب نسبت بشاه سرزده بود - درغان بیگ و حسین بیگ و جعفر بیگ
(که از جمله تورجیان شاهی در رکاب معالی بودند) بشنیدن این حرف در بازار کشم به خسرو
رسیده گردنش زدند - آنحضرت را این خود سری ناپسند آمد - آنها را گیرانندند - و بعد از چند روز
بشفاعت حسین قلی سلطان مهر دار رقم عفو بر خط خطای ایشان کشیده شد •

و چون مهمات بدخشان خاطر خواه اولیای دولت صورت بست قندوز و آنحضور را
بمیرزا هندال مكرمت فرمودند - و اكثر بدخشان بجا یگیر ملازمان ركب دولت تقسیم یافت
منعم خان را بتحصیل خومت مقرر فرمودند - و دیوس را بتحصیل اموال طایقان فستادند
و رای جهان آرای بران قرار گرفت که بجهت مزید سرانجام مهمات بدخشان و آسودگی سپاه و رعیت
تشیلاتی در قلعه ظفر واقع شود - باین عزیمت مایب متوجه آنحضور شدند - چون بموضع شاخدان
(که ما بین کشم و قلعه ظفر است) نزل اجلال شد مزاج صحت امتزاج آنحضرت از مرکز اعتدال
فی الجملة منحرف شد - و باین تقریب قریب در ماه دران منزل اقامت روی داد - در مبادی
این عارضه چهار روز غشی متوالی عارض شد - و ازین سبب خبرهای ناخوش در افواه عوام
پراکنده گشت - و مردم محال بجا یگیر خود را گذاشته آمدن گرفتند - و میرزا هندال از محال خود
باندیشه قاصرات باتفاق آمرای دیگر بر آمده تا هر آب کوچه رسید - هوا خواهان میرزا سلیمان
جا بجا هر برداشتند - قراچه خان باتفاق جمعی از یکه تان آمده بر درگاه عالی خرگاه زده نشست
و میرزا عسکری را (که احتمال فساد با او بود) مقید ساختند در خرگاه خود در آورد - و خود
فردی آستان بوده در لوازم خدمت و بیمار داری اهتمام نمود - و در حضور اقدس غیر از خواجه
خازند محمود و خواجه معین کسی نمیرفت - روز پنجم (که غفوان صحت بود) افاق روی نمود
میر برکه بگورنش درون آمد - چون نظر آنحضرت بر افتاد میر اضطرار آنها در مقام ندای ساختن خود

(۲) نسخه [ج و] و رسک - و نسخه [ز] در شک (۳) نسخه [ه] بگاوکان (۴) در [بعضی نسخه] گذاشته
گذاشته (۵) در [بعضی نسخه] کوچه (۶) نسخه [ب] بر در عالی •

بشکرانه صحت بظهور آورد - آنحضرت فرمودند که میر خدا مرا بخشید - میر از برهمزدگی روزگار و استقامت قراچه خان شمه بعرض اشرف رسانید - آنحضرت قراچه خان را طلب داشته مرحمتها فرمودند - و از شناخت حق خدمتش اظهار خشنودی نمودند - و در همان لحظه منشور عنایت بنام دولت پیرای آن تازه نهال جویبار سلطنت و سرورین نوبهار اقبال (یعنی حضرت شاهنشاهی) رقمزده التفات ماخذ مصحوب فضیل بیگ، بکابل فرستادند - که مبادا خبر ناخوش آنجا رود - و موجب ملال خاطر اشراق مآثر آن نور پرورد الهی شود - و سبب برهم خوردگی آن مملکت گردد - و از اتفاقات حسنه آنکه همان شب (که خبر اندوه افزای انحراف مزاج بکابل آمد) صبح آن فضیل بیگ با فرمان عنایت عنوان رسید - و از رسانیدن نوبه صحت و مرده عافیت رفع کلفت نمود - و باعث انتظام و استقامت احوال همگان شد و نایب آشوب فرونشست - میرزا همدال مراجعت نموده بجای خود شنانت - و هر کس بجایگیر خود معارفت نمود •

و از سوانح (که درین سال واقع شد) کشته شدن خواجه سلطان محمد رشیدیست که منصب وزارت داشت - و سجدی ازین ساجده آنکه خواجه معقام بتفاتی بعضی از ادبشان (که دماغ خرد ایشان پریشان بود) سخنان تعصب نشان مذهب و ملت بد مذہبان ناص اندیشه و تیره خردان سفاقت پیشه (که غورے در اصل مقصود ندارند - و بمناقشات لفظی در پیچیده اند - نه مشام جان ایشان را از رائحه حقیقت و انصاف خبرے - و نه نهال فهم و ادراک ایشان را از ازار معرفت ثمرے) در میان آورد - و بے دینی تعصب را دین انگاشته در شب بیست و یکم رمضان این سال در منزل خواجه مذکور در آمده در وقت روزه گشادن از آب شمشیر نادانی بشریت و ایهین افطار داد و از قهر پادشاهی (که انموذجیست از عقوبات الهی) اندیشیده را در فرار پیش گرفت - و چون این خبر بمسامع قدسی رسید مردم بگرفتار آن بے اعتدالین متعین شدند - و فرمان قضا جرکان بمقتضایان مهمات ممالک کابل (که مقر آن بد اختران بود) صادر شد - محمد علی تغانی و فضیل بیگ و جمعی دیگر (که در خدمت حضرت شاهنشاهی سرافراز بوده در انتظام مهمات کابل اهتمام داشتند) بعد از اطلاع بر مضمون فرمان عالی خواجه معظم و همراهان او را آورده مقید ساختند •

(۲) نسخه [د] خلیفه (۳) نسخه [ح ط] که بمنصب جلیل القدر وزارت آنحضرت اختصاص داشت (۴) در [بعضی نسخه] مقر (۵) نسخه [ح ط] صادر شد که گریختها را از هر جا که باشند بدست آورده مقید نگاه دارند تا روز باز خواست و داور پادشاهی بسرای خود رسد محمد علی تغانی •

و (چون در موضع شاخدان آثارِ صحت بر مزاج و حاجِ حضرت جهانبانی ظاهر شد) در ^(۲) محققه محفوفه الطافِ الهی نهسته متوجه قلعه ظفر شدند - مولانا پایزید (که از طبابت بهره مند بود و بمعلمی حضرت شاهنشاهی نامزد - و جد او در مازمت مکندر مکنی ارمطو نشانی میرزا الخ بیگ اختصاص داده از جمله محاسبانِ رصد بود) درین بیماری خدمات پسندیده و تدبیرات شایسته تقدیم رسانید - و چون بقلعه ظفر اتفاق نزول افتاد باندک فرصت مزاج اقدس باعتمادِ طبیعی رسید - و از تکمیلِ صحتِ حضرت جهانبانی مرمانه عیش و عشرت بدست آرزوی جهانیان در آمد - و حسبِ الحکم خانه کان عمارت یافت - و اکثر اوقات دران منزل صحت افزا بوده کامروائی و داد بخشی نمودند - و از اینجا شیروانکی ولدِ قوچ بیگ را کاهمرد و ضحاک و بامیان عنایت فرموده رخصت نمودند - و از فرطِ التفات بر زبانِ اقدس راندند که چون موکبِ عالمی بکابل نزول اقبال خواهند نمود غوریند اضافه جایگیر تو خواهد شد - و آنحضرت بشکار تساقول (که بزبان بدخشان شکارِ نهام گویند) انبساط میفرمودند - و از هیبتِ اقامت آنحضرت بدخشان در تمام توران زمین خلل پذیرفت - اوزبکته باجمعهم جمع شده اندیشه مند بودند - و هیچ تدبیرِ موافقِ بچنگ نمی انداد *

پرده گشائی اسرار حکمت در کرد و نیت انگیزختن

میرزا کامران - و تسلط او بر کابل

قانونِ ست قدیم و عادته مستمر که ایند جهان آفرین چون خواهد (که برگزیده را بر مسند فرمان روائع جهانیان جای دهد - و بر سرِ بر ملک آرائی متمکن ساخته زمامِ قلوبِ عالمیان بقبضه قدرتش سپارد) جهتِ مزید شناختِ قدرِ نعمتهای نامتناهی (که بجهتِ او آمده عالم غیب است) در مباحثِ احوال آن دولتمند را موردِ انواعِ تجاربِ محن و مطرحِ توارد اصنافِ نوائب گرداند - تا شنایِ مراتبِ گشته در سلوکِ خود اندازد لطف و تهر و بهط و قبض و سرور و غم نگاهدارد - چنانچه بروافغان کهن نامهای باستانی و شناسندگانِ داستانهای دیرین روشن است - و [چون ذاتِ قدسی وارداتِ این مجمعِ بحرینِ جلال و جمالِ الهی (یعنی حضرت شاهنشاهی) بمقتضای سر نوشتِ اولی در نهادِ فطری نامزدِ مراتبِ دنیائی صحت

(۲) نسخه [و] محققه الطافِ الهی (۳) نسخه [ب] سقار (۴) نسخه [د] و از سبب (ه) در [اکثر نسخه] و هیچ تدبیرِ موافقِ جنگ نمی نمود (۶) نسخه [۲] شورش (۷) نسخه [ح] جان بخش جهان آفرین (۸) در [بعضی نسخه] بر فراز مسند *

و ایزد جهان آرای بے منت تعلیم فردے از افراد انسانی امتداد دانا دل و روشن ضمیر دور بین آفریده است [ظهور این حوادث نه بجهت آداب لطف و قهر آموختن و متاع نفسانیت و بشریت سوختن بود - بلکه سلسله ظهور تجلیات صفات متقابل و آثار احماد متضاده بمقتضای کمال و اکمال پرده گشائی داشت - و لهذا سقوط این وقائع در عنقوان مصرعین بظهور آمد - که دران وقت خاطر قدسی متأثر از دریافت ناملائم فراغ داشت - و از ذکر این سخنان حقیقت پیوند برهوشمندان عبرت گزین واضح میگردد که نظر ظاهر بینان را این سوانح از انصاف تعلیم و اضافات تفهیم است - و در دیده بصیرت حقیقت شناسان از فهم اشراقات لازمه ذات علیم قدیم و (هرگاه یکی از دورماندگان درگاه احدیت را سرگردان تیره حیرت ساخته تلخایه بلا بگامش ریزند) بیشتر چین شکوه در ناصیه قبولش انداخته او را مصدر انواع حق ناشناسی میگردانند - و مظهر اقسام بیداد و ستم میسازند - تا در عذاب سخت و نکال سوبه اندازند - و این تمثال حال میرزا کامران است - که با ولی نعمت و برادر بزرگ و بزرگ ساخته ازل و برگزیده حق و پادشاه وقت و فرمانروای عادل در می افتد - و جان و مال و عرض و ناموس چندین بندهای خدا را در معرض تلف می آرد •

مجملاً درین هنگام مسرت (که وسعت آبان خاطر بانواع خرمی و خوشحالی و اصناف بیغمی و فارغیالی بستناسرای عیش بود) چشم زخم غریب رسید - و خبر وحشت اثر آمد که میرزا کامران از راه بے اعتدالی گردن فتنه انگیزخته است - و ناگهان بر سر دار السلطنه کابل ریخته و آنرا در تصرف خود آورده - و شیرانکن ناعاقبت اندیشی کرده پیش میرزا رفته است - خاطر قدسی متأثر حضرت جهانبانی [اول از رهگذر حضرت شاهنشاهی - و دوم از جهت غمخوارگی سکنه و رعایا] که بدائع و نایب حضرت جهان آفرینند - و در نظر عدالت تربیت اینها کمتر از تربیت ازل و نباید (و هیوم از مرتطیان میرزا و امور مترتبه بران] بهره زده گشت - و همت آسمانی نهمت در تدارک این فقره مصروف داشته در سرانجام این یورش اهتمام لایق بظهور آوردند و (اتم این شگرنده ایوا الفضل بجهت استیفای بیاں حالات و استقصای تفامیل سوانح صرف عنای قلم از همت امتداد طول کلام نموده بجانب عرض می شتابد - بنابراین جمله بطریق جمله معترضه تحریر می نماید - طالب تشنگان زلال سخن را سیراب گردانند •

تصویر این حال آنکه چون [موکب اقبال فتح قلعه‌ها نموده بحمد ممالک کابل آمد
و تمامی لشکر کابل و مردم آن مرز و بوم (از نوید قدوم میمنت بخش حضرت جهانبانی خوشوقت شده
و از میرزا جدائی اختیار نموده) نوچ فوج و جوق جوق بدرگاه والا آمده سر تسلیم و انقیاد می نهانند]
میرزا از طریق هدایت و جادۀ ارادت و اطاعت منحرف گشته در تیه اضطراب و اضطرار سرگردان شده
را غزنین پیش گرفت - و از سعادت دریافت ملازمت منتظر شده فرار نمود - میرزا هندال
و مصاحب بیگ و جمعی دیگر تعاقب نمودند - چنانچه در مبادی فتح کابل معروض شد
و (چون اثری از میرزا پدید نشد - و گورده از راه او برنخاست) متعاقبان بموجب امثال امر عالی
مراجعت نموده بکابل آمدند - میرزا کامران بصیرت هرچه تمامتر خود را بغزنین رسانید - اهالی
و موالی آن دیار را بخت یاری کرد - قلعه غزنین را محکم ساخته در خواهش را برور نگشودند - هر چند
میرزا نزویر کرد بجای نرمد - از اینجا بخانه خضرخان هزاره شتافت - خضرخان آداب و رسوم مهمانی
بجای آورده میرزا را به تیرپی آورد - و از اینجا بزمین داور برد - حسام الدین علی واد میر خلیفه
در زمین داور بود - قلعه را استحکام داده جنگهای مردانه کرد - و بمردانگی قلعه را نگاهداشت
چون این خبر بمسامع علیّه رسید غزنین را بمیرزا هندال مکرمت فرمودند - و زمین داور
و آنحدود را بمیرزا الغ مقرر ساختند - و علم و نقاره و تون تون ضمیمه تفصّل ساخته او را
بدانصوب تعیین فرمودند - و فرمان عاطفت طعرا بنام بیرام خان صادر شد که یادگار ناصر میرزا
(که بدولتخواهی آنجا آمده است) او را همراه میرزا الغ نموده بر میرزا کامران فرستد - و مشغور
باسم یادگار ناصر میرزا نیز سعادت نفاذ یافت که باتفاق میرزا الغ دفع ننگ میرزا کامران نماید
و بوسیله اتمام این خدمت بر مصاعد ثلاثی تقصیرات گذشته متساعد گردد - میرزایان باتفاق
از قلعه‌ها متوجه زمین داور شدند - چون خبر آمدن عساکر فیروزی مند باردوی میرزا رحیم
هزارها پراکنده شده دمت بدامن صحرا زدند - و میرزا کامران خود را بکناره کشید - و بجانب بکر
شتافته بشاه حسن ارغون التجا برد - میرزا الغ بیگ بجایگیر خود استقرار گرفت - و یادگار ناصر میرزا
اهراز ملازمت اقدس را احرام بست - و در دارالسلطنه کابل ادراک سعادت ملازمت نمود
چنانکه گذارش یافت - و میرزا کامران در حدود سند بسر برده دختر حاکم تته را (که پیشتر
نامزد شده بود) در انعقاد خود در آورد - روزی چند آنجا در اندیشه ننگ و نصاد نشست - که خبر
شدت ضعیف حضرت جهانبانی (که در حدود بدخشان روی داده بود) شنود - و بعد ازان

خیزهای ناخوش انتشار یافت - میرزا از حاکم تته کمک خواسته اراده رفتن کابل نمود - حاکم تته این را فوز عظیم دانسته جمع را همراهِ میرزا کرد - بعضی پیرین شدند که اول قندهار را باید گروت بعد ازان متوجّه کابل شد - چون قندهار باهتمام بیرام خان استحکام تمام داشت گرنتن کابل پیش نهاد خود ساخته بهای بیدکاری شتافت - و بحدود قلات بجمع از افغانان هوداگر (که اصپ می بردند) رسید - و از بے اعتدالی اسپان را کشیده بمردم خود قسمت کرد - و از انجا بصوب غزنین شتافت - ناگهانی بغزنین رسید - از جانب میرزا همدال زاهد بیگ در قلعه بغفلت و مصتی میگذرانید - دران شب (که میرزا بغزنین آمد) زاهد مست طالع بود - باتفاق عبدالرحمن قصاب مردم میرزا بکمند بالا رفتند - و قلعه را بتصرف خود در آوردند - و زاهد بیگ را مست بحضور میرزا آوردند - و این بدستان در عین مستی او را از فراز هستی به نشیب نیستی انداختند - میرزا دولت سلطان داماد خود را بغزنین گذاشت - و جمعی از مردم بکر بسرکردگی ملک محمد (که یک از معتبران حاکم تته بود) کمک گذاشته خود بسرعت تمام روانه کابل شد و محرسه بے سابقه خبر بکابل رسید - اول بدروازه طاقیه دروزان آمد - و از محمد تغائی (که حکومت کابل بار مقرر بود) خبر گرفت که در آب و آتش حمام است - و همانا که اینجا نیز نشای بد مستی او را بخمار غفلت کشیده بود - علی تلی اوغلی (که یک از قورچیان میرزا بود) درون حمام در آمده محمد علی را برهنه از حمام بر آورد - میرزا او را بآب شمشیر غسل داده خود متوجّه درون قلعه شد - پهلوان اشتر (که دروازه آهنین باهتمام ضبط او بود) بموجب قرار داد گشود - و میرزا بدرون شهر رفت - و شهر کابل در تصرف میرزا کاسران درآمد - و دران سحرگاه (که این قضیه مانع شد) حاجی محمد محسن آمده میرزا را دید - میرزا گفت که چون رفتم و آمدم - او جواب داد که شام رفتید - و صبح باز آمدید - میرزا رفته بالای ارک نشیدن سلخت شمس الدین محمد خان اتکه حضرت شاهنشاهی را بآئین بزرگی و تمکین بزرگان پیش میرزا کاسران آورد - میرزا بدیدن آن مظهر کرامات بے اختیار در رفق و ملاصقت شد - و انواع مهربانی کرده آنحضرت را (که در کنف حمایت مهین جان بخش مطمئن خاطر بودند) از کوته رانی و تنگ چشمی بمردم خود سپرد *

چون میرزا کاسران کابل را بتصرف خود در آورد انواع تحکم و تعدی پیش نهاد هست خود ساخت و در گرنتن اموال مردم و رنگین خون خلثق دمت تطاول گشاد - و مهتر رامل و مهتر وکیل را

(که غلامان خاص پادشاهی بودند) میل در چشم کشید - و حسام الدین علی ولد میر خلیفه (که حضرت ملازمیت خود طلبیده بودند - و جایگزین از بالغ میرزا منتقل شده درین نزدیکی بکابل آمده بود) بانتهای امتحان زمین داور اعضای محسنة او را نطع کرد - و بناخوشترین وضعی در جنگ اجل داد - و چوای بهادر را (که از دولخواهان پسندیده خدمت بود) بقدر رسانید و خواجه معظم و بهادر خان و انگه خان و ندیم کوکه و جمعی دیگر از ملازمان بهاطر قرب را در بند کرد و وبال موری و مینوی و بدنای دینی و دنیوی برای خود آماده ساخت - پیوسته بارقام تلبیس اضلال و اغوی مردم میکرد - از انجمله شیرانکن را بخداح آورد - و حسن بیگ کوکه و سلطان محمد بخشی را بتزیر جدا ساخت - و بے حقیقتان سفله طبع تنگ حوصله باندک گمان فایده خاک روزگار در کاسه طمع خود کرده راه بے حقیقتی بیمودن گرفتند - و همانا عمده اسباب گرفتاری کابل بے اتفاقی مردم و غفلت و عدم تیقظ و انباده ایشان شد - چه دران زمان محمد علی تغابی از جانب حضرت جهانبانی داروغه شهر بود - اما پیوسته راه غفلت می پهرن - و شرائط حزم بجای نمی آورد - و فضیل بیگ نیز در شهر برای خود دکان علیحدہ بر چیده گمان استقلال میبرد - و بایکدیگر از کوتاهی حوصله و نارسائی بمعامله مخالفت پدید آورده تیشه بر پای خود میزدند - چون کابل بنصرف میرزا درآمد پیوسته در بی جمع میاهی و سرانجام غنچه اهتمام می نمود - و جمعی کثیر در گرد او فراهم آمدند - روزی بر بالای ارک نشسته بود ولد بیگ و ابوالقاسم و جمعی دیگر از قورچیان شاهی (که رخصت یافته عازم عراق بودند) بدیدن میرزا آمدند - و حضرت شاهنشاهی نیز بحضور پرنور خود بزم انروز میرزا بودند - معتمدان و مخلصان میرزا همه در پی اخذ و جر شنانته - و مردم اطرائی (که در معنی مگسار دکانچه هاوانی اند) بر یکدیگر می ریختند - ابوالقاسم را نیکو خدمتی بخاطر رسید - بولد بیگ آهسته گفت که حق نمک خوردن آنست که ما سی جوان یکدل عزم دلیرانه بجای آورده کار میرزا تمام سازیم - داین تازه نهال بهارستان دولت و انبال یعنی حضرت شاهنشاهی را بزرگی برداریم - ولد بیگ (که مرد نبرد نبود) ازین اندیشه تقاعد نموده گفت ما مردم مسانریم ما را باین فصولی چه کار - و چون سر رشته هر کاره بوقتے خاص باز بسته اند چه امکان که پیشتر از وقت بظهور رسد •

نهضت موبک مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی از بدخشان بکابل - و محاصره آن

چون (تضییع فتنه و آشوب میرزا کامران بمسامع قدسیه حضرت جهانبانی رسید) باوجود شدت سرما و کثرت برف و باران داعیه عالی مصمم گشت که از راه آبدرد شتافته اطاقی نابره فتنه و فساد نمایند - نخستین منشور عاطفت بمیرزا حلیمان فرماده تقصیرات او را بخشیدند و آن حدیث زده تیه آوارگی را بتازگی خان و مان کرامت فرمودند - و همان محال (که حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی بوالد میرزا حلیمان مکرمت فرموده بودند) به بخشش آن میرزا را فرق عزت بر افراختند - و قندوز و اندراب و خومت و کههر و غوری و آنکدرد بجایگیر میرزا هندال مقرر گشت - و ببدرتة توفیقات الهی بمسعود ترین ساعت عذاب عزیمت بصوب کابل معطوف فرمودند - و چند روز از تواتر و توالی برف و باران در طایقان مقام شد - و اوزبکیه مراجعت آنحضرت را غنیمت عظمی و فوز کبری شناخته هر کدام بجای مقام خود آرام گرفتند و در تمام توران از هراس موبک عالی بیغمی روی داد - و آنحضرت بعد از تسخیر برف از طایقان متوجه قندوز شدند - میرزا هندال بلوازم مهمانداری پرداخت - و بجهت گرد آوری خاطر میرزا در نواحی قندوز بباغ خسرو شاه اقامت اتفاق افتاد - و بعد از عید قربان از آنجا براه نذر شیر تو گذاشته بکابل ریگ عبور فرمودند - و در خواجه سیاران نازل اقبال روی نمود - شیرعلی (که خود را از معتمدان و یواریان میرزا میگرفت) تکیه آبدرد را عظیم محکم کرده بود - اما زیر ظاهر با تائید باطن چه کار کند - و قوت بشری با تقویت ایزدی چه مقارعت نماید - آخر کار از پیش میرزا هندال و قراچه خان فرار نمود - و چون اردوی ظفر قرین عبور فرمود از عقب آمده بر بگه و پرتال پس مانده دست درازی نمود - و چون موضع چاربکاران مخیم بارگاه اقبال شد از دید موضع جمعی گذر (حقوق نعمت سابقه و لاحقه و عهد و موافق موکد مجده منظور نداشته) از بخت برگشتگی جدا شدند - و پیش میرزا کامران رفته بدرجات ترقی (که در معنی درکات تفرز بود) رسیدند - مثل اسکندر سلطان و میرزا سنجر برلاس ولد سلطان جنید برلاس خواهرزاده حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی - آنحضرت در حدرد زمزمه توقف فرموده در تمکین خواطر

(۲) نسخه [ح] بکابل بدفع فتنه میرزا کامران و محاصره آن (۳) در [بعضی نسخه] قرار (۴) نسخه [ح] فرار نموده گوشه گرفت (۵) نسخه [ب] رمه - و در [چند نسخه] زمه .

متذنب درونان معامله ناهم و متزلزل خاطران بے مرامیة حقیقت کوشیدند - و به پیمان و عهد خاطر رامانده ایشان را بجای آورده مجلس کنگاش منعقد ساختند - رخصت یانهای سخن بموقف عرض رسانیدند که چون میرزا کامران شهر بند کرده خود متحصن شده است لایق آنست که از کابل گذشته بخدر بوری و خواجه پشته نازل اقبال واقع شود - تا آذوق بعمکر فیروزبازر میرسیده باشد - رای همه برین قرار گرفت - و از زمزمه هوار دوات شدند - بقدر راه که آمدند بخاطر الهام بذیر آنحضرت چنان رسید که رفیق بجانب خواجه پشته مذامب نیست - چه اکثر مردم همراه عیال خود در شهر دارند - بهیاری بے اختیار جدا خواهند شد - و جمعی را بخاطر خواهد رسید که مگر توجه موکب عالی براه قلدهار قرار گرفته - لایق دولت آنست که همت گشته شهر بند را متصرف شویم - اگر میرزا بجانب پیش آید بهتر - وگرنه هم مردم از ما جدا نمیشوند و هم از آسیب بارندگی بقدر بنده حاصل میشود - حاجی محمد خان را طلب داشته این مکنون باطن الهام بذیر را با او در میان آوردند - او برین رای غایب آفرین کرد - و قرار برین اندیشه یافت حاجی محمد خان و جمعی براه کتل مزار روان شدند - و خود بدوات و اقبال از پایان کتل متوجه فتح شهر بند گشتند - مساکیر فیروزی مآثر بسرگردگی میرزا هندال بخدر ده افغانان نزدیک روضه بابا^(۳) ششپور رسیده بود که شیر افکن اکثر مردم کار آمدنی میرزا کامران را سرکرده جنگ آمد و چپقلشهای نمایان از جانبین واقع شد - و اکثر مردم پادشاهی را قدم تمکین بر جای نهادند میرزا هندال پای ثبات محکم کرده در میدان نبرد ایستاد - و دای مردانگی و جانفشانی داد چون این معنی مکشوف خاطر اقدس شد قراچه خان و میر برکه و جمعی دیگر از مردم مثل شاه قلی نارنجی و امثال آنها اشارت عالی بنفاد بدوست که کمر همت بسته گروه گمراه را تنبیه نمایند - این جماعه بمقتضای اشارت مقدس متوجه نبرد شدند - و میر برکه از همه پیش تاخت - درین اثنا حاجی محمد خان و جمعی دیگر (که ازان راه تعیین شده بودند) بوقت رسیدند - و شکست بر گروه مخالف^(۴) انتاک - شیر افکن را دستگیر کرده بملازمیت آوردند آنحضرت (که سعدن مررت و فوت بودند) میخواهند (که او را روزی چند در بند و زندان بند پذیر ساخته در سلک ملازمان در آورند) بموجب التماس قراچه خان و ابرام جمعی از دولخواهان (که از کافر نعمتی و بے حقیقتی او خونی در جگر داشتند) بحضور اقدس سیاست رسید و آنحضرت از راه خیابان متوجه کابل شدند - و جوانان بهادر از موکب پادشاهی تعاتب گریختها

(۲) در [چند نسخه] خواجه بسته (۳) نسخه [د] باربدگی برف (۴) در [بعضی نسخه] بابا مشیر.

نموده بدروازه آهنین خود را رسانیدند - و میرزا خضر خان و جمعی از غوینان راه هزارجات گرفتند - و شهر بند بقتصر^۱ اولیای دولت قاهره در آمد - و آنحضرت آنروز در باغ قراچه خان نزول اجلال فرمودند - و خیلی از مفسدان بد همرانجام (که در جنگ گاه بدست اولیای دولت افتاده بودند) بیادما رسیدند - شیرعلی سراسیمد بقلعه در آمد - و مضطربان قلعه را اطمینانی حاصل شد •

و حضرت جهانبانی از آنجا سیر باغ دیوانخانه و آرتنه باغ نموده بکوه عقابین (که بر قلعه کابل مشرف است)^۲ نزول اقبال فرمودند - و توپها و خودن^۳ها نصب کرده همر میدادند - و هر روز مردم میرزا کامران برآمده چپقلشهای مردانه میکردند - مهدی خان و جمله بیگ خویش او و بابا سعید قنچاق و اسمعیل کور و ملا مجذانی ارجی^۴ و تیره تختی چند دیگر از لشکر منصور فرار نموده پیش میرزا کامران رفتند - حضرت جهانبانی بقراچه خان و حاجی محمد خان و جمعی دیگر فرمودند که در بروی دروازه یارک^۵ جای از روی معلی^۶ به بینید - که آنجا نزول اقبال صلاح دولت است - و در محاصره قلعه بیشتر توجه نموده و مورچها قصمت کرده کار بر میرزا تنگتر باید گرفت - فرستاده^۷ها در جست و جوی منزلگاه بودند که سی چهل کس بیدار از دروازه یارک بیرون آمده ایستادند - حاجی محمد خان با جمعی از مردم پادشاهی بجانب این جفاست ناخست آنها تاب مقاومت و ایستادن نیاورده رو بقلعه گریختند - درین اثنا شیرعلی از اندرون قلعه برآمده حاجی محمد خان چپقلش نمایان کرد - و بدست راست او زخم کاری از دست شیرعلی رسید - درین زد و خورد مردم پادشاهی زور آورده شیرعلی را بدرون قلعه گریزانند و حاجی محمد خان را از ناتوانی و ضعف برداشته بخانه او بردند - و مدتی بیمار بود - و شهرت چنان یافت که ده بیعت حیات سپرده است - حضرت کس پیش او فرمادند که حواری شده بمورچها خود را نماید - بموجب اشارت مقدس سوار شد - و بازار شامات اعدا کساید یافت - روز سه میرزا سنچر^۸ پسر سلطان جنید (که داغ بے حقیقتی^۹ بر جبین حال خود نهاده رفته بود) از قلعه برآمده ناخست - امپ میخ جلو بود - او را برداشته تا باغ بنفشه آورد - قوی بازوان حقیقت ورز او را دستگیر کرده بحضور اقدس آوردند - و آنحضرت جان بخشی فرموده بزندان خانه فرمادند

(۴) در [اکثر نسخه] بپاره (۳) نسخه [ط] و دلداد های قلعه را (۴) نسخه [د] کوز (۵) نسخه [ه]

ملا بلائی ارجی (۶) در [اکثر نسخه] اودجی (۷) نسخه [ا و ح] بارک - و در [بعضی نسخه] پارک (۸)

نسخه [ه] سنچر برلاس •

محمد قاسم و محمد حسین (که خواهر زادمای پهلوان دومیته میر بر بودند - و الحال هو کدام در خور استعداد تربیت یافته در سنگ امرای عظام و هواخواهان حقیقت منش بمراتب عالیّه شرف اختصار دارند) بدستگیری بخت بیدار از برج (که میان دروازه آهذین و برج قاسم برلاس بود) خود را انداخته در عقابین بیابوس گرامی استسعا باوند و چون عقابین بصید سعادت جاردانی کامیاب شدند - و مشمول غناییت بغایت گشتند •

و در مدین جنگ و جدل قائمه کلان از ولایت بیچاره کاران آمد - امپ و امباب بسیار دران نامه بود - میرزا کلران شیر عالی را با جمعه کثیر از معتمدان خود تعیین نمود که رفته آن امباب بگیرد هر چند [تردی محمد جنگ جنگ (که از معتمدان میرزا بود) منع کرد - و بصریح گفت که اگر ضرورت جهانبانی خبردار شوند و مردم خود را فرستاده هر راه ما بگیرند و نگذارند که بشما ملحق شویم هم کار شما ساخته نمیشود - و هم حال ما بتباهی میکشد] میرزا (که چشم بر اموال مردم دوخته بود) این سخن را بگوش هوش در نیارد - و لشکر را بسرکردگی شیرعلی نامزد ساخت همان لحظه این خبر بمسامع عالیّه رسید - حاجی محمد پابن خدمت مقرر شد - که آن ظاهره را ازین تعدی و تاراج باز دارد - حاجی محمد بعضی اشرف رسانید که آن جماعت شباسب رفته اند - و کار خود ساخته - اگر ما تعاقب کنیم و بایشان در چار نشویم از دست میروند اگر صلاح دولت باشد مورچها و سر راهها و گذرها را استحکام دهیم - تا نتوانند بدرون قلعه رفت حضرت جهانبانی را این رای موافق آمد - خود بدولت و اقبال از کوه فرود آمده در استحکام موارد و مداخل اهتمام فرمودند - شیرعلی و تردی محمد جنگ جنگ و سایر مردم (که بسوداگران رسیدند) اسباب ایشان را بزرر کشیده گرفتند - و بسیاری از متاع سوداگران بتاراج رخت و چون مراجعت نموده خواستند که بقلعه در آیند مستحکمی راهها و گذرها ظاهر شد - تردی محمد و شیرعلی باهم بیگفت و گو در آمدند - تردی محمد جنگ جنگ گفت اینک سخن من پیش راه آمد هر چند بچپ و راست نگاه کردند راه (که نتوانند بقلعه در آمد) نداشتند - سرگردان شده خود را بکنار کشیدند - و منتظر فرصت شدند که بحیل خود را درون قلعه اندازند •

روزه باتی صالح (که از بکه جوانان مردانه حصاری بود) بجد شده میرزا کلران را نزدیک دروازه آهذین آورد - و بگزارف گفت که بیک حمله شیرعلی را از همین دروازه بدرون می آرم چون دروازه گشوده جمعه از دلبران میرزا قدم پیش نهادند مردم مورچل محمد قاسم خان موجید و قاسم مخاص و جمیل بیگ حاضر شده آگاهی و مردانگی دادند - سبیل خان با شصت هفتاد نفر غلام در بندوق اندازی کار پرنری کرد - چوبین بیگ بشهادت رسید - بانی صالح

(که باعث این فتنه بود) به تیر بندرق آتش بخورمن هستی او انتاد - و جلال الدین بیگ را (که از معتبران میرزا بود) زخم کاری رسید - و اکثر مردم زخمی شدند - و از اراده خود باز آمده دروازه قلعه بستند - شیرعلی از در آمدن قلعه مایوس شد - و بجانب غزنین شتافت حضرت جهانبانی خضر خواجه خان و مصاحب بیگ و اسمعیل بیگ دولتی و جمعی کثیر را بر سر ایشان تعیین فرمودند - که بپایمردی همت رفته این بیدولتان را دستگیر کنند - فرستاده در کذل میارند بشیرعلی رسیدند - و جنگ در پیوست - و لشکر پادشاهی نصرت یافت - و اکثر اعیان و اموال و اسبان بستم انتاد - و جمعی کثیر دستگیر شدند - و شیرعلی با معدودی بجانب هزارجات رفته بخانه خضر خان پناه برد - فرستاده مظهر و منصور با غنائم فراوان رسیده مشمول عواطف نامنذاهی گشتند - و سوداگران تاراج شده (که انجا بدرگاه مقدس آورده بودند) حکم شد که هر که (اسباب و اسبی خود بشناسد) بگیرد - و اکثر اعیان و اسباب بصاحبان مال رسید و این معنی باعث تازگی اقبال شد - و باغیان اسیر را در برابر مورچها آورده علفیه بقویتهای گوناگون از هم گذرانیدند - تا باعث بیداری غنوده بخندان بستر ضلالت شود •

میرزا کاهران (چون از همه دروازههای تدبیر آمد و شد نمود - و از هیچ بابی برکامرانی خود ظفر نیافت - و بجز ناکامی راه نگشود) همت ناقص خود را بر سیاست کودکی معصوم و طفلان بیگناه و آلودگی پاک دامنان مصروف داشته زن بابوس را باهل بازار سپرد - و خون سه پسر او را (که یک هفت ساله - و دوم پنج ساله - و سیوم سه ساله بود) بعد از تمام بر خاک ریخت - و از فراز قلعه نزدیک مورچل قراچه بیگ و مصاحب بیگ انداخت - و سردار بیگ پسر قراچه بیگ و خدا دوست پسر مصاحب بیگ را بگذرهای قلعه بسته آویخت - و پیغام فرستاد که آمده مرا به بیدید - یا مرا راه دهید - تا بدروم - یا پادشاه را از محاصره برخیزانید - و گرنه پسران شما را مثل پسران بابوس خواهم کشت - قراچه خان (که دران زمان وکیل مطلق بود) آواز بلند برداشته گفت حضرت پادشاه سلامت باشند - خان و مان و فرزندان ما (که عاقبت در عرصه تلف اند - و نابود شدن ایشان فاگیر) چه ازین بهتر که در راه صاحب ولای نعمت بکار آیند فرزندان چه باشند که جان ما فدای حضرت است - ازین اندیشههای نادرست بگذر - و از عالم دولتخواهی و راه بیچارگی آمده ملازمت کن - که مرمایه نجات و پیرایه حیات تو همان تواند بود تا به آنچه (از خیر خواهی تو از دمت ما آید) بجان کوشیم - و گرنه ما را بکشتن فرزندان

چه می‌ترسائی - اگر نرزدان ما را امری واقع شود عوض آن بآمانی میسر امت - آنحضرت قراچه خان و مصاحب بیگ را طلبداشته بلطفهای نمایان خوشوقت ساختند - و بغایتهای تازه نوازش فرمودند - میرزا در عرض و ناموس مردم دمت زده بفرزندان و زنان مردم بغایت ناشایسته پیش آمد - زن محمد قاسم خان موجی را بستان بسته آرنجست - و چون میرزا بیمار رنج و حسد بود هر مخالفتی (که بظاهر با حضرت جهانبانی میکرد) در معنی آن متیزه و مخالفت با دادر جهان آفرین پیش گرفته بود - و این چنین متیزه‌گر هرکاسی که اختیار کند لامحاله بهیچ وجه واسطه نیاید - و بسر در افتد - و سرانجام کار موجب خسران دین و دنیای او شود •

ظهور کرامت علیا از حضرت شاهنشاهی - و نفع کابل

میرزا کامران از بیوهی و بخردی برای محافظت خود آن نو باره بوستان سلطنت و باکوره بهارستان خلافت یعنی حضرت شاهنشاهی را در برابر تپ آورده در چنان مقامی (که از ندراندان لشکر منصور مور و ملج را عبور دشوار بود) نگاهداشت - این چه آدمیت و مردمی است - و آئین کدام ددی و دیوکاری است - زبان گوینده این گفتار چگونه لال نشد و دمت برنده این کار چرا از کار نرفت - که آن دهه اقبال را باین نیت برگزید - و باین قصد بنشانند چشم [که حقیق صورتی حضرت جهانبانی (که برادر بزرگ - و بجای پدر بزرگوار - ولی نعمت او بودند) نه بیند] جمال جهان آرای حضرت شاهنشاهی (که در نقاب عزت مخفی بود) چگونه در هنگام صبح و ایام میا تواند دید - دای (که از اندوه حسد بایمال غم بوده باخدای بزرگ در منازعت باشد) مواعیر نور الهی (که در مظهر بشری مودع بود) چون در یابد نسیمه راه صلاح خود نه بیند چگونه مصلحت غیر بشناسد - و (چون حکمت ایزدی آن مظهر انوار غیب الغیب را در کف حمایت و ظل حراست و عنایت خود از آفات و بلیات در زمان سلامت و مکان عافیت نگاهداشته متکفل صلاح احوال و انتظام اوضاع آن یگانه روزگار شده بود) این بدستگالی ستم کردار را در ساعت بهزای اعمال و جزای انعال خویش نرسند - بلکه ارادت و مشیت پروردگار در حق آن حق ناشناسان برین وجه مقدر شده بود که در کشاکش روزگار برده و در خاکستر نکبت و مذلت انداخته بمرو ایام درجه بدرجه و مرتبه بمرتبه بدر گذارش آورد و کردارهای ناهموار آن هنم اندیش را بتدریج درکنار پاداش نهد - تا از مشاهده آن عقوبت عاقبت

(۲) نسخه [ح] روزی میرزا کامران (۳) نسخه [ا ط] مغروس (۴) در [اکثر نسخه] درگذارش •

عبادت سایر ناهق شناسان گردد - و هرائینه چون بدیده بصیرت نظر میبرد این قسم مجازات و مکافات (که بمدارج و مراتب بظهور آید) در اتعاب و ایلام سخت تر و جانکاه تر است •

و چون این امر ناپسندیده از آن طایفه بیباک بظهور آمد دست قدراندازان در لرزه شد و تیرها برادر اعوجاج رفت - و فقیلهای تفنگ انسرده گشت - سنبل خان میر آتش نیز در مزاج حرارت امتزاج خود بروی تمام احساس کرد - و بخود پیچید که این از چه رهگذر تواند بود سبحان الله آنچه (بدکاران تبه رای آنرا منقصت خیال کرده در ستیزه میگشایند) آن وسایع کمال و دمت آویز راحت میشود - چنانچه این حال مصداق آفت - اول در چنین جای خطرناک از آسیب بندوق اندازان کم خطا و آتش انگذان سحر پرداز در حفظ یزدی بوده سرمایه خجالت بداندیشان میادول و پیرایه هدایت مسترشان آگاه درون شود و ثانیاً باعث ظهور چنین خارق عادت گردید که آتشها سردی نمایند - و فقیلهها در نگیرد و چون سنبل خان را نظر بر مسقط تیر افتاد حدید البصر بود حضرت شاهنشاهی را شناخت نزدیک بود که از نهیب این حادثه روح از ابدان ناظران مفارقت کند - و جمیع بندوق اندازان غالب تبهی کنند - و سر این معامله بدیع را سنبل خان دریانت که مرد شدن آتشها را سبب این بوده - در هامت دمت از توپخانه باز داشت - و فرق متفرقه باغیبه زمانه از شدائد توپخانه عالی نجات گونه یافتند - هر جا که حفظ الهی حارس حال برگزیده او شود مکائد بشری را چه یاری آن که با او هدیه نماید - اگرچه بمخردان این شغل ناهمند بظهور آوردند اما حکمت الهی مقتضی توضیح سر این حالت و تبیین معنی این حقیقت بود که بر عالمیان کشف این کرامت گردد - تا هر کس فراخور فهم و حوصله خود در کنه آن غور نماید - و بمقدار دریانت خود از خیر و شر در یابد - و بالجملة بدفعان این عمل را وسیله تخفیف شدت و سخت گیری (که بایشان متوجه بود) گردانیدند - و دور بیگان حقیقت شناس این حرکت را سبب قرب زوال آن بیدادگران شمردند •

درین اثنا میرزا الغ بیگ از زمین دادر و قاهم حسین خان شیبانی^(۳) از قلات و خواجه غازی (که در اردوی شاه مانده بود) و شاه قلی سلطان (که به بیرام خان خویشی داشت) از قندهار و جمعه از بدخشان بملازمیت شتافتند - آنحضرت مورچیل این مردم در جانب دروازه یارک عنایت فرمودند و این جماعت سعادت منش در آداب خدمت کمر اهتمام بستند - و بهادران حقیقت اساس

جَد و جهد بیشتر از بیشتر نموده کار بر میرزا تنگتر گرفتند - و چون همه اندیشه‌های او نادرست آمد از راه روباہ بازی بشق چالو می و گریه‌لایگی زد - و اظهار خجالت و ندامت نموده از راه تملق پیش آمد - و بوسیله تراچه خان بموقف عرض رسانید که از گذشته پشیمانی دست داده است اکنون میخواهم که در خدمت بوده تلافی و تدارک آیام گذشته نمایم - و بخدمات بسندیده دل حق گذار آنحضرت را بخود مهربان گردانم - اکنون جایزه این ندامت و صلح این ضراحت و خجالت آنکه جان و مال در حمایت مرورت آنحضرت باشد - آنحضرت بمقتضای بزرگنهادی و بلند همتی سخنان او را بیایه قبول داشته در مهم اهتمام سخت‌گیری تجویز تحقیق فرمودند (را چون میرزا همدال و قراچرخان و مصاحب بیگ و اکثر اعیان لشکر اقبال از مشرب عذب اخلاص بهره تمام نداشتند) بقصد گرمی هنگامه خود (که شعار کهنه عماله آشوب طلب است) نخواستند که میرزا بملازمت آید - از اخلاص و حقیقت چه گویم [که آن گوه‌رست بے بها و گوه‌رست که دیاب - اگر در تورانیان (که دایم آنجا نایاب است) کم باشد چه عجب عقل معامله فرم که در گرو سود و زیان ظاهری خود است) نداشتند - تا پاداش نیکی نیکی میگردند - این کورلان در برابر نیکی اسباب بدی مرنجام دادند - و آرزو زبونتر آنکه پیوسته اسباب مردم آزاری و خونریزی ناحق آماده ساخته (باندیشه تباہ آنکه بزرگی ایشان زوده شود - و روزی فراخ) مرمایه آشوب و فتنه گشتند - چه عقلها هم آغوش ایشان بود - و چه خیالها هم زانو داشتند - اگر لادن مراتب اخلاص را میدانستند (که چه دولتها در خدمت) هرائینه این نوع زیان بخود نمی پسندیدند اگر از دار القدس اخلاص خبری نداشتند از بازار معامله دانی چه شد که بدین گروه خبری نرسید و اگر گوش هوش ایشان این را نمی شنود کشکی دیال دل آزاری دانستند - تا تیشۀ تیز چنین بر پای خود نزدند •

باری این جماعه بفکرهای نادرست میرزا را رماندند - و گفته فرستادند - که بآمدید که در قلعه می‌باشی - و بکدام آمدید بدرگاه می‌آئی - روز بروز اسباب قلعہ گیری آماده تر میشود باید که نزد تر خود از فلان مورچل (و بمورچل حسن ثقی آقا نشان دادند) بیرون روی میرزا باشارت این جماعه از دروازه دهللی برآمده از همانجا (که نشان داده بودند) شب پنجشنبه هفتم ربیع الاول (۹۵۴) نهصد و پنجاه و چهار طریق فرار سپرد - و متوجه بدخشان شد - که شاید

(۲) در [بعضی نسخه] رماندند (۳) نسخه [ط] شب هیزدهم اردی بهشت ماه جلالی سال چهار صد و شصت و نه موافق شب پنجشنبه •

بومیله میرزا حلیمان (و اگر آن نباشد بامداد اوزبکده) کارے تواند ساخت - حضرت ج بدرفت و اقبال حاجی محمد خان و جمعه را بتعاسیب میرزا تعین فرمودند - و خود بنائید دارالسلطنه کابل را (که وحشت سراسی بنی و طغیان شده بود) بقدم گرامی عشرت سرا گردانیدند - و حضرت شاهنشاهی مورد کرامات نامتناهی اقبال دار استقبال بدرفت ادراک حضور کامیاب سعادت شدند - و مخدرات عصمت بهشرف بمطهری اختصاص یافتند - و حضرت جهانبانی را از دیدار گرامی حضرت شاهنشاهی در دید نوره و حضور تازه روی نمود - و کدام نعمت ازین زوده تر تواند بود که دیده یعقوبی یوسفی روشنی پذیر گردن - و کدام راحت ازین بالاتر که بومال چنان جگر گوشه دل چنین آرام گیرد - بر شکر سلامتی ذات قدسیه و خجستهگی احوال شریفه نفور و نیاز و صدقات بتقدیم رسید - و بر دلهای افکار خلأقی (که از آسیب حوادث خون بود) مرهم تازه زد و هر یک بصدگونه پرورش و نوازش آرامش و آسایش یافت - و پراگندگیهای دلهای در بفراموشی بدل شد - و بر سر پر نصرت و مسند عزت بفر دولت و شکوه اقبال حضرت ج و حضرت شاهنشاهی جای گرفتند - حاجی محمد خان و مردم دیگر (که بتعاسیب میرزا فرستاده بودند) اگر چه یار رسیدند اما بافزون و انصاف کهنه عمله بدرفت او را نادید گذاشتند - اگر چه میرزا از میان بدر رفت اما آن^(۳) سلطان و اکثر مردم او بدست ارایمی افتادند - و از روی عدالت حقیقی باز پرس شده یکبار خور جریحه بسزا رسید - سلطان قلی آنکه و ترسون میرزا خویش عبدالله میرزا و حافظ مقصود و مولانا باه و مولانا قدم ارباب و جمعه دیگر (که سرفتنه و نصال بودند) بدیاس رسیدند - میرزا راه فرار اختیار کرد - و بمردم خود قرارداد که بکوه امتناغ رفته پناه میگرم - و لشکر فرا احباب جنگ آماده میگردانم - و خود با علی قلی قورچی آخر شب از راه سلجوق^(۴) دره متوجه بدخشان شد - و بعد از رسیدن هزار گونه آزار از هزارجات با هزاران خواری و راه پیش گرفت - میرزا بیگ (که از معتبران میرزا بود) و شیر علی با چنده در ضحاک بمیرزا ملحق شدند - و بغوری رسیده بحاکم آنجا میرزا بیگ برلاس پینه و او را بخود خواند - او در جواب گفته فرمود که از من حرام نمکی (که شعار بدگوهر

(۲) در [چند نسخه] ذوت (۳) در [اکثر نسخه] بتقسیم (۴) نسخه [ح] آقا سلطان (۵) نصحا برغو - و در نسخه [و] این لفظ نیست (۶) نسخه [ح] نجد دره •

نمی‌آید - میرزا خواست که از غوری بگذرد - یکی از قلعه‌چیان میرزا را دشنام داد که همراه این مرد چه می‌شوید (و اشارت بمیرزا کرد) که اگر نسبت به قوت و عرق حمیت حضرت گیتی‌ستانی داشته هرگز از حاکم غوری باین زبونی نگذشته - و او را مفت نگذاشته - میرزا از طعن او آزرده شده گفت که چرا بی‌صرفه گوئی میکنی - و حساب نمی‌نهمی - من از سربسزنجامی شما اندیشه‌مند شده باین روش می‌کنم - اگر در شما سامان جنگ می‌بود کی چنین می‌گذشتم - آن دیوانه باز سخنان درشت بمیرزا گفت - میرزا برگشته بحاکم غوری جنگ کرد - و شکست بجانب حاکم غوری افتاد و غوری بدست میرزا درآمد - و میرزا را بقدر سامان بهم رسانید - و شیرعلی را عرانجا گذاشته بدخشان متوجه شد - و کس پیش میرزا هلیمان و میرزا ابراهیم فرستاد - که مگر آنها باعانت و امداد کمروانقت بر بندند - ایشان برهنمون عقیل صایب درلخواهی پادشاه را از دهن ندادند و خود راه از معاونت میرزا کامران نگاهداشتند *

میرزا کامران بدرقه اوهم باطله متوجه بلخ شد - که به پیرمحمد خان التجا برده بمک او بدخشان را متصرف شود - حضرت جهانبانی قراچه خان را بدخشانات تعین فرمودند - که رفته بمیرزا سلیمان و میرزا همدان و سایر اولیای دولت متفق گشته میرزا کامران را بدست آورند یا آواره سازند - قراچه خان بدخشان آمد - و باتفاق میرزاوان متوجه قلعه غوری شد - درانجا شیرعلی و جمعی از مردم میرزا کامران متحصن شدند - و جنگهای مردانه در پیوست - و جوانان نیک از طرفین کشته شدند - ازانجمله خواجه نور (که از بهادران کارزار میرزا همدان بود) نداد و ملا میرکتابدار (که از منظوران میرزا همدان بود) نیز درجه شهادت یافت - آخر بدورقه اقبال محصران قلعه تاب زیارده فرار نمودند - و قلعه بدست اولیای دولت درآمد - درین اثنا خبر آمدن میرزا کامران و پیرمحمدخان از بلخ رسید - میرزایان قرار جنگ ندادند بشعاب جبال باز گشتند و قراچه خان بصوب کابل روانه شد - و حضرت جهانبانی هرج و مرج بدخشان اجتماع فرموده عنان عزیمت بجانب بدخشان مصروف ساختند - چون غور بند مضرب خدام نصرت اعتمام شد قراچه خان آمده ادواک سعادت زمین بوس نمود - و بجهت آنکه (اعیان قراچه‌خان در مراجعت بتاراج ایهامات رفته بود) رخصت دارالسلطنه کابل گرفت - که سامان نموده زود بموئید عالی پیوندد آنحضرت بجهت خاطر او از غور بند کوچ کرده بموضع گلبار نزل اجل فرمودند که تا آمدن قراچه‌خان دل مشغولی بسیر و شکار داشته باشند - و بعد ازآنکه قراچه خان آمد اگرچه وتنت گذشته بود

آنحضرت بهمان عزیمت اول راهی بوده بجانب بدخشان نهضت فرمودند - چون مشیت ایزدی باین یورش نرفته بود کذل هندوکوه را برف سنگ راه شد - و شورش عجمی دران کتل دید آمد که دور دشوار بود - بمقتضای صلاح وقت متوجه کابل شدند - و عزیمت تصدیم یافت که در موسم بهار عذرا توجه بصوب بدخشان منعطف فرمایند •

مکتب نشستن حضرت شاهنشاهی - و دیگر وقایع که دران ایام روی نمود

چون [در مکتب خانۀ علم الهی (که لوح محفوظ رتوم ازلی و ابدی ست - و جمیع علوم و فهم دران حریم حضور اطفال مکتب تعلیم اند) مثبت و مرقوم شده که صاحبان عقل هیدرانی را در مبادی ظهور نطق بتعلیم حروف مرکبه و الکتاب علوم مکتسبه (که بتلاقی افکار و تجارب انهام فراهم آمده) درآزند - و بتدریج و ترتیب خاص سیر در مهالک متأثر عقول فرمایند] در هفتم شوال این سال (که از عمر ابدیدوند حضرت شاهنشاهی چهار سال و چهار ماه و چهار روز شده بود) بآئین رسم و عادت آن آموختۀ دستگاه الهی و رموزدان دبستان ربانی را در مکتب بشری درآوردند و ملا زاده ملا عصام الدین ابراهیم را باین خدمت گرامی شرف اختصاص بخشیدند - اگرچه در نظیر ظاهر بیگان بآموزش فرستادند اما در دیدۀ دوربینان بارگاه ظهور آنحضرت را بپایۀ رالی آموزشی بردند - و راز غرائب آنکه حضرت جهانبانی (که از علوم آسمانی آگاه بودند - و بدقائق نجوم می‌رشدند) باتفاق ستاره شماران باریک بین و سطرلاب دانان وقت شناس ساعت خاص برای افتتاح تعلیم آنحضرت تعیین فرموده بودند که در ادرار و اعمار بهم نتواند رسید - چون ساعت مختار رسید آن مودب باداب الهی در لباس بازی درآمده در پرده احتجاب مخفی شدند و با آن همه توجه و اهتمام پادشاهی هرچند تکلیفی فرمودند پی بآنحضرت نبردند - و آگاه دنان روشن ضمیر ازین سر بدیع دریافتند که مقصود ازین آنست که آن خداوند خرد والا (که مخصوص تعلیم ایزدی ست) بعلوم رسمی روزگار مشوب و مغشوب نشود - تا در هنگام ظهور این خدیو ننگه شناس بر زمانیان ظاهر شود که دانشوری این پادشاه دانشوران از قسم موهبتی ست - نه از جنس مکتسبی - و باوجود این معنی بر ضمیر اقدس آنحضرت نقوش حرفی و علوم رسمی (چه از آنچه رتبه‌دار قلم اهل نون شده - و چه از آن نکات و اصرار که از مبدأ نیّض بے توسط تعلیم و تعلم بر باطن انور فایض گشته) جلوه ظهور دارد - و لهذا ارباب حکمت و اصحاب ریاضت و صاحبان علوم ظاهری و وارثان صنایع کلتی و جزوی چون در بهای حضور اقدس می‌رسند از شناسائی خود سر خجالت بگیردیان تا مل فرو برده هیران میمانند - و طبع الهام پذیر آنحضرت بگفتن نظم هندی

و فارسی بغایت موافق افتاده در دقایق تخیلات شعری نکتہ سنجی و موثکافی میفرمایند - از کتب
نظم مثنوی مولوی و دیوان لسان الغیب خود بسعادت روان میخوانند - و از حقایق و لطایف آن
الذات می‌یابند - و این بیت گرامی از نایب فکر آنحضرت است •
• بیت •
نیست زنجیرِ جنون در گردنِ مجنون زار • عشقِ دمتِ دوستی در گردنش افکنده است
و بزبانِ هندی نیز معانی رنگین منظوم ساخته‌اند - که کارنامه این فن تواند بود •

• مصرع •
ای تو مجموعه خوبی ز کدامت گویم •
القصه (چون چندگاه پیش آن افتاد انتساب بخواندنِ زبونتر از ناخواندنِ اهنغال داشتند)
اهل ظاهر بر عدم کوششِ آخوند حمل کرده در تفسیر آن اهتمام نمودند - و آن بمشاوره را معزول ساخته
خدمت از را به ولایت بازگردانید مقرر ساختند - و ندانستند که کارفرمایان ابداع اهتمام دارند که ضمیر
الهام پذیر آن نور پرور از دی سیل انعکاس نقوشِ مدادی و مورق انبیا حواد علومِ ظاهری نگردد •
و بالجملة حضرت جهانبانی درین ایام سعادت فرجام در دار السلطنه کابل انتظام بخش
ممالک بوده توجه کشورگشای بیورش بدخشان و بآخر رساندن کار میرزا کامران مبدول میداشتند
میرزا کامران از اعانت میرزا سلیمان و (میرزا) ابراهیم ناامید شده بخالات فاسد متوجه بلخ شد
که باستعانت پیر محمد خان بدخشان را بتصرف درآرد - چون بموضع ایبک رسید حاکم آنجا
نیک پیش آمده نگاهداشت - و حقیقت حال به پیر محمد خان اعلام نمود - پیر محمد خان مقدم
میرزا را منتقم دانسته مردم معتبر را باستقبال فرستاد • و میرزا را با احترام تمام بخانه خود آورد
و لوازم مهمانداری بتقدیم رسانید - و خود همراه میرزا شده ببخشان آمد - میرزایان بقرارداد خود
بحدود تغلب بدخشان رفتند - و اکثر بدخشان بتصرف میرزا کامران درآمد - پیر محمد خان
جمع را بکمک میرزا گذاشته خود مراجعت نمود - و میرزا بحدود کشم و طایقان آمد - و رنقب کوکه
و خالق بر دی را باجمع از چغتایی و ازبک برومق تعیین کرد - میرزا سلیمان و میرزا ابراهیم
جمعیت کولاب بهم رسانده بر مرور ستاق آمدند - و از جانب قلعه ظفرو خملنگان رسیده بارنقب کوکه
و دیگران نبرد مردانه کردند - و بسرنوشت آسمانی شکست خورده باز خود را بحدود کوهستان
کشیدند - حضرت جهانبانی در دار السلطنه کابل مسرت پیری باطنِ انور بودند - و قرار داد
خاطر اندس آن بود که بصوب بدخشان فضاوت عالی فرمایند - و چون دلهای ملازمان را
بصفای اخلاص و حسن عقیدت نمی‌یافتند این بوزش در پرده تعوق و توقف میماند

و درینوقت قراچه خان (که خدمات شایسته بجای آورده مورد عذایب بیغایت شده بود) از آنجا (که ظرفش تنگ بود - و باده فراوان) پیمانۀ حوصله اش ابریز شد - و حساب کار و بایدۀ حالت خود و مرتبۀ والای صاحب نشناخته پا از جادۀ اعتدال بیرون نهاد - تا آنکه بمقتضای کم خردی (که لازم حال طویل قامتان بے اعتدال است) سخنانے (که مستان و دیوانگان نگویند) از نشأ غرور بر زبان آورد - از آنجمله استدعا نمود که خواجۀ غازی را (که بجایزگ نیکو خدمتی و کفایت اندیشی بمنصب دیوانی اختصاص یافته بود - و دهمت نوازش خسروانه بر فرق تربیت او رسیده) بدهد پیش من فرهند - تا گردنش بزنم - و منصب او بخواجه قاسم توله عفايت فرمایند - چون امثال این امور از حضرت جهانبانی (که مصدر عدل و رافت بودند) صورت نمی یافت از آنجا (که بخدای فاسد خود راستون دولت قاهره میدانست) از تیرگی بخت و برگشتگی طالع جمع کثیر را از راه برده بجانب بدخشان روان شد - و بابوس و مصاحب بیگ و اسمعیل بیگ دولتی و علی قلی اندرابی و حیدر دوست مغل و شیخم خواجۀ حضری و قربان قراول تا قریب سه هزار سوار کار آمدنی (که از فریب داده های او بودند) از راه کتل ملار بعزم بدخشان بادیه ضلالت پیدموان گرفتند *

و چون این خبر بمعامع علیه رسید خواستند که همان لحظه بنقص نفیس خود توجه فرموده این بخت برگشتگان را (که از قبلۀ سعادت رگزان شده اند) تادیب فرمایند - بملاحظۀ ورود ساعت مختار خود بدولت توقف فرموده بعضی از ملازمان بارگاه اقبال را بدعائیب آن بیبدولان امر فرمودند - و همچنان هر که از ملازمان یکجہت می آمد دفعه دفعه روانه می ساختند چنانچه تردی بیگ خان و منعم خان و محمد قلی برلاس و عبد الله سلطان و دیگر دولخواهان بی یعدیگر شتافتند - و نزدیک به نیم روز (که ساعت مسعود در آمد) حضرت جهانبانی خود بدولت و اقبال سوار سمن نصرت شدند - جمعی از یکتہ جوانان پیش رفته درحوالی قراواغ بچنداول آن خودمران گریزی رای رسیده دستبردے نمایان نمودند - و آخرهای روز درمرجوی موروی بقراچه خان دست و گریبان شدند - درین هنگام شب درمیای جان این تارک دلا در آمد در پناه ظلمت شب گریخته پریشان شدند - و از پل غوربند گذشته پل را ویران کردند - و جمعی (که ثعالب این فرقه بخت برگشته کرده بودند) مراجعت نموده در تراباغ بشراف آستان بوس استمعار افتند و رای جهان آرای حضرت جهانبانی بران قرار گرفت که موکب عالی

بکابل مراجعت نماید - و از آنجا امامان و سرانجام یورش را داخلوا نموده متوجه بدخشان شوند و کوه‌اندیشان فرار نموده تمرعلی شغالی را (که وکیل قراچه خان بود) در پنجشیر گذاشتند که در آن حدود باخبر بوده اخبار کابل می‌رسانیده باشد - و خود از قتل هندوکوه گذشته در کهم بمیرزا کامران ملحق شدند - و حضرت جهانبانی روز دیگر مراجعت فرموده آرتنه باغ را بفر قدیم گرامی طراوت بهار بخشیدند - و جمعی ازین شوربختان را (که حقوق موافق تربیت پادشاهی نشناخته بحرام نمکی سربرد داشتند) لقبهای مناسب حال نهادند - چنانچه قراچه قراخمت و اسمعیل خرس - و مصاحب منافق - و بابوس دیوت - و مناشیر اقبال بمیرزا هندال و میرزا سلیمان و میرزا ابراهیم فرحتانند که اعتمادان نموده منتظر ورود موکب عالی باشند - و فرمان شد که حاجی محمدخان از غزنین خود را زود بعبده بوسی رساند •

درین ایام (که اعتماد لشکر کشی بدخشان پیش نهاد همت عالی بود) همه وقت بکهن سالان خردمند و برزبانان دانشور (که جوهر اخلاص از ناصیه احوال ایشان مینافست) مشورت می‌فرمودند - جمعی (که نه دل شجاعت‌ترین و نه خرد دور بین داشتند) برقتن قندهار ترغیب می‌کردند - تا از آنجا امامان و سرانجام لشکر نموده متوجه دفع فتنه میرزا کامران شوند - و گروه (که منشور نوازگی با طغری مردانگی بدست داشتند) در رفتن بدخشان موافق رای جهانگشای پادشاهی اهتمام می‌نمودند - روزی از محمد سلطان پرسیدند که تو چه می‌گویی • او بعضی رسانید که میرزا کامران از رفتن این حرام نمکان مغرور شده است - همانا که در آمدن اینکندون پیشدستی نماید - چنان بخاطر می‌رسد که (اگر موکب پادشاهی پیشتر از قتل هندوکوه گذرد) فتح از جانب ادیای دولت است - و گرنه نعمت‌باله نقش بطور دیگر خواهد نشست - حضرت جهانبانی فرمودند که رخامست عاقبت مغروران مکرر مشاهد همگان شده - اگر از منور امت ما بدوگاه الهی نیاز مندیم - و این بیت بر زبان حقیقت بیان رانند • بیت •

• مبادا کس بزور خویش مغرور • که مغروری کلاه از سر کند دور •

و فرمودند که توقف ما چه صورت دارد - انشاء الله تعالی در همین زودی از قتل عبور خواهیم نمود •

نهیست موکب جهانگشای حضرت جهانبانی جنت آشیانی

بدخشان - و بفتح و فیروزی رجوع بکابل

چون (پیش نهاد همت جهانگشا نهیست موکب عالی بصوب بدخشان بود - و تقدیم

این یورش نصرت قوین بر هر امری لازم (لجرم روز دوشنبه پنجم جمادی الاولی (۹۵۵) نهصد و پنجاه و پنج بصاعت مختار بآن صوب صواب با همت والا و بخت بیدار متوجه شدند و النک چالاک مخیم اقبال شد - و بعد از دوسه روز از اینجا بقرباباغ نزول اجلال فرمودند و تا ده دوازده روز بجهت بعضی مصالح ملکی درین هرمنزل اقامت شد - و حاجی محمد خان با وجود آنکه (اخبار بیوفائی او اشتهار یافته بود) هوا خواهانه بشریف ملازمت رسید و قاسم حسین سلطان (که در حدرد بنگش بود) نیز بآستان بوس شتافت - و بنظر التفات پرتو کامیاب شد - و در همین منزل میرزا ابراهیم برهنمونوی کوکب سعادت از بدخشان ایلغار کرده بدرت بساط بوس معزز گشت - و انوار عنایات خاص برنامیده دولت او تافت - و از عجایب (که مرده رسان فتوحات بی اندازه تواند شد) آن بود که دران ایام (که نهضت موکب عالی بصوب بدخشان قریب رسیده بود) آنحضرت در آفتابخانه ایستاده بودند - ناگهان بخاطر قدسی مآثر خطور نمود که [اگر این مرغ سفید (و آن مرغی که همواره درین کارخانه می بود) برکتی ما برآید - و آواز کند] نشان فتح و اقبال است - بجهت خطور این نیت مرغ سعادت بال پیروز آمد - و همای وار بال زنان برکتی عز و شرف نشسته سایه سعادت بر فوق دولت انداخت - آنحضرت شکرگذاری فرموده در پای او حلقه نقره انداختند •

• و از موانع (که مقدمه الفتح را هزارار باشد - و میامین اقبال روز افزون بطور بیوست) آنست که چون میرزا ابراهیم بنواحی پنجشیر رسید تمر شغالی میر را به میرزا گرفت - ملک علی پنجشیری با قوم و قبیله خود با میرزا اتفاق نمود - و میرزا ابراهیم با تمر علی شغالی جنگ مردانه کرد - و بشمشیر خون آشام کار او تمام ساخت - و ملک علی پنجشیری را بجهت احتیاط همراه گرفت - که بملازمت حضرت جهانبانی آرد - و این دولخواه ساده لوح بفکر ناقص زمیندارانه از همراهی میرزا ابراهیم تخلف نمود - و بعد از مبالغه بجنگ در آمد - میرزا با آنکه معدودی همراه داشت دستبرده عظیم نموده جریده بخود را بآستانبوس والا رسانید - روز دیگر ملک علی برادر خود را فرستاده از روی تقصیر و خجالت معذرت نمود - و سر تمر شغالی را فرستاد - آنحضرت او را بخامت و انعام سرانرا فرموده رخصت دادند - و مشور استماع و تشریف عالی برای برادر او مکرمت شد - و رقم فرمودند که میرزا تر نشاخت - دولخواهی

(۲) نسخه [ج] جالاک (۳) در [بعضی نسخه] روزگار او (۴) در [چند نسخه] آفتاب خانه (۵) نسخه

موروثی تو مکشوفِ ضمیرِ اقدس است - چون رایاتِ نصرتِ شعاعِ بانحدرد رسد بالطایفِ پادشاهی امتیازِ تمام خواهی یافت - و میرزا ابراهیم را عنایتِ بهیاری فرموده فرزند خواندند - و جلالِ اشفاقِ پادشاهانه را شاملِ حالِ او ساخته رخصتِ پیش فرمودند - که زنته میرزا سلیمان را بر جمع لشکر و نظامِ مهمانِ نبرد بدارد - و منتظر باشد که عنقریب عرصهٔ بدخشان مخدّمِ مرادقاتِ اجلال خواهد شد - چون مرکبِ اقتبالِ بعددِ طایقان رسد باستلامِ عتبهٔ عالی مبادرت نمایند - و حضرتِ مهدی علیا مریم مکنایی و نور دیدهٔ سلطنت و گلشنِ بهارِ خلافتِ حضرتِ شاهنشاهی را از موضعِ گلبار رخصتِ دارالسلطنهٔ کابل فرمودند - و محمد قاسم خان موجبی را بداروغگی کابل نامزد فرموده بهمراهی حضرتِ قدسیهٔ رخصت دادند - که بدرامِ خدمتِ حضرتِ شاهنشاهی مشرف بوده درضبط و ربطِ ولایتِ کمالِ اهتمامِ مرعی دارد - و چون در نواحی موضعِ بازارک از نومانِ پنجشیر نزولِ اقتبال شد حاجی محمد بابا تشقه و قاسم حسین سلطان و تردی بیگ و محمد قلی برلاس و علی قلی سلطان و میرلطیف و حیدر محمد چوایی را برسمِ منتقل فرمادند - بجزیرهٔ آکه فرستادها از کابل هندوکوه گذشتند مهدی سلطان و تردی محمد جنگ جنگ و طایفهٔ که در قلعهٔ اندراب بودند (رو برگریز نهادند - و بموجبِ حکمِ مطاعِ تردی بیگ و محمد قلی برلاس بخوست شتافتند - که اهل و عیالِ این جماعهٔ تیرهٔ روزگار فرار نموده که آنجاست بدست آوردند میرزا کامران سرزمینِ باد و غرور بعددِ قلعهٔ ظفر بود - و امرای فرار نموده در طایقان هرچند بمیرزا در حفظِ ممالک و مدی طریقِ کابل اهتمامِ مینمودند بجای نمی رسید - و ملا خرد زرگر (که در آنوا بمیرزا کامران کمالِ قرب داشت - و همواره بامتی شراعت و فتنه بود) درین باب هرچند کوششِ عظیم نمود سودمند نیفتاد - آخر قراچه خان و آن جماعه پیش بینی کرده مصاحبِ بیگ را فرمادند که عیال را از خومتِ بطایقان آورد - که مبادا لشکره از کابل در رسد و این مردمِ امیر شوند - و مقارنِ این حال تردی بیگ و محمد قلی بحوالیِ خومت رسیدند مصاحبِ بیگ عیال را بیرون آورده بطایقان برد - همانا که این کهنهٔ عمله اغماضِ عین کرده باشند • و چون رایاتِ عالی نزدیکِ اندراب رسید میرزا همدال از تندرز بشارتِ ملازمتِ استعماذ یافت - و شیرعلی را مقیدِ بنظر در آورد - حضرتِ جهانبانی میرزا را بنفقذاتِ گوناگون مزین^(۳) بخشیدند - از آنجمله حکم شد که سوارهٔ اهرای دولتِ ملازمت نماید - و محمد

(۲) در [بعضی نسخه] علی قلی سلطان و میرلطیف - و در [بعضی] علی قلی سلطان میرلطیف (۳) نسخه [۱]

ازین سرگذشت آنست که پیش از در آمدن سپاه نصرت قرین بدخشانان چون کار و بار میرزا کامران در آنجا رواج گرفت شیرعلی اعتبار یافته از مستقی غرور پیوسته بعیرزا بے ادبانه سلوک میکرد - و در باب گرفتن قندوز و برآوردن میرزا هندال اهتمام می نمود - تا آنکه میرزا او را بقندوز تعین کرد - میرزا هندال باقبال پادشاهی او را دستگیر ساخت - شرحش آنکه شب پیداد بسیار از لشکر قندوز گریخته او را گرفتند - و او گریخته خود را در جوی آب انداخت و یک دست او شکست - و بکمند کید خود دستگیر شد - و چون میرزا هندال او را بملازمیت حضرت جهانبانی آرک آنحضرت نظر بر اعمال ناشایسته او نینداخته بر تهمیلات او رقم عفو کشیدند و خلعت خاصه مکرمت نموده غوری را نامزد او فرمودند - چه خاطر در این را نظر بر جوهر آدمی و دریاضت اندازد کار آمدن بود - چون در ذات او معنی مردانگی و سربراهی یافته بودند از چندین تقصیرات عظیمه (که هر کدام مستوجب سیاست بود) گذشته بنوازش چنین اختصاص بخشیدند - چه در میزان قدر شناسی امباب بخشش را از ابواب گذارش افزون یافتند • و بعد از آنکه میرزا هندال بتوجهات پادشاهی معزز شد حکم جهان مطاع بصددور پیوست که حاجی محمد خان و جمعی دیگر برهمه منقلا پیش روند - و میرزا سرگروه آنها باشد و جمیع مردم اطاعت میرزا (که هراتیئه مودت دولت خواهد بود) عدول نمایند - و در لوازم رفیکو خدمتی از خود بتقصیر راضی نشوند - تا هر یک فراخور همت و خدمت بارزوی خود بهره مند گردد - و در اواسط جمادی الاخری (۹۵۵) نهصد و پنجاه و پنج الک قاضیان (که از موافق اندراب است) مضرب مرادقات مسجد و جلال گشت - قاضی اندراب و مردم توقبای و سالقانی و بلوچ و جمعی از میاهي و اویمان بدخشان و لوکران مصاحب بیگ شرف آستانبوس دریانند - و مشمول عنایت پادشاهی شدند - و از آنجا کوچ بکوچ نهضت مرکب عالی بطایقان روی نمود - اکثری از امرای فرار کرده و میرزا عبدالله و جمعی کثیر از منتهیان میرزا کامران آنجا متحصن بودند - بمیرزا هندال و امرائه (که همراهش تعین شده بودند) حکم معطی شد که از آب تگم گشته دستبرد می نمایند - و مقارن این حال میرزا کامران از مدد قلعه ظفر و کشم بایلغار خود را باین گروه و خیم العانیت رسانید روز شنبه پانزدهم جمادی الاخری در بلند (که آنرا خلکان میگویند) در میان این مردم جنگ شد

(۲) در [بعضی نسخه] آرخه (۳) در [چند نسخه] بنگی (۴) نسخه [ج ح] چلیپان • و نسخه [۵]

و هنوز (مرکب پادشاهی از آب نگذشته بود - و بقدر مفاصله در میان هراول و قول مانده بود) که بمقتضای حکمت ازل هراول پادشاهی روگردان شده از آب گذشت - و گروه مخالف دست بغارت و تاراج گشادند - و میرزا کامران با معدود سه بر سر همان بلندی ایستاد - درین اثناء حضرت جهانیانی بدولت و اقبال برگزار آب رسیده خواستند که رو بروی مخالف از آب عبور فرمایند بعضی از مخدیان صادق بعضی اشرف رسانیدند که پیش آب حجه ایست - نیم کوه از آنجا بالاتر آمیخته است - و آن زمین سنگلاخ است - عبور از آنجا به سهولت میسر - لاجرم بدولت و سعادت بآن سمت متوجه گشتند - چون نزدیک بآن آسیا رسیدند شایخم خواجه خضری را (که گمان تر خواجه خضریان بود) گرفته آوردند - بجمع از تنقاران (که در سرجلو میرفتند) حکم شد که این حرام نمک گریزی را بزنند - چندان بهشت و لک زدند که بر نظارگیان یقین شد که جان تیره اش را تلقی بدن نماند - آنکه امیریل بیگ دولتی را دستگیر ساخته بحضور اقدس آوردند - آنحضرت جان بخشی فرموده بشفاعت معلم خان جرائم او را بخشیدند و بار دهر دلد - و متوجه بلندی (که میرزا کامران آنجا بود) شدند - و فتح الله بیگ برادر روشن کوک را هراول ساخته با جمع از فدائیان بهادر بیشتر فرستادند - و جنگ مردانه در پیوست فتح الله از امپ جدا شد - و مقارن این حال کوک پادشاهی (که مقدمه جهانگشایی و طلیعه کشور ستانی است) پیدا شد - و میرزا دل از دست داده تاب مقاومت نیاورد - و فرار نموده خود را بقلعه طایقان رسانید - و در استحکام مبانق ضبط کوشش نمود - و لشکر پادشاهی مشغول ثاغت و تاراج شد - و بر سر اسباب کار تلقیچیان بنزاع کشید - آنحضرت حکم هرل فرمودند یعنی آنچه هرکس را بدست افتد ازو باشد - و دیگر سه طمع دران ننماید - و درین فتح هیچکس را سر موئی زخم نشد - مگر علی قلی خان را که زخم بار رسید - و اسحق سلطان و تردی بیگ ولد بیگ میرک و بابا جوجک و جمعی کثیر (که پای دلیری در تعاقب لشکر منصور پیش برده بودند) دستگیر شدند - و میرزا هندال و حاجی محمد این گرفتاران را بدرگاه والا آوردند و آنحضرت بموجب قواعد نصف و معدلت فراخور استعدادات مختلف آن مردم را بلطف و قهر اختصاص دادند - و سجدهای نیاز بدرگاه کارماز حقیقی (که جواد بی ضنت و مفیض بی ضنت است) بتقدیم رسانیدند •

و روز دیگر بشرائط محاصره پرداخته مورچلها قسمت فرمودند - روزه از مورچل

(که بمنعم خان و محمد قلی برلاس و حسن قلی سلطان مهربار تعلق داشت - و بندو قها بمردم ناعه می انداختند) بندو قه بمبارز بیگ رسید - و قالب تبی کرد - آنحضرت (که معدن مرحمت بودند) تأسف عظیم فرمودند - و بر زبان اقدس گذشت کاش مصاحب بیگ برادر او بجای او کشته میشد - و آنحضرت (بمقتضای برادری - بل بموجب رافت عامه) با وجود چندین تقصیرات میرزا کامران بر مریعایت و التفات آمدند - و فرمان موقعیت نشان (که تعویذ بازوی دولت و اقبال - و حرز گردن فضل و کرامت تواند بود) بمیرزا نوشتند - و بعد از اتمام نصائح بزرگانه این عجارت مسطور شده بود - که ای برادر بدخو و ای عزیز جنگ جو از تدبیر این کار (که باعفی کارزار و موجب قتل و آزار مردم بی شمار است) باز آی - و بر مردم شهری و لشکری رحم نمای - امروز این همه مردم که کشته میشوند فردای قیامت • • شعر •

- بود خون آن قوم در گردنت • بود دست آن جمع در دامنست •
- همان به که بر صلح رای آوری • طریق مررت بجای آوری •

و مصحوب نصیب رمال این منشور سعادت فرستادند - چون میرزای مسرت غلامت رو گردانیده اقبال و پشت داده دولت بود نصائح سعادت لوائج مفید نیامد - و در جواب آن طومار عنایت و دیباچه درایت این بیت بر زبان راند • • شعر •

- عرویش ملک کس در کنار گیرد چست • که بوعه بر لب شمشیر آیدار دهد •

نصیب رمال حقیقت ادبار میرزا بمسامع علیّه رسانید - حکم ضبط مورچها شد درین اثنا میرزا سلیمان و میرزا ابراهیم بجمعیت تمام باسلام عقبه علیّه شرف اختصاص یافته بعواطف خسروانه سعادت امتیاز یافتند - و چاکر خان ولد و پس قبیح با مردم گولاب نیز آمده ضمیمه عساکر اقبال گشت - و درین مدت یک ماه محاصره روز بروز ابواب فبروز میزدی بر روی ادبیای دولت گشوده تر میشد - و عده مهمات میرزا کامران بهتره تر شده کارها برودنکتر میگشت - تا آنکه از اقسام حیلله گوی و کید روزی فواید شد - و از کمک پیر محمد خان اوزبک (که از کوتاه بینی چشم میداشت) مایوس شده ب اختیار دست بفترک اطاعت و انقیاد زد - و بوسیله این حیلله خود را درین نوبت از گرداب خطر برکنار گرفت و کشتی عافیت را ازین موج خیز باحالی نجات رسانید - و باین قصد انواع الحاح و استدعای پیش آورده روزی خط بر تیر بسته در اردوی معلی انداخت - مضمون آنکه حقوق عنایت و رعایت آنحضرت را ندانستم - دیدم آنچه دیدم - اکنون از گذشته بشیمانم - و میخواهم که بطواف کعبه معظمه رخصت فرمایند - تا از مصیبت بنی و ولورث کافر نهمتی پاک شده خود را بمعیت

خدمت و هایشنه ملازمت گردانم - و آمید از عواطف آنست که این درایت بوسیله میر عرب
متی مشخص شود - و میر از جمله سیاحان روزگار در مدق و هفا امتیاز داشت - و یکمیگرایی
منسوب بود - و حضرت جهانیان جنت آشنائی با توجه داشتند - و درین یورش (قرین رکاب
نصرت اعتصام بوده) لشکر دعا را آرایش میداد - چون عرض داشت تصرع او بمسامع عز و جلال
رسید میر را طلب فرموده درین باب سخن گفتند - میر گفت که جواب این را من نوشته درین قلعه
میفرستم - و این عبارت نوشت (اعلمو یا لعل القلعة الخالص فی الاخلاص - و السلامة فی التسليم
و السلام علی من اتبع الهدی) یعنی ای اهل قلعه خلاصی در اخلاص است - و سلامت در اطاعت
و انقیاد - و سلام است بر کسبکه راه را مست را پیروی نماید - میرزا کاروان بر مضمون این نوشته
اطلاع یافته باز بطریق سابق نوشت که هرچه میر فرمایند و قرار دهند عدول نخواهد بود - حضرت
جهانبانی از انجا (که کرم و مروت لازم ذات قدسی ملکات ایشان بود) میر را رخصت فرمودند - میر
بقلعه رفته لوازم تبدیان حق (که در مشارب عقلی از زلال عذب شیرین تر بود - و در ادوات حسنی
از عصاره حنظل طعم تلختر داشت) بتقدیم رسانیده در تصریح و تلویح آن دقیقه مهمل نگذاشت
از هر باب سرزنش (که میر میکرد) میرزا (چون از صداع خمار بدمستیهای خود تنبیه
یافته بود) سر تسلیم پیش اندکنده تقصیر تقصیر میگفت - و هرچه فرمایند قبول داریم بر زبان
میدراند - میر گفت چاره این کار آنست که برخیزید - و بادل اخلاص گزین و خاطر مستمند
همراه من سعادت ملازمت در یابید - میرزا از راستی یا حیله بردازی رزان شد - چون نزدیک
بدر قلعه رسید میر (که مبصر مزاج زمانه بود) میدانست که این اصل ندارد - و همین مقدار
اطاعت در عالم ظاهر کافی است - ایستاد - و بمیرزا گفت چون شما بعزم آستانبوس قدم نهادید
از دایره عناد برآمدید - و از بنی نجات یافتید - اکنون لایق سعادت و مناصب ندامت آنست
که آمرای فرار کرده را گردن بسته بدرگاه فرستید - و خود خطبه آنحضرت بخوانید - و غایبانه
رخصت گرفته متوجه سفر حجاز شوید - میرزا نصیحت پذیر شده همه را قبول نمود - مگر آنکه گفت
از حضرت التماس کنید که بابوس را همراه من بگذارند که از قدیمان منعت - میخواهم که تلافی
آنچه بار کرده ام درین سفر بجای آورم - میر چون مراجعت نموده بملازمت آمد - و حقیقت
حال را بموقف عرض رسانیده امتعای جرائم میرزا نمود (آنحضرت بمقتضای عظمت نظری
تقصیرات او را بخشیدند - و آنچه میر مقرر ساخته بود ایضا فرمودند)

روز جمعه دوازدهم رجب سال (۹۵۵) نهم و پنجاه و پنج درین قلعه مذکور

مولانا عبدالهاتی صدر خطبه بنام گرامی حضرت جهانیان خواند - آنحضرت از انجا سوار شده ببافه

(که دران نزدیکی بود) نزول اقبال فرمودند - مورچها برطرف شد - و حکم عالی بصدر پدوست که حاجی محمد و جمع حاضر باشند - که میرزا با معدودے (که معتر شده) بدر رود - و تا برآمدن از قنمر حافط حدرد گردند - و علی دوست خان باریگی و عبدالوهاب و سید محمد بکنه و محمد تلی شیخ کمان و لطفی مهرندی و جمع را تعیین فرمودند که دروازه قلعه را محافظت کرده امرای نزار نموده را بیارند - و میرزا را با همراهان معهود بگذارند - بموجب قرارداد میرزا برآمد - و در اندای راه یکی از ملازمان میرزا ابراهیم اسپ خود را شناخت که یکی از خدمتگاران میرزا کامران سواره میرنت - و این را بمیرزا ابراهیم گفت - میرزا کسان فرستاد که آن اسپ کشیده آوردند - چون بسمع مقدس حضرت جهانپانی رسید از نیک سیرتی این معنی را ناپسندیده دانسته اعراض فرمودند - و میرزا ابراهیم از خجالت و تذک مزاحی بے رخصت برخاسته بخدود کش رفت - و حاجی محمد نیز معاتب شد - که چون بدانشنگی تو این بے حرمتی بمیرزا رسید - و فرمان عطاوت (که متضمن معذرت باشد) باخلاعت و اسپ مصحوب خواجه جلال الدین محمود میربیوتات فرستادند - و چون برخی از شب گذشت قراچه خان را شمشیر در گردن بسته حاضر ساختند - چون برابر مشعل رسید حکم عالی شد که شمشیر از گردن فرود آوردند - و گناه او را بخشیده بزمین بوس معزز ساختند - و بتقری گفتند که عالم سپاه بگریخت - امثال این خطاها شده آمده است - و در پایان دست چپ تردی بیگ خان حکم شد که بایستد - و بعد ازان مصاحب بیگ را ترکش و شمشیر بگردن بسته آوردند - چون نزدیک بمشعل رسید حکم فرود آوردن ترکش و شمشیر فرمودند - و همچنان سردار بیگ و قراچه خان را آوردند - فرمودند که گناه از کلانان است - خردان چه گناه دارند - و همچنین مایر امرای نوبت بنوبت می آمدند - و نوید بخشش می شنیدند - آخر همه قربان قراول (که حقوق خدمت داشت) بفروخت خجالت و سرانگندگی آمده کورنش کرد - حضرت بتقری فرمودند که ترا چه بلا پیش آمد - و بچه تقریب رفتی - از نیز بتقری جواب داد - روی جمع را (که دست قدرت ایزدی حیا کرده باشد) از آنها چه باید پرچید - حسن تلی سلطان مہردار

• که همه وقت راه سخن داشت) این بیت دران مجلس خواند •

• بیت •

• چنانچه را که ایزد بر فرزند • هر آنکو پُف کند ریشش بموزد •

و تمامی امرای بتخصیص قراچه خان (که ریش دراز داشت) شرمندگی کشیدند - روز دیگر از انجا بدولت کوچ فرمودند - و در انکار آب طایقان (که آنگه داگشا بود) نزول اجال واقع شد •

روز چهارشنبه هجدهم رجب بیدرتة هدایت ازلی میرزا کامران مراجعت نموده بدولت بهماط بوس

مشرف شد - و شرح این قضیه بدیع آنست که در حوالی بادام دره میرزا کامران با میرزا عبدالله زیاده را بشکر عزاییت پادشاهی التذان داد - و از چندین بے ادبیها (که از حوصله میرزا بیرون بود) گذرانند و از جرائم آن در گذشتن سبب تعجب او شد - میرزا عبدالله پرسید که اگر بجای ایشان شما می بودید چه میکردید - گفت از من گذشتن و گذاشتن نمی آمد - میرزا عبدالله گفت اکنون فرصت کاره (که پادشاه آن تواند شد) در دست هست - اگر بجای آورید چه شود - میرزا گفت آن کدام است - گفت امروز بجای هستیم که دست پادشاهی پیا نمی رسد - مغایب آنست که بامعدودے ایلغار کرده بملازمیت پادشاه بشتابیم - و سجدهات شکر بتقدیم رسانیده پذیر گذاهان خود بخواییم - و خدمات پهنیدیده بجای آوریم - میرزا کامران قبول این معنی کرد - و بامعدودے روان شد چون بنواحی اردری معتمد آمد بابوس را بملازمیت فرستاد - و از آمدن خود خبردار ساخت حضرت جهانبانی از آمدن میرزا خوشوقت شده حکم فرمودند که آدل منعم خان و تردی بیگ خان و میر محمد منشی و حسن قلی سلطان مهر دار و بآلتو بیگ توای بیگی و ناخچی بیگ و جمعی دیگر بروند - و بعد ازان قاسم حسین سلطان شیدانی و خضر خواجه سلطان و امکندر سلطان و علی قلی خان و بهادر خان و جمعی دیگر شتابند - و سیوم مرتبه میرزا هندان و میرزا عسکری و میرزا ملیمان استقبال نمایند - و در همین روز میرزا عسکری را بند از پا برداشته بودند •

مباح آن بقانونے (که حکم عالی نفاذ یافته بود) میرزایان و اُمرا رفته لوازم احترام بجای آوردند، و حضرت جهانبانی تخت آرای ملک و دولت گشته بزرگانه بار عام دادند - میرزا کامران بفرق آداب شتافته بدولت بمطابوس مشرف شد - و تسلیمات ضراعت و سجدهات اخلاص بجای آورد حضرت جهانبانی از روی مهربانی فرمودند که دین توو بتقدیم رسید - دیگر بیا که برادرانه در یابیم - بعد ازان از روی فرط رافت و شفقت میرزا را در بر گرفتند - و گریه های زازار کردند چنانچه تمام حضار مجلس عالی را دل بدر آمد - میرزا بفرط اعزاز مخصوص گشته بموجب اشارت عالی در جرانگار نشست - و بقرقی فرمودند که نزدیک بنشینید - و میرزا ملیمان را اشارت برانگار شد - و همچنین میرزایان و اُمرا بترتیب رتبه و حالت خویش برانگار و جرانگار نشستند - و جمعی از نزدیکان بمطاب دولت (مثل حسن قلی مهر دار و میر محمد منشی و حیدر محمد و مقصود بیگ آخته) در دنگل قرار یافتند - و جشنه عظیم انتظام یافت - قاسم چنگی و کوچک خچگی و مخلص قجوی و حافظ سلطان محمد رخنه و خواجه کمال الدین حسین و حافظ مهربی و سایر

(۲) در [بعضی نسخه] قصه بدیع (۳) در [بعضی نسخه] بالتون بیگ (۴) نسخه [ح] عجبی •

این گروه جادو و مناش نزدیک بقور نشسته نغمه پردازی نمودند - و از یکجا کاکرعلی و شاهم بیگ جلایر و تولک توچین و جمعی دیگر عقب تور جای یافتند - و میوه و طعام گوناگون بآداب پادشاهی کشیده شد - و درین مجلس حسن قلی مهرآو از میرزا کامران پرسید - شنیده ام که در حضور شما مذکور میشد (که) پیش پیر محمد خان میگفته اند که هر که یک ناونچ بغض مرتضی علی ندارد او را مهلمان نتوان گفت - شما فرموده باشید که خدا برا بنده باشد که برابر هندوانه بغض داشته باشد - میرزا بعد درهم شد - و گفت پس مردم مرا خارجی تصور میکردند باشند و همچنین از هرجا سخن گذشت - و حضرت جهانبانی بنوادیر کلمات گوهرانشان بودند و تا آخر روز این مجلس عشرت منظم بود - و درین محفل نشاط دبیرزاعمری را بمیرزا کامران سپرده رخصت منزل فرمودند - و چون میرزا بصورت آمده بوخیمه و خرگاه و بارگاه برای میرزا از سرکار پادشاهی نزدیک درامخانه ایستاده شد - روز دیگر دو باب رفتن بلخ با میرزایان و امرای مشورت فرمودند - هر کدام موافق عقل و رای خود حرف درمیان آورد - حضرت فرمودند که چون موکب منصور بخاری رسد هر چه صلاح باشد بتقدیم خواهد رسید - و ناری موضعی هست از بدخشان که یک راه بدلیخ دارد - و یک راه بکابل •

روز چهارم ازین منزل محتر بخش کوچ فرموده شب درمیان بسره چشمه بندگشا (که نزدیک اشکمش است) نزول ابدال فرمودند - و مجلس انبساط ترتیب داده بعیش و عشرت گذرانیدند - و دران سرمنزله عبرت افزا حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی سابقاً رسیده اند و خان میرزا و جهانگیر میرزا آمده سراطاعت برخط فرمان نهاده اند - و حضرت فردوس مکانی (در باب نزول احوال باین موضع فرح بخش - و آمدن برادران - و اطاعت نمودن ایشان) برسم نشان تاریخ آنرا برنقشه مذک نقش فرموده اند - حضرت جهانبانی جنت آشیانی (که باین نزهتگاه رسیدند) برست سنیة حضرت گیتی ستانی تاریخ آمدن خود و ملازمت کردن میرزا کامران و مجتمع شدن برادران درانجا نیز ثبت فرمودند - و این فردو تاریخ از دو پادشاه بزرگ منش بریک لوح سنگ بر مثال کتاب ایوان روزگار بر صفحه لیل و نهار دمت در گردن یکدیگر یادگار است - و ازانجا بموضع ناری ورود سعادت فرموده بانتظام ولایت بدخشان مشغول شدند خندان را (که مشهور بکولاب است) تا مرحد موک و قراتگین بمیرزا کامران عنایت فرمودند و چاکر خان را امیر امرای میرزا کامران مقرر ساخته به راهی او نامزد فرمودند - و عسکری میرزا را

نیز همراه میرزا ساخته قرائتین بجایگیر از اختصاص دادند - اگرچه میرزا کامران بابن جایگزین راضی نبود اما بملاحظه اینچنین جای بخشی چندان مضایقه نکرد - و قلعه ظفر و طایقان و بعضی از پرگنات دیگر بمیرزا سلیمان و میرزا ابراهیم مقرر داشتند - و قندوز غوری و کمهر و بقلان و اشکمش و ناری را بمیرزا همدان مقرر نموده شیر علی را همراه میرزا ساختند - و یورش بلخ بسال دیگر قرار یافت - و میرزایان را مشهور تفقادات پادشاهی گردانیده تصمیم رفتن کابل فرمودند و در مجلس آخرین عهد و موافقت (که شعار منتظمیان سلسله صورت است) در میان آورده هر کدام را بخدای انتظام بخش عالم مغیر و کبیر میده رخصت دادند - و از روی عطوفت برادر پی پیلان شربت طلب داشته اندکی ازان تذلل کرده بمیرزا کامران مروت فرمودند - و حکم شد که هر کدام از میرزایان مرتبه را مرعی داشته الوش پادشاهی بخورند - و پیمان یکجہتی و یکدلی را وثوق بخشند - و بموجب امر عالی با وجود تحقیق اخوت عقد صداقت و خلعت نیز بر بختند - و هر کدام از میرزایان را علم و نقاره عذایت فرموده رتبه اعتبار و بشرف عزت و کرامت انتظار بخشیدند - و میرزا کامران و میرزا سلیمان و میرزا همدان بنمن توف اختصاص یافتند - و میرزایان ازین منزل بجایگیرهای خود رخصت گرفتند - و موکب عالی متوجه خوست شد - و در آنجا (که نژتگاه عشرت بود) اقامت فرمودند و از راه پریان متوجه کابل شدند - و پریان قلعه ایست که حضرت صاحبقرانی بعد از تادیب هندوان کتور اساس نهاده بودند - آنحضرت نیز بقا زگی نظر تعمیر انداخته نام آنرا اسلام آباد نهادند - رایات اقبال چون بان سرزمین رسید پهلوان دوست میر بر را حکم شد که شکست و ریخت قلعه را اصلاح نمایند - و اهتمام آنرا بامرا قسمت کند - ده روز آنحدود معسر دولت بود تا آنکه باهتمام پهلوان در یک هفته قلعه مذکور با دروازه ز کنگره و سنگ انداز صورت اتمام گرفت و آنحضرت بیگ میرک را حاکم آنجا ساخته گذاشتند •

چون خاطر جهان آرا از مهم قلعه جمع شد بر مرکان نقره تشریف بردند - و بظهور بیعت که داخل بخرچ این کان برابر نمی آید - و از آنجا لب آب پنجشیر نزدیک کتل اشتر کرام محل مرادق دولت اعتمام شد - و ادائل زمستان (که زمین از برف بقیه رو سفیدی کرده بود) عرصه حدود دارالملک کابل بقدم گرامی حضرت جهانبانی فرو بها یافت - و بجہت اختیار وقت و انتظار ساعت معهود روزه چند در نواحی شهر توقف اتفاق افتاد - و حضرت شاهنشاهی (که هزاران میمنت و معادت در مقدم آنحضرت است) اقبال وار استقبال فرمودند - آنکه خان و جمعی

از نزدیکان بدو است ملازمت مشرف شدند - و آنحضرت بدیدارِ معادلت پرتو آن قرة العین خلافت و غرة الوجه جلالت (که معادلت کونین از جبهه ایشان میثبات) مینهیج و منبسط گشته ناصیه انبال را بسجدهات شکر الهی جلالی جاردانی دادند - و در جمعه دوم رمضان (که وقت مختار بود) بفتح و نصرت مایه ورود بر شهر انداختند - و بر زمین نیاز جبهه صلی گشتند - و عرائض مبارکباد از اوایمی دولت رسید - و درینوقت معنور از کشمیر عرضه داشت میرزا حیدر با پیشکشهای آن ولایت بدرگاه معالی آورد - و در عرضداشت تعریف و توصیف آب و هوا و بهار و خزان و گل و میوه کشمیر بعبارت دلکش اندراج داشت - و در التماس حیر گلگشت همیشه بهار آن عرصه دلگشا بمبالغه پرداخته و در باب تسخیر هندوستان سخنان درمست معروض داشته تحریر همت جهانگشای نموده بود - و آنحضرت از قریب التفات مشهور فتح و نصرت مشتمل بر فنون عطونت و صنوف مرحمت بمیرزا فرمودند - و توجه باطن بنسخه هندوستان دران دیباچه هوامندی ایراد فرمودند - و در مصدق خلافت همواره بر توشیح امور مملکت و تقویت مهمان دولت بطرز (که دواعی اوقات مستعدی بود - و مصالح ممالک مقتضی) برای صایب همت گماشتند از آنجمله قراچه خان و مصاحب بیگ (که سرگروه منافقان توانند بود - و مستوجب انواع میاهت شده بودند) ایشان را رخصت سفر حجاز دادند - که شاید در اوقات غربت (که سوهان زین ناهمواریهای نفس است) از ایام دولت یاد آورند - و قدر آن نیک روزی شناخته از کردارهای بد باز آیند و اینها روانه شده در میان هزارها توقف نمودند - و آخر عاطفت حضرت جهانبانی عذرهای نامموج این گروه فاسپاس را پایت قبول بخشید - و در همین ایام تجدید مجانی مودت و تاکید معانی محبت (که لازمه فتوت و مروت است) فرموده خواجه جلال الدین محمود را بر سر رحالت با تحف و هدایا رخصت عراق فرمودند •

و از سوانح (که درین حال روی داد) شهادت میرزا الغ بیگ است ولد میرزا محمد سلطان و محله ازمین سرگذشت آنکه میرزا از زمین داور (که جایگیر او بود) بارادۀ ملازمت حضرت جهانبانی بجانب بدخشان میرفت - و خواجه معظم نیز بارادۀ عتبه بوسی و تلامذۀ تفصیرات همراه میرزا بود چون نزدیک غزنین رسیدند که خبر فتح مرکب دولت بایشان رسید - خواجه معظم میرزا را بجد کرده

(۲) اگر چه در نسخه [ط] آن نسخه ثابت یافته است اما چون نسخه ط پر از اغلاط است که تصحیح خیل دشوار و نیز در دیگر هیچک نسخه از نسخهای هشنگاله یافته نشد لهذا باتباع اکثر نسخ آن نامه را قلم انداز کرده شد •

بر سر هزارها برد - که تاخت و تاراج این کرده (که همواره برهنه و غارتگری اشتغال دارند) نماید - و از به تدبیری (که منشأ آن غرور جوانی - و جنون پندار باشد) آئین پیکار منظور نداشته بجنگ جرأت نمودند - میرزا از جام شمشیر شربت و آبسین در کشید - آنحضرت تردی محمدخان را اعتبار افزوده زمین داور و آنحدود بجایگیر او مقعر ساختند - و بجهت انتظام و استحکام مبانی آنحدود رخصت فرمودند - و در همین حال ایلچیان عبدالرشید خان بن سلطان سعیدخان حاکم کاشغر آمده تحف و هدایای گرامی بنظر اشرف گذرانده - و بزودی مشمول عنایت شده رخصت یافتند و در همین ایام سعادت پیرا عباس سلطان (که از سلاطین ارزوکیه بود) با آستاندوس استسعاد یافت - و منظور نظری عاطفت و تربیت گشت - و مرتبه او را بلند ساخته بعقت قباب کلچهره بدیم (که همشیره خرد آنحضرت بود) عقد ازدواج بستند - و از وقایع (که درین سال روی نمود) شهید شدن میرزا شاه برادر میرزا الغ بیگ است - از اشقر گرام (که در جایگیر او بود) عزیمت آستاندوس داشت - چون بکندل منار رسید شاه محمد برادر حاجی محمد بانتهام آنکه (در هندوستان کوی عم حاجی محمدخان را میرزا محمد سلطان کشته بود) کین کرده در سر آن کتل تبره زه و میرزا را دران عقبه بدرجه عالی شهادت عروج داد •

نهیضت موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی از کابل بلخ - و رجوع عالی از به اتفاق میرزا کامران - و نفاق امرا بکابل

هرچند (تمخیر ممالک هندوستان و برآوردن خس و خاشاک ازان یوسنان و تقدیم این امر بر جمیع امور بر همت ملک گشای از واجبات اقبال روز افزون بود - و سیر ولایت کشمیر نیز مرغوب و مکنون) آنرا بوقت دیگر حواله فرموده یورش بلخ را (که سابقاً تصمیم یافته - و تهیه آن فرموده بودند) قدم دولت در رکاب عزیمت نهاده پیش گرفتند - و در اوایل سال (۹۵۴) نهصد و پنجاه و شش (که هوا رو باعث دل آزرده بود) بالتر بیگ را (که یکی از معتبران درگاه بود) پیش میرزا کامران فرستاده پیغام دادند که بموجب قرار داد بعزیمت بلخ متوجه شدیم - باید که (اتفاق و یکجبهتی را پیش نهاد همت ساخته - و این معنی را سرمایه معاد جازد دانسته) هنگام وصول رایات عالی بحدود بدخشان خود را با استعداد تمام ترین موکب والا گردانند - و مناشیر نظامه بمیرزا همدال و میرزا عسکری و میرزا سلیمان و میرزا ابراهیم (درمختگی راه و آمادگی سپاه و بزودی خود را رساندن) شرف امداد یافت - و بدولت و اقبال نهیضت رایات عالیات شد

و بجهت تنسيق امور و انتظام مهم و آمدن حاجي محمد خان از غزنين قريبي يك ماه در بريت چالاك توقف اتفاق افتاد - و ازین منزل خواجه دومت خاوند را بگولاب فرستادند كه ميرزا كامران را باردوی معتنی رساند - و خواجه قاسم بیوتات (كه سابقاً منصب وزارت داشت) و خواجه ميرزا بيگ (كه ديوان حال بود - و از بے رشدی او خواجه غازي مهمات را بكاردارانی خود پيش گرفته بود) و خواجه مقصود علي (كه راتق و فاتق مهمات ميرزا كامران بود) و چندے ديگر بوميله مير بركه تقرير حال خواجه غازي و خواجه روح الله كردند - منعم خان و محمد قلي خان برلاس و فریدون خان و مولانا عبدالباقي صدر بجهت تشخيص معامله تعين شدند - و حسين قلي سلطان (كه از مقرريان درگاه بود) محصل اين مهم شد - و بعد از تحقيقي معامله خواجه غازي و خواجه روح الله و جمعه ديگر از نويسندهای متغلب را گيراندند - و محمد قلي سلطان را بجهت تحقيق اموال خواجه غازي تعين نمودند - و خواجه سلطان علي (كه از توجهات حضرت جهانباني بخطاب افضل خاني ممتاز شده بود) از مشرعي بيوتات بمذنب ديواني بيوتات اختصاص يافت - و درين اثنا ميرزا ابراهيم برهم ايلغار دريافت آعدانبوس نمود و بعنايات ممتاز شد *

بعد از فراغ خاطر از مهمات ضروريه اين يوش موكب عالي باهتالف نزول اجال نمود و در پيشا عباس سلطان اوزبك فرار اختيار كرد - و آنحضرت بتقريب وصول ميرزا ايان آهسته ميرفتند - چون روان شدن ميرزا ايان و استعداد كردن ميرزا كامران بمسامع عز و جلال رحيد از راه پنجشير عناق عزيمت معطوف مانخته اندراب را مخيم مرادقات عزت فرمودند - و در منزله (كه حضرت صاحبقراني درانجا اساس نهاده بودند) سه روز بوم تبقيت آنحضرت كامراني فرمودند - و ازانجا بناري اتفاق منزل افتاد - و از كئل ناري گذشته بعير دشت نيل بر (كه بهار آن در ولايت بدخشان امتياز و اظهار دارد) توجه فرمودند - و در نواحی اين گل زمين ميرزا هندال و ميرزا سليمان سعادت بساط بوس در رفتند - و محفوف اصناف الطاب گشتند و بالتماس ميرزا حليمان ميرزا ابراهيم رخصت بدخشان يافت كه در حفظ ولايت اهتمام نمايد و سزاولی سپاهی آن ديار نيز كند - و از نواحی بقلان ميرزا هندال و ميرزا حليمان و حاجي محمد خان و جمعه از نبرد آرمانيان كارطلب را پيشتر روانه فرمودند - كه ايگ را (كه از توابع بلخ است - و بمعموري و افزونی ميوه و خوي آب و هوا امتياز دارد) از اوزبكان مستخلص سازند

و در انزای آن شیر محمد پکنه (که یکی از یساروان بود) پلنگی بتیر زده بملازمت آورد
 حسین قلی مهر دار بعرض رسانید که ترکان در سر لشکرها زدن پلنگ را خوب نمیدانند
 و معروض داشت که (چون مرا بپریم) اوغلی مقید ساخته پیش کیمستان قرا حاکم بلخ آورد
 و در چنگلو میمنه احتعداد رفتن هری می نمود (شخصی پلنگ زده آورد - بجهت همین لشکر کشی
 در توقف افتاد - حضرت گوش باین سخن نهاده همچنان توجه بتسخیر بلخ مصمم داشتند)

روز دیگر لشکر پیشین خود را بایک رسانید - پیر محمد خان حاکم بلخ خواجه ماق اثالیق
 خود را با جمعی از مردم کار آمدنی (مثل ایل میرزا - و حسین سعید بی - و محمد قلی میرزا
 و جوجک میرزا) بجهت احتیاط بایک فرستاده بود - که در آن حدود بوده لوازم احتیاط بجای آورد
 و مدین ایشان بایک مقارن آمدن ربابت نصرت قرین شد - آمو را بغیر از در آمدن در قلعه ایبک
 و مسجدهم کردن آن چاره دیگر ندیدند - آنحضرت قدیم گرامی ارزانی داشتند - و در لوازم تسخیر
 قلعه کوشش فرموده مورچها قسمت نمودند - و در سه روز ملحقان قلعه امان طلبیده
 بآمنانبوس والا شتافتند - و ایبک بدست اولیای دولت قاهره درآمد - حضرت جهانبانی جشن
 خمر وانه ترتیب داده از اثالیق در باب تسخیر ماوراء النهر کنکش طلبیدند - اثالیق بموقف
 عرض رسانید که امثال این امور از ما پرسیدن چه گنجایش دارد - حضرت فرمودند که آثار راستی
 در تو پیدا است - آنچه بخاطر تو رسیده ملاحظه بعرض رمان - مشار الیه معروض داشت که مردم
 کار آمدنی پیر محمد خان بدست شما افتاده اند - این جماعه را مسانیر صحرای عدم ساخته
 قدم در رکاب ظفر باید نهاد - که ماوراء النهر بے جنگ و جدلی در حیطة تصرف و قبضه اقتدار
 خواهد آمد - آنحضرت نظر بر همت والی خود فرمودند - که در آئین فتوت نقص عهد از اهل کمال
 ناستوده ام - خصوصاً از سلاطین عالیقدر که از ایشان ناپسندیده تر می باشد - این گزوه را
 امان داده ایم - خلاف آن چگونه در معدلت مرای ضمیر مزاور نتجایش باشد - اثالیق معروض داشت
 که اگر حضرت این کنکش درست و رای مقین را بعمل نمی آرند - پس مرا نگاهداشته مصالحه
 فرمایند که از خلم این جانب بملازمان درگاه مقرر گردد - و هرگاه یورش هندستان شود جمعی
 در ملازمت بوده خدمات پسنیده بتقدیم رسانند - چون مشیت ازلی و ارادت قیومی برخلاف
 این دو شوق رفته بود نگاشته رقم تقدیر در نظر اهل عزیمت آراسته تر نمود - و چند روز اقامت

(۲) نسخه [۱] یک (۳) در [بعضی نسخه] پریم اغلی (۴) نسخه [ب] اکین - و نسخه [ج] کپین

(۵) نسخه [ح] و در چنگلو و میمنه (۶) نسخه [ب] آمو را ۱۰

واقع شد - اگرچه هوای ابدک و فراوانی میوه باعث توقف بود اما عده اعیان توقف نآمدن میرزا کامران شد - و خوردن میوه پیش از آن حسابدان از روی یقین میگفتند که اگر این توقف نمیشد بدر محمد خان را طاعت مقارومت و قدرت مقابله و محاربه نبود - هر آینه مستاصل میشد - یا بر حسب درخواست صلح میکرد - چه عبدالعزیز خان و دیگر خانان از بیکه بکمک نمیتوانستند رسیدن چون توقف بامندان کشید آنجماعه فرصت یافته بکمک غنیم آمدند - و اسرای از بیکه را (که بدست افتاده بودند) مصحوب خواجه قاسم مخلص (که یکی از معتمدان درگاه بود) بکابل فرستادند و اتالیق را همراه داشته از راه خلم مدوجه بلخ شدند - و بعد از دو سه روز از خلم گذشته در مقام بابا شاه و نزول اجلال فرمودند - روز دیگر نزدیک آستانه (که سر منزل است مشهور) معسکر دولت آراسته گشت - و قراولان خبر رسانیدند که جمعی کثیر از اوزبک بمرکز گری و قاص سلطان و شاه محمد سلطان حصاری برآمده اند - آنحضرت فوجها آراسته قدم در رکاب ظفر اعتماد نهادند و در میان قراولان اندک جنگی شد - و در وقت فرود آمدن موبد عالی شاه محمد سلطان حصاری با گروه انبوه بر سر اندری معلی تاخت - و جوانان کار طلب مثل کابلی خان برادر محمد قاسم موحی و شیر محمد بکنه و محمد خان ترکمان بغایت مردانه قدم پیش نهاده تردد پهنیده کردند چنانچه کابلی انداز - و مخالفان تاب مقارومت نیاورده فرار نمودند - و اوین (ایلان را) که از اوزبک نامی بود (دستگیر ساخته بملازمت آوردند - میان محمد خان ترکمان و هید محمد بکنه منافقه شد - هر کدام نسبت این دشمنی بخود میکرد - حضرت حقیقت حال از اوین استفسار فرمودند که ترا که فرد آورده - اشارت بمحمد خان کرد که اول این شمشیر بمن انداخت از هول شمشیر این مرد از اسب جدا شد - و چون خود را راست گرد و ایستاد این مرد دیگر (و ایما بسید محمد بکنه کرد) شمشیر بر روی من انداخت - حضرت بسید محمد اعراض فرمودند که او انداخته محمد خان است - تو بیم روتی کردی - که بر مید دیگری شمشیر انداخته - جلد را بمحمد خان غایت فرمودند - و اوین را به پیر محمد آخته سپردند که از احوال او خبردار بوده تیمار او کند - و بدو آثاری فتح و نصرت امرای نفاق سرشت بخلص اظهار بیدلی میکردند و همواره خیراتی از دولت از جانب میرزا کامران مذکور میساختند - و در میان خود شهرت میدادند اگرچه این شهرت بکلی بیبهره بود - میرزا نسبت گفتند از بهی (که ماده قابل بود) راحت می نمود [اما اینجا]

خلاصه را به شما می رسانم

القصه روز دیگر ارزنگه هجوم نموده بتمام و کمال آماده جنگ و مستعد پیشدستی شدند عبدالعزیز خان بصره عبید خان قول شده بود - و پیر محمد خان برانغار - و سلطان^(۱) حصار جرانغار و آنحضرت نیز لشکر را جا بجا نصب نموده قلب را بوجوه اقدس رفعت بخشیدند - و میرزا سلیمان را در برانغار - و میرزا هندال را بجرانغار تعیین فرمودند - و تراچه خان و حاجی محمد خان و تردی بیگ خان و منعم خان و سلطان حسین بیگ جلایر با برادران در هراول مقرر شدند و بعد از نیم روز تسویه مشورت و آراستگی انواع باتمام رسید - و تا شام جنگ عظیم درکار بود و جوانان نبرد آزمای عرصه همت پیموده داد دلوری داده هراول مخالف را برداشته راندند و از جویبارها گذرانیده در کوه بنده بلخ درآوردند - حضرت جهانبانی بمقتضای فطانت و متانت رای خود خواستند (که تعاتب نموده رایات را از جویبارها گذرانند) رفیقان کوته اندیش نفاق پیشه در لباس نفاق خلاف مصلحت را در نظر جلوه دادند - و درستان نادان نیز از بے ادراکی تقویت آن کوته بینان بیدرست کرده رای دشمنان اختیار کردند - و نگذاشتند که از جویبارها بگذرند و مخفیانه در سمت کم همذانه در میان آورده گاه کمی لشکر خود و بسیاری سپاه مخالف و گاه رنجرین میرزا کامران بکابل و اندیشه امیر شدن اهل و عیال سپاهی و گاه انتظار بردن بتقریب میرزا کامران و امثال این چیزها را سبب ساخته مراجع را تحریض مینمودند - و آخر بهزار مجاهده با نفی خود باین راضی شدند که بجانب دره کز (که از جاهای محکم امت) شتافته روزی چند در آنجا باشند و اویماقت آنقدر و جمع دیگر از سپاهی را جمع کرده اسباب فتح مرانجام دهند - و درین توقف خبر میرزا کامران نیز مشخص خواهد رسید - و بر تقدیر وقوع رنجرین میرزا بکابل مارا باینحدود کانتن مقام وقت نیست - و بعد ازین با خاطر جمع تسخیر بلخ بلکه ماروا القهر باهانی میسر خواهد شد - و بنائیدات الهی تا امروز همه وقت فتح و نصرت همراکاب و همعنان موکب عالی بوده اقبال بر اقبال پیش می آید - بهمه حال دست از جنگ باز نداشته بجانب دره کز توجه باید نمود آنحضرت بواسطه نگاهداشتن خواطر جمهور بے علاج شده بآنصوب توجه فرمودند - و بلخ گرفته را از بے اتفاقی ارباب نفاق همچنان گذاشتند - و شیخ بهلول را جهت برگرداندن هراول (که از آب گذشته و از یک را رانده در شهر بند درآورده بود) فرستادند - و میرزا سلیمان و جمعی دیگر از بهادران نامی را چندا دل تعیین فرمودند •

چون (همگی نیت حق ناشناسان تیره درون برهم زدن سپاه بود) این مراجعت

(۱) نسخه [د] سلطان شاه محمد حصاری جرانغار (۳) در [بعضی نسخه] جمع کثیر •

(که بجانب درگاه کز بحسب تقدیر خواهی نخواهی واقع شد - و اتفاقاً رو بکابل داشت)
 معاودت بصوب کابل اشتہار یافت - و رفتن میرزا کامران در السنہ ۱۰۷۰ م مشہور شد - مردم
 روی در پریشانی نهاده سو یسو متفرق شدند - هر چند [حضرت جهانبانی حسین قلی سلطان مہر دار
 (که از مخصوصان بباط عزت بود) و جمعی دیگر از مقریان را بحسبت برگردانیدن آن جماعت
 پریشان روزگار تعین نمودند] چون تقدیر موانع تدبیر نبود فایده مند نیفتاد - و الحق رزم
 مشبت حکیم تدبیر برین صورت پذیرفته بود کہ سواد اعظم ہندوستان از خلل متمکاران و آسیب
 جفا پیشگان محفوظی گراید - و مہبط برکات ذات قدیمی گشتہ تختگیابہ دستگاہ حضرت شاہنشاهی
 ظلّ الہی گردد - و چندین ہزار تخم نیکی در مزارع بسطیغہ و ریاضِ آمالِ مخلصان افشاندہ آید
 و خلاصہ سخن آنکہ ایند جهان آرا این چنین نصرت را در لباس چنین حال (کہ موجب ازدیاد عبرت
 و خبرت ہوشمندان گردد) بظہور آورده احباب حکم و مصالح را سرانجام داد - چہ اگر این وانعہ
 ناملائم بظہور نیامدے در مشاغل تسخیر ماوراءالنہر کار بشکارگان ہندوستان در تعویق ماندے
 و سرانجام این ممالک (کہ مامن متوجہان ہفت اقلیم است) در حجاب تاخیر افتادے •

و بالجملة چون مخالف ازین قضیہ نامرضیہ آگاهی یافت مہم برہم خوردہ خود را انتظام دادہ
 بتعاقب درآمد - و حضرت جهانبانی بنفس نفیس مبارزتہای شگرف و محاربتہای بزرگ
 (کہ بعضی کوزنامہ قتال روزگار را دیباچگی بخشد) بظہور آوردند - و دران بیشہ شیران فہرہ
 رخسِ جہان گرد زوین قام (کہ تسوالفاظرین قام داشت - و آنرا محمد خان حاکم ہرات پیشکش
 کردہ بود - و آنحضرت بران سوار بودند) یزخم نیر افتاد - و حیدر محمد آختہ امپ خود پیشکش
 آن بیشوای دولت و دین نمودہ باین خدمت سربلند گشت - و حمایت ایزدی آن صاحب مربر
 مرزویی را نگاہبانی فرمودہ بمامن رسانید - و اکثر ہمراہان آثار بدنیاتی را بچشم خود دیدہ
 بزناقت پست فطرتی و دین ہمتی ہر طرف پراکنده شدند •

تفصیل عہدہای موکب عالی رقمزدہ کلک بیان میگردد - میرزا ہندال - میرزا سلیمان
 تراچہ خان - حاجی محمد خان - تردی بیگ خان - منعم خان - خضر خواجہ سلطان - محمد قلی خان
 جلابر - اسکندر خان - قاسم حسین خان - حیدر محمد آختہ بیگی - عبداللہ خان اوزبک
 حسین قلی خان مہر دار - محبت علی خان مہر خلیفہ - سلطان حسین خان - بالقو ملطام

مصاحب بیگ - شاه بداغ خان - شاه بیگ جلایر - شاه قلی نارنجی - محمد قاسم مرجی
 لطف‌الله سهرندی - عبدالوهاب ارجی^(۲) - باقی محمد پروانچی - خالدین^(۳) •

و بعد از سه روز بر سر پنج چهارچشمه اتفاق نزول افتاد - در درین منزل محمد قلی شیخ^(۴) کمال
 (که برادر راست افتاده بود) خبر موکب معلی یافته ملحق شد - و درین منزل منشور عطوفت
 بنام نامی حضرت شاهنشاهی و مخدرات تنقی عصمت (که در دارالامان کابل بودند) مرسوم
 خامه عنایت مصحوب بیگ محمد آخده بیگی روانه ساختند - و برشید خان حاکم کاشغر (که پیوسته
 سلسله جناب عقیدت و اخلاص بود) مفارضا عطوفت ارمال نموده خبر مقدم اشرف را نگاشته بودند
 که برادر بدلیست محمد کامران بمقتضای طبیعت قبح نفاق بر حسن وفاق ترجیح نموده جانب
 محبت و دولتخواهی را بالکلیه فرو گذاشت - و بسیاری از همراهان را همت یاروی نکرد - لاجرم
 این سفر بخاطرخواه اجبای دولت میسر نشد - بلکه باعث مزید ملال و کدورت خاطر گردید
 و شکرانه ملامتی کرده نصیحتهای ارجمند (که تسلی بخش خواطر محبت افتما تواند شد) دران
 مفارضا قدس سمع اندراج یافته بود - و از آنجا شب در میان بغوریزد نزول دولت کرده شب دیگر
 بخواجه میاران وزود اقبال فرمودند - و از آنجا بقرا داغ و از آنجا بمعمره دورد سعادت اتفاق افتاد
 و حضرت شاهنشاهی کامیاب استقبال شده درین منزل ادراک ملازمت گرامی فرموده مشمول انظار
 عنایات شدند - و از آنجا بمعامت مسعود بچندر اقبال مایه گستر دارالملک کابل گشتند - و میرزا
 سلیمان از راه بدخشان رفت - و میرزا همدال بقندرز شتافت - و مقدم خان نیز بهمرامی
 میرزا بقندوز آمد - و آنها همه بی هم بکابل رسیدند - و شاه بداغ خان (که داد جلالت و مردانگی
 داده بود) در قید غنیم افتاد - و میر شریف بخشی و خواجه ناصرالدین علی مستوفی و میر محمد منشی
 و میر جان بیگ داروغه عمارت و خواجه محمد امین کنگ را نیز همین حال پیش آمد
 و بانی جمیع ملازمان درگاه در حرز سلامت ماندند - و [چون اذالیق و جده دیگر از ارز بکیه
 (که در اینک بدست افتاده بودند) خلاصی یافته بوطن خویش رفتند - و انواع عواطف و مراسم
 پادشاهی بیان کردند] پیر محمد خان در تعجب مانده مردم پادشاهی را (که پیش او بودند)
 بملوک آدمیانه روانه دارالملک کابل ساخت - و آنحضرت در معتقر جلالت مدمکن گشته
 این مراجعت را از فرط دوربینی عین ملاح دولت دانسته در انتظام مهمات دین و دولت توجه عالی

(۲) در [چند نسخه] ارجی (۳) در [بعض نسخه] خالدی (۴) در [بعض نسخه] شیخ کمان - و در [بعض]

مبذول داشتند - و خواجه جلال الدین محمود را (که بر سر رحالت پیش حاکم ایران فرستاده بودند و خواجه بجهت بعضی موانع در قندهار توقف نموده بود) فرستادند او را بر طرف کرده باز پس طلبیدند - و خواجه عبدالصمد و میرحمید علی (که در فنون تصویر و نقاشی یگانه آفاق و نادره ادوار بودند) مصحوب خواجه سعادت بهاء بوس دریافتند مشمول عواطف بیکران گشتند و خواجه سلطان علی را (که بخطاب افضل خانی اشتهار داشت) از عهد مشرفی خزانه بمنصب وزارت مرفراز ساخته دیوان خرج گردانیدند - و دیوانی جمع بخواجه میرزا بیگ قرار یافت •

و حال میرزا کامران آنکه (چون حضرت جهانبانی از فرط شفقت و عطوفت ذاتی تقصیرات عظیمه میرزا کامران بخشیده کولاب را بار مرحمت فرمودند - و چاکر بیگ کولابی ولد سلطان و پس بیگ را همراه میرزا ساخته رایب توجه بجانب کابل برافراشتند) فرصت نگذشته بود که میرزا بچاکر بیگ بدملوکی نموده او را از آنجا اخراج کرد - و آنچنان بخشش والا را بر طاق نسبان نهاده اندیشه های تباہ بخود راه داده مترصد فرصت بود - در هنگامیکه (حضرت جهانبانی در کابل عدالت پدیرای بودند) همیشه بوعدهای دروغ آمدن خود را معروض میداشت - و آنحضرت از صفای طوبیت و نیک گمانی (که شیمه کریه بزرگ نهادان امت) سخنان نارساست او را رامت انگاشته متوجه بلخ شدند - میرزا این فرصت را غنیمت شمرده اراده رفتن کابل باز بخاطر عداوت خود مصمم ساخت - و اندیشه بغی و فتنه (که مخمّر طینت او بود) نزدیک بظهور رسید - و بتحریریک مملکت مکر او آمرای تنگ سایه اخلاص و تنگ حوصله ارادت دران یورش (چنانچه گزارش یافت) انواع بنفاق بعمل آوردند - و (چون آنحضرت مراجعت نموده ظلّ عدالت بر دارالملک کابل افاضتند) میرزا کامران میرزا عسکری را در کولاب گذاشته متوجه قتال میرزا ملیمان شد - میرزا ملیمان به جنگ از طایقان بقلعہ ظفر شتافت - میرزا کامران بابوس بیگ را طایقان سپرده خود متوجه قلعہ ظفر شد میرزا ملیمان و میرزا ابراهیم جنگ را مصلحت وقت ندیده اسحق سلطان را بقلعہ ظفر گذاشته خود را به تنگ بدخشان کشیدند - و بموضع جرم رفته منتظر پادشاهی الهی نشستند - میرزا کامران از جانب میرزا ملیمان نحوه فراغ حاصل کرده متوجه قندوز شد - و بمیرزا همدان او را از راه فریب درستی نما درآورد - حرف یکجہتی در میان آورد - میرزا همدان او را گوش نداشته بر ثبات عهد خود ایستاد - و میرزا کامران بامداد تمام قندوز را محاصره کرد - میرزا همدان در مرام جنگ و تلعذاری دبیقہ فرونگذاشت - و میرزا کامران (چون کاره نتوانست ساخت) باز بیکه متوجه شد.

از ایشان کمک خواست - و جمعی کثیر از اوزبکيه بکمک او آمده شریک محاصره شدند میرزا همدان بجهت اختلال و بازی دادن مخالفان (که در معنی رهنمون شاهرا مقصود است) تدبیر پسنديده انگيخت - و خطی از جانب میرزا کامران بجانب خود نوشت مشتمل بر تعجید عهد اتفاق و فریب دادن اوزبکيه - و برورش پخته کاران آن فریب نامه را بقاصد داد که عمداً خود را بدست اوزبکيه انداخت - بعد از کوش قاصد (چون خط ظاهر شد - و از مضمون آن بظهور پیوست که ایشان بهم اتفاق نموده اوزبکيه را هدف تیر بلا و احیر کنند ابتلا خواهند ساخت) اوزبکيه از مطالعه آن برهم خورده محاصره را گذاشتند - و بولایت خود مراجعت نمودند - و کار قلعه ناساخته ماند - و مقارن این حال هجر رسید که چاکر بیگ کولاب را محاصره دارد - و میرزا عسکری شکست خورده در قلعه درآمد احم - و میرزا سلیمان باسحق سلطان یکم شده قلعه ظفر را در تصرف خود آورده - و اسحق سلطان را (که بار متفق شده بود) مقید ساخته - میرزا کامران ازین اخبار سراسیمه شد - و از کار قندوز ناامید گشته یاسین درایت و بابوس را با جمعی بر سر میرزا سلیمان فرستاد - و خود بحدود کولاب شتافت - چاکر بیگ خود را بکذا ره کشید - میرزا عسکری برآمده میرزا کامران را دید - و میرزا مومنی الیه را همراه گرفته متوجه دنع میرزا سلیمان شد و نزدیک رستاق فرود آمده بود که جمعی کثیر از اوزبکيه (که بسرداری سعید بیگ بترتاری آمده بودند) گذر آنها برآردی میرزا افتاد - و تمام آن بتاراج رفت - میرزا کامران و میرزا عسکری و میرزا عبداللّه منفل - با معدودی بطایقان آمدند - و سعید مذکور بر حقیقت کار آگاه شده اعراق را باعزاز تمام مصحوب معتمدان خود پیش میرزا فرستاد - و از اسباب تاراج یافته معذرت خواست - میرزا همدان و میرزا سلیمان غنیمت دانسته متوجه دنع میرزا کامران شدند - میرزا بودن خود را در بدخشان صلاح ندیده بخرومت متوجه شد - که از راه قشاک و بنهیان خود را در میان هزاره کشد - و از اینجا حال کابل بواقعی دانسته آمدن بکابل یا رفتن بحدود دیگر قرار دهد - و چون امرای نفاق پیشه حضرت جهانبانی پیوسته میرزا را تحریض آمدن کابل میکردند (از فرط فریب و وسوسه انبجیان را بدرگاه حضرت جهانبانی فرستاده معروض داشت که مقصود من از آمدن آنست که از گذشته عذر خواهم - و خدمت آنحضرت را از هر گیرم - امید که تقصیرات و جرائم من بکفاف پادشاهی بعفو مقرر گردد •

• باز آمدم که سجده آن خاک پا کنم • گر طاعتی قضا شده باشد ادا کنم •

امید که درین مرتبه بوسیله لیک و خدمتی از بار گران شرمندگی نجات یابم - آنحضرت از صفای خلعت (مس زرد و اورا بعد از زر خالص نرا گرفته) بصدق مقرر داشتند •

نهیضت موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت‌آشیانی از کابل و محاربه بمیرزا کامران - و دیگر وقایع عبرت افزای

چون آمدن میرزا کامران بخمدن کابل نزدیک شد جمع از دولخواهان دور بین بموقف عرض رسانیدند که پاک سیرتی و نیک گمانی را حدّ و نهایتی می باشد - هرگاه مکر و تزویر و غدر و تشویر این حق ناشناس چندی مرتبه بتجربه پیوسته لایق دولت و موافق حزم آنست که دیگر طریق احتیاط از دست نداده حکم شود که سرایرد افتال بیرون زند - و لوائی نصرت بر دفع اهل غدر برانرازند - و سپاه نصرت قرین استعداد بر اصال نماید - هرگاه اندیشه این کار کرده شود از غدر و فریب ایمنی خواهد بود - اگر (فی الواقع میرزا از کردارهای ناصواب خود پشیمان شده راه یکجبهه پیگیری بپوش گیرد - و بعزیمات بوس استسکان یابد) هرائینه بغنون عواطف پادشاهی اختصاص خواهد یافت - و اگر (درین مرتبه نیز همان سودای فامد در دماغ غرور او متعین است) ازین طرف مراتب احتیاط مرعی شده باشد - آنحضرت را از اجتماع این کلمات سلطنت اساس عزیمت نهیضت عالی بجانب غوربند (که راه آمدن میرزا بود) مصمم گشت - و در اواسط (۹۵۷) نهیضت و پنجاد هفت هلالی از کابل زایت عزیمت افراخته متوجه آنصوب صواب گشتند - و آن والا گوهر گرامی آنحضرت یعلی حضرت شاهنشاهی را از فرط مهریانی در کابل صد رنشین هفت اوزنگ راحت و مسندتین چار بالش عافیت ساختند - و حلّ و عقد کابل بمحمد قاسم خان برلاس مقوض فرمودند - و قراچه خان و مصاحب بیگ و جمعی دیگر از تیره درونان روشن برون (که پیوسته انگیزختن شورش و آشوب پیش نهاد همت فتنه سرشت ایشان بود) خوش دل شده مقدمات حق ناشناسی نوشته میرزا کامران را بآمدن کابل بجدت ساختند - که ما با جمعی کثیر آمده می بینیم و مردم یکجبهه پادشاهی را باندیشهای ناصواب جدا خواهیم ساخت - و بآسانی ملک کابل بدست خواهد آمد •

بواعجب کاریم که از کمال نا انصافی آنچه از اقربان و همسران بخود روا نمیدارند (از عهدشکنی و بداندیشی و نادوستی) همه آنرا به محابا بصاحب و ولی عهد خود بعمل می آورند و چشم نابینای خود را بر قبح آن نمیگشایند - بلکه آن قبایح را از محسنات می شمارند - و از تدبیرات و گریزهای خود حساب می کنند - هر چند (اخلاص و درست معاملگی را نه می داند - و از نوکران خود

(۲) نسخه [ط] بکرات و مرات بتجربه پیوسته (۳) نسخه [ط] تا آنکه در اوسط سال چهارصد و هفتاد جلای موافق اوسط سال نهیضت و پنجاد هفت هجری آنحضرت از کابل (۴) نسخه [ه] شورش و فتنه •

تا آن دارند) اما مغلوبِ خویِ تباہِ خود گشته این چنین نردِ دغل بازی و بیوفائی
 احقر پاکباز می‌بازند - عجب و صدهزار عجب این چه تیره‌دلی است - و این چه
 ب - انگاشتم که جلالِ خوبها و شرائفِ بزرگبهای این ذاتِ قدمی را در نمی‌یابند
 عی و رسمی چه شد - آنچه (از ملازمانِ خود توقع دارند بآن مقدار احسان) خودها (که موردِ
 عاف و عنایات اند - که یکم از آنها تمامِ عمر برای حقِ گذاری کافی است) با صاحب
 تا برخلافِ آن سلوک می‌کنند - و از بے فکری و بدرائی در برابر چنین پدش می‌آیند
 ده (بمخالفت و شرارت مرشته شد) ظهورِ امثالِ این امور از چه بعید - و کورِ مادر زان را
 رشید چه طرب - چشمِ اخلاصِ این قوم (بسیلِ نفاق بے نور شده - و هیئتِ محبتِ این فرقه
 ننگ گشته - حقوقِ نعمتهای صاحب را کجا توانند شناخت - و قدر احسانهای
 را کجا می‌توانند ادراک کرد - چه جای شکرِ آن نعمای نامتناهی - تومنِ نفسِ اماره
 امان نه آنچه از خود رایست که بزورِ بازوی سرزنشِ لجامِ ادرا توان کشید - یا بذیری
 صلیحتِ عنانِ او را توان تاب داد •

و بمقتضایِ سرنوشتِ آسمانی از کابل کوچ فرموده قریباً را محطِ موکبِ مقدس ساختند
 چاریکاران و از آنجا بابِ باران نهضت فرمودند - اتفاقاً درین منزل جوی آب بود
 آره اسب راندند - و جمعی از ملازمان (که در نواحی بودند) از ملاحظهٔ نیکو بد زمین
 نه سالکِ مصالحِ خویشدن داری گشتند - آنحضرت را این روشِ ناخوش پسند نیامد
 رزنش این فرقهٔ تفرقه آئین شرحِ اخلاصِ جانبازانِ فدائی شاه اسمعیل صفوی
 از فرازِ کوهِ آسمان ارتفاعِ بگرفتند رو بایک بر نشیبِ زمین انداخته بخاک برابر شدند
 امی و جان سپاری بلند ساختند معمارِ اساسِ حقیقت گشتند (در زبانِ اقدس رانندند
 آنحضرت در حقِ بندگانِ خود دران مرتبه - و فکرهای کوتاهِ خویشدن داری تیره روزگاران
 - القمهٔ قراچه قریخت و مصاحبِ منافق و گروهِ دیگر (که شعلهٔ انروزِ شراره
 ده) بواسطهٔ بے واسطهٔ بموقعِ عرض رسانیدند که معاملهٔ کوه در میان است - و شعابِ
 آن - میرزا بامعدودِ خواهد بود - دولتخواهانِ جان سپار را براهمهای مختلف تعین باید کرد
 را بے بدر نرد - و همگی خیالِ این بدانیشان آنکه سپاهِ فراهم آمده را پراکنده سازند
 کامران سرانجام پذیرد - حضرت جهانبانی (که از لطافتِ سیرت و همین سریرت

در حق مردم بجز همین ظن راه نمیدادند (تدبیر این حرام نمکین شوربخت بر مواب پنداشته حاجی محمد خان کوکی و میر برکه و میرزا حسن خان و بهادر خان و خواجه جلال الدین محمود و چاپی بیگ و محمد خان بیگ ترکمان و شیخ بهلول و حیدر قاسم کوهر و شاه قلی نارنجی را بصوب ضحاک و بامیان فرستادند - و منعم خان و جمعه کثیر از ملازمان عبدالله اخلاص را براه مال اولنگ تعین فرمودند - و قراچه و مصاحب و قاسم حسین سلطان و جمعه (که در ملازمت اقدس ماند بودند) روز نهمچهار احوال اقبال قرین پادشاهی را نوشته روز بروز بمیرزا کامران میفرستادند و پیوسته با پذیرنگ فریب و فسون بعضی حضرت جهانبانی میسرانیدند که میرزا را درین مرتبه جز نیت خدمتگاری امری دیگر مصمم ضمیر نیست •

چون [از اهل اخلاص در ملازمت کمتر ماندند - و هنگام اهل نفاق (که در لباس عقیدت حیلہ برداز بودند) گرم شد] میرزا کامران (که از شکوه پادشاهی و فرارانی لشکر در تبعید حیرت سرگردان بوده نه راه ترک خدمت و نه روی اندر اک ملازمت داشت) از نفاق این گروه بے شکوه آگاه گشته بدلائل منافقان از راه ضحاک و بامیان بجانپ دره تنجاق (که از توابع غوربند است) توجّه نمود - بامیان دولت و مقدم کوکه و باباصعید را هراول ساخت - و خود تزلزل شد - و مجموع مردم خود را در توپ کرده روان شد - نیم روزی بود که یکی از رعایای آنحدود از آمدن میرزا کامران بر بداندیشی او بمسامع جلال رحانید - قراچه (که سرفتنده بداندیشان بود) بعضی رمایند که بر حرف و حکایت امثال این مردم گوش داشتن و بر اراجیف دل نهان موجب تفرق خاطر و باعث توهم انجماعت میشوند - اگر بموجب این خبر قصد جنگ و استمداد بیکار نموده شود هرائنده چو این خبر بمیرزا کامران رسد از داعیه ملازمت متقاعد خواهد شد - درین حرف و حکایت خبر آمدن میرزا و قصد نادرست او بتواتر و توالی رسید - سبحان الله هنوز نفاق و تدبیل این منافقان تاریک دوزن بر مرآت باطن پرتو اشراق نیفتاده - و در خاطر اقدس جز گمان نیک امری دیگر خطور نکرده - تا آنکه آمدن مخالف بعزم مخالفت مشخص و مقرر شد - حکم عالی شرف نفاق یافت که جمعه (که همراه اند) سوار شوند - و خود بدولت پای همت در رکاب جلالت نهانند در اندک فرصت نمرکه قتال گرم شد - پیر محمد آخند (که از ندانیان درگاه بود) و محمد خان جلاهر و جمعه دیگر از یکهای جانشینار پیشتر روان شدند - و پیر محمد آخند (که تشنه جگر زلال جانشیناری بود) قدم در دایره دار و گیر آورده چندان در جان ستانی اعدا تیغ پیکار را آب داد

که هم در سر این کار رفت - دیگر میرزا قلی رخسار رستمی را در میدان کارزار چنان جولان داد که دمار از روزگار آن زمره بیدارت برآورده در ازدحام کُشاکش و هجوم کُشاکش زخمی از اسب جدا شد پهرش درمست محمد ارا یکم دشمن نتوانست دید - بنصرتش درید - و در هیأت پدر کار غنیم ارا تمام ساخت - و آن مقدار تردد و جیقلش نمود که خود هم مضطرب و متلاشی گشت - و حضرت جهانبانی بر بلندی برآمده انداز (اندازه) مواضع و مخالف می نمودند - تا آنکه از طرز کشتن ملازمان درگاه و روان شدن ایشان نوپ توپ بجانب مخالف حقیقت مکر و نوب آن سید بخنان تبره روزگار معلوم آن تدبیری صفات شد - شجاعت ذاتی و بسالت نظری در جوش آمد - مسلم جان سنان از هر تهر و غلبه غضب فرا گرفته خود بغوج مخالف تاختند - و نوچ دشمن از هیبت و شهامت آن پادشاه والا شکوه متفرق شد - از گوشه تیره بر اسب خامه رسید - و بیگ بابایی کولایی دانسته یا ندانسته از عقب آمده شمشیر انداخت - آنحضرت برگشته نظر تهر بر او انداختند - و بهمان نگاه تیز دشت از با خطا کرد - و مهتر مکه‌ای (که بفرحت خان مشهور است) آمده آن بیدولت را گریزانند میرزا نجات اسب ابلق (که سوار بود) بنظر اقدس درآورد - آنحضرت بران رخسار سعادت سوار شدند و اسب خود را بمیرزا نجات عنایت فرمودند - درین اثنا عبدالوهاب (که از یاسولان معتبر بود) آمده شرح بدو عنایتی امرا بمیرزا کامران معروض داشته جلو خاصه را گرفت - که چه وقت تاختن است از ازل چنین آمده که گاه دلو مراد از زلال آمال مالا مال است - و گاه از گردش چرخ دولایی تهی گشته روی بپذیر شدن دارد •

آرست تقدیر ازای (که منتظم سلسله درویشی و پادشاهی - و موقوف دایره سفیدی و سیاهی ست) بهتگیها را کلید گشادگیها داشته - و بر بلندیاها را نتیجه اندادگیها کرده است - تا در ظلمات سرای شبهای تاریک نذرانند قدر جهان افروزی خورشید عالم تاب ندانند - و تا لب تشنه سراب فیائنی طلب نگرند بسیرانی چشمه مقصود نرسند - مصداق این حال و منطق این مقال واقع است که درین روز مانع احوال سلامت مآل حضرت جهانبانی شد - و آنحضرت بجانب فتحاک و بامیان (که جمعی کثیر از امرای اخلاص مرشد را دران صوب فرستاده بودند) متوجه شدند - عبدالوهاب و نرخت خان و محمد امین و سبدل خان و چند دیگر ملازم رکاب نصرت اعصام بودند - بمحمد امین و عبدالوهاب حکم شد که چند ادوی کرده می آمده باشند - و بواسطه ضعف بهیاری تردد و احیای زخم

(۲) در [اکثر نسخه] اندازه کار سپاه (۳) در [چند نسخه] از هیبت آن پادشاه (۴) در [بعضی نسخه]

جاییه را از بالای رالی خود فرود آورده بسیدل خان سپردند - او از سادۀ لوحی جیبی خاصه را انداخت روز دیگر بهیاسر از ملازمان درگاه بدولت ملازمت امتناع یافتند - روزی شاه دباغ خان و توک توچین و مجنون قاقشال را (که مجموع آن ده نفر بودند) بچنداولی و خبرگیری کابل رویه فرستادند بغیر از توک توچین هیچ یک برنگشت - و او دران روزبازار امتحان مشمول عنایت گشته بمنصب توربکی مرفراز شد - و جمعی از معذبران را طلبداشته کنگاش فرمودند - حاجی محمد خان (که غزنین جایگیر او بود - و نفاق را بخفته تر از دیگران در کانون دل میداشت) رفتن قندهار صلاح دید و پایه قبول نداشت - و گرسه از درست بدینان رفتن بدخشان و میرزا سلیمان و میرزا هندان و میرزا ابراهیم را همراه گرفتن و سرانجام لشکر نموده توجیه کابل را مصلحت دانستند - و طایفه از بهادران چانه دار فراخور بُردای و قوت شجاعت سخن کردند - که امروز میرزا کامران از بادۀ درد آمیز نفاق کوته اندیشان تنگ حوصله محبت و مدهوش غفلت است - و مساعدت یانتهای بارگاه چانسپاری و فدائیان عرصه حقیقت گذاری در قدم حضرت هستیم - دیگر کدام روز بکار می آئیم - ایق دولت آنکه همه یکدل و یکجهت شده در رکاب نصرت متوجه دارالملک کابل شویم - امید واثق که بے رفتن بدخشان مهم میرزا کامران ساخته و پرداخته آید - چون (فریب و نفاق جمعی کثیر از تربیت یانتگان درگاه بتازگی معلوم شده بود) اعتماد برین رای نفرموده حزم و احتیاط در یورش بدخشان صلاح وقت دانسته از راه یکۀ اولنگ نهضت فرمودند - حاجی محمد شاه محمد برادر خود را با مردم خود در چنین وقت رخصت گرفته بغزنین فرستاد - آنحضرت بدمت مقدس خود منصرف سلامتی خود بحضرت شاهنشاهی نوشته باو سپردند - که بهر وضعی که تواند (هاند - و بزبانی نیز پیغامهای تسخیر و نصرت و مواعید و مول موکب عالی دادند - و حکم فرمودند که زودتر خود را بغزنین رساند - و تا هنگام مراجعت ما (که انشاءالله تعالی بزودی میسر خواهد شد) در نگاهداشت غزنین مساعی جمیلۀ نماید - هرچند (مخلصان صادق بعرض اندس رسانیدند که اهل نفاق را از خود در چنین وقت جدا ساختن عنان اعمال نفاق بدمت این بے ثباتان سپردن است - و صلاح کار بدخواهان مفسد بعمل آوردن - و همه بکنایه و مریخ معروض داشتند که او برادر خود را پیش میرزا کامران میفرستد - و خود میخواهد که جاجوس درخانه و فریب ده سادۀ لوحان عقیدت شود) آنحضرت برین مقدمات گوش ننهاده رخصت شاه محمد فرمودند - و روز دیگر بجانب کمهرد عنان عزیمت معطوف داشتند - اکثر مردم بے حقیقت از ملازمت گرامی جدا شدند - و جمعی (که نگهبان حدرد اخلاص و حافظ ناموس حقیقت بودند) در ملازمت گرامی بوده کمرد خدمت بهر درست بر میان زنداداری پلستند •

درباره بعد از سه روز کلانتران ایمان^(۲)ی و سانقاجی (که در آنحدرن توطن داشتند) از اسب و گوسفند و آنچه مقدر اینها بود پیشکش آوردند - و در چنین وقت خدمت شایسته بنقدیم رسانیدند - و شب در نزدیکی رت آن مردم منزل اتفاق افتاد - و چون صباح آن بدولت موارشدند خبر رسیدن کاروان عظیم بهرکردگی میر سیدعلی سبزواری رسید - سوداگران عراق و خراهان از اسب و امباب فراوان همراه داشته بعزم سفر هندوستان کمر اهتمام بسته بودند - آخرهای روز عمدهای کاروان بمعادت تقبیل رکاب دولت مزارع شدند - و روز این رفو غیبی مقدمه نوحات آسمانی شد - و سوداگران هوشمند عاقبت بین معارفت و امداد این چنین والا حضرت را سرمایه سعادت روزگار خود شناخته همه آپان و امباب را پیشکش نمودند - و آنحضرت این را از تائیدات ازلی دانسته بعضی از اسباب و اشیاء را بخدمت ده چهل و ده پنجاه مقرر فرموده گرفتند - و بجمیع ملازمان رکاب دولت و مقربان بها طربت تمت کردند - و بخش هر کدام از میرزایان بدخشان را نیز جدا فرمودند - و تخته را بهمان جماعه واگذاشتند که بطور خود هر جا که خواهند بفروشند روز دیگر کمهرد مورد موکب اقبال شد - طاهر محمد پسر میر خرد آنجا بود - قدم گرمی را نعمت عظمی شناخته بخدمت شرافت - اما از خدمت (که داشت) یا از سامانی (که نداشت) در آداب ضیافت عرق شرمندگی را از چهره عبودیت پاک نتوانست کرد - و از آنجا شب در میان کنار آب بنگی^(۳) نزل دولت فرمودند - و در آن منزل از آن طرف آب شخصی فریاد کرده آواز برداشت که ای کاروانیان در میان شما هیچ خبر پادشاه امت - چون این آواز بسمع مقدس رسید فرمودند که هیچ از ما خبر نگرفتید - و از بپرید که توجه کسی - و فرستاد کیستی - و در میان شما از پادشاه چه خبر است - تو جواب داد که من فرستاد نظری سال^(۴) انگم - که بجهت تحقیق خبر پادشاه فرستاده - و در میان ما این خبر شهرت دارد که پادشاه زخمی از معرکه برآمدند - دیگر کمه ایشان را ندید - مردم میرزا کامران جیغه^(۵) خاهاهی (که در آن روز پوشیده بودند) یانته پیش میرزا برده اند - میرزا ازین واقعه خرمیها کرده - و بزبهار آراسته - حضرت او را بحضور اشرف طلب داشته فرمودند که مرا می شناسی - بعرض رسانید که نه ایندی پوشیده نمی ماند - گفتند برو - و بنظری خبر خوش برسان - و بگو که مستعد و آماده باشد - که وقت مراجعت در ملازمت حاضر بوده خدمت پهنده بقدیم رساند - و روز دیگر از پایاب عبور فرموده در موضع ادی^(۶) خنجان فرود آمدند

(۲) نسخه [ا ح] تولکچی و سانقاجی (۳) در [بعضی نسخه] نگی (۴) در [چند نسخه] لوی خنجان

در درین منزل میرزا هندیال بدوالت ملازمت سر بلند شده بتقدیم مراسم پیشکش سرافراز گشت و از آنجا اندراب مخیم مرادقات اقبال شد. میرزا سلیمان و میرزا ابراهیم بسعادت کورنش مشرف شده لوازم اخلاص و عقیدت بجای آوردند. چون سخن باینجا رسید پیشتر از آنکه (حضرت جهانبانی مرانجام لشکر فرموده متوجه تسخیر کابل شوند) گذارش قلم باحوال میرزا کامران از ابتدای فریب تا برآمدن او از کابل (که مقدمه جزای کار اوست) ناگزیر است. تا تشنه لبان بادیه سخن را از منهل این تذهبه حیرانی حاصل شود.

چون (کارگران قضا و تدبیر بجهت تشدید معانی دولت ابد بیون بادشاهی و تخریب بذهان اصحاب نفاق آنچنان فتح در لباس کسر و آن طور شادیده در ورش غم از ممکن بطون بموقف ظهور آوردند. و حضرت جهانبانی باهتمام مخلصان جانحبار متوجه فتحاک و بامیان شدند) میرزا کامران از منوج این امر غریب (که در مخیله او نگذشته بود) در تعجب ماند. و اهل نفاق توپ توپ آمده میدیدند. و آن معامله ناهم از آمدن این هرزه کاران بیوفا هرگرم و خوش رخت گشته دست جفا بر اهل ونا (که کمال اعتصام بذروه اخلاص بادشاهی داشتند) گشاد. و در همان محل محاربه بابا سعید تراچه قرائحت را زخمی پیش میرزا آورد. و میرزا نیک پیش آمده از حقیقت حال و خامت مآل او پرمید. جواب داد که بابا سعید نادانسته زخم بمن رساند آخر بتفقدات ناپایدار آن مکر بیوفا را تسلی داد. بعد از آن حسین قلی سلطان مهردار را (که از مخلصان فدائی بود) بابا دوست یعارل و جمع گرفته آوردند. و آن حق ناشناس چنین مخلص درگاه را بدست خود شمشیر زد. و فرمود تا در حضور او پاره کردند. و آن سرمایه دار گنجینه اخلاص در راه رای نعمت خود جان رفتی و حیات شدنی را بنقد وفا مبیع نمود. و تا ابد باین سعادت مرمد بزم آرای مخلصان عقیدت منس گشت. و تاخیری بیگ را (که از امرای معتبر چغتایی در گروه اهل حقیقت معدود بود) آوردند. بملحظه او را نیز به تیغ گذارید. بعد از آن بیگ بابای کولابی آمده حقیقت زخمی شدن حضرت، تقریر کرد. میرزا از تندرستی شگفته شده باحیث دولت و مقدمه کرمه و جمعی را بتعانت تعیین کرد. و قاسم حسین سلطان (که دایه حرام نمکی و کور دلی دران روز داده بود) از ترس و وهم (که ملاقات نادوست را دامنگیر است) پناه بدامن کوه برد. ایستاد. و از سرانمگی نه روی زتن داشت. و نه رای گریختن. حسن مدر و جمع را فرستاده بدلاسا و مواسا آوردند. و میرزا از جنگ گاه کوچ کرده بچارنکاران فرود آمد.

و در اینجا شخصی بهیبه خاصه آنحضرت پیش میرزا آورد - میرزا ازین آرزوین جیبیه اندیشه‌های تبار
 به تبار را بخاطر راه داده از فرط شوق در جامه نگنجید - و از اینجا کوچ کرده کابل را محاصره نمود
 قاسم خان برلاس در ملازمت حضرت شاهنشاهی بوده در استحکام مبنای قلعه داری اهتمام نمود
 و هر چند میرزا او را بمواعید کاذبه مدق نما فریب میداد از حبل المتین عقیدت و اخلاص
 حضرت جهانبانی را نمی گسیخت - تا آنکه اراجیف جانکا را درین میان شهرت داد - و جیبیه
 آنحضرت را فرستاد - و بعد عهد و پیمان نا درست و حرف و حکایت فریب آمیز بازی داده
 قلعه را گرفت - و آن نوباره چمن کاینات و گلشنه بهارستان آفاق یعنی حضرت شاهنشاهی را
 (که بر رانج اقبال روز افزون مشام امید روزگار را عطر می بخشید - و انوار خلافت ایزدی از مرآت
 ناصیه اقبالش می یافت) از نانهیدگی و کوتاهی بینی مقید ساخت - اما حمایت ایزدی (که مقارن
 احوال دولت اشمال آنحضرت است) برهم قدیم آن بصورت خرد بمعنی بزرگ را از روی معنی
 در کف حراست و از روی صورت در پناه عطوفت خود داشته پیوسته نگاهبانی میکرد •

میرزا کامران در دارالملک کابل بوده مشغول انتظام احوال خود و سرانجام لشکر می بود
 و میرزا عسکری را جوی شاهی (که اکنون معادن انتساب بلقب گرامی حضرت شاهنشاهی
 یافته بجلال آباد مشهور است) جایگزین کرد - این موضعست دلگشا - و برزخست میان هندوستان
 و ولایت مشتمل بر خوبیهای هند و میرزا از ناخوشیهای ولایت که منعم خان بنام اندس منسوب
 ساخته معموره والا گردانید - و غزنین و آنحدود را بقراچه خان داد - و غوریند و آن نواحی
 به یاسین دولت مقرر ساخت - و همچنین مردم خود را جایگزین و علوفه تقسیم نمود - و باریابی دولت
 پادشاهی در مقام گرفت و گیر شد - خواجه سلطان علی دیوان را مقید ساخت - و دامت تطاول گشاده
 بزور و زجر ازین مردم نقد و جنس گرفته در سرانجام بد سرانجامی خود شد - و پیوسته از توجه
 موکب پادشاهی اندیشه مند بوده روزی بقرار و آرام نگذرانید - و مدار مهمات بر قراچه
 و خواجه قاسم میر بیوتات ماند - و از رافع ظلم و تعدی سامانی (که سر به سامانیها باشد)
 بهم رسانید - غافل ازینکه •

• درم بزور ستالین زور بزیفت ده • بذای عمر کنند و بام قصر ارجی •

قریب سه ماه باین حال گذرانید - تا آنکه ططنه نهضت موکب عالی حضرت جهانبانی از بدخشان
 بصوب کابل بلندی گرفت - میرزا از سپاهی و زمیندار از هزاره و غیر آن فراهم آورده باستعداد
 تمام روان شد - بابا جوجک و ملا شفا نی را در کابل گذاشت - و حضرت شاهنشاهی را (که آثار
 معانت و اقبال از ناصیه دولتش بمثابه هویدا بود که در ادراک و اعتراف آن خرد و بزرگ دوست

و دشمن همه متحد اُتار و مدّعی کلام بودند) بجهت خجستگی ذات و میدهنت قدم با بجهت مزوّد احتیاط و مصلحت دیگر همراه لشکر گرفت - و ندانست که ایند جان بخش جهان آفرین خجستگیهای کونین را (که در ذات اقدس ودیعت سپرده) برکت او بدوستان عاید است نه بدشمنان - کوران را از توّخا چه فروغ - چون کلام طفیلی بانجام رحیم سلسله مقصود جذباتیدن ببقیه سوانح ندیده حضرت جهانبانی را برشته اجمال کشیدن ناگزیر است •

معادوت موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی از بلخشان و مبارزه با میرزا کامران - و قرین قتم نزول اقبال بکابل

چون (بمعادت روز افزون و همت جهانگشا عرّه اندراب مستقیم سرانفات اقبال حضرت جهانبانی شد - و میرزایان برهمه نوبی سعادت کونین مقدم والی آنحضرت را شرف روزگار خود دانسته بملازمت شتافتند - چنانچه نگارش یافت) آنحضرت در اندک فرصتی سامان لشکر و سرانجام کارزار نموده با خطر طس حق شناس و نیّۀ نظام بخش از راه کذل هندو کوه عنبر توجّه مصمم فرمودند - چون گروهی از منافقان تیره رای قرین رکب دولت بودند آنحضرت بجهت انتظام خواطر و اطمینان ارباب ظهور از آسمان فطرت فرو آمده بر زمین طبعیت روزگار نشسته سوگندے (که در ظاهر بر حاکمان سلسله صوت معتبر است) در میان آورده در مقام آن شدند که هرگز و هر چه بطرّے مخصوص سوگند دهند - که در یکجتهی و یکدلی همراهی نمائند - و فرمودند که (اگر چه نگارنده مورّخ حقائق اشیا فلم منع اهی ست - و پدید آورنده اوضاع اهل دنیا در اقامت و ثبات بر جاده صدق و صفا توفیقات ازلّی - و خاطر ملکوت ناظر ما از همه جمع است) لیکن میخواهیم که دلهای اهل روزگار (که جز سبب در نظر ندارند) اندک بحقیقت گراید - و چه رو راستی در آئینه احوال ایشان جهان درستی نماید - درین اثنا حاجی محمد خان کوگی (که نه عقل ادب شناس داشت و نه دل اخلاص گزین) بعرض رسانید - که بطوریکه حکم میشود همه سوگند میخورند - لیکن آنحضرت هم قسم یان کنند که آنچه (ما دولخواهان از عالم خیر اندیشی صلاح دولت در کارے به بیغیم - و بعرض رسانیم) گوش توجّه داشته بعمل در آورند - میرزا هندان (که از عالم عقیدت بهره و از ملک معامله نهی نصیده داشت) گفت حاجی محمد این چه طرز حرّیت گفتن - و کدام قسم حرف زدن است - هرگز خادمان بمخدومان و بندگان بخداوندان امثال این سخنان گفته اند آنحضرت (که معدن مروت و بحر نقّوت بودند) فرمودند که همچنان باشد - هر طور (که خاطر حاجی محمد خواهد - و از عالم دولخواهی بعرض رساند) آنچه ان گنیم - بعد از تشیید مبنای عهد و تاکید معانی میثاق ارنجا بدولت و اقبال نهضت فرمودند •

چون موكبِ عاليِ نزديكِ اشتر كرام رسيد ميرزا كامران بدستورِ معهود از نا معامله نمي
آماده پيكار گشت - و جمعيتِ هرايجام داده روى بموكبِ عاليِ آرد - چون مساوتِ اندكِ مانند
حضرتِ جهانباني عواطفِ ذاتيه را منظور داشته ميرزا شاهِ خویشِ مير بر كه را (كه از اجته
ساداتِ ترمذ بود) پيش ميرزا فرستادند - و نصائحِ ارجمند (كه گوشواره گوشِ هوشِ اهلِ دربار
و اقبالِ تواندشدن) فرمودند - خلاصه اش آنكه همواره طريقِ مخالفتِ سپردن و شاهراهِ موافقتِ گذاشتن
از فزانگي در راست - حقيقت باشد كه بر سرِ كابل اين همه نزاع شود - حقوقِ قديمه و جديده را
معي داشته طريقِ مصالحت و تبديلِ مخالفتِ پيش گير - و در تسخيرِ هندوستان بكدل شده
همراهي گزين - سيدِ آدابِ رسالت را بواجبي ادا نموده صلح و صلاح را قرار داد - اما بشرطِ آنكه
(چنانچه قندهار بآنحضرتِ متعلق دارد) كابل بمن متعلق باشد - باین شرط و عهد در ملازمتِ بوده
متوجهِ تسخيرِ هندوستان ميگردم - چون آنحضرت در مقامِ رافت و عطوفت بودند فرستاده را
مرتبه دوم بتفاني مولانا عبدالباقي صدر فرستاده پيغام دادند كه (اگر درستي و راستي را آنگه
مستقيم است - و بشواهي كه راهِ يكجايي سپري) ميثقه رفته خود را در حباله از دراج گوهر يكتاي
خلافت (يعني حضرتِ شاهنشاهي) درآر - تا كابل را بآنها عنايت فرمائيم - و ما و تو از روى وفات
و اتفاق ظلمتِ زداي - وادِ اعظمِ هندوستان شويم - و آن ممالك را (كه محتلِ ضرور و آفات شده)
مقامِ امن و امان سازيم - هم كابل در معني از ما و تو باشد و هم هندوستان - ميرزا ميخواهست
كه پذيرايِ نصائحِ هوش افزاي گشته موعظِ دربارِ انزلي پادشاهي را بگوش جان جاي دهد
ليكن قراچه قربحت (كه مدارِ كار و بارِ ميرزا برود) قبول نبرد - و گفت سرِ ما و كابل •

القصة درين روز چون شكر يلدز مقابلِ ميرزا بود (كه بتجاربِ دانايانِ اختر شناس مواجهه
اين جنگ كردن خود را بدستِ خود شكست دادن است) ميرزا بلطائفِ السهيل جنگ را بروز ديگر
مي انداخت - و اشكرِ فيروزي مند خواهان جنگ بود - ليكن حاجي محمد خان نمي خواست
حضرتِ جهانباني مراءاتِ خاطر او نموده در جنگ توقف داشتند - و در اختيارانِ حسابدان همت
در نصرتِ بسته عرصه آرائي نبرد را معي مي نمودند - درين اثنا خواجه عبدالصمد و جمعه ديگر
(كه در جنگ قبچاق از ملازمتِ دور افتاده بودند) فرصت را غنيمت دانسته بشرفِ ملازمت
پيوستند - و تذبذب و درهم خوردگي اشكرِ مخالف را بموقفِ عرض رسانيدند - قريبي از روز گذشته بود
كه قدم وثوق در ركابِ عزيمت آورده بتسويه صفون و ترتيبِ آدابِ جنگ (از ميدانه و ميسره

د قلب و مقدمه) توجه نموده سامان شایسته فرمودند - قولِ عساکرِ والا بوجوهِ مقدس بادشاهی
 مجد و جلال یافت - و برانگار باهتمامِ میرزا سلیمان رونق پذیرفت - و برانگار بحسن اتفاق
 میرزا همدال صورت گرفت - و هرول بشجاعت و دلوری میرزا ابراهیم منظم شد - و التمش
 بتدوین حاجی محمد خان و جمعی دیگر از بهادران کار آزمای مستحکم گشت - و از آنجانب قلب
 میرزا کامران بود - و میمنه میرزا عسکری - و میسره آق سلطان - و هرول قراجه خان - انواعِ طرفین
 بر مثال دو کوه آهذین در جنبش آمده نزدیک هم شدند - مهتر ^(۲) سببانه و جمعی از ملازمان
 اخلاص انتساب (که بضرورت بعد از تفتیه قنچاق همراهی میرزا اختیار کرده بودند) جلوریز
 یکسر رانده داخل لشکر ظفر انظام شدند - و نزدیک جوی موری اول میرزا ابراهیم از فرط دلوری
 پیشدستی نمود - بعد از آن مایه انواع قاهره متعاقب درآمدند - و هیاهویان جان سپار از جانبین
 درآویخته بجهلای مرد آزمائی - مرگم کارزار شدند - درین اثنا هر قراجه قرائت بریده پیش رخس
 جهان نورد آوردند - و همگان را از شرارت آن منافی فتنه انگیز نجات بخشیدند - حکم عالی شد
 که سروریده این حرام نمک را از دروازه آهذین کابل بیاورزند - که موجب عبرت خود سران
 نفاق پیشه گردن - و آنچه او بزبان خود فال زده بود (که عمر ما ست و کابل) آن قول بعمل درآید
 و از ثقات چنین مسموع شده که مخدول از مخاذیل میرزائی این فتنه اندوز را گرفته میخواست
 (که جهت عذر تقصیرات پیش حضرت جهانبائی آورد) که تدبیر علی ^(۳) بهاری (که از ملازمان
 میرزا همدال بود - و در قندهار قراجه برادر او را کشته بود) از عقب میرهد - و طایفه او را برداشته
 شمشیر بر فرق او میزدند - و می شگاند - و سر او را بریده بهلازم می آورد •

درین عرصه داروگیر و مصاف زد و برد (که اولیای دولت آخرین کار دانسته بجانبازی
 کمر همت بسته بودند) میرزا کامران قاب مقاومت نیارده رو بفرار نهاد - و از قتل بادش ^(۴)
 بجانب افغانستان آواره شد - لشکر نصرت قرین دست بقاراج نهاد اموال و اسباب فراوان بدست آورد
 و اعدای دولت اسیر کند مطوت و قتل تیغ قهرمان گشتند - و جمعی (نقاب عرق خجالت
 بر روی فرو رفته - و اشک ندامت را شقیع خود ساخته) بهزاران ملامت در زمره اولیای دولت
 انسلاک یافتند - و میرزا عسکری بدست بهادران عسکر اقبال افتاد - و چنین نتیجه (که مقدمه
 فتوحات بے اندازه تواند شد) بنائید کارساز از پرده غیب روی نمود - و هر مایه هزار گونه شادمانی شد

(۲) در [بهتیم نسخه] مجبانه (۳) در [بعضی نسخه] در آمد (۴) در [چند نسخه] بهاری (۵) نسخه
 ح [ارجح] •

اما ماطر قدسی مظاهر از رهگذر آن گوهر تاج شهریاری و الکلیل تارک تاجداری یعنی حضرت شاهنشاهی بغایت نگران بود - که بسمع اقدس رسانیده بودند که این نوبت میرزا کامران آن والا قدر عالی شکوه را همراه آورده است - و باطن اقدس را از توزع و تفرق به هیچ گونه تحلی نمیشد تا آنکه حسن آخته آن گلشن گلشن اقبال و سرو چمن سلطنت را بنظر اقدس درآورد - مقدم آن نور دیده را مقدمه معادت و اقبال دانسته بر سلامت حال و حصول آمال سجدات شکر بجای آوردند و از غایت شوق بے اختیار آهن نور پرورد الهی را در بر گرفتند - و بعد از ادای آداب شکرگزاری بصدقات و خیرات (که شکر عملی ست) اقدام فرمودند - و دلپای غربا و فقرا و اراذل و ایتام را بغیض احسان و انعام بدست آوردند - و هر یک از بندهای جانسپار را (چه از رهگذر کامیابی دیدار آن قره العین خلافت - و چه بعنوان جلدوی نیکو خدمتیا) بتفقدات خسروانه پایه امتیاز بلند ساختند - و بزبان مقدس حضرت جهانبانی گذشت که بعد ازین در هیچ یورش ازین نواد و چمن خلافت حدائی نگزینیم - که در قدم سعادت اثر او هزاران دولت و میمنت مطرب همت و درین یورش این فتح ارجمند را از میامن قدیم این گوهر والا میدانیم - و مقارن این حال مسرت طراز در شتر صندوق بار به عاریان در جنگگاه پدید آمد - حضرت فرمودند که هر کس اینجا میگردد اینجا ما همین دو شتر باشد - پس خود بدولت متوجه شده مهار را گرفته فرمودند که شتران را بنشانند - و بارگشایند - و ببینند - که درین صندوقچه چیست - از اتفاقات حسنه آنکه کتب خاصه پادشاهی (که در جنگ تپچاق از دست رفته بود) بتمام و کمال درین چند صندوق بود - دیباچه هزاران شادمانی شد - و خواجه قاسم میر بیوتات (که افروزند آتش فتنه بود) در اشتغال نایب این مقال باتش اعمال خود سوخته موجب تسکین سورت شور و مهر گردید - و دران روز بفتح و فیروزی در باغ چاریگران مجلس آرای عیش و عشرت بودند.

چون (بمیامن توفیقات ایزدی ابواب نصرت گشوده گشت - و شور انگیزان فتنه اندوز سزا یافتند) بساعت خجسته روز دیگر کابل مهبط برکات قدوم گرمی و مورد سعادت جاودانی شد - ازل در ارک بابل نزل معادت اتفاق افتاد - و مختدرات تنقی عصمت معادت حضور در یافته شاد کامیاب بظهور رسانیدند - و بعد ازان بطریق معناد آرتنه باغ را بقدم میمنت بخش طراوت بخشیده در انجا بهرانجام ولایت و رعایت رعیت و مراعات نیکو خدمتان ینکال و برانداختن منافقان در رویه اهتمام فرمودند - دیدار بیگ و حیدر دوست و مغل قانجی و مهت علی تورچی را (که بکرات

از آنها حرام نمکی ظاهر شده بود) صلاح حال آنها و مردم منظور داشته بیاسا رسانیدند - و همت والا بدان و دهش گماشته معدلت پیدا گشتند - میرزا حامیان را مشغول شرائف غایبات ساخته رخصت بدخشان فرمودند - و میرزا ابراهیم را بجبهت غایت خاص چند روز نگذاشته بعد از تمهید بساط نشاط بسرافرازی مقدمات مواصلت اختصاص بخشیده بدخشان فرستادند و مقرر شد که در زمان مسعود بآئین شایسته عفت قیاب بخشی بانو بیگم را (که صبیحه قدسیه خاندان خلافت است) لوازم انعتاد و ازدواج بظهور آید - و ضمیر جهان آرای بمشیت انتظام مهمال حال و مال داشته هر کدام از ملازمان تنبیه خلافت را بفنون مهربانی شرف اختصاص بخشیدند *

اختصاص یافتن موضع چرخ بحضرت شاهنشاهی

و تقاؤل نمودن دوربینان بماط آگاهی *

درینوا (که بتائیدات الهی دارالملک کابل مقر اراک سلطنت و مهبط انوار خلافت شد) بجبهت انبساط خاطر موضع چرخ را (که از تومان لاهور است) نامزد حضرت شاهنشاهی ساخته بآن نوهال بهارستان اقبال غایت فرمودند - کارشناسان آگاه دل ازین عطیه غیبی بفروان برداری چرخ فال زده کوس شادمنی بر چرخ نهم بلند آوازه کردند - و کالت درخانه (که اعظم تربیتها و اشرف خدمات است) بحاجی محمّد خان مقرر فرموده اصلاح مزاج او فرمودند - اما از آنجا (که او از تنگ حوصلگی بدست شجاعت و مغرور اعتبار شده بود) اندیشه های نادرست ادرا همواره در زندان غم میداشت - و پیوسته ناسپاسی کرده خواهشهای دور از کار (که کار مستان است) بظهور می آورد - و حضرت جهانبانی از عاوی همت و فراخی حوصله (که جهان بیگران بود) میگذرانیدند - چه نیت خیر آن فرمانده کامکار آن بود که نهال وجود انسان را (که دعت پرورده صنع بزدانی و نهال برومند چارچمن تقدیر است) بهر لغزش از پای نتوان افکند - علی الخصوص سینه درمیان اقران بغزونی عقل یا فرارانی شجاعت یا اعتباری دیگر از صفات کمال و صنایع شریقه امتیاز داشته باشد - اما آن بدآورید دراز از تیره بخفی و بشعردی این را زبونی افگشته از اسباب مزید جنبه بخود میساخت - و آنحضرت همواره انماض نظر فرموده مشغول غایبات و التفات میداشتند *

و بالجملة دران ایام معادت فرجام پیونده ابواب دان و دهش و اعیان لطف و تهر (که سر رشته نظام عالم و عالمیان بآن مربوط و منوط است) گشاده و جمعیت بخش پراگندگیهای زمانه بوده سریر آرای فرماندهی و فرمانرانی بودند - میرزا کامران بعد از شصت از موضع اشتراک

بیدتردن حال (که از نتایج حق ناشناهی توان شمرد - و از ثمرات کافر نعمتی توان داشت)
 با هشت نفر (که آق سلطان برادر خضر خواجه خان و بابا سعید قنچاق و نمرتاش آنکه و قتلای قدم
 و علی محمد و جوگی خان و ابدال و مقصود تورچی باشند) از جانب ده سبز خود را سراسیمه
 در میان افغانان کشید - و میرزا همدان و حاجی محمد خان و خضر خواجه خان و جمعی
 (که بقاعقب آنها شتافته بودند) اهتمام لایق در گرفتن میرزا ناکرده مراجعت نمودند - افغانان
 سر راه بر میرزا گرفته همه را تاراج کردند - و میرزا باندیشه آنکه (مبادا کسی بشناسد) چار ضرب زده
 بلباس قلندری خود را بملک محمد مندراوری (که از ارباب معتبر لغمانان است) رسانید
 و او حقوق سابق میرزا را منظور داشته در مراعات احوال میرزا شد - و میرزا ازین حوادث
 (که هر یک نزد هوشمند تازیانه است قوی از بهر عبرت گرفتن و از خواب غفلت بیدار گشتن)
 اصلاً متذکر نشده باز بر سر غفلت خود شتافت - و طایفه از مهابدیان آدم صورت (که نه دل حق شناس
 داشتند - و نه چشم خیاسورشت - و همیشه کار ایشان فتنه سازی و حیل اندوزی بود) از راههای
 ابدار گرد میرزا فراهم آمدند - چون این خبر در اردوی معلی رسید اهل نفاق را بازار گرم و ارباب
 اخلاص را جگر خون شد - در چنین وقتی (که آتش آشوب و فتنه زبانه آور بود) حاجی محمد خان
 بے رخصت برخاسته بغزنین رفت - حضرت جهانبانی به مقتضای زمانه سازی و کمال قدره انبی
 اینچنین حرکت شیع را ناز جنگ انگاشته التفات نفرمودند - و بجهت دفع و رفع میرزا کامران
 جمعی از ملازمان عتبه علیه ملل بهادر خان و محمد تلی برلاس و قیدوق سلطان و جمعی کثیر از بهادران
 جانشینان را تعیین نمودند - چون عسکر اقبال نزدیک به میرزا رسید میرزا خود را بر سر درهای محکمات
 و علیشنگ کشید - امرا بقعقب افتادند - میرزا آندود را گذاشته بجانب افغانان خلیل و محمد
 پناه آورد - و پریشان روزگار سپید (که بر گرد آمده بودند) باز از هم پاشیدند - و افواج قاهره از موضع
 غزو شهیدان بغتت و نصرت مراجعت نمود - و چون خاطر اقدس فی الجمله از شرارت میرزا قرار یافت
 بجهت مزید استیلا میرزا سلیمان و از دیان عواطف خسروانی نسبت به خاطر اشراف راه یافت
 خواجه جلال الدین محمد و عفت مآب بی بی ناطقه را بجهت خواستگاری خانم صدیق میرزا سلیمان
 بصوب بدخشان فرستادند - که چون این نسبت بحضرت جهانبانی قرار یابد خاطر از مهم بدخشان
 مطمئن میشود - و میرزا سلیمان را اتفاق و التیام بتازگی احکام یابد - و میرزا عسکری را

(۲) نسخۀ [د] توان دانست (۳) نسخۀ [زط] مندرای (۴) در [اکثر نسخۀ] - ملکار (۵) در

باو سپردند که بمیرزا سلیمان رساند - و بمیرزا سلیمان حکم عالی شد که میرزا عسکری را از راه بلخ محمل سفر حجاز بندد - میرزا سلیمان مقدم فرستاده را گرامی داشته در مراسم تعظیم دقیقه فرنگداشت - و انتقال امر عالی نموده میرزا عسکری را بجانب بلخ روان ساخت میرزا از نعمت و خجالت بودن این دیار بخود قرار نتوانست داد - و بزاد و راحله ناشکیبائی قدم در مرحله این سفر دور و دراز نهاد - و در سال (۹۶۵) نهمصد و شصت و پنج در میان شام و مکه پیمانه عمر او پر شد - و مسافت زندگانش آنجا سپری گشت و میرزا سلیمان این نصیب حضرت جهانبانی را بآمدن مقدمات بیگمان و رسیدن ارکان دولت و کثرت سال شدن آن نعمت قباب قرار داده با عرض داشته مشتمل بر عجز و انکسار آیندها را با احترام باز گردانید .

توجه موکب مقدس حضرت جهانبانی باطفاى نایره

فتنه میرزا کامران بار دیگر

از انجا (که عادت را طبیعت خامسه گفته اند) هر که (بعد از بد معنات شد) مثل کرم در پیش زمین بے اختیار است - تکلیف جمعه که در نهاد خود بداندیش و شرارت انگیز واقع شده باشند - و در مزاج ایشان عادت با طبیعت اتفاق نموده باشد - بتأخیرین مقدمه حق احساس میرزا کامران بار بر طبیعت و عادت خود مایل گشته حرکات ناشی از خود را وسیله مزای خویش گردانید - و جمعه از افغانان خلیل و مهندس و طایفه از اوباش (که نیک از بد جدا نتوانند کرد) بخود همراه ساخته در مقام تاخت و تاراج درآمد - و حضرت جهانبانی (که آرام بخش زمین و زمان بودند) فرو نشانند این شورش را از عبادات دانسته عزیمت توجه بر اعلی قرار دادند - خواجه اختیار و میر عبدالحی را (که از مقربان بساط عزت بودند) بغزنین فرستادند - که منشور عاطفت رسانده حاجی محمد را از ظلمت بداندیشی بنور حق شناسی هدایت بخشند - و تا مقصود شدن و قدم در رکاب عزیمت آردن بمسامع عزوجل رسید که میرزا کامران با چندی از اوباش بے سرو پا قلعه را (که نزدیک چهارباغ در حوالی جلال آباد است) محاصره نموده - آنحضرت بآمدن حاجی محمد خان مقید نشده بسرعت تمام بصحرای جلال آباد توجه فرمودند - میرزا کامران باستماع این خبر از روی سرامیگی فرار نمود - و باز خود را بسر درعامی کوه کشید - و از انجا براه بنگش و گردیز شرافت - که شاید خود را بحاجی محمد تواند رسانید - که آن سخت برگشته بمیرزا سخن یکم داشت .

و سرگذشت حاجی محمد آنکه چون ایام ادبارش قریب رسید اندیشه‌های ناسد از باطن خبیث او بیشتر از بیشتر ظهور آمدن گرفت - و فرستاده‌های پادشاهی را بحرف و حکایت ناراست

و وعده آمدن دروغ رخصت داد - و قاصد پیش میرزا کامران فرستاد - که تا چند در کوه و دشت سرگردان باشید - زرد خود را باین حدود رسانید - تا باتفاق کاره ساخته آید - قضا را بیرام خان (که از قندهار بقصد ملازمت روان شده بود) بغزنین رسید - حاجی محمد (که باخان مذکور توان بود) باستقبال رفته گریزانانه اظهار محبت نمود - که بپایانه ضیانت درون قلعه برده قلعه بند نماید - و خان متوجه قلعه بود - میرحبی (۴) (که همراه حاجی محمد خان بود) اشارتی بخان کرد که خان ازان اشارت برغدر و کید او مطلع شده عذری در پیش آورده نسخ عزیمت رفتن قلعه نمود - و بیدین شهر بر سرچشمه فرود آمد - و حاجی محمد را بلطائف الحیل مطمئن ساخته همراه خود بکابل برن - و عرض داشت شعر برآمدن خود و آردن حاجی محمد احوال داشت و حضرت جهانبانی چون بدولت شغیدند (که میرزا کامران خود را بحدود کابل کشیده است) بسرعت تمام متوجه کابل شدند - میرزا کامران بیک منزلی کابل رسیده رسیدن خان خابان و آردن حاجی محمد خان شنیده باز سراسیمه خود را بجانب لغمان کشید - روزی حاجی محمد خواست که از دروازه آملین بکابل درآید - خواجه جلال الدین محمود (که حکومت کابل باو مقوض بود) نگذاشت که درون قلعه درآید - و بستخان درشت پیغام داد - و آن خیره روی تیره رای را وهم غلبه کرد - و بپایانه شکار قرباباغ روان شد - و از کتل منار گذشته خود را ببابا بچهار رسانید و از دامین کوه بهزادی و بلندای بطریق ایلغار بغزنین شتافت - مقارن این حال ریایات فطرت اعتصام حضرت جهانبانی (که بدین طغیان میرزا کامران متوجه کابل شده بود) در سیاه سنگ نزول اجلال فرمود - و بیرام خان بعز بهاط بوس سر بلندی یافت - حضرت جهانبانی حکم فرمودند که بشهر کسی در نیاید - که تعاقب میرزا می نمایم - تا یکبارگی خاق خدا از تفرقه هرروزه نجات یابد لیکن چون خاطر از حاجی محمد جمع نبود اتفاق اولیای دولت برین شد که از حاجی محمد خاطر جمع نموده بدنبال کار میرزا باید شد - آنحضرت بشهر نزول دولت ارزانی داشته بیرام خان را بحاجی محمد تعین فرمودند - و چنان ظاهر ساختند که تا بطریق مدارا کار ساخته شود پرده از روی کار برنگیرد - و بهر رنگی که بیاید حاجی محمد را بیارند - بیرام خان بتدبیر شایسته او را بخود رام ساخت - و بعد از عهد و سوگند حاجی محمد در موضع کنگر آمده خان خابان را دریانت و خان خابان او را همراه گرفته بملازمت آن فرمانروای جرم بخش عذر خواه آورده استغاثی جراثم او

(۲) نسخه [و] میر حسن - و نسخه [ط] میر محمد حسین (۳) در [اکثر نسخه] نسخ رفتن قلعه

(۴) نسخه [ح] للندره و در [چند نسخه] للندر (۵) نسخه [و] کلنکار

نمود - و بعد ازان چهار پنج روز بجانب لغانات (که گریزگاه میرزا بود) نهضت عالی اتفاق
 باوجود آنکه (بنازگی چندین تصدیقات حاجی محمد بخشیده بودند) آن قبائح خود را
 شمرده باز در فکرهای تباه‌تر کام جرأت نهاد - و حرکات شنیعه بظهور آوردن گرفت - و
 مقدس را آزرده ساخت - و آنحضرت بخلق عظیم و فضل عمیم درگذرانیدند - و چون رأیت
 بجلال‌آباد رسید میرزا به تنگیهای کثور نورکل گریخت - و هر کدام از متمردان فتنه
 بگوشه خزیده - خان‌خانان را با جمعه کثیر بر سر میرزا تعیین فرمودند - میرزا کامران بودن در
 کثور نورکل بخود قرار نداده بجانب نیلاب شتافت - و خاخرخانان مراجعت نموده در
 بزمین بوس کامیاب شد •

و درین وقت نظر بر مصلحت کل و فراغت عام و حصول امن انداخته حاجی محمد و برا
 شاه محمد را (که در بد آموزی و بی‌اندامی اعتاد حاجی محمد تواند شد) حکم گرفتن نمره
 و این دو برادر حق ناشناس (که در خدمات جز بر مال و اعتبار نظر نداشته و در حرص
 طریق ناسپاسی سپرده در عوض کالای فاسد خود بهای فرادان چشم داشته کفران نعمت مینمود
 گرفتار ادبار خود آمدند - آنحضرت بمقتضای فرط عدالت فرمودند که این خدمت‌فر
 بستم فطرت در مدت ملازمت بطوع یا کره خدمت (که کرده باشند) در طومارے بقلم آرند -
 از حقیقت شناسان بباط ملازمت جرائم و گناهان ایشان را در کتابت آرد - تا بمیزان عد
 حقیقت احوال این دو بد مرشت بر عالمیان هویدا گردد - نامه اعمال حسنۀ ایشان نانوشته
 و از مہیات آنچه (در محضر تحریر آمد) مد و در گناه بزرگ بود - که هر یک ازان باستقلال
 بستن و کشتن و بی‌ناموس کردن میشد - سبحان الله یک آدمی ست که از نیکو خدمتی مراد
 و لرزان میباشد - که مبادا در راه خدمت نظرش بر کار افتد - یا سادۀ لوحه را مظنۀ خدمت‌خو
 یا بد مستی در حق او استوار گردد - و هر چند شایستگی خدمت افزونتر اندیشه این کار فرا
 و یک آدمی ست که نا کرده را ببهای کرده میفرورد - و بدکرداری را به نیکوکاری آرایش
 و از ابله طرازی چشم پراهمان داشته در مقام خود آرائی می‌درآید •

و چون باین محاسبه حقیقت نفس الامر بر عالمیان ظاهر شد (که این در بیدارت
 بادفراہ بدیهای خویش‌اند - و وقت است که از خبیث وجود ایشان دامن روزگار پاک شود) ن

(۲) نسخه [ز] فیض عمیم (۳) نسخه [ح] کنور نورکل - و در [بعضی نسخه] کنور نورکل -

[آئین اکبری] کنور نورکل (۴) در [بعضی نسخه] تا سادۀ لوحه را •

نهیمنی و سبعی را (که در پنجره هیولانی انسانیت ایشان سریان داشت) ببند کمند از دیگر آدمی صورت اصلاح داده بمحل لایق جای دادند. و ایشانرا بلکه عالمی را از خبیث طبیعت خلاصی بخشیدند و غزنینی به بهادر خان قرار گرفت - و تنگه جایگیر او بر بعضی از ملازمان درگاه قسمت یافت. آن زمستان در آنحدود بهیر و شکار اشتغال فرموده بزم آرای طرب و تربیت افزای اهل عقیدت و اخلاص بودند - و در اوایل موسم بهار (که هنگام اعتدال مزاج عناصر بود) افغانان بے اعتدال (که همواره در آنحدود پتمرد مر برداشته فتنه انگیزی و فساداندوزی میکردند) جمعی بادراب دولت ملازمت و احرار معادلت آستاندوس سرافراز گشتند - و گورسه بومیله عرائض و پیشکشهای لایق در زمره اهل اطاعت درآمدند - و گرد فتنه و آشوب میرزا فرونشست - حضرت جهانبانی از راه بادنچ بآب باران نزل سعادت فرمودند - و در آن شب (که موکب عالی بنواحی بادنچ بود) برف و باران عظیم شد - و جمعی را آمیب رسید - و بعد از امتیقای حیر و شکار دارالملک کابل مستقر دولت شد - بیرام خان بانظام مهمات تندهار رخصت یافت - و خواجه غازی جهت رخصت والی عراق با تحف و هدایا بهمراهی بیرام خان مرخص شد - و ولایت غزنین و گردیز و بنگش و تومان لهور بمیرزا هندال مكرمت فرمودند - و قندوز (که میوزا داشت) بهیر برکه و میوزا حسن قرار گرفت - میرزا هندال بغزنین مرخص شد - و میر برکه بقندوز رخصت گرفت - و جوی شاهی و آنحدود بخضر خواجه خان قرار یافت - و پیشتر از آنکه (میر برکه بآنجا رسد) میرزا ابراهیم قندوز را از محمد طاهر خان بفسون و فغانه گرفته بود - میر برکه بر گشته بکابل آمد - و حضرت جهانبانی خدمات پسندیده میرزا را شفیع معامله او ساخته آن محال را باو را گذاشتند - و درین ایام بومیله خواجه عبدالصمیم شاه ابوالعالی در مجلس معلای پادشاهی راه یافته بخدمت سرافراز شد شاه ابوالعالی خود را بسادات ترمذ انتصاب میداد - و حسن صورت او نیکسیرتین خیراندیش را در اشتباه نیک ذاتی می انداخت - و بدبائی او بر شجاعت او محمول میشد - و لهذا منظور نظر تربیت و عنایت حضرت جهانبانی گشت - چنانچه جمله از بد مستیها و از مر بدر رنگیهای او در جای خود گذارش خواهد یافت •

نهیضت موکب مقدس حضرت جهانبانی چنت آشیانی بتسکین

شورش میرزا کامران باردیگر - و شهادت میرزا هندال

میرزا کامران روزی چند در زاریه خمول و گمنامی بهرمیبرد - تا آنکه درینو باز خواطر آرمیده

از خبر خوردن گیزی پیدا کرد - و از صادر و وارد بمسامع علیه رسید که باز از حدرد نیلاب مراجعت نموده باتفاق طایفه از اوباش در حدرد جوی شاهی سر نته برداشته امت آنحضرت میرزا همدال را از غزنین طلب فرمودند - و جایگیر داران نزدیک را حکم یورش شد و در اندک فرصتی میرزا همدال بعز بساط بوس سرافراز گشت - و فدائیان حق شناس و نعمت شناسان شکر پیرای گرد آمدند - و حضرت جهانبانی بعزیمت اطاقی نته نهضت اعلام والا فرمودند از استماع توجه مواب عالی میرزا کامران بذاکمی خود را بگوشه کشید - و در زمانی (که رایت اقبال نزدیک بسرخاب رسید) حیدر محمد آخته بیگی با اکثری از یگهای اخلاص پیشه بمنصب هرایی اختصاص یافته پیشتر از اردوی معلی در کنار سیاه آب (که در میان سرخاب و کندمک واقع است) فرود آمده بود - میرزا کامران (که در خرد مقارنت جنگ صف نمی دید) بر شبلیخون آردن حیدر محمد از روی هزیری خود داد دلادری و مردانگی داد - کازار مردانه نمود - و زخمهای نمایان (که طغرای سرخروئی صوری و معنوی باشد) باور مید - و ثبات پائی نموده جای خود را نگذاشت - اگرچه بسیاری از اسباب بتاراج رفت میرزا کاره نساخته سراسیمه باز گشت - و بعد از چند روز (که موضع چپر بار) (که از تومان یک نهار امت) مضرب خدام دولت شد [از اینجا] (که حزم و احتیاط از لوازم آگاهی ست) مورچها قسمت شده خندقی دیوار بستنی سرانجام یافته بود آخرهای روز دو افغان خبر آوردند که امشب میرزا کامران با گروه انبوه افغانان قصد شبلیخون دارد حضرت جهانبانی آندین آگاهی بجای آورده هر جا مردم تعین فرمودند - شب یکشنبه بیست و یکم ذی القعدة (۹۵۸) نهد و پنجاه و هشت ربع از شب گذشته بود که میرزا کامران با بسیاری از افغانان بر اردوی ظفر قرین ریخت - حضرت جهانبانی بر بلندتی (که عقب در لخانه بود) سوار دولت شده ایستادند - و غره جبهه عظمت و دره انسر خلالت یعنی حضرت شاهنشاهی را پیش خود طلبیدند - ملازمان عده علیه هر کدام در مورچله خود قواعد حراست و مراسم شجاعت بقدیم رسانیدند - و پای تمکین مستقیم داشته دمت اهتمام گشادند - و آتش محاربه و قتال استعمال داشت - در لختای این غوغا و آشوب عبدالوهاب یساول (که در مورچله گشته اهتمام میکرد) تدری بار رسیده شهید گشت - و همچنین بازار محاربه گرم بود - تا آنکه ماه مذبر (که آئینه دار عالم امت) از مطلع اقبال سر بر کرده روی زمین را بپرتو شمع جهانتاب روشن ساخت

و نور فتح و نصرت از نامیه دولت درخشیدن گرفت - و هبادِ خصم هزیمت را غنیمت شمرده هر کدام پربشان و پشیمان بگوشت و کناره بدر رفت - و اریکای دولت کامیاب و کامگار گشته لوی جمعیت برانراختند - خواطر همگان باطمینان همنشین گشته بود که ناگاه خبر ناخوش بدروید کردن میرزا هندال خراب آباد جهان را بمسامع عز و جلال رسید - عیش باطن تلخ شد - و سرور خاطر بحزن مفرط مبدل گشت - آرسه رسم این جهان فانی همین است که اگر نفس بشادی برآید زمانه دیگر درد اندوه از سینۀ سوختگان علم برآرد •

• فلک چشم از صبح روشن نکرد • که شام از شفق خون بدامن نکرد •
نه شادی را دران مجال مهلته - و نه اندوه را دران رخصت اقامته - میرزا اگرچه ازین جهان بے ثبات گذاشتنی و ازین سرای بے بقای گذشتنی در گذشت - اما معادیت شهادت دریافته هم نیکنام ملک صورت شد - و هم در عالم معنی بلند پایه گشت - زنه آذک پذیر بسیار بخش که برتن جان مستعار چنین درلتهای پایدار بخشه - آنحضرت (که معدن حق شناسی بودند) از فوت چنین برادر سه ارجمند آن مقدار متحسر و متأثر شدند که بعبارت و امارت در نیاید - و از آنجا (که خرد والا و دیده دروین قرین روزگار آنحضرت بود) از جزع و فزع بصبر و تحمل گرانیده بنزهدت مرای رضا و تسلیم چاره گر خود آمدند •

و شرح این سانحه جانکه آنکه میرزا هندال از استماع خبر شیخون اهتمام مورچلهها کرده سر بر بستر استراحت نهاده بود که غوغای افغانان برخاست - و در هر مورچله چندان افغان پیاده هجوم آورده بود که بگفت درنگند - و جمعی کثیر از افغانان درون مورچله میرزا در می آمدند - شب تاریک بود - میرزا بدفع این گروه سیه روزگار اهتمام مینمود - مردم مراسیمه بخبردارای اسپان خود شتافتند - درین اثنا میرزا خود دربروی افغانان شد - نورم کوکه و چنده دیگر شرمندۀ نامرد انگیزی و خجالت زده بد خدمتی گشتند - و کار از تیر و کمان گذرانده بدکم بدفیس نفیس آریخت و بزور بازوی همت آن از مادر مدبر را انداخت - برادر آن تیره بخت جرنده نام افغان از قبیله مهمند به بیکان زهر آلود میرزا را معاف ملک تقدس ساخت - بعضی از همراهان میرزا کمران نقل میکردند که آن افغان بد گوهر شست آویزه (که شتهای خاصه میرزا دران می بود) گرفته پیش میرزا کمران برد - و ندانست که با که این ترک بیدولتی باخته است - و تقریر واقع نمود - میرزا را

(۲) در [بعضی نسخه] از گوشه و کنار بدر رفت (۳) نسخه [۱] آن مدبر را - و نسخه [و] آن ازدها سر

مدبر را (۴) در [بعضی نسخه] خریده •

(که نظر بران شصت و نوزاد) دانست که قضیه چیست - دستار بر زمین زد که میرزا همدال
بشهادت رسیده است •

القصة روح میرزا دران تاریکی شب بنادانستگی بعلم آباد شبگیر بلند کرد - و همان طور قابض
افتاده بود - درین اثنا بعضی از نوکران میرزای مرحوم برگشته می آمدند که خواجه ابراهیم
بدخشی را بنظر در آمد - که افتاده قلمای میاه در بردارد - چون شب تاریک بود و شورش یاتی
چنانچه باید متوجه نشد - باز بخاطرش رسید که میرزا همدال جیبی سیاه پوشیده بودند - بر میگردد
و ملاحظه میکند - میرزا را می شناسد - از روی صبر و آهستگی (که شعار خرد منشان است) میرزا را
برداشتند بخراگه ایشان آورد - و در آنرا بدربانان سپرد - و از حسن تدبیر در اخفای این واقعه
جانکاه کوشید - تا در چنین شورش و آشوب اعدا خوشوقت و چیره دست نشوند - و اولیای دولت
بیدل و خاطر شکسته نگردند - و اظهار کرد که میرزا تردد بسیار کرده اند - و ضعف دارند
و بقدر زخم رسیده - که درین نواحی شر و غوغا نکند - و خود بر بلندئی برآمده از جانب میرزا
مبارکبادی فتح می رساند - و بر خاطر اشراق پذیر حضرت جهانبانی پرتوی ازین معنی ثابت
القصة ثابت میرزا را در جوی شاهی بامانت سپرده بعد از چندگاه بکابل بردند - و در گذرگاه
نزدیک بمردم مقدس حضرت گیتی مدانی فردوس مکانی پایان پای آنحضرت مدنون ساختند
و ملا خرد زرگر (که از منتسبان میرزا بود) مرثیه گفته - مطلعش اینست • شعر •

• شب خون جگر بر مردم چشم شکیختون زد • سیاه دیده از آمد شک خون خیمه بیرون زد •
و این تاریخ نیز ازوست • شعر •

• همدال محمد شه فرخنده لقب • ناکه ز قضا شهید شد در دل شب •
• شکیختون بشهادتش چو گردید مدب • تاریخ شهادتش ز شکیختون بطلب •
و میرامانی بطریق تمهید این تاریخ گفته که • مصراع •
• سرور از بوسان دولت رفت •
و ولایت میرزا در (۹۲۴) نصد و بیست و چهار بود • و درین باب گفته اند •

• مصراع •
• کوکب برج شهشاهی بود تاریخ سال •
و حضرت جهانبانی روز دیگر از آنجا به بهبود نزول اقبال فرمودند - که خاطر جهان پیرای یکبارگی
از شورش نند سازان فارغ ساخته دارالملک کابل را بغیر موکب عالی مهبط امن و امان سازند •

(۲ - نسخه [د] سیاه دیده (۳) نسخه [ط] و در تاریخ این مسافر ملک بقا میرامانی قطعه در رشته نظم در آورده بود
• قطعه • شاه همدال سرگلشن ناز - چون ازین بوسان بجهت رفت - عالم را بیاد سروکش - برنک دود آه حسرت رفت
گفت تاریخ قمری نالان - سرور از بوسان دولت رفت - و در [چند نسخه] و میرامانی منجمه بطریق •

اختصاص ولایت غزنین بحضرت شاهنشاهی - و ارتفاع

منزلت بعضی مستعدان دولت بخدمت والا

چون [آثار بزرگی و فرمانروایی از پیشانی نورانی آن نو باده شجره سلطنت و اجال و گلدسته حقیقه خلافت و اقبال (یعنی حضرت شاهنشاهی) از صغر سن و ریمان حال ظاهر بود] درین زمان (که از عمر ابد پیوند آنحضرت حال دهم بود) جمیع ملازمان میرزا هندال را با تمام محال جایگزیر میرزا (از غزنین و غیر آن) نامزد حضرت شاهنشاهی فرمودند - تا ورزش فرمانروایی موده در ضبط و ربط مردم آثار لطف و قهر ظاهر ساخته در تفسیق و التیام این مشاغل جزوی استعداد آرای کل باشند - و آثار غرائب قضایا آنکه پیش ازین بچند روز در تنگنای ازدحام که در ملازمت حضرت جهانبانی سوار دولت میرفتند (دمدار آن نور دیده دولت (که انسر رک سعادت کونین تواند شد) جای خود گذاشته بود - میرزا هندال حاضر شده از کمال اعزاز چ بختیاری خود را دران ازدحام عام از سر خود گرفته بر فرق فردانهای آنحضرت نهاده بود دوربینان بارگاه جلالت ازین سانحه تفارل جسته ایام تاجداری و فرماندهی شاهنشاهی را نزدیک شمرده سرت پیرای خاطر بودند - حق جل و علا از یمن این خجسته عمل میرزای فرخنده مآل را رجعت شهادت (که عمر باتی و عیش ابد عبارت از انست) سرلبد گردانید - و حضرت شاهنشاهی که نور پرورد الهی اند (در گرد آردی دلهای مردم چنان آثار بزرگی و مهربانی و تندرانی آدم شناسی بظهور آوردند که آن مردم را غم میرزا هندال از خاطر برآمد - و بمسرت جاوید مباد شدند •

- الهی تا جهان را آب و رنگ است • فلک را دور و گیتی را درنگ امت •
- ممتع دارش از عمر و جوانی • ز هر چیزش نرسد زندگانی •

آمد ملازمان میرزای منفور (که در ملازمت حضرت شاهنشاهی بوده در سلک پیش قدمان اخلاص منظم گشتند) احاسی گرامی ایشان بدین تفصیل امت - محبت علی خان - ناصر قلی احمد ابراهیم - مولانا عبداللہ - آدینه نقبائی - سمانجی - قرغوجی - (۳) جان محمد نقبائی - تاج الدین مود باریکی - تیمور تاش - و مولانا ثانی که ثانی الحال بخطاب ثانی خانی سرافراز نه بود - و مولانا بابا دوست صدر که میرزا بار توجه تمام داشتند - و میر جمال که او نیز

از نظر کردهای میرزا بود - دیگر خاندین دوست سهاری بابا دوست هم از ملازمان میرزا بود - لیکن (چون در قانون تربیت هیچ چیز بدتر از صحبت بد نداشته اند) او را از خبیث طینت همراه نداشتند - و محمد طاهر خان اگرچه از قدیم در ملک ملازمان میرزا بود اما بواسطه آنکه قندرز را نتوانست نگاهداشت مردود نظر حقیقت بین شد - و درین یورش معادلت همراهی نیافت و (چون درگاه فرخ بخش گیتی عیار جوهر انسانیست احد) ازین مردم هرکه (نیک میرت پاک طینت خیر نهاده بود) کارش روز بروز بهتر شد - و بمقاصد عالیّه خود رسید - و امید چنان است که دران نشاء نیز فرخنده عاقبت و نیک سرانجام باشد - و هرکه بدگوهر بود پرده از کار او برداشته شد - و کارش بجائی رسید که موجب عبرت جمیع بدمستان غفلت گشت •

و چون موضع بهسود مخیم سرحدات اقبال شد قلعه مستحکم اساس نهاده اقامت فرمودند و حضرت شاهنشاهی را برای استحکام مبانی دارالملک کابل رخصت فرمودند که دران عشرت سرا بوده ورزش آداب سلطنت صوری و معنوی نمایند - و خود بدرل و اقبال پیوسته در آنجا کادیاب نسبت ایزدی بوده از احوال میرزا کمران متفحص گشتند - و تربیت پنج شش ماه آن مرزمین چنان گاه موجب عالی بود - میرزا از بی استطاعتی هر روز مهمان قبیله میشد - و هرشب بزمیذارسه پیدا میگرفت - و از منقصت نظری (در حجاب پندار مانده - و از معادلت ملازمت و موافقت چنین وای نعمتم محروم بوده) همواره اندیشههای فاسد و خیالات محال بخود راه میداد •

و درینولا طایفه ظاهر بیفان (که در ملازمت و خدمت حضرت شاهنشاهی بودند) از دانش آباد باطن غافل بوده گله حضرت شاهنشاهی حضرت جهانبانی نوشتند - و آنحضرت باوجود آگاهی و دریافت نور باطن حضرت شاهنشاهی نظر بر نشاء ظاهر انداخته منشور عنایت فرماتاند و نصائح و مواعظ (که مدلول آن محض رافت و عاطفت منصب ابوت باشد - نه بر وجه تنبیه و احتیاط) رقمزد و لک عنایت فرمودند - چه تربیت یافته دبستان ایزدی را بنصیحت جهانبانی چه احتیاج - و خدا پرور را با مثال این پندنامه چه رجوع - و دران منشور عطفوت این بیت شیخ نظامی مبطور بود •

• غافل منشین نه وقت بازیست • و نه هنر است و کارمیزیست •

اول پیش ملا زاده ملا عصام الدین درس میخواندند - آخوند چون بهشتی کبوتر مشغوف خاطر بود ملازمان عتبه علیّه حضرت شاهنشاهی ازین آخوند شکایت کردند - آنحضرت او را معزل فرمود:

خدمتِ تعلیمِ صوری را بمولانا بایزید فرمودند - و او باین خدمت اهتمام داشت - لیکن چون ایزد جهان آرا این ادب پروردِ خاصِ خود را نمیخواست (که بعلمِ صوری رسمی آلوده گردد) خاطرِ او را زدن دادید پرداخته متوجه کار نمی ساخت - و ظاهرِ بیانِ تقصیرِ اربابِ تعلیمِ فهمیده ازین طبقه نکابت داشتند - و آن مردم چون خیر اندیشانِ نیک ذات بودند سخنِ شکوه بدرجه قبول نمی رسیدند آنکه درینولا از پرتو اشواقات الهامِ ربّانی چنان بخاطر وحید که بجهتِ تعلیمِ آن ادب آموزِ کتبِ ربّانی قرعه در میان ملا عبدالقادر و ملازاده ملا عصام الدّین و مولانا بایزید اندازند نقشِ دولت بنامِ هر که برآید او در آخوندی مقرر بوده بمعادتِ این خدمت سر بلند می یابد ضمناً را قرعه سعادَت بلامِ مولانا عبد القادر افتاد - و فرمانِ خطاط بر عزلِ مولانا بایزید و نصبِ مولانا عبدالقادر برین خدمت شرفِ ارتفاع یافت •

بر خردمندانِ دقیقهِ شناسِ پوشیده نیست که تعیینِ معلّم درینجا از بابِ رسوم و عادات است و از قسمِ اکتسابِ کمالات - و گونه دانش پروردِ ایزدی را بتعلّم از مخلوق و توجه به سبق چه نیاز لهذا هرگز خاطر اقدس و باطنِ مقدّس متوجه تعلّمِ صوری نبود - و عمده حکم و مصالحِ بی میلی حضرت بحرفِ آموزیِ رمعی آنکه در زمانِ ظهورِ انوارِ نبوغاتِ غیبی بر جهانیان ظاهر شود و دریافتِ بلندِ این خدیوِ زمانِ آموختگی و ساختگی نیست - دادِ الهی ست - که تکلیفی شری را دران مداخل نبوده - و آنحضرت دران زمان بهخودریِ ظاهری و فراوانیِ ذلّتِ صوری نقصانِ داشته از اظهارِ کمالاتِ معنویِ خود تجاهلِ عارف نموده اکثر اوقاتِ بپازی می برداختند در نقابِ خفا کار هوشمندی میکردند - بطوریکه دورِ بیانِ روزگار را بران نظر می افتاد - و از آنجا که همتِ بلندِ اوست) نذابِ کمالِ خود را از امورِ عظیمه ظاهری میساختند - و دل درکار می بستند اگرچه پیشِ اهلِ ظاهر حسنِ آن هویدا نمی بود اما اهلِ معنی ازان حکمتها می دریافتند انجمه پیوسته بر خلقتِ شترِ عجیبِ فطرتِ نظر گماشته تفرّج گری عجائبِ قدرتِ میکردند در شکل و شمایلِ عجیبه شتر (که بزرگترین جانورانِ آن سرزمین است) نظارگی و تماشائی بودند در اطوارِ سلوکِ درویشِ نهاده او (از بار کُشی - و بردباری - و فرطِ رضا و تسلیم - و کمالِ امانت و انقیاد اگرچه مهارش بدستِ کودک باشد - و قناعت بر خوار گردن - و صبر کردن بے آبی) اندیشه های معنوی در صورتِ بازی و پرده مجازی میفرمودند - و همچنین خیلِ خیال

(۱) در [چند نسخه] متفرّد (۳) در [بعضی نسخه] تعلیمِ صوری - و در [بعضی] بعلمِ صوری (۴) در

هند نسخه [نمی افتاد] •

بر عشرت اسب تازی (که اعظم اسباب ریاست و سرفرازی ست) می گماشتند - و گوی کمال است
و هنر پردازنهای صوری و معنوی را بچوگان امداد تقدسی و تربیت ازای می بردند - و گاه
از بال گشائیهای همت در نضای هوای حق شناسی هوس کموتر بازی بخاطر ملکوت مناظر آورده
جهت دلفزائی دلهای رنیده دانه می انشانند - و از شوق و وجد ظاهر ای مشتبه بال و بر بمواجید
ذوقی شهوئی ارباب کمال پی برده شوق پرداز عالم معنی می بودند - و از طیران این طایران ارج علو
دل بر بلند پروازیهای تیزبران سمای مقدس داشته در لباس بازی کار عبادت سامان میفرمودند
و گاه بسگ درانی میل فرموده بکار نفس می پرداختند - بصورت گدازی بود - و بمعنی نفس آرائی
بظاهر دل بهنگ بسته بودند - و بباطن در اخلاق ملکی او خاندان بساط را راهبر میگذاشتند
و هر چند (در برد بیکانگی تکبوی میفرمودند - و خود را بدلس ارباب ظاهر میداشتند)
اما خوشبختی و روشنائی را نتوان پوشید - بپوشه فریادی از ناصیه سعادت پیرای آنحضرت
مینامت - و شمائل پیشوائی صورت و معنی از چهره نورانی آن برگزیده حق هودا بود •

روزه بدامن کوه سفید سنگ بشکار اشتغال داشته بدست هر یک از خدمتگاران نزدیک
سگان شکری سپرده بودند که تسقا^۱ل باشند - و چندی را بالای کوه تعیین فرموده بودند - که آهوان را
رانده به بیابان آرند - و چون آهو بتسقا^۱ل رسیده جمع (که بسگ نفس شوم گرفتار بودند)
از کوهی دریا^۲ت صغری صوری را بیش نظر داشته بخوردنی مشغول شدند - و سگان را بوقت
نگذاشتند - چون بحقیقت معامله آگاه پی شد سلطنت معنوی در جوش آمد - و حکم فرمودند
که گردن آنها را چون سگان بطغاب بسته در تمام لشکر بگردانند - و چنان بر مهند^۳ قهر نهشتند
که کهن سالان کار دیده متنبه شده انگشت حیرت در دهان ماندند - چون این واقعه بسمع اقدس^۴
حضرت جهانبانی رسید خاطر اشرف انبساط عظیم یافت - و فرمودند که عنقریب بسلطنت عظمی
رسیده کامیاب دولت جاردانی میشوند - شاه^۵ خان جلایر میگفت که روزی حضرت جهانبانی
به بنده حکم فرمودند - که رنجه خبر بدار - که آن نونهال بهارستان اقبال چه میکنند - و در چه کار اند
چون رنجه دیدم که بر بستر استراحت آمده اند - روی نورانی آنحضرت بغایت شگفته است
و بظاهر چنان می نمایند که بخواب رفته اند - و در باطن با مقتدیان^۶ اعلی در گفت و شنود اند
امت مبارک ایشان گاه گاه بجنبشی می درآید - چنانچه از ارباب شهود در حالت مواجهه
بظهور می رسد - و گاه در همان حال از زبان گوهر افشان بظهور می آمد که انشاء الله سبحانه
(۲) نسخه [ط] خدایرسمی و حق شناسی (۳) نسخه [ح] هابیر (۴) نسخه [ز ط] در همان حال که
اندک از سبار گفته آمد از زبان •

خلاصه معمور عالم را در حیطه تسخیر در آورم - و حاجت مستمندان هفت اقلیم برآورم - خان مذکور میگفت که (چون این حالت مشاهده افتاد و این سخن بگوشِ هوش رسید) فرو رفته حیرت شدم و هیبتی عظیم در من کار کرد - آنجا نتوانستم ایستاد - گوشه رفته متحیر بودم - و چند مرتبه بدستور مذکور حرف سرانی فرمودند •

و دران ایام وضع پسندیده آنحضرت از کمال دور بینی و بلند فطرتی چنان بود که هرگاه کسی از خواصد گویان تیره رأی (که جز سود و زیانِ خود نشناختند - بلکه سودِ خود را در زیانِ خود دانند) اظهار کرده (که عنقریب پادشاه هفت اقلیم شوند - یا فرمانروای جهان گردند) بغایت ناخوش می آمد - و میفرمودند که ایضا بعقلِ ناقصِ خود خود را در لغتِ خواه می نمایند حاشا که از دولتخانه دولتخواهی خبری داشته باشند - بشفقار شدنِ حضرت جهانبانی بدین من می اندیشند - و سودِ دنیاوی مرا در زیانِ دین می اندوزند - بلکه آشوب در ملکِ عاقبت انداخته سر شور افزائی دارند - چه سعادتِ دینی و دنیوی فرزندان آنست که همیشه نیت و خواهش و اعمالِ شان در آسودگی پدر بزرگوار مصروف باشد - و درازی عمر گرامیش خواهند - که هر کس با خدای مجازی درست معامله نباشد در حقیقت با خدای حقیقی چگونه راستی خواهد نمود بنافذ خرد والا و طیبیت پاک و نیتِ درست این بزرگِ صورت و معنی را - و باجمله بزرگی و بختیاری از طرز ماند و بود و نشست و خامت آنحضرت میدرخشید - آنچه (بزرگان تجربه آموز بسعی فکر و نظر در یابند - و بدست آرند) این پرورش یافته نظر ایزدی را بآنانی توجه در بدیهه میسر بود - و هر دانش و حکمتی (که آموختگان و ورزش کنندگان را بدشواری فراهم شد) این مظهر غرائب قدرت را بے تأمل و تفکر دمت میداد - حکمت بالغه ازین نور بامره سلطنت و خلافت چشم امید روزگار را روشن میساخت - و بر امتقاصت رأی و متانت دانش این نور پرورن الهی نفاخوان بود - و تا هنگام ظهور خلافت در مظاهر و مکارم متنوعه محتجب و مخفی بوده همواره درون حصن معنوی و حرزِ الهی از وصمتِ مکر و کید بدخواهان ایمن زیست میکردند •

عزیمت حضرت جهانبانی جنت آشیانی از بهر سود بر سر قبائل افغانان

که کمینگاه فتنه میرزا کامران بود - و فرار او بهندوستان

چون (در موضع بهرود موسم زمستان باختر رسید - و مولتِ حرما بانها پیوست - و معلوم شد که میرزا کامران با معدودے در قبائل افغانان بحر میبرد) اکثر امرا برین شدند که اکنون میرزا را

دولت مقاومت و قدرت مذاومت نهاده - مذاصب دولت آنست که جمعی از مخلصان درگاه و جانبداران کاروان را گذاشته عنان مراجعت بصوب کابل معطوف سازند - و قریه از دور بیگان بساط قرب معروض میداشتند که چون هوا رو باعتدال نهاده (اگر رایات نصرت ارتفاع نهضت یابد - و قبائل انعدان بداخت و تاراج روند) هرآنینه مصلحت وقت خواهد بود - و تا این گروه بداندیش (که سرمایه فتنه و فساد اند) تنبیه بر اصل نیابند بصوب کابل توجه فرمودن از صلاح اقبال دور است هم میرزا کامران (که درون طوائف پنهان میگردد - و اسباب تفرقه را آماده میسازد) بدست می آید - و هم بدین آشوب منافقان دیگر برکنده می آید - حضرت جهانبانی را این رای قویتر نمود و این شق را بر مراجعت رجحان داده بیدرتی فتح و نصرت سوار سمن دولت و اقبال شدند که ناگهانی بر سر قبائل ارباب ضلال ریخته غبار ادبار بر مفارق اعدا افشانند - جمعی از بهادران منهور و تیغ گذاران جرار مثل محمدخان جلایر و سلطان محمد فواق و شیخ بهلول و شاه قلی نارنجی را بداشلیقی سلطان حسین خان منور فرمودند که پیشتر روند - و در آن شب هوا بقدر برودتی داشت و راه در بود - بجهت آسایش خدم و حشم در میان راه فرود آمدند - و سرگاه بدولت سوار شده متوجه گشتند .

چون قبائل جابجا پراکنده فرود آمده بودند معلوم نمیشد که میرزا در کدام قبیله باشد . در اندامی این تردید ماهم علی قلی خان و بابا خزاری (که از جانب میرزا کامران پیش ملک محمد مندراوی میرفتند) بدست ادوایای دولت افتادند - از احوال میرزا استفسار نمودند که در کدام قبیله است - ماهم علی حایلان را در غلط انداخته غیر قبیله (که میرزا در آنجا بود) نشان داد - بابا گفت از ترسیده است - نمیداند که چه میگوید - میرزا در فلان قبیله است و من سرکرده می برم - در اول صبح صادق پیشروان موکب دولت بدواحتی آن قبیله رسیده بداخت و تاراج پرداختند - و جمعی کثیر را بوحشت آباد عزم فرمودند - و زن و فرزندان قوم فتنه نهان را بند کردند - و در خیمه (که میرزا بخواب رفته بود) چندی از بهادران در آمدند و شاه قلی خان نارنجی از مدعیان این معنی است که درآینده آن خیمه من بودم - و در کس دران خیمه بودم آن یک بدست افتاد - و دیگری بصدهتمام خود را بیرون انداخت

(۲) در [بعضی نسخه] هواها (۳) در [بعضی نسخه] طایفه (۴) نسخه [د] قزاق (۵) در [چند نسخه]

بگردند (۶) در [بعضی نسخه] ماهم علی قلیخان (۷) در [چند نسخه] خزاری (۸) نسخه [ط]

چون پرتو مبین در پرده‌داری در آمد ظاهر شد که بدست افتاده بیگ ملوک‌امیت - که میرزا را باز رابطه نظری بود - و میرزا بدر رفته بود - و چنده از افغانان اویش (مثل شیخ یوسف کرزانی) و ملک هنگی و چنده دیگر (بختک ایستادند - و خاک رسوایی بر روزگار خود کرده رو بگریز نهادند و احباب و اموال بدهمت ادبای دولت افتاد - و پیشتر از آنکه رایات اقبال برسد فتحه چنین روی داد - و میرزا بخود قرار بود آنحضرت نداده متوجه هندوستان شد - و چون خاطر اشرف از تادیب اهل تمدن و تذبذب ادب عصبان فراموش یافت - و بعزایت ایندی فتحه غریب (که مقدمه فتوحات تواند شد) میسر آمد [ازین سرزمین ظفر آفرین در ستکام مراجعت نموده بمنزل بهسود ورود اقبال فرمودند - و چون بیقین پیوست که میرزا بحالیکه (سزاور ناسپاسان حق ناشناس تواند بود) برآمده متوجه هندوستان شده است] حضرت جهانبانی ازان منزل بسعادت کوچ فرموده بباغ صفا (که بهار چمن آرایش طرب افزای خواطر و صفا بخش نگارستان بواطن توان گفت) بزم افروز مجلس جاه و جلال گشتند - چون (ایام شگوفه بود - و آغاز کوبه بهار و طراوت خیابان و لطافت جویبار گره‌گشای ضمائر) جمعه از مخصوصان را بسرکردگی علی قلی اندرانی بدارالملک کابل فرستادند - که آن شگوفه بهارستان اقبال یعنی حضرت شاهنشاهی را باتفاق مختدرات تنق عصمت و مطهرات هرات عفت حضور اقدس آوردند - تا بوسیله مشاهد بدائع نوبهار و مطالعه صحائف گلزار بهار پرده شناخت نقشند ازای محرم گشته اساس شکر تمهید دهند - در اندک فرصت حضرات رفیع الدرجات محفوف حضور و سرور و روز سعادت فرمودند - و آنحضرت شکر سواهی نامتناهی (که مستجلب مزید نعم منعم حقیقی است) بجای آوردند - و بعد از بهط بساط انبساط و انراط شوق عنان توجه منعطف داشته در مسعود ترین ساعت بدارالملک کابل نزول اجال فرمودند •

توجه حضرت شاهنشاهی بغزنین - و آن سرزمین را

بنزول اجلال ارتقا آسمانی بخشیدن

چون (حضرت جهانبانی روز بروز لایحه رشد و کاردانی از ناصیه اقبال حضرت شاهنشاهی در افزونی می یافتند) درینوقت (که زمان آسایش روزگار بود) رأی جهان آرای بموجب الهام ربانی این تقاضا فرمود که آن نوادار چمن خلعت را بظاهر روزه چند از خود جدا^(۳)ئی تجویز فرمایند

(۲) نسخه [ح] کرانی (۳) نسخه [د] از خود تجویز دوری فرمایند •

تا هم عیارِ بزرگویی (این) گوهر را لا گرفته آید - و هم فراخی حوصله سپهرِ دمت معلوم همگان شود و هم در آداب فرمان‌روایی درزش بهم‌رسد - چه در هنگامِ مغرب سن و آنکه در آیامِ جدایی هر که (هوشمندی) را پشروی خود ساخته در جمیع اطوار سلوک بزرگانه نماید - و بزرگیِ خود را مغفور نداشته بخردان و مسکینان طریقِ نصف و معدلت بهیرون - و با اتصالِ معنوی اکتفا فرموده از دوریِ صوری ملول خاطر نباشد) هرائینه آن ذاتِ بدیع گوهرِ یکتای خلافت تواند بود - و (چون جلائل صفاتِ مذکور از لوحهٔ پیشانیِ مظنون بل منیق بود) در اوائل سال (۹۵۹) نهضت و هجاء و نه هلالی حضرت شاهنشاهی را بدولت و سعادت بغزنین فرستادند - آنکه خان و خواجه جلال‌الدین محمود و تمام ملازمانِ میرزا هندان درین یورشِ مسعود ملتزم رکابِ دولت اعتصام بودند - هر رشتهٔ سرانجام جمیع مهماتِ صوری برای رزینِ خواجه مقفوس بود - مدت شش ماه بآگاهی و شادمانی گذرانیدند و چون پیشوائی صورت و معنی از ناهیهٔ انبال ظاهر و لایح بود همواره اعمالِ پسندیده و خصایلِ ستوده (که در سنِ بزرگی از مالِ خوردانِ جهان دیده پدید نیاید) از آن جوانِ بختِ فرخنده طالع بظهور می‌آمد و پیوسته بنیتِ درخت از حقِ پرستی گردِ دلها می‌گشتند - و همواره در گردِ آدری پراکنده دلاں سلسلهٔ صورت توجهٔ عالی می‌گماشتند - و پیوسته در استرضای طایفه (که در شهرستانِ نجرود تصرفِ عظیم داشته در تهذیبِ اخلاق و شناختِ ایند کمرِ اجتهاد بر بسته راه فقر و فدا پیش گرفته‌اند) و از راحت و آلم و مدح و ذم اهلِ عالم یکسو شده معاملهٔ خود را با یکتای بی‌همتا درست کرده‌اند) آهنگ می‌فرمودند - در غزنین در آن زمان بابا بلاس از مجذوبانِ حق شناس مستغرقِ بحرِ شهود و مجذوبانِ اغتراف بوده در کنجِ عزلت و زاویهٔ خمول بسر میبرد - مکرر بدیدن او توجه میفرمودند و آن راست بدين کارخانهٔ تقدیر پس پیشوائی صورت و معنی از سواطعِ پیشانی مطالعه نموده بیادشاهی ظاهر و باطن تهذیقا میفرمود - و بشارت‌های طول بقا و مزدهای علو مراتب میداد - و چون خاطرِ اندس از مدبر و شکارِ غزنین نزدیک بود که فراغ یابد بموجبِ اشارتِ حضرت جهانبانی جنت آشنایی بمعتقرِ جاه و جلال بدولت و سعادت مراجعت فرمودند - و سبب طلب آنکه حضرت جهانبانی پیونده در کابل انتظام بخش مهمات بودند - و اوقات گرامی تقهیم و توزیع فرموده (که از رز و شب ببطالت و تعطیل مصروف نمیشاخنند - و با وجودِ داد بخشی و دلجوئی شکستندلان و سایر کار و بار سلطنت ملاحظه مزید شوق و انبساط بهیر و شکار نیز توجه میداشتند - روزی بعد از زمه (که مریضی از مواضعِ دلگشای کابل) برسم شکار حوار شده بودند - بحسب تقدیر از اسب جدا شدند

عنصر مقدس آنحضرت آزرده‌گی تمام دریانت - از اینجا (که هوشمندی قرین دولت و ارجمندی ست) از روی حزم و عاقبت اندیشی منشور طلب حضرت شاهنشاهی در سماعت عزراصدار فرمودند و بقدم میمنت آثار آن تدسی نژاد (که جمیع سعادت در قدمش تعبیه نموده‌اند) عنصر تدسی آنحضرت را کمال صحت و عاقبت کرامت شد *

نهضت موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی به‌بنگش - ونادیب

گردن‌کشان - ولوای مزیمت افزاخن بهندوستان - و بدست آوردن

میرزا کامران - و مراجعت بکابل - و دیگر سوانح

در زمستان اواخر سال (۹۵۹) نهصد و پنجاه و نه حضرت جهانبانی را عزیمت بنگش رویه مصمم گشت که آنخورد به نسبت کابل قشاق امت - و در ضمن این نهضت تنبیه سرکشان آن دیار و تقویت لشکر فیروزی اثر نیز مطری ضمیر جهانگشای بود - و بجهت خجستگی و فرخندگی مورد فتوحات غیبی مظهر کرامات ازل حضرت شاهنشاهی را درون دوش درامت افزای چون اقبال قرین خود مایخته بجانپ گردیز و بنگش نهضت فرمودند - و طوائف افغانان مقرر تنبیه و تادیب شایسته یافتند - و اموال و اسباب بدست سپاه نصرت اتران افتاد - و اول قبیل (که بدخاقت رفت) قبیل افغانان عبدالرهمانی و آخر افغانان برمزیدي بود - و فتح شاه افغان (که از حق و نادانی گمان دانائی برخود کرده در اضلال گمراهان بود - و از صدمات افواج قاهره بادشاهی فرار نموده با جمعیت خود بدر میرفت) بمنعم خان و جمعه کذیر (که از جلال آباد متوجه موکب عالی بودند) درچار شد - جمیع اموال و اسباب او نصیب این دولتمندان گشت و خود زخمی گریخت - و در اندای زد و گیر و ناخست و تاراج و کلاهی سلطان آدم گهر (که سر و سردار گروه گهران بوده) عرضداشت او را آورده شرف بار عزت یافتند - مضمون آنکه میرزا کامران پیرشان و سرگردان بایفخود آمده‌است - و مرا (که هوای دولخواهی در سراسر است) نمیخواهم که میرزا در آوارگی اوقات بسربرد - اگر بایفخود مخیم سرادقات اقبال کرده او را بشرف بمطابوس مشرف مایخته جهت تدارک جرائم گذشته ملازم عقبه دولت گردانم - و خود نیز لوازم بندگی بجای آورم *

پوشیده نماند که گهران را طوائف بسیار است - و در مابین آب بهت و سند توطن دارند

در زمان سلطان زین‌الدین کشمیری ملک کدنام از امرای غزنین (که بحاکم کابل نعتیه داشت)

آمده بنزیر این جا را از تصرف کشمیریان گرفت - و بعد از ملک کلان پسر از جانشین پدر شد و بعد از پسر او بزرگ نام کلانی آلوس خود یافت - و بعد از تدار ناظم قبیلۀ خود شد - و او را بشیر خان افغان و ملایم خان پسرش منازعت عظیم روی داد - و خود را از منتسبانی این دودمان میدانست - چه در زمان (که حضرت گیتی سنانی فردوس مکانی تسخیر هندوستان فرموده بودند) در ملازمت حضرت آمده خدمات شایسته بتقدیم رسانیده بود - علمی مخصوص در جنگ رانا مانکا جانفشانی نموده - و آواز در پسر بود - سلطان هارنگ - و سلطان آدم - و بعد از سارنگ کلانی آن گروه بساطان آدم رسید - و پسران سارنگ کمال خان و سعید خان گهر متابعین بنفاق میکردند القاصه مقارن ایلچی سلطان آدم گهر جوگی خان (که از خدمتگاران نزدیک میرزا کامران بود) زمین بوس نموده عرض داشت میرزا مشتمل بر چرب زبانیهای بے ته گذرانید - محرر این مجموعه هوشمندی ابوالفضل (که مباشر تسوید واقعات این دودمان گرامی ست) چون [همت در شرح احوال و نشر اخبار دولت پداری حضرت شاهنشاهی بسته - و از جهت سیرانی تشنه لبان این داستان گرامی از آدم تا این دم (که عهد ولی عهد عالم امت) از سلسله علیّه این دودمان خلافت بطریق می آرد] ذکر مجمل از ناکامی میرزا کامران و مشکلات یافتن او از کردار خودش ناگزیر است - اگرچه این شگرفنامه را پایه ازان بلندتر امت (که امثال این امورشان اندراج یابد) اما برای سرانجام سخن در نشیب و فراز آن شدن ناگزیر سخن آرائی ست •

بر مسامع مستمعان این سوانح غیبی (که هر یک ازان واعظ مذکور قدس است) پوشیده نماند نه [چون میرزا کامران دران سحرگاه (که پیش ازین ابلاغ یافت) شکست یافته بهزاران تک و پوی حوث را از دست تیغ گذاران صف شکن خلاص ساخته بدررفت] دیگر بخود قرار بودن نداد و از تباهی خود (که نتیجۀ حق ناشناسی ست) باوجود چندین ادبارات (که هر یک هادی شاهراه سعادت تواند بود) خود را بملازمت اینچنین خدیو مهربان بسیار بخش نرسانید - و درین هنگام (که بایست گردن ندامت و پشیمانی بر چهره احوال او نشست - و بوسیله عجز و خجالت خود را بآهتانبوس مشرف ساخته تدارک تقصیرات نمود) از بخت وازگون متوجه هندوستان شد - که پیش ملایم خان پسر بشیر خان (که بفرمان نعمت ذاتی از باد غفلت و مرجوش غرور آشفته دماغ بود) رفقه کمک مدار خود آورد - سبحان الله چه عقل امت اینکه بدشمن جانی خود رجوع کرد

(۲) نسخه [ج ۵] پرنام - و نسخه [و] سرنام - و در [چند نسخه] برنام (۳) نسخه [ط] محرر این خجسته داستان ابوالفضل (۴) در [اکثر نسخه] و نزل مکافات بافتن او (۵) نسخه [ح] از باد غفلت سرخوش غرور و آشفته دماغ بود •

که کار چنین دوست بزرگوار تباد هازد - و خوارها بخود قرار داده پیش او رود - و خواهد که بمددکاری او با ولی نعمت خود مدینه کاری نماید - کوتاهی سخن آنکه اندیشه‌های نادرست میرزا را برین آورد و با معدرسه راه هندوستان گرفت - و از نواحی خیبر شاه بدخ خان را پیش سلیم خان فرستاد و او در حوالی قصبه بن از قصبات پنجاب بود - فرستاده میرزا آنجا رسید - و ادای رسالت نمود سلیم خان انجام مرام میرزا را از حوصله خویش انزوی دانسته مدارائ پیش گرفت - و جزوی خرج مصحوب او روان ساخت - و قرار داد که در همان حدود بوده انتظار برند که کمک از دنبال میفرستد و خزینه تعیین میکنند - هنوز فرستاده پیش میرزا نرسیده بود که علی محمد امپ را نیز پیش سلیم خان روانه کرد - بعد از درازی سخن (که کوتاهی ازان لایق تر) چون میرزا بچهار کرورهی بن رسید سلیم خان پسر خود آراز خان و مولانا عبداللہ سلطان پوری و جمعی از آمران را باستقبال فرستاد و بروی (که لایق دشمنان و هگان درگاه نباشد) میرزای ناعاقبت اندیش بآن وضع آن مرگروہ انغانان را دریافت - همراهان میرزا بابا جوہک بود - و ملا شنائی و بابا معید فیض و شاه بدخ و عالم شاه و رحمان قلی خان و صالح دیوانه و حاجی یوسف و علی محمد امپ و توراتش و غالب خان و ابدال کوک و جمعی دیگر از ابدال یافتہای روزگار که نامہای اینها نبرده به - و چون کودار حق ناشانان و اندیشه کافر نعمتان بر صواب نیست - و عاقبت وخیم دارد (هرچه این گروه را پیش آمد نتیجت اعمال ایشان بود - میرزا از بدسلوکی این گروه بیدانش آزرده بود - و همواره در خلوات شاه بدخ را (که تحریض و ترغیب در آمدن کرده بود) مرزنش کردے .

و چون سلیم خان خاطر از مهمات پنجاب جمع کرده بجانب دہلی روان شد میرزا را (که بچشم نگاه میداشت - و پیوسته اظهار رخصت میکرد - و صورت نفی بہت) بمواعید نادرست همراه گرفته روان شد - باندیشه آنکه در یک از قلاع حصینہ هندوستان مقید هازد - میرزا از کمک مابوس و از رخصت نامید چون دانست کہ حال چہمت اندیشه گریختن بخود قرار داد - و جوگی خان را (کہ از معتمدان میرزا بود) پیش راجہ بگہو (کہ در درازہ کرورہی ماچہیوارہ بود) فرستاده در استخلاص و اعتناقت زد - او فرستاده را بشاکتی پیش آمده پناہ بمیرزا قرار داد - روزے (کہ سلیم خان از آب ماچہیوارہ گذشت) میرزا در جامہ خواب خود یوسف آفتابی را گذاشته

(۲) نسخہ [ط] حاصل کلام آنکہ (۳) در [اکثر نسخہ] کوچک (۴) نسخہ [ح] ملا شفیقا (۵) نسخہ

[د ح] آنها - و نسخہ [ه] ایشان (۶) نسخہ [د] جوگی خان (۷) نسخہ [ا] مکہ - و در [بعضی نسخہ]

مکہ (۸) در [بعضی نسخہ] در خانہ خواب خود .

بدایا معید قرارداد که تا زمان دراز چیزی میخوانده باشی - تا مردم دانند که میرزا در خواب است و خود تغییر لباس داده و برقع بر روی انداخته از طرف همراهی بدر رفته بمامن قرارداد شتافت و راجه او را بتأیید لایق دید - و چون خبر آمدن لشکر بتفحص میرزا شنید پیش راجه^(۱) گهلو^(۲) (که دران نواحی محکمترین محال بود) فرستاد - او نیز بواسطه هراس از دشمنان خود میرزا را بدرقه داده بجانب جموران ساخت - و راجه جمو از دور اندیشیهای زمیندارانه میرزا را نگذاشت که بر ولایت او درآید - میرزا همراهی و سرگردان متوجه ولایت مانکوت شد - و نزدیک بود که آنجا گرفتار گردد باز تغییر وضع کرده در لباس زنان بهمرامی افغانی (که اسم جلاب بود) بجانب کابل رزان شد و باندیشهای ناصواب سلطان آدم گهروا دید - که شاید این جماعه را بخود متفق ساخته کار ناساختنی از پیش برد - و او دولتخواهی درگاه را منظور داشته بطائیف الحیل میرزا را پیش خود نگاه داشت و عرضه داشت بدرگاه سلیق فرستاد - و میرزا نیز چون علامات نو میدی از چهره احوال این الوس مشاهده نمود ناگزیر برآه گریخت شتافته از راه احتیاط عرضه داشته (چنانچه گزارش یافت) ارسال داشت - و هر چند میرزا تدبیرها انگشت (که شاید گهروا را در فتنه^(۳) اندازی با خود متفق سازد) صورت نبست - از بدر رفتن خاطرش آرمیده بود که مقرب^(۴) نداشت - و نیز از حرمان این قوم و از ماندگی خویش بدر رفتن را دشوار میدانست - ناچار همت در همراهی این گروه بسته روزگار میگذرانید - و پنداشت که دولتی را (که تأیید ایندی آرایش دهد - و حمایت الهی نگاهبانی نماید) بدخواه تیره رای هر اندیشه تباه (که در حق او نماید) خاسرو خایب گشته در نکال این فروماند - و هر چه آنرا سود خود اندیشد زبان ببندد - و مصداق این حال احوال میرزا کمران است - چنانچه مجمله گزارش یافت •

و چون ایلیچی سلطان آدم حقیقت حال را بموقف عرض رسانید یورش هندوستان تا ولایت گهروا مصمم شد - و خواجه جلال الدین محمود را بحراست و حکومت ولایت کابل فرستاده خود بدولت و اتبال نهضت فرمودند - و حضرت شاهنشاهی را برای تمشیت مهمات موزی و معنوی و مہمات دینی و دنیوی همراه موکب والا گرفتند و کمر عزیمت بر میان همت بهشدت کار میرزا کمران را بانجام رسانند - و عالم را از شور و شری او ایمن سازند - و چون اعلام نصرت اعتصام بخود سند رسید قاضی حامد را (که قاضی اردوی ظفرترین بود) پیش سلطان آدم فرستادند

(۲) در [بعضی نسخه] کلور (۳) نسخه [د ۵] اندوزی (۴) نسخه [ج ۵] مفری (۵) در [بعضی نسخه]

و را بادراک بهساط بوس سر بلند گردانند - و بمیرزا نیز نصائح و مواعظ هوشمندانه
 اف و شقاق را از آئینه دل او بزداید) خاطرنشان سازد - و بعد از آنکه رایات اقبال
 سور فرمود اثری از سلطان آدم بظهور نیامد - همانا که اندیشه‌های زمیندارانگ ذامواب
 او میگشمت - آنحضرت مخم خان را پیش او فرستادند که بسخنان دلاویز دلاسا نموده
 ت آورد - و بمیرزا نیز سخنی چند (که راهبر معادیت او بود) رساند - و مکذوبات
 را از چهره حال نفیس نموده حقیقت خبیات سرائر را معروض دارد - مخم خان رفته
 خون بظهور آورد - و بعد از انصون و افسانه سلطان آدم میرزا را همراه خود گرفته
 هاله بدولت زمین بوس شرف امتیاز یافت - و آنحضرت شب را زنده داشته
 عشرت شدند - و میرزا کامران باوجود چندین جرائم (که هر یک مستوجب
 تواند بود) مشمول انواع التفات شد - جمیع آمرای دولخواه و دانشوران
 موثق عرض رسانیدند که اگر چه رافت و عاطفت حضرت جهانبانی و فطرت عالی
 همین تقاضا میکند (که گناهان بزرگ در درگاه معالی طیلسان عفو پوشد)
 بشی و کار فرمودن حزم مقتضی آنست که ستیزه کار مردم آزار را بسزای اعمال رمانند
 او از چهره سلامت عالمیان رفع شود - شایسته دوراندیشی و دور بینی آنست
 هری یک را (که بدخواه باشد) بر آسایش چندین خلائق (که بشرف دولخواهی
 نه باشند) نگزینند - اگر (جهت جبر خاطر شکسته دلان و اندمال جراحت سینه ریشان
 می از نگارخانه عالم محو سازند) دیوار معدلت را چه اختلال - خصوصاً که در ضمن آن
 کار مندرج باشد - هرائیذ محو ساختن این صورت^(۳) بطلان مطابق رضای ایزدی
 کل خواهد بود - آنقدر کفران نعمت و طغیان فتنه نشده است که بآید بهبود
 داخته کرده را ناگوده انگارند - کار از اندازه گذشته است - و طاقتها طاق شده
 خلائق آنست که او را مسلح ملک عدم سازند - تا خلق خدا از هزار گونه بلا
 نامه اعمال او مباد تر نگرد - چه مدتی مدید میگذرد که از آشوب این شربر نفس
 موال خلائق در معرض لهب و غارت حادثات آمده - و غرض و ناموس عالمیان
 ه - و جان چندین مردم خاک بها گشته - و جوهر اخلاص (که زیور اعناتی
 مت) در غبار آشوب ناپدید شد - اکنون صلاح رقت است که این چنین کسی را

از چنگال دبال این عقوبات خلاصی بخشیده، خلائق را در ظلِ معدلت آسایش بخشند .
 حضرت جهانبانی نظر بر حکمت و مصلحتِ موجبِ اسباب انداخته درین امر اقدام نمیفرمودند
 که آن مبدع جهان آرای باوجود قدرتِ کامله چنین بشری را (بقا) نماید - البته مبغی بر غرض
 و مصلحت است - و با این همه باریک بینی نصائح حضرت گیتی ستانی فردرس مکانی منظور
 نظر حقیقت بین بوده قرار بر ارتکاب این معنی نمیدادند - آمارا باز از اینجا (که انواع خونریزی
 و فتنه انگیزی ازان حقاک بیباک دیده بودند) مکرر در ملتصق خود اهتمام و اجتهاد نمودند
 و درین باب استغنا کرده بسجالاتِ مُفیدانِ مسجل و محضرها بخطِ اکابرِ دین و دولت و اعیانِ ملک
 و ملت مرتب ساخته بنظرِ اندس در آوردند . حضرت جهانبانی آنرا پیش میرزا کامران فرستادند
 میرزا چون نامه اعمال و محضرِ مکاتباتِ افعالِ خود را مطالعه نمود گفته فرستاد که این مردم
 (که امروز بر قتل من مهر کرده اند) هم ایشان مرا باین روز نشانده اند - حضرت را عرقِ مهربانی
 بحرکت آمده نگذاشت که با هجومِ عام و حصولِ چندین بواعث و دراعی حکم بر خونریزی او فرمایند
 مدتی مدید سر بگریبانِ تأمل و تفکر داشتند - عاقبت الامر بجهتِ مصلحتِ جمهورِ انام در حق او
 حکم خاص واقع شد - و او را از نظر انداختند - و بجهتِ این کار علی درعت باریکی و سید محمد پکنه
 و غلام علی شش انگشت مامور شدند - اینها بخیمه میرزا در آمدند - میرزا تصور کرد که
 بقصد کشتن می آیند - در ساعت مشیت کشیده درید - علی درعت گفت میرزا آهسته باشید
 حکم بر قتل نشده - (اضطراب از برای چیست - بر مقتضای عدالت) که شما پیش ازین
 سید علی و جمعی دیگر را بیکانه نابینا ساخته بودید) بچشمِ خود مکاناتِ آنرا به بینید - میرزا
 (نه این سخن شنید) حکم آنحضرت را بدیده قبول کرد - و دراز کشید - تا آنکه میل کشیدند
 و هر در چشم میرزا را (که دیدبانِ دل فتنه سرشت او بودند) از بینش معزول ساختند - و این مخلصان
 فرمان بر جهت احتیاط نیشتر هم بیشتر زدند - میرزا بشکرانگ جان بخشی دم نزد - و آنحضرت
 از عطوفتِ ذاتی رقتا نرموده پیشتر روان شدند - و بها سخنانِ بلندِ مهر افزای بر زبان
 حقیقت ترجمان گذراندند - و این قضیه در اواخر (۹۴۰) نهصد و شصت بتوقع آمد - و خواجه
 محمد مومن فرخودی^(۱) تاریخ این قضیه را بیشتر یافته بود - و میرزا همان روز کس پیش منعم خان
 فرستاد که میخواهم که بهر زبان (که دانی) و بهر روش (که توانی) بیگ ملک را
 برای خدمت من از حضرت التماس کنی . آنحضرت همان لحظه ملتصق میرزا را مبذول داشته

روانۀ خدمتش مآخند - و میرزا کمال توجّه (که بار داشت) دستهای او را گرفته
بر چشم نادیدهی خود نهاد - داین بیت خواند •

• هر چند که چشم پرخت پرده کشیده است • بینامت بچشمی که بسی روی تو دیده است •

و حضرت جهانبانی بعد ازین مآخه توجّه اقدس را به تنبیه زمره بیراهه جانویه (که سنگ راه
بودند) مصروف داشتند - و آن بیهعدان گردنکش (گردن ارادت از قلاۀ اطاعت عاقل داشته
و بیهادران نصرت پیشه کارزار کرده) بویرانۀ عدم آواره گشتند - و از عساکر اقبال خواجه قاسم مهدی
و چندۀ دیگر بپایۀ شهادت سر بلند یافند •

و چون خاطر ازین حدود جمع شد یورش کشمیر (که سالها مکنون ضمیر اشراف تنویر بود)
مستمم گشت - و آسرا مصلحت وقت نمیدیدند - و بجایه و زندان تشبیه داده در مفاصت کشمیر
سخنان میگفتند (که شاید خاطر اقدس ازین یورش باز آید) که درینوقت (که از اجتماع
طنطنۀ نهضت عساکر اقبال برهم خوردگی در ممالک هندوستان پدید آمده) سلیم خان با استعداد
نروان متوجّه پنجاب است - و ازین طرف استعداد جنگ (چنانچه باید و شاید) بعمل نیامده
اگر پیشتر رویم و لشکر افغانان نزدیک رسد او را گذاشته رفتن و بکشمیر در آمدن چه مناسب باشد
که شاید کار کشمیر بدیر کشد - و درینصورت اگر افغانان تیره رای هر درها استحکام نمایند کار بجای
می انجامد - لایق دولت آنست که از اندیشه این یورش بگذرند - و (چون اهل نفاق از میان میآید)
دور شده اند) متوجّه دارالملک کابل شده و بر اصل تبهۀ جنگ نموده قدم همت برکاب نصرت
در آورند - و بنیردی اقبال روز افزون باسانی دمار از روزگار افغانان تیره بخت بر آورند
آنحضرت بعد از اجتماع این سخنان اصلاً گوش برنگذاشت و مصلحت بینی گذارندگان سخن نداشتند
حضرت شاهنشاهی را بجهت حراست دارالملک کابل با جمعی از اعیان دولت وداع فرمودند
و خود عمان عزیمت بجانب کشمیر معطوف داشته میخواستند که نهضت فرمایند - بعد از مرز
آمرای سواداگر مزاج (که جز بر منفعت خود نظر نیندازند) اکثر ملازمان و میاهیان آسرا صاحبان
خود را گذاشته متوجّه کابل شدند - و در ملازمت حضرت غیر از اشخاص آسرا دیگر کسی نماند
ازین حرکت شنیع (که از راه اخلاص و انقیاد بص دور بود) جدیّت آید خاطر اشراف
مشوش گشت - و جمعی از معتمدان معتبر را حکم شد که اهتمام تمام نموده مردم را بگردانند
و اگر بکشدن احتیاج شود بحکم موقوف ندارند - و درین اثنا تغاؤل بقرائن مجید جسته - قصه •

یوسف مدبّق برآمد - و از رخصت یانتهای سخن (که در ملازمت بودند) هر کدام در تعبیر آن سخن میکردند - و تامل داشتند - خواجه حسین مروی بعرض رسانید که آنچه در باب کشمیر میگفته اند (که حکم چاه و زندان دارد) راحت بوده است - چه قصّه یوسف ازین هر دو معنی مخبره است روشن *

چون بے اتفاقی همراهان بوضوح پیوست بے اختیار نسخ عزیمت نموده بصوب کابل توجّه مبذول داشتند - و چون کنار دریای هند مخیم اقبال شد میرزا کمران التماس سفر حجاز نمود چون (درین وقت خشکودهی خاطر میرزا مطلوب ضمیر جهان آرای بود) مرخص ساختند شیخ که رخصت میفرمودند از آنجا (که بزرگان را بزرگی زیبنده و خوشذمت است) با جمعی از مخصوصان بمنزل میرزا تشریف ارزانی داشتند - میرزا بعد از لوازم تعظیم و مراسم احترام آلا این بیت خواند *

• کلاه گوشه درویش بر فلک مایه • که سایه همپو تو شایسته فکند بر مراد •
• و بعد از آن این بیت بر زبان میرزا رفت •

• بر جهانم از تو هر چه رسد جای منت است • گر نازک جفا است و گر خنجر مسم •
اگرچه بیت ثانی جانباً شکر دارد اما سخن شناس در باید که از شکایت لبریز است - آنحضرت (که جهان مردمی و مهربانی بودند) اینها منظور نداشته رفتها فرمودند - و بر زبان الهام بیان گذشت که عالم الاسرار و الخفیات آگاه است - که ازین کار (که نه باختیار من واقع شده) بغایت شرمند ام کاشی این حالت از شما نسبت بمن پیشتر ازین شده - میرزا از خواب غفلت بیدار گشته انداز که گناه خود و مقدار مراسم خسروانیم دریافت - و در مقام نیازمندی و شرمندگی درآمده از حاجی یوسف پرمید که درین جا چه کسان اند - او حاضران مجلس عالی را نام برد که تردی بیگ خان و منعم خان و بابوس بیگ و خواجه حسین مروی و میر عبدالحمی و میر عبد الله و خنجر بیگ و عارف بیگ - میرزا گفت یاران همه گواه باشید - که من اگر بگذاهی خود دانستم در چنین وقت شریف (که آنحضرت تشریف دارند) بحال کردم اما یقین مذمت نه مرا استحقاقی هلاک بود - جان بخشی کرده رخصت مفرح حجاز می نمایند بر تفصل و منت آنحضرت هزار شکری جای می آرم - که هنوز بقدر بدی و بدعهدی من مکانات نفرموده اند - و بعد از آن بهارش فرزندان خود پرداخت - و آنحضرت بگشاده رویی و خوشخوئی

قبول نمودند - و میرزا را مشمول منایب پادشاهانه ساخته وداع فرمودند - و چون قرار یافته بود (که میرزا در حضور اظهار رقت نکند) خود را حفظ میکرد - و همین (که حضرت متوجه دولخانه شدند) میرزا بهای های بگریخت - روز دیگر حکم شد که هر که از ملازمان میرزا همراه میرفته باشد منع نیست - درین تنهایی همراهی نماید - هیچکس اقدام نمود - آنانکه افسردمتمی میزدند ترک آشنائی کردند - چلمه کوه (که از کمال حقیقت و وفا بدولت حضرت شاهنشاهی بطایب خان عالم یافته رخت هستی را صرف کاری نای نعمت خود و صاحب عالمیان نمود چنانچه شرح آن در جایی خود گفته آید) ایستاده بود - و درانولا سفرچی حضرت و منظور عواطف خسروانی بود - حضرت جهانبانی فرمودند که چلمه کوه همراه میرزا میرزی یا پیش ما میبایستی - او با رجوع سبق خدمت درگاه و فرط بغایت پادشاه طریق وفاداری بر لذات صوری مقدم شناخته بعرض رساند - که لایق بحال خود چنان می بینم که درین تاریک رزهای بینوانی و تیره شبهای تنهایی در خدمت میرزا با هم - آنحضرت (که محک آدم شناسی و میزان حقیقت سنجی بودند) حرف وفاداری او را بغایت پسندیدند - و با رجوع آنکه خدمت حضور او پسندیده بود رخصت دادند - و آنچه (از نقد و جنس برای اخراجات هجر میرزا قرار یافته بود) حواله او فرموده پیش میرزا فرستادند - و بیگ ملوک بآن نسبت که داشت از چند منزل برگشته بملازمت رسید - و هر خاطر نکته دان بغایت ناپسندیده آمد - و با قبول مورثیکه داشت مردود نظرها شد - و میرزا از راه دریای هند به تله رفت ^۱ و از آنجا بمقصد شانت - و مع هیچ دریانست - و در یازدهم ماه ذی الحجه در منا مال (۹۶۳) نصد و شصت و چهار لیک گویان اجابت دعوت حق نموده محمل عدم بست •

چون سلسله سخن میرزا کامران درهم نوردیده آمد اکنون پسر مقصود شافته تکریم میرود که [چون موضع بگرام (که بد پشاور شهرت دارد) مورد خیم نصرت شد] قلعه آنجا را افغانان بد نهاد ویران ساخته بودند - مقرر شد که قلعه را تعمیر نموده و جمعه از دولخواهان را گذاشته بجانب کابل نهضت فرمایند - که سرانجام این قلعه مقدمه فتح هندوستان است - و امرا (که مشتاق کابل بودند) نمی خواهند که بهیچ وجه در اینجا توقف رافع شود - حضرت جهانبانی توجهات پادشاهانه برین کار گذاشته در اندک فرصتی آن قلعه معادت اساس را تعمیر فرمودند بهلولان دوست میر بر حکم عالی مورچهارا بجمیع امرا تصمت نمود - و بزودی صورت اتمام پذیرفت

سَکندر خان اوزبک را بحراست آن گذاشته خود بدولت و اقبال متوجه کابل شدند - و بعد از آن
 انبازان هجوم عظیم بران قلعه آوردند - سَکندر خان داد مردانگی و قلعه داری داد - و افغانان
 به پوره پورشان گشتند - و (چون اوائیلِ سال ۹۶۱) نهمصد و شصت و یک کابل بفرموده پادشاهی
 رونق تازه یافت - و مستدرات تنق عصمت بشرف ملازمت امتیاز یافته مبارکبادیها فرمودند
 آنحضرت بر زبان اقدس رانند که مبارکبادی آمدن و دیدن یکدیگر بجای خود امت - اما تَضییع
 میرزا کامران مبارکباد ندارد - که بدست خود قصد چشم خود کرده ایم - و باولادی دولت مناشیر
 عطفوت شرف مصور یافت - و بعد الرشد خان حاکم کاشغر (که پیشو به مذکر قرب و قرابت بوده
 در مراسم یکپختی اهتمام داشت) سوانح احوال نوشته مصحوب کارداران روان ساختند - و در همین
 ایام (که آنحضرت بمهمات مالی و ملکی اشتغال فرموده و بلطف و تهر کار مظلوم و ظالم ساخته
 در گردآوری رضای اینردی اهتمام داشتند) شب چهارشنبه پانزدهم جمادی الاولی این سال
 بعد از گذشتن دردانگ بطالع قوس از سترِ معلی ماه جوجک بیستم فرزند گرامی متولد شد
 آنحضرت نام او را محمد حکیم نهادند - و (چون بعضی تاریخ این مولود را ابوالمغافر^{۱۱}
 و بعضی ابوالفضایل^{۱۲} یافته بودند) هر دو کنیت آن فرزند مقرر شد - و ابواب شادمانی و مسرت گشاده
 مراسم شکر اینردی بجای آوردند - و در همان نزدیکی از مقدسه دودمان عصمت خاندن بیستم
 عیبه جوجوق میرزای خوارزمی فرزندی بوجود آمد - نام او سلطان ابراهیم نهادند - او بزودی
 آهنگ عالم قدس نمود •

• بود برتر از آسمان کرم • زادن و مردنش بهم نزدیک •

توجه موکب مقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی

بقندهار - و مراجعت بدولت و اقبال

در علقوای زمستان این سال بجهت آنکه (جمعی از نفع اندوزان از مجانب بیرام خان سخنان
 غیر واقع بموقف عرض حضرت جهانبانی رسانیده بودند) رفتن قندهار را بر رفتن هندوستان
 تقدیم فرموده متوجه قندهار شدند - و حکومت کابل را بعلي قلی خان اندرابی تفویض فرمودند

(۲) نسخه [۵] و پورشان (۳) در نسخه [ط] صورت مکتوبه (که بعد الرشد خان تحریر یافته بود) بنسخه
 آورده - اما بجهت عدم امکان تصحیح بسبب کثرت افلاط نسخه مذکوره (باتیاج اکثر نسخ قلم انداز کرده شد
 (۴) نسخه [ط] تخمیناً دو دانگ از شب گذشته بود که بطالع قوس (۵) در [اکثر نسخه] خانش مبهی
 (۶) در [بعضی نسخه] تقدس •

و تَوَر پرورد ایزدی قَرَّة العینِ خلافت قَوَّة الظَّهرِ جلالتِ حضرت شاهنشاهی تا غزنین بمشایعت
 مشرفِ معادت ارزانی داشتند - و دَکَلای آنحضرت (که منتظمِ مهماتِ غزنین بودند) بلوازمِ مهمانداری
 سرگرم خدمت شدند - و چون ریاستِ جلال از غزنین پیشتر فُضلت فرمود آن تازه نهالِ حدیقه اقبال
 مراجعت فرموده کابل را بقدمِ میمنت بخشِ عشرت آباد درامت ساختند - بپیرامِ خان (که خلعتِ
 سعادتش طرازِ ارادت داشت) موکبِ گرمی پادشاهی را از نعمت‌های عظمی دانسته آدابِ شکر
 بجای آورد - و با دلِ مملو از اخلاص پا از حر ساخته بدو فرسخی فندهار بموضع شور اندام بشرف
 زمین بوس مر بلفظی یافت - و یقین آنحضرت شد که در حقِ او آنچه گفته‌اند از صدقِ پرتوس
 نداشته - و در ساعتِ مسعود فندهار از فرموکبِ عالی رونق گرفت - جشنهای رنگین و بزمهای
 دلگشا ترتیب یافت - و از مشاهیرِ ملازمانِ کابِ دولت شاه ابوالعالی و منعم‌خان و خضرخواجه خان
 و محبتِ علی‌خان میرخلیفه و اسمعیل دولتی و حیدر محمد آخته بیگم و جمعی دیگر بودند
 و از اهلِ معادت خواجه حسین مریدی و مولانا عبدالباقی صدر و بعضی دیگر معادتِ حضور داشتند
 بپیرامِ خان در آدابِ خدمتگاری و لوازمِ نیاز پاشی دقیقاً فرو نگذاشت - و تمامِ زمستان در فندهار
 بعیش و عشرت گذشت - و درین مدت آنچه بجهتِ سرکارِ خادمِ پادشاهی درکار بود همه را
 بپیرام‌خان سرانجام نموده منت بر جان خود میداشت - و جمیعِ ملازمانِ درگاه را در منازلِ نوکرانِ
 خود فرودآورده لوازمِ مهمانی ایشان بصاحبانِ منازل مقروض ساخته بود - همیشه حضرتِ جهانپانی
 دران چندگاه در تفرّیاتِ حسی و عقلی و تفرّیاتِ صوری و معنوی بوده التذات میکردند - و همواره
 بزمِ آزادی خاطر بیغش و عشرت پیمای مواضع دلکش بوده زاریهای درویشان و کلبه‌های صفاکیشان را
 باندامِ عقیدت می‌پیمودند - و فراخورِ حالات و مقامات و افتاضات و امتفاضات زر میداد - از آنجمله
 مکرر بصحبتِ مولانا زین الدین محمود کمانگر (که از مبارزانِ مر شکرِ نفسِ آماره بود) می‌رسیدند
 و کلماتِ قدسیه از طرفین مذکور میشد - و اشارات و بشارات بر حصولِ مهمات و مرادات عاجله
 و آجله فرا میکردند - و خواجه غازی (که بر بحالتِ ایران رفته بود - و پیشتر از قدمِ موکبِ عالی
 با تحف و هدایا بقندهار آمده بود) بشرفِ ملازمت سر بلند گشت - و از نیکو خدمت‌هایی بمنصب
 اشرافِ دیوان امتیاز یافت - و در همان نزدیکی معظمِ سلطان از زمینِ داور آمده بخدمتِ عالی

(۲) نسخه [ز] بدو فرسخی فندهار (۳) نسخه [ز] ملا زین الدین - و نسخه [ط] شیخ زین الدین

(۴) نسخه [دو] و اشارات بشارات (۵) نسخه [ح] مهمات مرادات (۶) نسخه [ج] قدم

مشرّف شد - و مهتر قرا (که از معتمدان محمد خان حاکم هرات بود) نیز با پیشکشهای گرامی ادراک ملازمت نمود - و عریضه عقیدت بنظر اندس درآورده مشمول جلال التفات شد - و از برای مصلحت ملکی و نشاط خاطر در نواحی شور اندام طرح شکار مفرغه انگذند - و آن شکار دلخواه اربابی دولت آمد - و تفکّل بصید مرادات گرفتند *

و از قضایای نا ملایم (که در قندهار سائج شد) کشته شدن شیرعلی بیگ بود بدست شاه ابوالمعالی - و محمل ازین هافحه آنکه دران نزدیکی شیرعلی بیگ پدر قرا بیگ میرشکار بدرخصت از والی ایران شاه طهماسب آمده ملازمت کرده بود - و شاه ابوالمعالی (بدست بادا تقرب و مدهوش جام عزت و شجاعت خود شده و پای از دایره اعتدال بیرون نهاده) بدستبها کرده - و از انجا (که تعصب خنک اهل خروج دماغ عقیدت ادرا پریشان ساخته بود) مکرراً در مجلس حضرت جهانبانی بر علانیه میگفت که من این راضیک را خواهم کشت - و آنحضرت از توجه که داشتند این را مطایبه پنداشته بآن التفات نمیفرمودند - تا آنکه شب آن بدست بادا تعصب قصد آن بیگناه کرد - و خون آن نامراد بخاک ریخت - آنحضرت را بعید ناخوش آمد - لیکن علاقه خاص میجاری (که حاتم عیوب است) آنحضرت را از مجازات آن تباہ کردار متقاعد ساخت *

و چون حسن اخلاص بیرام خان بوضوح بیومعت و برجہانیان روشن شد (که بر جاد اطاعت و نیکو خدمتی ثابت قدم است) قندهار را (که مکنون ضمیر انتظام بخش آن بود که بمنعم خان مرحمت شود) از اندیشه عذر گردانیده به بیرام خان مستقیم داشتند - و زمین دادر را از خواجه معظم تغییر فرموده بیداد خان برادر عالی قلی خان عنایت فرمودند - و چون خاطر جهالکشا از انتظام مهمات ملکی فراخ یافت به نیت تحخیر هندوستان بدارالملک کابل نهضت عالی فرمودند و بیرام خان رخصت یافت که هراجم این یورش نموده بزودترین وقت خود را بموکب والا رساند و دلی بیگ و حاجی محمد سیستانی را (که همواره مردم از ایشان سخنان نقل کرده اسباب شورش فراهم می آوردند) ترین رکب دولت ساختند - و نزدیک بعمره غزنوین حضرت شاهنشاهی نور پرورد سپهر آگاهی بدولت و اقبال احققال فرمودند - و نمودار قران السعدین انتظام یافت و محمد دلی خان برلاس و آنکه خان و جمعه دیگر بشرف کورنش استعماذ یافتند - و در اواخر سال (۹۶۱) فہمد و شصت و یک فضای دولت فزای کابل بقدم والی آن فرمانروای زمان

(۲) نسخہ [ز] واقع شد (۳) نسخہ [ح] ببقرا بیگ - و در [اکثر نسخہ] بقرا بیگ - و در

[بعضی نسخہ] بقرا بیگ *

و معادلت بخش زمین فوراًسمانی گرفت - در آن ایام منعم خان را باثالیقی حضرت شاهنشاهی پایه امتیاز بلند ساختند - اگرچه نظر برسم و عادت این نام بران پیش نهادند اما در معنی آن پیر را طفل وار بدانش آموزی دولت پیش آن مظهر عقل کل فرستادند - منعم خان آداب شکر این عطیه عظمی بجای آورده جشن دلکش آراسته کرد - و پیشکشهای لایق بنظر درآورده احباب تفاخر و اعتبار خود را سرانجام داد - و درین حال الخ بیگ پسر هلهل سلطان از جانب فرمانروای ایران رسید و تحف و هدایا بنظر اشراف گذرانده باعیت مزید انبساط شد - و آنحضرت پیوسته بلوازم داد و دهش پرداخته در سرانجام یورش هندوستان بودند - در اندامی این اندیشه جهانگشا یکی از درویشان (که بولایت اشتهار داشت) جفت موزه بطریق تحفه فرستاده بود - حضرت جهانپانی فرمودند که ما ازین موزه یفتیچ هندوستان تفرؤل گرفتیم - چه زبان زد عوام شده که ترکستان سر و خراسان سینه و هندوستان پای است - و فرمودند که این تفرؤل مثل آن تفرؤلست که حضرت صاحبقرانی فرموده بودند - و آن چنین است که دران سال (که از مرادالغیر یفتیچ خراسان منوجه شده بودند) چون موکب منصور باندخود رسید سکنی آن نام درویش دران صبه بصفای ضمیر و خرق عادت اشتهار داشت - حضرت صاحبقرانی بدیدن او توجه فرموده اند درویش سینه گوسفند را برسم حاضر آورده پیش آنحضرت گذاشته است - آنحضرت بمقربان بساط عزت فرموده اند که ما ازین سینه یفتیچ خراسان تفرؤل گرفتیم - چه خراسان را سینه روی زمینی گفته اند - دروم عید رمضان بود که بگرام خان بشریف ملازمت استعاده یافت - و آنحضرت بجهت مزید انبساط و فرط عزایه که بار داشتند مراسم عید را اعاده فرموده جشن دلکش ترا از عید ترتیب فرمودند - و درین روز بجهت افروز (که عید چابک سواران بادپیما و تیراندازان موشکاف مبرکرفتند) آن شهوار میدان اقبال نونهال بهارستان جاء و جلال یعنی حضرت شاهنشاهی را میل آن شد که زمانه از غناط آباد خود را بقیق انداختن مشغول دارند - و تیز دمی و تیراندازی خود را بر ظاهر بینان هویدا ساخته صورت پرمتان عالم جسمانی را بشاهراه عقیدت خوانند دعه اول تبقی را (که کاروانان تجربه کار در وزن آن عاجز بودند) نشانه توجه ساخته عقد گوی زرین را بخندنگ موهکاف دوختند - از وقوع این امر غریب از حاضران بارگاه عزت برآمد - امتال این امور در دید ظاهرین بدیع نماید اما آنان را (که با بحث بیدار بدیده معنی تماشای اسرار

(۲) نسخه [۱] هلال سلطان - و نسخه [ح ط] هلیل سلطان (۳) نسخه [۱] سنگی نام درویش - یا سنگی

معنوی این خدیو عالم می‌نماید) از دید امثال این امور چه تعجب - آنکه (معین) بوالعجب‌های معنی باشد) از ظهور عجائب موری چه تندر کار باشد - بی‌برام‌خان در باب قیوق اندازی حضرت شاهنشاهی قصیده مطبوع ترتیب داده در جشن عالی بعرض اندس رسانید - و این مطلع از آن قصیده است •

• عقد قیوق ربود خدنگ تو از کجک • کرد از هلال صورت پرورین شهاب حک •
و در همین ایام انبساط (که اندیشه تسخیر هندوستان در خواطر اولیای دولت جلوه میداد) عرائض ارباب اخلاص از هندوستان آمد - و خبر گذشتن ملیم خان و سایر هرج و مرج آن ممالک بمصاحبه عز و جلال رسید •

مجموعه از سوانح و حوادث هندوستان که در ایام هرج و مرج روی نمود

چون رشته کلام بدینجا کشید ناگزیر همت راتعه نویص آنست که برسم اجمال احوال هندوستان گذارش یابد - تا سخن رسان انجمن معنی را حالت منظره در پیش نیاید - مجموعه از احوال هندوستان آنکه (چون بتاریخ یازدهم ربیع الاول (۹۵۲) نهمد و پنجاه و در شیرخان پنج سال و دو ماه و هیزده روز بتغیب و تسلط حکومت با استقلال کرده بعدم خانه شتافت) بهر خرد از ملیم خان بعد از هشت روز باتفاق امرا بجای پدر نشست - هشت سال و دو ماه و هشت روز تکاپوی ریاست می نمود - لغت اوقات در جنگ عادل خان برادر کلاں و خواص خان پرداخت - و از غلامان شیرخان بود - و بایله طرازی و گوبزن و تصرف کردن اموال مردم و اندرخته‌های عالم را بادانی و اسافل دکن در خواطر گروه عوام بولایت خود را مشهور ساخته بود - و (چون مخالفت با آنامی خود (هر چند او باطل باشد) میمنت ندارد [ارباب خلاف را کار بجائ نمی‌د - و زمانه با طبقه نیازبان (که ایالت پنجاب داشتند - و هر کرده آن مردم هیبت خان بود) زد و گیر داشت و این مردم مغلوب شده در شعاب جبال کشمیر در گور هلاک فرو رفتند - و شطرنج از اوقات بفزاج طبقه گمهران مشغول بود - و (چون این طایفه از ملازمان این طبقه متغلبه نبودند - و نیز دم از دولتخواهی این مردمان مقدس میزدند) کاره نساخت - و دست بر ایشان نیافت - و بنای قلعه رهاست (که اساس آن شیرخان نهاده بود) باتمام رساند - و در میان جبال سوالک نال بد انجوت زده مسموم و پناه بخود انگاشته قلعه مانکوت بنیاد نهاد - و زمانه دراز از ارباب افانده و بد معاشی خود متوهم شده در قلعه گوالیار بسر میبرد - اگرچه با رعیت سلوک بهنجار میکرد

اما مپاهي را بغایت آزرده میداشت - و بتاریخ بیست و دوم ذی القعدة (۹۴۰) نهمد و شصت
بسبب سمیت قرعه (که در یکم از اعضای سفلی از انصایب ماده حادثه دیده بود) رخت هستی
بر بست - بوسیت او فیروز خان نامی پسر او (که خرد سال بود) جا نشین شد - و بعد از
چند روز مبارز خان (که خالوی این فیروز خان بود) این بیگناه را بزاریه عدم فرستاده خود دم
حکومت زد - و نام خود محمد عادل نهاد - او پسر نظام خان (که برادر خرد شیر خان مذکور است)
بود - از غرائب آنکه این نظام را یک پسر و سه دختر بود - پسر بحکومت رسید - و شوهر
آن سه دختر بهایه ایالت رسیده اعتلا یافتند - یک سلیم خان مذکور بود - و دیگره سکندر شور
و دیگره ابراهیم سور که احوال این دو پسر اجمال مذکور خواهد شد - و هیمو (که از بدگوئی
و بداندیشی و معایت [که در مزاج رؤسای جهان (که متفحص احوال جهانیان میباشند)
خوش می آید - بمرتبه که آن خوش آمدن عیوب بدنهادهی و شرارت ذاتی را از نظردوربین شان
میپوشد] از پایه ادنی بمدارج علیا رسیده بود) و کالت این ستم پیشه را (که پیوسته بلهو و لعب
و تمتعات نفسانی پرداخته از احوال عالمیان غافل بود) پیش گرفت - و شورش در جهان
پدید آمد - سخن اینجا گذاشته بمجمله از احوال هیموی مذکور بیان را شاداب کردن
مناسب می نماید •

احوال هیمو - ای جویای بدائع قدرت الهی نظرس دور انداز - و عبرت از احوال هیمو بگیری
او بظاهر نه حسب داشت و نه نسب - نه از صورت بهر - و نه از هیرت نصیبه - همانا که ایند بیچون
او را بجهت کمال معنوی (که از دیده روی بانغ نظران روزگار پوشیده بود) بیایه بلند ژمانید
یا بواسطه هزا دادن بدکاران روزگار بدکارتره را گماشت • باره آن بدقیانه کوتاه قد دراز اندیشه
در ریواری (که از قصبات میوات است) در زمرة بقالان فرومایه منسلک بود - و از روی نسب در جماعه
دهومر (که نزدیک طایفه بقالان همدوسان اند) انتظام داشت - در پس کوچها بهزاران بے نمکی
نمک شور فروخته - تا آنکه باطائف الحیل خود را در سلک بقالان مرکب حلیم خان (که اندک از احوال او
گزارش یافت) درآورد - و بکارنامه های گریزرت رفته رفته سلیم خان خود را بدگوئی و کاردانی
روشناس گردانیده داخل ملازمان گشت - پیوسته مردم را در بلا انداخته - بظاهر وانموده
که برای ماحب خود در تلخواهی میکنم - و بباطن برای خود بازار اخذ و جرگم میداشت - و خانه

(۲) نسخه [ح ط] حکومت (۳) نسخه [ا ح] سکندر خان سور (۴) نسخه [ح] می آمد (۵) نسخه

[ح] می پوشید (۶) نسخه [ج] در سر کوچها (۷) در [اکثر نسخه] رفته سلیم خان •

خود را از مالِ مظلوم بصورتِ می آرامت - حاشا حاشا برای آقای خود اسبابِ روال سرانجام میداد و بدمتِ خود تیشه بر پای خود میزد - اینجا بزرگانِ دینی را بهیار خطا می افتد - چه این گروه فراوان مشغله (چون جویای احوالِ مردم اند) بد ذاتانِ سخن چین را (چه برای دانستنِ احوالِ مستغنیه مردم - و چه برای سزای بدکارانِ دیگر) در پیشِ خود جای میدهند - اگرچه عهدی در باطنِ خود می کنند (که بومیله سخنانِ اینها تصدیع عرض و ناموسِ مردمِ نیک اندیش درلغواوه نشود) اما این طایفه ظاهر آرای خرابِ باطنِ اوقات را دریافته برای فایده خود بچرب زبانی تصدی درلغواوهان می نمایند - و این طبقه علیه احیاناً بواسطه افزونیِ مشاغلِ ازان عهد غافل شده بگفت و گوی این بد نهادانِ بدولتخواهان بد گمان شده در انهدامِ اساسِ دولتِ خود میكوشند *

و بالجملة این بد نهاد باندک فرصت از کمالِ غلط نمایی در خاطرِ ملیم خان جای گرفت و در اکثرِ مهماتِ ملکی و مالی دخل پیدا کرد - و (چون پیمانۀ عمرِ ملیم خان پُر شد - و نوبتِ ربانیتِ تبه کارانِ هندوستان بمبارزِ خانِ مذکور (که پسرِ عمرِ ملیم خان بود) قرار گرفت) [این مرد را بلیختر از کار جهان یافته جمیع کارخانه حکومت در پیشِ خود گرفته بامارتِ عظمی رسید - و از مبارزِ خان (که در افواه و الهذه بعدلی اعتبار دارد) جز نامی نماند - نصب و عزل داد و مدد از پیشِ خود گرفت - و از درویدینها که داشت خزائنِ شیر خان و ملیم خان و فیلخانه آنها را بدمتِ آورد و در پراگنده ساختنِ اندوخته های آنها بے محابا دست دراز کرد - زر بندهای پستِ نظرتِ معامله نااهم انرا پرمشش نموده در رواجِ کار او سعی می کردند - روزی چند بخطابِ نسبتِ رائی سرِ نجوتِ برادرِ اُخت - و تخمِ اسمِ مراجگی بر خود بسته بهمنامی راجه بکرمجیت کلاه کج نهاد و از نهی مغزی و کوفه حوصلگی نامِ بزرگانِ بر خود بست - و از دراندیشی نامِ سلطنتِ بر عدلی ابقا نموده با مخالفانِ او مداراتِ عظیم کرد - و از جرأت و جسارتی که داشت فیروز جنگ آمد و کارنامه های شگرف در مراسمِ پیکار از بظهور پیوست - و بشجاعت و کارِ مر کردنِ زبانِ زدِ مردم شد تا آنکه رفته رفته کار او بجای کشید که روی جرأت و جلالتِ بجانبِ موکبِ عالی حضرتِ شاهنشاهی آورد - و (چون ذاتِ مقدسِ معیارِ جمیع نیک ذاتان و بد نهادان است) عبارِ این قلبِ گزنده آمد و بانوارِ عدلِ جهان افروزِ ظلمتِ وجودِ او نورنشست - چنانچه بجایِ خود گذارش خواهد یافت و (چون از هزار یک از احوالِ خسرانِ مآلِ هیمو گفته آمد) اکنون بشرحِ تَمَمِّ احوالِ هندوستان می پردازد که چون مهماتِ خلقِ بمبارزِ خابِ مذکور قرار یافت کارِ هندوستان از آنچه بود بیشتر

مختل شد - الحق این پدر و پسر در انتظام اسباب روزگار سلیقه موافق داشتند - حیف که در حرام نمکی و کافر نعمتی زندگانی خود را بدرود کردند - اگر (این دروکس از ملازمان عتبه علیه اقبال حضرت شاهنشاهی بوده خدمت بارگاه معلی به پدر مقررش میشد - و اهتمام مرحدها به پسر او نامزد می بود) هرائینه مشمول مراسم خسروانی گشته بوسیله خدمات شایسته زندگانی (که بزرگان دانش آنرا حیات شمارند) یافتند - آنچهان کار کنان را اینچنین کار فرما بایستد و ریاضت عامه (که اینچنین حرام نمکی بدست آید) دانایان کار شناس زیستن چنان را بمراتب کمتر از مردن دانسته جهان جهان نفرین نثار می نمایند *

و بالجمله چون سلیم خان بعد از شانه شتافت مبارز خان آنچهان ظهور کرد که کس نکند و احمد خان مور یزنه سلیم خان (که ریاضت پنجاب باه تمام او بود) مدعی فرمانروایی شد و خوبشین را سکنه نام نهاد - و محمد خان (که قرابت قریب بشیر خان داشت - و حاکم بلگاله بود) سر ریاضت عامه برادر اخست - و ابراهیم خان سور او هم بنهبت قرابت ایالت هندوستان را در تلاش شد - و شجاعت خان (که بسجاول خان در الهند عوام اشتها داشت) در مالوه سر خود سری بلند کرد - و ارباش اناغنه باهم افتاده در شوش و آشوب گشادند - سکنر با لشکر پنجاب و سایر ارباشان فراهم آمده قصد دار الخلافه آگرو کرد - و مبارز خان و ابراهیم خان نیز بهمین اراده برآمدند - آخر بروبا بازی هیمو مبارز خان شرق رویه شتافت - و نزدیک آگرو میان سکنر و ابراهیم جنگ در بیومست - ابراهیم شکست یافته بگوشه پدر رفت - و پدر او غازی خان مور (که بر ولایت بیانه تسلط داشت) بقلعه رفته متحصن شد - و کار سکنر بصورت بلند شد - و از سخت تا دریای گنگ بنصرف او درآمد - و لشکر فرادان فراهم آورده بمشاورت که شرق رویه رفت و مدعیان حکومت را از میان برداشته دعوی انفراد نماید - درین هنگام طنطنه توجیه ربابت جهانگشای حضرت جهانبانی جنت آشیانی بتسخیر هندوستان بلند آوازه شد - و آثار خان و حبیب خان و جمعه کثیر را بحرامت پنجاب تعدن نمود - و محمد خان حاکم بلگاله قصد دفع مبارز خان و سایر مخالفان خود پیش گرفت - با مبارز خان و هیمو در حدود چپرگنه بعد از چندین مرگدشت محاربه عظیم روی داد و قضا را محمد خان درگدشت - و خزائن شیرخان و سلیم خان بدست هیمو افتاد - او در متمدعات جسمانی و مهملذات نفسانی فرو رفت - و کارش از روی ظاهر بالا گرفت - و درین میان ادرا با ابراهیم

(۲) در [چند نسخه] آمد (۳) نسخه [د] که طنطنه (۴) نسخه [ح] چپرگنه (۵) نسخه [ح]

دران جنگ کشته شد - و نسخه [ط] بمسالک نیسی در گذشت *

مذکور و سایر ارباب خلاف محاربات روی داد - و همه جا غالب آمد - و با وجود آنکه (سوارچی امپ
 نیدانست - و همواره او را بر صندوق نیل بار کرده میبردند) بوسیله جرأت و جسارتی که داشت
 زره های مفت بدست افتاده را بے تکاشا صرف میکرد - و کارهای شگرف (که در اندیشه
 اهل روزگار نگذرد) پیش میبرد - چون در حوالی آگره سکندر استقلال یافت از بجانب بهار
 و بنگاله روان شد - خضر خان ولد محمد خان بجای پدر نشسته نام یزگی بر خود بست - و خود را
 به سلطان جلال الدین ملقب بدمعنی ساخته در انتظام بنگاله همت گذاشت - و مبارزخان و هیمو
 تصد بنگاله داشته شطره از اوقات بدیع مخالفان خود اشتغال نمودند - و تقاصیل این سوانح
 (که گرای گفتن نند) در نهانخانه اجمال گذاشته بمقصود اصلی میروند •

یورش جهانگشای حضرت جهانبانی جنت آشیانی بنسخیر هندوستان و فتح آن بمیامن دولت روز افزون شاهنشاهی

بر منتظران بدائع آثار و مستمعان جلال اخبار پوشیده نماند که (چون حقیقت هرج و مرج
 هندوستان و شور و شغب این مرکز امن و امان (که اندک برمز و ایما گذارش یافت) مکرر
 بسمع گرامی حضرت جهانبانی جنت آشیانی رسید [یورش هندوستان (که در مکمل ضمیر
 'پیش بدن تسمیم یافته بود) پیش نهاد همت عالی ساخته جمیع مختارات تلقی عصمت را
 در دارالملک کلل بحماییت ایزدی پیونده شاه ولی بکول بیگی را انگه میرزا محمد حکیم ساخته
 در خدمت گذاشتند - و خدمات حضرات و مهمات صوبه کابل برای روزی منعم خان تفویض نموده
 در اوسط ذی الحجه (۹۱۱) نهصد و شصت و یک در ساعت مختار و زمان منتظر (که حرکات افلاک
 بآن امتحان نمایند - و نظرات کواکب بدان مباهات کنند) عنان عزیمت را بصوب موافق ممالک
 هندوستان معطوف فرمودند - و آن نور پرورد ایزدی یعنی حضرت شاهنشاهی را (که صبر عنصری
 آنحضرت دران هنگام سعادت پیرای درازده مال و هشت ماه بود - و عقل کامل آن بزرگ کونین
 از احاطه احصا افزون) مقدمه جیش فتوحات صوری و معنوی ساخته بادبانی اقبال را
 بخولان درآوردند - و در روز توجه عالی بدیوان لسان الغیب تبرک و تفرؤل جستند - چون
 (امر عظیم از پرده غیب و جلباب خفا جلوه ظهور می نماید) منادیان بشارت (از انفس و آفاق)
 بهزار زبان بلند آوازه میگردند - از انجمله این شاه بیت تدسی عبارت بر هر صغیه اولی (که مرنوشت
 پیشانی دولت تواند شد) عنوانی منهور فتح نمود •

• شعر •

• دولت از مرغ هایون طلب و سایه او • زانکه با زاغ و زغن شهر همت نبود •

اگرچه (خرد مندان عالم معامله دانی این کلام حقیقت ترجمان را بر دولت و نصرت حضرت جهانبانی بشارت شایسته خیال نموده بهجت آرای مجفل سعادت شدند) اما دور بینان بارگاه دانش فحوای این نظم بدیع را نوید خلافت کبری و مزد سلطنت عظمای حضرت شاهنشاهی دریافته بر در انتظار طیران علو این طایر قدسی اقامت فرمودند - و حضرت جهانبانی اعتماد بعروة الوثقی غایت الهی و استمهال بحبل المذین بشارت آسمانی نموده با اندک از مردم (که بسه هزار نَشُدند) بمعاضدت بسیاری از جنود غیبی (که در شمار محامدان عقول ننگد) نهضت فرمودند - بیزام خان بهجت استحکام بعضی از مهمات پادشاهی و ساغان یرق خود رخصت یافته بدار اقبال کابل ماند - و حضرت جهانبانی از جلال آباد بآئین عیش و عشرت بحاله سوار شده از آب گذشتند - و سلیم محرم سال (۹۶۲) نهد و شصت و در عرصه بگرام مضرب خیام اقبال شد - سکندر خان اوزبک (که خدمات پسندیده کرده بود) مورث جلال غایات گشت و در آن روز بمنصب خانی امتیاز یافت - و پنجیم صفر این سال دریای سند (که به نیلاب مشهور است) مستقر ریای نصرت شد - و سه روز درین منزل خاطر گشا مقام بود - و درین مرحله عشرت آرا بیرام خان از کابل آمده سعادت بساط بوس دریانت - و در همان روز بمشوران اقبال نوید دولت آوردند - که تاتارخان کشی (که با لشکر گران بحراسه قلعه رحاس متعین بود) با وجود استعداد داری و استحکام قلعه (بمحور شنیدن طغنه ارتجاج ریای نصرت بحدود سند) پای ثبات از جای داده فرار اختیار کرده است - و آنحضرت نظریه نیکو خدمتیهای قدیم و جدید بمسلطان آدم گهر مشغور عاطفت فرستاده او را بمزمین بوس عالی اشارت فرمودند از آنجا که طالع بلند نداشت عذر زمیندارانه آورده عرصه داشت که با حکمدر عهده شده است و بسرمیرا لشکری نام همراه خود برده - اگر من دولت زمین بوس دریابم هم نقض عهد کرده باشم و هم پسر مرا بیم هلاکت است - اولیای دولت بموقف عرض رسانیدند که مناسب آن می نماید که لشکر فیروززی اثر را حکم شود که اول فکر او کرده بیشتر نهضت فرمایند - که خود سرے چنین را در میان گذاشته پیش رفتن از دور اندیشی دور است - آنحضرت (که معین مرور و فتوت بودند) فرمودند که از قدیم باز سلسله جنیان عقیدت و اطاعت بونده است - و مجدداً خدمت شایسته چنانچه سابقاً گذارش یافت (بظهور آورده - در بقوت تنبیه او را لایق دولت روز افزون نمیدانیم)

(۲) در [بعضی نسخه] کشند (۳) در [چند نسخه] مقام عشرت آرا (۴) نسخه [ب] عشرت افزا (۵)

در [اکثر نسخه] کاسی

خصوصاً که در ملامت و معذرت میزند - و چون موکب عالی بسطوت تمام دریای سند را عبور فرمود
انزنان (۱) که در حدود رهناس جمع شده بودند (پریشان شده هر کدام خود را بناحقیت کشیدند
و موکب عالی بقاید اقبال متوجه پیش شد - هر روز جائے دلگشا و سرزمین نشاط بخش
پیش می آمد و بلاد و قریات در ظل عدالت درآمده لذت آرامش و مسرت آرایش در می یافت •
و چون سخن باینجا رسید بیشتر از سوانح اسامی بعضی از همراهان رکب نصرت اعده ام
(که بترب منزلت و علو مرتبت آتصاف داشتند) نوشته میشود • بدرام خان - شاه ابوالمعالی
خضر خواجه خان - تردی بیگ خان - سکندر خان - خضر خان هزاره - عبد الله خان ازبک
میرزا عبد الله - مصاحب بیگ - علی قلی خان شیدانی (۲) - محمد قلی خان بولاس - خواجه معظم
علی قلی خان اندرایی - حیدر محمد آخته بیگی - بابوس بیگ - اسمعیل بیگ درلدی
میرزا حسن خان - میرزا نجات - محمد خان جلایر - سلطان حسین خان - قندرق سلطان
محمد امین دیوانه - شاه قلی نارنجی - توک خان - کار علی خان - باقی بیگ داتیش بیگی
اعل خان بدخشی - بیگ محمد آخته بیگی - خواجه پادشاه مریض - کبچک خواجه
خواجه عبدالباری - خواجه عبد الله - میر معین - میر غنی - شالا فخرالدین - میر حسن داعی (۳)
خواجه - هرون مری - میر عبد الحی - میر عبد الله قانونی - خنجر بیگ - عارف بیگ
خواجه عبد الصمد - میر سید علی - ملا عبد القادر - ملا الیاس اردبیلی - شیخ ابوالقاسم جرجانی
مولانا عبدالباقی - افضل خان مبربخشی - خواجه عبد المجید دیوان - اشرف خان میر منشی
قاسم مختار - خواجه عطاء الله دیوان بدوات • خواجه ابوالقاسم • شهاب الدین احمد خان
معین خان فرخودی - خواجه امین الدین محمود - ملک مختار •

و (چون موکب جهان آرای بتحدید قصبه سعادت بدوند کلانور رسید) شهاب الدین احمد خان
و اشرف خان و فرحت خان را بلاهور فرستادند - که رؤس مذاهب و وجوه دناپذیر را بنام والا فروغ بخشند
و متوطنان آن شهر معظم را از آشوب ارباب فتنه و فساد منصرف نجات جاردانی گرامتد نمایند
و بدرام خان و تردی بیگ خان و اسکندر خان و خضر خان هزاره و اسمعیل بیگ دولدی
و جمعی کثیر را بر سر نصیب خان پنج بهیة (که در قصبه هر خانه اقامت داشت) رخصت فرمودند

(۲) نسخه [۵] دلکش (۳) نسخه [ط] نشانه افزا (۴) نسخه [اب و ط] سیستانی (۵) نسخه [ج و]
قندرق - و در [بعضی جا] قندرق (۶) نسخه [ح] عبد الباقی (۷) در [بعضی نسخه] میر حسین - و در
[بعضی] میر حسن (۸) در [بعضی نسخه] دافی •

و خود بنائید ابدال متوجه لاهور شدند - و اعیان آن دیار بشرف استقبال استسعاد یافته زان بشکر این نعمت جلیل و موهبت عظیم برگزیدند - و وضع و شریف فراخور رتبه و حالت بمراحم پادشاهی شرف اختصاص یافتند - دوم ربیع الثانی این سال بلدۀ فاخره لاهور (که در معنی سواد اعظم هندوستان است) بقدم اقدس پادشاهی نریخ آسمانی یافت و طبقات اقام و اصناف خلایق از حوادث روزگار نجات ابدی یافته بمقاصد خود (که عمره بر شاهراه امید انتظار آن داشتند) رسیدند •

و در اواخر این ماه خبر آمد که شاهباز خان نام افغانی جمعی انبوه از افغانان را متفق ساخته در دیوالپور اندیشه‌های فاسد بخود راه میدهد - حضرت جهانبانی شاه ابوالمعالی و علی قلی خان شیدانی و علی قلی خان اندرابی و محمد خان جلایر و جمعی دیگر از یگهای کارطلب را بآنصوب فرستادند - لشکر اقبال بمخالفتان رسیده معرکه محاربه را گرم ساخت - و از طرفین بهادران جان نثار تواریخ نبرد بتقدیم رسانیدند - و کار بر سید زاده ابوالمعالی (که بدمستی دنیا و غرور حسن مستعار داشت) تنگ شده بود که علی قلی خان و یگهای مفسد شکن تکیه بر اقبال روز افزون نموده در دلاوری و جانفشانی کارنامهها بتقدیم رسانیدند - و گروه متغلبه را شکست داده بسیاری را از آن مجمع ادبار بخاک نیمهستی برابر ساختند - و اولادی دولت بفتح و فیروزی مراجعت نموده کمایاب آفرین شدند - سامان سخن آن میشود که مقصود را اینجا گذاشته مجمل از احوال نصرت قرین عساکر اقبال (که بپاشایقی بیرام خان تعیین یافته بود) نوشته قلم وقایع نگار گردد •

بر متفحصان سوانح تقدیر مستغنی نماند که چون بیرام خان نزدیک پرگنه هرهاله رسید نصیب خان افغان اندک جنگی در خور حوصله خود کرده فراز اختیار نمود - و غنیمت فراوان از نقد و جنس بدست بهادران نبرد افتاد - و عیال آنها بتمام گرفتار شدند بیرام خان بواسطه ندری که از حضرت جهانبانی شنیده بود (که چون بنائید الهی فتح هندوستان میسر گردد بند واقع نشود - و بندگان خدا بزور در قید اسیری مردم در نیایند) خود سوار شده عیال افغانان را بتمام جمع کرده مصحوب معتمدان پیش نصیب خان فرستاد - و از حصول این چنین فتحی (که مقدمه فتوحات بے اندازه تواند بود) تحف و هدایا از فیضان نامی و سایر نقائس غنائم را مصحوب عرضه داشت خود بدرگاه جهان پناه حضرت

(۲) نسخه [۵] برشماره امیدگان انتظار داشتند (۳) نسخه [۵] د [۵] جان سپار - و نسخه [۵] و [۵] جان باز (۴)

در [بعضی نسخه] شایان سخن (۵) نسخه [۵] د [نگاشته] (۶) نسخه [۱] ح [معتمدان ساخته پیش] •

جانبانی فرستاد . و شکرانه این نعمت گوارا بجای آورده از آنجا روانه بیش شد - چون بنواحی جالندهر رسید افغانان گریختن را صلاح وقت خود دانستند - و بواسطه منازعتی (که در میان لشکر نصرت پیوند پذیرد آمد) اسباب و اموال نفیص خود را با نقد جان همراه بدر بردند - و آنرا از آن مرگدشت آنست که تردی بیگ خان میخواست که پیشتر رفته با افغانان گریخته خود را برساند بیرام خان صلاح در آن ندیده رخصت نمیداد - تردی بیگ خان بجهت این معنی بالتو خان را پیش بیرام خان فرستاد - که بهر نوعی که باشد رخصت حاصل کند - بالتو خان آمده پیغام گذاری نمود خواجه معظم سلطان در شت پیش آمده دشنام چند داد - بالتو خان نیز جوابهای سخت گفت خواجه شمشیر انداخت که بدست بالتو خان رسید - چون این خبر بمسعود علیه پیوست منشور نصیحت نگارش فرموده تمامی سخن را حواله بتقریر افضل خان نمودند - او رفته شرائف کلمات و نصائح هوش انزوی پادشاهی را بآمران رسانیده انجمن صلح و صلاح فراهم آورد - و بیرام خان در جالندهر طرح انعامت و پرداخت - و هر کدام را برگزیده های نواحی جدا ساخته جایجا تعیین نمود - سکندر خان چون بماجیهواره نامزد گشت آنجا رفته قابو خیال کرده پیشتر روان شد - و مهرند را بتصرف خود درآورد - و اموال و اسباب فراران بدست او افتاد درین اثنا تاتار خان و حبیب خان و نصیب خان و مبارک خان و جمعی کثیر از لشکر افغان از دهلی رسیده آمدند - سکندر خان در مهرند بودن^(۳) صلاح حال ندانسته بجالندهر آمد - بیرام خان این معنی را مناسب دولت خیال نکرده برآشفت - که بایستی پای ثبات و برکناری را محکم ساخته در حراست مهرند اهتمام مینمود و ما را خبر میکرد .

بعد از گفت و گوی بسیار آمرای عظام اعتصام بقدراک اقبال این پیوند پادشاهی نموده از جالندهر پیشتر روان شدند - چون بحدد ماجیهواره اتفاق نزول افتاد تردی محمد خان و اکثر مردم صلاح در گذشتن آب تلج نمیدیدند - که چون موسم باران نزدیک رسیده لایق دولت آنست که گذرها را استحکام داده توقف نمایند - چون شدت باران سپری شود و هوا در باعتدال نباشد از آب بگذریم - بیرام خان و جمعی از درویشان عرصه اقبال گذشتن را مصلحت دانسته مقدمات پسندیده ازین جانب گفتند - آخر بهعی ملا پیر محمد و محمد قاسم خان نیشابوری و ولای بیگ و حیدر تلی بیگ شاملو بیرام خان از آب عبور نمود - تردی بیگ خان و سایر آمران ناگزیر از آب

(۲) در [بعضی نسخه] رسید - و نسخه [۵] معروضی داشتند (۳) در [بعضی نسخه] بودن خود را (۴) نسخه [ح] آورد .

گذشتند - و عساکر اقبال بچهار فوج منقسم شد - قول بشجاعت و اخلاص بدرامخان اماس یافت و سردار می برانغار بخضرخان هزاره مقرر شد - و بزرگی جرانغار بتردی بیگ خان فگار گرفت و سکندر خان با جمعه از تیز دستان جان نثار بهرادی معین شد - (از آنجا) که نیت شهریار جهان بر آئینی عدالت و سایر مرضیات الهی مقصور بود کار مستبدان درگاه والا روز بروز در فتح و نصرت افزونی گرفت - افغانان کمی لشکر منصور و گذشتن ایشان از آب شنیده با لشکر فرادان از راه مصارعت رمیده آمدند - و نزدیک شام فریقین بهم پیوسته داد مردانگی دادند - و جنگ عظیم قایم شد - دانش پیمهای دورین لشکر فتح نزدیک بجزیره جای جنگ را بخود قرار داده پای ثبات استحکام کرده بودند - و همه بهمتهای کارگاه درین نبرد مرد آزمایی کار بردارها کردند تا آنکه شب درآمد - بهادران رستم حمله هنوز از اطراف رفته تیر میزدند •

و از اتفاقات حسنه (که مقدمه فتح شد) این بود که دران نواحی ده واقع بود بغایت بزرگ از مشعل تأیید ایزدی آتش دران ده (که خانهایش از خس و خاشاک بود) افتاد - و در معلی هزاران چراغ در رهگذر درلالت افروخته شد - و بتحقیق پیوسته که این تأیید الهی بر هیئت سعی اهل خلاف شد - و هرگاه لمعه اقبال درخشید آنچه (اصحاب نزاع بهیچون خود دانسته بعمل آورند) سرمایه زیاده آن گروه گرد - القصه ازین روشنائی (که طلیعه نصرت بود) دلوران ظاهر پیشه بر احوال مخالفان بواقعی اطلاع یافته از اطراف بخندنگهای دلدوز جانستدین بودند - و مخالفان از حال عساکر فیروزی مند غافل بوده مشقت در تاریکی می انداختند - تا آنکه قریب سه پاس از شب گذشته بود که لشکر مخالف تاب مقاومت نیاورده سواسیمه فرار اختیار کرد - و فتح عظیم روزی نمود - فیل و اسباب فراوان بدست اوایلای دولت افتاد - نقائس غنائم با عرائض اخلاص روانه درگاه والا نموده روز دیگر متوجه پیش شدند - و بفتح و نصرت در سهرند رفته طرح انصاف انداختند و علی قلی شیبانی را (که از عقب آمده ملحق شده بود) با جمعه پیشتر فرستادند •

و از عجایب آنکه چون خبر رسیدن تاتار و خان با لشکر گران واستمداد تمام بخدود ماچهپوراه بمصامع جلال رسید با جمعه از مستعدان خطاب فرمودند که مسامت بسیار اسبم - تا رسیدن ما دران لشکر هرچه اراده ازلی رفته باشد بظهور می آید - پس همان بهتر که پناه بمتنبه کبریا برده بدریوز فتح و نصرت از مطاخانه الهی امداد فرمائیم - در همان هنگام دست دها بلند کرده کامیابی پیشروان مرکب عالی مسئلت فرمودند - چند روز ازین واقعه نگذشته بود که فتحنامه رسید - و غنائم فراوان

برپا آوردند - چون احصا رفت روز دعا همان روز فتح بود - سجدات شکر نداج غیبی بجای آوردند دست دای و دهش بر جهانیان گشادند •

چون سکندر بر سرگذشت آگاه شد با هشتاد هزار سوار با تعداد تمام متوجه موکب عالی گشت بیرام خان از رفور عقل و شجاعت در سپردن ثبات پای رزیده اوازم قلعه داری و ضوابط هوشیاری بتقدیر رسانید - و عرائض متوالی بدوگاه والا ارسال داشته اعتدای توجه نمود - چون دران هنگام عنصر مقدس آن یکنه آفاق از عارضه قولنج آزرده بود بجای خود آن چمن آرای خلافت یعنی حضرت شاهنشاهی را (که همواره فتح و اقبال در رکب دولت است) تعین فرمودند - هنوز موکب اقبال این خدیو جهان از حوالی لاهور دور نرفته بود که حضرت جهانبانی را صحت کامل روی داد و آنحضرت بدولت و اقبال هم از جهت صعوبت جدائی و هم از روی احتیاط همعنان ظفر و نصرت سوار دولت شدند - و برای صواب اندیش (که انتظام بخشش زمان و زمین بود) مقرر فرمودند که فرحت خان شقدار لاهور و بابوس بیگ نوجدار پنجاب و میرزا شاه سلطان امین و مهتر جوهر خزنده دار این صوبه باشند - و شب هفتم رجب سال مذکور بود که سواد عرصه سپردن موکب پادشاهی نور پذیر شد - و آمرای اخلاص پیشه بسعادت ملازمت افتخار یافته کوس شادمانی زدند پندره رز آمرای شجاعت آئین در مقابل چفین لشکر گران نشسته قلعه داری میکردند که طلوع زایان جهانتاب شد - و در باغی که نزدیک شهر بود سرپرده اقبال زدند - و آداب نبرد در جبهه سوار باشد قرار داده عساکر منصوبه را چهار قسم فرمودند - یکی بلام گرامی حضرت جهانبانی اختصاص یافت - و دیگره باسر برالی حضرت شاهنشاهی سعادت پذیر شد - و دیگره را بشاه ابوالمعالي و دیگره را به بیرام خان معین ساختند - و هر کدام از صفوف لشکر اقبال پیوند که با چنبدان میان جان بسته مساعی جمیله بجای می آوردند - و بهادران جان نثار جانفشانیها می نمودند و همواره از طرفین مردان نبرد آزمای بجای تیغ شربت واپسین میکشیدند - و از جانبین از راه مردی و مردمی معمول شده بود که فدائیان جانشینان را با احترام و تعظیم بمردم ایشان برده می سپردند کوزه بیغان اسباب بین نقرت عساکر مخالف و قامت لشکر پادشاهی را دیده باندیشهای نا صواب خنرب دلهای ساده میشدند - و در بیغان مسبب دان نقوش فتح و نصرت از پیشانی احوال اولیای دولت خزانده روز بروز در همت افزوده باعث مزید ثبات پائی خلایق میگشتند - علی الخصوص ذات مقدس حضرت جهانبانی (که جهان تمکین و اطمینان بودند) هر کدام را بطرز مناسب دل میدادند - و جان می بخشیدند •

ظهور کرامت علیا و بشارت عظمی از حضرت شاهنشاهی و دیگر سوانح اقبال

هر چند (حضرت شاهنشاهی صغیر سن را نقاب خود داشته در پرده آرائی می بودند) اما بهان آرا چون مشاهده (که حال معنوی این بزرگ زمان ظاهر گردد) بے اختیار امور بدیهه بریک شاهدت محال بر علو استعداد و سمو فطرت (بعالم ظهور می شتابد - و از جمله عادات [که در آن ایام از حضرت شاهنشاهی (که باطن فیض مواظنش مظهر احرار الهی و ظاهر مظاهرش مصدر انوار نامتغاهی است) بظهور آمد] آنست که آنحضرت بر بالای بام از شهر نظر انلیم گشای خود را بر لشکر مخالف انداخته تماشا میفرمودند - لشکر با آن عظمت را بسبب آن در اندیشه کس نکذرد) فرمودند که در چند مدت این را مردم ما تاراج خواهند کرد نشیمن بساط عزت (که بدور بینی امتیاز داشتند - و بارها ازان نور پرورد الهی خوارق عادات کرامات مشاهده کرده بودند) ازین نوید مسرت فرجام خوشوقت شده زبان بشکر ایزدی - آری امثال این امور بر عادت پرستان عالم صورت بعید می نماید - اما حق پرستان دین (که سواد پیشانی روزگار روشن دارند) این معنی و صد مثل این از چندین بزرگ و معنی در نمی انگارند •

درین ایام خواجه عبید ناظر (که از خدمتگاران قدیم بود) از کابل آمده استسعاد ملازمت نمود بت جهانبانی آن دولتمند را در خدمت آن نور پرورد ایزدی سپردند - پیوسته در ملازمت نفاع و اطوار هندوستان بموتیف عرض میروانید - و اهل هند را پیش آن یگانه روزگار آرایش - چون طالع اهل هند درجه قوت یافته ظهور سعادت داشت طرز این مردم در مزاج اقباس می آمد - و اول بار (که آنحضرت را بشکار چیته میل شد - و چیته شکری در نظر اقدس (اینجا بود - که دلی بیگ پدر خان جهان چیته) که در جنگ ماجه پور از افغانان آورده بود - و فتح باز نام داشت) پیشکش آن شیر شکار صیدگاه اقبال کرد - و دور بیغان کردن زدیک بساط عزت بودند) ازین بیکر بدیع عجیب بر فتوحات بے اندازه بی بردند - و نگاهبان شدند نام شتخص بود که از معینت قدم و قرط اخلاص بخطاب فتح خان نامور شد - و امروز ن شکر فنامه والا بخامه اخلاص شمامه ذره هواخواه ابوالفضل رتم پذیر میگردد (فتح خان

در ملازمت حضرت شاهنشاهی در میان ترولان خامه سعادت امتیاز دارد - و آنحضرت (که بدوخته خود را در ملابس ظاهر داشته از غیر میپوشیدند - و جمال شوکت را در نقابهای گوناگون مخفی میساختند) از توجه این جانور بدیع پرده دیگر نقاب جمال خود گردانیدند - اما لوازم خورشیدی و شمائم مشکی را در حجاب نتوان داشت - آرزو (که بخت مرا بدانش آموزی و دولتمندی میکشید - و بسعادت ملازمت برده رو شناس کمالات این برگزیده الهی میساخت) چه سجدهای شکر بجای می آورد - و ازین دولت ملازمت چه کامیابیها داشت - تا بمراتب صوری و معنوی سر بلند گشتم - و خلوت سرای قدس دل را از خواهش فصول پاک ساختم - اکنون (که نوبت شکرگزاری رسیده - و میخواهم که فمیدگیهای خود را در بیان آورم تا هم شکر بجای آورده باشم و هم چراغ بینش در راه تاریک روان نهاده آید) بے تکلف ازین (که در خدمتم - و معامله داد و ستد در میان است) آورده ام - کاشکه آشنای صوری نبودم - و در ملک ملازمان ظاهر منسلک نگشتم تا هرچه گفتم و نوشتم ظاهر بیضای کور باطن این کس را از گره خوشامدگویان ندانستند - و از محرومی صوری من جهانیان بی بمقصد برده کامروا گشتند - سبحان الله سپاس نامه های باستانی (که در باب ارباب تجرد (که عشر عشیر کمالات این خدیو زمان ندارند - بلکه بسا مردم باشند که جز ظاهر آراسته چیزی ندانسته باشند) رقم پذیرفته است) جهانیان معامله ناهم بواسطه آنکه (در میان داد و ستد نیست) مدح نامه های مذکور را از قسم خوشامد ندانسته اظهار حق می فهمند و امروز (که حال پیشوای اهل ظاهر و باطن بقلم میرود) من بی پرده مزاج زمانه را بار نانه میدگی مردم بر دوش خاطر باید کشید - اما چون نظرم من اول بران افتاد (که اندک از بسیار از شکر لازم بجای آرم) ازین بار مردم آزار آورده خاطر نبستم - و چرا باشم و حال آنکه بنیت در صفت خود کامروا شده مشعل دار شبگیر گوم روان گشته ام - و جمعی کثیر پذیرای حق شده شاهراه صدق پیش گرفته اند - اکنون ازین ماجرا (که آخر شدنی نیست) باز آمده بسر سخن (که بودم) میرود •

مجموعه قریب چهل روز حضرت جهانبانی کار فرمائی مبارکه را (چنانچه آئین اقبال باشد) بتقدیم میرهانیدند - و لوازم اهتمام بجای آورده بآرایش معرکه نبرد دلای مخلصان را اعتضاد می بخشیدند - تا آنکه بتاریخ دهم شهر شعبان سال مذکور (که نوبت تردد ملازمان حضرت شاهنشاهی بود) خواجه معظم و آنکه خان و جمعی کثیر رفته کارزار کردند - و از آن طرف

کالاهات برادر اسکندر برآمده محاربه بجای آورد. هرچند دران روز مقرر نبود (که جنگ بزرگ سرانجام یابد) اما چون امری از پرده تقدیر بظهور آمدنی بود (رفته رفته نایب نبرد مگر اشتعال افروز - و آتش بیکار بلندی گرفت - انواع نصرت قریب از اطراف درآمد - بعد از شرائط حزم مردانه ایستادن - و نقش مضاف دلخواه نشست •

- دو گوه آهنین از جای جنید • زمین گفنی ز مر تا پای جنید •
- دولشکر و بزوز خنجر کشیدند • جناح و قلب را صف برکشیدند •
- ترازب تیر و چاکاچاک شمشیر • دریده مغز پدل و زهره شیور •

و بيمين اقبال ابد اتصال حضرت شاهشاهی فتح عظیم روی داد - و اُلجای قراران بدست اولیای دولت درآمد - و جمعی کثیر از مخالفان مدبر بعالم نیستی شناختند - سکندر با جمعی خود را بدنامه کوه پنجاب کشید - یکی از دلوران خواجه مسافری خود را در اثنای راه بسکندر رسانید - سکندر چون دید (که شخص قصد او دارد) برگشت - هرچند دمت بشمشیر کرد شمشیر بدست نیفتاد بعد از سعی بسیار او را از خود دور ساخته خود را از مهلکه جان بیرون برد - آرس کار بدستان دنیا و مغروران جاه جز این چه باشد - و حضرت جهانبانی در عین کامیابی دنیا (که باد مراد افکن است) هوشمند بوده نیازمند درگاه ایزدی بودند - و با طبقات زمانه از کمال دانش و تدبیر سلوک میفرمودند - اگر چنین کامیاب شوند چه دور باشد - فرمان برداری سلطان خرد کار بر مراد میسر آید اول ذلت درمت بهم میرسد - ثانیاً کوشش در کار قریب حائز او میشود - ثالثاً با وجود ظهور کارهای شایسته نسبت آنرا بخود روا نمیدارد - و کارگر را جز دادار ندانگر نمی شناسد - خلاصه مقال آنکه آنحضرت برای تعلیم نیازمند از باب صورت و اهرار مراتب مساعداری بر شکر معنوی انتفاع فرموده بسپاس ظاهری پره آخته سجدات نیاز ایزدی بجای آوردند - اگرچه [درین مراتب گذشته (که فتح هندوستان شد) فتح حضرت گیتی متانی فردوس مکانی کارنامه بود - چنانچه سابقاً تحت گذارش یافت] اما هوشمند لبیب دانه که مثل این نادر کار نبود - فی الواقع ازین گونه فتح (که باندک کم با چنین غنیمت بخشش بود والا از درگاه کبریای الهی) در زمان باستانی کمتر نشان داده اند - مختار این فتح باد و باران از اندازه بیرون شد - ازین جهت (که باعث هلاکت گروه انبوه از ستم پیشهای کافر نعمت بود) از مقدمات اقبال اولیای دولت توان دریافت - و از آیات

(۲) در [اکثر نسخه] چکره آهنین (۳) نسخه [ب] کشید - خواجه مسافری خود را (۴) نسخه [ج]

و کارگر را در جز دادار ندانگر نمی شناسد •

ادبار ارباب خلاف توان دانست - اما ازان جهت (که تعاقب این فرار نمودها را مانع آمد تا بهزار جان کندن خود را از مهلکه نجات توانستند داد) از قسم اهل و امهال آن گروه بخت برگشته توان شمرد •

چون بنائید این دبی اینچنین موهبتی کبری بظهور آمد آنحضرت برمسند داد و دهش نشسته اندازه کار مخلصان جانسپار و خدمت هر کدام از فدائیان جان نثار امتیاز فرموده برای ظهور جوهر مخلصان از خرب ریز خدمت فریشان سخن در میان آوردند - که این فتحنامه بنام که نوشته شود و حکم شد که هر کدام مبلغ دریافت خود را بموقوف عرض مقدس رساند - شاه ابوالمعالی (که سرمرست باد غفلات بود) از بیفکری اراده آن کرد که منشور این فتح شگرف بنام او شود - و بدرام خان (که در آمدن هندوستان را بمعنی خود میدانست - و تازمان فتح برخلاف جمهور مردم موافقت رای جهان آرای حضرت جهانبانی نموده در تسخیر این ممالک و استیصال مخالفان اهتمام میکرد) جدا خار خار این آرزو داشت که فتحنامه باسم او طراز امتیاز یابد - و در بیان کار آگاه معنی (که فتح را از میمنت و اتبال حضرت شاهنشاهی نور پور از الهی میدانستند) گوش هوش و چشم نظارگی باز داشته تماشای مغنوزان میکردند - و معامله فیهان انصاف گردین این فتح بزرگ را (که در روز نوبت منسوبان این نور هدیه خلافت لعمه ظهور بخشید) از توجه حضرت شاهنشاهی دانسته نیز از سخن سرائی این مردم حیرت افزا بودند - تا آنکه حضرت جهانبانی از روی الهام ربانی بر حقیقت کار آگاه شده منشور این فتح بزرگ را بنام نامی حضرت شاهنشاهی معنون فرموده مسرت بدرای خواطر مخلصان دور و نزدیک شدند •

از وقایع عجیبه (که دران ایام سعادت فرجام مانع شد) گرفتن خواجه معظم است و سیمای ازین سرگذشت آنکه نوشته چند بخط خواجه برآمد - که از کونه اندیشی و تباد پخردی بسکندر سخنان نالایق نوشته اظهار دولتخواهی او کرده بود - آنحضرت را بغایت بدیع نمود از خواجه استکشاف فرمودند - چون روی انکار نداشت در جواب گفت من این دولتخواهی بادشاهی اندیشیده بودم - و بقصد آنچنان کردم که این نوشتهها بنظر اقدس درآید - تا بمن بیشتر التفات مبذول داشته مرا سربراه خدمت شایسته گردانند - حضرت اوزا مقید فرموده بمیرقایی سپردند - و بعد از سامان و سرانجام مهمات مهرند از راه همامانه بهدار السلطنه دلهی متوجه شدند و چون رایات نصرت بسامانه رسید شاه ابوالمعالی را باجمعه از ملازمان درگاه (مثل محمد قلی خان برلاس - و اسمعیل بیگ دولدی - و مصاحب بیگ - و ابراهیم خان اوزبک - و جمعه کثیر)

بلاهور تعیین فرمودند - که اگر سکندر از کوهستان برآمده در میان ولایت دُست اندازی کند تدارک آن بوجه لایق نموده آید - و سرانجام مهمات موبه پنجاب به شارالیه تفویض یافت - و بجهت خودی هوای همامانه و طغیان باران بخاطر اشرف رسید که روزی چند دران سرزمین داکش اقامت فرمایند درین اثنا عرضه داشت سکندر خان اوزبک رسید که بتوفیق سبحانی بدارالسلطنه دهلی درآمد و مخالفان ثاب مقاومت نیاورده فرار نمودند - مصلحت آنست که بزودی پای تخت هندوستان بمسند نشینی آن خدیو زمان مریبلند گردد - باجماع این نوید از همامانه نهضت عالی فرموده روز پنجشنبه غره رمضان سال مذکور در سلیم گدھے (که بر سمت شمالی دارالملک دهلی بر کنار آب جون واقع شده) نزول اجلال فرمودند - و در چهارم این ماه درون شهر مستقر اوزبک خلافت شد •

و درین روز در انزای راه حضرت شاهنشاهی نور پرورد اقبال فرورغ باصره خلافت نیله گارے را بشمشیر زده شکار فرمودند - چنانچه حیرت افزای اهل شکار شد - و اصحاب دریانت بر شکار مقصود اعلی نشان یافته کامیاب مسرت گشتند - و حضرت جهانپانی (که از ابتدای این سفر مبارک تا رسیدن بدلهلی و فتح هندوستان ترک تدارک حیوانی فرموده بتوجهات روحانی استغناح می نمودند) امروز کمال انبساط بجای آورده حتم شد که از گوشت آن فیله گاو باره را خشک کرده نگاه دارند - که چون بعد از رمضان بحیوانی میل فرمائیم اول ازین گوشت تدارک خواهیم فرمود - و سجدهای شکر بجای آوردند - و جماع ملازمان عبیه خلافت بمناصب عالی و جایگیرهای لایق شرف انتخار یافتند - سرکار حصار و آره نواهی بجایگیر ملازمان حضرت شاهنشاهی مقرر شد - و تفاضل گیران کار آگاه این را حصار حوادث روزگار دانسته مجدداً بدولت روز افزون آنحضرت خیال گرفتند - بپیرام خان را سرکار مهرزدن و دیگر برگذهای متفرقه عنایت شد و تردی بیک خان را بمیوات فرستادند - و سکندر خان را باگره - و علی قلی خان را بسنبیل و حیدر محمد خان آخته بیگی را بجانب پدانه (که نزدیک بدارالخلافت آگره واقع است) تعیین فرمودند و بمیامین قدوم پادشاهی و برکت انتظام آن خدیو صورت و معنی هندوستان بومندان دولت و سعادت گشت - و طبقات عالمیان و طوائف خلائق کامیاب اقبال گشتند - و آنحضرت در قلعه دهلی بوده پیوسته بمرضیات الهی بهر میبردند - و گلشن سلطنت را بجویبار داد و دهش

آب میدادند - و همواره فرمانبرداری خالق و کامروائی مخلوق پیش نهادِ همت والا ساخته سرور آرائی خلافت بودند •

و از هوائی (که دران ایام موجب مزید سرور باطن اندس شد) آمدی شاه زنی انگه بود از دارالاقبال کابل - که خبر ملامتی مختدرات تقی عصمت آورد - و خصوصیات احوال بعرض اندس معروض داشت - و مژده مسرت بخش رسانید - که از خدیو مطهر ماه جوچک بیگم ایزد هستی بخش فرزند گرامی کرامت فرموده است - آنحضرت ازین بشارت دلگشا و نوید روح پرور شکر ایزدی بجای آوردند - و جشن شادمانی ترتیب داده نقد مراد در دامن اهل روزگار ریختند و نام آن گلبن اقبال را فرخ فال نهادند - و شاه ولی را بمژدگانگی این عطیة غیبی خطاب سلطانی کرامت فرموده با تحف و هدایا روانه کابل ساختند - و بمناسبت توجّه و التفات سعادت اختصاص دادند •

و از وقایع (که دران ایام روی داد) آمدن رستم خان بود - که در سالک امرای معتبر افغانان انظام داشت - و سیمای ازین قصیه آنست که چون انگه خان و جمعی از ملازمان بارگاه دولت متوجّه حصار شدند روز خرداد ششم شهریور ماه موافق چهارشنبه بیست و پنجم رمضان در دو کورهی حصار نزول سعادت نمودند - رستم خان و تاتار خان و احمدخان و پیر محمد رهنکی و بجلی خان و شهاب خان و تاج خان و آدم خان قیامخانی با جمعی از افغانان از حصار برآمده عزمی پیکار را آراستند - و باوجود آنکه (افغانان قریب دو هزار کس بودند - و اولیای دولت قریب چهار صد کس) جنگ عظیم در پیوست - و بتائید الهی فتح روی داد - و تا هفتاد کس از مخالف درمیدان بقتل رسیدند - و رستم خان گریخته قلعه حصار را مضبوط کرد - و مجاهدان اقبال بیست و هفت روز بمحاصره آن پرداختند - چون کار برودشوار شد قول طلبیده دید - و رستم خان را با نامبردها قریب هفتصد کس مصحوب میر لطف و خواجه قاسم مخلص بدرگاه والا فرستادند - و او با جمعی کثیر آمده بدولت آستانبوس مرسلند شد - و بعد از چندگاه حکیم معالی شرف نغان یامت که او را جایگیر مناسب نمایند - اما بشرط آنکه فرزندان خود را در بگرام نگاهدارد - تا هم مسلک مرحمت مهلک شده باشد - و هم راه حزم و احتیاط از دست نرفته - آن هاده مرد گونه اندیش ازین شرط دولت (که سرمایه استحکام سلطنت بود) ایبا نموده در مقام گریختن شد - چون این معنی بر پیشگاه خاطر مقدس پادشاهی پرتو انداخت او را مقید ساخته به بیگ محمد ایشک آقا سپردند •

(۲) نسخه [ح] چرچک (۳) در [بعضی نسخه] مصحوب میر لطیف - و نسخه [ح] مصحوب علی قلی میر لطف الله (۴) نسخه (ح) فرزند خود را (۵) در [بعضی نسخه] پیک محمد •

و از وقایع (که دران نزدیکی بظهور آمد) قضیه قنبر دیوانه است - و اندک از گفتگوی بهیار او آنست که او از آحاد الناس بلکه از مجاهدیل اردوی اقبال بود - و قنبر (که رابان نصرت بعد از فتح مهرند بجایب دهلی نهضت فرمود) این قنبر جمعی از ارباش را گرد خود فراهم آورده دست بذاخت و تاراج دراز کرد - پیوسته غذائیم بدست آورد - و بمردم داد - و از روی گردن پیوسته عرائض نیاز بدرگاه نوشت - و آن نواحی مهرند تاخته تاخته سبیل را در تصرف درآورد و خود در سبیل نشسته پسر خوانده خود را (که عارف الله نام نهاده بود) ببدان فرستاد در انحصار رای حسین جلوانی (که از اعظم امرای افغانان بود) بے جنگ ویران شد و قنبر از اینجا خود را بکانت کوله رسانید - و آن نواحی را نهیب و غارت کرد - و در انحصار با رکن خان (که از رؤسای افغانان بود) جنگ بے ترکانه کرده شکست یافت - و از اینجا بدان آمده - و هر چند (که این دیوانه عاقل پیوسته سرائض فرستاده - و اظهار بندگی و نیکو خدمتی کرده) اما فعل او با قول او موافقتی نداشت - با از اندازه گلیم دراز کرده مردم را از خود منصب خانی و سلطانی داده - و علم و نفاذ بخشیده - تنها ممتنی نداشت - مردای جنون نیز ضمیمه حالت او بود - بارها از دیوانگی با دیوانه ساختگی و ابله طرازی خانه خود را بتاراج داده بود - و همواره از حرکات نامنظم (که شرکت بهجانبین داشته باشد) بظهور آمده - چون مکرر این معنی بمسامع عوام جلال رسید فرمان قضا جریان علی قلی خان شیانی صادر شد که او را بدرگاه معنی فرستد - و اگر سر از اطاعت بشود تنبیه نماید - و در همین اثنا (که دیوانه از رکن خان شکست یافته بدان آمده بود) علی قلی خان از مهمات میرت^(۱) فارغ شده بسبیل رفت - و بعد از فراغ مهمات آنجا بدان آمده هر چند علی قلی خان کس بطلب او فرستاد پیش او نرفت - و گفت چنانچه تو بزند پادشاهی من هم از غاشیه داران این موکم - و این ولایت بزور شمشیر گرفته ام - آخر الامر علی قلی خان بجنگ پیش آمد - چون او دران نزدیکی شکست یافته بود در قلعه بدان متحصن شد - و عرضه داشت بدرگاه معنی فرستاد - چون احوال او بهرض مقدس رسید آنحضرت قاسم مخلص را فرستادند که او را بمهمال غنایات پادشاهی ساخته بآستانبوس سرانراز هازد - پیشتر از آنکه قاسم بدان آید و این مرد نجات رساند (علی قلی خان او را کشته بود - و مجملی ازان سرگذشت آنکه چون قنبر قلعه را مستحکم کرد - و محاصره امتداد یافت - و کاره نمی گشود) علی قلی خان محمدی بیگ ترکمان

(۲) نسخه [د] بدان - و در [بعضی نسخه] بدان (۳) نسخه [ح] مرت - و میرت نام موضع است

سوی میرته که شهر کلان است ۱۲ من بعض اعراسی •

و ملا غیاث الدین را پیش او فرستاد - او این فرستادها را مقید ساخت - ایشان جمعی کثیر را پنهانی با خود متفق ساختند - و بقرب و فسون مردم درون قلعه را بدست آورده دیوانه را امیر کردند - علی قلی خان سر او را بدرگاه معتلی فرستاد - و وقوع این واقعه بر باطن عدالت متأثر پادشاهی گران آمد - و فرمان عذاب آمیز بعلی قلی خان صادر شد - که چون اظهار اطاعت میکرد و میخواست که بملایمت آید کار را چرا بجنگ رسانید - و بعد از آنکه بدست افتاد چرا بے حکم کشت و آنحضرت مکرراً بمقربان بباط عزت میفرمودند که خاطر میخواست که این مرد را به بیند - اگر از هواد پیشانی او نشان حقیقت و درستی خوانده شود او را نوازش فرموده تربیت عظیم فرمائیم •

و از سوانحی (که درینولا بظهور آمد) ناسپاسی میرزا سلیمان است - و شرح این بطرز اجمال آنست که چون ریایات جهانگشا بتسخیر هندوستان متوجه شد تردی بیگ خان (که اندراب و اشکمش در جایگیر او بود) بحکم عالی سعادت همراهی یافت - و مقیم خان از جانب او برای انتظام جایگیر ماند - میرزا سلیمان فرصت را غنیمت دانسته قصد این محال (که بجایگیر تردی بیگ خان بود) نمود - اولاً از راه گریزت درآمد - که بدینرنگ پردازی مقیم خان را بخوش کشد چون آن صورت نه بدست میرزا پرده آزارم برداشته بحاکم اندراب قیام نمود - مقیم خان ناگزیر اهل و عیال نمود را همراه گرفته برآمد - و جنگ کنان خود را ازان مهله برآورد به کابل آمد •

و از رانمائی (که دران ایام پدید آمد) کشتن حیدر محمد خان آخته بیگی بود غازی خان بدر ابراهیم را که سر سردری میخارید - و شرح این ماجرا آنست که چون حیدر محمد خان را بدیده فرستادند غازی خان (که حاکم آنخورد بود) تاب مقاومت نیارنده در حصار بیانه متحصن شد و بعد و ایمانی (که از حیدر محمد ظهور یافت) اعتماد نموده از قلعه بیرون آمد - حیدر محمد چشم بر اموال و احباب او درخته نقض عهد نمود - و بشمشیر بے اعتدالی او را بقتل رسانید چون این خبر بمسامع قدسیه حضرت جهانبانی رسید مستحقین خاطر عدالت پیوند نیفتاد چون (در دست بود و اوائل درآمد هندوستان) سیاحت ظاهر و او موثر ساخت فرمودند که او دیگر کمر نخواهد بست - و الحق تا سپری شدن او این جهان را همان طور (که بر زبان قضا ترجمان گذشته بود) بظهور آمد - و شهاب الدین احمد خان را (که میر بیوتات بود) بجهت تحقیق این معامله تشخیص اموال او فرستادند - و خود بدست و اقبال همواره در رعایت رعیت و تعمیر جهان و اهیت مردم بوده اوقات گرامی را صرف مرقیات الهی می فرمودند •

نَهَضِ رَايَاتِ جَهَانْتَابِ حَضْرَتِ شَاهَنْشَاهِي بِصَوْبِ بَنْجَابِ،

بِمَوْجِبِ اَمْرِ عَالِي حَضْرَتِ جَهَانْبَانِي جَنْتِ آشِيَانِي

درین اِثْنَا (که خاطرِ جهانگشای حَضْرَتِ جَهَانْبَانِي بِدادِ دَهشِ نظامِ اَرسیِ سَمالِکِ هِنْدُوِسْتَانِ بود) خَبَرهایِ ناخوش از شاهِ اَبوالْمعالِي رسیدن گرفت - که از بادِ ناگوارِ دُنیا بدِ مَسْتِي کرده در آزارِ خَلْأَقِ می‌کوشد - و بِرِ مَسالِکِ خَلافِ حَکْمِ بادشاهيِ مُلُکِ مِي نَماید چَوْنِ حَضْرَتِ جَهَانْبَانِي را بِارِ تَوَجُّهِ خاصِ بود اِمْدالِ اِینِ اَخْبَارِ را خَلابِ واقعِ اِنکاشْتِه بِرِ اِخْتِراجِ اهلِ حَسَدِ و اِنْتِرایِ ناتَوانِ بِيَدَنِ مُرُوْدِ مِي آوَرْدَنْد - تا آنکِه خَبَرِ بَرآمَدَنِ سَکَنْدَرِ از کوهِ در اَرْدویِ مَعْلٰی شِیوَعِ یامَتِ - و نِیزِ بِيَقِینِ بِیُوسَتِ که اِینِ سَیِّدِ زادِ بَدْمَسْتِ فَرَحَتِ خَانِ حاکِمِ لاهورِ را بِحَکْمِ تَغییرِ داده کَمِ خودِ را بِجایِ او مَقَرَّرِ ساخته اِمَتِ - و در خَزِیْنَهٗ پادشاهيِ دَسْتِ دِرازِي می‌کِنْد - بِخاطِرِ اَقْدَسِ حَضْرَتِ جَهَانْبَانِي (که آئِیْنَهٗ صَوابِ نَمایِ مُلُکِ و مَلُکُوتِ بود) بِالْهَامِ بِتَانیِ چنانِ مَصْمُومِ شد که بِبَنْجَابِ (که از اعْظَمِ مَوْبِهایِ هِنْدُوِسْتَانِ اِمَتِ) بِمِیامِنِ حِرَامَتِ و حُکُومَتِ حَضْرَتِ شَاهَنْشَاهِي و بِرِکاتِ رانفتِ و عَدالَتِ آنِ نورِ پَرُوْرِ اِقبالِ رونقِ بِذِیرِد - و شاهِ اَبوالْمعالِي را اِگرِ مَصْلَحَتِ باشد حِصارِ و اَنحُدُودِ مَرَحْمَتِ شود - و نِیزِ چَوْنِ درِیْنِ نَزْدِیکِيِ مَخْدَرَاتِ قَتْبِيِ عِصْمَتِ را از کابلِ طَلَبِ مِیفرَمائِیمِ بَنْجَابِ درِ تَصَرُّفِ مِلّازِمَانِ حَضْرَتِ شَاهَنْشَاهِي بُوْدَنِ مَذامِعِ دَوْلَتِ اِمَتِ هَرچَندِ لَشْکَرِ اِقبالِ آنِ مَقْدارِ بود که دَفْعِ سَکَنْدَرِ نَمایَنْدِ لَیْکِنِ بِجِهَتِ مَصالِحِ مُلْکِيِ و طَبِيعِيِ نَامِ کَمِکِ مَذکورِ ساخته اَوائِلِ سالِ (۹۹۳) نَهَضِ و شِصَتِ و سَهٗ درِ سَاعَتِ مَسْعُودِ (که جُلُوسِ اَوْرَنگِ هَفْتِ اَقْلِیمِ را زَبَدِ - و سُلْطَنَتِ اَبِدِ پِیُوْنِدِ بَآنِ اِفْتِخارِ نَمایْد) حَضْرَتِ شَاهَنْشَاهِي اِقبالِ پَرُوْرِ اَلْهِي را بِاُثَرِ سُلْطَنَتِ و شُجُوْهِ اِقبالِ تَعینِ فرمودَنْد - و بِدِرامِ خَانِ را بِصُورَتِ اِتالِیقِ اَنحَضْرَتِ ساخْتَنْد و بِمَعْنٰی تَرْبِیَّتِ آنِ اِعْتِصافِ دَوْلَتِ بِمِیامِنِ تَوَجُّهاتِ حَضْرَتِ شَاهَنْشَاهِي حَوالَهٗ شد - و جَمْعِ کَثِیرِ از اَربابِ عَقِیدَتِ و اِخلاصِ درِ رِکابِ نَصْرَتِ اِعْتِصافِ اَنحَضْرَتِ اِختِصاصِ گِرَفْتِه رَخِصَتِ یامَنْتَنْد .

چَوْنِ مَوْکِبِ تَدَفُّعِ آنِ نورِ پَرُوْرِ اَلْهِي بِمِهرِندِ رَسِیدِ مِلّازِمَانِ عَتَبَهٗ اِقبالِ (که درِ حِصارِ نِیروزَهٗ بُوْدَنْد) سَعادَتِ مِلّازِمَتِ درِ پانتهٗ مَسَرَّتِ پِیُورایِ خاطرِ شَدَنْد - و درانِ مَنزِلِ مَعادَتِ رُوْرِ اِسْتَدَا عَزِیزِ سِیْهاتَانِي (^۳) که بوسیْلَهٗ حَصَنِ خُدَسْتِ و لَطِیفِ عَقِیدَتِ بِخُطابِ رُومِيِ خَانِي شَرِیفِ اِختِصاصِ یافْتِهٗ بُوْد - و درِ فُتُوْنِ آتَشْبازِي و بَنَدِیقِ اِنْدازِي قَرِینِ نداشت) دَوْلَتِ مِلّازِمَتِ حَضْرَتِ شَاهَنْشَاهِي درِ یامَتِ - و اَعْمَارِ بَنَدِیقِ اِنْدازِي اَنحَضْرَتِ اَزِ بَنْجَا شُد - و درِ اِنْدَکِ فُرْصَتِ (چنانچِهٗ

در هر فرم و هر صنعت استاد یک‌نمونه اند (استاد این فن بدیع نیز گشتند - و کارنامه‌های
 غریب (که دفترها متضمن بیان آن نتواند شد) درین روش چون سایر پیشها ازان مظهر کمالات
 بظهور آمد - و از جامعیت این ذات قدسی منش چه گویم و چه نویسم که بی شایسته تکلف
 هر شخصه [که در هر فن از فنون انعام دانشوری (چه از حکمت پروران بالغ نظر - و چه از منافع پروران
 صاحب هنر - چه در امور کلی - و چه در اشیای جزوی) سالها مال پیش استادان دانا
 ورزش آن روش کرده باشد] چون بشری ملازمت این دقیقه یاب نکته دانی همه رس میرسد
 خود را از دیدن فزونی دانش گم کرده در مقام حیرت می‌آید - رخصا عرض میگرد که همانا اوقات
 آنحضرت بغیر این کار صرف نشده است - و باز میگوید که چنین مهارت عظمی کس را نتواند بود
 موهبتیست خداداد - و از بدائع آنکه در مشارب مختلفه و مدارج مندرجه در یک مجلس
 میر میفرمایند که بر طبع جهان آرا دشوار نمی‌آید - حکما و علما و فضلا و عنایگران دیگر را
 کجا حوصله وفا میکند که بغیر روش خود زمانه صحت دارند - این دریانت بلند و این
 حوصله فراخ در قوت بهری ننگید - بلکه طاقت ملکی بر نداد - این تعالی این گوهر والا را
 بجهت انتظام عالمیان دیرگاه دارا •

ذکر ثمره احوال سعادت منوال حضرت جهانبانی جنت آسمانی - و شرح

بعضی از جلائل مخترعات و قوانین آنحضرت

چون (انتظام مهمات پنجاب، بنهضت موبک جهانگشای حضرت شاهنشاهی صورت داد پذیر
 یافت) حضرت جهانبانی بدوستانه در دارالملک دهلی عشرت آرای باطن اقدس بوده
 در نظم مهم ملکی اشتغال میفرمودند - و در تعمیر ممالک و استیصال اعدا تسخیر اقالیم دیگر
 توجه عالی داشتند - و مکرراً میفرمودند که چند جای را پای تخت ساخته در نظام هندوستان
 کوش میفرمائیم - دهلی و آگره و جونپور و مندر و لاهور و قنوج و بعضی محال دیگر که صلاح افتد
 و هر جا لشکر بهر درایی یک از هوشمندان دورین رعیت پرور عدالت زوتر مقرر میسازیم که
 آن نواهی محتاج بمک لشکر دیگر نباشد - و زیاده از دوازده هزار حوار در وکاب معلی نگاه نمیداریم
 و میفرمودند که صندوقهای مرقع از طلا و نقره میفرمائیم که بعاوند که در بار عام شاهزادهای کاسار
 و مردمی (که در بساط قرب بمزید علایت برافراز اند) بموجب حکم عالی نشسته شرف امتیاز
 یابند - که غالب چنان است که دلای بزرگان عالی نظرت دنیا (که بدو انصرای اخلاص

فرسیده در بازار هوداگری در ماند؛ مرد و زیان اند (بدان مال تنها مید نشود - و تا در اعتبار و جاه ایشان نفوذ یابند تسخیر دلهای این طبقه صورت نه پذیرد •

و خاطر فیض مآثر آنحضرت از مبادی احوال نا حال بر اختراع امور بدیعه و اظهار حقائق مذبحه توجه داشتن - از آنجمله دران وقت (که حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی از کابل بقندهار توجه فرموده حضرت جهانبانی را بجهت تمشیت مهمات در کابل گذاشته بودند) روزی آنحضرت سوار شده در اطراف شهر سیر داشت و مرغزار میگردید - در آنای راه مولانا روح الله را (که بشرف آخوندی آنحضرت اختصاص داشت) مخاطب ساخته فرمودند که در خاطر چنان پرتو می اندازد که از حد نفس (که درین راه پیش آید) بنامهای ایشان فال گیریم - و بنای اساس دولت بران نهیم - مولانا بدرض رسانید که بنام یک کس هم اکتفا میتوان کرد - فرمودند ملهم غیبی در دل چذبن القا میکند - بعد از طبع اندک مسافتی مردی در حق کهنوت پیدا شد چون از پرهیزد که چه نام داری جواب داد که مراد خواجه - و متعاقب آن دیگری (که بر دراز گوشه هیزم بار کوه بطرف میبرد) پیش آمد - چون از امش سوال کردند گفت دولت خواجه آنکه بر زبان الهام بیان جاری گشت که [اگر نام شخصی دیگر (که پیش آید) سعادت خواجه باشد] از غرائب اتفاقات حسنه خواهد بود - و کونین مراد از انق سعادت طلوع خواهد کرد و همان ساعت مردی (که گاری چند میچراند) در نظر آمد - چون پرسیدند (که نام تو چیست) گفت سعادت خواجه - ملازمان رکاب سعادت ازان کریمت علیا در تعجب و تحیر اندادند و نزد همگنان بتحقیق انجامید که این صاحب اقبال سعادت فال بمعادت اولی بمراتب اوجمند کامیاب دولت خواهد گردید •

و (چون این مرد غیبی از قوت بفعل آمد - و گلشن آمد از جویدار سعادت سرمدیز و تازه گشت) اساس انتظام مهم دین و دنیا بر مراد و دولت و سعادت نهادند - و جمیع ملازمان عتبه اقبال بلکه تمام متوطنان مالک محرمه را بعهده تقسم منقسم ساختند - اخوان و اقربا و امرا و وزرا و کاتب سپاهیان را اهل دولت گفتند - چه پیدا است که بے مساعدت این طایفه عروج بر معارج دولت و اقبال میسر نیست - و حکما و علما و صدور و مادات و مشائخ و قضات و شعرا و سایر فضلا و مولای و اشراف و اهالی را اهل سعادت خواندند - زیرا که اکرام این سعادتندان و مصاحبت با این فرقه شریفه سبب استعانت بمعادت ابندی است - و از باب بیوتات و اصحاب

حسنِ صوری و اهلِ نغمه و ساز را اهلِ مراد نام نهاده اند - که این مرادِ حمیدوزِ عالمیان است - و همچنین بتسمیتِ آیاتِ هفده پیرداخته یکی از اهلای دولت و سعادت و مراد منسوب ساختند - برین موجب که روز شنبه و پنجشنبه بادلِ سعادت تعلق گرفت - و درین دو روز توجهِ عالی با نظامانِ مناظم علم و عبادات متعلق شد - و جهتِ اختصاصِ این دو روز بادلِ سعادت آنکه شنبه منسوب است بزحل و زحل مریّی است و خاندانهای قدیم است - و پنجشنبه متعلق است بمشتوی - و آن کوکبِ عالم و سایر طبقاتِ اشراف است - و روز یکشنبه و سه شنبه بادلِ دولت و سرانجامِ مهمام پادشاهی و انتظام امور جهانانی اختصاص گرفت - و حکمت در تعین این دو روز آنکه روز یکشنبه تعلق بمقبرِ اعظم دارد - که سلطنت و فرمانروایی از برتو تربیت اوست - و سه شنبه تعلق بمریخ دارد و مریخ مریّی مایل است - و روز در شنبه و چهارشنبه را روز مراد گرفتند - و درین دو روز بعضی از نعمات و خواص و جمعی دیگر از اهلِ مراد بعبایاتِ خاص مخصوص میشدند - و آنکه در خصوصیت این دو روز آنکه دو شنبه تعلق بمقبر دارد - و چهار شنبه بعطارد - و هر دو را بامورِ بیوتات مناسبت خاص است - و روز جمعه برطبقِ نام خویش جامع مراتب مذکور گشته طبقاتِ اتمام از نیضِ عالم پادشاهی بهره میگیرند .

و از مختصات آنکه در روزهایی دیوان مخصوص بود (یک آگاه) چون سرورِ خلعت بمقبر ملطقت میشد - و آنحضرت سیر آرای فرماندهی داشته بزم دیوانی می آراستند (بطراز نقاره طوائف مردم را آگاهی می بخشیدند - و هرگاه از دیوان بر میخواستند توپچیان بصدای بندوق خاتمه را آگاه میکردانیدند - و در آن روز کبریا چندان خدمت خلعت و خزانچیان چند بدره زر نزدیک بارگاه می آوردند - تا در بخشش و کمروزی خلق ناخبره فرو - و چنانکس از ملازمان شجاعت پدیده جوشن در بر انداخته مسأله میزدیک بارگاه می ایستادند .

دیگر از جمله مختصات آنحضرت آنکه سه قدر زرین مطلق (که کنایه است از سهم السعاده سهم التوایه و سهم الامراء) ساخته شده بود که بر روی آن از ارکانِ دولت و غیر آن (تعلق میکردت مهمات آن سرکار بحسن اهتمام او سرانجام می پذیرفت - و مقرر آنکه مادام که صاحب مرتب از آن سهم در تمشیت امور بیکه متعلق بآن سهم است بر وجه کوشش نماید (که مستلزم بقای الهی و مستوجب در لغزوهایی باشد) منظور تغایب بوده بر مسند اختیار ثابت و پایدار ماند و هرگاه (از شراب جاه بدست شده جاده اعتدال گذارد - یا بواسطه غرضی نظر از در لغزوهایی بر میشد

همت بر جمع مال مقصور هازد) تیر تدبیر اوردند سراد نازیده و تم عزل در صیغه حال او کشیده
 تجزای لایق برانیده آید - و میخواند میرورخ در ذنوب همایونی تصریح کرده که در زمان
 ملازمت من هم السعادة من حيث الاستقلال بعمدة اصحاب فضل و کمال مولانا مجتهد فرغلی
 متعلق گرفته بود - و حل و عقد و قبض و بهیض مهمات سادات و مشائخ و علما و قضاة و ارباب
 درس و علم و تحقیق استحقاق ارباب عظام و عزل و نصب متکفلان امور دین و تعبدین وظائف
 و دیورانات بجانب او مهم اختصاص پذیرفته بود - و مهم الدالة بعمدة السلطنة
 امیر هندو بیگ متعلق داشت - و رتی و فدی و بست و گشاک مهم اعظم آه را و اکابر پورا و تمامی
 متصدیان اعمالی ساطانی و متکفلان امور دیوانی و قرار مواجب عساکر و تعبدین مراتب ملازمان
 درگاه منقوض بار بود - و سهم مراد و امور بیوثات و امیر و بیسی استقرار داشت - او (چنانچه باید)
 بمشیت مهمات بیوثات و ترتیب اسباب تجمل و حشمت و تمایل موجبات تفاخر
 و عظمت می پرداخت •

و از جمله مستخرعات آنحضرت تقسیم تیر است بدوازده قسم - و هر کدام از طبقات انام را یکی
 از تیر معین ساختن - و اندازه مراتب طوائف خلایق بظهور آوردن - بدین تفصیل - تیر دوازدهم
 (که موافق نهایت عمارت است) مخصوص ترکش اقبال پادشاهی بود - تیر یازدهم منسوب
 باقرها و اخوان و زمره از سلاطین نوکدان که ملازم عتیق دولت بودند - تیر دهم متعلق بسادات
 و مشائخ و علما - تیر نهم متعلق بامرای عظام - تیر هشتم پسر از مقردان و انجکیان صاحب منصب
 تیر هفتم بسایر انجکیان - تیر ششم متعلق بسرخیلان قبائل - تیر پنجم بیگ جوانان بهادر
 تیر چهارم بخواجگان - تیر سوم بجوانان جرگه - تیر دوم بنام شاگرد پیشگان - تیر اول بدرخان
 و پاسبانان و امثالین مردم •

و از مستخرعات آنحضرت آنکه مهمات مرکز سلطنت را بعد عناصر اربعه چهار بخش
 ساخته بودند - آتشی و هوایی و آبی و خاکی - و جهت تمشیت مهمات هر یک ازین چهار مرکز
 زیرست مقرر فرموده بودند - مهمات توخانه و ترتیب اسلحه و آلات حرب و سایر امور که امروزه
 آتش را دران دخل باشد مرکز آتشی میگفتند - و بوزارت آن مرکز خواجه عبدالملک قرار یافته بود
 و مهمات مرکز اوراق خانه و بار چرخانه و اصطبل و سرانجام ضروریات امدت خانه و شتر خانه را

(۲) در [چند نسخه] میخواند (۳) نسخه [د] درس علم (۴) در [حاشیه] انجکی بمعنی مردار
 نوشته - و در [بعضی نسخه] انجکیان - و در [بعضی] انجکیان (۵) در [چند نسخه] عمید الملک •

هرکار هوایی می‌نامیدند - و زمان اختیار آن هرکار بخواجه لطف‌الله داده بودند - و سامان شربخانه و شوخیخانه و جریان انهار و مهماتی که بآب منسوب باشد سرکار آبی میخواندند - و بوزارت آن سرکار خواجه حسن تعیین یافته بود - و مهمات زراعت و عمارات و ضبط خالصات و بعضی از بیوتات بهرکار خاکی موسوم گردانیده بودند - و وزارت این هرکار بخواجه جلال‌الدین میزرا بیگ منسوب بود و در هر یک از هرکارهای مذکوره یک از اُمرا را دخل داده بودند - مثلاً امیر ناصرقلی میرسرکار آذشی بود - و همواره جامه مرغ می‌پوشید •

و از جمله اختراعاتی (که دران زمان ترتیب یافت) یکی آن بود که استادان نجار چهار کشتی بزرگ درمیان آب چون مرتب ساخته در هر یک از آن کشتیها چهار طاقه مشتمل بر در طبقه در غایت خوبی مرتفع گردانیدند - و آن کشتیها را بنوعی بیکدیگر وصل کردند که آن چهار طاقه در محاذی یکدیگر واقع یافت - و درمیان هر دو کشتی از آن چهار کشتی طاقه دیگر از حیث قوت فعل آمد چنانچه درمیان کشتیها حوضی متین نمودار شد •

و از اختراعات شریفه ترتیب دکانها و آرایش بازار در کشتیها شده بود - که حیرت افزای عقل نادره گران بود - و درحال (۹۳۹) نصد و سی و نه (که حضرت از فیروزآباد دهلوی با اکثر اُمرا و ارکان دولت و تمامی انجمنیان و اعیان در کشتیها نشسته از راه دریا متوجه دارالخلافه آگره گشتند) دم چنین بازاره آراسته بر روی آب چون روان بود - هرکس هر متاعی که میخواست دران بازار می‌یافت - و برین قیاس باغبانان پادشاهی بموجب فرمان بانه بر روی آب ترتیب داده بودند و از مختراعات آنحضرت جمره روان بود •

از جمله بدائع مخترعه آنحضرت قصر روان است - و آن قصر بود مشتمل بر سه طبقه که از چوب تراشیده بودند - و استادان نجار اجزای آنرا بر وجهی بر یکدیگر وصل کرده بودند که هرکرا چشم بران می‌افتاد می‌پنداشت که تمامی او یکپاره است - و حال آنکه هرگاه میخواستند آنرا از هم میگشادند - و بهر کشوره که میخواستند نقل میکردند - و نردبان طبقه اعلی آنرا بنوعی تراشیده بودند که هرگاه قصد میکردند منبسط میشد - و هرگاه اراده می‌نمودند منقبض میگشت • و از جمله مختراعات عالیّه آن قدمی نظرت تاج بود در رفعت و لطافت بر حد اعتدال حاشیه (که بر گرد تاج میگردد) مشتمل بود بر دو فرجه نمایان - هر فرجه بصورت رقم هفت (و بملاحظه آنکه رقم دو هفت هفتاد و هفت است) موافق لفظ آنرا تاج عزت لقب نهاده بودند

در آن در بدخشان اختراع یافته بود - چون (بدار الخلفه آگره نزل فرمودند - و بنظر اقدس حضرت گیتی سالی فردوس مکنی درآوردند) آنحضرت بغایت پسندیدند •

و از جمله اختراعات شریفه آنحضرت خرگاه بود که بعد از پنج مهر و مشتمل بر دوازده قسمت بوده - هر برج مشتمل بر پنجبرها که انوار کواکب دولت از نقبهای آن تابان بود - و خرگاه دیگر مانند فلک الافلاک (که محیط فلک ثوابت است) جمیع جوانب این خرگاه را احاطه نموده بود و چنانچه فلک اطلس از وقوع مبرامات این خرگاه نیز از پنجره معرا بود •

و از اختراعات عشرت افزای آنحضرت بساط نشاط بوده - و آن بساطت مهتدیر مشتمل بر دوازده افلاک و کرات عناصر - دایره اول (که منسوب بود بفلک اطلس) سفیدرنگ واقع شده بود و دوم کبود - و سیوم بمناسبت زحل سیاه - و چهارم (که محل برجیس است) سدرایی - و پنجم (که متعلق به بهرام است) آلبی - و ششم (که خانه نیر اعظم است) زریں - و هفتم (که منزل ناهید است) سبز روشن - و هشتم (که جای عطارد است) سوسنی - زیرا که مزاج عطارد ممتزج است و چون رنگ کبود را با گلگون امتزاج دهند سوسنی گردد - و سبب اختیار رنگ سوسنی بر سایر الوان آنکه بعضی حکما رنگ عطارد را کحلی گفته اند - و رنگ سوسنی از دیگر الوان ممتزجه بکحلی نزدیکتر است - و دایره نهم (که منزل قمر است) سفید است - و بعد از دایره نهم کره ناز و هوا بترتیب مرتب گشته - پس کره خاک و آب انتظام گرفته - و تقسیم ربع مسکون باقالیم سبعه وقوع یافته بود - خود بنفس نفیس دایره زریں را اختیار میفرمودند - و آنجا سریر آرای خلعت میشدند - و هر طایفه از منسوبات کواکب سبعه میاره را در دایره (که بازی آن وضع کرده شده) بنشستن حکم میفرمودند - مثلاً قمرای هندی را در دایره زحل - و سادات و علما را در دایره مشتری - و مردمی (که در دوائر می نشستند) بانداختن قرعه (که در هر جانبش صورت شخصی بر وجه غیر مکرر مصور بود) مامور میگشتند - و از سمت هر کس هر صورت که برمی آمد بهمان صورت دران دایره متمثل میگشت - مثلاً اگر صورت شخصی ایستاده می برآمد می ایستاد - و اگر نشسته می برآمد می نشست - و اگر مضطجع می برآمد تکیه میکرد و باعث مزید انبساط میشد •

و از شرائب اختراعات آنحضرت پوشیدن لباس هر روز بود موافق رنگ که منسوب بکوکب آنروز است - که مرتب از ست - چنانچه در روز یکشنبه خلعت زرد می پوشیدند - که منسوب به نیر اعظم است - و در روز درشنه لباس سبز که منسوب بقمر است - و برین قیاس •

و از اختراعات آنحضرت طبل عدل بود که اگر دادخواه را با کس خصامت میشد یک نوبت

بوی بر طبل میزد - و اگر تظلم او از عدم وصول علونه بود دو نوبت آن کار میکرد - و اگر مال و جهات او را ظالم غصب کرده بود یا دزد برده سه نوبت طبل را بفغان آورد - و اگر با کسی دعوی خون داشته چهار نوبت مدای طبل را بلند گردانید •

آثار طبع مختصر این خدیو قدسی نشان بدائع آفرین بسیار است - و هوشمندان آگاه دل را بجهت دروایت جواهر گرانمایه آنحضرت همین قدر (که ذکر شد) بسند - اکنون همان بهتر که سخن کوتاه ساخته بشرح مقصود در آید •

پرتو اذختن سفر عالم تقدس بر مرآت باطن حضرت جهانبانی

جنت آشیانی - و مسافر شدن بآن عالم

بر ضامین خبرت گزین پوشیده نماز که در آن نزدیکی (که حضرت شاهنشاهی نونهال چمن آگاهی بجانب پنجاب رخصت یافتند) اندر اوقات بر زبان اقدس حضرت جهانبانی جنت آشیانی ذکر سفر ملک مقدس میگذشت - و برخلاف عادت پسندیده خویش [که این معنی را (که مذاتی عالم (نظام است) مکرره داشته مذکور مجلس عالی نمیشد] درینولا بذکر آن خوشوقت میگشتند همانا که بر پیشگاه باطن غیب دان نقش آن پرتو انداخته بود • از آنجمله روزی تصدیق و تحسین کلام حقیقت انجام حضرت گیتی ستانی فردوس مکانی میفرمودند - که حضرت فردوس مکانی در محفل انس خود مذکور میساختند که فلان ملازم من میگفت که هرگاه خواستد آن گورستان غزنین بنظر در می آید مرا میل مردن میشود - و در تلوی آن میفرمودند که ما چون دهلی و مزارات آنرا مشاهده میکنیم سخن او بپاد می آید که چه خوش میگفت - و در همان نزدیکی (که توجیه ملک بقا میشوند) بعضی از مستعدان خطاب میفرمودند - که امروز بعد از فراغ عبادات نحری غیب دست داده بود - و ملهم غیبی این رباعی بر زبان داد • • رباعی •

یا رب بکمال لطف خامم گردان • وائف بحقائق خواصم گردان

از عقل جفاکار دل انکار شدم • دیوانه خرد خوان و خلاصم گردان

و هنگام خواندن اشک از چشم حقیقت بین میریخت - و تغییر تمام در پیشانی نورانی آنحضرت مشاهده میشد - و در آن نزدیکی (که دهلی مخیم سرادات جلال بود) آن فرور افزای چشم خلعت یعنی حضرت شاهنشاهی شبی بخواب دیدند که شخصی کاکل مشکین مقدس

آنحضرت را می بردارد - چون دیدار میشوند واقعه را بهام انگه والده ادهم خان درمیان می آرند ایشان جمعی از معبران کردن را طلب داشته استفسار تعبیر می نمایند - و چون از حضرت جهانبانی می پرسند جواب میدهند که بلائی از هر ایشان دور خواهد شد - و بعد ازان بآهستگی از قضیه ناگزیر خود خبر داده تسلی میدهند - و همواره دران ایام سخنان میفرمودند که بوی اندهال ازین عالم فانی (که همه را گذاشتنیست) بهشام درویشان آستانه عزت می رسد - و جان مخلصان ازین شرحه شرحه میگشت - (آنچمله در طاق رواق) (که آنحضرت میبودند) بخط خوش این مطلع شیخ آذری را نوشته بودند •

• شنیده ام که برین طایفه زباندود امت • خطی که عاقبت کار جمله محمود امت •
و در قریب انتقال افدوی کم میکردند - تا آنکه بجمعی از محرمان درگاه فرمودند که ملاحظه کنید تا بیچند روز دیگر چنان شود که بدر سه حب رسد - خوراک هفت روز جدا فرموده در کاغذ پیچیده ببندهای خاص نمودند - و بر زبان اقدس گذشت که انبوی خوردن ما همین امت •

و در روزی (که اول منزل سفر ملک تقدس و تیر بود) چار حب مانده بود که طلب داشته بگلاب میل فرمودند - آخر روز جمعه و بیع الایل (۹۴۳) نهصد و شصت و سه شاه بداغ و عالم شاه و بیگ ملوک و جمعی دیگر از سفر حجاز آمده بودند - و چغتی خان و بعضی مردم از گجرات بخدمت رسیده عرض سرگذشت میکردند - و پهلوان درخت میرور مولانا احمد باعرض هفتم خان از کابل رسیده بودند - آخرهای روز بر بالای بام کتابخانه (که درین نزدیکی ترتیب یافته بود) برآمده مردم را (که در مسجد جامع مجتمع بودند) بهعادت کوشش مشرف ساختند - و تا خیل وکث از احوال مکه معظمه و گجرات و کابل می پرسیدند - و بعد ازان جمعی از ریاضی دانان را طلب فرمودند - و لکن شب مظنه طلوع زهره بود - میخواستند که ملاحظه فرمایند - و نیت حق طوبت آن بود که چون زهره طالع شون و ساعت مسعود گردد مجلس عالی داشته جمعی را بمذاصب علیه امتیاز بخشد - ازانل شام آنروز خواستند که بهعادت نور آیند - چون بزینة دوم رسیده اند مقری مسکین نام ازان بے هنگام بنیادکرد - حضرت بمقتضای ادب بتعظیم اذان همانجا ازاد نشستن فرموده اند - چون درجات زینة تیز بود و سنگهای لغزنده داشت در حین نشستن پای مبارک در دامن پوستین پیچید - و عصای اشرف لغزید - و از پای درآمد - بسرآمدند و شقیقه یمینی آزدگی تمام یافت - چنانچه قطره چند خون از گوش راحت برآمد - از آنجا که

معیر غیب‌دان داشتند بجهت تعلی و نظام عالم در ماعت منشور عاطفت مشتمل بر خیر و عافیت مزاج مصحوب نظر شیخ چولی پیش آن نور پرورد ابدال فرمودند •

و از غرائب اشراقات ضمیر آنکه در اواسط همین روز بعضی از باریافتهای دولت حضور میفرمودند که درین روز نصبت بیک از بزرگان زمان آسیبی عظیم رسد - و همانا که ازین جهان نگذرد - و در لغزها (که در حضور اقدس بودند) در اخفای این واقعه هایل کوشیده در فرمودان خبر بجا فشین مسند خلافت و جمع مآخذن آمرای عظام (که باطراف ممالک محروسه خصص یافته بودند) سعی نمودند - و تا هفده روز بوفور عقل این واقعه جانگداز را از عوام پوشیده داشتند - حاضران درگاه و مدبران عتبه خلافت خضر خواجه خان و علی قلی خان لطیف میرزا و خضر خان هزاره و قوندق خان و قنبر علی بیگ و اشرف خان و افضل خان (که در سلک وزرای کفایت پدشه انتظام داشت) و خواجه حمید مرزی و میر عبدالعی و پیشرو خان و مهتر خان و بعد از چند روز نزدی بیگ خان (که نقش امیرالامرائی بر لوح خاطر می‌نگشت) و سایر امرا جمع شده بتاریخ بیست و هشتم شهر مذکور خطبه بلام نامی و القاب گرامی خدیو زمان خوانده روزگار درهم شده را تدارک و تلافی نمودند - و بعالم و عالمیان پیغام جمعیت خازند رسانیدند - هم کار فرمایان عالم قدس (که در انتظار این بودند) کمرها شدند و هم کار گذاران عالم عنصر بمراد خود رسیدند - میر عبدالحی صدر این بیت خوانده اند •

۱۰۲۵۱۳

اگر نو روز عالم رخت بر باد • گل صد برگ سوری را بقا باد

و بعضی این بیت را نقش بسته بودند و شهرت یافته بود - و نقل مجلسها گشته - و از غرائب آنکه در همان هنگام یکی از فضلا مصراع ثانی را تاریخ جلوس این خدیو زمان یافته بود - لیکن اگر گله را بپا نوشته شود اگرچه بیک طریق رم خط معاذت آن نمی نماید - و در آیام اخفای این امر جانگاه بیدار ملا بیگسی را لباس آن مغرور قیاب پوشانده بر بالای ایوانی (که نشیمن آنحضرت بود) برآوردند و بجانب دریا مردم نمودند - و طوائف انام کورنش کرده از اضطراب و تلق که داشتند بقدر اطمینان یافتند •

و چو این غایله مصیبت ظهور یافت شورش عظیم و آشوبی قوی (که لازمه این هنگام است) برخاست - اعیان دولت ابد پیوند بمقتضای دانش سلطنت اساس در تحکین خواطر و اطمینان

(۲) نسخه [ب] لطیف خان (۳) نسخه [ز] درهم خورده را (۴) نسخه [د] ملا بنگشی را (۵) در بعضی نسخه [اویای دولت]

یوآن کبر سعی بر میان همت بستند - و آنچه درین وقت تفرقه‌افزای بدو مت و دشمن باید کرد کردند - و در جبر این انکار و جمع این افتراق آنچه مقدور وقت بود بجای آوردند - و عقد دولت ابد قرین این دو دمان عالی چون انتظام و التیام نیابد که خروج جهان آرای وجود اقدس حضرت شاهنشاهی خلیف مدتی سلطنت شریف سر بر خلافت عالم و عالمیان را فرو گرفته بود سبحان الله اینچنین ذات بدیع الکمال رفیع الاقبال (که هم نظام بخش صورت و هم کامیاب معنی بود) کجا در دایره وهم و عقل در برین می گنجید که چنین زود ازین جهان گذران سفر اختیار فرماید - اما چون وقت آن رسید (که جهان آفرین عالم کهن را از هر نوع طرولت بخشد و عالمیان را چنان بتازگی ترتیب دهد - که در بسیاری از قرون سابقه نبوده) لاجرم قصد اظهار کامل عیاری بزرگ نهاده (که اکمل افراد جهانیدان باشد) نماید - و لهذا وقوع این قضیه ناگزیر اگرچه در چشم ظاهر بیگان دست آویز سوگواری و ماتم داری ست اما در نظر بالغ نظران کارشناس گنجینه سور و سرور تواند بود - چه از وجود باوجود این گوهر والای سلطنت بتجدید عالم ظاهر و باطن رونق پذیرمت - و چارسوی دولت موری و معنوی رواج یافت - و (چون عقل والای این خدیو جهان بنقطه کمال رسید - و احباب فرمانروائی این بزرگ منش سرانجام یافت - و قریه دولت عظمی بذام این خداوند جهان آمد) باوجود ابوالآبائی معنوی چون طراز خیزندی داشت اگر (فرمانروای زمان را بواسطه درست بینی و نیک طوبئی در قید حیات موری داشتند) بواسطه تبعیت^(۱) اشرف (که در آئین خردمندی لازم است) هرائینه این بزرگ زمانه را تبعیت این نور پرور فرض عین بود - و (چون خلعت پدری خلعتست گرامی از این بیچون که تابعیت ابنا را شایسته نیست - و برخورداری فرزندان جز در بندگی آبا و فرمانبرداران ایشان سرنوشت قلم تحویر نشده) ناچار مقدمه این جشن اقبال آن بود که فرمانده گیتی این جهان را بدود نماید - و بالجملة بعد از اوزم تعزیت و مراسم تهنیت اولیای دولت (که در دارالسلطنه دهلی مجتمع شده بودند) بجهت جمعیت دلهای پریشان متفرق شده هر کدام بجای و مقام خود شتافتند - و تندی بیگ خان (که باتفاق این مردم بجهت سرانجام مهم این بلاد در دهلی اناست داشت) اسباب و ادوات سلطنت و دارائی مصحوب غلام علی بخش انگشت و جمعی دیگر از مردم اعتمادی بدرگاه جهان پناه فرستاده اظهار اطاعت و عبودیت کرد - و میرزا ابوالقاسم بهر میرزا کامران را نیز روانه ملازمت ساخت .

(۲) در [چند نسخه] میگذرد (۳) در [چند نسخه] رسد (۴) نسخه [ج ۵ ر] سالفه (۵) نسخه [ج ۵ ر] بیعت .

سوانح دولت افزای حضرت شاهنشاهی از هنگام توجه بصوب پنجاب تا وقت جلوس مقدس

مجموعه از احوال دولت اشتمال حضرت شاهنشاهی از زمان رخصت بصوب پنجاب تا زمان جلوس اشراف آنست که چون رایت اقبال بصوب پنجاب معطوف داشده توجه فرمودند در اندازی راه انکه مخان و هایو ملازمان عتبه دولت از حصار فیروزه آمده شریف رکاب یوس دریا بگذرد چنانچه ایمانی آن رفت - و چون موکب اقبال بپهروند رسید جمعی از ملازمان پادشاهی (که بمک شاه ابوالمعالی تعیین شده بودند - مثل محمد قلی خان برلاس - و صاحب بیگ و خواجه جلال الدین محمود - و فرخست خان - و خواجه طاهر محمد ولد میر خرد - و مهتر تیمور شرینجی) چون از صحبت بدستند نا هموار این جوان بے اعتدال به تنگ آمده بودند نوید مقدم گرامی حضرت شاهنشاهی را شنیده خود را بے رخصت رسانیدند - و بمعادت ملازمت شتافته کامیاب عزایت گشتند - پیش از نزول عساکر مقصوره هکندر (که از کوه برآمده بود) از شکوه آرائی موکب شاهنشاهی خود را باز بکوه کشید - و میر بدمست (که از لاهور بجهت دمع او برآمده بود) مراجعت نموده بلاهور شتافت - و چون بتکلیف پیوست (که این ولایت بحضرت شاهنشاهی عزایت شده - و آنحضرت متوجه این ممالک اند) بے اختیار با جمعیت خود در کنار آب سلطان پور رسیده ادراک ملازمت نمود - و آنحضرت از روی عطوفت و منظور داشتن الطاف محضرت جهانبانی در مجلس عالی خود اشارت به نشستن فرمودند - و میر مشمول انواع مراحم و مکارم گشت - و از آنجا (که میر تنگ شراب مصیبت جرعۀ دژدا شده بود) بعد از آنکه (رخصت یافته بمنزل خود رفت) پیغام فرستاد که نسبت من بحضرت جهانبانی معلوم همگان است - علی الخصوص بخاطر گرامی باشد که در قمرۀ جوی شاهی با حضرت جهانبانی در یکجا در یکطرف خوردنی خوردیم - و شما حاضر بودید - بشما الوش دادند - پس نظر باین نسبت چون بخانه شما آمدم نیکه نمک برای من چرا جدا انداختند - و دستارخوان برای چه علیحدۀ برای من ترتیب داده شد - آنحضرت (که معدن دانش و مروت بودند) به بیخود می او تبسم فرموده بجای محمد سیدستانی (که پیغام آورده بود) فرمودند - بگو تو را سلطنت دیگر است و قانون عشق دیگر - آه نسبتی (که حضرت جهانبانی را بشما بود) مرا نیست - عجب که در میان

این در نصیحت تفرقه نکرده - کلمه کرده آید - میر انفعال عظیم کشید - و آنحضرت منوچه کوه شدند تا استیصال سکندر (که در مانکوت و آنحدود می بود) نمایند •

چون بنواحی هرهانه موکب اقبال نزل فرمود قاصد تیزرو رسید - و بیرام خان را از قضیه ائذان حضرت جهانبانی خبر کرد - بیرام خان پیشتر رفتن را صلاح ندیده موکب عالی را منوچه کلانور ساخت - که روزی چند دران خطه دلگشا اقامت واقع شود - در نزدیکی کلانور نظر شیخ چوای رسید - و فرهمان عالی آورد - و مقارن این حال خبر قضیه ناگزیر بمسماع اجال رسید از ائتماع این قضیه جانکاه گریه و زاری (که لازم عالم محبت و دوستداریست) از آنحضرت بطور آمد و آنقدر آشفته گی خاطر و برهم زدگی باطن آن مقدس نهاد را روی داد که از حیطه خیال بشری بیرون باشد - و بیرام خان و آنکه خان و ماهم آنکه بمقامت دلایز تسلی میدادند - چون از فرط محبت بود آنچه آنرا سرمایه تسلی میدادند بعامت مزید اندوه میشد - و این برگزیده معبود حقیقی برای آحاد الناس آنقدر دل نگرانی و توجه مبذول میدارد - و از فوت هر کس (که را ائمه از اخلاص و عقیدت و هنرمندی دارد) چگونه متأسف و متالم میشود - جای آنست که درین باب (که در زمان سالف موجب خرمندی و خوشحالی اهل غفلت میشد) بر ذات مقدس چنین حالت رود - تا اهل عالم (که نظر ایشان جز بر محسوس نباشد) بر حقیقت بزرگی این بزرگ جهان اعتراف نمایند - و این اعتراف و میل اهتدای جمهور انام شود - و این اهتدای ذریعه شمول نورانیت و عموم حقایق گردد - و اگر نه ایی معنی بودی در دست آباد دانش و خدا شناسی و حق پرستی این نور پرورد اقبال کجا راه داشته که در تقادیر ایزدی چنین شکایت در ابروی عبودیت بهر رساند - آخر بتائید عقل دور اندیش خود بهمان هجر خرامیده در تصدّات و تبعات (که بمسافران عالم بقا سودمند آید) اهتمام فرمودند - اصحاب نظم و ارباب نهم مرثیه و تاریخها گفتند - از انجمله خواجه حسین مردی ترکیب بند در مرثیه آن غفران قباب ترتیب داد - و این چند بیت از آنست • اشعار •

ای دل صدای مرگ ترا هم شنیدنیست • صبح اجل بمطلع عمرت دیدنیست
چون کل نفس ذائقة الموت حکم شد • میدان یقین که شربت مرگت چشیدنیست
این نام زندگی که نهاند مر ترا • نام ترا بطرف ممات کشیدنیست
غره مشو باین گل و بسطای زندگی • باد خزان درین گل و بهتان وزیدنیست

(۲) نسخه [د] میدادند از فرط محبتیکه بود آنچه (۳) این اشعار در هیچ نسخه سولی نسخه [ز] یافت نشد •

از گوشِ خویش شنوی کان فلان نماند • در گوشِ دیگران خبرت هم رسیدنی است
و میر عبدالحی این تاریخ یافت • • مصرعه • • ای وای پادشاه من از بام افتاد •
و مولانا مسعود حساری این را در ملک نظم آورد • • ع • • واصل حق شد همیون پادشاه •
اما برسم خطی که نام اقدس را بے الف نویسند - و مولانا قاسم کاهی این تاریخ را در رشته نظم کشید •
• ع • • همایون پادشاه از بام افتاد •

این تاریخ یک سال کم است - و تفاوت یک سال و در حال در عمارات آچونز توان کرد فع در وفیات
و جمیع این مصراع تاریخ یابند • • ع • • وارث ملکه جلال الدین باد •
کمالات صوری و معنوی و مآثر عقل و دانش این یگانه روزگار بیش از آنست که بتعرییر آید
از اقسام علوم عقلی و نقلی آگاهی تمام داشتند - علی الخصوص در اقسام علوم ریاضی آنحضرت را
پایه بلند بود - و همواره باروب حکمت صحبت میداشتند - و ممتازان علم ریاضی در پایت سرور والا
کامیاب سعادت بودند - و آنحضرت را اراده بستم رصد بود - و بسیاری از آلات رصدی
ترتیب داده بودند - و چند محفل رصد خیال نموده بودند - و توجه عالی بشعر و شعرا نیز داشتند
و از اینجا (که طبع موزون از خصائص فطرت سلیم است) در خلال اوقات واردات قدسی را (چه از
جذبهات و چه از مجاز) در سلک نظم میکشیدند - و دیوان شعر آنحضرت در کتابخانه عالی
موجود است - و این چند رباعی از آن دیباجه کرامت مرقوم میگردد • • رباعی •

• ای دل من اضطراب در پیش رتیب • حال دل خود مگوی با هیچ طبیب •

• کاربکه ترا بآن جفا کار افتاد • بس قصه مشکل است و بس امر عجیب •

• دیگر •

• ای دل ز حضور یار فیروزی کن • در خدمت او بصدق کلمه یزی کن •

• هر شب بخيال دوست خرم بنشین • هر روز بوصل یار نوروزی کن •

• دیگر •

• ای آنکه جفاى تو بعالم علم است • روزیکه ستم منم از تو ستم است •

• هر غم که رسد از ستم چرخ بدل • ما را چو غم عشق تو باشد چه غم است •

المئة لله که ذکر این سلسله رفیعہ (که چون سلسله سموات تائید الهی و اعتصام قدسی دارد
و یک سر این سلسله پیوسته است بصبح ایجاد آدم صفي - و هر دیگر بطول وجود شاهنشاهی)

بأنّی تنقیح و طرز اختصار بعبارات تازه (که خامه آورد بهمنچیان^(۱) قالب انشا نشده) انتظام یافت و بنگارش این فهرست رفعت و عذوان دولت ذرّه هوا مرشت ابوالفضل سعادت پذیر شد - و بما از رموز و نکات حکمت جابجا بمقتضای تقریب اندراج پذیرفت - که اگر آن حقائق و اسرار حقیقت از اصل سوانح متمیّز سازند کذّاب گردند انتخابی لبالب از مغز دانش •

- جام میه مایختم از خون خویش • نی خم سرکه که کند میزه ریش •
- هست بهر نکهت دنائق به • تاش نسجد نشنامد کس •

اگرچه [نظر بمخاطبان رسمی آنچه] تا حال از مرگدشت بزرگان گزارش یافت (طفیلی دانانده سخن سرا بود) اما حقیقت^(۲) شهنما^(۳) انجمن تقدّس نیکو دانند که درین سمّدت نامۀ ایزدی از آغاز تا انجام (که هرگز چشم^(۴) مرصاد) یک حرف بطغیل نیارده ام - بیان پردۀ چند (که نقاب جمال^(۵) مقدّس شاهنشاهی اند) کرده در هر پرده پردۀ گیم وجه همت بوده است حاشا کدام پرده - و چه پردگی - یک حمن امت که چندین تنوع ظهور دارد - و باطن یکنوا همت در گرد آن حسن جهان افروز روشنی پذیر امت •

- داند از انجا که سخندان^(۶) ست • کین چه نمودار سخن رانی ست •

مرا که دل یکجا گرواست کجا خاطر بگوین گواید - تا بدالیف تاریخ چه رسد - چنانچه دو شمشیر در یک میدان در نیاید - و در مقصود در یکدل نلجند - پراگنده خاطران هرجائی را قیاس میکن که این بیدلان خاک مرشت را دل کجاست تا قیاس را حزد - لیکن من مسبب بین را از فراخی حوصله در مظهر مقدّس حضرت شاهنشاهی حق را جلوّ خاص نمودند - و این رسیدن ملک احباب را بکمد ارادت درآوردند - و از ژرف نگاهی دولت منشی مبدعان قضا (که ابواب سعادت را از نیکذاتی^(۷) اینکس سرانجام میدادند) جمال جهان آرای شاهنشاهی را دو مظاهر این سلسله علیّه نمودار گردانیدند - تا عشق حقیقی آن یگانه درگاه الهی بنگاشتن این داستان دراز سرگرد ساخت - هم هنگامه سخفوری گرم شد - و هم گلشن نکهت پیرانی شاداب گشت - و هم فوراً در یکنوا لای این باده پیمنای حقیقت نرفت - هم مراتب جمال معشوق حقیقی باید ظهور گرفت و هم مدارج فنون عشق کمال عروج یافت •

انّون آنچه آنرا مجازبان رحمی استطرادی میدانستند بهی^(۸) شد - و نوبت سخن بانچه

(۲) در [لغت] باسمه چي بمعنى مصور و نقاش آمده (۲) نسخه [ح] ناکه نلجند (۴) نسخه [ط]

چشم بد مرصاد (۵) در [بعضی نسخه] درگروان (۶) نسخه [ح] چه نورد از چه سخن •

(هر دو طایفه انصاف حقیقی شناختند) در رسید - آمدند که درین کار شگرف کامیاب آرزو کردم •

• نظم •

• کلام که سرش زبان غیب است • گنجینه گشای کن غیب است •

• زانکس که نگه کند به تمکین • انصاف طلب کنم نه تحسین •

• این نامه سزای آفرین باد •

• انشاء الله که اینچنین باد •

(۲) نسخه [ح] انشاء الله اینچنین - و نسخه [ط] که همچنین •

• تاریخ طبع دفتر اول •

• قمری •

۱۲۹۴ هـ

اتم السیزر بخیر

• دیگر •

۱۲۹۴ هـ

• ع • از لطف بے نیاز بآخر رسید جز (۱)

• دیگر ظاهراً و باطناً •

۱۲۹۴ هـ

در جمادی الاول سنه یک هزار و دویست و نود و چار هجری

• شمسی •

۱۸۷۷ ع

۱۸۷۷ ع

اتمت بفضلہ جل اعطاه - ولا ختمت

• دیگر •

۱۸۷۷ ع

• ع • شکر حسیب صد که بآخر رسید طبع

• دیگر ظاهراً و باطناً •

۱۸۷۷ ع

بماه می یک هزار و هشتصد و هفتاد و هفت عیسوی

تصحیح اغلاطیکه در اولین دفتر اکبرنامه هنگام انطباع راه یافته

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱	۲	پرکار	پرکار	۱۲	۴	بمساعت	بمساعت
ایضاً	۱۶	موبد	موبد	ایضاً	۱۷	درلقمندان	درلقمندان
۲	۲۳	ننگنای	ننگنای	ایضاً	۱۸	بنفود	بنفود
۳	۷	عزایت نکردی	عزایت نکردی	ایضاً		قدوم	قدوم
ایضاً	۱۳	کارگاه	کارگاه	ایضاً		اقدام	اقدام
۴	۴	آفرین	آفرین	ایضاً	۲۲	مترصد	مترصد
ایضاً	۷	زبان	زبان	۱۴	۲۲	بنور	بنور
ایضاً	۲۳	نسایم	نسایم	ایضاً	۲۶	خان اعظم	خان اعظم
۵	۷	افتاد	افتاد	۱۵	۷	نعمت	نعمت
۶	۱۲	قدردان	قدردان	ایضاً	۲۴	نزدان	نزدان
ایضاً	۲۶	وثقی	وثقی	۱۶	۱۸	رمزدانان	رمزدانان
۷	۱۰	نوائیر	نوائیر	۱۷	۱۳	نیر	نیر
۸	۲۶	دنیی	دنیی	۱۸	۷	بوزاق	بوزاق
۹	۱۶	حراند	حراند	ایضاً	۱۴	شعرای	شعرای
۱۰	۱	نرورع	نرورع	۱۹	۲۷	باد	باد
ایضاً	۱۰	کنجوری	کنجوری	۲۰	۶	نظام بخش	نظام بخش
ایضاً	۱۷	مکونات	مکونات	ایضاً	۲۴	دادند	داد
ایضاً	۲۰	کانه	کانه	ایضاً	۲۴	رساندند	رساند
۱۱	۵	دور بین	دور بین	ایضاً	۲۴	سپیده دم	سپیده دم
ایضاً	۱۱	خلوتیان	خلوتیان	ایضاً	۲۷	(۲) (۳)	(۲) (۳)
ایضاً	۲۱	ترتبات	ترتبات	۲۱	۱۶	تبهقه	تبهقه

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
ایضاً ۲۵	برموز	برموز	۹۱	۹	جورنغار	جوانغار - جورانغار	صحیح
۲۴	عاقبة	عاقبة	ایضاً ۲۰		بیدار	بیدار	
۲۶	بنظر	بنظر	۶۲	۱۶	تور بن	تور بن	
۲۸	انواع	انواع	ایضاً ۱۷		فدایبانه	فدایبانه	
۲۹	رائعۃ	رائعۃ	ایضاً ۲۱		خال	خال	
۳۰	بے اندزه	بے اندزه	ایضاً ۲۵		دنسته	دنسته	
ایضاً	متصرف	متصرف	۶۶	۶	الدارج	الدارج	
ایضاً ۲۶	(۳)	(۲)	۷۱	۱۸	کارساز	کارساز	
۳۳	دوارده	دوارده	ایضاً		نظام بخش	نظام بخش	
ایضاً ۲۱	مدکّر	مدکّر	۷۲	۱۵	ورطهای	ورطهای	
۳۴	بسر الطائر	بسر الطائر	۷۳	۱۶	تنگوزنیل	تنگوزنیل	
ایضاً ۲۰	مدکّر	مدکّر	۷۵	۷	خانزادهای	خانزادهای	
۳۵	بحو	بحو	۷۷	۱	بایرن	بایرن	
ایضاً ۲۲	جدره	جدره	۷۹	۲۷	بعزم شاه	بعزم شاه	
۳۷	حدّخون	حدّخون	۸۰	۵	ملازم	ملازم	
ایضاً ۶	خانّه	خانّه	۸۶	۱۴	هم	هم	
ایضاً ۱۱	نادرست	نادرست	۸۷	۱۹	محمود ^(۳)	محمود ^(۵)	
ایضاً ۲۰	انتظام	انتظام	ایضاً ۲۰		درزی ^(۵)	درزی ^(۶)	
۳۸	خاته	خاته	ایضاً ۲۶		[۵] - (۴) نسکّه [۵]		
۴۰	رمدبد	رمدبد	ایضاً		ایضاً (۴)	(۵)	
۴۶	موکب	موکب	ایضاً		ایضاً (۵)	(۶)	
ایضاً	شاه	شاه	۸۸	۷	آمد	آمد	
ایضاً ۷	انجلی	انجلی	۹۰	۱	کهر	کهر	
۴۸	ازاج	ازاج	ایضاً ۷		موکب	موکب	
۵۸	تسلّی بخش	تسلّی بخش	۹۲	۲	عیسی خیل	عیسی خیل	
۶۰	زبانزد مردم	زبانزد مردم	ایضاً ۶		مندراول	مندراول	

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
ایضاً	۲۳	امرا	و امرا	ایضاً	۱۸	رضا جوئی / رضا جوئی	رضا جوئی
۹۳	۶	مال آن	مال امان	۱۲۷	۵	باتفاق	باتفاق
ایضاً	۲۰	برہمنوئی	برہمنوئی	۱۲۸	۱۱	رننہ پور	رننہ پور
۹۴	۵	مرکب	مرکب	ایضاً	۱۲	تاتارخان	تاتارخان
ایضاً	۱۶	محمد علی	و محمد علی	۱۳۱	۲۳	مردہ	مردم
۹۵	۱۳	یافتہ	یافتہ	۱۳۲	۲۲	بغلیچہ	نعلچہ
ایضاً	۲۱	تلافی مشاق	تلافی مشاق	۱۳۳	۲۰	دیب	دیب
۹۶	۲۵	سپاہ گران	سپاہ گران	۱۳۵	۱۸	گورگان	گورگان
۹۷	۲	جوشن پوش	جوشن پوش	ایضاً	۲۳	آچ	آچہ
ایضاً	۴	ہنگام	ہنگام	۱۳۶	۹	کواران	کواران
۹۹	۳	آرامشی	آرامشی	ایضاً	۲۳	برین	برین
ایضاً	۹	ہفاد لک	ہفاد لک	ایضاً		بشیدہ	بشیدہ
۱۰۱	۴	مخطورات	مخطورات	۱۳۷	۲	فریان	فریان
ایضاً	۱۹	کامیاب	کامیاب	ایضاً	۳	معتمدان	معتمدان
ایضاً	۲۳	اشدات ^(۳)	اشدات ^(۳)	ایضاً	۱۱	ہالول	ہالول
۱۰۳	۲۵	برواقت	برواقت	ایضاً	۱۴	حکم	حکم
۱۰۴	۱۹	مشمول	مشمول	۱۳۸	۲	بشیدہ	بشیدہ
۱۰۷	۷	قوجین	قوجین	۱۴۰	۱۰	محمد پرنلی	محمد علی
۱۱۱	۱	قورچی	قورچی	۱۴۱	۱۰	سرکیچ	سرکیچ
ایضاً	۱۸	بابا تشقہ	و بابا تشقہ	ایضاً	۱۴	بروج	بروج
۱۱۷	۱۲	عدس	عدس	۱۵۴	۴	قبل	قبل
ایضاً	۲۳	ہتائید	ہتائید	ایضاً	۱۷	چنانچہ	چنانچہ
۱۱۸	۲۱	اشعار	اشعار	۱۵۶	۲۳	امور	امور
۱۲۰	۱۴	مرتب	مرتب	۱۵۸	۱۱	چند	چند
ایضاً	ایضاً	برہین	برہین	۱۵۹	۷	بابا جلیروتردی } بیگ رتوج بیگ }	
۱۲۲	۱۳	احصار	احصا	۰۰	۰۰		

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۹۶	۱	وسیع	در ضمیر	۱۹۶	۱۴	در غمیر	یضا
۱۹۱	۷	داده	جنگ	۱۹۱	۶	جذب	۱۹۱
۱۹۳	۲۲	تنگ	پسران او	۱۹۳	۱۷	پسران	۱۹۳
..	۱۹۷	ندارند	الغ میرزا	الغ میرزا	..
۱۹۵	۶	تاباز	خورده شود	۱۹۵	۱۴	خرده شود	۱۹۵
۱۹۷	۷	درین	بمعرض	۱۹۷	۲	بمعرض	۱۹۷
ایضا	۱۱	قوت	سدیوم	ایضا	۱۹	سوه	ایضا
۱۹۹	۲	باتو	ارجمند	۱۹۹	۱۱	رجمند	۱۹۹
ایضا	۷	دوازده	شیرخان	ایضا	۲۱	شیرخار	ایضا
ایضا	۲۰	کارخانهای	مساعداات	ایضا	۲۱	مساعداات	ایضا
..	۸	دانسته	۱۷۰	..	۰۷۱	۰۷۱	..
۱۷۰	۲۳	افشا	ماکری	۱۷۰	۱۵	بگري	۱۷۰
۱۷۲	۲۴	شاهزاهي	ناصر	۱۷۲	۱	نام	۱۷۲
ایضا	۸	توانید	بندپذیر	ایضا	۴	بندپذیر	ایضا
۱۷۳	۲۳	تنگ	بذات	۱۷۳	۱	بذات	۱۷۳
ایضا	۲۲	بیگه	حاجان	ایضا	۱۸	حاجان	ایضا
۱۷۷	۲۱	انصاف	زمین	۱۷۷	۶	زمین	۱۷۷
۱۷۹	۲۵	لشکر	حاصل پور	۱۷۹	۲۰	واصل پور	۱۷۹
۱۸۳	۴	از هر طرف	بطان	۱۸۳	۱۱	بطن	۱۸۳
۱۸۶	۲۱	مهمات	مازوار	۱۸۶	۱۳	هردوار	۱۸۶
۱۸۷	۱۸	نداخت	میگشت	۱۸۷	۱۲	میگشت	۱۸۷
۱۹۰	۱	زوانه	مستندگ	۱۹۰	۱۲	مستندگ	۱۹۰
۱۹۳	۱	به میرزا	حاشا	۱۹۳	۲	حاشا	۱۹۳
۱۹۴	۱۰	صاحبان	لوزم	۱۹۴	۱	لوزم	۱۹۴
ایضا	۲۰	مزایاشیه	انگه	ایضا	۶	انگه	ایضا
۱۹۵	۲۲	ومت	گکهر	۱۹۵	۱۵	ککهر	۱۹۵

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۴۳	۱۹	ترتیب	ترتیب	۲۷۵	۵	حضرت	حضرت
۲۵۴	۱	مومزدگی	برہ زدگی	ایضاً	۹	بنچشیر	بنچشیر
ایضاً	ایضاً	روزگار	روزگار	۲۷۹	۱۶	سعادت	سعادت
ایضاً	۲	طلب	طلب	۲۸۰	۱۴	عالم	عالم
۲۵۵	۸	کاہن	کاہن	ایضاً	۲۷	بدولت	بدولت
۲۵۶	۳	اسماء	اسماء	۲۸۲	۱۰	دولتداریہ	دولتداریہ
ایضاً	۱۴	مندان	مندان	۲۸۴	۲۱	جہان بینی	جہان بینی
۲۵۹	۴	دولتخواہان	دولتخواہان	۲۸۶	۶	حال	حال
ایضاً	۱۷	معدن	معدن	۲۸۷	۱۰	مستحکم	مستحکم
۲۶۰	۳	تزوج	تزوج	ایضاً	۱۱	مستندان	مستندان
ایضاً	۶	تقیہ	تقیہ	ایضاً	۲۰	ندیش	ندیش
۲۶۱	۴	نزول	نزول	۲۹۳	۸	دیگ	دیگ
ایضاً	۱۹	متوجہ	متوجہ	ایضاً	۱۶	امراق	امراق
۲۶۴	۵	بوسر	بوسر	۲۹۵	۵	تمام	تمام
ایضاً	۲۳	ارین	ارین	ایضاً	۵	قدر	قدر
۲۶۷	۲	ازراہ تعلق	ازراہ تعلق	۳۰۱	۱۱	کشف	کشف
۲۶۸	۱۷	اتکہ	اتکہ	۳۰۲	۲۳	حکایت	حکایت
۲۷۰	۲۰	تعلیم	تعلیم	۳۱۶	۳	الزمان	الزمان
۲۷۱	۱۰	ع	ع	ایضاً	ایضاً	امّا بواسطہ	امّا بواسطہ
ایضاً	۱۵	مقدم	مقدم	ایضاً	ایضاً	قندوزا	قندوزا
ایضاً	۱۷	لوازم	لوازم	۳۱۶	۴	بمواجید	بمواجید
ایضاً	۲۲	ذبح	ذبح	۳۱۹	۱۰	انداختہ	انداختہ
۲۷۲	۱۵	رگردان	رگردان	۳۲۳	۱۶	بار	بار
۲۷۴	۱۶	بنچشیر	بنچشیر	۳۲۹	۱۸	سندان	سندان
ایضاً	ایضاً	ملک	ملک	۳۳۲	۴	مستدرات	مستدرات
ایضاً	۲۴	تشریف	تشریف	ایضاً	۹	ظالم	ظالم

صحیح	مصحح	سطر	غلط	صحیح	مصحح	سطر	غلط
همّت	۳۵۲	۱	همّت	تشریف	۳۳۳	۲	مشریف
ولی	ایضا	۳	ولی	دلخواه	۳۳۴	۳	دلخواه
حقائق	۳۵۷	۴	حقائق	خزک	ایضا	۹	خزک
و از جمله	۳۶۰	۱۸	از جمله	بتغلب	۳۳۶	۱۳	بتغلب
دو	۳۶۹	۱۵	و دو	مرج	۳۶۰	۱۱	مرج
[ایضا	۲۶]	را	ایضا	۱۴	ر
و باطناً	۳۷۰	۱۴	رباطاً	جاستان	۳۶۵	۱۵	جاستن

فهرست نامهای مردمان و مواعع و قلعیات و آبها و غیره (که در اولین دفتر اکبرنامه و قلم یافته است)
 بترتیب حروف هجاء - اما نامهاییکه در یک صفحه بتکرار واقع شده اند ذکر آن صفحه بتکرار نیاموده شد - بلکه
 بر یکبار اکتفا کرده آمد - گنجینه این روضه ناضحه را باید که آن صفحه را بتعامه نظاره فرمایند تا بر همگی
 حالات مندرجه آن صفحه آگاهی یابند - و چون قلعیات بلنطق قلعه یا حصار و جز آن و آبها بلنطق آب یا دریا
 و جز آن تمیز می یابند اسمای قلع و آبها را جداگانه نیاموده فهرست را بر دو منظر مرتب ساختیم - اولین برای
 مردمان - و دومین برای مواضع و غیره - و چون این کتاب در بیان مواضع و حالات اکبر تألیف یافته است و تقریباً
 هر واقعه مرقومه این کتاب را صراحتاً یا ضمناً بذاتش نسبت به ست و نیز صفحه از ذکرش (که بحضرت شاهنشاهی
 یا خدیو عالم - یا خدیو زمان و هم برین لفظ آمده) عاری نیست الا یک دو صفحه فلذا از برای احتراز از عبت
 در فهرست نامش را مذکور ناساختیم - و تطویل مردود را گذاشته اینجا مردود را کار بستیم •

• شعر • • حسبی الاله العالمین فانه • مولی حسین قادر و نصیر •

• منظر اول در اسماع مردمان و قبائل و اقوام و غیره •

سلطان آدم گزهر ۱۹۵ - ۳۲۳ - ۳۲۴ - ۳۲۶ - ۳۲۷

آق (آقا) سلطان ۳۴۱

آدینه نقبائی ۳۱۵

آواخان پسر سلیم شاه ۳۲۵

آدم خان قیام خانی امیر افغانان ۳۵۲

شیخ آذری شاعر ۳۶۳

ابوالفضل مولف ۹ - ۳۱ - ۴۷ - ۵۲ - ۱۸۸ - ۲۵۶

ابرخس حکیم ۳۶۷ - ۳۶۹

سلطان ابومعید میرزا پسر سلطان محمد میرزا و پدر ۴۱

عمر شیخ میرزا ۸۳ - ۸۴ - ۸۹

شیخ ابن عربی ۵۲

ابن جوزی ۵۴

ابومعشر بلخی ۵۶

• حرف الف •

النفوس بنت جوینده بهادر و مادر بوزجرتاآن ۱۲ - ۴۹

۶۴ - ۶۵ - ۷۲ - ۱۲۲ - ۱۶۶

آی خان پسر کن خان ۴۹ - ۶۱

حضرت آدم صفی علیه السلام ۴۹ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۴

۵۵ - ۵۷ - ۶۵ - ۶۶ - ۱۲۲ - ۱۸۴ - ۳۲۴ - ۳۶۸

آغازیمون مصری (اروپای ثانی) ۵۵

آذربایجان پسر دوز ۵۸

آذر خان بن مغل خان ۶۰

آی خان پسر اغررخان ۶۰

آنگ خان ۷۲

آل مظفر ۷۹

آذون حسن آق قوزلو ۸۳ - ۸۴

آرایش خان ۱۹۷

آوق ملان بابر شاه ۱۱۲

۲۳۴ - ۲۲۹	۶۷
ابوالحسن بیگ برادرزاده قراچه خان	سلطان ابوسعید که پیش از تیمور در ایران سلطنت داشت
۲۵۹	۷۸
ابدال کوکه ملازم میرزا کامران	ابابکر میرزا پسر میران شاه
۳۲۵ - ۳۰۷	۸۴ - ۸۱
شاه ابوالعالی	ابابکر میرزا بن سلطان ابوسعید میرزا
۳۴۳ - ۳۳۳ - ۳۳۴ - ۳۴۳	۸۳
۳۶۶ - ۳۵۵ - ۳۵۰ - ۳۴۶	سلطان ابراهیم بن سلطان سکندر لودی
۳۶۶ - ۳۵۵ - ۳۵۰ - ۳۴۶	۹۴ - ۹۳
خواجه ابراهیم نذختی	۹۴ - ۹۳ - ۹۲ - ۹۱ - ۹۰ - ۸۹ - ۸۸ - ۸۷ - ۸۶ - ۸۵ - ۸۴ - ۸۳ - ۸۲ - ۸۱ - ۸۰ - ۷۹ - ۷۸ - ۷۷ - ۷۶ - ۷۵ - ۷۴ - ۷۳ - ۷۲ - ۷۱ - ۷۰ - ۶۹ - ۶۸ - ۶۷ - ۶۶ - ۶۵ - ۶۴ - ۶۳ - ۶۲ - ۶۱ - ۶۰ - ۵۹ - ۵۸ - ۵۷ - ۵۶ - ۵۵ - ۵۴ - ۵۳ - ۵۲ - ۵۱ - ۵۰ - ۴۹ - ۴۸ - ۴۷ - ۴۶ - ۴۵ - ۴۴ - ۴۳ - ۴۲ - ۴۱ - ۴۰ - ۳۹ - ۳۸ - ۳۷ - ۳۶ - ۳۵ - ۳۴ - ۳۳ - ۳۲ - ۳۱ - ۳۰ - ۲۹ - ۲۸ - ۲۷ - ۲۶ - ۲۵ - ۲۴ - ۲۳ - ۲۲ - ۲۱ - ۲۰ - ۱۹ - ۱۸ - ۱۷ - ۱۶ - ۱۵ - ۱۴ - ۱۳ - ۱۲ - ۱۱ - ۱۰ - ۹ - ۸ - ۷ - ۶ - ۵ - ۴ - ۳ - ۲ - ۱
سلطان ابراهیم پسر همام	۱۱۲ - ۱۱۱ - ۱۱۰ - ۱۰۹ - ۱۰۸ - ۱۰۷ - ۱۰۶ - ۱۰۵ - ۱۰۴ - ۱۰۳ - ۱۰۲ - ۱۰۱ - ۱۰۰ - ۹۹ - ۹۸ - ۹۷ - ۹۶ - ۹۵ - ۹۴ - ۹۳ - ۹۲ - ۹۱ - ۹۰ - ۸۹ - ۸۸ - ۸۷ - ۸۶ - ۸۵ - ۸۴ - ۸۳ - ۸۲ - ۸۱ - ۸۰ - ۷۹ - ۷۸ - ۷۷ - ۷۶ - ۷۵ - ۷۴ - ۷۳ - ۷۲ - ۷۱ - ۷۰ - ۶۹ - ۶۸ - ۶۷ - ۶۶ - ۶۵ - ۶۴ - ۶۳ - ۶۲ - ۶۱ - ۶۰ - ۵۹ - ۵۸ - ۵۷ - ۵۶ - ۵۵ - ۵۴ - ۵۳ - ۵۲ - ۵۱ - ۵۰ - ۴۹ - ۴۸ - ۴۷ - ۴۶ - ۴۵ - ۴۴ - ۴۳ - ۴۲ - ۴۱ - ۴۰ - ۳۹ - ۳۸ - ۳۷ - ۳۶ - ۳۵ - ۳۴ - ۳۳ - ۳۲ - ۳۱ - ۳۰ - ۲۹ - ۲۸ - ۲۷ - ۲۶ - ۲۵ - ۲۴ - ۲۳ - ۲۲ - ۲۱ - ۲۰ - ۱۹ - ۱۸ - ۱۷ - ۱۶ - ۱۵ - ۱۴ - ۱۳ - ۱۲ - ۱۱ - ۱۰ - ۹ - ۸ - ۷ - ۶ - ۵ - ۴ - ۳ - ۲ - ۱
ابراهیم خان سور پسر غازی خان	میر ابوالفتح
۳۳۷ - ۳۳۹ - ۳۵۴	۱۱۶ - ۱۱۵ - ۱۱۴ - ۱۱۳ - ۱۱۲ - ۱۱۱ - ۱۱۰ - ۱۰۹ - ۱۰۸ - ۱۰۷ - ۱۰۶ - ۱۰۵ - ۱۰۴ - ۱۰۳ - ۱۰۲ - ۱۰۱ - ۱۰۰ - ۹۹ - ۹۸ - ۹۷ - ۹۶ - ۹۵ - ۹۴ - ۹۳ - ۹۲ - ۹۱ - ۹۰ - ۸۹ - ۸۸ - ۸۷ - ۸۶ - ۸۵ - ۸۴ - ۸۳ - ۸۲ - ۸۱ - ۸۰ - ۷۹ - ۷۸ - ۷۷ - ۷۶ - ۷۵ - ۷۴ - ۷۳ - ۷۲ - ۷۱ - ۷۰ - ۶۹ - ۶۸ - ۶۷ - ۶۶ - ۶۵ - ۶۴ - ۶۳ - ۶۲ - ۶۱ - ۶۰ - ۵۹ - ۵۸ - ۵۷ - ۵۶ - ۵۵ - ۵۴ - ۵۳ - ۵۲ - ۵۱ - ۵۰ - ۴۹ - ۴۸ - ۴۷ - ۴۶ - ۴۵ - ۴۴ - ۴۳ - ۴۲ - ۴۱ - ۴۰ - ۳۹ - ۳۸ - ۳۷ - ۳۶ - ۳۵ - ۳۴ - ۳۳ - ۳۲ - ۳۱ - ۳۰ - ۲۹ - ۲۸ - ۲۷ - ۲۶ - ۲۵ - ۲۴ - ۲۳ - ۲۲ - ۲۱ - ۲۰ - ۱۹ - ۱۸ - ۱۷ - ۱۶ - ۱۵ - ۱۴ - ۱۳ - ۱۲ - ۱۱ - ۱۰ - ۹ - ۸ - ۷ - ۶ - ۵ - ۴ - ۳ - ۲ - ۱
خواجه ابوالقاسم	شیخ ابوالفتح سلطان فشار
۳۴۲	۳۴۲ - ۳۲۱
ابراهیم خان اوزک	میرزا ابراهیم (میرزا ابوالقاسم) پسر میرزا کامران
۳۵۰	۳۴۲ - ۳۲۱
میرزا ابوالقاسم پسر میرزا کامران	۳۴۲ - ۳۲۱
۳۶۵	۳۴۲ - ۳۲۱
اتکه خان (شمس الدین محمد غزنوی) شف شین	۳۴۲ - ۳۲۱
و غزن (۱۹۴ - ۲۵۹ - ۲۸۳ - ۳۲۲ - ۳۳۴	۳۴۲ - ۳۲۱
۳۶۷ - ۳۶۶ - ۳۵۲ - ۳۴۸	۳۴۲ - ۳۲۱
احمد جام (زنده نیل) پدر صرم مکانی حمیده بانوی بگم	۳۴۲ - ۳۲۱
۲۱۵ - ۱۸	۳۴۲ - ۳۲۱
سلطان احمد میرزا بن سلطان ابوسعید میرزا	۳۴۲ - ۳۲۱
۸۳	۳۴۲ - ۳۲۱
۸۸ - ۸۷ - ۸۵	۳۴۲ - ۳۲۱
احمد یوسف	۳۴۲ - ۳۲۱
۱۰۸ - ۱۰۷ - ۹۰	۳۴۲ - ۳۲۱
احمد قاسم گاهلی	۳۴۲ - ۳۲۱
۱۰۳ - ۹۰	۳۴۲ - ۳۲۱
امیر احمدی پروانچی	۳۴۲ - ۳۲۱
۱۰۰ - ۹۶ - ۹۵	۳۴۲ - ۳۲۱
احمد شاه نبیرگ سلطان ناصرالدین	۳۴۲ - ۳۲۱
۱۱۲	۳۴۲ - ۳۲۱
سلطان احمد جلایر (در زمان تیمور بود)	۳۴۲ - ۳۲۱
۱۲۸	۳۴۲ - ۳۲۱
ملک احمد لا ملازم سلطان بهادر	۳۴۲ - ۳۲۱
۱۳۶	۳۴۲ - ۳۲۱
استاد احمد رومی	۳۴۲ - ۳۲۱
۱۶۴	۳۴۲ - ۳۲۱
احمد سلطان شاملو حاتم سیستان واد محمد خلیفه	۳۴۲ - ۳۲۱
۲۱۸ - ۲۱۴ - ۲۰۵ - ۲۰۳	۳۴۲ - ۳۲۱

اسحق سلطان ۲۷۷ - ۲۹۲ - ۲۹۳
 مولانا اسد ۳۶۳
 اشرف خان میرمنشی ۳۶۴ - ۳۶۵
 اغور خان بن قورخان ۴۹ - ۹۰ - ۹۱ - ۹۲
 آغزخان ۱۲۲
 اغزیوار خان انالیک سام میرزا ۱۳۵
 افغانان ۸۹ - ۱۰۰ - ۱۲۸ - ۱۲۹ - ۱۵۲ - ۱۵۳ - ۱۵۵
 ۱۵۸ - ۱۶۳ - ۱۶۵ - ۱۶۹ - ۱۷۱ - ۱۷۲ - ۱۹۵
 ۱۹۸ - ۲۴۰ - ۲۴۹ - ۲۵۸ - ۲۶۱ - ۳۰۷ - ۳۱۱
 ۳۱۲ - ۳۱۳ - ۳۱۹ - ۳۲۰ - ۳۲۱ - ۳۲۳ - ۳۲۵
 ۳۲۹ - ۳۳۱ - ۳۳۲ - ۳۳۶ - ۳۳۹ - ۳۴۲ - ۳۴۳
 ۳۴۵ - ۳۴۷ - ۳۵۲
 سید افضل پسر میرسلطانعلی خواب بین ۸۹
 افغانان خلیل ۳۰۷ - ۳۰۸
 افغانان محمد ۳۰۷ - ۳۰۸
 افغانان محمد الرحمانی ۳۲۳
 افغانان یومزیدی ۳۲۳
 افضل خان میربخشی ۳۴۵ - ۳۴۶ - ۳۶۹
 اقلیمیا (اقلیم) خواهرقابیل ۵۳
 الوس آکنای (اوکدای) ۷۶
 مولانا الیاس اردبیلی ۳۰ - ۲۲۱ - ۳۴۲
 الکنکر (ایلنکر) بهادر بن ایچل نویان ۴۹ - ۷۶ - ۷۷
 النجه خان بن گیوک خان ۴۹ - ۵۹
 النجه خان بن ترک ۴۹ - ۵۹
 القان خان ۷۰
 النکر میرزا بن میران شاه ۸۲
 میرزا الینگ این عمه بنوسعید بن سلطان محمد ۸۲
 ۹۰ ۲۵۵

احمد سلطان الاش انلی اسکلر ۲۱۹
 شیخ احمد بسوی ۲۲۳
 احمد بیگ ۲۵۲
 احمد خان سور (سکندر) یزنگه سلیم خان ۳۳۹
 ۳۵۲ (شف سکندر)
 اخفوخ (یعنی ادریس علیه السلام - اورپای سیم
 هریس الهرامسه) بن برد ۵۵ - ۵۶
 اختیارخان قاضی زاده ۱۳۷ - ۱۳۸
 خواجه اختیار ۳۰۸
 ادهم خان کوکه ۱۹۴ - ۲۲۵ - ۳۶۳
 ادهم میرزا ولد دیو میرزا ۲۱۸
 افششد بن ۵۸
 ارم بن ۵۸
 اران پسر بوذر ۵۸
 ارمن پسر بوذر ۵۸
 ارقیل خواجه وزیر اغور خان ۶۱
 قوم ارغون ۱۷۳ - ۱۸۴ - ۱۸۵ - ۱۸۹ - ۲۶۲
 اسقلینوس حکیم ۵۶
 اسود بن سام ۵۸
 شاه اسمعیل صفوی ۸۵ - ۸۶ - ۲۱۸ - ۲۹۵
 سید اسحق (شهاب خان) ملازم سلطان بهادر ۱۴۳
 اسمعیل ولد محمد شاه ۱۹۷
 اسکندر سلطان پسر میرزا حیدر ۱۹۸
 اسمعیل سلطان جامی ۲۲۹
 اسمعیل بیگ دولدی ۲۳۵ - ۲۴۱
 ۲۶۲ - ۲۷۲ - ۳۷۳ - ۲۷۷ - ۳۳۳ - ۳۴۲ - ۳۵۰
 اسکندر سلطان (خان) ۲۶۰ - ۲۸۱ - ۲۹۰
 اسمعیل کور (کوز) ۲۹۲

۲۶۸ - ۲۷۱ - ۲۸۵ - ۲۸۹ - ۲۸۸ - ۲۸۹	
۲۹۱ - ۲۹۲ - ۲۹۳	
زاول اودي سنگه ۱۰۶ - ۱۱۰	
اويى سلطان ۲۵۲	
اويى اغلان ۲۸۸	
اويماقات (ايماقات) دره کز ۲۸۹	
اهواز بن اسود ۵۸	
انجل نويان بن قراچار نويان .. ۴۹ - ۷۶ - ۷۷	
ايردمچي بولاس بن قاجولي ۱۴۹ - ۷۱	
ايل خان بن تنگيز خان ۴۹ - ۶۰ - ۶۲	
قوم ايعور ۶۰ - ۶۲ - ۶۹	
ايلدرم بايزيد قيصر دم ۸۰ - ۱۲۸	
انجل ميرزا بن ميران شاه ۸۲	
ملا ايتي ۱۰۲	
قوم ايماقات ۲۶۹ - ۲۹۹	
ايل ميرزا ملازم پير محمد خان ۲۸۷	
* حرف پاء *	
ظهيرالدين محمد بابر پادشاه گيذي ستاني	
فردوس مڪاني پسر عمر شيخ ميرزا ۱۱ - ۴۸ - ۸۵ - ۸۶	
۸۷ - ۸۸ - ۸۹ - ۹۰ - ۹۱ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ - ۹۶ - ۹۸ - ۹۹	
۱۰۰ - ۱۰۱ - ۱۰۲ - ۱۰۳ - ۱۰۴ - ۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۸	
۱۱۰ - ۱۱۱ - ۱۱۲ - ۱۱۳ - ۱۱۴ - ۱۱۵ - ۱۱۶ - ۱۱۷	
۱۱۸ - ۱۱۹ - ۱۲۱ - ۱۲۲ - ۱۲۳ - ۱۲۴ - ۱۲۵	
۱۲۶ - ۱۲۹ - ۱۳۸ - ۱۳۹ - ۱۴۰ - ۱۴۱ - ۱۴۳ - ۱۴۸	
۱۴۹ - ۱۵۱ - ۱۵۳ - ۱۵۴ - ۱۵۵ - ۱۵۶ - ۱۵۷ - ۱۵۸	
۱۵۹ - ۱۶۰ - ۱۶۱ - ۱۶۲ - ۱۶۳ - ۱۶۴ - ۱۶۵ - ۱۶۶	
۱۶۷ - ۱۶۸ - ۱۶۹ - ۱۷۰ - ۱۷۱ - ۱۷۲ - ۱۷۳ - ۱۷۴	
۱۷۵ - ۱۷۶ - ۱۷۷ - ۱۷۸ - ۱۷۹ - ۱۸۰ - ۱۸۱ - ۱۸۲	
۱۸۳ - ۱۸۴ - ۱۸۵ - ۱۸۶ - ۱۸۷ - ۱۸۸ - ۱۸۹ - ۱۹۰	
۱۹۱ - ۱۹۲ - ۱۹۳ - ۱۹۴ - ۱۹۵ - ۱۹۶ - ۱۹۷ - ۱۹۸	
۱۹۹ - ۲۰۰ - ۲۰۱ - ۲۰۲ - ۲۰۳ - ۲۰۴ - ۲۰۵ - ۲۰۶	
۲۰۷ - ۲۰۸ - ۲۰۹ - ۲۱۰ - ۲۱۱ - ۲۱۲ - ۲۱۳ - ۲۱۴	
۲۱۵ - ۲۱۶ - ۲۱۷ - ۲۱۸ - ۲۱۹ - ۲۲۰ - ۲۲۱ - ۲۲۲	
۲۲۳ - ۲۲۴ - ۲۲۵ - ۲۲۶ - ۲۲۷ - ۲۲۸ - ۲۲۹ - ۲۳۰	
۲۳۱ - ۲۳۲ - ۲۳۳ - ۲۳۴ - ۲۳۵ - ۲۳۶ - ۲۳۷ - ۲۳۸	
۲۳۹ - ۲۴۰ - ۲۴۱ - ۲۴۲ - ۲۴۳ - ۲۴۴ - ۲۴۵ - ۲۴۶	
۲۴۷ - ۲۴۸ - ۲۴۹ - ۲۵۰ - ۲۵۱ - ۲۵۲ - ۲۵۳ - ۲۵۴	
۲۵۵ - ۲۵۶ - ۲۵۷ - ۲۵۸ - ۲۵۹ - ۲۶۰ - ۲۶۱ - ۲۶۲	

الغياث ميرزا بن سلطان ايوبيد ميرزا و برادر	
عمر شيخ ميرزا ۸۳ - ۸۹	
اوس مغل خان ۸۴ (شف مغل)	
الدين خان بن دواخان ۸۶	
الجه خان تغايء بابر ۸۷	
الياس خان ۱۱۱	
الامان ميرزا فرزند هاليون ۱۱۳	
الغ ميرزا بن محمد سلطان ميرزا - ۱۲۴ - ۱۴۴	
۱۴۵ - ۱۴۸ - ۱۶۳ - ۱۷۱ - ۲۰۰ - ۲۳۰	
۲۳۱ - ۲۳۳ - ۲۳۴ - ۲۴۰ - ۲۴۱ - ۲۴۲ - ۲۴۹	
۲۵۰ - ۲۵۷ - ۲۵۹ - ۲۶۶ - ۲۸۴ - ۲۸۵	
المراد دوست قاتل ۱۸۹ - ۱۹۰	
الغ بيگ پسر هاهل سلطان ۲۳۵	
امير بيگ حاكم زمين داور ۲۰۴	
امير شاهي شاعر ۲۱۴	
خواجه امين لدن محمود هروي خواجه جهان	
۲۴۲ - ۲۴۴ ۳۴۲	
اسلم قلبي قورچي ۲۴۸	
مير ايماني شاعر ۲۵۰ - ۳۱۴	
محمد امين ۲۹۷	
انوش بن شيت عم ۴۹ - ۵۴	
انوش آغا دختر خواجه حسين زوجة عمر شيخ ميرزا	
۵۵ - ۵۶ - ۵۷ - ۵۸ - ۵۹ - ۶۰ - ۶۱ - ۶۲	
ميرزا انور ۱۱۵	
اوزخان بن مغل خان ۶۰	
اولون انكه زوجة بيسوكاي بهادر ۷۲	
اوكداي پسر جنگيز خان ۷۴ - ۷۵ - ۷۶	
قوم اوزبك ۸۵ - ۸۸ - ۹۱ - ۲۳۷ - ۲۹۵ - ۲۹۰	

۲۶۸ .. ۲۰	مولانا باقی برغو	۶۸ - ۴۹	بایسنغر خان بن قایدو خان
۲۸۵ - ۲۸۱	بالتو بیگ تولچی بیگی	۶۰	باجوق (از لقبهای ترک)
۲۸۸	بابا شامو	۸۳	بایسنغر میرزا بن شاهرخ میرزا
۲۹۰	بالتو سلطان		بابای کابلی اتالیق عمر شیخ پسر ابوسعید میرزا
۲۹۱	باقی محمد پروانچی	۸۳
۳۰۹	بابا قیچقار	۸۸	بایسنغر میرزا پسر سلطان محمود میرزا
۳۱۵	مولانا بابا دوست صدر	۹۰	ملا بابای بشاعری
۳۲۰	بابا خزاری	۱۱۱ - ۱۰۸ - ۱۰۷ - ۱۰۲ - ۹۶	بابا قشقه
۳۲۲	بابا بالاس (ولیع مجذوب)	۱۰۴ - ۱۰۲ - ۹۰	شیخ بایزید
۳۴۲	باقی بیگ یاتیش بیگی	۱۲۴ - ۱۱۴ - ۱۱۲	بایزید
۳۴۴	بالتو خان	۱۵۹ - ۱۵۴ - ۱۵۳	بابا بیگ جلایلی پسر شاهم خان
۱۱۴ - ۱۱۲ - ۱۱۱ - ۱۰۲ - ۹۴	بین (بین) افغان	۱۸۱
۱۴۷ - ۱۲۴		بابا چوچک
۳۵۲	بجلی خان امیر افغان	۱۷۱	میر بابا دوست
۱۵۲ - ۱۴۹ - ۱۴۱ - ۱۳۱	امیر بچکه (بوچکه) بهادر	۱۷۲	امیر سید محمد باقر حسینی
۱۷۲	بخشوی لنگه	۱۷۷	بابرقلی مهر دار میرزا شاه حسین
۳۰۶ - ۲۲۵	بخشی بانوی بیگم همشیره اکبر	۱۹۵	بابا حسن ابدال
۱۲۳ - ۹۰	بدیع الزمان میرزا بن سلطان حسین میرزا	۲۲۲ - ۲۰۲	بابا دوست بخش
۱۶۸	۲۱۵	بحر عامی شیخ بایزید بسطامی (ولی)
۱۳۶	بداغ خان قیچار (قاجار) ملازم شاه طهماسب	۲۲۸	بابای سهرندی
۲۴۱ - ۲۴۰ - ۲۳۹ - ۲۳۸ - ۲۱۸	۳۰۰ - ۲۲۹	بابا دوست یساول
۲۱۸	بدرخان استیقلو	۲۵۳ - ۲۴۴ - ۲۴۳ - ۲۳۶ - ۲۳۰	بابوس بیگ
۳۶۳ - ۳۲۵ - ۲۹۸ - ۲۹۱	شاه بداغ خان	۲۹۳ - ۲۹۲ - ۲۸۱ - ۲۷۹ - ۲۷۳ - ۲۷۲ - ۲۶۴
۷۷ - ۴۸	امیر برکل بن النکیر بهادر	۳۴۹ - ۳۴۲ - ۳۳۰
۵۱	قوم براهمه	۳۱۷ - ۳۰۷ - ۲۵۵	مولانا بایزید
۵۲ - ۵۱	برهما	۲۶۱	بابا ششیر (ولی)
۵۸	بربر بن حام		بابا معید قیچاق
۷۱ - ۶۴	الوس برلاس (لقب - بمعنی شجاع)	۲۶۳	باقی صالح ملازم میرزا کامران

بیوت رای ولد سلطه ۱۳۳
 قوم بیهیل ۱۳۶
 استاد بهزاد مصور ۱۳۹
 بهوئال رای حاکم نیجاگده ۱۴۵
 شیخ بهلول ۱۵۶ - ۱۵۵ - ۱۵۴
 بهادر خان ملازم شیر شاه ۱۶۴
 بهرام میرزا برادر شاه طهاسب ۲۱۶
 بهادر خان پسر حیدر سلطان شیدانی و برادر
 علی قلی خان ۲۱۹، ۲۲۰، ۲۲۱ - ۲۲۲ - ۲۲۳ - ۲۲۴ - ۲۵۲ - ۲۵۹ ..
 .. ۲۸۱ - ۲۹۶ - ۳۰۷ - ۳۱۱ - ۳۳۴ ..
 شیخ بهلول (دیگر) ۲۲۳ - ۲۲۴ - ۲۸۹ - ۲۹۶ ..
 .. ۳۲۰
 قاضی بیضایی ۵۴
 بیسوکای بهادر پسر برتان بهادر ۷۱ - ۷۲ ..
 بیسون توا بن موئکان ۷۷ - ۷۸ - ۸۹
 بیگ میرک ۱۰۶ - ۱۰۹ - ۱۵۱ - ۱۶۷ - ۱۷۱ ..
 .. ۲۷۷ - ۲۸۳
 بیبرام بیگ خان خانخانان ۱۳۷ - ۱۳۹ - ۱۵۲ - ۱۸۵ ..
 ۱۸۶ - ۱۹۱ - ۱۹۲ - ۲۰۸ - ۲۱۹ - ۲۱۸ ..
 ۲۲۱ - ۲۲۹ - ۲۳۰ - ۲۳۱ - ۲۳۲ - ۲۳۳ - ۲۳۵ - ۲۴۰ ..
 ۲۴۱ - ۲۴۲ - ۲۴۸ - ۲۵۷ - ۲۵۸ - ۲۶۶ - ۳۰۹ ..
 ۳۱۰ - ۳۱۱ - ۳۱۲ - ۳۳۲ - ۳۳۳ - ۳۳۴ - ۳۳۵ ..
 ۳۳۶ - ۳۴۱ - ۳۴۲ - ۳۴۳ - ۳۴۴ - ۳۴۵ ..
 .. ۳۴۶ - ۳۵۰ - ۳۵۱ - ۳۵۵ - ۳۶۷ ..
 بیگ محمد بکاول ۱۷۲
 بیگ محمد آخته بیگی ۲۲۰ - ۲۲۱ - ۲۲۲ ..
 بیبرم اوغلی سابق ۲۸۷
 بیگ بابای کولابی ۲۹۷ - ۳۰۰

برتان بهادر ۷۱
 براق خان بن بیسون توا (بیسون توا) ۷۷ - ۷۸ - ۸۹ ..
 برهان الملک ملغانی ۱۲۸
 برعزید امیر افغان ملازم شیر شاه ۱۵۲ - ۱۶۴ ..
 میر برکه پسر میر عبدالله ۱۷۶ - ۲۳۳ - ۲۴۳ ..
 ۲۵۳ - ۲۶۱ - ۲۸۶ - ۲۹۶ - ۳۰۳ - ۳۱۱ ..
 قاضی برهان خانی ۲۲۳
 حکیم بظلمیوس (بظلمیوس) ۳۳ - ۳۵ - ۳۷ - ۴۱ ..
 ملا بقائی ۱۱۹
 بکرماجیت (راجه گوالیار بود) ۹۹ - ۱۱۲ - ۳۳۸ ..
 بلقیس مکانی شهر بانو بیگم ۲۰۲
 ملا بلال کتابدار ۲۲۴
 قوم باوچ ۲۳۶ - ۲۴۹ - ۲۷۶
 بوقا قاک بن بوزنجر قاکان ۴۹ - ۶۷
 بوزنجر قاک بن آلنقوا ۴۹ - ۶۶ - ۶۷
 بورج بن سام ۵۸
 بوذر بن سام ۵۸
 بوزون (از لقه های ترک) ۶۰
 بوتون قنقی پسر آلنقوا ۶۶
 بوری (نوری) اوزیک ۱۳۳
 بهاول انگه ۳۶
 بهارخان (سلطان محمد) امیر افغان پسر دریا خان
 ۱۵۲ - ۱۰۰
 بهارمیل ایدری ۱۰۶
 سلطان بهلول لودی ۱۰۷
 سلطان بهادر ۱۲۴ - ۱۲۶ - ۱۲۷ - ۱۲۸ - ۱۲۹ - ۱۳۰ ..
 ۱۳۱ - ۱۳۲ - ۱۳۳ - ۱۳۴ - ۱۳۵ - ۱۳۶ - ۱۳۷ ..
 ۱۳۸ - ۱۳۹ - ۱۴۰ - ۱۴۱ - ۱۴۲ - ۱۴۳ - ۱۴۴ - ۱۴۵ - ۱۴۶ - ۱۴۷ - ۱۴۸ - ۱۴۹ - ۱۵۰ - ۱۵۱ ..

قاتر بن النجفہ خان ۶۰
 قوم تاجیک ۹۴ - ۹۱
 قوم قاتار ۷۱ - ۷۰ - ۶۷ - ۶۳ - ۶۲
 قوم تالچوت ۷۲
 قاتار (قاتار) خان سارنگ خانی ۱۱۱ - ۱۰۴ - ۱۰۰
 قاتارخان پسر سلطان علاؤ الدین ۱۲۸ - ۱۲۷ - ۱۲۶
 ۱۲۹
 تاج خان ملازم سلطان بہادر ۱۳۱
 تاج خان ۳۵۲ - ۱۴۸
 ملا (شیخ) تاج الدین لاری ۱۸۵ - ۱۸۱
 قاتار سلطان والی خراسان ۲۱۳
 تاجچی (تاجچی) بیگ ۳۰۰ - ۲۸۱
 تاج الدین محمود باریکی ۳۱۵
 قاتارخان رئیس افغانان ۳۴۵ - ۳۴۴ - ۳۴۱ - ۳۳۹
 ۳۵۲
 تب تگری (ولی) ۷۳
 تنارگھر ۳۲۳
 ترکی بن یافت ۵۹ - ۵۸ - ۴۹
 قوم ترکمان ۸۷ - ۶۷ - ۶۲ - ۶۱ - ۵۹ - ۵۸
 ۲۸۷ - ۱۶۵ - ۹۵ - ۹۴
 قوم ترکمان ۲۴۲ - ۲۳۳ - ۲۳۹ - ۲۴۲
 ترمشیرین خان بن دواخان ۷۸ - ۷۷
 امیرتردی بیگ (تردی محمد) خان ۱۰۷ - ۹۶
 ۱۸۱ - ۱۵۹ - ۱۴۹ - ۱۴۴ - ۱۴۳ - ۱۴۰ - ۱۱۷
 ۲۷۵ - ۲۷۲ - ۱۹۳ - ۱۹۲ - ۱۹۱ - ۱۸۵ - ۱۸۲
 ۳۴۲ - ۳۳۰ - ۲۹۰ - ۲۸۹ - ۲۸۵ - ۲۸۱ - ۲۸۰
 ۳۶۵ - ۳۶۴ - ۳۵۴ - ۳۵۱ - ۳۴۵ - ۳۴۴
 تردی بگ ۱۰۷

ل ملوک محبوب میرزا کامران ۳۲۸ - ۳۲۱
 ۳۶۳ - ۳۳۱
 نام پسر ملک کائن ۳۲۴
 ل محمد ایشک آقا ۳۵۲
 ل بیگسی (بنگشی) ۳۶۴

• حرف پے •

ندہ محمد وسیع ۱۹۰
 دیو ۱۰۶
 ا پرساد ۱۸۲
 غ پوران ۱۹۰ - ۱۷۳
 نبل ۱۹۶
 و بن امیر ۵۸
 اچہ پہلوآن بدخشی ۱۵۹ - ۱۰۷
 وان اشتر ۲۵۸
 وان دوست میربر ۳۶۳ - ۳۳۱ - ۲۸۳ - ۲۶۳
 ید جان (بیچہ جان) انگہ والدہ زین خان کوکہ
 ۱۹۴
 محمد پسر جہانگیر میرزا ۸۱
 علی تاز ۸۱
 قلی سیستانی ۱۰۷ - ۱۰۳ - ۹۶
 نا محمد پیرعلی ۱۵۹ - ۱۴۰ - ۱۳۳
 محمد خان اوزبک جاتم بلخ ۲۷۱ - ۲۶۹
 ۲۹۱ - ۲۸۹ - ۲۸۸ - ۲۸۷ - ۲۸۲ - ۲۷۸
 محمد آختہ ۲۹۶ - ۲۸۸
 پدو محمد ۳۴۴
 محمد رفتگی امیرافغان ۳۵۲
 روخان ۳۶۴

• حرف تاء •

۳۴۲ - ۲۹۸	۱۴۹	تودي بيگ آتايه
۲۵۲	۱۷۹	توش بيگ
۲۶۷	۱۸۱	توسون بيگ ولد باباجلاير
۲۷۹	۱۹۱	توسون بولاس
۲۹۹	۲۷۵ - ۲۶۳	تودي محمد جنگ جنگ
۲۱۹	۲۶۸	توسون ميرزا
۱۶	۲۷۷	تودي بيگ
۷۷ - ۷۵ - ۶۸ - ۶۷ - ۴۸ - ۴۴ - ۴۳ - ۴۲ - ۲۵	۲۹۰	تسّر الناظرين (نام اسب)
۹۷ - ۹۴ - ۸۹ - ۸۳ - ۸۱ - ۸۰ - ۷۹ - ۷۸	۸۹	تغلق تيمورخان بن السينوفا خان
۲۸۳ - ۲۱۹ - ۱۸۴ - ۱۶۳ - ۱۳۹ - ۱۲۸ - ۱۲۲	۶۳ - ۶۲	تکوز پسر خال ايلخان
۳۳۵ - ۲۸۶	۷۲	تومچين (چنگيز خان) پسر بيسوکاي بهادر
۶۳ - ۴۹	۷۳	(شف چي)
۸۳	۲۷۴ - ۲۷۳	تور علي شغالي
۳۶۶ - ۲۲۴	۳۲۵ - ۳۰۷	تور تاش انگه
۲۲۷	۶۲ - ۴۹	تنگيز خان بن منكلي خان
۳۱۵	۵۸	تنبال پسر عيلم
* حرف تاء *					۶۰	تنگيز بن اغور خان
۳۱۵	۹۶	تنگرلي قلي مغول
* حرف جيم *					۹۹ - ۶۸ - ۴۹ - ۱۶	تومنه خان بن بابسنغر
۷۲	۷۸ - ۷۵ - ۷۴
۲۹۱ - ۱۰۷ - ۱۰۳	۴۹	توغ بيگي زوج کويي انگه
۱۲۱ (شف الف)	۶۲	تور بن فريدون
۳۱۵	۶۷	توقيا بن بوزجر قاآن
۳۲۹	۷۶ - ۷۳	تولي پسر چنگيز خان
۲۲۴	۷۶	الوس تولي
۳۱۳	۷۹	توقيمش خان
۵۲	۲۲۴	تولک نيانش نوبس
۴۰۷	۲۸۲ ۲۱۲۵	تولک خان قوچدن (قورچي)
تولک غايقاني									
تورانيان									
قوم توقباي									
تولکجي امير ايلباق									
تهمن ميرزا ولد ديو سلطان									
امير تيمور کورگان صاحبقران پسر امير طراغاي									

قبیلہ جود ۹۳
 مہتر جوہر آفتابچی .. ۳۴۶ - ۲۲۴
 جوجک میرزا ملازم پیر محمد خان .. ۲۸۷
 بابا جوجک .. ۳۲۵ - ۳۰۱ (شف بء)
 جوگی خان .. ۳۲۵ - ۳۲۴ - ۳۰۷
 جوجوق میرزاى خوارزمي .. ۳۳۲
 میرزا جهان شاہ بن قرا یوسف .. ۲۱۹ - ۸۲
 جهانگیر میرزا بن عمر شیخ ۹۱ - ۹۰ - ۸۸ - ۸۵
 ۲۸۲
 جهانگیر قلی بیگ ۲۲۴ - ۱۶۰ - ۱۵۷ - ۱۵۲ - ۱۴۹
 جتپی انگہ کوچ شمس الدین محمد غزنوی ۴۴
 ۲۲۵ - ۱۹۴ - ۱۸۸ - ۱۸۷ - ۱۸۶
 قاضی جہا ۱۰۴ - ۱۰۲
 رای جیسلمیر (رای لون کرن) .. ۱۸۱
 جی بہادر اوزبک .. ۱۹۲ - ۱۹۱ - ۱۹۰
 * حرف چ *
 مولانا چاند منجم .. ۱۸۱ - ۲۳ - ۱۲ - ۱۸
 چاکر بیگ خان ولد ویس قہقار .. ۲۸۲ - ۲۷۸
 ۲۹۳ - ۲۹۲
 چغنائی پسر چنگیز خان ۸۶ - ۸۴ - ۷۷ - ۷۶ - ۷۵ - ۷۳
 الوس چغنائی ۲۷۱ - ۲۳۶ - ۲۳۵ - ۹۲ - ۸۸ - ۷۶
 چغنائی سلطان .. ۲۵۰
 چغتای خان .. ۳۶۳
 چلمہ بیگ کوکہ .. ۳۳۱ - ۲۶۲ - ۲۰۴
 چلبی بیگ .. ۲۹۶
 چنگیز خان (تہوچین) ۷۶ - ۷۴ - ۷۱ - ۶۸ - ۶۷
 .. ۷۶ - ۷۴ (شف تاء)
 رای چندر بہان .. ۱۱۰

جعفر بیگ .. ۲۵۳ - ۲۵۲
 قوم جگلی .. ۵۱ - ۵۰
 قوم جلالیر .. ۷۲ - ۶۸ - ۶۷
 سلطان جلال الدین (بوقت چنگیز خان بود) ۷۳
 جلال خان (از اولاد سلطان علاؤ الدین) ۱۰۷
 جلال خان (اسلام خان) (سلیم شاہ) پسر شیر خان
 ۱۶۵ - ۱۶۴ - ۱۶۰ - ۱۵۹ - ۱۵۴ - ۱۵۲ - ۱۴۳
 .. ۱۹۶۹ (شف سین)
 مولانا جلال تقوی .. ۱۵۹
 جلال الدین بیگ .. ۲۶۴ - ۲۳۱ - ۲۹۰
 خواجہ جلال الدین محمود ۲۸۴ - ۲۸۰ - ۲۴۱ - ۲۰۲
 ۳۲۶ - ۳۲۲ - ۳۰۹ - ۳۰۷ - ۲۹۶ - ۲۹۲
 .. ۳۶۶ - ۳۶۰
 جمشید سابق .. ۲۰۰ - ۶۰
 شبنم جمال .. ۹۶
 جمال خان خاصہ خیل سارنگ خانی ۱۲۳
 مولانا جمال الدین محمد یوسف خطیب کشمیر ۱۹۸
 مولانا جمشید معنائی .. ۲۲۱
 جمیل بیگ .. ۲۶۳ - ۲۴۳ - ۲۲۸
 میر جمال .. ۳۱۵
 قبیلہ جتوہہ .. ۹۳
 سلطان جنید برلاس ۱۰۴ - ۱۰۳ - ۹۸ - ۹۶ - ۹۵
 .. ۲۶۲ - ۲۶۰ - ۱۴۸ - ۱۲۴
 جنید بیگ برادر زادہ مظفر ترکمان ۱۷۰
 جوینہ بہادر پسر یلدوز خان ۶۴ - ۴۹
 جوجی پسر چنگیز خان ۷۳
 الوس جوجی .. ۷۶
 جوجی برادر تیمور ۷۶

۱۱۰ - ۱۰۹ - ۱۰۰ حسن خان میواتی
 ۱۰۰ حسین خان نوحانی
 ۱۰۳ حسن ولد مکن
 ۱۰۸ - ۱۰۷ - ۱۰۳ امیر شاه حسین
 ۱۰۸ - ۱۰۷ خواجه حسین
 ۱۱۱ حسین خان (دیگر)
 شاه حسین (حسن) بیگ ارغون ولد شاه بیگ ارغون
 ۲۵۷ - ۱۹۰ - ۱۷۷ - ۱۷۷ - ۱۳۵
 ۱۴۷ حسن پدر شیر شاه
 ۱۶۴ حسن خلقات
 ۱۶۴ رای حسین جلوانی ملازم شیر شاه
 میرزا حسن خان ۱۷۶ - ۲۲۳ - ۲۳۶ - ۳۱۱ - ۳۴۲
 حسین خان سروانی ملازم شیر شاه ۱۹۷
 حسین ماکری پسر ابدال ماکری ۱۹۹
 خواجه حسین مروی ۲۰۱ - ۳۳۰ - ۳۳۳ - ۳۴۲ - ۳۶۴
 ۳۶۷
 حسین قلی میرزا شاملو برادر احمد سلطان شاملو
 ۲۱۸ - ۲۰۴
 حسن بیگ کرک ۲۰۴ - ۲۱۸ - ۲۲۲ - ۲۵۹
 میر حسین کر بلانی فاضل ۲۱۳
 حسن سلطان شاملو ۲۱۹
 حسین علی ایشک آقا ۲۲۳
 میر حسین ولد میرزا بیگ ۲۲۴
 سلطان حسین خان ۲۵۲ - ۲۸۹ - ۲۹۰ - ۳۲۰ - ۳۴۲
 حسین بیگ تورچی شاه ایران ۲۵۳
 حسین (حسن) قلی سلطان مهرداد ۲۵۳ - ۲۷۸
 ۲۸۰ - ۲۸۱ - ۲۸۲ - ۲۸۶ - ۲۸۷ - ۲۹۰ - ۳۰۰
 حسام الدین علی ولد میر خلیفه ۲۵۷ - ۲۵۹

راجه چننامن برهمن ۱۵۳
 چولی بهادر ۲۰۳ - ۲۵۹
 چین بن یافت ۵۸
 چین نیمور سلطان .. ۹۵ - ۱۰۶ - ۱۰۸ - ۱۱۲

• حرف حاء •

حام بن نوح مم ۵۷ - ۵۸
 حاتم خان ۹۴ - ۹۵
 حاجی محمد خان (کوکی) (بابا تشقه) ۱۴۹
 ۱۵۴ - ۲۰۴ - ۲۰۵ - ۲۱۸ - ۲۱۹ - ۲۲۱ - ۲۲۲
 ۲۲۸ - ۲۴۰ - ۲۴۱ - ۲۴۳ - ۲۵۱ - ۲۵۲ - ۲۶۱
 ۲۶۲ - ۲۶۳ - ۲۶۸ - ۲۷۳ - ۲۷۴ - ۲۷۵ - ۲۷۶
 ۲۷۷ - ۲۸۰ - ۲۸۵ - ۲۸۶ - ۲۸۹ - ۲۹۰ - ۲۹۶
 ۲۹۸ - ۳۰۲ - ۳۰۳ - ۳۰۴ - ۳۰۶ - ۳۰۷ - ۳۰۸
 ۳۰۹ - ۳۱۰
 حاجی بیگم (مهد علیا) زوجة همایون ۱۵۹
 حاجی محمد عسس ۲۵۸
 حافظ شیرازی اسان الغیب ۲۷۱
 قاضی حامد ۳۲۶
 حاجی محمد میستانی ۳۳۴ - ۳۶۶
 حبش بن حام ۵۸
 میر حبش ۳۰۹
 حبیب خان رئیس افغانان ۳۳۹ - ۳۴۴
 هرم بیگم زوجة میرزا سلیمان ۲۳۷
 خواجه حسین خمر عمر شیخ میرزا ۸۹
 مولانا حسامی قراکولی ۸۹
 سلطان حسین میرزا (هم عصر بابر) ۸۹ - ۹۰
 ۱۲۱ - ۱۲۳ - ۱۶۳ - ۱۶۸ - ۲۲۱ - ۲۳۳
 شاه حسن (بابری) ۹۳

حکیم خاتانی ۳۸
 خانزاده بیگم همشیره بابر شاه ۲۳۰ - ۲۲۶ - ۱۸۵
 .. ۲۳۱ - ۲۳۳ - ۲۳۵ - ۲۳۶ - ۲۴۲
 خان میرزا برادر بابر شاه .. ۹۰ - ۹۱ - ۱۱۹ - ۲۸۲
 امیر خان بیگ ۹۶
 خانخانان ۱۰۷
 خانجهان (فتح خان مروانی) .. ۱۱۱ - ۱۴۲
 .. ۳۴۷ (شف فاد)
 خواجه خاوند محمود برادر خواجه مدینه الحق ۱۶۸
 .. ۱۷۱ - ۲۰۰ - ۲۴۴ - ۲۵۳
 خانم بیگم کوچ میرزا کامران ۲۳۶
 خالق بردي ۲۷۱
 خالدین ۲۹۱
 خانم صبیحه میرزا سلیمان ۳۰۷
 خالدین دوست سهاری بابا دوست ۳۱۶ (شف باء)
 خانیش بیگم زوجة همایون صبیحه جوجوق میرزای
 خوارزمی ۳۳۲
 خدیجه سلطان بیگم ۱۰۲
 خداوند خان وزیر سلطان مظفر .. ۱۳۲ - ۱۴۱
 خدا دوست پسر مصاحب بیگ ۲۶۴
 خراسان بن قریلم ۵۸
 ملا خرد زرگر ۲۷۵ - ۳۱۴
 میو خرد ۲۹۹ - ۳۶۶
 خیز بن یافت ۵۸
 خسرو شاه .. (بوقت بابر بود) ۸۸ - ۲۶۰
 خسرو کونناش ۹۶ - ۱۰۱ - ۱۰۸ - ۱۴۵ - ۱۴۹
 ۱۵۴
 خسرو ملازم شاه ایران ۲۵۳

حسن قلی آقا ۲۶۷
 حصین سعید بی ملازم پسر محمد خان .. ۲۸۷
 حسن صدر ۳۰۰
 حسن آخته ۳۰۵
 خواجه حسن وزیر سرکار آبی .. ۳۶۰
 حکیمه دایه ۴۴
 میرزا محمد حکیم (ابوالمفاخر - ابو الفضائل)
 پسر همایون ۳۳۲ - ۳۴۰
 همیده بانو بیگم مریم عکائی .. ۱۸ (شف صیم)
 حمید خان ۹۴
 حضرت خواصم ۵۳ - ۶۵
 حیدر علی ملا خواجه کلان بیگ .. ۹۴
 مهتر حیدر زکادار ۱۰۴
 میرزا حیدر کورگان بن محمد حسین ۱۱۵ - ۱۳۵
 ۱۳۶ - ۱۶۲ - ۱۶۴ - ۱۶۷ - ۱۶۹ - ۱۷۰ - ۱۷۱
 .. ۱۹۵ - ۱۹۶ - ۱۹۷ - ۱۹۸ - ۱۹۹ - ۲۸۴
 حیدر بخشی ۱۵۲
 حیدر سلطان شیدائی ۲۱۹ - ۲۲۸ - ۲۲۹ - ۲۴۱
 .. ۲۴۳ - ۲۴۴
 ملا حیرتی شاعر ۲۲۱
 حیدر محمد آخته بیگی ۲۲۳ - ۲۴۲ - ۲۷۵ - ۲۸۱
 .. ۲۹۰ - ۳۱۲ - ۳۴۱ - ۳۵۴
 حیدر محمد خان ۲۵۲
 حیدر دوست مغل ۲۷۲ - ۳۰۵
 حیدر قاسم کور بر ۲۹۶
 حیدر قلی بیگ شاملو ۳۴۴
 * حرف خاد *
 خالدارانگه مادر سعادت بارکوه .. ۴۴

قوم درلکین ۶۳ - ۶۷
 اعیر درویش محمد ساربان ۹۶ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۲۰
 دریا خان ۱۰۰ - ۱۰۳
 درویش محمد تراشیر پدر شجاعت خان .. ۱۶۰
 درویش علی کتابدار ۱۶۱
 دلاور خان ۱۰۷
 دلپت رای ۱۱۰
 دلدار آغاچه بیگم والدۀ میرزا هندال ۱۵۵ - ۱۵۶
 ۱۶۰ - ۲۳۱
 دومنیز (دومنیز) خان بن بوقا قاک .. ۱۴۹ - ۱۶۷
 دواخان بن براق خان .. ۷۷ - ۷۸ - ۸۶
 دولتخان ۹۳
 خواجه دوست خاوند ۱۰۵ - ۱۰۷ - ۲۳۳ - ۲۸۹
 دوست بیگ ایشک آقا ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۲۹ - ۱۴۱ - ۱۴۹
 دولت خان برادر نصیر خان ۱۴۷
 خواجه دوست منشی ۱۶۷
 ملک دولت چک ۱۹۹
 حافظ دوست محمد خانی ۲۱۱
 دوغان بیگ ۲۵۲ - ۲۵۳
 دولت سلطان دامناد میرزا کامران .. ۲۵۸
 دوست محمد پسر میرزا قلی ۲۹۷
 دوندو (فتح خان) نگهبان چیتہ .. ۳۴۷
 دولت خواجه ۳۵۷
 دیب باقوی بن النجہ خان ۴۹ - ۵۹
 دیومیرزا ۲۱۸
 دیوسلطان ۲۱۹
 دیندار بیگ ۳۰۵

• حرف د •

خضر خواجه خان بن تغلق تیمور خان .. ۸۶
 خضرخان هزاره ۲۲۵ - ۲۳۴ - ۲۳۵ - ۲۵۷ - ۲۶۳
 ۳۴۲ - ۳۴۵ - ۳۶۴
 خضر خواجه خان (سلطان) ۲۳۵ - ۲۶۴ - ۲۸۱
 ۳۹۰ - ۳۰۷ - ۳۱۱ - ۳۲۳ - ۳۴۲ - ۳۶۴
 میرزا خضر خان ۲۶۲
 خضرخان افغان سلطان جلال الدین .. ۳۴۰
 خلیج بن یافت ۵۸ - ۵۹
 خلیج (از لقبی ترک) ۶۰
 خلیل بن میران شاه ۸۲
 سلطان خلیل میرزا بن سلطان ابوسعید میرزا ۸۳
 میرخلیفہ .. ۹۶ - ۱۱۷ - ۲۵۷ - ۲۵۹
 محمد خلیل آخته بیگی ۱۰۸
 خواجه خلیفہ .. ۱۰۸ - ۱۱۵ - ۱۱۶ - ۱۱۷
 میرخلایج ۲۲۷ - ۲۲۸
 خلیج بیگ ۳۳۰ - ۳۴۲
 خواجه احرار ناصرالدین (خواجه عبیدالله)
 / .. ۸۷ - ۱۱۸ - ۱۲۰ (شفعین)
 خواجه گنی اسد جامدار ۱۰۷ - ۱۰۸
 خواند میر مورخ ۱۲۰ - ۳۵۹
 خواص خان رئیس افغانان .. ۱۵۲ - ۱۵۹ - ۱۶۴
 ۱۶۵ - ۱۷۲ - ۳۳۶
 خواجه حاجی کشمیری .. ۱۷۰ - ۱۹۹
 قوم خواجه خضریان ۲۷۷
 خواجه پادشاه مریض ۳۴۲
 • حرف دال •
 داؤد خان ۹۴
 دده بیگ هزاره ۲۳۴ - ۲۴۲

روشن کوکه ۲۷۷ - ۲۲۲ - ۲۱۵

مولوی معنوی روم ۲۷۱

خواجہ روح اللہ ۲۸۶

مولانا روح اللہ استاد ہمایون ۳۵۷

* حرف زاء *

زاهد بیگ ۲۵۸ - ۱۵۷ - ۱۵۴ - ۱۴۹ - ۱۲۹

زبیر راعی ۹۱

محمد زمان میرزا ۱۲۷ - ۱۲۴ - ۱۲۳ - ۱۱۴ - ۹۹

۱۳۱ - ۱۳۲ - ۱۳۵ - ۱۴۹ - ۱۴۹ - ۱۵۰ - ۱۵۷

۱۵۹

زنج بن حام ۵۸

صہر زینور ۱۴۱

زین خان کوکہ پسر بیچہ جان انگہ ۲۲۲ - ۱۴۴

محمد زینون ۱۰۴ - ۱۰۳ - ۱۰۰

شیخ زین صدر خافی نبیرہ شیخ زین الدین ۱۰۷

۱۱۰ - ۱۱۰

شیخ زین الدین خافی ۱۱۹

زین الدین سلطان شاملو ۲۲۹ - ۲۱۹

سلطان زین الدین کشمیری ۳۲۳

مولانا زین الدین محمود کمانگر ۳۳۳

* حرف سین *

سام بن نوح عم ۵۸ - ۵۷

قوم سالتجوت ۶۶

سالتجوتی ۷۰

رانا سانکا ۱۱۱ - ۱۱۰ - ۱۰۶ - ۱۰۵ - ۱۰۴ - ۱۰۲

۱۱۲ - ۳۲۴

سام میرزا برادر شاہ غلامسپ ۲۱۸ - ۲۱۶ - ۱۷۰ - ۱۳۵

سلطان مارلگ گکھر ۳۲۴ - ۱۵۰

دکنگوسی ۱۱۰

قوم دھوسر ۳۳۷

* حرف ذال *

ذوبون بیان پادشاہ ۶۴

ذوالنون ارغون ۹۱ - ۸۹

* حرف راء *

راہیل جد ریسال دربار ۱۴۷

ریسال درباری ۱۴۷

راہیل صوفی ۱۸۰

راجہ بکھو ۳۲۶ - ۳۲۵

راجہ کبلور ۳۲۶

رایسین جٹوئی ۳۵۳

رحمان قلی خان ۳۲۵

رستم ترکمان ۱۰۸ - ۱۰۷

رستم خان امیر افغان ۳۵۲

رشید خان ۲۹۱ - ۱۱۵

رضیہ سلطان بیگم دختر عمر شیخ ۸۶

رفیع الدین صفوی ۱۶۷ - ۱۰۴

رفیع (رفیق) کوکہ ۲۷۱ - ۲۲۹

رکن داؤد ملازم سلطان بہادر ۱۳۶

رکن خان امیر افغان ۳۵۳

رگھوناتھ (کد ناتھ) ۵۱

رمکی چک امیر کشمیر ۱۷۰

بی بی روبا دایہ ۱۴۴

روم بن یغن ۵۸

روس بن یافت ۵۸

رومی خان ۱۵۱ - ۱۴۶ - ۱۴۲ - ۱۳۲ - ۱۳۱

روشن بیگ ۱۵۲ - ۱۴۹

سکندر (اسکندر) سلطان .. ۱۶۱ (شف الف)
 سکندر توچي (مظفر) .. ۱۷۱ (شف ميم)
 سکندر خان اوزبک ۳۳۲ - ۳۴۱ - ۳۴۲ - ۳۴۶ - ۳۴۵
 ۳۵۱
 مير سلطان علي خواب بين ۸۹
 ميرزا سليمان ۹۵ - ۱۰۶ - ۱۱۵ - ۱۱۵ - ۱۱۶ - ۲۰۰
 ۲۰۱ - ۲۳۰ - ۲۳۱ - ۲۳۹ - ۲۳۷ - ۲۳۹ - ۲۴۹
 ۲۵۰ - ۲۵۱ - ۲۵۲ - ۲۵۳ - ۲۶۰ - ۲۶۸ - ۲۶۹
 ۲۷۱ - ۲۷۳ - ۱۷۵ - ۲۷۸ - ۲۸۱ - ۲۸۳ - ۲۸۵
 ۲۸۶ - ۲۸۹ - ۲۹۰ - ۲۹۱ - ۲۹۲ - ۲۹۳ - ۲۹۸
 .. ۳۰۰ - ۳۰۴ - ۳۰۶ - ۳۰۷ - ۳۰۸ - ۳۵۴
 مله دي ۱۰۰ - ۱۳۳
 ملا سلطان علي ۱۳۶
 سليمه سلطان بيگم بنت گلرنگ بيگم بنت بابر پادشاه
 ۱۴۹
 سلطان بيگم زوجه ميرزا عسکري .. ۱۹۴
 سلطان علي افشار ۲۱۸
 سلطان قلي تورچي باشي خوش محمد خان ۲۱۸
 حافظ سلطان محمد رخنه .. ۲۲۳ - ۲۸۱
 سلطان محمد بخش (قراول بيگي) ۲۲۴ - ۲۵۹
 (شف ميم)
 خواجه سلطان محمد رشيد دي وزير .. ۲۵۴
 سلطان قلي انگه ۲۶۸
 خواجه سلطان علي (افضل خان - ديوان) ۲۸۶
 ۲۹۲ - ۳۰۱
 سلایم شاه (جلال خان) پسر شير شاه ۳۲۴ - ۳۲۵
 ۳۲۹ - ۳۳۶ - ۳۳۷ - ۳۳۸ - ۳۳۹ (شف جيم)
 مير سمندر ۱۷۳ - ۱۷۹ - ۱۸۰ - ۲۸۴

مادات بني مختار ۲۳۴
 قوم سالقاني ۲۷۶
 سالقاني امير ايمان ۲۹۹
 مادات قزلباش ۳۱۱ - ۳۰۳
 سبدل خان ۲۹۷ - ۲۹۸
 مهتر ميهناکه (ميهناکه) ۳۰۴
 سقردي کچي ۱۰۶
 مدهان بن يافت ۵۸ - ۵۹
 سرخ وداعي کهنه شاعر پ تعين .. ۱۱۹
 سرعست خان ۱۵۲ - ۱۶۴
 سردار بيگ پسر قراچه بيگ .. ۲۶۴ - ۲۸۰
 سعادت بار کوکه پسر خالدار انگه .. ۴۴
 شيخ سعادتدين حمزه ۵۲
 سلطان سعيد خان ۱۱۵ - ۱۹۸ - ۲۸۵
 سعيد بيگ سردار ۲۹۳
 بابا سعيد قنچاق ۲۹۹ - ۳۰۰ - ۳۰۷ - ۳۲۵ - ۳۲۶
 (شف باء)
 سعيد خان پسر سارنگ گکر .. ۳۲۴
 سعادت خواجه ۳۵۷
 متقلب بن يافت ۵۸
 سقاي برانده هامين از دريا ناعش نظام ۱۵۹ - ۱۶۰
 سلطان سکندر لودي (برادر علاؤالدين) پدر سلطان
 ابراهيم ۹۳ - ۱۲۷ - ۱۲۸ - ۱۴۷
 سلطان سکندر سور افغان (احمد خان) ۹۸ - ۳۳۷
 ۳۴۰ - ۳۴۱ - ۳۴۹ - ۳۵۰ - ۳۵۱ - ۳۵۵
 ۳۶۶ - ۳۶۷ (شف الف)
 سلطان سکندر پدر محمود خان ۱۰۶ - ۱۱۳ - ۱۱۴
 سکندر خان ۱۴۱

۱۹۵ - ۱۹۶ - ۱۹۷ - ۱۳۱۴ - ۱۳۱۶ - ۱۳۱۸ - ۱۳۱۹

شیردل خویش منعم خان ۱۷۷

قوم شیعه ۲۰۴

شیرعلی ملازم میرزا کامران ۲۶۰ - ۲۶۲ - ۲۶۳

.. ۲۶۴ - ۲۶۸ - ۲۶۹ - ۲۷۵ - ۲۷۶ - ۲۸۳

شیخم خواجه خضری ۲۷۲ - ۲۷۷

شیر محمد پکنه (سید محمد پکنه) ۲۸۷ - ۲۸۸

.. .. (شفیم)

شیرعلی بیگ ۲۳۴

* حرف صاد *

حافظ صابرق ۲۱۱ - ۲۱۴

صافی ولی سلطان ۲۱۹

صالح دیوانه ۲۲۵

صدر خان .. ۱۳۰ - ۱۳۱ - ۱۳۲ - ۱۳۳ - ۱۳۴

صلحا بن آدم عم ۵۴

صوفیان خایفه ۲۱۹

* حرف طاء *

طایق بن افروز خان ۶۱

طارس خان برادر شاه منصور ۹۲

امیر طاهر ۱۷۳ - ۱۷۶ - ۲۳۳

طاهر محمد پسر میر خرد ۲۹۹ - ۳۶۶

محمد طاهر خان ۳۱۱ - ۳۱۶

امیر طراغای پدر تیمور ۷۷۲ - ۷۷۴ - ۷۹۱

شاه طهماسب صفوی والی ایران ۱۳۵ - ۱۳۶ - ۲۰۵

۲۰۶ - ۲۱۵ - ۲۱۶ - ۲۱۷ - ۲۱۸ - ۲۱۹ - ۲۲۲

.. .. ۲۴۰ - ۲۴۹ - ۲۵۳ - ۳۳۴

* حرف ظاء *

ظفر ملی ولد فقیر بیگ ۱۷۶

.. .. ۱۴ - ۲۹۱

مولانا شرف الدین علی یزدی مولف ظفر نامه ۱۶

.. .. ۹۷

ملا شفقانی ۳۰۱ - ۳۲۵

میر شمس الدین محمد غزنوی انگه خان ۱۴ - ۴۳

۴۵ - ۲۲۵ - ۲۳۶ - ۲۵۸ (شف الف وغین)

شیخ شمس الدین نلال ۷۷

شمس الدین محمد (دستگیر همایون بر ساحل دریا)

.. .. ۱۶۶ - ۱۶۸

شمس الدین علی سلطان ۲۱۵ - ۲۲۰

شمس الدین علی قاضی قندهار ۲۲۹

علامه شهرزویی ۵۳ - ۵۷

سلطان شهاب الدین غوری ۹۷

مولانا شهاب معتمدی متخصص تبحیری ۱۱۸ - ۱۱۹

شهاب الدین احمد خان ۳۴۲ - ۳۵۴

شهاب خان افغان ۳۵۲

شیت عم (اوربای اول) ۴۹ - ۵۳ - ۵۴ - ۵۵

شیرکمون ۷۶

شیرین بیگم آغا خواهر تیمور ۷۹

شیرعلی خان اوغلان بن محمد خان ۸۶

شیرم طغانی ۸۸

شیدک خان ۸۸ - ۸۹

شیر افغن بیگ ولد کوچ بیگ ۱۰۷ - ۲۳۳ - ۲۳۴

۲۴۱ - ۲۴۲ - ۲۴۳ - ۲۵۵ - ۲۵۶ - ۲۵۹ - ۲۶۱

شیر شاه افغان (نامش فرید بن حسن بن ابراهیم) ۱۲۳

۱۴۷ - ۱۴۸ - ۱۴۹ - ۱۵۰ - ۱۵۱ - ۱۵۲ - ۱۵۳

۱۵۶ - ۱۵۷ - ۱۵۸ - ۱۵۹ - ۱۶۰ - ۱۶۲ - ۱۶۳

۱۶۴ - ۱۶۵ - ۱۶۶ - ۱۷۰ - ۱۸۰ - ۱۸۵ - ۱۸۶

* حرف عین *

عبدالرشید پسر شیرخان ۱۲۳	قوم عاد ۵۸
عبدالله خان اوزبک خوش قاسم حسین خان اوزبک ۳۴۲ - ۲۹۰ - ۱۴۲	عالم شیخ پسر طراغای ۷۹
میرزا عبدالله ۱۶۲ - ۲۰۱ - ۲۶۸ - ۲۷۹ - ۲۸۱	عادل سلطان بن مهدی سلطان ۹۴ - ۹۵ - ۹۶ - ۹۸
.. .. ۳۴۲ - ۲۹۳ ۱۰۳ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۲۲۱
خواجه عبدالحق ۱۷۱ - ۱۶۸	عالم خان لودی سلطان علاؤالدین ۱۰۰ - ۱۰۴ - ۱۴۰
قائمی عبدالله صدر میرزا کامران ۱۷۱ - ۱۶۹ (شف علاؤالدین)
مولانا عبدالباقی صدر ۱۷۶ - ۲۷۹ - ۲۸۶ - ۳۰۳	سلطان عالم ملازم سلطان بهادر ۱۳۴
.. .. ۳۴۲ - ۳۳۳	عاقل سلطان اوزبک پسر عجل سلطان ۲۲۱
شیخ عبد الغفور ۱۷۷	عارف توشکچی (بهار خان) ۲۲۴
شیخ عبد الوهاب (از اولاد شیخ پوران) ۱۹۰	عالم شاه (ملازم میرزا کامران) ۳۶۳ - ۳۲۵
میر عبدالحی گرم سیری ۲۰۲ - ۲۰۳ - ۲۲۱	عارف بیگلر ۳۴۲ - ۳۳۰
خواجه عبدالله انصاری پیر هرات ۲۱۴	عادل خان افغان ۳۳۶
خواجه عبدالغنی امیر قزوین ۲۱۵	عارف الله پسر خوانده قنبر ۳۵۳
مهدالله خان استیجاو داماد شاه اسمعیل ۲۱۸	میر عبدالحی صدر ۱۵ - ۳۰۸ - ۳۳۰ - ۳۴۲ - ۳۹۴
خواجه عبدالصمد شیرین قام ۲۲۰ - ۲۹۲ - ۳۰۳ ۳۶۸
.. .. ۳۴۲	خواجه عبیدالله (ناصرالدین خواجه احرار) ۸۴
عبدالقنّاح کرکیراق ۲۲۰ (شف خاء)
عبد الوهاب ۲۲۴ - ۲۸۰ - ۲۹۱ - ۲۹۷ - ۳۱۲	عبد الرزاق میرزا بن الخ بیگلر میرزا ۸۹
میر عبدالله (سید بنی مختار) ۲۳۳ - ۳۳۰ - ۳۴۲	عبیدالله خان ۹۱ - ۲۲۹
ملا عبد الخالق استاد میرزا کامران ۲۳۶	عبد الرحیم سقاوی ۹۳
خواجه عبد الخالق ۲۴۴	امیر عبدالعزیز ۹۶ - ۹۴
عبد الجبار شیخ ۲۵۰	عبدالعزیز (عبد الغنی) میر آخوَر ۹۴ - ۱۰۳
عبد الرحمن قصاب ۲۵۸ ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۱۰
عبد الله سلطان ۲۷۲	امیر عبدالله (کتابدار) ۹۵ - ۹۶ - ۹۸ - ۱۰۳
مهدالرشود خان پسر سلطان سعید خان حاکم کاشغر ۳۴۲ - ۲۸۵ ۱۰۷ - ۱۰۸
عباس سلطان اوزبک ۲۸۹ - ۲۸۵	عبد الشکور ۱۰۷
	عبدالمولک قوزچی ۱۱۱

سلطان علاؤالدین (عالم خان) (لودي) (سوادى) ۹۲	عبدالعزیز خان اوزبک پسر عبید خان ۲۸۸ - ۲۸۹
(شف عالم خان) ۱۰۷ - ۱۲۶ - ۱۲۷ - ۱۲۸ - ۱۲۹	عبید خان اوزبک ۲۸۹
استاد علي قلی (نادر العصر) .. ۹۵ - ۱۰۹ - ۱۹۴	خواجہ عبد السمیع ۳۱
شیخ علي .. ۹۶ - ۱۸۱ - ۱۸۴ - ۱۸۵ - ۲۴۳	مولانا عبد الله ۳۱۵
نصیر علي (ولي) خازن .. ۹۸ (شف واو)	مولانا عبد القادر ۳۱۷ - ۳۴۲
سلطان علاؤالدین سابق .. ۹۹ - ۱۰۷ - ۱۹۶	مولانا عبدالله سلطان پوری (دیگر) .. ۳۲۵
علي خان شیخ زاد فرملي .. ۱۰۷ - ۱۱۰ - ۱۱۱	خواجہ عبد الباری ۳۴۲
علي انگه بالشیق ۱۰۸	خواجہ عبد الله ۳۴۲
نصیر علي شیر ۱۱۹	خواجہ عبد المجید دیوان ۳۴۲
سید علي خان نوکر سلطان بهادر .. ۱۳۱	خواجہ عبد الملک وزیر سرکار آتشى .. ۳۵۹
علي خان مهاوئي ۱۵۲	عنمان چلبي میرزا بن میروان شاه .. ۸۲
علاؤ خان ملازم شیر شاه ۱۹۷	عراق پسر خراسان ۵۸
شیخ علاؤالدین سمناني (ولي) .. ۲۱۵	قوم عرب ۵۸
علي قلی خان شیدائي پسر حیدر سلطان شیدائي و برادر	میر عرب مکی ۲۷۹
بهادر خان ۲۱۹ - ۲۲۸ - ۲۲۹ - ۲۴۴ - ۲۷۷	میرزا عزیز کولناش خان اعظم ۱۴ - ۱۸۷ - ۱۸۸
۲۸۱ - ۳۳۴ - ۳۴۲ - ۳۴۳ - ۳۴۵ - ۳۵۱ - ۳۵۳ ۲۲۵
.. .. . ۳۶۴ - ۳۵۴	استاد عزیز سیستانی (رومی خان) .. ۳۵۵
علي سلطان چلاق ۲۱۹	میرزا عسکری برادر همايون ۹۹ - ۱۱۲ - ۱۱۳ - ۱۱۴
علي بیگ ذوالفقار کش ۲۱۹	۱۱۹ - ۱۲۳ - ۱۲۴ - ۱۲۶ - ۱۲۹ - ۱۴۰ - ۱۴۱
علي دوست خان بار بیگی پسر حسن علي ۲۲۳	۱۴۲ - ۱۴۳ - ۱۴۴ - ۱۴۵ - ۱۴۹ - ۱۵۰ - ۱۶۰
.. .. . ۲۲۸ - ۲۸۰	۱۶۴ - ۱۶۵ - ۱۶۷ - ۱۶۸ - ۱۷۱ - ۱۸۹ - ۱۹۰
علي سلطان تكلو ۲۲۷	۱۹۱ - ۱۹۲ - ۱۹۳ - ۱۹۴ - ۲۰۰ - ۲۰۲ - ۲۰۳
علي قلی خان اندرابي ۲۵۱ - ۲۷۲ - ۳۲۱ - ۳۳۲	۲۰۴ - ۲۲۵ - ۲۲۸ - ۲۲۹ - ۲۳۰ - ۲۳۱ - ۲۳۲
.. .. . ۳۴۳ - ۳۴۲	۲۳۳ - ۲۳۴ - ۲۳۵ - ۲۳۶ - ۲۴۰ - ۲۴۱ - ۲۴۹
علي قلی اوغلي قورچی میرزا کاهران ۲۵۸ - ۲۶۸	۲۵۰ - ۲۵۱ - ۲۵۳ - ۲۸۱ - ۲۸۲ - ۲۸۵ - ۲۹۲
علي قلی سلطان ۲۷۵ ۲۹۳ - ۳۰۱ - ۳۰۴ - ۳۰۷ - ۳۰۸
علي محمد اسف ۳۰۷ - ۳۲۵	ملا صام الدین ابراهیم ملا زاد ۲۷۰ - ۳۱۶ - ۳۱۷
عمر شیخ میرزا بن سلطان ابوسعید میرزا و پدر	خواجہ عطاء الله دیوان بیونات ۳۴۲

قاسم مخلص ۲۳۱ - ۲۴۳ - ۲۶۳ - ۲۸۸ - ۳۴۲
 ۳۵۲ - ۳۵۳
 شاه قاسم تغائی ۲۴۹
 محمد قاسم خواهرزاده پهلوان دوست .. ۲۶۳
 خواجه قاسم .. ۲۷۲ - ۲۸۶ - ۳۰۱ - ۳۰۵
 قاسم جنگی ۲۸۱
 خواجه قاسم مهدی (مهدی قاسم) ۳۲۹ (شفیمیم)
 محمد قاسم خان نیشابوری ۳۴۴
 میرقلی ۳۵۰
 مولانا قاسم کاهی ۳۶۸
 قبط بن حام ۵۸
 قوم قبیچاق ۶۰
 قبل خان بن تومنه خان ۶۸ - ۶۹ - ۷۰ - ۷۱ - ۷۴ - ۷۵
 قتلک نرکان آغا خواهر تیمور .. ۷۹
 قنلق نگار خانم مادر بابر شاه .. ۸۶
 امیر قنلق قدم ۹۵ - ۹۶ - ۹۸ - ۱۰۳ - ۱۰۷ - ۱۰۸
 ۳۰۷
 مولانا قدم ارباب ۲۶۸
 قراچار نویان بن سوغرچین ۴۹ - ۶۷ - ۷۲ - ۷۴
 ۷۶ - ۷۵
 قرا خان بن مغل خان ۴۹ - ۶۰
 قرا هلاکو خان بن مولکان بن چغتای خان ۷۶
 قرا یوسف ترکمان ۸۲ - ۱۲۸
 قراقوزی ۹۶ - ۱۰۷
 قرلچه بیگ خان ۱۷۴ - ۱۷۵ - ۲۰۱ - ۲۳۴ - ۲۴۴
 ۲۴۶ - ۲۵۰ - ۲۵۱ - ۲۵۲ - ۲۵۳ - ۲۵۴ - ۲۶۰
 ۲۶۱ - ۲۶۲ - ۲۶۴ - ۲۶۵ - ۲۶۷ - ۲۶۹ - ۲۷۲
 ۲۷۳ - ۲۷۵ - ۲۸۰ - ۲۸۴ - ۲۸۹ - ۲۹۰ - ۲۹۴

۱۶۷ - ۱۷۶
 قوم فولاد قیا ۸۲
 شیخ ابو الفیض فیضی برادر مولف .. ۲۲
 فیذاغورس حکیم ۵۶
 فیروز خان ۱۰۲
 فیروز خان پسر سلیم خان ۳۳۷
 * حرف قاف *
 قاجری بهادر بن تومنه خان ۱۶ - ۴۹ - ۶۸ - ۶۹
 ۷۰ - ۷۱ - ۷۴ - ۷۵ - ۷۸ - ۱۵۸
 قایدو خان بن دومین (دومین) خان ۴۹ - ۶۷
 قابیل پسر آدم عم ۵۳
 قوم قارلیغ ۶۰
 ملک قاسم برادر بابا قشقه ۹۶ - ۱۰۲ - ۱۰۷ - ۱۰۸
 ۱۱۱
 قاسم سنبلی ۱۰۰
 قاسم حسین سلطان (خان) ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۱۱ - ۱۲۹
 ۱۳۲ - ۱۳۳ - ۱۴۰ - ۱۴۱ - ۱۴۲ - ۱۴۳ - ۱۴۸
 ۱۴۹ - ۱۶۱ - ۱۶۴ - ۱۶۷ - ۱۷۱ - ۱۷۸ - ۱۹۰
 ۲۳۴ - ۲۶۶ - ۲۷۴ - ۲۷۵ - ۲۸۱ - ۲۹۰ - ۲۹۶
 ۳۰۰
 قادر شاه (ملو خان) .. ۱۴۵ (شفیمیم)
 قاضی فرنگ ۱۴۵
 مولانا قاسم علی صدر ۱۵۹
 قاسم برلاس ۲۰۱ - ۲۳۷ - ۲۴۳ - ۲۶۳ - ۲۹۴ - ۳۰۱
 مولانا قاسم قانونی ۲۱۱
 میرزا قاسم گونابادی ۲۱۶
 محمد قاسم خان کوچی ۲۲۳ - ۲۵۱ - ۲۶۳ - ۲۶۵
 ۲۹۱ - ۲۹۸ - ۲۷۵

قوم قیات ۶۴ - ۶۳

قین برقانی بن قبل خان ۷۰

• حرف کاف •

میرزا کامران پسر بابر پادشاه ۱۱۴ - ۹۹ - ۹۶ - ۹۳

۱۱۹ - ۱۲۳ - ۱۲۴ - ۱۲۵ - ۱۲۶ - ۱۳۵

۱۳۶ - ۱۵۴ - ۱۵۶ - ۱۶۰ - ۱۶۱ - ۱۶۲

۱۶۶ - ۱۶۷ - ۱۶۸ - ۱۶۹ - ۱۷۰ - ۱۷۱ - ۱۷۲

۱۷۳ - ۱۸۹ - ۱۹۰ - ۱۹۵ - ۱۹۷ - ۱۹۹ - ۲۰۰

۲۰۱ - ۲۰۲ - ۲۲۲ - ۲۲۴ - ۲۲۵ - ۲۲۶ - ۲۲۷

۲۲۸ - ۲۲۹ - ۲۳۰ - ۲۳۱ - ۲۳۴ - ۲۳۶ - ۲۳۷

۲۳۸ - ۲۴۰ - ۲۴۳ - ۲۴۴ - ۲۴۵ - ۲۴۸ - ۲۵۵

۲۵۶ - ۲۵۷ - ۲۵۸ - ۲۵۹ - ۲۶۰ - ۲۶۱ - ۲۶۲

۲۶۳ - ۲۶۴ - ۲۶۵ - ۲۶۷ - ۲۶۸ - ۲۶۹ - ۲۷۱

۲۷۳ - ۲۷۵ - ۲۷۶ - ۲۷۷ - ۲۷۸ - ۲۷۹ - ۲۸۰

۲۸۱ - ۲۸۲ - ۲۸۳ - ۲۸۵ - ۲۸۶ - ۲۸۸ - ۲۸۹

۲۹۰ - ۲۹۱ - ۲۹۲ - ۲۹۳ - ۲۹۴ - ۲۹۵ - ۲۹۶

۲۹۷ - ۲۹۸ - ۲۹۹ - ۳۰۰ - ۳۰۱ - ۳۰۲ - ۳۰۳

۳۰۴ - ۳۰۵ - ۳۰۶ - ۳۰۷ - ۳۰۸ - ۳۰۹ - ۳۱۰

۳۱۱ - ۳۱۲ - ۳۱۳ - ۳۱۶ - ۳۱۹ - ۳۲۰ - ۳۲۱

۳۲۳ - ۳۲۴ - ۳۲۵ - ۳۲۶ - ۳۲۷ - ۳۲۸ - ۳۲۹

۳۳۰ ۳۳۱ - ۳۳۲ - ۳۳۵

کاجی چک ۱۹۷

کاکر علی ۲۸۲ - ۲۸۳

کابلی خان برادر محمد قاسم موجی .. ۲۸۸

کالا پهاز برادر اسکندر سور .. ۳۳۹

کمبر کده بیگ .. ۹۵ - ۱۰۲ - ۱۰۵

کچک علی .. ۱۱۱

کچک بیگ .. ۱۷۲

۲۹۵ - ۲۹۶ - ۳۰۰ - ۳۰۱ - ۳۰۳ - ۳۰۴

۱۹۹

طان شاملو .. ۲۰۶

قراول بیگی .. ۲۲۵ - ۲۷۲ - ۲۸۰

۲۵۲

۳۱۵

را ملازم محمد خان .. ۳۳۴

میرشکار .. ۳۳۴

لداشیده ۱۳۵ - ۱۳۶ - ۲۲۸ - ۲۳۳ - ۲۳۴

۲۳۵ - ۲۳۶ - ۲۳۸ - ۲۴۱

ملطان ملازم شاه طهماسب .. ۲۰۷ - ۲۱۰

خان .. ۱۰۰ - ۱۰۳

بالدین شیرازی استاد سلطان بهادر ۱۴۶

خان پسر شیرخان .. ۱۵۰ - ۱۵۱ - ۱۶۱

بالدین چلچو بغدادی .. ۲۲۰

ندر (گوینده) .. ۲۳۶

(از لقبهای ترک) .. ۶۰

نیل (و فیه لغات) .. ۶۶

قرات .. ۷۲

بی بیگ .. ۱۱۷ - ۳۶۴

بی بهاری .. ۳۰۴

قوندوق (قیدوق) سلطان ۳۰۷ - ۳۱۴ - ۳۶۴

زانچ .. ۳۵۳ - ۳۵۴

بان بن قبل خان .. ۶۹ - ۷۰

ن ۹۶ - ۱۰۷ - ۱۵۹ - ۲۳۳ - ۲۵۵

ن اردو شاه .. ۱۰۷ - ۱۰۸

بلخان .. ۶۴ - ۶۳ - ۶۴ - ۶۵

ن انوش .. ۴۹ - ۵۴

کوکي عم حاجي محمد ۲۸۵
کيوهرت بن سام (کيوهرت - ويگاف فارسي صحيحتر
است) ۵۹ - ۵۸ - ۵۶
کينچک خواجه مهردار ۳۴۲ - ۱۲۰
کيستن قوا حاکم بلخ ۲۸۷

* حرف گاف *

گجرتيان ۱۳۲ - ۱۳۱ - ۱۲۸
گرگ علي بيگ ۱۵۲
گورباز (نام فيل) ۱۶۳
قوم گکيران .. ۱۹۵ - ۳۲۳ - ۳۲۶ - ۳۳۶
گلرنگ بيگم دختر بابر .. ۱۱۹ - ۱۴۹
گلچيره بيگم دختر بابر .. ۱۲۹ - ۲۸۵
گابدن بيگم دختر بابر ۱۱۹
گندم زميندار ۱۷۸
گوهرشاد بيگم ۸۳
گوزان ۱۶۷ - ۱۳۶
شبنم گيرون .. ۱۰۱ - ۱۰۲ - ۱۰۷ - ۱۱۰
گيدوک خان بن ديب باقوي .. ۴۹ - ۵۹
گيدوک خان بن اوکدای ۷۶
مير گيسو ۱۱۰

* حرف لام *

لاوز بن سام ۵۸
لاذ ملک (زوجة جمال خان که بزوجيت بشير خان
آمد) ۱۲۳
لشکري پسر سلطان آدم ۳۴۱
لطفی (لطف الله) سپهندي ۲۵۲ - ۲۸۰ - ۲۹۱
مير لطيف (لطف) ۲۷۵ - ۳۵۲
خواجه لطف الله وزير سرکار هوائي .. ۳۶۰

ملک کدنام ۳۲۳
کرمان پسر تنبال ۵۸
کرخان بن مغل خان ۶۰
قوم کرايت ۷۲
کرم سنگه ۱۱۰
جماعة کوراني ۱۶۴
کشميريان .. ۱۹۷ - ۱۹۸ - ۱۹۹ - ۳۲۴
خواجه کلان بيگ ولد مولانا محمد صدر ۹۲ - ۹۴
۹۶ - ۹۸ - ۹۹ - ۱۰۰ - ۱۰۱ - ۱۲۰ - ۱۲۶ - ۱۳۵
.. .. ۱۶۱ - ۱۷۱ - ۱۹۷ - ۲۴۴
خواجه کلان ساماني ۱۲۱
ماک کلان پسر ملک کدنام ۳۲۴
کماري (کيمال) بن يافت ۵۸
کمال خان (از اولاد علاؤ الدين) .. ۱۰۷
کمال دوي قاتل ميرزا حيدر ۱۹۹
کمال الدين شاه قلي بيگ ۲۰۶
خواجه کمال الدين حسين ۲۸۱
کمال خان پسر سارنگ گکيو ۳۲۴
کن خان بن اغور خان .. ۴۹ - ۶۰ - ۶۱
کنغان بن حام ۵۸
کنکو ۱۱۰
کوکي انکه زوجة توغ بيگي ۴۴
کوش بن حام ۵۸
کوک بن اغور خان ۶۰
کوجو بن اوکدای ۷۶
کويان کمبابيت ۱۳۶
کوکي بهادر .. ۱۹۳ - ۱۹۴ - ۲۲۱
کوچک خچکي (سربانده) .. ۲۸۱

۱۸۵	راجہ مہر سین	۳۶۴	رزا
۱۳۸	محمد خان	۳۶۲	بدخشی
۲۹۱	مچنون قاتشال	۵۶ - ۱۴۹	مک - لمگان - لانخ (بن ہوشاخ
۳۷ - ۳۵ - ۳۳	حکیم محی الدین مغربی	۵۴
۴۸	سلطان محمد میرزا بن میران شاہ بن امیر تیمور	۳۰۷
۸۲	۱۰۳ - ۱۰۲	..
۷۳	سلطان محمد خوارزم شاہ	۱۲۸
۸۱	محمد سلطان پسر جهانگیر میرزا	۲۴۹	ح
۸۳	سلطان محمد میرزا بن بایسنغر میرزا	• حرف مجید •	
۸۳	سلطان محمد میرزا بن سلطان ابوسعید میرزا		
۸۳	سلطان محمود میرزا بن سلطان ابوسعید میرزا	۶۷
۸۸	۱۲۱ - ۱۰۴	والدہ ہمایون
۸۸ - ۸۷ - ۸۶ - ۸۴	محمود خان پسر یونس خان	۱۱۰	چوہان
۱۰۳ - ۹۸ - ۹۶ - ۸۶	محمدی (محمد) کوکلتاش	۱۱۲
۱۱۰ - ۱۰۸ - ۱۰۷	..	۱۸۴ - ۱۸۱ - ۱۸۰ - ۱۷۹	ندار
۸۶	محمد خان بن خضر خواجہ خان	۱۸۷ (آغا) (بیکہ) والدہ ادھم خان	۱۹۳ - ۱۹۴ - ۲۲۵ - ۲۳۰ - ۳۶۳ - ۳۶۷
۸۷	خواجہ محمد مروزی	۱۹۶	حاکم امیر و ناگور
۱۶۲۹ - ۹۰	محمد حسین میرزا	۲۹۱ - ۲۸۸ - ۲۸۷	اتالیق
امیر مہب علی خلیفہ (خواجہ خلیفہ - میر خلیفہ)		۳۲۰	امی خان
۹۰ - ۹۵ - ۹۶ - ۱۰۷ - ۱۷۶ - ۲۹۰ - ۳۳۳ (شف خاں)		۳۵۲ - ۳۳۲	بیگم زوجہ ہمایون
امیر محمد قاسم کوہ بر ۹۰ (شف قاف)		۹	پدر ابوالفضل مولف
۹۲	مولانا محمد صدر	۱۴۳	بخاری ملقب سلطان بہادر
۱۰۳ - ۹۸ - ۹۶ - ۹۵ - ۹۴	محمد سلطان میرزا	۳۳۸ - ۳۳۷ - ۱۶۴	(عدلی) امیر افغان
۱۰۴ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۱۱ - ۱۲۴ - ۱۴۴	..	۳۴۰ - ۳۳۹	..
۲۸۵ - ۲۸۴ - ۲۷۳ - ۲۳۳ - ۲۰۰ - ۱۷۱ - ۱۶۳	..	۲۶۲	ادجی
۱۲۰ - ۱۰۳ - ۹۶ - ۹۴	سلطان محمد درلدی	۲۷۸	برادر مصاحب بیگ
۱۰۷ - ۱۰۳ - ۹۶ - ۹۴	محمد علی جنگ جنگا	۳۴۴	رئیس افغان
۱۱۰ - ۱۰۸	..	۵۶ - ۱۴۹	اخذوخ

۲۲۳	مهد محمد قالي هروي	۱۴۱ - ۱۰۷ - ۹۶	امير محمد بخشي (سلطان محمد)
۳۴۲ - ۳۲۰ - ۲۹۶ - ۲۵۲ - ۲۳۵	محمد خان جلاير	۱۵۴ - ۱۵۵ - ۱۵۶ - ۲۸۱ (شرف سين)	
۳۴۳		۹۶	سلطان محمود غزنوي (سابق)
۲۵۹ - ۲۵۸ - ۲۵۴ - ۲۵۱ ..	محمد علي ثغائي	۱۰۲	محمود خان نوحاني
۳۲۰ - ۲۵۲	سلطان محمد فوق	۱۰۴	محمود خان پسر فتح خان سرواني
۲۹۹ - ۲۸۸ - ۲۵۲	محمد (محمدي) خان تركمان	۲۴۱ - ۱۰۴	محمد علي (ولد مهتر حيدر ركايدار)
۳۵۳ .. ۹.		۱۱۴ - ۱۱۳ - ۱۰۶	محمود خان ولد سلطان سكندر
۲۶۳	محمد حسين خواهرزاده پهلوان دوست	۱۰۸	ملا محمود ملازم خواجه خليفه
۲۸۹ - ۲۷۸ - ۲۷۵ - ۲۷۲	محمد قلي خان برلاس	۱۱۹	سلطان محمد كوسه
۳۶۶ - ۳۵۰ - ۳۴۲ - ۳۳۴ - ۳۰۷		۱۴۳	مجاويز خان
۲۹۱ - ۲۸۰	محمد قلي شيخ كمال (كمال)	۱۶۴	محمد خان رومي
۲۸۶ .. '	محمد قلي سلطان	۱۸۵ - ۱۷۳	سلطان محمود بكري
۲۸۷	محمد قلي ميرزا ملازم پير محمد خان	۱۷۷	محمد علي قابوچي خورشيد منعم خان
۲۹۰	محمد قلي خان جلاير	۱۸۶	سلطان محمود گجراتي
۲۹۱	مير محمد منشي	۱۹۸ - ۱۹۷	محمد شاه كشميري (حاكم كشمير)
۲۹۱	خواجه محمد امين كنگ		محمد خان شرف الدين اوغلي تكلو ميروديوں حاكم
۳۱۵	محب علي خان (ملازم هندال ميرزا بود)	۲۱۸ - ۲۱۴ - ۲۱۳ - ۲۰۶ - ۲۰۵	هري (هرات)
۳۴۰ - ۳۳۹	محمد خان افغان قريب شيرخان	۳۳۴ - ۲۹۰ - ۲۱۹	
	محمد امين ديوانه	۲۱۳	سلطان محمد ميرزا پسر شاه طهماسب
۳۴۲	مير محسن داغي	۲۱۸	محمد خليفه والد احمد سلطان شاملو
۳۵۹	مولانا محمد فرغلي (پير علي)	۲۱۸	سلطان محمد خدا بنده
	مخدومه سلطان بيگم (قراكو بيگم) زوجه عمر شيخ		محمد علي ميرزا نبيزاده جهان شاه ميرزا مشهور بشاه
۸۶	ميرزا	۲۲۹ - ۲۱۹	بيودي بيگم كچل استجلو
۲۸۱	مخلص قديري (سرانده)	۲۱۹	محمد علي بيگم كذايدار قاچار
	مريم مكاني (حميده بانو بيگم) والدۀ اكبر پان شاه ۱۰	۲۲۲	محمد توكه
۱۸۳ - ۱۸۲ - ۱۷۴ - ۹۰ - ۴۵ - ۴۴ - ۱۹ - ۱۴		۲۲۳	مير محمد جالالبان
۲۲۲ - ۲۲۱ - ۲۲۰ - ۱۹ - ۴۰ - ۴۰ - ۱۹ - ۱۸		۳۲۸ - ۲۸۰ - ۲۲۲	مير محمد پكنه (شير محمد)
۲۲۴ - ۲۲۱ - ۲۰۶ - ۲۰۵		(شرف سين)

۳۵۰ - ۳۴۸ - ۳۴۶	مریم مادر عیسی عم بنت عمران	۶۵
۱۱۲ - ۱۰۰	..	سلطان مراد میرزا بن سلطان ابوسعید میرزا	۸۳
معصومه سلطان بیگم همشیره همایون زوجة محمد زمان	..	ملا مرشد بابری	۹۳
۱۴۹	..	مرغوب غلام سلطان ابراهیم	۱۰۰
معزالدين حسين امير هرات	..	میر مرتضی صدر فاضل	۲۱۳
خواجه معین (میر معین)	..	میرزا مراد (شاهزاده) پسر شاه نهماسپ	۲۱۸
معین خان فرخوددي	۲۳۹ - ۲۳۶ - ۲۲۱ - ۲۱۹
مغلخان بن آنچه خان	..	مراد خواجه	۳۵۷
قوم مغل (مغلان) (مغول) (الپ مغل خان)	..	سلطان مسعود میرزا عمزاده بابر شاه	۸۸
۶۴ - ۶۷ - ۸۵ - ۹۰ - ۹۶ - ۱۰۷ (شف الف)	..	مست علي قورچي	۳۰۵
مغل بیگ	..	خواجه مسافري	۳۴۹
مغل قانچي	..	مولانا مسعود حصاري	۳۶۸
محمد متقیم پسر ذوالنون ارغون	..	مشايخ قصبه شماسي	۲۲۰
میرزا متقیم مخاطب به خراسان خان ملازم سلطان بهادر	..	مصطفی رومي	۱۰۸
۱۳۱	..	مصابد بیگ پسر خواجه کلان بیگ	۲۴۶ - ۲۴۴
مقدم (بیگ) (کوکة)	..	۲۵۷ - ۲۹۴ - ۲۶۵ - ۲۶۷ - ۲۷۲ - ۲۷۳ - ۲۷۵	
مقصود میرزا آخند بیگی	..	۲۶۷ - ۲۷۸ - ۲۸۰ - ۲۸۴ - ۲۹۱ - ۲۹۴ - ۲۹۵	
خواجه مقصود هروي	۲۹۶ - ۳۴۲ - ۳۵۰ - ۳۶۶
درویش مقصود بگالي	..	عظمت شاه (سابق)	۷۹
مقیم خان	..	عظمت حسین میرزا بن سلطان حسین میرزا	۹۰
حافظ مقصود	..	سلطان مظفر	۱۲۷ - ۱۳۲
خواجه مقصود علي	..	مظفر ترخان ملازم همایون	۱۷۰
مقصود قورچي	..	مظفر توپچی (ابن را سکندر نوشته)	۱۹۷
مقري مسکين مودن (شف بیون)
مکون بن تنبال	..	مظفر کوکة میرزا عسکري	۲۴۹ - ۲۵۰
مکی ولد حسن	..	خواجه معظم (سلطان) برادر مادرچی مریم مکانی	۱۴
ملو خان (حاکم هند بوقت تیمور)	..	۲۴۵ - ۲۴۳ - ۲۲۹ - ۲۲۸ - ۲۲۱ - ۱۹۱	
ملک داد کرزانی	..	۲۵۴ - ۲۵۹ - ۲۸۴ - ۲۳۳ - ۲۳۴ - ۲۴۲	

مهلائيل بن تينان ۵۵ - ۵۴ - ۴۹	ماورخان مندووالي ملقب به قادر شاه ۱۳۳ - ۱۴۱
مهاديو ۵۱	(شف قاي)
مهرنوش مادر سلطان محمد ۸۲	ملك محمد ملازم حاكم تقيّه ۲۵۸
مهربانو بيگم خواهر ناصر ميرزا ۸۶	ملك علي پنجابي ۲۷۵
مهرنگار خانم خالغزاده بابر پادشاه ۹۰	ملك محمد مندراوري ۳۰۷ - ۳۲۰
ميد مهدي خواجه ۹۵ - ۹۶ - ۹۸ - ۱۰۳ - ۱۰۴	ملك سنگي ۳۲۱
.. .. ۱۰۵ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۱۷	ملك مختار ۳۴۲
مهدي سلطان پدر عادل سلطان ۱۰۷	منكلي خواجه بن نيمور تاش ۴۹ - ۶۳
مهدي قاسم خان ۱۹۱ (شف قاي)	منكلي خان بن يلماز خان ۴۹ - ۶۴
مهر خان خزينه دار ۲۲۴ - ۳۶۴	منج (منسك) بن يانت ۵۸
مهدي خان (سلطان) ۲۶۲ - ۲۷۵	منولون زوجه دوندين ۶۷
حافظ مهري ۲۸۱	منكوقان بن تولي خان بن چنگيز خان ۷۶
مهرسكاهي فرحت خان ۲۱۷ (شف قاي)	شاه منصور شاه ايران ۷۹
قديله مهند ۳۱۳	منوچهر ميرزا بن سلطان محمد ميرزا ۸۲
ميرزا ميران شاه (جلال الدين) بن نيمور ۴۸ - ۸۱	شاه منصور برادر طاروس خان ۹۴
.. .. ۸۲ - ۲۱۹	امير شاه منصور برلاس ۹۶ - ۹۸ - ۱۰۳ - ۱۰۷ - ۱۰۸
خواجه مير ميران صدر ۹۶ - ۱۰۱	منجم اديسه ۱۴۸
ميرزا بيگ ترخان (بلوچ) ۹۶ - ۲۲۴	منعم خان ۱۷۶ - ۱۷۷ - ۱۸۱ - ۲۲۳ - ۲۵۳ - ۲۷۲
خواجه شاه مير حسين ۱۰۴ (شف شين)	۲۷۷ - ۲۷۸ - ۲۸۱ - ۲۸۶ - ۲۸۹ - ۲۹۰ - ۲۹۱
ميدني راي ۱۱۴	۲۹۶ - ۳۰۱ - ۳۲۳ - ۳۲۷ - ۳۲۸ - ۳۳۰ - ۳۳۳
ميرزا خان خانخانان بن بيرام خان ۱۱۸ ۳۳۴ - ۳۳۵ - ۳۴۰ - ۳۶۳
ميران محمد شاه (محمد فاروقي) ملازم سلطان بهادر ۱۳۴	منور بيگ پسر نور بيگ ۲۳۴
.. .. ۱۳۲ - ۱۴۵	مولف نفايس الننون ۵۲
شيخ ميرك (ملازم شاه حسين) از اولاد شيخ پوران ۱۷۳ - ۱۷۶	موسى عم ۵۷
.. .. ۱۷۳ - ۱۷۶	موانكان بن چغتاي ۷۶ - ۷۷ - ۷۸ - ۸۶
مير علي بلوچ ۲۳۶	مومن انگه ۱۰۷ - ۱۰۸
ميرزا بيگ برلاس ۲۵۲ - ۲۶۸	موبد بيگ ۲۴۵ - ۲۴۶ - ۲۴۷ - ۲۵۱
ميرزا قلي جلایر ۲۵۲	خواجه محمد مومن فرغودي ۳۲۸

نظریء سال النکی ۲۹۱
 شیخ نظامی مرحوم ۳۱۶
 نظام خان پدر مبارز خان ۳۳۷
 نظر شیخ چولي ۳۶۷ - ۳۶۴
 نکدري (قوم) ۲۲۹ - ۲۰۹

نگینه خاتون مادر تیمور صاحبقران .. ۷۸
 مولانا نورالدین ترخان .. ۱۵ - ۱۴۷ - ۲۲۰ - ۲۲۳
 نوح عم بن لک .. ۴۹ - ۵۳ - ۵۴ - ۵۶ - ۵۷
 ۵۸ - ۱۲۲
 نوبه بن حام ۵۸
 نورالدین محمد میرزا شوهر گلرنگ بیگم همشیره
 ۱۴۹ - ۱۵۴ - ۱۵۵
 نور بیگ ۲۳۴
 نویدی شاعر ۲۴۵
 خواجه نور ۲۶۹
 نورم کوک ۳۰۳
 نهال بیگ ۱۴۹ - ۱۵۲
 قوم نیرون ۷۲ - ۶۷
 قوم نیازیان ۱۶۶ - ۳۳۶

* حرف وار *

مہتر واصل ۲۲۴ - ۲۵۸
 وزري فرنگ اميرالامرای بغداد .. ۱۴۵
 وقاص سلطان بلخي ۲۸۸
 مہتر وکیل (وکیل) ۲۲۴ - ۲۵۸
 سلطان ولد میرزا بن سلطان سید میرزا ۸۳
 امیر ولي (علي) خازن (بیگ) ۹۴ - ۹۶ - ۱۰۰ - ۱۰۳
 ۱۰۷ - ۱۶۸ - ۳۳۴ - ۳۴۷ (شفی عین)
 ولي شرمیل ۹۶

میرزا قلي برادر حیدر محمد خان .. ۲۵۲ - ۲۹۷
 میرزا بیگ ملازم میرزا کامران .. ۲۶۸
 ملا میر کتادار ۲۶۹
 خواجه میرزا بیگ دیوان ۲۸۶ - ۲۹۲
 * حرف نون *

ناصر میرزا برادر بابر شاه .. ۸۵ - ۸۶ - ۹۱
 سلطان ناصرالدین ۱۱۲
 نازک شاه (در کشمیر) ۱۹۸ - ۱۹۷
 خواجه ناصرالدین علي مستوفي .. ۲۹۱
 ناصر قلي ۳۱۵ - ۳۶۰
 نجم بیگ ۹۱
 میرزا پچاٹ ۲۹۷ - ۳۴۲
 ندیم کوکے شوهر فخرنا انگہ .. ۱۴۴ - ۱۴۵ - ۱۹۱
 ۲۱۴ - ۲۵۹
 نریت هادا ۱۰۶
 نورسنگد یو چوهان ۱۰۶
 قوم نصرائی ۵۴
 نصیر خان نوهانی .. ۱۰۰ - ۱۰۳ - ۱۴۷
 نصرت شاه والی بگالہ .. ۱۱۴
 نصیب شاه والی بگالہ .. ۱۴۸ - ۱۵۱
 نصیب رسال ۲۷۸
 نصیب خان افغان پنج بیدہ .. ۳۴۲ - ۳۴۳ - ۳۴۴
 نظام خان (حاکم بیکہ) .. ۱۰۰ - ۱۰۴ - ۱۰۷
 خواجه نظام الدین علي خلیفہ .. ۱۰۷ - ۱۱۹
 (شف خا)
 نظام الملک حاکم دکن .. ۱۴۶
 میرزا نظر ۱۵۴
 مہر نظر علي میر هزار تیشکانی .. ۲۳۶

۱۱۶ - ۱۱۹ - ۱۲۰ - ۱۲۱ - ۱۲۲ - ۱۲۳ - ۱۲۵
 ۱۲۶ - ۱۲۷ - ۱۲۹ - ۱۳۰ - ۱۳۱ - ۱۳۲ - ۱۳۳
 ۱۳۴ - ۱۳۶ - ۱۳۷ - ۱۳۸ - ۱۳۹ - ۱۴۳ - ۱۴۴
 ۱۴۵ - ۱۴۶ - ۱۴۷ - ۱۴۹ - ۱۵۰ - ۱۵۱ - ۱۵۲
 ۱۵۳ - ۱۵۴ - ۱۵۵ - ۱۵۷ - ۱۵۸ - ۱۵۹ - ۱۶۰
 ۱۶۱ - ۱۶۲ - ۱۶۳ - ۱۶۴ - ۱۶۵ - ۱۶۶ - ۱۶۷
 ۱۶۸ - ۱۶۹ - ۱۷۰ - ۱۷۱ - ۱۷۲ - ۱۷۳ - ۱۷۴
 ۱۷۵ - ۱۷۶ - ۱۷۷ - ۱۷۸ - ۱۷۹ - ۱۸۰ - ۱۸۱
 ۱۸۲ - ۱۸۳ - ۱۸۴ - ۱۸۵ - ۱۸۷ - ۱۸۸ - ۱۸۹
 ۱۹۰ - ۱۹۱ - ۱۹۲ - ۱۹۳ - ۱۹۴ - ۱۹۶ - ۱۹۷
 ۱۹۸ - ۱۹۹ - ۲۰۱ - ۲۰۲ - ۲۰۴ - ۲۰۵ - ۲۰۶ - ۲۱۳
 ۲۱۴ - ۲۱۵ - ۲۱۶ - ۲۱۷ - ۲۱۸ - ۲۱۹ - ۲۲۰
 ۲۲۱ - ۲۲۲ - ۲۲۳ - ۲۲۴ - ۲۲۵ - ۲۲۶ - ۲۲۸
 ۲۳۱ - ۲۳۲ - ۲۳۳ - ۲۳۴ - ۲۳۵ - ۲۳۶ - ۲۳۷
 ۲۳۸ - ۲۴۰ - ۲۴۱ - ۲۴۲ - ۲۴۴ - ۲۴۵ - ۲۴۶
 ۲۴۷ - ۲۴۸ - ۲۴۹ - ۲۵۰ - ۲۵۱ - ۲۵۲ - ۲۵۳
 ۲۵۵ - ۲۵۶ - ۲۵۷ - ۲۵۹ - ۲۶۰ - ۲۶۲ - ۲۶۳
 ۲۶۴ - ۲۶۵ - ۲۶۸ - ۲۶۹ - ۲۷۰ - ۲۷۱ - ۲۷۲
 ۲۷۳ - ۲۷۴ - ۲۷۵ - ۲۷۶ - ۲۷۷ - ۲۷۹ - ۲۸۰
 ۲۸۱ - ۲۸۲ - ۲۸۳ - ۲۸۴ - ۲۸۵ - ۲۸۶ - ۲۸۷
 ۲۸۹ - ۲۹۰ - ۲۹۲ - ۲۹۳ - ۲۹۴ - ۲۹۵ - ۲۹۶
 ۲۹۷ - ۳۰۰ - ۳۰۱ - ۳۰۲ - ۳۰۳ - ۳۰۴ - ۳۰۵
 ۳۰۶ - ۳۰۷ - ۳۰۸ - ۳۰۹ - ۳۱۱ - ۳۱۲ - ۳۱۳
 ۳۱۴ - ۳۱۵ - ۳۱۶ - ۳۱۸ - ۳۱۹ - ۳۲۰
 ۳۲۱ - ۳۲۲ - ۳۲۳ - ۳۲۴ - ۳۲۵ - ۳۲۸ - ۳۲۹
 ۳۳۲ - ۳۳۳ - ۳۳۴ - ۳۳۵ - ۳۳۶ - ۳۴۰ - ۳۴۱
 ۳۴۲ - ۳۴۳ - ۳۴۴ - ۳۴۵ - ۳۴۸ - ۳۴۹ - ۳۵۱
 ۳۵۲ - ۳۵۳ - ۳۵۴ - ۳۵۷ - ۳۵۸ - ۳۶۱ - ۳۶۲

ولي حوب ميرزا ۱۲۴
 واديدگ ايلچي شاه طهماسب .. ۲۴۹ - ۲۵۹
 ولد تاسم بيگ ۲۵۲
 شاه ولي انگه .. ۳۵۲ (شف شين)
 ونس خان بن شير علي خان اوغلان .. ۸۶
 سلطان ونس .. ۹۲ - ۱۱۳ - ۱۱۴ - ۱۱۵
 ونس سلطان ۲۱۳
 ونس بيگ قباقي ۲۷۸ - ۲۹۲
 امير ونسي ۳۵۹

ه حرف هاء ه

هاديل، پسر آدم عم ۵۳
 هاله زعيمدار ۱۷۸
 هاشم بيگ مالزم يادگار ناصر ميرزا ۱۷۸ - ۲۰۱
 ملك هاني بلوچ ۲۰۲
 خواجه هجري چامي ۱۷۴
 هرنيسه ۵۶
 هريس ياداي ۵۶
 هريس مصري ۵۶
 نوم هزاره ۲۲۵ - ۲۰۹ - ۱۲۶
 ۲۲۹ - ۲۳۰ - ۲۳۳ - ۲۴۰ - ۲۵۷ - ۲۸۴ - ۲۸۵
 ۲۳۳ - ۳۰۱ (شف هزارجات در منظر دوم)
 هلاكو خان ۵۵ - ۷۶
 هليل سلطان ۳۳۵
 ابوالمصير نصيرالدين محمد همايون پادشاه جهانياني
 جذت آشياني ۱۰ - ۱۳ - ۱۵ - ۲۰ - ۲۱
 ۴۰ - ۴۲ - ۴۵ - ۴۶ - ۴۷ - ۴۸ - ۹۲ - ۹۳
 ۹۴ - ۹۶ - ۹۸ - ۹۹ - ۱۰۱ - ۱۰۳ - ۱۰۴
 ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۰۸ - ۱۱۱ - ۱۱۳ - ۱۱۴ - ۱۱۵

۳۳۰ - ۳۲۵	حاجي يوسف	۱۸۷	يوسف محمد خان برادر ميرزا عزيز كوكلناش
۳۲۵	يوسف آفتابچي	۲۱۱	اسناد يوسف مودود (گوينده)
۳۳۰	۷۰	يوسف عم	۲۲۳	شيخ يوسف چولي
۵۴	قوم بهود	۳۲۱	شيخ يوسف كوراني

• تمام شد منظر اول •

منظر دوم در اسمای مواضع و قلعات و آبها و غیره *

حرف الف •					
۱۴۲	۱۴۱	۱۳۰	اجین
۱۷۹	۱۷۲	۱۳۵	آچه
۱۴۳	۱۴۲	۱۴۱	۱۴۰	۱۳۸	احمد آباد
۸۵	۸۷	۸۵	اخی (اخیکت)
۲۹۹	ادی خلجان
۱۴۸	ادیسه
۶۰	کوه ارتاق
۷۸	۶۴	۶۳	۶۲	..	ارکنه قون
۲۴۰	۲۱۹	اردبیل
۲۳۶	۲۲۹	آب ارغنداب
۲۴۳	ارقندی
۳۰۵	۲۷۳	۲۶۲	۲۴۶	..	آرتنه باغ (درکابل)
۵۶	مدینه اسکندریه
۸۵	اسفره
۸۹	استرغج
۱۴۳	اساول
۲۱۳	امغرابین
۲۸۶	۲۶۸	استالف (کوه استالف)
۳۵۴	۲۸۳	۲۸۲	۲۵۲	..	اشکوش
۳۰۶	۳۰۳	۲۸۵	اشتر کرام
۶۰	افرنج
۳۰۴	۱۲۹	افغانستان
۳۶	اقلیم چهارم
۷۳	آس
۷۳	آلان
۲۵۳	۷۳	آب آمویه
۸۲	۸۲	۸۰	۷۵	..	آذربایجان
۹۱	آدینه پور
۱۰۱	۱۰۰	۹۹	۹۸	..	دارالخلافه کوه (اکبر آباد)
۱۱۳	۱۱۲	۱۱۱	۱۰۵	۱۰۳	۱۰۲
۱۲۹	۱۲۷	۱۲۶	۱۲۱	۱۱۸	۱۱۵
۱۴۹	۱۴۷	۱۴۶	۱۴۵	۱۴۴	۱۴۱
۱۶۰	۱۵۷	۱۵۶	۱۵۵	۱۵۴	۱۵۳
۳۳۹	۱۹۹	۱۷۰	۱۶۷	۱۶۶	۱۶۲
۳۶۱	۳۶۰	۳۵۶	۳۵۱	۳۴۰	..
۱۴۲	آسیر
۱۴۲	قلعه آسیر
۲۴۱	۲۲۹	برج آتجه حصار قندهار
۲۶۰	آب دره
۲۹۹	۲۷۶	آب تنگی (تنگی)
۳۱۱	۲۹۵	آب باران
۵۳	کوه ابو قبیس
۲۱۶	ابهر
۸۵	۸۰	اتوار (یانگی)
۱۶۱	۱۰۳	۱۰۰	اتاق

۲۳۰	آب ایستاده	۸۵	اتلیم بلیم
۲۹۱ - ۲۸۸ - ۲۸۷ - ۲۸۶ - ۲۷۱ ..	ایبک	۸۵	الماذیغ
۲۸۷	قلعه ایبک	۸۵	المانو
* حرف باء *		۸۹	الاناغ
۵۶ - ۵۴	شهربابل	۱۶۷ - ۱۶۰ - ۱۵۶ - ۱۲۳ - ۱۱۱ ..	الور
۹۱	بادام چشمه	۲۷۴	النگ چالاک
۳۱۱ - ۹۲	بانج	۲۷۶	النگ قاضیان
۹۳	باغ ونا	۱۸۳ - ۱۸۳ - ۱۸۲ - ۴۵ - ۲۳ - ۱۸	حصار امرکوت
۲۰۰ - ۱۱۱	باری	۸۰	انکوزیه
۱۶۷	باغ خواجه دوست منشی	۸۸ - ۸۷ - ۸۵ - ۸۴ - ۸۳ ..	ولایت اندجان
۱۶۷	باغ خواجه غازی	۸۷	قلعه اندجان
۲۱۲	باغ شافی (در هرات)	۹۴	بنباله
۲۱۳	باخوز	۱۹۷	اندرکول
۲۱۴	باغ مراد هرات	۳۰۰ - ۲۸۶ - ۲۷۶ - ۲۶۰ - ۲۵۱ - ۲۰۰	اندراب
۲۱۴	باغ خدایان هرات	۳۵۴ - ۳۰۲
۲۱۴	باغ زانان هرات	۲۷۵	قلعه اندراب
۲۳۱	باغ جلال الدین	۳۳۵	انندخود
۲۳۸	باغ فردوس مکانی بابرشاه	۸۷ - ۸۳	اوز چند (اوزگند)
۲۴۲ (شف حاء)	باباحسن ابدال	۸۵	اوش
۲۵۱	باغ علی قلی اندرانی	۸۸	اورانیه
۳۰۰ - ۲۹۷ - ۲۹۶ - ۲۹۳ - ۲۵۵ ..	بامیان	۱۵۳ - ۱۴۸ - ۱۴۵ - ۱۰۴ - ۱۰۲	ولایت اوده
۲۶۰	باغ خسرو شاه	۲۰۵	قلعه ارک
۲۶۲	باغ قراچه خان	۵۶	اهرام مصری (یعنی بناهای چندکده در مصر است)
۲۶۲	باغ دیوان خانه	۸۱ - ۷۹ - ۷۸ - ۷۷ - ۷۶ - ۷۳ - ۶۱ - ۶۰	ایران
۲۶۲	باغ بنفشه	۲۹۲ - ۲۵۳ - ۲۲۷ - ۲۱۳ - ۲۰۵ - ۲۰۳
۲۷۵	بازارک	۳۳۵ - ۳۳۴ - ۳۳۳
۲۸۱	بادام دره	۷۵ - ۶۳	زمین اینور (بلاد اینور)
۳۲۱	باغ مفا	۱۱۲	ایرج

۷۶ - ۷۳	بلغار	۳۶۰	نازار دویانی
۲۸۳ - ۲۸۲ - ۲۷۱ - ۲۶۹ - ۷۳ - ۷۵ - ۷۳	بلغه	۹۲	نچور
۳۰۸ - ۲۹۲ - ۲۸۹ - ۲۸۸ - ۲۸۷ - ۲۸۶ - ۲۸۵	بلوچستان	۹۲	قلعه نچور
۱۲۹	پروگنه بلغرام	۹۷ - ۹۳ - ۹۱ - ۸۹ - ۸۸ - ۸۵ - ۸۲ - ۷۵	بدخشان
۱۴۵ - ۱۴۴	کوه بلندري	۱۱۶ - ۱۱۵ - ۱۱۴ - ۱۱۳ - ۱۱۱ - ۹۹ - ۹۸	
۳۰۹	بنگش	۲۳۶ - ۲۲۳ - ۲۰۱ - ۲۰۰ - ۱۳۵ - ۱۲۹ - ۱۲۳	
۳۲۳ - ۳۱۱ - ۳۰۸ - ۲۷۴ - ۲۴۴ - ۹۲	بنگاله	۲۵۳ - ۲۵۲ - ۲۵۱ - ۲۵۰ - ۲۴۸ - ۲۴۹ - ۲۳۷	
۱۵۱ - ۱۵۰ - ۱۴۸ - ۱۴۷ - ۱۲۶ - ۱۱۴	بنارس	۲۶۹ - ۲۶۸ - ۲۶۷ - ۲۶۶ - ۲۶۵ - ۲۵۷ - ۲۵۵	
۱۶۰ - ۱۵۷ - ۱۵۹ - ۱۵۵ - ۱۵۴ - ۱۵۳ - ۱۵۲	چشمه بندگشا	۲۷۶ - ۲۷۵ - ۲۷۴ - ۲۷۳ - ۲۷۲ - ۲۷۱ - ۲۷۰	
۳۴۰ - ۳۳۹ - ۲۲۲ - ۱۹۶	قصبه بن	۲۹۳ - ۲۹۲ - ۲۹۱ - ۲۸۶ - ۲۸۵ - ۲۸۴ - ۲۸۲	
۱۵۴ - ۱۵۳ - ۱۴۸	برزي	۳۶۱ - ۳۰۷ - ۳۰۶ - ۳۰۲ - ۳۰۱ - ۲۹۹ - ۲۹۸	
۲۸۲	بهيره	۳۵۳	نداوچ
۳۲۵	آب بهت	۳۵۳	قلعه بداون
۲۶۱	بهار	۱۱۲	آب برهان پور
۱۹۵ - ۹۷ - ۹۳	بهار	۱۴۲ - ۱۴۱	بروچ
۳۲۳ - ۹۴ - ۹۳	ولایت بهار	۱۴۲ - ۱۴۱	بروده
۹۴	بهره	۱۸۶ - ۱۴۵ - ۱۴۲	برهان پور
۱۶۰ - ۱۵۲ - ۱۴۸ - ۱۱۴ - ۱۱۳ - ۹۷	بهره	۱۰۶	بساور
۳۴۰	بهره	۲۲۸ - ۲۲۷ - ۲۰۴	قلعه بست
۱۶۳ - ۱۵۸ - ۱۲۴ - ۱۱۴	بهره	۲۱۵	بسطام
۱۵۸ - ۱۱۴	بهره	۳۶۱	بساط نشاط
۱۵۲	بهره	۷۶	بغداد
۱۶۶	بهره	۲۸۶ - ۲۸۳	بغلان
۳۰۹	کوه بهزادي	۱۷۶ - ۱۷۴ - ۱۷۳ - ۱۷۲ - ۱۷۱ - ۱۶۱ - ۱۶۰	ولایت بکر
۳۲۱ - ۳۱۹ - ۳۱۶ - ۳۱۴	بهره	۲۵۷ - ۲۲۳ - ۲۰۲ - ۱۹۵ - ۱۸۵ - ۱۷۸ - ۱۷۷	
۵۳	بیت المقدس	۲۵۸	
۸۹	بیمنان	۱۷۵	قلعه بکر
۸۹	بیک نوت	۳۵۲ - ۳۴۱ - ۳۳۱	بکرام معروف به پشاور

۳۶۰	تاج عَزَّ (مختلوع هما یوں)	۳۵۴ - ۱۰۵ - ۱۰۴ - ۱۰۰	قلعہ بیانہ
۱۹۹ - ۶۳	تبت	۱۲۴ - ۱۰۷ - ۱۰۶ - ۱۰۵ - ۱۰۴ - ۱۰۳	وادی بیانہ
۲۲۳ - ۲۲۰ - ۲۱۹ - ۸۲ - ۸۱ - ۷۶	تبریز	۳۵۴ - ۳۵۱ - ۳۳۹ - ۱۲۹	
۲۵۷ - ۲۴۹ - ۲۴۱	ولایت تبری	۱۴۵	بیجاگردہ
۲۴۲	قلعہ تبری	۱۷۹	بیکانیر
۷۵ - ۷۲ - ۶۸ - ۶۲ - ۶۰ - ۵۹ - ۵۸ - ۵۷	ترکستان	۱۹۵	آب بیلا
۳۳۵ - ۲۲۳ - ۱۷۷ - ۱۱۳ - ۸۵ - ۸۲ - ۷۹		• حرف پے •	
۹۲	تربیلہ	۹۵	شہر پانی پت
۱۵۷ - ۱۵۲	ترمت	۱۷۴	پاتر
۲۱۳	ترشیز	۱۸۷	قصہ پالم
۲۱۳	تربت	۲۳۷	پای منار
۲۴۳	تکیہ چمار	۱۳۴	پدای
۷۳	ولایت لنگتوت	۱۴۳ - ۱۴۱	پگن
۲۶۰ - ۲۵۵ - ۸۱ - ۷۶ - ۷۳ - ۶۷ - ۶۰	توزان	۱۵۱ - ۱۴۸	بندہ
• حرف تے •		۱۵۲	پریہ
۱۷۷ - ۱۷۶ - ۱۷۴ - ۱۷۳ - ۱۳۵ - ۱۸	ولایت ثقبہ	۲۸۳	قلعہ پریان (اسلام آباد)
۳۳۱ - ۲۵۸ - ۲۵۷ - ۲۰۲ - ۲۰۱ - ۱۸۹ - ۱۷۸		۳۲۷	پڑالہ
• حرف جیم •		۱۹۹	پکلی
۷۲	جارجات	۳۲۵ - ۱۹۹ - ۱۶۷ - ۱۴۸ - ۱۴۵ - ۱۲۴	پنجاب
۱۰۳	جامو	۳۵۵ - ۳۵۱ - ۳۴۹ - ۳۴۶ - ۳۳۳ - ۳۳۱ - ۳۲۹	
۱۳۸ - ۱۳۷ - ۱۳۳	قلعہ جانیانیر	۳۶۱ - ۳۶۲ - ۳۵۶	
۱۴۵ - ۱۴۴ - ۱۴۳ - ۱۴۲ - ۱۴۰ - ۱۳۴	جانیانیر	۱۹۷	پانچ
۱۷۳	ولایت جاکان (حاجکان)	۲۸۶ - ۲۷۵ - ۲۷۴ - ۲۷۳	پنجشیر
۲۱۵ - ۲۱۴ - ۲۱۳	جام	۲۸۳	آب پنجشیر
۳۴۴	جالندھر	۱۸۱ - ۱۸۰	پولودی
۳۱۲	چپریار	۷۵	پیش دلیغ
۲۸۷	جکینو مینہ	• حرف تہ •	
۱۰۶	جرمل	۸۳	تاشکند

چاریکاران .. ۲۶۰ - ۲۶۳ ۲۹۵ - ۳۰۰ - ۳۰۵	جرم ۲۹۲
چپرگنه ۳۳۱	جزیره ۵۷
چرکس ۷۶	جسر روان ۳۶۰
چرخ ۳۰۶ - ۱۷۵	جنگلدیک (جگدلک) ۹۱
چشمه عجیب در دامغان ۲۱۵	جنگله سیاه سنگ ۲۳۱
آب چناب .. ۹۴ - ۱۷۰ - ۱۷۱	جلال آباد (جوي شامي) ۳۰۸ - ۳۱۰ - ۳۲۳
قصبه چندوار ۱۰۳	.. ۳۴۱ (شف جوي شامي)
چندیري ۱۱۲	جم ۹۱
قلعه چنانه (قلعه چنار) ۱۲۲ - ۱۴۹ - ۱۵۰	جمو ۳۲۶
.. .. ۱۵۱	جنگلستان جونه ۱۴۸
قلعه چندیري ۱۹۶	کوه جود ۹۳
چولي مهيسر ۱۳۳	جونپور ۱۵۲ - ۱۰۳ - ۱۰۴ - ۱۲۴ - ۱۵۱ - ۱۵۳
چوسه ۱۶۳ - ۱۷۰ ۱۵۴ - ۱۵۷ - ۱۶۰ - ۳۵۶
چهار باغ اندجان ۸۷	آب جون ۱۱۳ - ۱۱۶ - ۱۱۸ - ۱۲۴ - ۱۵۶ - ۲۲۳
چهار باغ دارالحالانده آگره مشهور به هشت بهشت ۱۰۵ ۳۶۰ - ۳۵۱
.. .. ۱۱۴	جونه گشه ۱۳۸
چهار باغ هرات ۲۱۱	جونه ۱۴۸ - ۱۴۷
چهار باغ کابل ۲۳۰ - ۲۴۱	جوهپور ۱۸۰
چهار دره (در قندهار) ۲۳۳	قصبه جون ۱۸۹ - ۱۸۶ - ۱۸۴
چهار باغ قندهار ۲۳۶	جوي شامي (جلال آباد) ۲۰۰ - ۳۰۱
چهار باغ نوز جلال آباد ۳۰۸	۳۱۱ - ۳۱۲ - ۳۱۴ - ۳۶۶ (شف جلال آباد)
ملک چین ۵۷ - ۷۳	جوي موري ۲۷۲ - ۳۰۴
قلعه چیتور .. ۱۲۶ - ۱۲۸ - ۱۳۰ - ۱۳۱	جوبهاره بلخ ۲۸۹
چیتور ۱۳۳ - ۱۳۴ - ۱۹۶	جهاز کهنه ۱۵۲ - ۱۵۳ - ۱۵۷
• حرف حاء •	باغ جهان آرا (در هرات) .. ۲۱۳ - ۲۱۴
دیار حبشه ۵۷	جیلیم ۹۴
حجاز .. ۵۵ - ۵۸ - ۱۸۸ - ۱۹۱ - ۲۰۴ - ۲۷۹	جیسلمیر ۱۸۱
۲۸۴ - ۳۰۸ - ۳۳۰ - ۳۶۳	• حرف چ •

۲۲۰	خلخال	۸۰	خرمین شریفین
۲۷۶	خلسان	۲۳۸	بابا حسن ابدال
۲۸۸ - ۲۸۷	خام	۳۵۵ - ۳۵۲ - ۳۵۱ - ۱۰۲ - ۹۴	سرکار حصار فیروزه
۲۷۱	خملنگان	۳۵۲	قلعه حصار
۹۶ - ۷۹ - ۷۵	خوارزم	۸۰	شهر حلب
۷۹	خوزستان	۱۵۶	حمید پور
۱۹۹ - ۱۹۵ - ۹۳	خوشاب	۱۳۴	حوض عبدالملک
۲۷۵ - ۲۶۰ - ۲۵۳ - ۲۵۲ - ۲۵۱ - ۹۹	خوست	۲۱۸	حوض سلیمان
۲۹۳ - ۲۸۳	۳۰۸	قلعه حوالی جلال آباد
۲۲۹	خواجه خضر	۳۶۰	حوض منهن بر بالای کشتیها
۲۶۱ - ۲۴۳	خواجه پشته	* حرف خاد *				
۲۴۸	خواجه ریگ روان	۱۰۶	خانه (از سرکار بیانه)
۲۹۱ - ۲۶۰ - ۲۴۸	خواجه سیاران	۱۹۹	خانپور
۳۲۵ - ۹۱	خیبر	۲۱۳	خانی
۲۶۱	خیابان نزد کابل	۲۵۵	خانه کان
* حرف دال *					خنا (خطا)				
۹۶	دار العرز	۸۴ - ۸۰ - ۷۴ - ۷۳ - ۷۰ - ۶۳	خدن
۲۳۶ - ۲۲۹ - ۲۰۳ - ۱۶۱	دالوز زمین (زمین داور)	۷۳	خندان مشهور به کولاب
۲۸۴ - ۲۶۶ - ۲۵۹ - ۲۵۷ - ۲۴۹ - ۲۴۳ - ۲۴۱	۲۸۲	(شیف کاف)
۳۳۴ - ۳۳۳ - ۲۸۵	۸۸ - ۸۵ - ۸۴	آب خچند (میخون)
۲۱۵	دامغان	۸۸ - ۸۵	شهر خچند
۸۳	دره کز	۸۱ - ۸۰ - ۷۹ - ۷۳ - ۵۷ - ۱۹	ولایت خراسان
۱۹۸	دره لار	۱۶۸ - ۱۲۱ - ۱۱۹ - ۹۹ - ۹۷ - ۹۶ - ۹۰ - ۸۹
۲۵۳	درسک (ورسک)	۳۳۵ - ۲۹۹ - ۲۲۴ - ۲۱۴ - ۲۱۳ - ۲۰۶ - ۲۰۲
۲۵۸	دروازه طاقیه دوزان (دروازه کابل)	۸۱	قلعه خرماتو
۲۹۶	دره قیچاق	۱۱۴ - ۱۰۳	خرید
۲۸۹	دشت نیل بر	۲۲۰	خوزبیل
۱۴۹ - ۱۳۹	ملک دکن	۲۲۳	خرابه
					۳۶۱	خرگاه بر عدد بروج سپهر

ملک روم	۶۰ - ۷۹ - ۸۰ - ۸۱ - ۹۵ - ۱۲۸	دکھ	۳۱۰
..	۱۶۸	دلسو	۱۰۳
روس	۷۳ - ۷۶	دمشق	۸۰
حصار روم	۸۱	دندو قه	۱۴۱
روضہ بابا ششپور	۲۶۱	دوکي	۲۴۹
رہتاس	۱۴۸	دارالملک دہلي	۱۲۴ - ۱۱۶ - ۱۰۰ - ۹۸ - ۵۱
قلعہ رھتاس	۱۵۳ - ۱۵۷ - ۱۹۶ - ۲۳۶ - ۳۴۱		۱۲۷ - ۱۲۸ - ۱۲۹ - ۱۴۹ - ۱۵۴ - ۱۵۶ - ۱۶۷
..	۳۴۲		۱۶۹ - ۱۸۷ - ۳۱۷ - ۳۲۵ - ۳۴۴ - ۳۵۰ - ۳۵۱
قصبہ رھتک	۱۶۷	۳۵۳ - ۳۵۶ - ۳۶۰ - ۳۶۲ - ۳۶۵
ري	۲۱۵	دھولپور	۱۰۰ - ۱۰۳ - ۱۰۴ - ۱۱۳
ريواري	۲۳۷	ولایت دھندھيرہ	۱۹۶
حرف زاد		دھنکوت	۲۰۰
زاوہ	۲۱۳	دہ افغانان	۲۶۱
زمزمہ (زمہ)	۲۶۰ - ۲۶۱ - ۳۲۲	قلعہ دہلي	۳۵۱
مدينہ زہا (رہا)	۵۵	ديلون يلدق	۷۱
زيارتگاہ ہرات	۲۱۳ - ۲۱۴ - ۲۲۲	ديار بکر	۷۹ - ۸۱
حرف سہري		ديپال پور	۹۳ - ۱۱۰ - ۱۴۳
سارنگپور	۱۰۶ - ۱۳۰	شہر دين پناہ	۱۲۴
کوہ سارنگ	۱۶۹ - ۱۷۱ - ۱۹۷	بندر ديب	۱۳۳ - ۱۳۴ - ۱۴۱ - ۱۴۳ - ۱۴۵
ساتلک	۱۸۱	قلعہ ديوراوول	۱۷۹
چشمہ ساؤق بالاق (ساووق بالاق)	۲۱۸	حرف زاد	
کٹل سامان	۲۵۲	راہري	۱۰۰ - ۱۱۲
سال اولنگ	۲۹۶ - ۲۹۹	رايسون	۱۰۶ - ۱۴۳
سامانہ	۳۵۱ - ۳۵۰	قلعہ رايسون	۱۳۰ - ۱۹۶
ولایت سبزوار	۲۰۶ - ۲۱۵ - ۲۲۰ - ۲۳۴	راجپوري	۱۷۰ - ۱۹۹
دہ سين	۳۰۷	رستاق	۲۷۱ - ۲۹۳
کپ سڈلج مشہور بآب لڑھيانہ	۱۲۵ - ۳۴۴	قلعہ رنڈبہور	۱۲۸
کوہ سرزدیب (قدم گاہ آدم عم)	۵۳	رنڈبہور	۱۹۶

آب مند (تیلاب)	۷۳ - ۷۵ - ۷۹ - ۹۱ - ۹۲ - ۹۴	سرماره	۹۴
۱۷۱ - ۱۷۲ - ۱۸۵ - ۲۰۰ - ۲۱۷ - ۲۳۰ - ۲۳۱	۱۱۴	سرور	۱۱۴
.. .. ۳۴۱ - ۳۴۲ (شف نون)	۱۴۳ - ۱۴۱	سریچ (سربچ)	۱۴۳ - ۱۴۱
حصار سنبل	۱۰۲ - ۱۰۰	سرو	۱۴۸
ولایت سنبل	۱۰۲ - ۱۱۱ - ۱۱۶ - ۱۲۳	سرای دولتخان	۱۶۷
.. .. ۱۶۷ - ۱۶۸ - ۱۸۵ - ۲۵۳	۱۹۹	سری نگر	۱۹۹
سنجد دره	۲۶۸	سرای فرهاد	۲۱۳
شهر موس	۵۴	سرخص	۲۱۳
سوی النمانین	۵۷ - ۵۸	سرخاب	۳۱۲
اراضی سودان	۵۷	سفین (سفین - سفین)	۷۳
سواسنگ	۸۹	باغ سفید هرات	۲۱۴
ولایت سواد	۹۲	کوه سفید سنگ	۳۱۸
قلعه مونکر	۱۳۳ - ۱۳۴	سفلاب	۵۷
بقدر صورت	۱۴۱ - ۱۴۲ - ۱۸۹	سکری (شکری - فخرپور)	۱۰۵ - ۱۰۹
قلعه صورت	۱۴۲ (شف فاه)
سورج گدشه	۱۴۸	سکندر پور	۱۱۴
قصبه سورن پت	۱۵۹	سلیکای (بلون)	۶۳ (شف سیلول)
سوزلیق	۲۱۵	دریای سلطان پور	۱۷۰ - ۳۶۶
جبال سوزلیق	۳۳۶	سلطان پور	۱۷۰
سهرند	۹۸ - ۱۲۸ - ۱۶۷ - ۱۹۹ - ۲۲۴ - ۳۴۴	سلطانیه	۲۱۵ - ۵۹۱۶ - ۲۱۷
۳۴۵ - ۳۴۶ - ۳۵۰ - ۳۵۱ - ۳۵۳ - ۳۵۵ - ۳۶۶	۳۵۱	سایم گدشه	۳۵۱
سهرام	۱۴۷ - ۱۴۸	سمرقند	۸۰ - ۸۲ - ۸۳ - ۸۴ - ۸۵ - ۸۸ - ۹۱ - ۹۶
سکاه (سه گاه)	۲۱۴	۹۹ - ۱۱۳
سهند تبریز	۲۱۹	سمانه	۹۷ - ۱۶۱
سیلول (سلیکای)	۵۹ (شف سلیکای)	سمنان	۲۱۵
سوزام	۸۴	سند	۵۷ - ۱۳۵ - ۱۷۱ - ۱۷۸ - ۱۸۳ - ۱۸۵
سیحون (آب خچند)	.. (شف خاه)	۱۸۹ - ۲۰۰ - ۲۲۲ - ۲۵۷ - ۳۲۳ - ۳۲۶ - ۳۳۹
سیالکوت	۹۴ - ۱۷۱	۳۴۱

صوفی آباد ۱ ۲۱۵
* حرف ضاد *

ضجاک ۲۵۵ - ۲۶۸ - ۲۹۳ - ۲۹۶ - ۲۹۷ - ۳۰۰
* حرف طاء *

طایقان (طالقان) ۷۳ - ۲۵۳ - ۲۶۰ - ۲۷۱ - ۲۷۵
.. .. ۲۷۶ - ۲۸۳ - ۲۹۲ - ۲۹۳

طارم ۲۲۰
قلعه طایقان ۲۷۷

آب طایقان ۲۸۰
طبل عدل ۳۶۱

شهر طوس ۲۲۹
* حرف ظاء *

قلعه ظفر ۱۱۵ - ۱۲۹ - ۲۰۰ - ۲۳۶ - ۲۵۳ - ۲۵۵
.. .. ۲۷۱ - ۲۷۵ - ۲۸۳ - ۲۹۲ - ۲۹۳

* حرف عین *

ملک عجم ۵۸ - ۵۹ - ۶۰ - ۸۶

عراق ۱۹ - ۵۷ - ۸۱ - ۸۲ - ۹۳ - ۱۰۸ - ۱۹۰
۱۹۱ - ۲۰۲ - ۲۰۵ - ۲۱۳ - ۲۱۴ - ۲۲۳ - ۲۲۴

.. .. ۲۵۹ - ۲۸۴ - ۲۹۹ - ۳۱۱
عراقین ۷۹

عرب ۸۱
عقبه کشمیر ۱۷۱

عقبه پنوج ۱۹۷
کوه عقابین ۲۶۲ - ۲۶۳

علیکار ۳۰۷
علیشنگ ۳۰۷

علی خیل ۹۲
* حرف غین *

قلعه سیهوان ۲۷۶

سوری ۱۸۹
قلعه میدی ۱۹۰

سیستان ۲۰۳ - ۲۰۴ - ۲۱۴ - ۲۲۱
سیاه سنگ ۳۰۹

سیاه آب میان مورخاب و گندمک ۳۱۲
* حرف شین *

ملک شام ۵۴ - ۵۷ - ۶۰ - ۷۹ - ۸۱ - ۳۰۸
شاهرخیه (فناکت) ۸۴ (شف فاء)

شال ۱۹۰ - ۲۰۲ - ۲۴۱ - ۲۴۹
شاخدان ۲۵۳ - ۲۵۵

ممالک مشرقیه ۱۱۳ - ۱۲۹ - ۱۴۹ - ۱۶۲
شکرتلاو ۱۳۴

دریای شمال ۵۸
قلعه شمس آباد ۱۱۲

شمه ۱۴۷
قصبه شمسی ۲۲۰

دریای شور ۳۱ - ۱۳۴
شور اندام ۳۳۳ - ۳۳۴

باغ شهر آرا (درکابل) ۲۲۶ - ۲۳۱
شهر کهنه (درقندهار) ۲۲۹ - ۲۳۳

شهر بند بلخ ۲۸۹
شیراز ۷۹

شیوه ۹۲
شیرپور ۱۵۲

* حرف صاد *

مد دره ۹۹

مسجد صفا ۱۴۹

قراقرم	۹۰	غازي پور	۱۱۴ - ۱۰۲
قروغز	۹۳	قلعه عجدوان	۹۱
قروباغ	۳۰۹ - ۲۹۵ - ۲۹۱ - ۲۷۴ - ۲۷۲ - ۲۵۱	غر (غونگر)	۹۲
قوانگين (توانگين)	۲۸۳ - ۲۸۲	غزئين (غزنه) (غزني)	۹۱ - ۸۲ - ۸۱ - ۷۵ - ۱۴
قزوين	۲۱۵ - ۲۰۵	۹۲ - ۹۴ - ۱۰۱ - ۱۶۹ - ۱۷۵ - ۲۰۰ - ۲۲۵	
قصر روان	۳۶۰	۲۶۳ - ۲۶۴ - ۲۵۷ - ۲۵۸ - ۲۶۴	
قلات از مضافات قندهار	۲۵۸ - ۲۴۱ - ۲۲۵ - ۸۹	۳۰۸ - ۳۰۷ - ۳۰۱ - ۲۹۸ - ۲۸۶ - ۲۸۴ - ۲۷۳	
قلعه کلا	۲۶۶	۳۲۳ - ۳۱۲ - ۳۲۱ - ۳۱۵ - ۳۱۲ - ۳۱۱ - ۳۰۹	
قنوج	۱۴۳ - ۱۰۰ - ۱۰۲ - ۱۱۲ - ۱۴۴ - ۱۴۵	۳۶۲ - ۳۳۴ - ۳۳۳	
قندهار	۸۲ - ۸۹ - ۹۱ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۷ - ۹۸	قلعه غزئين	۲۵۷
۹۹ - ۱۱۴ - ۱۲۳ - ۱۲۴ - ۱۲۵ - ۱۲۶ - ۱۳۵		غزو شيدان	۳۰۷
۱۳۶ - ۱۷۰ - ۱۷۳ - ۱۷۴ - ۱۸۵ - ۱۸۸ - ۱۸۹		غوريان	۲۱۳
۱۹۰ - ۱۹۱ - ۱۹۲ - ۱۹۳ - ۱۹۴ - ۱۹۵ - ۲۰۰		غور بند (غوري)	۲۵۵ - ۲۶۹ - ۲۷۲ - ۲۹۱ - ۲۹۴
۲۰۱ - ۲۰۲ - ۲۰۵ - ۲۱۹ - ۲۲۰ - ۲۲۴ - ۲۲۵		۲۹۹ - ۳۰۱ (شف غوري)
۲۲۶ - ۲۲۷ - ۲۲۸ - ۲۲۹ - ۲۳۰ - ۲۳۱ - ۲۳۳		غوري	۲۹۰ - ۲۹۸ - ۲۹۹ - ۲۷۶ - ۲۸۳
۲۳۵ - ۲۳۶ - ۲۳۸ - ۲۳۹ - ۲۴۰ - ۲۴۱ - ۲۴۲		قلعه غوري	۲۶۹
۲۴۳ - ۲۴۶ - ۲۴۸ - ۲۵۷ - ۲۵۸ - ۲۶۱ - ۲۶۶		* حرف قاء *	
۲۷۳ - ۲۹۲ - ۲۹۸ - ۳۰۳ - ۳۰۴ - ۳۰۹ - ۳۱۱		فارس (فرس)	۵۶ - ۷۹ - ۸۱
۳۲۲ - ۳۳۴ - ۳۵۷		فخيدور (سکري)	۱۱۱ (شف سين)
۸۶ - ۲۵۳ - ۲۶۰		ولايت فغانه	۸۴ - ۸۵ - ۸۸
۲۷۵ - ۲۷۶ - ۲۸۳ - ۲۹۱ - ۲۹۲ - ۲۹۳ - ۲۹۴		فرله	۲۱۳ - ۲۱۸
۲۹۶		فناکت (شاهرخيه)	۸۵ (شف شين)
۲۹۹ - ۳۰۱ - ۳۰۰		فوشنج	۲۱۳
۳۰۵ - ۳۰۴ - ۳۰۳ - ۳۰۲ - ۳۰۱ - ۳۰۰		فيروزه کوه	۸۰
۳۰۶ - ۳۰۷ - ۳۰۸ - ۳۰۹ - ۳۱۰ - ۳۱۱		فيروز آباد	۱۵۶ - ۳۶۰
۳۱۲ - ۳۱۳ - ۳۱۴ - ۳۱۵ - ۳۱۶ - ۳۱۷		حصار فيروزه	۳۵۵ - ۳۶۹ (شف حاء)
۳۱۸ - ۳۱۹ - ۳۲۰ - ۳۲۱ - ۳۲۲ - ۳۲۳		* حرف قاف *	
۳۲۴ - ۳۲۵ - ۳۲۶ - ۳۲۷ - ۳۲۸ - ۳۲۹ - ۳۳۰		دشت قباچان	۷۳ - ۷۹ - ۸۳ - ۸۴ - ۳۰۳ - ۳۰۴ - ۳۰۵

۲۸۳ /	کان نقره	۹۲ - ۹۱ - ۹۰ - ۸۹ - ۸۸ - ۸۳ - ۸۲	دارالملک کابل
۳۵۳	کانت کوله	۱۰۴ - ۱۰۲ - ۱۰۱ - ۱۰۰ - ۹۹ - ۹۸ - ۹۷ - ۹۳	
۲۳۰	کنل روغنی	۱۱۶ - ۱۱۴ - ۱۱۳ - ۱۱۲ - ۱۱۱ - ۱۱۰ - ۱۰۵	
۲۶۰	کنل شېزو	۱۲۹ - ۱۲۶ - ۱۲۵ - ۱۲۴ - ۱۲۳ - ۱۲۱ - ۱۱۸	
۲۶۰	کنل ریگک	۱۹۵ - ۱۹۱ - ۱۷۵ - ۱۷۱ - ۱۶۹ - ۱۶۸ - ۱۶۱	
۳۰۹ - ۲۸۵ - ۲۷۲ - ۲۶۱	کنل منار	۲۲۱ - ۲۲۰ - ۲۰۲ - ۲۰۱ - ۲۰۰ - ۱۹۹ - ۱۹۸	
۲۶۴	کنل مچاوند	۲۳۴ - ۲۳۰ - ۲۲۸ - ۲۲۶ - ۲۲۵ - ۲۲۴ - ۲۲۳	
۳۰۲ - ۲۷۵ - ۲۷۳ - ۲۷۰	کنل هندو کوه	۲۴۱ - ۲۴۰ - ۲۳۹ - ۲۳۸ - ۲۳۷ - ۲۳۶ - ۲۳۵	
۲۸۳	کنلر	۲۵۱ - ۲۵۰ - ۲۴۸ - ۲۴۵ - ۲۴۴ - ۲۴۳ - ۲۴۲	
۲۸۳	کنل اشتر کرام	۲۶۰ - ۲۵۹ - ۲۵۸ - ۲۵۷ - ۲۵۶ - ۲۵۵ - ۲۵۴	
۲۸۶	کنل ناري	۲۷۳ - ۲۷۱ - ۲۷۰ - ۲۶۹ - ۲۶۸ - ۲۶۵ - ۲۶۱	
۳۰۴	کنل بادنج	۲۹۰ - ۲۸۹ - ۲۸۸ - ۲۸۵ - ۲۸۳ - ۲۸۲ - ۲۷۵	
۹۴ - ۹۳	کچه کوټ	۳۰۰ - ۲۹۸ - ۲۹۵ - ۲۹۴ - ۲۹۳ - ۲۹۲ - ۲۹۱	
۶۰	کوله کرتاق	۳۰۹ - ۳۰۶ - ۳۰۵ - ۳۰۴ - ۳۰۳ - ۳۰۲ - ۳۰۱	
۲۱۸ - ۷۹	کرمان	۳۲۳ - ۳۲۲ - ۳۲۱ - ۳۲۰ - ۳۱۹ - ۳۱۶ - ۳۱۱	
۱۱۴	کړه	۳۳۴ - ۳۳۳ - ۳۳۲ - ۳۳۱ - ۳۳۰ - ۳۲۹ - ۳۲۶	
۲۱۳	کرشو	۳۵۷ - ۳۵۵ - ۳۵۴ - ۳۵۲ - ۳۴۷ - ۳۴۱ - ۳۴۰	
توز (دره کز) ۲۹۰ - ۲۸۹ - ۹۲	توز (دره کز)	۳۶۳	
۷۸ - ۷۷ - ۷۶	شهر کش (معروف به شهر مېز)	۸۵	کاسنان
۱۹۶ - ۱۹۵ - ۱۷۱ - ۱۷۰ - ۱۶۹ - ۱۱۸	کشمير	۱۵۴ - ۱۵۱ - ۱۴۹ - ۱۴۶ - ۱۴۲ - ۱۰۴ - ۱۰۰	کالبي
۳۲۹ - ۲۸۵ - ۲۸۴ - ۲۴۵ - ۱۹۹ - ۱۹۸ - ۱۹۱		۱۶۱ - ۱۵۶	
۳۳۶ - ۳۳۰		۱۹۶ - ۱۲۳	قلعه کالنچر
۲۸۰ - ۲۷۶ - ۲۷۳ - ۲۷۱ - ۲۵۳	کشم	۱۲۸ - ۱۲۳	کالنچر
۵۶	مدينه کلدانين (مدينه فلاسف مشرق)	۱۴۱	حوض کازگره
۳۶۷ - ۳۴۲ - ۹۴	کلانور	۲۱۴	کاپزگاه هرات
۲۵۳	کالوکان	۲۱۵	کان فیروزه (در نیشاپور)
۲۹۱ - ۲۱۸ - ۲۸۳ - ۲۶۰ - ۲۵۵ - ۵۹۰	کمبود	۲۲۱	کاروان سزای طوق
۱۴۳ - ۱۴۲ - ۱۴۱ - ۱۳۶ - ۱۳۴	کدایت	۲۶۲ - ۲۴۳	قلعه کابل

۱۷۳ - ۱۶۹ - ۱۵۹ - ۱۴۷ - ۱۴۶ - ۱۴۵ - ۱۴۲	
۳۶۳ - ۲۲۲ - ۱۸۶ - ۱۸۵ - ۱۷۷
۱۵۲	قصبه سسی
(شف چ) ۲۲۲ - ۱۵۹	گذر چوسه
۳۱۴	گذر گاه (در کابل)
۷۹	گرجستان
۳۲۳ - ۳۱۱ - ۳۰۸ - ۲۴۴ - ۱۰۱	گردیز
۲۲۷ - ۲۲۱ - ۲۰۳ - ۲۰۲	ولایت گرمسیر
۳۰۹ - ۲۷۵ - ۲۶۹	گلبار (گلزار)
۵۶	گنبد هرمان (گنبد اهرام مصري)
(شف الف)	
۶۱۴ - ۱۱۳ - ۱۱۲ - ۱۰۳ - ۱۰۰	دریای گنگ
۱۶۳ - ۱۵۹ - ۱۵۸ - ۱۵۷ - ۱۴۸ - ۱۴۵ - ۱۴۴	
۳۳۹ - ۱۶۶	
۲۳۸	گنبد سفید (در قندهار)
۱۸۶ - ۱۵۹ - ۱۱۲ - ۱۰۴ - ۹۶	گوالیار
۳۳۹ - ۱۹۶ - ۱۰۰	حصار گوالیار
۱۴۸	گورکپور
۱۴۴	گهاٹ کرچی (گهاٹ کرچی)

* حرف لام *

۱۵۹ - ۱۳۶ - ۱۳۵ - ۱۳۲ - ۱۲۵ - ۹۴ - ۹۳	لاهور
۲۲۲ - ۱۹۵ - ۱۷۵ - ۱۶۶ - ۱۶۷ - ۱۶۲ - ۱۶۱	
۳۶۶ - ۳۵۹ - ۳۵۵ - ۳۵۱ - ۳۴۶ - ۳۴۳ - ۳۴۲	
۱۲۵	قلعه لاهور
۱۷۰	آب لاهور
۱۱۱	لکهنؤ
۱۸۵	قصبه لکهنور
۲۲۱	قلعه لکی

۱۲۶	قصبه کفار
۱۵۸	آب کنڈاس (آب سداه)
۲۴۱ - ۲۴۰	دروازه کندان حصار قندهار
۳۱۰ (شف نون)	کنور نورکل
۳۱۲	کندهک (گندمک)
۵۷ - ۵۳	شهر کوفه
۹۱	کول ملک
۱۰۶	کول فتحپور (غدیر)
۱۵۴ - ۱۱۱	قصبه کول
۱۳۰	کولاب مندهور
۱۳۶	کولای واره
۱۸۰	کول جوگی
۲۲۹	کوچه بند (در قندهار)
۲۸۶ - ۲۷۸ - ۲۷۱ - ۲۵۲	کولاب (در بدخشان)
۲۹۳ - ۲۹۲	
۲۵۳	آب کوکچه
۲۸۹	کوچه بند باغ
۹۲	کوت
۱۰۱	پرگنه کهرام
۱۰۲	حصار کهندار (کندهار)
۱۵۲	کمالکام
۳۲۶	کهار
۹۲	کبی
۲۰۵	کیاکی

* حرف کاف *

۱۲۹ - ۱۲۸ - ۱۲۷ - ۱۲۶ - ۱۲۴	ولایت گجرات
۱۴۱ - ۱۳۸ - ۱۳۵ - ۱۳۴ - ۱۳۳ - ۱۳۱ - ۱۲۰	

شهد مقدس (اقدس) ۲۱۴ - ۲۱۳ - ۲۰۸ - ۲۰۴

۲۲۳ - ۲۲۱ - ۲۲۰ - ۲۱۵

مصر ۸۰ - ۷۹ - ۶۰ - ۵۸ - ۵۷ - ۵۶

معمره ۲۹۱ - ۲۳۷ - ۲۰۹

دیار مغرب ۵۷

مغولستان (زمین مغول) (مغولستان) ۶۳ - ۶۲

۲۵۲ - ۸۴ - ۸۳ - ۶۸ - ۶۴

مکه معظمه ۳۶۳ - ۳۰۸

ملتان ۲۰۰ - ۱۷۱ - ۱۲۲ - ۹۲

قلعه ملوک ۹۴

مدینه منور (مدینه الحکما) ۵۶

مندراول (مندرايل) ۱۲۹ - ۹۲

مندهاکر ۱۰۵

مندسور ۱۵۱ - ۱۳۰

مندو ۳۵۶ - ۱۴۴ - ۱۲۲ - ۱۳۵ - ۱۳۳ - ۱۳۲

قلعه مندو ۱۲۹ - ۱۳۴ - ۱۳۳ - ۱۳۲

منگیر ۱۵۲

منا (در مکه معظمه) ۳۳۱

مرايه ۱۳۸

موضع آبرگران ۲۵۱

موی ۲۸۲

مهاون ۱۰۰

آب مهندري ۱۴۴ - ۱۴۳ - ۱۴۰ - ۱۳۸

میدان ۸۹

میوات ۳۵۱ - ۳۳۷ - ۱۱۱ - ۱۱۰ - ۱۰۹ - ۱۰۰

میان دوآب ۱۱۱ - ۱۰۲

میرپه ۱۰۶

میانه (در هراق) ۲۱۹

کوه لکه ۲۳۴

لغمان (لغمانات) ۳۱۰ - ۳۰۹

قصبه لهری ۱۷۸ - ۱۷۷ - ۱۷۴ - ۱۷۳ - ۱۷۲

۲۰۱ - ۱۷۹

لوگدنه (لوه گدنه) ۳۱۱ - ۳۰۹ - ۱۷۵

لهر ۲۴۱

* حرف میم *

ماوراء النهر ۸۲ - ۸۰ - ۷۹ - ۷۸ - ۷۵ - ۶۲

۳۳۵ - ۲۹۰ - ۲۸۹ - ۲۸۷ - ۲۸۶ - ۲۸۵

ماچین ۷۳

مازندران ۷۹

مناور (مناو) ۱۴۹ - ۱۴۴ - ۱۴۲ - ۱۴۱ - ۱۳۰ - ۱۲۹

۳۳۹ - ۱۸۵

پل مالان ۲۱۴ - ۲۱۳

دروازه ماشور قندهار ۲۴۰

ماچینواره ۳۴۷ - ۳۴۵ - ۳۴۴ - ۳۲۵

آب ماچینواره ۳۲۵

ولایت مانکوت ۳۶۷ - ۳۲۹

قلعه مانکوت ۳۳۹

محمود آباد ۱۴۳ - ۱۴۱ - ۱۴۰

محوالات ۲۱۳

مداین ۵۸

مرغینان ۸۸ - ۸۵

مرو ۸۶

مرغاب ۹۰

مزارات (در قندهار) ۲۲۹

بلاد مشرق ۶۳ - ۵۸

مشتنگ ۲۴۹ - ۱۹۲ - ۱۹۰

هرات (هري) ۹۰ - ۱۲۱ - ۲۰۵ - ۲۰۹ - ۲۰۹

۲۱۲ - ۲۱۳ - ۲۱۴ - ۲۲۰ - ۲۲۲ - ۲۲۳ - ۲۸۷

۲۹۰ - ۲۹۴

ولایت هردوار ۱۸۶

قصبه هرهانه ۳۶۷ - ۳۴۳ - ۳۴۲

هزار جات ۹۰ - ۲۶۲ - ۲۶۴ - ۲۶۸ (شف هزاره)

.. .. . ۱۴۰ - ۱۳۷ (درمنظر اول)

هزارچنگ سلطان مسعودي ۱۰۱

آب هلمند (هيرمند) ۲۱۹ - ۲۰۴

هندوستان ۲۷ - ۲۸ - ۲۹ - ۳۶ - ۳۸ - ۴۱ - ۴۲

۵۰ - ۵۱ - ۵۲ - ۵۳ - ۵۷ - ۷۹ - ۸۱ - ۸۲ - ۸۸

۸۹ - ۹۱ - ۹۲ - ۹۳ - ۹۴ - ۹۵ - ۹۶ - ۹۷ - ۹۸

۱۰۰ - ۱۰۱ - ۱۰۲ - ۱۰۳ - ۱۰۶ - ۱۰۷ - ۱۱۱

۱۱۳ - ۱۱۵ - ۱۱۶ - ۱۲۴ - ۱۲۸ - ۱۲۹ - ۱۵۴

۱۵۷ - ۱۶۲ - ۱۶۸ - ۱۷۳ - ۱۷۵ - ۱۹۱ - ۱۹۳

۲۱۶ - ۲۲۳ - ۲۴۲ - ۲۴۹ - ۲۸۴ - ۲۸۵ - ۲۸۷

۲۹۰ - ۲۹۹ - ۳۰۱ - ۳۰۳ - ۳۱۹ - ۳۲۱ - ۳۲۳

۳۲۴ - ۳۲۵ - ۳۲۶ - ۳۲۹ - ۳۳۱ - ۳۳۲ - ۳۳۴

۳۳۵ - ۳۳۶ - ۳۳۷ - ۳۳۸ - ۳۳۹ - ۳۴۰ - ۳۴۳

۳۴۷ - ۳۴۹ - ۳۵۰ - ۳۵۱ - ۳۵۴ - ۳۵۵ - ۳۵۶

هندوکوه ۹۰ - ۲۷۰

سرکار هندی ۱۳۱

هودل ۱۲۹

هیره پور ۱۹۹

• حرف پاء •

پانگي ۸۵

پارکنده ۱۱۵

دروازه پارك کابل ۲۹۲

ميرت ۳۵۳

• حرف نون •

ناکور ۲۲۸

نارنول ۲۴۷

ناري ۲۸۶ - ۲۸۳ - ۲۸۲ - ۲۵۲

نچف کوفه ۵۳

قصبه نرياد ۱۴۰ - ۱۳۷

نعلچنگ مندو ۱۳۲

نعمان ۲۴۳

نغر ۲۴۴

نمازگاه اندجان ۸۷

نورکل (کنور نورکل) .. ۹۲ (شف کافي)

ولایت نورساري ۱۴۴ - ۱۴۱

نوشهر ۱۹۷ - ۱۷۱ - ۱۷۰

نیشاپور ۲۱۵ - ۸۰

نیور ۹۲

نیلو سبیل ۱۳۳

ملک نیمروز ۱۶۰

نیلاب (آب سند) .. ۳۱۲ - ۳۱۰ (شف سین)

نرمان نیکنهار ۳۱۲

• حرف واد •

واصل پور ۱۷۱

ورسک (درشکر) .. ۹۹ (شف دال)

ورقرا (درقرا) ۲۱۳

ولایت مالدیو ۱۸۴ - ۱۷۹

• حرف هاء •

هالول (هانول) ۱۳۱ - ۱۳۷

هفلیپور ۱۹۵

۲۸۶ - ۲۵۱	یوت چالاک	۲۹۱	یخ چهار چشمه
۲۹۸	یکه اولنگ	۲۹۳	یوت شیخ عالی
۳۱ - ۲۳	یوتان	۲۹۳	یوت بابوس بیگ

• تمام شد •

